

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Arkivexemplar

SOU
1966: A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966: 3
Ecklesiastikdepartementet

YRKESUTBILDNINGEN

YRKESUTBILDNINGSBEREDNINGEN

I

Stockholm 1966

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Kronologisk förteckning

1. Svensk ekonomi 1966—1970. Esselte. 294 s. Fi.
2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. Esselte. 92 s. Fi.
3. Yrkesutbildningen. Håkan Ohlssons boktryckeri, Lund. 586 s. E.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966:3

Ecklesiastikdepartementet

YRKESUTBILDNINGEN

YRKESUTBILDNINGSBEREDNINGEN

I

LUND 1966
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet . . . 15

Avd. I. *Utredningen och dess bakgrund*

1. Utredningsuppdraget och arbetets organisation 19
   1.1 Direktiven för utredningen 19
   1.2 Organisationen av utredningsarbetet 31
   1.3 Vissa förkortningar 32

2. Historik 33
   2.1 Inledning 33
   2.2 Äldre tider 33
   2.3 Söndags- och aftonskolor. Skråväsen. Lärlingslag. 34
   2.4 Tidigare yrkesutbildning på handelns område 35
   2.5 Huslig utbildning 36
   2.6 Vårdutbildning 37
   2.7 Utbildning på lantbrukets område 37
   2.8 Skogsbrukets yrkesutbildning 39
   2.9 Sjöfartens yrkesutbildning 40
   2.10 Några viktiga utredningar och förslag 41
   2.11 Arbetsmarknadsorganisationernas utbildningskommitté 44
   2.12 Riksdagsbeslut 1955, 1956 och 1957 44
   2.13 Utvecklingen 1955—1964 45
   2.14 Kommunala utredningar 45
   2.15 Omskolningsverksamheten 45
   2.16 Skolstyrelsereformen 1958 48
   2.17 En homogen syn på det gymnasiala skolstadiet 48
   2.18 Den centrala ledningen av yrkesutbildningen 48
   2.19 Hantverksorganisationen 49
   2.20 Arbetsmarknadens yrkesråd 50
   2.21 Handelns yrkesråd 50
   2.22 Insatser av olika organisationer 50

3. Yrkesutbildningen i några främmande länder 51
   3.1 Inledning. Allmänna tendenser 51
   3.2 Redogörelsens begränsning 51
   3.3 Yrkesutbildningen i Danmark 52
   3.4 Yrkesutbildningen i Finland 53
   3.5 Yrkesutbildningen i Norge 54
   3.6 Yrkesutbildningen i Storbritannien 55
   3.7 Yrkesutbildningen i Västtyskland 57
   3.8 Yrkesutbildningen i USA 59

Avd. II. *Den nuvarande yrkesutbildningen i Sverige och dess framtida dimensionering*

4. Yrkesutbildningens nuvarande organisation och arbetsformer 63
4.1 Ledning och tillsyn 63
4.2 Yttre organisation 64
4.3 Inre organisation och arbetsformer 65
4.4 Utbildning inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring 68
4.5 Lärlingsutbildning 70
4.6 Den arbetsmarknadspolitiskt betingade yrkesutbildningen 71
4.7 Övrig yrkesutbildning 73

5. Yrkesutbildningsväsendets nuvarande kvantitativa omfattning 74
5.1 Inledning 74
5.2 Uppgifter om yrkesskolväsendets omfattning 74
5.3 Omfattning av yrkesskolväsendet under SÖ 75
5.4 Yrkesskolväsendets regionala fördelning 78
5.5 Avgränsning av kursområden 78
5.6 Tabellsammanställningar 80
5.7 Avgränsning av i tabell 5: 2 redovisade kursområden 81
5.8 Tabellsammanställningar 82
5.9 Övrig yrkesutbildning 82
5.9.1 Lantbruks-, skogsbruks- och lanthushållsskolor samt trädgårdsskolor 82
5.9.2 Sjukvårdsutbildning 84
5.9.3 Konstnärlig utbildning 84
5.9.4 Utbildning för handikappade 84
5.9.5 Lärlingsutbildning 84
5.9.6 Yrkesutbildning för arbetslösa 84
5.9.7 Övrig vuxenutbildning samt postgymnasial yrkesutbildning . . . 85

6. Vägen genom yrkesskolan 86
Yrkesskolans rekrytering samt elevernas bakgrund och framtidsplaner . . 86
6.1 Inledning 86
6.2 Vissa slutsatser av undersökningen 86
6.3 Några kommentarer till slutsatserna 91

7. Yrkesutbildningsväsendets framtida dimensionering 93
7.1 Allmänna synpunkter 93
7.2 Totala kvantitetsproblem 96
7.3 Grundläggande beräkningar 99
7.4 Lägesbeskrivning avseende situationen på arbetsmarknaden vid 1960-talets början 99
7.5 Synpunkter på utvecklingen efter 1960 103
7.6 Beredningens överväganden 104

Avd. III. *Grundläggande problemställningar*

8. Allmänna synpunkter 113
8.1 Utbildning som produktionsfaktor 113
8.1.1 Utbildningsinvesteringarnas lönsamhet 113
8.1.2 Yrkesutbildningens ekonomiska betydelse 115

8.2 Behov av bred grundutbildning 116
8.2.1 Ökade anspråk på gymnasiala utbildningsplatser 118
8.3 Yrkesutbildningens inriktning och omfattning 118
8.4 Yrkesutbildningens rekryteringsbas 119
8.5 Yrkesutbildningens olika uppgifter 120
8.5.1 Allmän förutbildning 120
8.5.2 Grundutbildningens inriktning 121
8.5.3 Färdigutbildning 122
8.5.4 Inskolning 122
8.5.5 Fortbildning 122
8.5.6 Vidareutbildning och uppskolning 123
8.5.7 Omskolning 123

9. Kraven på yrkesutbildningen 125
9.1 Inledande synpunkter 125
9.2 Ungdomens och föräldrarnas krav och behov 125
9.3 Arbetslivets/avnämarnas krav och behov 127
9.4 Samhällets krav och behov 128
9.5 YB:s allmänna slutsatser 129

Avd. IV. *Den gymnasiala yrkesutbildningen*

10. Det gymnasiala skolsystemet 133
10.1 Planering för framtiden 133
10.1.1 Gymnasie- och fackskolereformen 133
10.1.2 Lika valmöjligheter 135
10.1.3 Elevområden 135
10.1.4 Samordnad planering 136
10.2 De gymnasiala skolformernas dimensionering 137
10.2.1 Gymnasiet och fackskolan 137
10.2.2 Arbetsmarknadens nyrekryteringsbehov 139
10.2.3 Yrkesskolans dimensionering 140

11. Yrkesskolans organisation och innehåll 142
11.1 Yrkesskolans målsättning 142
11.2 Utbildningstidens längd 144
11.2.1 Stora variationer 144
11.2.2 En i princip tvåårig yrkesskola 146
11.2.3 Färdigutbildning i skola och arbetsliv 147
11.2.4 Etapputbildning 147
11.3 Gemensamma obligatoriska ämnen i yrkesutbildningen 148
11.3.1 Allmänna ämnen 148
11.3.2 Arbetslivsorientering 150
11.3.3 Ämnet gymnastik 151
11.4 Teoretiska och praktiska ämnen 151
11.5 Blockutbildning 153
11.5.1 Bredare grundutbildning 153
11.5.2 Blockutbildning inom den sociala sektorn 155
11.5.2.1 Konsumtions- och vårdteknisk utbildning 155
11.5.2.2 Utbildningens organisation inom konsumtions- och vårdteknisk linje 156

11.5.2.3 Samhällsteknisk linje 158
11.5.2.4 Estetisk linje 158
11.5.3 Blockutbildning inom den ekonomiska sektorn 159
11.5.4 Blockutbildning inom den tekniska sektorn 160
11.5.4.1 Mekaniska och elektriska området 161
11.5.4.1.1 Den gymnasiala yrkesskolans differentiering inom mek. o el. området 162
11.5.4.1.2 Utbildningens innehåll och organisation inom mek. o el. området 162
11.5.4.2 Området för byggnadsyrken 164
11.5.4.2.1 Byggnadsyrkenas rekryteringsbehov . . . 164
11.5.4.2.2 Utbildningsorganisationen för byggnadsyrken 165
11.5.4.2.3 Målarutbildningen 166
11.5.4.2.4 Blockutbildningens innehåll 166
11.5.4.3 Övriga yrkesområden inom industri och hantverk . . 167
11.5.4.3.1 Träbearbetningsyrken 167
11.5.4.3.2 Grafiska yrken 168
11.5.4.3.3 Beklädnadsbranschens yrken 168
11.5.4.3.4 Bageri- och konditoriyrkena 168
11.5.4.4 Specialkurser 168
11.5.4.5 Utbildningens organisation inom området för jordbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel 169
11.6 Anknytning till andra skolformer 170
11.6.1 Anknytning till grundskolan 170
11.6.2 Anknytning till fackskolan 171
11.6.3 Anknytning till gymnasiet 172
11.6.4 Anknytning från gymnasiet och fackskolan till yrkesskolan . . 172
11.7 Elevantal i heltidskurser 173

12. Läsår, veckotimtal och lektionstid 174
12.1 Nuvarande bestämmelser om lärotider i olika skolformer 174
12.1.1 Läsårets längd 174
12.1.2 Antalet veckotimmar 174
12.1.3 Daglig undervisningstid och lektionstid 175
12.2 YB:s överväganden och förslag 176
12.2.1 Läsårets längd 176
12.2.2 Läsårets placering i kalenderåret 177
12.2.3 Integration på det gymnasiala området 180
12.2.4 Antalet veckotimmar 181
12.2.5 Lektionstid 182

13. En integrerad gymnasial skola 183
13.1 Inledande synpunkter 183
13.2 Praktisk och teoretisk yrkeskunskap 184
13.3 Yrkesskolans rekryteringsbas 184
13.4 Allmänna kunskaps- och färdighetsämnen 186
13.5 De gymnasiala skolformernas inre organisation 187
13.6 Integration inom och mellan de gymnasiala skolformerna 188
13.6.1 Förutsättningar 188
13.6.2 Den lokalmässiga integrationen 189
13.6.3 Den pedagogiska integrationen 191

13.6.4 Sociala aspekter på integrationen 192
13.6.5 Integrationens inverkan på administrationen 193
13.7 En totalintegrerad gymnasial skola 193
13.8 Enskilda skolor, inbyggda skolor, företagsskolor, lärlingsutbildning hos hantverksmästare 194

14. Namnfrågor 197
14.1 Inledning 197
14.2 Allt mindre skillnad mellan skolformerna 197
14.3 En gemensam benämning bör införas 198
14.4 Gymnasieskolan 199
14.5 De nuvarande namnen bör försvinna 199
14.6 Nya benämningar på linjer och grenar 200
14.7 Namnet yrkesutbildning 204
14.8 Sammanställning av namnförslagen 204

15. Synpunkter på läroplanerna m. m. 207
15.1 Inledande synpunkter 207
15.2 Läroplanernas konstruktion 210
15.3 Läroplaner inom humanistisk-social sektor 212
15.3.1 Timplanemodell för humanistisk-social sektor, konsumtions- och vårdteknisk linje, samhällsteknisk linje och estetisk linje 212
15.3.2 Konsumtions- och vårdteknisk linje 212
15.3.2.1 Konsumtionsteknisk gren 213
15.3.2.2 Gren för storhushåll 213
15.3.2.3 Vårdteknisk gren 213
15.3.3 Samhällsteknisk linje 214
15.3.4 Estetisk linje 215
15.4 Läroplaner inom ekonomisk sektor 215
15.4.1 Timplanemodell för distributions- och kontorsteknisk linje . . 216
15.4.2 Distributionsteknisk gren 216
15.4.3 Kontorsteknisk gren 217
15.5 Läroplaner inom naturvetenskaplig-teknisk sektor 217
15.5.1 Timplanemodell för tekniska linjer inom naturvetenskaplig-teknisk sektor 218
15.5.2 Ämnesblocket yrkesteknik 219
15.6 Läroplaner för jordbruks-, skogsbruks- och trädgårdstekniska linjer 219
15.7 Läroplanernas tillämpning vid lärlingsutbildning i företag 221
15.8 Sammanfattande synpunkter på läroplanerna 221

16. Vissa pedagogiska och metodiska frågor i yrkesutbildningen 222
16.1 Inledande synpunkter 222
16.2 Vissa utbildningsmetodiska frågor 223
16.2.1 Tillverkning i skolverkstäder 223
16.2.2 Reparationsarbete 224
16.2.3 Byggyrken 226
16.2.4 Hushållsteknisk utbildning 227
16.2.5 Kontorsteknik 228
16.3 Yrkespedagogisk forskning 228
16.4 Övriga pedagogiska frågor 230
16.4.1 Allmänna frågor 230

16.4.2 Undervisningens organisation i arbetsteknik 231
16.4.3 Radio och TV i yrkesundervisningen 231

17. Vissa lokal- och utrustningsfrågor 233
17.1 Inledande synpunkter 233
17.1.1 Skolenhetens indelning 233
17.1.2 Undervisningslokalernas gruppering 233
17.1.3 Institutionernas uppdelning 234
17.2 Planeringsnormer 234
17.2.1 Gymnasieskolans lokalbehov 234
17.2.2 Verkstadslokalernas utnyttjande 234
17.3 Speciella lokalfrågor 235
17.3.1 Administrationslokaler 235
17.3.2 Arbetsrum för lärare 236
17.3.3 Omklädningsrum för elever 236
17.3.4 Elevskåp och uppehållsrum 236
17.3.5 Verkstadslokaler 237
17.3.6 Speciallokaler för den ekonomiska sektorn 238
17.3.7 Undervisningskök 238
17.3.8 Centralkök som undervisningslokal 239
17.3.9 Utrymmen för grundläggande vårdutbildning m. m. 239
17.3.10 Behov av caféteria 239
17.3.11 Elevhem 239
17.4 Lokalernas utformning för elever med handikapp 239
17.5 Behov av utredning avseende lokalnormer 239

18. Skolans befattningshavare 240
18.1 Nuvarande bestämmelser för skolledarorganisationen vid grundskola, gymnasium, fackskola och yrkesskola 240
18.1.1 Grundskola 240
18.1.2 Gymnasium och fackskola 240
18.1.3 Yrkesskola 240
18.2 De nuvarande skolledarfunktionerna i grundskola, gymnasium, fackskola och yrkesskola 241
18.2.1 Rektors åligganden 241
18.2.2 Biträdande rektor 242
18.2.3 Studierektor 242
18.2.4 Tillsynslärare 243
18.3 Förslag respektive beslut om en ny skolledarorganisation i grundskola samt i gymnasium och fackskola 243
18.3.1 Förslag om ny organisation av skolledningen i grundskolan . . 243
18.3.2 Beslut om ny organisation av skolledningen i gymnasium och fackskola 243
18.3.3 GU och FU om den nya gymnasiala skolledarorganisationen 244
18.4 YB:s synpunkter och förslag beträffande skolledarorganisationen i den integrerade gymnasieskolan 245
18.4.1 Den integrerade gymnasieskolan 245
18.4.2 Skolledarfunktionerna 246
18.4.3 Rektor och biträdande rektor(er) 246
18.4.4 Studierektorer 247
18.4.5 Huvudlärare 248
18.4.6 Övergång till den nya skolledarorganisationen 249

18.5 Lärare 250
18.5.1 Inledning 250
18.5.2 Nuvarande lärarkategorier inom yrkesundervisningen och deras utbildning 251
18.5.3 YB:s synpunkter på utbildning av lärare för yrkesundervisningen 253
18.6 Övriga befattningshavare 256
18.6.1 Differentierad gymnasieskola 256
18.6.2 Specialinstitutioner 256
18.6.3 Behovet av vaktmästarpersonal, fastighetsskötare etc. 256
18.6.4 Personal för elevvårdande uppgifter 256
18.6.5 Kanslipersonal m. m. 257

19. Ett organisationsexempel 258
19.1 Inledande synpunkter 258
19.2 Förutsättningar 258
19.3 Gymnasieskolans struktur i M gymnasieregion 258
19.4 Sammanställning av M gymnasieskolas organisation 261
19.5 Lokalplaneringen 262
19.5.1 Lokalprogram för M gymnasieskola 263
19.6 Samordning av resurserna i M gymnasieskola 265
19.7 Blockutbildningarnas organisation i M gymnasieskola 269
19.7.1 Den humanistisk-sociala sektorn 269
19.7.2 Den ekonomiska sektorn 269
19.7.3 Den tekniska sektorn 269

Avd. V. *Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning*

20. Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning 275
20.1 Bakgrund — begrepp, nivåer, distribution 275
20.1.1 Grundutbildning, färdigutbildning och fortsatt utbildning . . 275
20.1.2 Begreppet vuxenutbildning 275
20.1.3 Folkbildningsverksamheten en del av vuxenutbildningen . . . 276
20.1.4 Övriga termer inom vuxenutbildningen 277
20.1.5 Vuxenutbildningens olika nivåer 278
20.1.6 Vuxenutbildning utanför det reguljära utbildningssystemet . . 279
20.1.7 Olika distributionsvägar för vuxenutbildningen 280
20.2 Vuxenutbildningens nuvarande omfattning 281
20.2.1 Vuxenutbildningsområdet mycket svåröverskådligt 281
20.2.2 Vuxenutbildning inom skolväsendets ram 282
20.2.3 Postgymnasial vuxenutbildning under SÖ och UKÄ 282
20.2.4 Studieförbundens verksamhet 283
20.2.5 Vuxenutbildning för statligt anställda 283
20.2.6 Vuxenutbildning i landstingens, städernas och landskommunernas regi 284
20.2.7 Utbildningsverksamheten inom industrin 285
20.2.8 Utbildning för hantverk och viss industri 286
20.2.8.1 Hantverksorganisationernas utbildning 286
20.2.8.2 Statens institut för hantverk och industri 286
20.2.9 Utbildning inom handel och övriga servicenäringar 287

20.2.10 Arbetsmarknadsorganisationernas utbildning 288
20.2.11 Vissa folkrörelsers utbildningsverksamhet 288
20.2.12 Korrespondensundervisning 289
20.2.13 Radio- och TV-undervisning 289
20.3 Det framtida behovet av vuxenutbildning 290
20.3.1 Ett samhälle under snabb förändring 290
20.3.2 Forskningens och teknikens framsteg 290
20.3.3 Näringslivets allmänna omstrukturering 291
20.3.4 Skillnader i skolutbildning mellan yngre och äldre 291
20.3.5 Ett ständigt behov av fortbildning och vidareutbildning . . . 292
20.3.6 Vuxenutbildningens kvantifiering 292
20.4 Vuxenutbildningen på förgymnasial och gymnasial nivå 294
20.4.1 Gymnasieutredningens förslag om vuxenutbildning 294
20.4.2 Yrkessektorn inom gymnasieskolan 295
20.5 Den postgymnasiala utbildningen 296
20.5.1 Behov av en allmän översikt 296
20.5.2 Begreppet postgymnasial utbildning 296
20.5.3 Den postgymnasiala utbildningen är till övervägande delen yrkesutbildning 297
20.5.4 Den akademiska utbildningen 298
20.5.5 Den högre utbildningen vid andra högskolor och institut samt vissa yrkesskolor 299
20.5.6 Den interna utbildningen inom företag, verk och liknande . . 299
20.5.7 Framtida behov av nya postgymnasiala utbildningar 300
20.5.8 Decentralisering av den postgymnasiala utbildningen 302
20.5.9 En helhetssyn för det postgymnasiala stadiet 302
20.6 YB:s förslag om den framtida vuxenutbildningen 303
20.6.1 Lokala vuxenutbildningsinstitut 303
20.6.2 Huvudmannaskap och lokal ledning 305
20.6.3 Regional och central ledning 305
20.6.3.1 Den regionala ledningen 305
20.6.3.2 Den centrala tillsynen 306
20.6.4 Speciella hjälpmedel för vuxenutbildningen 306
20.6.5 Statsbidrag och studiesociala villkor 307
20.6.6 Vuxenutbildning utanför de av YB föreslagna instituten . . . 307

Avd. VI. *Vissa speciella frågor*

21. Yrkesutbildningsbegreppet 311
21.1 Inledning 311
21.2 Tidigare försök till begreppsbestämning 312
21.3 En internationell definition 314
21.4 YB:s överväganden och preliminära förslag till en definition 315
21.5 Definitionens praktiska betydelse 317
21.5.1 Inledande synpunkter 317
21.5.2 Avgränsningen av den yrkesutbildning som skall ingå i det reguljära utbildningsväsendet 317
21.5.3 Gränsdragningen mellan universitet och »yrkesskolor» . . . 317
21.5.4 Gränsdragning mellan yrkesutbildningen och det fria och frivilliga folkbildningsväsendet 318
21.6 Positiv och negativ definiering 322

22. Yrkesutbildning för elever med handikapp 324
22.1 Nutida syn på handikappades rätt till yrkesutbildning 324
22.2 Olika slag av handikapp 325
22.3 Vissa likartade effekter av olika handikapp 326
22.3.1 Långsam inlärning 326
22.3.2 Begränsat ordförråd 326
22.3.3 Begränsad samhällsorientering 326
22.3.4 »Överbeskydd» 327
22.4 Målsättning för de handikappades yrkesutbildning 327
22.5 Former för handikappades yrkesundervisning 328
22.6 Anpassnings- och andra förberedande kurser 332
22.7 Framtida organisation av de handikappades yrkesutbildning 334
22.7.1 Den ordinarie yrkesutbildningen för handikappade 334
22.7.2 Anpassnings- och andra förberedande kurser 334
22.7.3 Yrkesutbildning för rörelsehindrade 334
22.7.4 Yrkesutbildning för blinda och andra synskadade 334
22.7.5 Yrkesutbildning för döva och hörselskadade 335
22.7.6 Hjälpklasselevernas yrkesutbildning 335
22.7.7 Särskolväsendets yrkesskolor 335
22.7.8 Ungdom med komplicerat handikapp 335
22.7.9 Termen yrkesträning 336
22.7.10 Mål och metoder 336
22.7.11 Lästiderna 336
22.7.12 Kursbenämningar och betyg 337
22.7.13 Tillsynen av de handikappades yrkesutbildning 338
22.7.14 Planeringen 338
22.7.15 Yrkesutbildning av vuxna handikappade 338

23. Skolsocial verksamhet 339
23.1 Inledning 339
23.2 Elevernas bakgrund 340
23.2.1 Inledande synpunkter 340
23.2.2 Ålder m. m. 340
23.2.3 Skol- och familjebakgrund m. m. 341
23.2.4 Utbildnings- och yrkesval 342
23.3 Den nya situationen 343
23.4 Studie- och yrkesorientering 344
23.4.1 Terminologi och innebörd 344
23.4.2 Programmets olika komponenter 344
23.4.2.1 Studieorientering och -vägledning 344
23.4.2.2 Yrkesorientering 345
23.4.2.3 Anlagsorientering, personutredning, enskild vägledning 347
23.4.3 Studie- och yrkesorientering i tidsföljd 348
23.4.4 De medverkande 349
23.5 Övrig skolsocial verksamhet 350
23.5.1 Inledande synpunkter 350
23.5.2 Skolhälsovård 350
23.5.3 Studiesocialt stöd 351
23.5.4 Personlig rådgivning i övrigt 352
23.5.5. Skolsamhället 353
23.6 Det skolsociala programmets administration och befattningshavare . . 354
23.7 Sammanfattning 355

24. Huvudmannaskapet för yrkesutbildningen 356
24.1 Inledning 356
24.2 Yrkesutbildningens ledning 356
24.2.1 Den centrala ledningen 356
24.2.2 Den regionala och lokala ledningen 357
24.3 Yrkesskolornas antal, skolformer och nuvarande huvudmannaskap . . 357
24.3.1 Olika skolformer 357
24.3.2 Primärkommunala yrkesskolor 358
24.3.3 Landstingskommunala yrkesskolor 359
24.3.4 Statliga och enskilda yrkesskolor 361
24.3.5 Olika från län till län 361
24.4 Gemensamt huvudmannaskap 361
24.5 Olika alternativ för gemensamt huvudmannaskap 362
24.5.1 Inledning 362
24.5.2 Enskilt och statligt huvudmannaskap 362
24.5.3 Landstingskommunalt huvudmannaskap 363
24.5.4 Primärkommunalt huvudmannaskap 364
24.6 Det primärkommunala huvudmannaskapets praktiska konsekvenser 366
24.7 Samlad central ledning för yrkesutbildningen 370

25. Statsbidragsfrågor, kostnadsberäkningar m. m. 371
25.1 Allmänna synpunkter 371
25.2 YB:s överväganden och förslag 371
25.2.1 Driftbidrag 371
25.2.2 Bidrag till särskilda kostnader 374
25.2.3 Bidrag till stadigvarande undervisningsmateriel 375
25.2.4 Bidrag till skollokaler och elevhem m. m. 376
25.3 Kostnadsberäkningar 376
25.4 Anslag till information 377
25.5 Sammanställning av förslagen i detta kapitel 378

26. Förslagens genomförande 380

27. Sammanfattning 381
27.1 Utredningen och dess bakgrund (kap. 1—3) 381
27.2 Den nuvarande yrkesutbildningen i Sverige och dess framtida dimensionering (kap. 4—7) 382
27.3 Grundläggande problemställningar (kap. 8—9) 384
27.4 Den gymnasiala yrkesutbildningen (kap. 10—19) 385
27.5 Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning (kap. 20) 396
27.6 Vissa speciella frågor (kap. 21—26) 402

Avd. VII. *Reservationer och särskilda yttranden*

Reservationer
1. av ledamöterna Hallbeck och Stålnacke 413
2. av ledamoten Karin Wetterström 414

Särskilda yttranden
1. av ledamoten Kellgren 416
2. av ledamoten Karin Wetterström 418

3. av ledamöterna Isling och Karin Wetterström 419
4. av ledamoten Hallbeck 420
5. av ledamöterna Isling, Karlson och Nilsson 421

Bilagor

1. Förteckning över yrkesutbildningsberedningens ledamöter, arbetsgrupper, experter och övriga medarbetare 425
2. Siffermaterial till kap. 5 429
3. Undervisningsrådet Bengt Jacobsons undersökning rörande »Yrkesskolans rekrytering samt elevernas bakgrund och framtidsplaner» 459
4. Siffermaterial till kap. 7 537
5. Kort sammanfattning av de synpunkter och förslag beträffande yrkesutbildningens omfattning och organisation vartill beredningens arbetsgrupper kommit fram genom hearings och egna överväganden 555

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Genom beslut den 28 juni 1963 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla tolv utredningsmän med uppgift att verkställa utredning rörande yrkesutbildningens uppgifter, innehåll och organisation. Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen den 17 oktober 1963 såsom sakkunniga överdirektören och chefen för dåvarande överstyrelsen för yrkesutbildning Birger Öhman, dåvarande skolinspektören, numera skolrådet Birger Gårdstedt, direktören i Svenska Arbetsgivareföreningen Folke Haldén, dåvarande studiesekreteraren, numera kommunalrådet Oscar Hallbeck, sekreteraren i Tjänstemännens Centralorganisation Åke Isling, ombudsmannen i Landsorganisationen i Sverige Tore Karlson, ledamöterna av riksdagens andra kammare, sekreteraren Nils Kellgren och lantbrukaren Jan-Ivan Nilsson, dåvarande landstingsdirektören i Västernorrlands län, numera förbundsdirektören i Svenska Landstingsförbundet Bengt Olsson, ledamoten av riksdagens första kammare, optikermästaren Stig Stefanson, dåvarande skoldirektören, numera skolinspektören Erik Stålnacke och ledamoten av riksdagens andra kammare, kamreraren Karin Wetterström. Tillika uppdrogs åt Öhman att såsom ordförande leda utredningsarbetet.

De sakkunniga antog benämningen yrkesutbildningsberedningen.

På framställning av yrkesutbildningsberedningen uppdrog departementschefen den 16 december 1963 åt ledamoten Gårdstedt att tjänstgöra såsom huvudsekreterare hos beredningen. Sedan Gårdstedt på egen begäran entledigats från detta uppdrag från och med den 1 oktober 1964, tillkallade departementschefen genom beslut den 24 september 1964 dels rektorn vid Solna stads yrkesskola Stig Persson att tjänstgöra som huvudsekreterare hos beredningen från och med den 1 oktober 1964 och dels byrådirektören i skolöverstyrelsen Brita Wernlund att från och med samma dag tjänstgöra som biträdande sekreterare hos beredningen.

Genom skilda beslut har departementschefen på yrkesutbildningsberedningens begäran tillkallat ett antal personer att såsom experter stå till beredningens förfogande. En förteckning över dessa samt beredningens övriga personal och delegationer lämnas i bilaga till detta betänkande *(Bil. 1)*.

Av skäl, för vilka närmare kommer att redogöras senare i betänkandet, behandlar detta betänkande i huvudsak endast principiella problem rörande dagens och framtidens svenska yrkesutbildning. Av de många problem som angivits i direktiven för beredningen eller som eljest framkommit under arbetets gång återstår ett stort antal att behandla. Beredningen avser att senare framlägga förslag beträffande återstående yrkesutbildningsproblem.

Genom beslut den 9 augusti 1965 har yrkesutbildningsberedningen erhållit vederbörligt tillstånd att i tryck framlägga nu förevarande betänkande.

Yrkesutbildningsberedningen får härmed vördsamt överlämna sitt principbetänkande om yrkesutbildningen.

Reservationer har avgivits av ledamöterna Hallbeck, Stålnacke och Wetterström samt särskilda yttranden av ledamöterna Hallbeck, Isling, Karlson, Kellgren, Nilsson och Wetterström.

Stockholm den 16 december 1965

Birger Öhman

Birger Gårdstedt — *Folke Haldén*
Oscar Hallbeck — *Åke Isling*
Tore Karlson — *Nils Kellgren*
Jan-Ivan Nilsson — *Bengt Olsson*
Stig Stefanson — *Erik Stålnacke*

Karin Wetterström

/Stig E. Persson

AVDELNING I

Utredningen och dess bakgrund

KAPITEL 1

Utredningsuppdraget och arbetets organisation

1.1 Direktiven för utredningen

1.1.1 I anförande till statsrådsprotokollet den 28 juni 1963 uttalade chefen för ecklesiastikdepartementet följande.

»Ett genomgripande reformarbete har under senare år bedrivits och pågår alltjämt inom viktiga sektorer av utbildningsområdet. Jag erinrar endast om det arbete, som utförts av 1955 års universitetsutredning och 1957 års skolberedning med åtföljande riksdagsbeslut, och om det arbete, som pågår inom 1960 års gymnasieutredning och den år 1962 tillkallade fackskoleutredningen.

Formerna för och omfattningen av samhällets insatser för yrkesskolväsendet grundar sig väsentligen på beslut vid 1955 års riksdag. Vårt yrkesutbildningsväsen är således utformat enligt riktlinjer, som utarbetades för ungefär 10 år sedan. Ehuru detta kan synas vara en kort tidrymd finns det två grundläggande skäl för att nu ompröva dessa riktlinjer. Det ena är, att det på utbildningsområdet vidtagits och inom kort torde komma att vidtagas åtgärder, som starkt påverkar yrkesskolväsendet. Detta måste således anpassas till förändringarna inom utbildningsorganisationen i stort. Det andra skälet är, att yrkesutbildningen ständigt måste anpassas efter de allt snabbare förändringarna i produktionslivet. Endast om så sker kan yrkesutbildningen fullgöra sina från sociala och ekonomiska synpunkter betydelsefulla uppgifter.

Sett från denna senare synpunkt är en tioårsperiod med hänsyn till utvecklingstakten inom näringslivet i ett högindustrialiserat land som vårt en ganska avsevärd tidrymd. Snabbheten i utbyggnadstakten inom yrkesskolväsendet illustreras slående av det faktum, att det vid 1955 års riksdag för år 1970 uppsatta målet för den kvantitativa utbyggnaden i stort sett uppnåddes redan år 1959 (beträffande närmare data rörande yrkesutbildningens tillväxt och nuvarande omfattning hänvisas till Statistiska meddelanden, U 1963: 3). Denna numera mycket omfattande utbildningsorganisation får inte tillåtas komma efter utvecklingen vare sig inom produktionen eller inom utbildningsväsendet i övrigt.

I de uppmärksammade motionerna till 1960 års riksdag angående tillsättande av en beredning för yrkesutbildningsfrågor (I: 370 och II: 463) betonades starkt nödvändigheten av att lägga stor vikt vid en effektiv och kvalitativt högtstående yrkesutbildning, om vårt land skall ha utsikt att i internationell konkurrens hävda sig under den andra industrialiseringsepok vi nu kan anses genomleva.

I utlåtande (SU 1960: 192) över nämnda motioner sade sig statsutskottet finna skäl för att yrkesutbildningens problem i stort sågs över, sedan vissa då pågående utredningar slutförts. Så har nu skett, och jag finner, av de två inledningsvis angivna allmänna skälen, angeläget, att yrkesutbildningen framförallt på det gymnasiala åldersstadiet nu blir föremål för en samlad översyn. Denna bör resultera i förslag, som syftar till att åstadkomma och vidmakthålla en yrkesutbildning av så god standard och omfattning som är möjlig att uppnå med den insats av resurser, som anses befogad med hänsyn till yrkesutbildningens betydelse för produktionsutvecklingen.

För att verkställa den sålunda förordade utredningen rörande yrkesutbildningens uppgifter, innehåll och organisation bör särskilda sakkunniga tillkallas.

På detta stadium synes det mig lämpligt att här blott ange vissa huvudspörsmål, som bör övervägas av utredningen. Det bör därefter ankomma på utredningen att i föreskriven plan för utredningsarbetet (1 § kommittékungörelsen) närmare precisera problemställningarna och arbetsuppgifterna samt ange en lämplig tidsplan för utredningsarbetet. Utredningen bör därvid överväga bl. a. huruvida det kan vara lämpligt att som en första etapp avge ett betänkande med mera principiella och översiktliga synpunkter på det utomordentligt omfattande problemkomplexet.

I de många detaljer, som kommer att anmäla sig under utredningsarbetets gång, bör utredningen, om det inte gäller spörsmål av sådan betydelse att ytterligare direktiv bör inhämtas av departementschefen eller Kungl. Maj:t, ha fria händer att föreslå vad som finnes bäst förenligt med utredningens syfte. Utredningen bör också vara oförhindrad att, om så prövas lämpligt, successivt framlägga förslag i avgränsade frågor, liksom även preliminära förslag om åtgärder att praktiskt prövas innan slutligt avgörande sker.

I anslutning härtill vill jag framhålla att tillkomsten av denna utredning, som även med en snabb arbetstakt får antas kräva en ganska lång tid, givetvis inte får leda till något avstannande eller uppskjutande av det utvecklingsarbete, som f. n. pågår och under de närmaste åren måste fortgå inom yrkesutbildningen. Utredningen måste alltså noggrant följa den aktuella utvecklingen på utbildningsområdet och anpassa sitt arbete därefter, samtidigt som den, tills uppdraget är fullgjort, skall kunna i viss mån tjäna som en rådgivande instans i det fortlöpande arbetet på att förkovra yrkesutbildningsväsendet.

Jag övergår så till att översiktligt beröra de huvudspörsmål, som böra utgöra de väsentligaste utgångspunkterna för utredningens arbete.

1. Avgränsas yrkesutbildningsområdet på det gymnasiala åldersstadiet i traditionell och statsbidragsmässig mening omfattar det enligt 1955 års riktlinjer följande huvudsektorer, nämligen industri och hantverk, handel samt husligt arbete, vartill kommer yrkesutbildningen inom jordbruk och skogsbruk. Utvecklingen under senare år har starkt understrukit behovet av en ändrad ram för det egentliga yrkesutbildningsområdet. Främst har detta behov gjort sig gällande beträffande de s. k. vårdyrkena samt i fråga om skilda serviceyrken i övrigt.

Utredningen bör därför söka komma fram till en sådan *definition av begreppet yrkesutbildning,* som bättre än den nu vanligen tillämpade avspeglar utvecklingen inom produktionen och är anpassad till samhällets struktur och behov. Med hjälp av en dylik definiering bör yrkesutbildningsområdet kunna avgränsas bl. a. så, att klarhet skapas om vilka former av yrkesutbildning, som bör ingå i det reguljära utbildningsväsendet och stödjas med statsmedel och som kan regleras genom någorlunda enhetliga riktlinjer och bestämmelser. Genom definieringen bör också kunna åstadkommas en någorlunda lätthanterlig bestämning i stort av det yrkesutbildningsområde, som ej täckes av fackskolan, gymnasiet, universiteten etc.

Jag vill emellertid understryka att en mera nyanserad och differentierad beskrivning av yrkesutbildningsbegreppet också måste vara så flexibel, att nya yrkesutbildningsgrenar utan svårighet kan fogas in därunder och att den inte leder till konstlade gränsdragningar mot andra utbildningsområden. En mera homogen syn på utbildningsfältet i dess helhet och en ökad integration mellan skilda utbildningsinriktningar måste vara riktpunkter i utredningsarbetet.

2. Ett väl utbyggt utbildningsväsen är nämligen ett sammanhängande system, vars olika delar är mer eller mindre beroende av varandra och där ingen del kan bedömas helt fristående från andra delar. Om ett utbildningsväsen bör också gälla, att dess olika delar, möjligen med undantag för elementarundervisningen, ytterst har en inriktning mot produktionslivet och följaktligen till sin uppbyggnad på lämpligt sätt bör vara anpassade till dettas struktur. Vid en översyn av yrkesutbildningsväsendet är det nödvändigt att ha dessa

synpunkter aktuella. Åtminstone den förstnämnda förbises lätt. Jag vill därför understryka betydelsen av att *yrkesutbildningsväsendet betraktas i sitt utbildningspolitiska sammanhang* och inte som en företeelse skild från annan utbildning. Jag har inledningsvis angivit behovet av anpassning till andra delar av utbildningsväsendet som en av huvudanledningarna till att nu ifrågavarande översyn bör komma till stånd. Den omständighet, som härvidlag först påkallar uppmärksamhet, är givetvis det år 1962 fattade beslutet om grundskolan.

Jag vill erinra om att jag i propositionen 1962: 54 förutskickade, att Kungl. Maj:t skulle uppdra åt överstyrelsen för yrkesutbildning att, oberoende av den större och mer genomgripande utredning av yrkesutbildningen som senare kunde komma till stånd, företa en översyn av yrkesskolornas kursplaner m. m., begränsad till vad som för de närmaste åren vore mest nödvändigt för yrkesutbildningens anpassning till de ändrade förutsättningar, som den nioåriga skolan komme att medföra. Ett sådant uppdrag har sedermera genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 oktober 1962 meddelats överstyrelsen, och jag har med stöd av Kungl. Maj:ts i samma beslut givna bemyndigande tillkallat särskilda experter för att inom överstyrelsen biträda vid arbetet med nämnda översyn, vars resultat skall redovisas för Kungl. Maj:t före utgången av september 1963.

Genomförandet av *grundskolan* innebär, liksom för all vidareutbildning, *ändrade förutsättningar för yrkesskolans arbete.* Framför allt medför reformen ett anpassningsproblem på längre sikt och den måste få betydande inverkan på innehållet i de flesta grenar inom yrkesutbildningen. Denna kommer att i framtiden få enbart elever med minst nioårig föregående utbildning. Dessutom kommer en del av eleverna till yrkesskolan med vissa redan inhämtade praktiska kunskaper av betydelse för deras blivande yrkesutövning. Efter grundskolans genomförande kommer yrkesskolorna att få mottaga elever med väsentligt mindre varierande förutsättningar i fråga om föregående skolutbildning än under övergångstiden. I en sålunda stabiliserad situation blir det både mera angeläget och lättare att lösa problemet med den dubbla *anpassningen av yrkesskolans kursplaner:* till den utbildning, som den obligatoriska skolan har givit, och till de krav, som yrket ställer. Kursplanerna skall erbjuda goda och naturliga möjligheter till vidare utbildning för elever från samtliga linjer inom grundskolan och de skall så långt möjligt var och en säkerställa en god förberedelse för det valda yrket. Detta bör vara en riktpunkt för den mer radikala och långsiktiga lösning av problemet med kursplanernas anpassning till de genom grundskolans införande ändrade förutsättningarna, som utredningen har att söka komma fram till.

I detta sammanhang bör utredningen vidare uppmärksamma följande. Tendensen till en allt längre, allmänt hållen och i huvudsak »teoretiskt» präglad utbildningsgång gör sig allt klarare gällande. Det är därför viktigt att *egentliga yrkesutbildningsmöjligheter erbjuds ungdomen under hela den normala utbildningsåldern* med skilda etappanknytningar parallellt med det övriga gymnasiala utbildningssystemet ovanför grundskolan. Det kommer att fordras sådana möjligheter inte bara för dem, som genomgått grundskola, utan säkerligen också i växande utsträckning för bl. a. dem, som avslutat fackskola och gymnasium. Det måste även finnas övergångsmöjligheter under de skilda studiegångarnas lopp.

Vi kan alltså enligt min mening förvänta inte blott ett större behov av möjligheter till grundläggande yrkesutbildning som direkt påbyggnad på grundskolan utan också en ökad efterfrågan på utbildningsmässig yrkestillpassning efter en allmänt hållen, kanske visserligen yrkesinriktad men knappast just för visst yrke eller viss yrkessektor specialiserad utbildning.

3. *Antalet utbildningsplatser* i de egentliga yrkesskolornas heltidskurser har visserligen ökat högst väsentligt under den senaste femårsperioden, från 28 000 till 61 000 per år. Men ser man på yrkesskolornas andel av den totala utbildningskapaciteten i vårt land, är den ändå inte särskilt stor. Av samtliga ungdomar i 16—19 årsåldern tar yrkesskolorna i sina heltidskurser f. n. emot inte mer än omkring 12 à 13 procent.

För de mera teoretiskt betonade utbildningsvägarna ovanför grundskolan görs numera

fortlöpande bedömningar av och uppsätts mål för deras framtida kvantitativa utveckling. Omkring år 1970 beräknas sålunda gymnasiet ta emot åtminstone 30 procent och fackskolan omkring 20 procent av dem som lämnar grundskolan. För den del av utbildningsväsendet, som skall svara för den mer specifika yrkesutbildningen — vare sig denna bygger direkt på grundskolan eller på någon av dess påbyggnader — finns ingen lika klar utbildningspolitisk målsättning i kvantitativt hänseende. Yrkesutbildningsområdet blir därför lätt en restpost i de kvantitativa kalkylerna och bristen på översiktlig planering för detta område kan leda till en mindre planmässig utbyggnad med tillfälliga inriktningar på skilda yrken och branscher alltefter kortsiktiga konjunkturbedömningar.

Den långsiktiga planeringen på utbildningsfältet måste alltså omfatta planer också för yrkesutbildningsområdet som ett av flera viktiga led i en samlad bedömning av vad vi vill åstadkomma med vårt utbildningsväsende i en period då ett rationellt utnyttjande av tillgängliga realekonomiska resurser är av största vikt.

Utredningen bör därför — i samråd med berörda myndigheter, redan pågående utredningar och övriga intressenter inom utbildningsväsendet och arbetsmarknaden — söka komma fram till en bedömning av den totalt behövliga utbildningskapaciteten inom yrkesutbildningen och dess huvudsektorer för så lång tid framåt, som en prognos i detta avseende på ett meningsfullt sätt kan göras. Utredningen bör också ge vägledning för hur en dylik prognos i fortsättningen skall kunna fortlöpande förnyas och revideras.

4. *Målsättningen* för all yrkesutbildning är given: att bibringa eleverna sådana färdigheter och kunskaper, att de på bästa sätt kan fullgöra sina yrkesuppgifter, och att ge eleverna en tillfredsställande grund för framtida fortbildning och eventuellt behövlig omskolning. Denna målsättning ändras inte därav att vi i det svenska yrkesutbildningsväsendet strävat efter att också tillgodose behovet av allmänt och medborgerligt bildande moment i utbildningen.

Den svenska yrkesutbildningen skiljer sig från motsvarande utbildning i de flesta andra länder genom att den i så betydande omfattning bedrives i samhällets regi eller med dess stöd. Detta får ses som ett konkret uttryck för uppfattningen, att ungdomar med ett praktiskt inriktat utbildningsbehov skall tillgodoses i lika mån som de med ett teoretiskt inriktat. Denna utgångspunkt måste utredningen också ha och den bör energiskt sträva efter att finna möjligheter att få detta synsätt att slå igenom bättre och mera allmänt än hittills skett. Då kraven på de yrkesverksammas kvalifikationer kan förväntas successivt öka, är det angeläget, att de praktiska yrkesutbildningsvägarna kan hävda sig som jämbördiga i konkurrensen med de teoretiska.

Beträffande yrkesutbildningsväsendets *organisation* bör de etablerade utbildningsformerna inte gå fria från omprövning och erforderliga förändringar, även om de är av förhållandevis ungt datum. Varje skola löper risken att till sin natur bli konservativ, vilket skarpare accentueras ju snabbare förändringarna sker utanför skolans väggar. Konkurrensen på den internationella marknaden medför också, att vi måste söka oss fram till allt bättre och effektivare utbildningsformer, anpassningsbara till skiftande förhållanden. I andra länder är det i regel i arbetslivet en sådan utveckling sker. För vårt lands vidkommande synes yrkesskolväsendet böra vidareutvecklas vid i princip bibehållna former för huvudmannaskap och ansvarsfördelning mellan stat, kommun och näringsliv. Om utredningen emellertid skulle finna att en tillräckligt effektiv utbildning inte kan skapas på den nuvarande organisatoriska grunden bör den ha fria händer att föreslå förändringar också i denna.

I detta sammanhang vill jag peka på att beträffande såväl det nuvarande yrkesskolväsendet som de nya utbildningsformer, som successivt tillkommer, det finns anledning för utredningen att ompröva hur *huvudmannaskapet inom den kommunala sektorn* skall vara fördelat, dvs. i vilken omfattning landstingskommunerna alternativt primärkommunerna skall vara huvudmän för de kommunala yrkesskolorna. F. n. finns ingen enhetlig linje i detta avseende utan förhållandena varierar från län till län. Nuvarande huvudmannaskapsfördelning har väl också influerats av det rådande, till sin utformning historiskt betingade

statsbidragssystemet på området, enligt vilket högre statsbidrag som regel utgår till en av landsting anordnad skola, oavsett om denna i realiteten har regionalt eller lokalt upptagningsområde. Huvudmannaskapsfrågan bör enligt min mening bedömas utifrån bl. a. planeringssynpunkter, varvid bör beaktas behovet av en samordnad planering och utveckling av alla skolformer, som följer ovanpå grundskolan. Då statsbidragssystemet i många hänseenden företer brister i sin uppläggning och detaljutformning, bör utredningen även ompröva detta med sikte på att åstadkomma ett så enkelt och lättillämpligt system som möjligt.

Prövningen av frågan om den organisatoriska grunden, huvudmannaskapet och ansvarsfördelningen samt statsbidragssystemet bör ske med utgångspunkt i att den nuvarande kostnadsfördelningen mellan de berörda huvudintressenterna i stort upprätthålles. Skulle utredningen finna skäl för mera påtagliga förändringar i sistnämnda avseende, bör utredningen anmäla detta för erhållande av ytterligare direktiv för eventuellt fortsatta överväganden och ställningstaganden härutinnan.

Beträffande näringslivets roll synes utgångspunkterna för en bedömning av den framtida utvecklingen vara följande. Det kan antagas, att en fortsatt utbyggnad av yrkesskolväsendet av typ verkstadsskola till önskvärd omfattning kommer att ställa större anspråk på resurserna i fråga om investeringar och personal i skolorna än som är möjliga att tillgodose. Å andra sidan kan anföras skäl som med viss styrka talar mot att lämna över ökade utbildningsuppgifter åt näringslivet. Främst det, att det enskilda företagets insatser långt ifrån alltid kan fås att sammanfalla med de intressen näringslivet som helhet och samhället har av en mera mångsidig och inte för specialiserad utbildning. Emellertid kan behovet av ett starkt specialiserat yrkeskunnande inte åsidosättas. Den allmänna slutsatsen synes bli att vi nu som tidigare måste söka lösningen i en samverkan mellan samhälle och näringsliv. Dock torde det vara klart, att en rationell hushållning med tillgångarna måste innebära, att näringslivets resurser tas i anspråk i större utsträckning än hittills.

5. Samtidigt som formerna för en fortsatt expansion klarlägges måste den nuvarande yrkesskolutbildningens inre organisation, innehåll och metodik omprövas. Därvid synes det först vara *utbildningstidens längd* i yrkesskola, som påkallar uppmärksamhet. Denna fråga har ofta diskuterats, i regel tillsammans med frågan huruvida en grundläggande utbildning i yrkesskola bör bedrivas i kombination med fortsatt utbildning i arbetslivet.

Det förefaller som om tiden för den grundläggande utbildningen för åtskilliga yrkesområden numera får anses vara för lång. Utredningen bör överväga vilka möjligheter som finns att nedbringa utbildningstiden, i första hand då tiden som tillbringas i yrkesskola. I en skola med en systematiskt ordnad utbildningsgång kan tillskottet i elevernas kunskaper per tidsenhet antas vara betydande vid utbildningens begynnelse, då eleverna börjar med små eller inga förkunskaper inom yrkesområdet. Allteftersom eleverna kan mera, torde skolan, som inte står i daglig kontakt med utvecklingen inom yrkesområdet, få allt svårare att berika eleverna. Det kan således antas, att tillskottet i elevernas kunskaper per tidsenhet blir mindre ju längre den skolmässiga utbildningen pågår. För en utbildning förlagd till arbetslivet kan förhållandet antas vara det motsatta. Utredningen bör försöka klarlägga hur lång den skolmässiga yrkesutbildningen i olika fall bör vara, innan den efterföljes av utbildning i produktionen.

F. n. meddelas i yrkesskolorna ofta en flerårig utbildning för olika yrken. I samband med överväganden av utbildningstidens längd bör de sakkunniga undersöka, om man inte rent principiellt bör eftersträva att i skolmässiga former bibringa eleverna en tämligen ospecialiserad, på breda yrkesområden inriktad utbildning, som får följas av en inskolning i yrket inom de företag eller institutioner, där eleven sedan anställes. Visar sig åtgärder i denna riktning möjliga torde de kunna medföra, att de f. n. mer än 50 olika slagen av yrkesavdelningar vid de centrala och lokala yrkesskolorna kan reduceras.

Om det skulle visa sig lämpligt att mera allmänt övergå till ett system med en bredare grundutbildning i samhällets yrkesskolor och en fortsatt utbildning inom arbetslivet, blir

det en viktig uppgift för utredningen att pröva hur denna senare utbildning skall organiseras.

F. n. medverkar näringslivet när det gäller den av samhället stödda yrkesutbildningen i två former, genom utbildning i *företagsskolor* och i s. k. *inbyggda skolor*. Jag har i det föregående förutsatt, att det sannolikt blir nödvändigt att i större utsträckning än hittills ta näringslivets resurser i anspråk för yrkesutbildningen. Det är därför viktigt att företagsskolorna och de inbyggda skolorna inte bara blir betraktade som komplement till samhällets yrkesskolor utan som med dessa samordnade och likvärdiga utbildningsvägar. Det bör följaktligen prövas vilka åtgärder som ytterligare fordras för att stimulera tillkomsten av dylika skolor.

Det lämpliga organisatoriska sambandet mellan inbyggda skolor och företagsskolor samt kommunala yrkesskolor bör utredas och möjligheterna att mera regelmässigt låta utbildningen vid de förra bygga på en grundutbildning i de senare klarläggas. När det gäller de inbyggda skolorna bör utredningen också undersöka om skäl finnes att alltjämt begränsa anordnandet av dylika till vissa bestämda yrkesområden. Undersökas bör även i vilken mån behov föreligger av att kunna komplettera en praktisk yrkesutbildning i näringslivet genom kurser i yrkesskolorna.

För vissa yrkesgrupper med begränsat rekryteringsbehov men med krav på en kvalificerad och dyrbar utbildning kan det vara nödvändigt att överväga nya organisationsformer, exempelvis upprättande av riksskolor.

6. När det gäller *yrkesutbildningens innehåll* är grundproblemet att hålla den i skolmässiga former bedrivna utbildningen aktuell. Detta kräver i första hand tillräckligt utförliga normalplaner för varje yrke eller yrkessektor, vilka kontinuerligt måste revideras. Vidare fordras sådana resurser, att yrkesskolornas utrustning med bl. a. maskiner kan fortlöpande moderniseras. Det är dock bl. a. med hänsyn till sistnämnda krav och de allt snabbare förändringarna, som det är nödvändigt att ompröva utbildningsformerna på det sätt jag nyss angivit.

Den nuvarande undervisningen i verkstadsskolorna syftar nämligen ensidigt till ett inlärande av manuella färdigheter. De snabba omställningarna i produktionen och även förändringarna av arbetet som sådant synes motivera, att även andra färdigheter eller snarare egenskaper övas i större utsträckning än som nu sker. Förmågan att samarbeta med andra anställda på arbetsplatsen, att planera arbetet rationellt, att ta ställning till olika handlingsalternativ osv. är egenskaper, som företagen är lika beroende av hos sina medarbetare som de rent tekniska färdigheterna. Utredningen bör klarlägga, hur undervisningen skall utformas för att i högre grad än som nu sker tillgodose även dessa önskemål.

I debatten kring yrkesutbildningens innehåll och målsättning har också frågan om fördelningen mellan »fostrande» och »färdighetsmeddelande» undervisning förts fram. Enligt min mening är det först och främst sättet på vilket yrkesutbildningen bedrivs som är avgörande för den fostran som samtidigt sker. Vådorna av en yrkesutbildning med för låg anspråksnivå, slapp tillsyn, långa väntetider etc. kan knappast repareras genom speciella lektionstimmar med »fostrande» innehåll.

En fördelningsfråga av större vikt är om avvägningen mellan teoretisk och praktisk utbildning i allmänhet är riktigt gjord med hänsyn till olika aktuella yrkeskrav. Inom många av yrkeslivets områden stiger kraven på teoretiskt kunnande. Detta sker samtidigt som vägarna ständigt vidgas för ungdom, som vill ägna sig åt teoretiska studier. Det är nödvändigt att utredningen till prövning tar upp frågan om de teoretiska studiernas utrymme inom yrkesutbildningen. Vid övervägande härav anmäler sig automatiskt de *utbildningsmetodiska och pedagogiska spörsmålen*. Dessa bör utredningen ägna stor uppmärksamhet. Det synes därvid vara naturligt att bygga på den utveckling som skett inom utbildningsväsendets olika områden under senare tid. Det förefaller troligt att man, åtminstone vad grundutbildningen beträffar, kan bruka eller vidareutveckla de hjälpmedel som finns och även utarbeta förslag till programmerad undervisning. Överhuvud bör fram-

stegen på det metodiska området för att öka möjligheterna att göra teoretiska kunskaper tillgängliga för bredare elevkategorier noga observeras och i största möjliga utsträckning vinna tillämpning inom yrkesutbildningen.

Självfallet skall utbildningsmetodiska erfarenheter av manuellt inlärande tillvaratas och omsättas i vidast möjliga tillämpning. Beträffande det egentliga yrkespedagogiska området bör utredningen klarlägga nuläget och så konkret som möjligt dels ange näraliggande uppgifter, som snabbt bör lösas, och dels dra upp riktlinjer för ett angeläget, mera långsiktigt yrkespedagogiskt reformarbete.

I detta sammanhang vill jag erinra om det intresse som på sina håll visats för systemet med s. k. blockutbildning. Innebörden av systemet är i korthet att man eftersträvar att föra samman besläktade utbildningsmål och specialiteter i större enheter. Syftet är att vinna en till de snabba förändringarna inom produktionen så anpassningsbar utbildningsorganisation som möjligt. Detta systems värde bör utredningen analysera.

7. En av den svenska yrkesutbildningens svagheter anses vara frånvaron av objektiva *bedömningsgrunder,* när det gäller utbildningsresultaten. Den första förutstättningen för att få till stånd sådana bedömningsgrunder är att enhetliga och tillräckligt utförliga utbildningsplaner konstrueras. Men det är också av flera skäl rimligt, att man kan få en uppfattning om huruvida utbildningen verkligen fört fram till det angivna målet. Syftet med en sådan objektiv granskning skall dock inte vara en betygsättning av den enskilde eleven utan att få ett mått på utbildningens standard. Insikterna härom bör sedan läggas till grund för konstruktiva åtgärder, för vilka annars i åtskilliga fall anledningar skulle saknas. Denna fråga bör uppmärksammas och utredningen bör — med beaktande av vad bl. a. skolberedningen anfört rörande diagnostiska prov och standardprov — undersöka, om standardprov av olika slag kan och bör införas i yrkesutbildningen.

Införandet av en mer fixerad anspråksnivå kan antas medföra en ökad efterfrågan på *pedagogisk service* från yrkesskolornas sida. Utredningen bör ingående undersöka förutsättningarna för ökad tillgång till pedagogisk service och tillsyn. Dylik verksamhet kräver bl. a. personal med inte bara ingående kännedom om respektive yrkesområde utan även med naturliga förutsättningar att hålla kontakt med utvecklingen inom dessa områden. Utredningen bör överväga huruvida man kan tillgodose åtminstone en del av det nödvändiga behovet genom att ekonomiskt stödja näringslivets och arbetsmarknadsparternas egna utbildningsorgan.

8. En översyn av det slag, som här är i fråga, måste i hög grad beröra de *lärare* som är verksamma inom yrkesutbildningen. Ehuru yrkeslärarnas utbildning för endast några få år sedan var föremål för statsmakternas prövning och beslut, är det ofrånkomligt, att utredningen skall äga ingå på lärarfrågorna i all den omfattning den finner det behövligt. För egen del anser jag, i anslutning till vad jag här tidigare sagt, att en komplettering av nuvarande lärarutbildning med sådana ämnen som administration, arbetsplanering, metodutveckling och personalledning bör övervägas. Bristande insikter i dessa och närliggande ämnen hos redan verksamma yrkeslärare bör repareras genom en planmässig fortbildning.

Då en viktig uppgift för utredningen blir att göra en kvantitativ bedömning av yrkesutbildningsbehovet, är det nödvändigt att denna kompletteras med bedömningar av lärarbehovet för samma tidrymd.

9. Vad jag hittills anfört har i första hand avsett utbildning på heltid. Inom det av samhället stödda yrkesutbildningsväsendet förekommer emellertid ett betydande antal kortare kurser, s. k. *deltidskurser,* huvudsakligen anordnade under kvällstid. Sedan tveksamhet uppkommit, huruvida dessa kurser alltid hade ett yrkesutbildande syfte, gjordes genom överstyrelsens för yrkesutbildning försorg en undersökning av denna verksamhet, vilken i korthet redovisades i 1962 års statsverksproposition. Utredningen bör, med beaktande av de ytterligare undersökningar som kan ha gjorts inom överstyrelsen, klarlägga omfattningen och det yrkesutbildningsmässiga värdet av deltidskursverksamheten och framlägga de förslag rörande dennas former och innehåll utredningen finner påkallade. Utredningen

bör särskilt observera behovet av gränsdragningar mellan å ena sidan deltidskurser med klart yrkesutbildande eller fortbildande syfte — andra kurser skall enligt min mening inte stödjas ur anslagen till yrkesutbildning — och å andra sidan dels hobbybetonade kurser och dels sådan verksamhet, som rimligen bör hänföras till det fria och frivilliga folkbildningsarbetets område.

10. Den med stöd från det allmänna anordnade *vuxenutbildningen* har i vårt land ännu en ganska ringa omfattning. Skälen för en ökad vuxenutbildningskapacitet såväl i fråga om elementarkunskaper som beträffande yrkesinriktad utbildning har utförligt belysts bl. a. i studiesociala utredningens betänkande ang. vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet (SOU 1962: 5). Den yrkesinriktade vuxenutbildningen har huvudsakligen växt fram genom omskolningsverksamheten och hittills i huvudsak gällt manuella yrken. Omskolningsverksamheten är f. n. på ett mycket mera direkt sätt än primärutbildningen för ungdom ett led i de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna. Det markeras också genom att yrkesutbildning för vuxna ordnas i samverkan mellan arbetsmarknadsmyndigheter och yrkesöverstyrelsen eller av arbetsmarknadsmydighet enbart. I propositionen 1963: 144 angående riktlinjer för utformningen av skolväsendets centrala ledning m. m. har vissa preciseringar gjorts av de uppgifter på detta område, som bör åligga skolmyndigheterna respektive arbetsmarknadsmyndigheterna. Mellan dessa förutsättes ett intimt samarbete ske.

Inom yrkesutbildningsväsendet bör inte några skarpa gränser dras mellan primärutbildning för ungdom och omskolning eller fortbildning av vuxna. Det betyder, att de samlade resurserna på mest effektiva sätt bör tas i anspråk för utbildning, oavsett om den rubriceras på det ena eller det andra sättet. Även om utredningen har att i första hand ta itu med yrkesutbildningsfrågor på det gymnasiala åldersstadiet, är det, med hänsyn till den snabbt växande betydelsen av vuxenutbildningen för allt fler grupper av yrkesutövare angeläget att utredningen från skilda synpunkter beaktar såväl behov som utformning och innehåll även i fråga om denna utbildning och därvid ser den som en del av en sammanhängande utbildningsorganisation.

Jag har tidigare sagt, att det troligen blir nödvändigt att i allt större utsträckning falla tillbaka på näringslivets egna resurser vid en fortsatt expansion av yrkesutbildningsväsendet. Från vissa synpunkter synes detta i särskild grad böra gälla i fråga om den arbetsmarknadsmässiga yrksutbildningen för vuxna.

Ju flera människor denna del av yrkesutbildningen kommer att omfatta och ju mera genomgripande omställningar det blir fråga om, desto angelägnare blir det att se till att omskolningen inte får den snäva inriktningen att på snabbast möjliga sätt skapa specialiserade arbetare inom nya efterfrågeområden utan att den också innehåller allmänorienterande moment, som belyser samhällsförändringarna i stort och förklarar och motiverar den konkreta situation i vilken den vuxne, som utbildas, befinner sig. När det gäller att angripa såväl dessa problem som de egentliga pedagogiska spörsmålen i samband med vuxnas utbildning torde det vara fruktbringande att ta del av de erfarenheter, som finns samlade hos det fria och frivilliga folkbildningsarbetets målsmän.

11. Ett ständigt aktuellt problem inom yrkesutbildningen och en av de mest angelägna organisatoriska uppgifterna är att få till stånd och vidmakthålla tillräckligt intima *kontakter mellan arbetslivet och den skolmässiga yrkesutbildningen.* Utredningen bör därför ingående överväga hur arbetslivets företrädare skall beredas tillfälle att påverka utbildningens utformning och inriktning. En intim samverkan av detta slag är också av betydelse för yrkesutbildningens inriktning i stort, dvs. för en förnuftig planering. Ju mer omfattande och differentierad yrkesutbildningen blir, desto mera komplicerad blir anpassningen till arbetskraftsbehovet och desto angelägnare en översiktlig planering för rikets behov. Utan medverkan från arbetsmarknadens sida — och goda resurser för prognosverksamhet — torde en tillfredsställande planering inte kunna komma till stånd. Behoven i dessa hänseenden bör noga observeras av utredningen.»

1.1.2 Några ytterligare formella direktiv har yrkesutbildningsberedningen ej fått för sitt arbete. Men i Kungl. Maj:ts proposition 1964: 171 angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. och i utskottsutlåtandet över denna proposition (Särskilda utskottets utlåtande nr 1 år 1964) samt vid riksdagsbehandlingen av dessa har gjorts en del uttalanden och fattats vissa beslut, som yrkesutbildningsberedningen har måst uppfatta såsom normgivande för vissa delar av den yrkesutbildning beredningen har att framlägga förslag om. Yrkesutbildningsberedningen syftar främst på följande uttalanden.

1.1.3 I *propositionen* diskuterar departementschefen det gymnasiala skolsystemets *struktur* och anför därvid bl. a.:

Visserligen synes man numera allmänt vara ense om att den successiva höjningen av den kulturella, sociala och ekonomiska nivån i samhället ökar den andel som kan utnyttja ytterligare utbildning, men i denna dynamiska syn på »begåvningsreserven» ingår som en lika betydelsefull komponent att själva begåvningsbegreppet måste ses mer differentierat. Skall »reserverna» komma till sin rätt måste alltså utbildningsmålen kunna tillåtas variera i fråga om både innehåll och nivå i väsentligt högre grad än vad som lämpligen kan ske inom gymnasiets ram.

Jag vill i detta sammanhang något beröra en annan och högst påtaglig tendens — som skenbart kan synas strida mot nyssnämnda önskemål om mera differentierade studiemål — nämligen den alltmer ökade vikt som under senare tid tillmätts *bredden i utbildningsinnehållet.* Från de utbildningssökandes sida torde denna tendens ofta vara ett uttryck för att man inte önskar en tidig specialisering utan vill hålla vägarna till en rad yrken eller utbildningsvägar öppna så länge som möjligt. Det starkt växande intresset hos ungdomarna för vad GU kallar »relativt teoretisk utbildning» synes i hög grad vara just önskemål om utbildningsvägar som leder till breda avnämarområden och som medger att ett mer definitivt yrkesval kan uppskjutas.

Dessa önskemål är av allt att döma i de allra flesta fall förenade med önskan om en klar *målinriktning hos utbildningen,* även om målet kan vara mer eller mindre avlägset. Somliga ungdomar vill ha en utbildning som ger dem möjlighet att relativt snabbt gå ut i förvärvslivet — exempelvis inom det merkantila fältet. Andra förlägger målet väsentligt längre fram i tiden och tvekar måhända ännu i valet mellan slutstationer, även om dessa ofta samlas inom ett intresseområde, t. ex. det naturvetenskapligt-tekniska. Enligt min mening bör därför varje utbildningsväg vara klart målinriktad. Graden och arten av målinriktningen kan och bör dock växla avsevärt mellan olika vägar.

En dylik målinriktning mot verksamheter på olika områden och på skilda nivåer är också från samhälls- och arbetslivets synpunkt nödvändig. Vi måste i framtiden alltjämt ha studievägar, som i stora drag motsvarar nuvarande gymnasieformer, dvs. har till huvuduppgift att förbereda för studier vid universitet och högskolor eller för direkt yrkesverksamhet. Vi behöver också kortare studievägar ovanpå grundskolan, vilka siktar på en yrkesverksamhet på mellannivå eller på fortsatt utbildning oftast av mer speciell karaktär. Slutligen erfordras yrkesutbildning, som bygger direkt på grundskolan och tar sikte på något eller några ganska bestämda yrkesområden. Under lång tid kommer denna utbildning att ha avsevärd omfattning.

Sedan lång tid tillbaka har vi i vårt land haft skolor som tillgodosett det första och det sista av de här nämnda tre typerna av utbildningsbehov, nämligen gymnasierna och yrkesskolorna. I någon mån finns också skolor för utbildning på mellannivå. 1962 års riksdag fattade beslut om inrättande av fackskolorna vilka avsågs få till uppgift att i väsentligt vidgad omfattning erbjuda en utbildning av detta slag. GU framhåller att det knappast kan vara lämpligt att härutöver införa ytterligare skolformer på det gymnasiala åldersstadiet.

Jag delar helt denna uppfattning som inte heller mött några erinringar i remissyttrandena. Det bör sålunda vara möjligt att tillgodose behovet av olika slag av utbildning på detta stadium genom att utforma lämpliga studievägar inom de tre gymnasiala skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola. Framgången härvidlag blir i hög grad avhängig av hur väl man lyckas avstämma de olika vägarnas mål i förhållande till varandra och sedan vid den konkreta konstruktionen — framför allt av läroplanerna — förverkliga dessa mål.

I samband med behandlingen av frågan om de gymnasiala utbildningarnas *kompetensvärde* säger departementschefen:

För ett mycket stort antal yrken och utbildningsvägar innebär grundskolans genomförande ett starkt förbättrat utgångsläge, som allteftersom det kan utnyttjas, bör medföra stora fördelar. Exempelvis måste yrkesskolutbildningen kunna göra betydande rationaliseringsvinster. Under avsevärd tid framåt måste sålunda intresset inriktas på anpassningen till och nyttiggörandet av denna standardhöjning. Jag vill därför understryka att det inte är förenligt med sund hushållning med våra resurser att nu kräva en höjning av kompetensen för tillträde till utbildningsvägar för vilka grundskolan ger tillräcklig förutbildning. Allteftersom tiden går kan läget emellertid komma att ändras beträffande åtskilliga utbildningar.

Inte minst kan det nu sagda komma att gälla åtskilliga vägar inom vad vi i dag brukar beteckna som det egentliga yrkesutbildningsområdet. Vidgas ramen härför — i direktiven till yrkesutbildningsberedningen har jag framhållit betydelsen av att begreppet yrkesutbildning ges en vidare definition än nu — framstår ännu klarare att, allteftersom utvecklingen mot en allt längre och bredare grundutbildning fortskrider, möjligheter att anknyta mer speciell yrkesutbildning till skilda nivåer måste erbjudas ungdomarna.

Jag håller vidare liksom GU för sannolikt att vi så småningom — i vad som kunde kallas den tredje etappen i utvecklingen — når ett stadium, då intresset för mycket speciell yrkesutbildning byggd direkt på grundskolan och inriktad på smala avnämarsektorer kommer att minska. I stället kommer sådan utbildning ofta att få formen av påbyggnadskurser på en bredare men dock målinriktad grundutbildning erhållen inom gymnasiala skolformer. Möjligheterna till en övergång till mer ospecialiserad, på breda yrkesområden inriktad grundutbildning bör f. ö., såsom jag utvecklat i nyssnämnda direktiv för utredningen om yrkesutbildningen, övervägas redan nu. På lång sikt kan den emellertid bli en följd av den allmänna höjningen av grundutbildningsnivån. Ett utbildningssystem av detta slag rymmer många fördelar. Den specialiserade påbyggnadsutbildning som ofta kräves kan göras kortare och torde även i många fall kunna försiggå inom arbetslivet. De omläggningar i fråga om både innehåll och kvantitativ omfattning, som ofta behöver göras i en dylik specialiserad utbildning med hänsyn till förändringarna på arbetsmarknaden, kan åstadkommas mycket lättare och snabbare än i en lång, specialiserad utbildning byggd på lägre grundutbildning. För planering och anpassning till förändrade förhållanden är detta av utomordentlig betydelse.

Jag har i det föregående skisserat ett framtidsperspektiv av en utveckling i tre etapper; den första omfattande anpassningen till grundskolan, den andra till förhållandena då fackskolan finns utbyggd över hela landet och tillsammans med gymnasiet mottar omkring hälften av årskullen och den tredje ett stadium då den dominerande delen av årskullen genomgår en bred, relativt teoretisk utbildning ovanpå grundskolan. På sikt avtecknar sig här som ett huvudmål för utbildningspolitiken en minst 2-årig *ungdomsskola*, som är organisatoriskt sammanhållen och inom sig rymmer olika studievägar avpassade efter elevernas varierande intressen och behov. Gränserna mellan de olika etapperna i utvecklingen fram till detta mål kommer givetvis i verkligheten att flyta. Att utvecklingen får fortgå kontinuerligt betraktar jag som ett villkor för att det stora reformarbetet på utbildningens område skall kunna genomföras med de realekonomiska resurser vi kan disponera.

Det betyder emellertid samtidigt att alla de som är engagerade i utbildningsväsendet måste med uppmärksamhet följa utvecklingen och successivt föranstalta om de förändringar som påkallas. Mot denna bakgrund bör också tillkallandet av yrkesutbildningsberedningen ses. Sedan man nu — på grund av GU:s och FU:s överväganden — med större säkerhet kan överblicka de närmaste stadierna i utvecklingen bör goda möjligheter föreligga att ge yrkesutbildningsorganisationen sådan utformning att den smidigt kan inpassas i det gymnasiala skolsystemet och där fylla sin synnerligen betydelsefulla uppgift.

Den *helhetssyn på utbildningsvägarna på det gymnasiala åldersstadiet*, som både GU och FU utgått från vid sina överväganden och förslag och som i mycket positiva uttalanden vinner stöd hos ett stort antal remissinstanser, ansluter jag mig till. Jag har f. ö. redan i direktiven till yrkesutbildningsberedningen betonat att en mer homogen syn på utbildningsfältet i dess helhet och en ökad integration mellan skilda utbildningsriktningar måste vara en riktpunkt för utredningsarbetet. Det väsentliga häri är att de olika studievägarna måste bilda ett sammanhängande system inom vilket så långt möjligt de enskilda ungdomarnas anlag och intressen kan mötas samtidigt som det tillgodoser samhällets behov av utbildade. Huruvida en studieväg hänföres till den ena eller andra skolformen är som GU också påpekar en mindre väsentlig fråga. Överhuvudtaget synes den traditionella uppdelningen i å ena sidan det allmänna och å andra sidan det yrkesutbildande skolväsendet bli allt svårare att upprätthålla och av allt mindre praktiskt intresse. Jag har tidigare understrukit vikten av att varje utbildning är i viss mening målinriktad. I själva verket betyder ju detta att den är yrkesinriktad även om arten och graden härav kan växla. I vissa fall kan möjligheten till inträde i yrkeslivet ligga nära, i andra fall är detta avlägset och nås måhända först efter studier inom ytterligare en utbildningsanstalt. I vissa fall åter medger en studieväg att valet mellan yrken kan ske ganska fritt, i andra är valmöjligheterna begränsade. Det anförda belyser vanskligheterna i hittills tillämpade gränsdragningar.

Att de olika studievägarna på det gymnasiala åldersstadiet måste samordnas i fråga om målsättning och organisation är sålunda uppenbart. De åsikter, som framförts i några remissyttranden att dels yrkesskolan bort omfattas av det avslutade utredningsarbetet, dels en ny utredning med uppgift att penetrera hela det gymnasiala skolstadiet skyndsamt borde tillsättas, kan jag emellertid inte dela.

Frågan om *benämningen på det gymnasiala åldersstadiets skolor* har också föranlett ett uttalande från departementschefens sida:

I detta sammanhang vill jag framhålla att enligt min mening den i några remissyttranden aktualiserade frågan om en *sammanfattande benämning på det gymnasiala åldersstadiets skolor* bör anstå till dess yrkesutbildningsberedningens förslag framlagts och penetrerats. Med anslutning till GU:s förslag förordar jag sålunda att benämningen *gymnasium* t. v. bibehålles huvudsakligen i sin hittillsvarande betydelse, medan *gymnasial* användes i en vidare betydelse såsom redan skett i det föregående. Till beteckningen för olika studievägar inom gymnasiet och fackskolan skall jag senare återkomma.

När det gäller principerna för den regionala och lokala *planeringen* av de gymnasiala utbildningarna understryker departementschefen vikten av en samordnad planering:

Viss tvekan har hittills rått huruvida de metoder och principer, som tillämpas vid planeringen för övriga skolformer, i tillräcklig grad är giltiga också för yrkesskolan. I sina utlåtanden över GU:s och FU:s betänkanden har skolöverstyrelsen bl. a. anfört att yrkesskolerekryteringen syns mer än man hittills antagit vara regionalt betingad och att yrkesskolan därför i varje fall i initialstadiet av planeringen bör kunna tas med vid de regionala beräkningarna. Nyligen har skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning planeringsgrupp redovisat ett omfattande utredningsmaterial Yrkesskolans kvantitativa om-

fattning (Stockholm 1964), där i första hand yrkesskolans rekryteringsstruktur kartlagts. Därav framgår bl. a. att genomsnittligt inte mindre än 80 % av yrkesskoleleverna går till yrkesskolor belägna inom den egna gymnasieregionen. Planeringsgruppen konstaterar sammanfattningsvis att i stort sett samma faktorer synes påverka rekryteringen till yrkesskolan som till gymnasiet och att det finns skäl att förvänta sig likartade förhållanden beträffande fackskolan. Även om såsom planeringsgruppen framhåller flera rekryteringsproblem rörande yrkesskolan — liksom för övrigt rörande alla utbildningsformer — fortsättningsvis bör uppmärksammas, ger de olika undersökningarna, som gjorts av planeringsgruppen och GU, anledning att ytterligare understryka vikten av en samordnad planering. Jag förutsätter sålunda att i fortsättningen såväl den lokala och regionala som den centrala planeringen för det gymnasiala skolsystemet samtidigt och i samma grad beaktar både yrkesskolan, fackskolan och gymnasiet.

Departementschefen uttalar också sin fulla anslutning till systemet med en lokalmässig *samordning* över hela det gymnasiala skolväsendet.

Enligt min mening är de skäl, som GU redovisat för att man bör eftersträva lokalmässig samordning över hela det gymnasiala skolsystemet och till vilka FU liksom remissinstanserna i huvudsak anslutit sig, från både principiella och praktiska synpunkter övertygande. Någon tvekan om att horisontell samordning skall vara riktpunkten för den lokala planeringen kan sålunda inte råda. De av GU redovisade organisationsexemplen belyser hur en ändamålsenlig organisation i några typiska situationer kan utformas. Jag vill emellertid understryka vad GU och FU framhållit om att den lokala planeringen måste ske utifrån varje kommuns speciella förutsättningar framförallt i fråga om befintliga skolbyggnader. Möjligheter måste följaktligen finnas till avvikelser med hänsyn till lokala förhållanden. Särskilt under en övergångstid är detta av vikt. Kommunerna måste därför ha möjlighet att inom ramen för de generella riktlinjerna för planeringen i samråd med regionala och centrala myndigheter utforma det gymnasiala skolsystemets organisation.

Slutligen är i detta sammanhang att observera, att det nya *statsbidragssystem*, som föreslogs i propositionen 1964: 171, enligt uttryckligt uttalande även skall gälla den gymnasiala yrkesskolan (sid. 581: »Med hänvisning till det anförda förordar jag att ett enhetligt driftbidrag införes för de gymnasiala, kommunala skolformerna: gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan — såväl den primärkommunala som den landstingskommunala.» Sid. 584: »Praktiska skäl talar således för en enhetlig utformning även i fråga om statens stöd för byggnadsarbeten»).

1.1.4 Särskilda utskottet har i sitt utlåtande i huvudsak anslutit sig till departementschefens uttalanden och förslag, när det gäller de frågor som har särskild betydelse för yrkesskolans arbete. Endast på en punkt — i fråga om den regionala och lokala planeringen — har utskottet gjort vissa egna uttalanden beträffande yrkesskolan. Utskottet anför i detta hänseende:

Departementschefen liksom de båda utredningarna har ägnat spörsmålen om den regionala och lokala planeringen betydande uppmärksamhet. Det gäller här två huvudfrågor, dels i vilken omfattning och hur de olika gymnasiala utbildningarna skall geografiskt spridas, dels hur den yttre organisationen av skolformerna på samma ort skall anordnas.

Beträffande den förstnämnda frågan ansluter sig departementschefen till de av utredningarna förordade allmänna principerna för planeringen. I linje med helhetsynen på det gymnasiala skolsystemet förutsätter departementschefen att i fortsättningen såväl den lokala och regionala som den centrala planeringen samtidigt och i samma grad beaktar både yrkesskolan, fackskolan och gymnasiet. Som en riktpunkt för planeringen anger

departementschefen att man bör sträva efter att, så långt det är möjligt med hänsyn till resurser och elevunderlag, samtliga eller flertalet studievägar inom det gymnasiala skolsystemet erbjudes överallt där gymnasial utbildning anordnas. Någon tvekan om att ort med gymnasium också bör ha fackskola, kan enligt departementschefens mening inte råda. Departementschefens överväganden om lokalisering av fackskola till orter utan gymnasium sammanfaller i allt väsentligt med vad GU och FU föreslagit och förordat i detta avseende. Detta innebär, att fackskola endast undantagsvis bör upprättas utanför gymnasieort.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, vilken även måste anses innebära, att yrkesskola undantagsvis bör kunna upprättas på annan ort än gymnasieort.

Utskottet vill i detta sammanhang beröra vad i propositionen anföres om avvecklingen av bl. a. vissa kurser och skolor inom yrkesutbildningsväsendet i samband med upprättandet av fackskolor. — — — Departementschefen understryker vikten av att riktlinjerna för planeringen tillämpas med smidighet och i medvetande om den snabba utvecklingen, i vilken utbildningsväsendet befinner sig. Innan en skolform avvecklas på en ort utan att omedelbart ersättas med en annan likvärdig, torde det sålunda ofta finnas anledning att avvakta och följa utvecklingen för att få säkrare grund för ett ställningstagande.

Utskottet ansluter sig till vad departementschefen anfört. Detta innebär bl. a. att orter, som nu har viss yrkesutbildning men inte får fackskola som motsvarar denna utbildning, bör kunna tillsvidare få behålla yrkesskolan, under förutsättning att elevtillströmningen är tillfredsställande. (Utskottets utl. sid. 193—194.)

1.2 Organisationen av utredningsarbetet

1.2.1 I enlighet med en bestämmelse i kommittékungörelsen och ett särskilt uttalande i direktiven började yrkesutbildningsberedningen sitt arbete med att utarbeta en plan för utredningsarbetet. Vid penetreringen av den stora mängden av problem, som måste bli föremål för beredningens utredning, uppehöll sig beredningen särskilt utförligt vid frågan hur man bäst skulle kunna erhålla vetskap om de skilda intressenternas syn på yrkesutbildningens innehåll, omfattning och utformning nu och i framtiden. Att nå en dylik vetskap framstod nämligen som särskilt betydelsefullt. I sin arbetsplan anförde beredningen härom följande:

Yrkesutbildningen spänner f. n. över hela vårt samhälls- och näringsliv. Yrkesutbildningen utvecklas och förändras ständigt. Redan nu påverkas yrkesutbildningens förekomst, innehåll och utformning i icke ringa grad av avnämarnas reella intressen, arbetsmarknadsorganisationernas gemensamma eller ibland motstridiga synpunkter, ansvariga kommunalmäns omsorger om den egna kommunens ungdom och näringsliv, skolplanerarnas försök att åstadkomma framsynt utveckling av hela det gymnasiala åldersstadiets skolväsen, sjukhushuvudmännens intresse att bemästra de mycket stora personalproblemen i den snabbt ökande sjukhusorganisationen, hela folkets krav på allt bättre service i en rad hänseenden, arbetsmarknadsmyndigheternas krav på yrkesutbildningens hjälp att bemästra arbetsmarknadens mångskiftande svårigheter, m. m., m. m.

Om yrkesutbildningsberedningen skall kunna komma fram till en riktig och fruktbärande framtidssyn på yrkesutbildningen, synes det nödvändigt att alla dessa olika intressen och synpunkter får komma fram och övervägas i beredningen på ett relativt tidigt stadium av beredningens arbete. Detta bör ske genom »hearings» och överläggningar med företrädare för alla dem, som kan tänkas ha synpunkter på yrkesutbildningen. Med hänsyn till yrkesutbildningens stora utspridning över de mest skilda fält, synes det mest effektivt att detta arbete fördelas på ett flertal arbetsgrupper, som kan arbeta samtidigt och som var och en har en branschsektor eller en på annat sätt begränsad sektor. Först sedan dessa penetrerat spörsmålen inom sina respektive områden, synes en samlad diskussion i yrkesutbildningsberedningen ändamålsenlig.

Arbetsgruppernas arbete skall alltså i första hand gå ut på att söka få fram de skilda intressenternas syn på yrkesutbildningens omfattning, innehåll och utformning nu och i framtiden.

Detta arbete erbjuder stora möjligheter att komma in i betydelsefulla problem och tankegångar, av största vikt för yrkesutbildningsberedningens fortsatta arbete. Med hänsyn härtill synes lämpligt, att varje arbetsgrupp ledes av en av yrkesutbildningsberedningens ledamöter i egenskap av ordförande och ansvarig för arbetsgruppen. Utöver denne ledamot bör i varje arbetsgrupp ingå 2—5 experter, valda så att de representerar olika intressenter men också själva kan förutsättas tillföra diskussionerna nya tankar för framtiden. Varje grupp måste också förses med en sekreterare, antingen så att en av experterna kan tjänstgöra också som sekreterare eller så att särskild sekreterare utses utanför de egentliga experternas krets.

Mot bakgrunden av dessa uttalanden tillsattes *nio arbetsgrupper,* som var och en avgivit en rapport till beredningen, med redogörelser för vad man inhämtat från intressenterna och med egna uttalanden och förslag från grupperna. En särskild arbetsgrupp tillsattes också för beredande av frågan om en gränsdragning mellan yrkesutbildning och folkbildningsarbete.

Gruppernas rapporter — som alltså inte innehåller yrkesutbildningsberedningens uttalanden och förslag utan närmast är att betrakta som arbetspromemorior, utarbetade för diskussion inom beredningen — överlämnas samtidigt med detta betänkande i ett (stencilerat) exemplar till chefen för Ecklesiastikdepartementet. Ett kort sammandrag av gruppernas rapporter återfinnes i bil. 5 till detta betänkande.

1.2.2 I sin i punkt 1.2.1 angivna arbetsplan diskuterade yrkesutbildningsberedningen också frågan, huruvida man som en första etapp skulle avge ett särskilt principbetänkande eller ej. Beredningen uttalade, att det vore svårt att då (februari 1964) avgöra den frågan, men ansåg sig tills vidare böra arbeta utifrån den målsättningen, att alla huvudfrågor — och kanske alla beredningens utredningsuppgifter — skulle redovisas i ett betänkande.

Genom de i 1.1.3 och 1.1.4 ovan redovisade uttalandena och besluten i samband med gymnasie- och fackskolepropositionen 1964: 171 har läget blivit annorlunda än det var på våren 1964. Det är numera uteslutet att planera för någon del av de gymnasiala skolformerna utan att samtidigt också planera för de andra delarna. Samordnad planering för hela det gymnasiala skolväsendet har omedelbart blivit en realitet. Bristen på kännedom om den framtida utformningen av yrkesutbildningen kan alltså nu bli ett hinder för planering och tillskapande av gymnasier och fackskolor. Detta har gjort det angeläget att fortast möjligt slutföra den principiella delen av yrkesutbildningsberedningens arbete.

1.3 Vissa förkortningar

Yrkesutbildningsberedningen har funnit skäl föreligga för att genomgående i detta betänkande använda följande förkortningar:

YB = Yrkesutbildningsberedningen
GU = Gymnasieutredningen
FU = Fackskoleutredningen.

KAPITEL 2

Historik

2.1 Inledning

Det är svårt att ge en samlad bild av den svenska yrkesutbildningens historia och utveckling. Yrkesutbildningens mångskiftande karaktär och det förhållandet, att den förekommer snart sagt överallt och har så många olika slag av huvudmän, medför att en skildring av dess historia måste spänna över hela samhället, näringslivet, skolvärlden, organisationsvärlden och föreningsvärlden. Yrkesutbildningen har hittills betraktats som artskild från annan utbildning. Den har fram till 1950-talet diskuterats mycket mindre än allmänutbildningen. Även inom själva yrkesutbildningen har funnits föga gemenskapstänkande. Varje del av yrkesutbildningen har ofta ansetts och behandlats som helt skild från andra delar.

Yrkesutbildningen har icke varit föremål för forskning och vetenskaplig behandling i nämnvärd omfattning. Först år 1965 har framlagts en licentiatavhandling som är helt ägnad den svenska yrkesutbildningen. YB:s biträdande sekreterare har försvarat en avhandling med titeln »Några drag i den svenska yrkesutbildningens utveckling». I denna avhandling finns mycket material till belysning av yrkesutbildningens — främst samhällets yrkesutbildnings — historia.

En historik över den samlade svenska yrkesutbildningen måste än i dag bygga på hopsamlande av uppgifter och data från mycket skilda håll. Skall historiken därtill omspänna hela yrkesutbildningen, måste den byggä också på en myckenhet material från det privata näringslivet och organisationsvärlden, som icke alltid är så lättillgängligt.

2.2 Äldre tider

Yrkesutbildning i egentlig mening har förekommit i vårt land alltsedan medeltiden. Den s. k. *lärlingsutbildningen hos hantverksmästare* är vår äldsta yrkesutbildning. Först under 1600-talets förra hälft började man inse vikten av realämnen och betydelsen av att skolundervisningen fick en något så när praktisk prägel. Trots framsynta initiativ under den karolinska perioden saknades vid frihetstidens inbrott ordnad skolundervisning, som tog sikte på det praktiska livets krav, både när det gällde blivande arbetsgivare, gesäller och lärlingar samt den kategori, som något diffust betecknades arbetare. Skolundervisningen var alltjämt huvudsakligen en kyrkans angelägenhet. Under 1700-talet gjordes emellertid flera viktiga landvinningar. Man började förstå de nämnda kravens berättigande och ivrade för ett praktiskt inriktat

skolväsen. Jonas Alströmers bekanta manufakturverk, med privilegium 1724, i Alingsås avsåg t. ex. att vara icke blott en industriell anläggning utan också en skola, och Vetenskapsakademiens instiftande 1739 vittnade om det allvarliga intresset för »de vetenskapers förkovran och fortplantande, som jämte flit och idoghet alstra av sig lovvärda slöjders samt all hushållnings uppkomst».

2.3 Söndags- och aftonskolor. Skråväsen. Lärlingslag.

I början av 1800-talet fanns i vårt land — förutom de få skolor (Mekaniska skolan, Teknologiska institutet och Chalmerska slöjdskolan) vilkas undervisning inriktades på utbildning av ingenjörer, andra tekniker och hjälpkrafter — de i näringsfrihetsförordningen omnämnda tekniska *söndags- och aftonskolorna*. Dessa började tillkomma redan under 1820-talet. Deras antal ökades och så småningom förekom de på många ställen i vårt land. Ända in på 1900-talet var vissa av dem verksamma i sin ursprungliga form. Dessa skolor fyllde en viktig uppgift, speciellt för anställda inom industri, hantverk och handel, och på dem ankom att åt personer som redan inträtt i ett yrke meddela kunskaper, som var behövliga för dessa yrkens utövning. Eleverna i en sådan skola var således arbetare, som om dagen förtjänade sitt uppehälle i fabrikerna och hantverkerierna och i allmänhet endast på kvällar och söndagar kunde ägna någon tid åt inhämtande av kunskaper.

Ända fram till den 1 juli 1847 fanns i Sverige ett lagligen reglerat *skråväsen*. Skråret hade monopolrätt till utförande av vissa arbeten men också skyldighet att utföra dem och skyldighet att utbilda lärlingar i yrket. Genom skråordningarna reglerades bl. a. hur hantverksutbildningen skulle organiseras, utbildningstidens längd m. m. Ännu sedan skråväsendet avskaffats genom 1846 års fabriks- och hantverksordning bibehölls bestämmelser, som reglerade lärlings- och gesällutbildningen. Den nya författningen medgav emellertid även anställande av andra arbetare än lärlingar och gesäller. Därmed var utbildningsmonopolet brutet.

Då 1846 års författningar upphävdes genom förordningen om utvidgad näringsfrihet av den 18 juni 1864, upphävdes samtidigt de för hantverkets befrämjande föreskrivna obligatoriska hantverksföreningarna. Någon rätt att såsom enligt 1846 års lagstiftning bevaka hantverkets intressen finns icke omnämnd i 1864 års förordning. Någon skyldighet för någon att ombesörja yrkesutbildningen eller underkasta sig yrkesutbildning finns icke med i 1864 års lagstiftning — liksom ej heller i någon senare. I princip råder alltså sedan 1864 full näringsfrihet.

Förslag om införande av en *lärlingslag* har framförts vid ett flertal tillfällen efter 1864. Det senaste förslaget framlades i februari 1945 av överstyrelsen för yrkesutbildning. Efter 1945 har frågan om en lärlingslag diskuterats endast en gång. Det var av 1952 års yrkesutbildningssakkunniga i deras betänkande den 29 april 1954 om yrkesutbildningen (SOU 1954: 11, sid. 28—30). De sakkunniga avvisade här tanken på en lärlingslagstiftning. Kungl. Maj:t och riksdagen följde de sakkunnigas förslag i lärlingsfrågan.

2.4 Tidigare yrkesutbildning på handelns område

På *handelns område* fanns på ett tidigt stadium skolmässig undervisning i de s. k. apologistklasserna vid trivialskolorna. Apologistklasserna, eller skrivklasserna som de kallades i 1649 års skolordning, meddelade särskild undervisning för lägre tjänstemän (skrivare) och näringsidkare bl. a. i välskrivning, kopiering och sammansättning av svenska brev samt i »att formera räkningar per debet och kredit».

I 1734 års handelsordning uppställdes som villkor för att få köpmansbrev bl. a. att vederbörande hade grundläggande kunskaper i räkning och skrivning samt hade varit »lärgosse» i åtta år och »köpsven» i fyra. Kravet på åtta års tid som »lärgosse» kunde i viss utsträckning ersättas av vissa teoretiska kunskaper, exempelvis kunskap om mynt, mått och vikter, sortförvandlingar, ränteberäkningar, förande av böcker och författande av handelsbrev samt kunskap om olika varors beskaffenhet samt produktions- och avsättningsorter. Man kan alltså säga, att utbildningskravet utgjorde en kombination av teoretiska och praktiska kunskaper. Den största stötestenen för införandet av en kvalificerad handelsutbildning synes ha varit latinstudiernas dominans. Man kunde nämligen inte kräva både klassisk bildning och goda kunskaper i merkantila och liknande ämnen. Det räckte inte timplanen till för. Redan på 1600-talet hade dock diskuterats möjligheten att inrätta mer praktiskt inriktade utbildningsvägar — s. k. skriv- och räkneklasser — bl. a. med handelsämnen. Man befarade emellertid att elevurvalet skulle bli av sekunda kvalitet jämfört med latinskolans elever.

Framförallt i Göteborg med dess omfattande kommersiella verksamhet växte sig emellertid tanken på särskilda handelsskolor allt starkare under frihetstiden, som ju tillika var Ostindiska kompaniets tid.

I regel förvärvade ungdomarna sina handelskunskaper genom utlandsstudier. Dessa kunde antingen ske genom reguljära skolstudier, framförallt i Hamburg, Amsterdam eller London, eller genom att man tog kondition på utländska grossistföretag. Så småningom blev det till England som ungdomarna vanligen for.

Omkring år 1800 började intresset för studier vid utländska handelsskolor bli så stort, att en del skolor bedrev regelrätta annonskampanjer i svenska tidningar. Detta ökade intresset inom landets gränser för att anordna utbildning för handelsnäringen. I början var det privata »handelslärare». De hade ej skollokaler i vanlig mening utan tog emot sina elever i hemmet. Så småningom öppnades emellertid även handelsskolor. De var dock i regel små.

Den första handelsskolan var en skola på Vilhelmsdag i Veinge socken i Halland. Skolan hämtade sina läroplaner från handelsskolor i Hamburg. Dessa skolor var av utpräglad exporthandelstyp. Skolan i Veinge blev förebilden för Göteborgs handelsinstitut. De göteborgska köpmannaorganisationernas egen skola fick alltså sina läroplaner från Hamburg via en »mellanhand».

Det andra »högre handelsinstitutet» kom till först 1865 i Stockholm. Det fick namnet Frans Schartaus praktiska handelsinstitut. Lika väl som olika köpmanna-

organisationer stod bakom Göteborgs-skolan stod grosshandelssocieteten bakom Stockholms-skolan.

1888 skrev Sveriges allmänna exportförening till regeringen och framhöll vikten av att »handelsagenter utbildades för att möjliggöra ökad export av svenska produkter». Med anledning av denna skrivelse föreslog kommerskollegium en utredning om handelsinstituten i Göteborg och Stockholm. Denna kom till stånd och föreslog en fastare organisation för dem och dessutom vissa statliga bidrag. 1893 framlades även en proposition om ett årligt anslag om sammanlagt 27.000 kronor till de båda skolorna. Samtidigt förordnades kommerskollegium till tillsynsmyndighet.

Snart därefter — år 1904 — grundades två nya handelsinstitut, det ena i Malmö, det andra i Hälsingborg.

Även andra skolor än högre handelsinstitut hade inrättats. En del av dessa fick bidrag från kommuner eller korporationer (hantverksföreningar o. dyl.). Ett exempel härpå är Stockholms Borgarskola. Den bildades 1842 och hade till ändamål att »bibringa personer som utöfva borgerligt yrke eller därtill förbereda sig behöflig fackutbildning äfvensom i den mån det synes nödigt ett viss mått af allmänbildning». En del av utbildningen koncentrerades kring teckningsskolor och språklinjer för yrkesarbetare. Det fanns emellertid vid Borgarskolan även en handelslinje.

Skolor av detta slag fanns 1910 i Stockholm, Gävle, Sundsvall, Malmö, Göteborg, Landskrona, Hälsingborg, Karlskoga och Säffle. De var i regel sammankopplade med tekniska skolor. Vid sidan av dessa mer allmänt bekanta skolor fanns andra privata skolor, av vilka flertalet försvunnit men en del lever kvar.

2.5 Huslig utbildning

Utbildningen av blivande husmödrar skedde länge helt i hemmen. Förr stannade flickorna hemma tills de gifte sig och deltog helt naturligt i hemarbetet. Särskilda skolor, som på sätt och vis tog sikte på *husmödrarnas utbildning,* hade emellertid i några fall funnits redan på 1700-talet, de s. k. spinnskolorna. Dessa skolor utbildade instruktriser i spånad och vävning, vilka reste omkring och hjälpte kvinnorna till rätta med dessa arbeten i hemmen. Senare, med början under 1800-talet, inrättades egentliga hushållsskolor och husliga kurser vid folkhögskolorna. För fortsättningsskolan blev flickornas utbildning en viktig uppgift. Den husliga utbildning, som småningom tillkom vid de kommunala yrkesskolorna, byggde i stort sett på samma princip som undervisningen för industri och hantverk samt handel med praktisk utbildning på arbetsplatsen och kompletterande undervisning i yrkesskola. När principen för det husliga arbetets vidkommande först formulerades, torde man närmast ha tänkt på undervisning för unga kvinnor som arbetade i andras hushåll. Man ville jämställa dessa ungdomar med den nya arbetskraften på de andra näringsområdena. En viss husmodersutbildning förekom emellertid redan på ett tidigt stadium av den kommunala yrkesundervisningen. När kvinnliga elever först började tas emot i de lägre tekniska skolorna fick de vid sidan om den tekniska undervisningen en viss utbildning i hushållsarbete, detta med tanke på att industriarbetet för dem sannolikt vore ett genomgångsyrke på väg till den mera varaktiga ställningen som husmor.

2.6 *Vårdutbildning*

En egentlig *vårdnadsutbildning* började i vårt land i mitten av 1800-talet, då särskild sjuksköterskeutbildning började bedrivas. En skildring av äldre tiders förhållanden på detta utbildningområde ges i betänkandet SOU 1948: 17 angående utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal (sid. 12—28).

Den första sjuksköterskeskolan startade år 1851.

I anslutning till ökade krav har också fordringarna på utbildningen skärpts. Genom en kungörelse 1920 fastställdes utbildningen att omfatta en tid av minst två år. Sedan 1931 har alla skolor varit minst treåriga.

Utbildningen av sjuksköterskor i Sverige är f. n. organiserad i huvudsak enligt de riktlinjer, som drogs upp av 1946 års kommitté för sjuksköterskeutbildningen (SOU 1948: 17).

Utbildningen bedrevs våren 1964 vid sammanlagt 33 sjuksköterskeskolor, varav 3 är statliga, en drivs gemensamt av staten och landsting, 20 tillhör landstingen, 3 drivs av städer utanför landsting och 6 av stiftelser eller sammanslutningar.

I en proposition på hösten 1965 (nr 161) har föreslagits viss reformering av sjuksköterskeutbildningen.

Sedan 1958 bedrivs också bl. a. utbildning av sjukvårdsbiträden, undersköterskor, operationsassistenter, röntgenassistenter och annan speciell vårdpersonal.

2.7 *Utbildning på lantbrukets område*

Redan under 1700-talet kan man spåra försök att ordna *lantbruksundervisningen.* Sålunda inrättades t. ex. så tidigt som år 1736 en s. k. schäferiskola å Höjentorps gård i Västergötland. Som namnet antyder torde fårskötselns främjande därvid närmast ha åsyftats, men då skolan år 1748 förändrades till en slags lantbruksskola, visserligen avsedd för personer med universitetsutbildning, hade programmet utvidgats att omfatta lantbruksundervisning i allmänhet.

Den praktiska lantbruksundervisningen syns vid denna tidpunkt ha fångat huvudintresset, ty år 1774 gjordes ett annat försök att tillgodose sådan undervisning, nämligen vid Östads säteri invid Alingsås.

Med tillkomsten av hushållningssällskapen i början av 1800-talet väcktes lantbruksundervisningen till nytt liv. Det ena hushållningssällskapet efter det andra försökte främja lanthushållningens utveckling genom att inrätta skolor, som i första hand skulle tillgodose det större jordbrukets behov av utbildat befäl.

Om sålunda olika insatser tid efter annan gjordes för att få en ordnad lantbruksundervisning till stånd, blev dock svårigheterna snart övermäktiga och skolorna blev av kort varaktighet.

Behovet av en undervisningsform, som kunde tillgodose jämväl det mindre jordbrukets behov av undervisning, ledde till att vissa folkhögskolor från slutet av 1870-talet började inrätta en särskild avdelning för teoretisk jordbruksundervisning, avsedd för elever som tidigare genomgått folkhögskola. Den teoretiska jordbruksutbild-

ningen vid kurser knutna till folkhögskolan gav grunden till den skoltyp, som benämndes lantmannaskola. Förslag om inrättande av lantmannaskolor framlades år 1884 av lantbrukslärоverkskommittén.

Den undervisning, som här omnämnts, var avsedd endast för den manliga landsbygdsungdomen. Emellertid gjorde sig också behov gällande av att bereda den kvinnliga ungdomen utbildning i lanthushåll. Även här tog folkhögskolorna initiativ och startade en husmodersutbildning, som blev föregångare till den vidgade utbildningen i lanthushåll. På grundval av ett förslag framlagt av 1907 års lantbruksundervisningskommitté angående inrättande av lanthushållsskolor avgav Kungl. Maj:t proposition i ämnet till 1912 års riksdag, som godkände förslaget. Lantbruksskolor och lantmannaskolor var avsedda för den manliga ungdomen och lanthushållsskolor för den kvinnliga.

Till en början gällde av Kungl. Maj:t fastställda allmänna grunder för de lägre lantbruksskolorna som stadgar för dessa jämte för varje skola givna särskilda bestämmelser. Sedan uppmärksamheten fästs vid förekommande olikheter mellan olika skolor, utfärdades det första allmänna reglementet för lantbruksskolor 1851. Skolornas ändamål var enligt detta att meddela unga män av den arbetande klassen såväl kunskap och insikt som praktisk övning och skicklighet i ett lantbruk, ävensom färdighet i slöjd.

I ett reglemente år 1877 framhölls beträffande skolornas ändamål, att vid varje skola jordbruket och boskapsskötseln borde bedrivas så, att skolan i praktiskt hänseende kunde tjäna såsom förebild för ett efter ortens förhållanden med god beräkning ordnat och omsorgsfullt skött lantbruk. Lantbruksskolorna hade dittills utbildat såväl arbetsförmän som brukare av mindre lantegendomar. Så småningom visade sig emellertid lantbruksskolorna icke lämpade att fylla denna dubbla uppgift. Erfarenheten gav nämligen vid handen att, allt efter det jordbruket inom en ort utvecklades, skolorna ej längre annat än undantagsvis anlitades av söner till ägare eller brukare av mindre egendomar, utan att skolorna övergick till att utbilda arbetsförmän för det större jordbruket. I överensstämmelse härmed angavs 1887 lantbruksskolans ändamål vara att meddela undervisning i grunderna för lanthushållning samt övning och färdighet i lantmannaarbetens utförande, ordnande och ledning. Särskilda reglementen utfärdades senare, bl. a. 1911 och 1926.

Sedan den första lantbruksskolan kommit till stånd 1840, inrättades av hushållningssällskapen ett flertal sådana skolor. Under åren 1882—1884 uppgick antalet lantbruksskolor till 29, vartill kom de två liknande skolorna vid Ultuna och Alnarp. Efter hand minskades åter skolornas antal, huvudsakligen på grund av svårigheten att erhålla elever. Då 1907 års lantbruksundervisningskommitté avgav sitt betänkande, fanns emellertid ännu, förutom de till Ultuna och Alnarp förlagda lantbruksskolorna, 18 statsunderstödda lantbruksskolor. Åren 1920—1935 var antalet lantbruksskolor i Sverige ca 12. Sedan har antalet åter ökat. För de år 1964 befintliga 50 lantbruksskolorna är landstingen lokal huvudman för 38, medan hushållningssällskap, stiftelser etc. är huvudman för övriga.

2.8 Skogsbrukets yrkesutbildning

I tekniskt hänseende har *skogsbruket* längre än andra näringar karakteriserats av hantverksmässiga metoder med relativt ringa hjälp av tekniska hjälpmedel. Bland särdragen märktes länge en dominans för individuellt arbete, få arbetare på varje arbetsplats och stora säsongvariationer i arbetskraftsbehov samt relativt ringa inflytande från arbetsledningen på planering, uppläggning och genomförande av arbetena.

De specifika yrkeskraven utövar på längre sikt avgörande inflytande på både strukturen och omfattningen av yrkesutbildningen i respektive näring. För skogsbruket är det lätt att se detta samband.

Behovet av fast organiserad utbildning uppkom under förra hälften av 1800-talet för de båda personalgrupper, som vanligen benämnes förvaltande och bevakande tjänstemän. Huvuduppgifterna för de senare avsåg jakt och avverkning. Även skogsvård blev i många landsdelar en stor uppgift under vissa tidsperioder. För utbildningen av förvaltare inrättades skogsinstitutet 1828. Den verkställande personalen, bevakarna, fick sin utbildningsfråga ordnad genom skogsskolorna, av vilka den första skapades i början av 1860-talet. Skogsinstitutet ombildades 1915 till skogshögskolan. Antalet skogsskolor och deras lokalisering har skiftat. Naturligtvis har även undervisningen reformerats under tidernas lopp.

Dessa båda skolformer har emellertid svarat för den största delen av skogsbefälsutbildningen. I övrigt har sådan förekommit vid skogshögskolans forstmästarkurs (1894—1937) samt fortsättningsskolan i Kloten (påbyggnad av skogsskolan 1917—1937) och statens skogsmästarskola sedan 1945. Utöver den statliga utbildningen har såväl tillfälliga som permanenta skogsskolor bedrivits i privat regi.

Den fast organiserade skogsutbildningen var ända fram till 1940-talet praktiskt taget helt inriktad på förvaltande och arbetsledande personal. Visserligen förekom skogsundervisning vid åtskilliga lantmannaskolor redan långt tillbaka, men denna syftade i första hand till att ge lantbrukare nödiga kunskaper. Endast undantagsvis, vid skogslinjer, synes den ha omfattat mera än en ytlig orientering. Många ungdomar sökte meritera sig för inträde till skogsskolor genom dessa lantmannaskolor. I regel svarade skogsvårdsstyrelserna för undervisningen. Dessa myndigheter anskaffade småningom egna skolor. Från 1949/50 blev organisationen fastare.

Mot denna bakgrund måste det betraktas som naturligt, att det dröjde ända till 1950-talet innan fast organiserad yrkesutbildning för skogsbrukets arbetskraft blev genomförd. Eftersom yrket ofta gick i arv från far till son inlemmades de unga successivt i arbetet. I många avseenden fungerade denna rekryteringsform som ett effektivt utbildningssystem. De huvudsakliga svagheterna var konserveringen av irrationella sedvänjor och motståndet även mot angelägna reformer.

Före 1945 inskränkte sig samhällets insatser för yrkesutbildning i skogsarbete i stort sett till sådana kurser för arbetare, som aktualiserades av händelser utanför skogsbruket. Under lågkonjunkturen från 1922 till in på 1930-talet ordnades sålunda

skogshuggarläger för permitterade industriarbetare och andra arbetslösa från städer och tätorter. För de ökade brännvedsavverkningarna under andra världskriget togs tjänstepliktiga och sådan arbetskraft i anspråk, som friställdes genom driftsinskränkningar vid bl. a. sågverk och massafabriker. Utbildningen eller omskolningen för dessa kategorier skedde vid s. k. huggarkurser, som till karaktären mera torde ha gjort skäl för benämningen arbetsläger. Den livligaste verksamheten förekom 1943 med 4.382 kurser och ca 57.000 deltagare.

Under 1930-talet förekom även ansatser till utbildning för den reguljära arbetskraften. Domänverket och vissa bolag samt redskapsfabrikanter tog initiativ därtill. För arbetsgivarna gällde det att i praktisk handling omsätta de resultat, som de nybildade arbetsstudieorganisationerna uppnått i sina undersökningar. Tillverkare av sågar och yxor spred genom kringresande instruktörer kännedom om nya redskap, deras ändamålsenliga hantering och vård.

Skogsvårdsstyrelsernas upplysnings- och rådgivningsverksamhet var fram till slutet av 1940-talet nästan helt inriktad på skogsvård och därmed sammanhängande frågor för privatskogsbruket. Genom tillkomsten av skogsvårdsgårdar (de första 1919 och 1923) kunde styrelserna anordna kurser, vilket gav ökad stadga åt verksamheten. I samma riktning verkade den skogsundervisning som tjänstemännen vid skogsvårdsstyrelserna bedrev vid lantmanna- och lantbruksskolor.

För hundra år sedan syftade skogsskolorna till att »dana skogvaktare och plantörer». Kraven på de skogsskoleutbildades kvalifikationer har senare ändrats i såväl kvantitativa som kvalitativa hänseenden. Utbildningen vid skogsskolorna syns dock i allmänhet relativt långsamt ha anpassats till förändringarna i samhällets och skogsbrukets utveckling. Exempel härpå utgör kraven på allmänna förkunskaper — endast folkskola till slutet av 50-talet — och den höga andelen rutinbetonat manuellt arbete i undervisningen fram till för 10 à 15 år sedan. Vidare kan nämnas att undervisningen i arbetsledning upptogs i kursplanen först genom nya stadgar 1937. Då hade arbetsledningen för huvudparten av de utbildade åtminstone från sekelskiftet framstått som en av de väsentligaste funktionerna.

Den reella utvecklingen av skogsskoleundervisningen har efter 1937 varit mer genomgripande än vad som formellt kan spåras i stadgarna. Undervisningen vid skogsskolorna har utvecklats både i avseende på metodik och innehållets anpassning till skogsbrukets krav. F. n. betjänas skogsbruket av följande skolformer: Skogsbruksskolor utbildar skogsarbetare, skogsbrukare och skogsförmän. Skogsskolor utbildar skogvaktare, kronojägare, faktorer, inspektorer, skogsvårdskonsulenter och motsvarande tjänstemän. En skogsmästarskola utbildar tjänstemän, skogsmästare, för befattningar där kunskaper utöver skogsskola är önskvärda. Skogshögskolan slutligen utbildar civiljägmästare.

2.9 Sjöfartens yrkesutbildning

Den första *undervisningen för sjömän* påbörjades jämlikt kungl. brev den 4 juni 1658 vid en styrmansskola i Stockholm. Först under förra delen av 1800-talet fick emellertid undervisningen en fastare form och utvecklingen ledde till beslut den 7

april 1841 om inrättande av navigationsskolor i Stockholm, Göteborg, Malmö, Gävle och Kalmar. Därefter inrättades genom skilda beslut skolor även i Härnösand, Västervik, Visby, Karlshamn och Strömstad. Enligt beslut av 1911 års riksdag bestämdes emellertid, att navigationsskolor skulle finnas endast i Stockholm, Göteborg, Malmö, Härnösand och Kalmar, i vilka städer nuvarande sjöbefälsskolor alltjämt är belägna. Sedan år 1849 har undervisning vid navigationsskolorna i princip även omfattat maskinteknisk utbildning.

Den nautiska och maskintekniska undervisningen har undergått fortlöpande ändringar. Det ursprungliga reglementet av år 1841 har sålunda ersatts av nya reglementen åren 1861, 1866, 1877, 1890 och 1912 samt av 1931 års navigationsskolestadga. F. n. gäller Kungl. Maj:ts stadga för sjöbefälsskolorna i riket av år 1959.

Jämsides med sjöbefälsutbildning har inom landet också vuxit fram en utbildning av manskap. Denna utbildning har från början skett i två olika former, dels vid ett antal sjömansskolor som tillhört och tillhör yrkesskolorganisationen, och dels vid olika utbildningar som anordnats av rederier o. dyl. De sistnämnda har under senare år antagit fastare former i och med att flera av de största rederierna avdelat särskilda fartyg för utbildning av sjöfolk.

2.10 Några viktiga utredningar och förslag

Den historiska utvecklingen av yrkesutbildningen i Sverige speglas också i ett stort antal officiella utredningar och förslag om den skolmässiga yrkesutbildningen. Vissa av dessa har varit av den betydelsen att de bör nämnas här.

Den 21 november 1874 avgavs betänkande och förslag angående den lägre tekniska undervisningen i riket. Detta betänkande är det första som behandlar hela det tekniska och yrkesutbildningsmässiga utbildningsområdet under högskolenivå. Den lägre tekniska undervisningens uppgift anges här vara »att åt personer vilka redan inträdt i yrkena meddela de kunskaper, som för dessa yrkens rätta utöfning äro behäftiga». Efter att ha behandlat de tekniska elementarskolorna ägnar kommittén största delen av sitt betänkande åt de tekniska söndags- och aftonskolorna.

1907 års kommitté för den lägre tekniska undervisningens ordnande avgav sitt betänkande den 11 juni 1912. Den såg frågan om den lägre tekniska undervisningen i ett betydligt större sammanhang än vad som skett förut. Kommittén försökte skapa ett organiskt system av utbildningsformer på olika nivåer och en logisk organisation av hela denna utbildning, dess lärarutbildning och inspektionen av den. Man försökte emellertid inte bygga upp ett i alla detaljer fullt färdigt system, eftersom man menade, att den lägre tekniska undervisningen måste ha »samma möjlighet till utveckling som industrin själv». För att bl. a. tillgodose behovet av en skola där utbildning av lärare för yrkesundervisningen kunde ske, föreslog kommittén inrättande av en statens normalskola för yrkesundervisningen. Två andra saker är även värda att observeras i nu förevarande sammanhang. Den ena är att hela yrkesutbildningen behandlades under samlingsrubriken »den lägre tekniska undervisningen». Den andra är att man så kategoriskt redan 1912 förklarade att det var nödvändigt med en särskild överstyrelse för den lägre tekniska undervisningen.

Den 1 juni 1908 hemställde kommerskollegium hos Kungl. Maj:t om en utredning angående handelsundervisningen i landet. Denna utredning avgav sitt betänkande *den 20 december 1910*. Kommittén ville rätta till de brister och missförhållanden som ansågs vidlåda den dåvarande handelsundervisningen. Roten till missförhållandena ansåg kommittén vara, att större delen av de befintliga skolorna låge i händerna på enskilda personer med ofta tvivelaktig kompetens, vilka dreve skolorna som affärer. För att åstadkomma förbättring måste, säger kommittén, »det allmänna samt de af hithörande förhållanden närmast berörda, nämligen handelns och industrins målsmän själfva, ingripa». Kommittén ifrågasatte först om inte staten själv skulle upprätta de erforderliga skolorna och sörja för deras verksamhet, på samma sätt som skedde beträffande den allmänna elementärundervisningen och i ungefär samma utsträckning beträffande vissa yrkesutbildningsanstalter, såsom de tekniska skolorna och elementarskolorna, navigationsskolorna m. fl. Kommittén avvisade emellertid senare ett dylikt engagemang av staten.

Ungefär samtidigt med eller något efter det att 1907 års kommitté år 1912 avgav sitt förslag om den lägre tekniska undervisningen avgav *folkundervisningskommittén* ett förslag om fortsättningsskolan och *1913 års kommitterade* tre förslag om den lägre handelsundervisningen. Dessa förslag visade sig på väsentliga punkter beröra samma områden. Alla fyra förslagen avsåg samma åldersstadium, nämligen åren närmast efter folkskolan, och alla fyra förslagen gällde skolformer, som skulle bibringa en viss utbildning i praktisk riktning.

Den 3 november 1916 tillkallades särskilda sakkunniga som skulle göra en överarbetning av de nyss nämnda förslagen. Det program, som dessa sakkunniga utarbetade, kom att omfatta inte bara fortsättningsskolan, den lägre tekniska undervisningen och den lägre handelsundervisningen utan under arbetets gång ansågs det lämpligt att också ta upp frågan om undervisningen för husligt arbete.

Även 1916 års sakkunniga förordade de s. k. förberedande lärlingsskolorna, verkstadsskolorna, men uttalade samtidigt, att dessa skolor ej skulle komma till stånd och underhållas såsom kommunala eller statliga anstalter utan såsom enskilda. De skulle helst startas och ledas av yrkesorganisationerna men understödjas av stat och kommun på ett verksamt sätt. 1916 års sakkunniga föreslog tvåårig skolplikt för alla i industri och hantverk, handel eller husligt förvärvsarbete anställda ungdomar mellan 14 och 18 år. Utom lärlingsskolor föreslog 1916 års sakkunniga också yrkesskolor med kompletterande deltidsundervisning på ett högre stadium. För industri och hantverk föreslogs inga kommunala heltidsskolor, men ett önskemål uttalades, att de redan av 1907 års kommitté berörda förberedande eller fullständiga lärlingsskolorna med heltidsundervisning borde prövas av enskilda huvudmän såsom företag och organisationer.

Angående handelsundervisningen ansåg de sakkunniga att ettåriga handelsskolor borde inrättas för de ungdomar, som under ett par tre år efter slutad fortsättningsskola haft anställning och därunder samlat tillräcklig praktisk erfarenhet inom handelsyrket.

Beträffande utbildningen i husligt arbete skulle motsvarigheten till den ettåriga

handelsskolan bli hushållskolan, som skulle omfatta 6 månader och vara avsedd för unga kvinnor över 18 år med minst två års sysselsättning i husligt arbete. Dessa hushållsskolor skulle dock enligt de sakkunnigas mening vara enskilda men understödjas kraftigt av stat och kommun. I övrigt skulle utbildningen i husligt arbete tillgodoses genom tvååriga lärlingsskolor och »yrkesskolor med specialkurser i särskilda grenar av det husliga arbetet».

1918 års yrkesskolstadga byggde till stora delar på det förslag, som 1916 års sakkunniga framlagt. Med 1918 års yrkesskolorganisation avsåg man att skapa ett enhetligt system för skolor för yrkesundervisning, avsedda att ge en verkligt grundläggande fackutbildning åt de unga, som utan föregående mera omfattande allmänna, teoretiska studier sökte sin utkomst inom hantverket, industrin, handeln eller det husliga arbetet. Skolorna för yrkesundervisning tänktes anordnade som en påbyggnad på andra praktiska ungdomsskolor.

Redan 1921 var stadgan färdig för en omarbetning och *den 4 november 1921* utfärdades förnyad stadga för den kommunala yrkesundervisningen. Den väsentliga förändringen var att kommunala verkstadsskolor skulle få inrättas för förberedande yrkesutbildning på heltid för industri och hantverk. Ingen tidigare praktisk erfarenhet förutsattes hos eleverna. Den andra förändringen var att även andra kommunala anstalter för yrkesundervisning än de i stadgan nämnda finge åtnjuta statsunderstöd (§ 103). Denna paragraf kom med tiden att bli av mycket stor betydelse för yrkesskolväsendet. Flertalet deltidskurser, nämligen alla lärlingskurser, och en stor del av heltidsundervisningen kom småningom att stödja sig på § 103.

Den ekonomiska krisen på 1930-talet medförde en omfattande *ungdomsarbetslöshet*. Till en början sökte man bekämpa denna inom ramen för den hjälpverksamhet för arbetslösa, vilken bedrevs under statens arbetslöshetskommissions ledning. Man insåg dock mer och mer vikten av att satsa mer på ungdomens yrkesutbildning under de svåra tiderna och 1933 års riksdag beslöt att åtgärder skulle vidtagas för en provisorisk utvidgning av yrkesskolväsendet. 1934 års riksdag beslöt en betydande ökning av hela programmet för ungdomsarbetslöshetens bekämpande. 1935 års riksdag beslöt att kostnaderna för den provisoriska utvidgningen av yrkesskolväsendet skulle i fortsättningen bestridas från åttonde huvudtiteln i stället för från femte huvudtiteln. Samtidigt beslöts igångsätta särskilda verkstadsskolor. I mars 1938 var dylika skolor i verksamhet på 11 orter. Under 1937 ansågs tiden inne för en utredning angående den fortsatta tillvaron av dessa skolor och om de lämpligen skulle kunna infogas i det dåvarande skolsystemet som en ny kategori av yrkesutbildningsanstalter med uppgift att tjänstgöra såsom centrala verkstadsskolor för större områden. I anledning härav tillsattes *verkstadsskoleutredningen*. Utredningen konstaterade, att det visserligen i längden var näringslivets behov av arbetskraft, som var avgörande för omfattningen och inriktningen av yrkesutbildningsåtgärderna, men kapaciteten hos de befintliga yrkesutbildningsorganen fick inte anpassas bara till lågkonjunkturens behov av yrkesarbetare. Här måste, mot bakgrunden av vad kristiden avslöjat, samhället gripa in. Verkstadsskoleutredningen föreslog ett ingripande framförallt efter två linjer. Den ena var upprättandet av en rad centrala verkstadsskolor med egna

skolverkstäder, där den praktiska utbildningen skulle äga rum. Den andra åtgärden var att man föreslog att yrkesskolavdelningen i skolöverstyrelsen skulle brytas loss ur överstyrelsen och bli stommen i ett eget ämbetsverk för yrkesutbildningen.

Den år 1936 tillkallade *rationaliseringsutredningen,* som avgav två betänkanden år 1939, kom också att beröra frågan om åtgärder till främjande av yrkesutbildningen, särskilt med hänsyn till yrkesutbildningens betydelse för motverkande av arbetslöshet till följd av driftsförändringar och driftsnedläggelser inom industrin.

2.11 Arbetsmarknadsorganisationernas utbildningskommitté

Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté överlämnade den 20 maj 1944 sitt betänkande med förslag till åtgärder för lärlingsutbildningens främjande. Kommittén avvisade här bl. a. tanken på en lärlingslag och ansåg att organisationerna i Sverige hade nått en sådan styrka och mognad, att det enligt kommitténs uppfattning måste vara möjligt att skapa en ordning för lärlingsutbildningen som byggde på frivilliga överenskommelser i kollektivavtalets form, upprätthållna och genomförda under organisationernas ansvar. Det kan vara av intresse att erinra om grundsynen hos kommittén, när det gäller yrkesutbildningen. Man underströk, att målsättningen måste vara att tillgodose näringslivets behov av utbildad arbetskraft, och hävdade, att det målet bäst och billigast förverkligades genom utbildning på arbetsplatsen, kompletterad med teoretisk undervisning i enskilda eller kommunala skolor. Detta var även grundtanken i 1918 års yrkesskollagstiftning och kommittén menade att man skulle återknyta till den tanken. Först i den mån näringslivets utbildningsmöjligheter visade sig otillräckliga, borde de kompletteras med den för samhället dyrbarare och i olika avseenden mindre effektiva utbildningen i verkstadsskolor.

Mot bakgrund av kommitténs principiella uppfattning att det borde finnas ett centralt organ för industrins utbildningsfrågor konstituerade sig *Arbetsmarknadens yrkesråd* den 22 november 1944. Kostnaderna för yrkesrådet delas lika mellan SAF och LO.

2.12 Riksdagsbeslut 1955, 1956 och 1957

Den 30 juni 1952 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst tio sakkunniga för slutförande av 1946 års skolkommissions utredning rörande yrkesutbildningen. De sakkunnigas arbete inriktades främst på yrkesskolväsendets uppläggning och utbyggnad. Som en grundprincip hade uppställts en närmare anknytning av yrkesskolornas undervisning till den allmänbildande skolan å ena sidan och till yrkesutbildningen i näringslivet å andra sidan.

1952 års yrkesutbildningssakkunnigas betänkande lades till grund för en proposition till 1955 års riksdag. De beslut som därigenom fattades angående yrkesutbildningen innebar få principiella nyheter men fick utomordentlig betydelse dels genom den stora frihet de gav de lokala skolmyndigheterna och det centrala organet att anpassa yrkesutbildningen till aktuella behov, och dels genom det mycket stora ekonomiska engagemang från statens sida som besluten innebar.

År 1956 skedde en reformering av den tekniska utbildningen (SOU 1955: 21, prop. 1956: 365).

I statsbidragshänseende var yrkesskolan missgynnad genom att det inte utgick statsbidrag till yrkesskolbyggnader. Genom beslut *år 1957* av riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts prop. nr 122: 1957 kom yrkesskolan i betydligt gynnsammare ställning. Tidigare hade yrkesutbildningen bedrivits i provisoriska lokaler och varit splittrad på olika håll. Genom beslutet om statsbidrag till yrkesskolbyggnader gavs yrkesskolan möjlighet till rationellare arbetsformer.

2.13 Utvecklingen 1955—1964

Yrkesskolorna har genomgått en synnerligen kraftig *utveckling efter år 1955*. Utvecklingen har gått mycket snabbare än 1952 års sakkunniga och 1955 års riksdag förutsåg. Det blev allt vanligare med den inställningen hos de ansvariga kommunala myndigheterna, att varje kommun borde ha en egen yrkesskola. Det blev också allt vanligare, att varje yrkesskola skulle ha heltidskurser. Såväl det centrala tillsynsorganet — överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY) — som alla andra som hade med yrkesskolplaneringen att göra ansåg det riktigt att åtminstone någon form av yrkesutbildning på heltid gavs i de allra flesta kommuner. Genom denna av alla delade syn kom antalet yrkesskolor att öka mycket snabbt under perioden 1955—1964. Både härigenom och genom att de befintliga skolorna utökades med nya avdelningar kom också antalet elever i heltidskurser att öka betydligt. I nu förevarande sammanhang framgår utvecklingen av det yrkesskolväsende som lydde under överstyrelsen för yrkesutbildning bäst av diagrammet och tabellen på följande sidor.

2.14 Kommunala utredningar

Yrkesutbildningens förändrade situation under 1950-talet, framgår också av det förhållandet, att under åren 1954—1960 tillkom och arbetade *särskilda utredningskommittéer* om den regionala och lokala yrkesutbildningen i samtliga landsting och i de flesta städer och andra större primärkommuner. I ett stort antal fall resulterade detta utredningsarbete i tryckta eller stencilerade betänkanden. Dessa berör alla ett begränsat områdes yrkesutbildning, men bör nämnas, då de haft inverkan på yrkesutbildningens utformning under 1950- och 1960-talet.

2.15 Omskolningsverksamheten

Även *omskolningsverksamheten* — varmed förstås kursverksamheten för arbetslösa, partiellt arbetsföra m. fl. — kännetecknas av stor utveckling under den senaste 10-årsperioden. Den bedrevs av KÖY tills ämbetsverket upphörde och bedrivs nu av SÖ jämlikt bestämmelserna i kungörelsen angående yrkesutbildningskurser för arbetslösa (SFS nr 445/1945). Omskolningsverksamheten har alltid skett i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen. Arbetsuppgifterna i samband med kursverksamheten har i stort sett fördelats på följande sätt. AMS utreder och bedömer behovet av kurser,

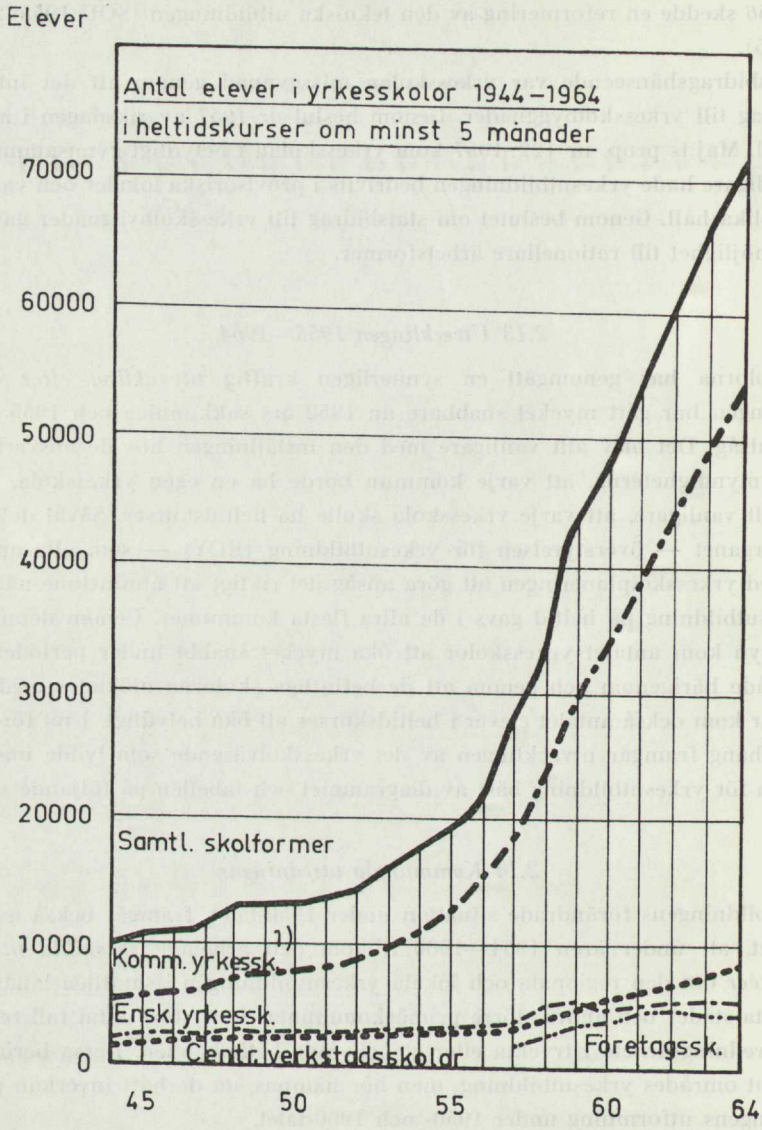

[1] Inkl. centrala yrkesskolor samt landstingskommunala yrkesskolor.

1960 med företrädare för AMS, KÖY, LO, SAF och TCO. Denna anordning hade godger skolämbetsverket anvisningar på lediga lokaler, väljer ut kursdeltagare, beslutar angående och betalar ut dessas utbildningsbidrag samt utplacerar kursdeltagarna efter avslutad kurs. Skolämbetsverket svarar för kursverksamheten som sådan. När kraven ökade på kursverksamhetens kapacitet diskuterades mellan KÖY och AMS olika förslag att bemästra svårigheterna.

Resultatet blev bl. a. att en rådgivande samarbetsdelegation tillsattes i november

Yrkesskolor vid vilka undervisning pågick vid särskilda undersökningstillfällen november 1943—oktober 1964.

Undersökningstillfällen	Centrala Verkstadsskolor			Verkstadsskolor för viss arb.-lös ungdom		Statsunderstödda kommunala och landstingskommunala yrkesskolor			Statsunderstödda enskilda yrkesskolor (ej företagsskolor)			Företagsskolor			Summa		
		Elever					Elever			Elever			Elever			Elever	
	Skolor	Hela antalet	Därav i heltidskurser om minst 5 mån. längd	Skolor	Elever	Skolor	Hela antalet	Därav i heltidskurser om minst 5 mån. längd	Skolor	Hela antalet	Därav i heltidskurser om minst 5 mån. längd	Skolor	Hela antalet	Därav i heltidskurser om minst 5 mån. längd	Skolor	Hela antalet	Därav i heltidskurser om minst 5 mån. längd
nov. 1943	8	949	–	5	480	176	41.321	5.256	45	4.894	2.349	–	–	–	234	47.644	9.034
okt. 1944	11	1.510	–	4	141	194	45.655	5.400	50	5.523	2.403	–	–	–	259	52.829	9.454
okt. 1945	15	1.947	–	2	86	213	51.655	5.662	47	6.492	2.744	–	–	–	277	60.180	10.439
okt. 1946	16	2.086	–	2	77	242	55.270	5.648	48	6.444	2.589	–	–	–	308	63.877	10.400
okt. 1947	17	2.126	–	2	54	269	61.137	6.228	56	6.695	2.516	–	–	–	344	70.012	10.924
okt. 1948	19	2.430	–	2	37	297	68.941	7.496	55	8.057	3.001	–	–	–	373	79.465	12.964
okt. 1949	19	2.574	–	2	38	319	73.602	7.244	58	8.001	2.882	–	–	–	398	84.215	12.678
okt. 1950	19	2.631	–	2	44	347	77.809	7.543	52	7.670	2.674	–	–	–	420	88.154	12.892
okt. 1951	19	2.654	–	1	32	365	80.523	7.685	54	8.993	2.858	–	–	–	439	92.202	13.229
okt. 1952	20	2.761	–	–	–	391	85.702	8.566	54	9.140	2.959	–	–	–	465	97.603	14.286
okt. 1953	21	3.003	–	–	–	407	91.908	9.919	56	9.332	3.161	–	–	–	484	104.243	16.083
okt. 1954	21	3.122	–	–	–	426	96.220	11.153	60	10.022	3.318	–	–	–	507	109.364	17.593
okt. 1955	23	3.225	–	–	–	438	98.442	12.678	60	10.679	3.474	–	–	–	521	112.346	19.377
okt. 1956	25	3.526	–	–	–	451	104.554	15.853	61	10.931	3.574	–	–	–	537	119.011	22.953
okt. 1957	29	3.932	–	–	–	490	111.156	19.180	64	10.726	3.591	36	1.942	–	619	127.756	28.645
okt. 1958	31	4.467	–	–	–	505	118.886	24.034	69	12.610	5.106	47	2.864	–	652	138.827	36.471
okt. 1959	34	5.390	–	–	–	532	125.185	30.169	70	12.976	5.462	60	3.653	–	696	147.204	44.674
15.10.1960	37	6.109	6.097	–	–	590	134.502	34.587	66	13.850	4.972	72	4.563	3.770	765	159.024	49.426
16.10.1961	38	6.657	6.607	–	–	604	143.343	39.711	67	14.101	5.075	75	5.873	4.624	784	169.974	56.017
15.10.1962	39	6.898	6.865	–	–	619	136.013	44.775	68	14.270	4.983	89	6.208	4.718	815	163.389	61.341
15.10.1963	44	7.720	7.650	–	–	607	139.521	48.974	69	14.007	5.108	95	5.967	4.499	815	167.215	66.231
15.10.1964	42	8.298	8.298	–	–	604	147.331	53.714	69	12.387	5.246	92	5.620	4.104	807	173.636	71.362

känts av Kungl. Maj:t genom beslut den 14 oktober 1960. Samarbetsorganet antog namnet *Samarbetsdelegationen för omskolningskurser*. I samma beslut bemyndigade även Kungl. Maj:t KÖY att i samråd med AMS uppdraga åt länsarbetsnämnderna att fullgöra uppgifter, som eljest skulle ankomma på KÖY. På länsarbetsnämnd tillkom också tillsättande av kursstyrelse och kursnämnd.

Antalet omskolningskurser anordnade av KÖY uppgick budgetåret 1949/50 till 41 med 1.025 kursdeltagare. Motsvarande siffror 1963/64 var 1.124 respektive 19.870. Under kalenderåret 1964 deltog totalt 39.923 personer i omskolningskurser.

2.16 Skolstyrelsereformen 1958

År 1958 kom en ny reform som haft den största betydelse för yrkesutbildningen. Den 1 juli 1958 tillkom nämligen *den gemensamma skolstyrelsen* i var och en av landets primärkommuner samt *länsskolnämnderna,* en i varje län. De kommunala yrkesskolorna ställdes under direkt ledning av de gemensamma skolstyrelserna i likhet med den obligatoriska skolan, de allmänna läroverken och andra kommunala skolor. Länsskolnämnderna blev regionala organ för de flesta skolformer, däribland även yrkesskolorna. På det lokala planet blev nu samma styrelse ansvarig för alla kommunens skolor. Genom länsskolnämnderna fick yrkesutbildningen för första gången en regional myndighet. Båda organen har gjort stora ansträngningar att hjälpa yrkesutbildningen. Tyvärr fick länsskolnämnderna dock icke några experter på denna skolform, varför många länsskolnämnder hade stora svårigheter att under den första femårsperioden göra några större insatser på yrkesutbildningens område.

2.17 En homogen syn på det gymnasiala skolstadiet

Tanken på yrkesskolan som en med gymnasiet och fackskolan fullt jämbördig gymnasial skolform fastslogs officiellt i bl. a. *1964 års gymnasie- och fackskoleproposition.* Denna nya syn föranledde ingen erinran från riksdagens sida. Det blir mer och mer fråga om *en* integrerad gymnasial skola, tills vidare bestående av gymnasium, fackskola och yrkesskola. I bl. a. direktiven för yrkesutbildningsberedningen betonar chefen för ecklesiastikdepartementet, att beredningen måste ha som riktpunkt i utredningsarbetet »en mera homogen syn på utbildningsfältet i dess helhet och en ökad integration mellan skilda utbildningsinriktningar».

2.18 Den centrala ledningen av yrkesutbildningen

Under de sista årtiondena av 1800-talet framställdes vid skilda tillfällen förslag i riksdagen, att den högsta ledningen av det lägre tekniska undervisningsväsendet skulle förläggas antingen till någon byrå i något departement eller till direktionen för det teknologiska institutet, föregångaren till tekniska högskolan. Sedan statsunderstöd börjat utgå till skolor för högre teknisk undervisning fr. o. m. 1850 och till skolor för högre handelsundervisning fr. o. m. 1894, hade kommerskollegium fungerat som tillsynsmyndighet för denna yrkesutbildning, fastän med ganska begränsade befogenheter.

År 1918 fattade riksdagen beslut om att *den centrala ledningen av yrkesundervisningen* och överstyrelsen för folkundervisningen skulle sammanföras till ett ämbetsverk, benämnt skolöverstyrelsen. För handhavandet av yrkesutbildningsfrågor fick det nya ämbetsverket en särskild yrkesskolavdelning. Under 1930-talet ställdes frågan om organisationen av den centrala ledningen av yrkesutbildningen åter under debatt. Sakkunniga rörande skolöverstyrelsens organisation och verkstadsskoleutredningen framlade under detta årtionde förslag rörande organisationen av den centrala ledningen av yrkesutbildningen. Den förstnämnda utredningen föreslog att den centrala ledningen skulle kvarbli hos SÖ medan den sistnämnda utredningen föreslog ett fristående ämbetsverk. I remissutlåtandena över verkstadsskoleutredningens betänkande underströks vikten av att skapa en särskild central tillsynsmyndighet för yrkesutbildningen genomgående av näringslivets organisationer och arbetsmarknadsparterna. År 1943 godkände riksdagen ett förslag från Kungl. Maj:t om utbrytning av yrkesskolavdelningen ur skolöverstyrelsen och dess ombildning till ett fristående ämbetsverk, överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY). Detta ämbetsverk blev central myndighet för all kommunal och enskild statsunderstödd yrkesutbildning för industri och hantverk, handel och husligt arbete, inkl. tekniska läroverk och handelsgymnasier. Under ledning av ämbetsverket ställdes även särskilda yrkesutbildningsanstalter inom de nämnda yrkesområdena. Yrkesutbildningen inom övriga områden kvarstod under ledning av vederbörande fackämbetsverk.

Redan 1952 aviserade Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen att en utredning för översyn av KÖY:s organisation skulle komma att tillsättas. Riksdagen framhöll med anledning härav att utredningen borde vidgas till att omfatta samtliga de problem som stod i samband med yrkesutbildningens centrala ledning. Vid den tidpunkten torde tanken närmast ha varit att man borde under överstyrelsen för yrkesutbildningen lägga även all annan yrkesutbildning. Detta var också innebörden i 1952 års yrkesutbildningssakkunnigas förslag i *betänkandet SOU 1954: 11* om tillsättande av en dylik utredning. År 1955 tillsattes utredningen men i dess direktiv framhölls också särskilt vikten av samarbetet mellan den centrala ledningen för yrkesutbildningen och skolöverstyrelsen. 1955 års sakkunniga avgav sitt förslag i ämnet den 16 maj 1962, *SOU 1962: 28*. De sakkunniga föreslog inrättandet av ett gemensamt skolämbetsverk, hos vilket skulle samlas den centrala ledningen av såväl det allmänna undervisningsväsendet som yrkesutbildningsväsendet. Efter en omfattande remissbehandling av sakkunnigförslaget framlade Kungl. Maj:t förslag om *ett* skolämbetsverk i proposition (nr 144) till 1963 års riksdag. Efter en ny proposition på våren 1964 (nr 83) angående bl. a. den närmare organisationen av det nya skolämbetsverket har reformen trätt i kraft den 1 oktober 1964.

2.19 Hantverksorganisationen

Redan i början av 1900-talet ägnade vissa *yrkesförbund inom hantverket* rekryteringsfrågorna stor uppmärksamhet och byggde successivt upp en systematiserad lärlingsutbildning. Då Sveriges Hantverksorganisation (SHO) år 1905 bildades, upptogs frågan om en centralt ordnad fortbildningsinstitution för landets hantverkare, och

1922 invigdes ett hantverksinstitut som drevs i organisationens egen regi. Redan tidigare, från år 1916, hade fram till år 1922 årligen anordnats ett antal »mästarkurser» direkt av SHO, för vilka statsbidrag utgått. Sedan hantverksinstitutet tillkommit utvecklades kursverksamheten snabbt. På förslag av 1936 års hantverkssakkunniga inrättades ett statligt hantverksinstitut, som började sin egentliga verksamhet den 1 juli 1940. Institutet, som har till uppgift att verka för höjandet av yrkesskicklighet och lönsamhet inom hantverk och industri, har bedrivit en omfattande kursverksamhet. Denna påverkas i huvudsak av två faktorer, dels den tekniska och ekonomiska utvecklingen inom näringslivet, dels nydaningar och utbyggnad inom det allmänna undervisningsväsendet. Hantverksorganisationen — vars namn numera är Sveriges Hantverks- och Industriorganisation (SHIO) — arbetar för främjande av lärlingsutbildningen inom hantverket bl. a. genom centrala yrkesnämnden, distriktslärlingsnämnder, lokala lärlingsnämnder, distriktsgranskningsnämnder och centrala granskningsnämnder.

2.20 Arbetsmarknadens yrkesråd

Arbetsmarknadens yrkesråd konstituerades som ovan nämnts (2.11) den 22 november 1944, sedan SAF och LO utsett vardera fem ledamöter och lika många suppleanter. Yrkesrådets uppgifter är att utreda och följa utbildningsbehovet inom huvudorganisationernas gemensamma verksamhetsområden, att genom åtgärder av olika slag verka för en ökad och effektivare yrkesutbildning inom dessa områden, att övervaka och samordna lärlingsnämndernas verksamhet, att upptaga frågor av allmän eller principiell betydelse på yrkesutbildningens område, att hålla kontakt med såväl myndigheternas som organisationernas arbete på yrkesutbildningens område. Till dessa uppgifter för yrkesrådet kom ytterligare en, nämligen att vara en plattform för organisationernas representanter i dåvarande överstyrelsen för yrkesutbildning.

2.21 Handelns yrkesråd

Handelns yrkesråd bildades den 29 januari 1959 som ett fristående organ för främjande av yrkesutbildningen inom detalj- och partihandel. På arbetstagarsidan står Handelsanställdas förbund och Handelstjänstemannaförbundet. På arbetsgivarsidan återfinns Handelns arbetsgivarorganisation, Sveriges Köpmannaförbund, Kooperativa förbundet, Kooperationens Förhandlingsorganisation samt Sveriges Grossistförbund. Fr. o. m. 1965 har Handelns yrkesråd samordnats med Arbetsmarknadens yrkesråd.

2.22 Insatser av olika organisationer

De allra flesta organisationer inom näringslivet gör stora insatser för yrkesutbildningen. I många fall anordnas kurser av dem och nästan samtliga deltager i den planering som skolmyndigheterna gör på yrkesutbildningens område. Vissa av dem, t. ex. Sveriges Verkstadsförening och Sveriges Träindustriförbund, har gjort särskilda insatser genom att göra stora undersökningar om utformningen av yrkesutbildningen. De flesta av organisationerna har utbildningsavdelningar med heltidsanställda utbildningsledare och annan kvalificerad personal.

KAPITEL 3

Yrkesutbildningen i några främmande länder

3.1 Inledning. Allmänna tendenser

I de flesta länder pågår just nu en snabb utveckling av yrkesskolväsendet.

Målsättningen för detta utvecklingsarbete framgår bland annat av Internationella arbetsorganisationens (ILO) rekommendation nr 117.

I samarbete med Europarådet, Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD), Den europeiska kol- och stålunionen samt EEC har ILO upprättat ett internationellt centrum för upplysning och forskning i yrkesutbildningsfrågor (CIRF). Forskning och information bedöms vara en viktig grund för utveckling och förbättring av utbildningsmetoderna och därmed också för större trivsel för den enskilde på arbetsplatsen med åtföljande ökad produktivitet.

Många europeiska länder har långvariga traditioner när det gäller utbildningen av hantverksgesäller, medan utbildningen av industrins yrkesarbetare först utformats i vårt århundrade. För specialarbetare är motsvarande systematiska utbildning tämligen ny. Emellertid har industriyrkenas specialisering på senare år medfört att intresset för yrkesutbildning av specialarbetare stadigt har stegrats.

I många länder har man naturligt nog mest intresserat sig för utbildning av hantverkslärlingar och industrins yrkesarbetare. Yrkesskolornas kurser är därför vanligtvis uppbyggda som en organisk del av en fullständig yrkesutbildning.

Det synes vara allmänt erkänt, att den teoriundervisning som är nödvändig för hantverkare och yrkesarbetare bäst kan ges i yrkesskolor. Lärlingsskolor har därför upprättats i de allra flesta industriländer.

Uppfattningarna beträffande värdet av skolmässig utbildning i praktiskt arbete går fortfarande något isär.

3.2 Redogörelsens begränsning

Den redogörelse för några främmande länders yrkesutbildning, som YB ger i det följande, omfattar icke alla de länder, som kunde vara av intresse. Redogörelsen är emellertid enligt YB:s mening tillräcklig för att ge en uppfattning om den variationsrikedom som utmärker yrkesutbildningen och det intresse som numera visas för denna skolform.

Redogörelsen är också begränsad i ett annat hänseende: den avser *i huvudsak blott utbildningen inom området industri och hantverk*. Detta kan onekligen sägas

vara en brist. YB har gjort denna begränsning främst med hänsyn till att det visat sig omöjligt att få en reell översikt över de olika ländernas likheter och skiljaktigheter, om man försöker skildra flera områden. Variationerna blir då så många att översikten förloras.

3.3 Yrkesutbildningen i Danmark

I Danmark har lärlingslagarna för hantverk och industri långa traditioner och antalet lärlingar är större än i de övriga nordiska länderna.

Den praktiska utbildningen försiggår huvudsakligen på företagen. Därför har Danmark ännu bara i liten utsträckning verkstadsskolor.

Sedan 1956 har försiggått en viss omläggning av den praktiska lärlingsutbildningen. I yrke för yrke införes nu korta sammanhängande dagskolekurser som omfattar både praktiskt verkstadsarbete och teoretisk undervisning.

Vägen från lärokontrakt till lärlingsbrev (svendebrev) kan nu för de flesta yrken framställas så:

Lärlingsprov (svendepröve)

A	B	C	D
1:a året	2:a året	3:e året	4:e året

A = Förberedande skola	= 12 veckor
B = 1:a yrkesklassen	= 6 veckor
C = 2:a »	= 6 veckor
D = 3:e »	= 3 veckor

I det ovan visade exemplet är skoltiden tillsammans 27 veckor. Resten av utbildningstiden (3 år och 4 månader) är förlagd till företaget.

Skoltiden varierar från yrke till yrke. Kortast är den för skorstensfejare, som skall ha bara 2 kurser om tillsammans 8 veckor. Längst är den för radio- och TV-mekaniker. De får 6 kurser om tillsammans 39 veckors längd.

Den teoretiska undervisningen för lärlingarna försiggår i sin helhet i skola (tekniska skolor) och bedrivs numera på dagtid. Antalet tekniska skolor (lärlingsskolor) har starkt minskat. 1956 fanns det utanför Köpenhamn 330 skolor. År 1965 är motsvarande antal omkring 40 skolor. I Köpenhamnsområdet kommer antalet tekniska skolor (lärlingsskolor) uppskattningsvis att reduceras från 35 till 6—10 skolor. Elevantalet har under den senaste 10-årsperioden ökat från ca 45.000 till ca 70.000. Varje skola bedriver undervisning för en rad yrken eller branscher. Skolorna har så många lärjungar, att undervisningen kan genomföras med heltidsanställda lärare. Dessa skolor benämnes »centralskolor». Skolornas elevområden är som regel inte större än att eleverna kan nå skolan med en restid på 1 timme eller mindre vid bruk av offentliga transportmedel.

För en del mindre yrken och för elever som inte kan nå en »centralskola» inom 1 timme, har upprättats 20 centralskolor med elevhem.

Förutom kurser för lärlingar ges i skolorna vidareutbildning för tekniker, yrkesarbetare, förmän osv.

Organisatoriskt är skolorna som regel självförsörjande, privata institutioner med egna intäkter men med betydande bidrag av staten.

Staten betalar lärlingarnas resekostnader. Vidare betalar staten driftskostnaderna för elevhemmen efter det att lärlingarna har betalat 60 % av sin avtalsenliga lön för uppehället.

En ny utbildningsform vid de tekniska skolorna är kurserna för tekniska assistenter. Kurserna utbildar kalkylerare, ritare och driftsassistenter för hantverk och industri. Undervisningen är upplagd som två halvåriga kurser med ett praktikår emellan. Även 3-åriga kvällskurser organiseras. Motsvarande kurser finns för laboranter.

År 1960 fick Danmark en lag om utbildning av »icke-lärlingsutbildade» (icke facklärda arbetare). Denna utbildning sorterar under arbetsministeriet. Ett utbildningsråd klarlägger i samråd med representanter för näringslivet behovet av utbildning av vuxna »icke-lärlingsutbildade» och ombesörjer och utarbetar passande utbildningsprogram för de olika branscherna. Undervisning av »icke-lärlingsutbildade» ges nu i ca 40 Arbetstekniska skolor. 1964—65 fick ca 10.000 elever undervisning vid nämnda skolor.

I detta sammanhang bör också nämnas de s. k. ungdomsskolorna, som ger yrkesmässig deltidsundervisning (teoretisk och praktisk) främst avsedd för ungdom som inte har lärokontrakt. Dessa skolor tar också sikte på ungdom som behöver fortsatt yrkesorientering och övning innan de går i lära.

3.4 Yrkesutbildningen i Finland

I Finlands nya yrkesskollag, som trädde i kraft år 1959, indelas yrkesskolorna i följande huvudgrupper:

A. Egentliga yrkesskolor, som ger både teoretisk och praktisk utbildning. Dessa skolor skall föra eleverna så långt, att de efter en relativt kort praktik och vidareutbildning i arbetslivet skall kunna utföra samma arbete som yngre yrkesarbetare. Denna skoltyp kan organiseras som *allmänna yrkesskolor* med flera olika yrkeslinjer eller som *special-yrkesskolor*, vilka i allmänhet bara skall täcka behovet inom speciella yrkes- eller industrigrenar. Till specialyrkesskolor hör också skolor för invalider och vanföra, totalt 10 skolor.

B. *Lärlingsskolor,* som ger teoretisk utbildning till yrkeslärlingar.
Dessa skolor har till ändamål att ge den nödvändiga teoretiska insikt som en yrkesarbetare måste skaffa sig under lärotiden. Det finns bara 8 sådana skolor i verksamhet.

C. *Yrkesinstitut,* som ger grundutbildning till elever med realskoleexamen eller vidareutbildning till elever som tidigare har gått en egentlig yrkesskola. Det finns även yrkesinstitut, vars huvudsakliga uppgift är att ge vidareutbildning åt yrkesmän och undervisning i konstindustriella ämnen. Det finns f. n. 9 institut i verk-

samhet. En och samma skolanläggning kan rymma alla de skolor som nämnts under A, B och C.

Huvuddelen av eleverna går i allmänna yrkesskolor, vilka är 2—3-åriga. Det finns ett 80-tal dylika skolor. Omkring 55 % av de sökande antages som elever. Elevantalet är ca 27.700 år 1965—66. Det finns 39 specialyrkesskolor för industriyrken. Dessa skolor äges av industrin. Härtill kommer 11 skolor för hantverks- och serviceyrken med tillsammans ca 1.000 elever.

De *tekniska skolorna* har hand om utbildningen av teknisk personal på mellannivå, såsom ritare, kalkylerare, planläggare och arbetsförmän. Inträdeskraven är folkskola och 2 års praktik eller realexamen och 20 månaders praktik eller 3-årig yrkesskolkurs eller 2-årig yrkesskolkurs och 7 månaders praktik. De flesta eleverna har först genomgått en vanlig yrkesskola. F. n. finns det 20 tekniska skolor och elevantalet är nu ca 6.000.

De tekniska instituten utbildar ingenjörer under diplomingenjörsnivå. Skolorna är 4-åriga (på realexamen) och 3-åriga (på studentexamen). Elevantalet var 1964 ca 4.600.

3.5 Yrkesutbildningen i Norge

Utformningen av verkstadsskolorna har i huvudsak följt den Normalplan som fastställdes av Kirke- og undervisningsdepartementet 1946 och 1949 och justerades 1963.

Grundutbildningen i verkstadsskolan är vanligtvis ett år, *grundläggande verkstadsskola (förskola)*. I fack eller yrke där det är önskvärt kan den grundläggande verkstadsskolan byggas på med ettåriga linjer, *vidareutbildande verkstadsskolor*.

En fullständig utbildning i ett yrke skall i allmänhet omfatta tre skolår, *fullständig verkstadsskola*. Den fullständiga verkstadsskolan kan vara organiserad som en 3-årig organiskt uppbyggd utbildning eller en 1-årig grundläggande verkstadsskola jämte vidareutbildning i två år.

Med departementets samtycke kan det också hållas kurser av annan längd. Skolåret är nu 40 veckor + 1 examensvecka. Normalt undervisas det 42 timmar per vecka.

Den praktiska utbildningen i skolverkstäderna skall ordnas så, att den i möjligaste mån motsvarar förhållandena i arbetslivet.

Teoriundervisningen omfattar samma ämnen som i lärlingsskolan. I grundläggande verkstadsskolan motsvarar undervisningen i regel lärlingsskolans 1:a och 2:a klasser. Andra året i verkstadsskolan (vidareutbildande verkstadsskola) meddelar teoriundervisning som motsvarar lärlingsskolans tredje klass. Teoriundervisningen i den fullständiga verkstadsskolan repeterar och kompletterar den 3-åriga obligatoriska lärlingsskolans kurs.

Lärlingsskolans uppgift är att ge den teoretiska och eventuellt kompletterande praktiska undervisning som eleverna måste skaffa sig under lärotiden, men som de inte kan få på arbetsplatsen.

All ungdom mellan 15 och 20 år som har lärlingskontrakt, måste söka till lär-

lingsskolan, om de kan komma till en dylik skola utan alltför stora svårigheter, eller om de inte har genomgått hela lärlingsskolans kurs i verkstadsskolan. Undervisningen kan ges på kvällen, men dagskola är nu det normala — antingen med undervisning en dag i veckan, eller i sammanhängande kurs.

Den praktiska lärlingsskolan har som regel samma teoriutbildning som den teoretiska, och ger dessutom viss praktisk utbildning i skolverkstäder som komplettering av utbildningen på företaget.

Villkoret för att bli antagen i lärlingsskolan är att eleverna har genomgått den obligatoriska skolan. Undervisningen är avgiftsfri och elever med lärlingskontrakt får av arbetsgivaren avtalsenlig lön under skoltiden och de får dessutom utgifterna för läroböcker o. dyl. betalda.

Lärlingens arbetstid och skoltid skall tillsammans inte överstiga längden av den arbetstid som gäller för vuxna arbetare i yrket.

Vid verkstads- och lärlingsskolorna kan det finnas både heltids- och deltidskurser som ger teoretisk vidareutbildning och kompletterande praktisk utbildning och annan yrkesutbildning för vuxna.

Det kan bl. a. vara:

1. Avslutande kurser för lärlingar och vuxna arbetare, vilka siktar till att anmäla sig till fackprov eller gesällprov.

2. Kurs för yrkesarbetare och gesäller i användandet av nya tekniska hjälpmedel. 100—300 timmar.

3. Kurs för blivande mästare och mindre industriidkare, som ger kunskap i yrkesmässig kalkylering, räkenskap m. m. Kursen är på 380 timmar.

4. Kurs för tekniska assistenter. Kurserna är 2-åriga deltidskurser, sammanlagt 1.280 timmar. Inträdeskraven är: Minst 2 års praktik samt godkänd examen från lärlingsskolans tredje klass eller motsvarande teoretiska kunskaper.

5. Kurs för förmän och arbetsledare.
Det sammanlagda timtalet är här 640 timmar. Sökande måste ha genomgått sin lärlingstid, ha avlagt examen vid 3-årig lärlingsskola och yrkesskola för tekniska assistenter, eller ha motsvarande teoretiska kunskaper och praktiska färdigheter.

6. Förberedande kurs till teknisk skola.
Verkstads- och lärlingsskolorna arrangerar också förberedande kurser för ungdomar som vill skaffa sig nödvändiga kunskaper för att komma in på teknisk skola. Den ena kursen är 1-årig och är avsedd för ungdom med förhållandevis goda förkunskaper. Den andra kursen är 2-årig.

3.6 Yrkesutbildningen i Storbritannien

Den principiella grunden för yrkesutbildningen i England är en renodlad lärlingsutbildning. Det är företagen själva som är ansvariga för att en yrkesutbildning kommer till stånd. I de kollektiva avtalen för de yrkesområden som innefattar »yrkes-

arbetaryrken» finns i samtliga fall bestämmelser angående lärlingsutbildningen. Lärotiden för industri- och hantverksyrken är i regel 5 år. Med få undantag börjar lärlingsutbildningen vid 16 års ålder och skall vara avslutad det år lärlingen fyller 21. En ungdom som inte från början går in för ett lärlingsskap kan sålunda endast i undantagsfall påbörja en reglerad lärlingsgång. Liksom i Sverige och i flertalet andra länder har de större företagen egna lärlingsverkstäder, där eleverna tillbringar i regel ett, ibland två år innan de går ut i produktionen under ytterligare 3 à 4 år.

Även de stora företagen meddelar sällan en egen yrkesteoretisk undervisning utan denna förmedlas av närmaste »technical college». Avtalen föreskriver i de flesta fall, att företagen är skyldiga att lämna lärlingen ledighet med full lön för att en dag per vecka bevista undervisningen i ett dylikt college (day-release). Bestämmelserna avser som regel åldern 16—18 år, men i varje fall de större företagen ger ofta ledighet även för en fortsatt undervisning på betald arbetstid. I vissa fall tillämpas ett s. k. »block-release»-system, som innebär att eleven får en sammanhängande undervisning under exempelvis en vecka varefter han skiftar till praktiskt arbete i företaget påföljande vecka osv. S. k. »sandwich-kurser» innebär att eleverna tillbringar växelvisa perioder om oftast 1/2 år på technical college resp. i företaget. Då den obligatoriska skolplikten i England slutar vid 15 års ålder, uppstår för många elever ett gap på ett år innan den egentliga lärlingsutbildningen kan påbörjas. Vid de tekniska skolorna finns för dessa elever en förberedande kurs som närmast tar sikte på en förstärkning av kunskaperna i framför allt matematik och engelska språket.

Technical college spelar en avgörande roll i den engelska yrkesutbildningen. Någon direkt motsvarighet till denna skolform lär inte existera i något annat land så tillvida att den inom samma väggar ger en utbildning som varierar från de nyssnämnda elementära allmänbildningskurserna till avancerad teknisk utbildning på universitetsnivå. Anmärkningsvärd är också rörligheten i systemet, som tillåter elever att börja sin utbildning på de mest skiftande stadier och som likaså tillåter en smidig övergång till olika slag av högre utbildning. Ett annat särdrag är den mycket nära kontakten med det kringliggande näringslivet. Denna samverkan har bl. a. kommit till uttryck i sandwich-kurser för högre teknisk utbildning, där industrin med utgångspunkt från sina erfarenheter i åtskilliga fall föredrar denna växelutbildning mellan praktiskt arbete och akademiska studier framför en isolerad universitetsutbildning.

För närvarande finns i England ca 550 technical colleges med dagundervisning samt ett okänt antal som endast har resurser för kvällskurser. Praktiskt taget alla varianter finns i organisationsformerna, kvällsundervisning, dagundervisning på deltid, »en dag per vecka»-undervisning, veckoperioder, halvårsperioder samt i vissa fall sammanhängande heltidsundervisning under ett à två år. Deltagarfrekvensen varierar emellertid kraftigt mellan olika branschområden och även geografiskt. Enligt en uppgift lär i genomsnitt endast ca 30 % av de egentliga lärlingarna (craft-apprentices) genomgå någon form av teoretisk utbildning vid technical college.

Den ojämna standarden på yrkesutbildningen och insikten om den kärvare inter-

nationella konkurrensen ledde till att det engelska parlamentet år 1964 antog en lag, som ger »Ministry of Labour» rätt att tillsätta branschvisa yrkesnämnder med representanter från arbetsgivarnas och arbetstagarnas organisationer samt de statliga myndigheterna. Dessa »industrial training boards», av vilka fem var etablerade vid halvårsskiftet 1965, skall forma riktlinjerna för yrkesutbildningen inom sina respektive områden, fastställa normer och prov, ge regler för den yrkesteoretiska utbildningen vid technical colleges, precisera kraven på instruktörer m. m.

Det utan jämförelse intressantaste inslaget i den engelska nyordningen på yrkesutbildningens område är den lagstadgade rätten för »training boards» (yrkesnämnder) att uttaga en speciell utbildningsskatt av företagen, baserad på den årliga lönesumman. Dessa medel, som beräknas bli avsevärda, skall användas för att finansiera de nyssnämnda branschorganens verksamhet men framför allt för att åstadkomma en clearing av utbildningskostnaderna mellan företagen. Företag som bedriver en tillfredsställande utbildning får i princip hela eller större delen av skatten återbetald. Överskottet används för pedagogisk service till mindre väl utvecklade företag varjämte i vissa fall fristående yrkesskolor för grundläggande utbildning kan inrättas. I den mån skattemedlen visar sig otillräckliga, kan Ministry of Labour anslå ytterligare medel.

För att koordinera verksamheten inom de branschvisa utbildningsorganen har man nyligen tillsatt ett topporgan, »Central Training Council», med representanter från de centrala arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna, de statliga industrierna och utbildningsväsendet.

3.7 Yrkesutbildningen i Västtyskland

En av grundprinciperna för yrkesutbildningen i Västtyskland är att den praktiska utbildningen sker i företagen under näringslivets egna organisationers ansvar. För att ge yrkesutbildningen en viss enhetlighet och likvärdighet, oberoende av var den sker i landet, har från statens sida uppställts krav på vissa grova riktlinjer för utbildningen. Innan ett yrke får kallas för yrkesarbetar- (Lehrberuf) eller specialarbetaryrke (Anlernberuf) måste de s. k. »ordningsreglerna» för detta yrke godkännas av ekonomi- och arbetsministerierna i samråd. Dessa ordningsregler, som består av en yrkesdefinition, riktlinjer för utbildningen, utbildningsplan samt bestämmelser för slutprov, utarbetas av industri- och handelskamrarna eller hantverkskamrarna, vilka via sina huvudorganisationer insänder reglerna för godkännande. Staten godkänner alltså endast formerna och målet för utbildningen. Ansvaret för att målet nås ligger helt på näringslivets organisationer.

Inom industri och handel finns ca 320 yrkesarbetar- och 145 specialarbetaryrken godkända. Inom hantverket är motsvarande siffror 125 resp. 10. Utbildningstiden för yrkesarbetaryrkena är som regel 3 år, i enstaka fall 3 ½ och för specialarbetaryrkena vanligen 2 år.

Någon lärlingslagstiftning i egentlig mening föreligger inte. Efter avslutad obligatorisk skola är dock alla ungdomar intill sitt artonde år skyldiga att besöka en yrkesskola (Berufsschule), med undantag endast för dem som går andra godkända utbild-

ningsvägar som t. ex. realskolor, tekniska skolor, gymnasier eller liknande. Eleverna har som regel anställning i näringslivet med eller utan lärlingskontrakt. Obligatoriet gäller emellertid även dem som inte har någon anställning.

Undervisningen i de obligatoriska yrkesskolorna (Berufsschulen) omfattar endast yrkesteori men innehåller vissa ämnen, som vi skulle kalla allmänbildande. Eleverna besöker skolan vanligen en dag i veckan under 6—8 timmar. I lärlingskontrakten stipuleras att denna tid skall räknas som arbetstid. Yrkesskolorna har vanligen fackklasser för de olika yrkena, men på mindre orter och för mindre frekventerade yrken organiseras branschinriktade klasser för exempelvis metallindustri, trä- och byggnadsindustri, konsthantverk m. m.

Ungdomar, som önskar utbildning i ett yrkes- eller specialarbetaryrke, måste söka sig en lärlingsanställning i ett företag, varvid ett kontrakt ingås mellan företaget och lärlingens målsman. Kontraktet, som reglerar företagets och lärlingens rättigheter och skyldigheter, åtföljes av de ordningsregler, som är godkända för yrket i fråga. Kontraktet registreras hos industri- och handelskammaren eller hantverkskammaren som för s. k. lärlingsrullor. Denna registrering är i det närmaste en förutsättning för att få delta i de slutprov som anordnas av kamrarna. Lärlingar, som avlagt godkända slutprov, erhåller inom hantverket gesällbrev (Gesellenbrief) och inom industrin fackarbetarbrev (Facharbeiterbrief).

Den praktiska utbildningen på medelstora och större företag sker i viss utsträckning i speciella lärverkstäder eller lärhörn under varierande tid. Denna undervisning sker under former som i stort överensstämmer med motsvarande skolverkstäder i Sverige med undantag för att den svenska utbildningen är något mer allroundinriktad. Efter grundutbildningen i lärverkstaden följer en traditionell upplärning i produktionen. Under hela lärotiden deltar lärlingarna i den obligatoriska teoriundervisningen i yrkesskolan. På de större företagen kompletteras denna undervisning med en företagsanpassad teoriundervisning under 1 à 2 timmar i veckan på företaget. Företagsskolor med både praktisk och teoretisk undervisning, av sådan omfattning och inriktning att de får ersätta de obligatoriska yrkesskolorna, förekommer endast vid 65 stora företag.

Vid lärotidens slut är företaget enligt lärlingskontraktet skyldigt att ge lärlingarna erforderlig ledighet för att avlägga slutprov samt att ställa utrustning och material till förfogande och bestrida de kostnader som är förenade med provet.

Inom förbundsrepubliken finns inget centralt departement för skolfrågor. Däremot finns inom varje delstat ett »Kultusministerium», som är delstatens centrala ämbetsverk för bl. a. skolfrågor. Under detta verk faller den obligatoriska allmänbildande skolan, de obligatoriska yrkesskolorna (Berufsschulen) samt alla andra offentliga skolor för utbildning med olika inriktning och på olika nivåer.

Berufsschulen är yrkesskolor som meddelar yrkesteoretisk utbildning, obligatorisk för alla ungdomar till deras 18:e år med undantag för dem, som från den obligatoriska skolan gått över till någon annan form av högre utbildning som t. ex. realskolor, gymnasier, tekniska- eller merkantila skolor. De flesta eleverna innehar samtidigt en lärlingsanställning eller anställning utan lärlingsförhållande, men även ung-

domar utan anställning är skyldiga att delta i undervisningen. Antalet undervisningstimmar per vecka kan variera mellan delstaterna men är vanligen 6 à 8 timmar.

Huvudavsikten med den obligatoriska yrkesskolan är att den skall vara ett stöd för den praktiska utbildningen på företagen. En grundsten för hela systemet är alltså den utbildning som sker i näringslivet. I möjligaste mån inrättas speciella klassavdelningar för varje yrke, vilket givetvis också är fallet på alla större orter. På mindre orter, och för yrkesgrupper som endast samlar ett mindre antal elever, inrättas branschinriktade klassavdelningar. Undervisningsplanerna utarbetas av kultusministeriet i samarbete med kamrarna inom respektive näringslivsområde.

Berufsfachschulen, som meddelar både praktisk och teoretisk undervisning, är en form som närmast kan liknas vid våra verkstadsskolor men är av mera yrkesförberedande karaktär. Kurstiden är vanligen två år och eleverna förutsättes fortsätta sin utbildning genom en lärlingsanställning i vanlig ordning. Antalet skolor av denna typ är ringa i jämförelse med den ordinarie lärlingsutbildningen inom industrin. Ett fåtal Berufsfachschulen ger en fullständig både teoretisk och praktisk lärlingsutbildning, dock praktiskt taget uteslutande inom näringsgrenarna handel och husligt arbete.

Berufsaufbauschulen är skolor som efter genomgången lärlingsutbildning ger en teoretisk påbyggnad under 1 1/2 års heldagsundervisning eller 3 1/2 års kvällsundervisning och berättigar till inträde i Fachschulen (ingenjörsskolor), som i sin tur ger möjligheter till vidare studier upp till högskolestadiet.

3.8 Yrkesutbildningen i USA

I USA varierar utbildningsformerna mycket från stat till stat, och det är därför svårt att ge ett samlat intryck av amerikansk yrkesutbildning. Ett viktigt led i bilden är »vocational high school», som oftast är 3-årig, byggd på 6-årig folkskola plus 3-årig junior high school. Skolan är utformad som ett mer praktiskt alternativ till den teoretiska linjen i high school.

Vocational (comprehensive) high school måste närmast betraktas som en blandning av yrkesmässig (yrkesorienterande) allmänskola å ena sidan och yrkesskola å den andra. Undervisningstiden är delad ungefär lika mellan teori och praktik. Det förekommer ofta en successiv specialisering. Första året är utbildningen oftast tämligen allmän, medan det de två sista åren ges en mer specialiserad undervisning mot ett bestämt yrkesområde.

Vid sidan av dessa långa kurser finns det också förberedande kurser på ett till två år. En speciell form är de så kallade »cooperative courses», där eleverna halva skoltiden arbetar i företagen, under skolans tillsyn.

Eleverna från vocational high school får i regel inte tillgodoräkna sig tiden för skolgången när de börjar i lära. De får därför ofta genomgå full lärotid, som i de flesta yrken är 3—4 år.

Kompletterande skolmässig undervisning under lärotiden ges för det mesta i offentliga lärlingsskolor, men det finns också företag med egna skolor. Undervisningen, som ofta är både teoretisk och praktisk, kan vara organiserad som kvälls-

eller dagskurser. Undervisningen måste omfatta minst 144 timmar per år för att det skall kunna utgå ekonomiskt bidrag från staten.

Den skolmässiga yrkesutbildningen i USA är emellertid långt mer nyanserad än denna översikt ger intryck av. Det finns således i ganska stor utsträckning fullständiga verkstadsskolor och praktiska lärlingsskolor. Kvällskurser på alla nivåer och på alla yrkesområden är också ett viktigt inslag i yrkesutbildningen.

AVDELNING II

Den nuvarande yrkesutbildningen i Sverige samt dess framtida dimensionering

KAPITEL 4

Yrkesutbildningens nuvarande organisation och arbetsformer

4.1 Ledning och tillsyn

4.1.1 Det svenska yrkesskolväsendet sorterar med få undantag under ecklesiastikdepartementet och har skolöverstyrelsen som central planerings- och tillsynsmyndighet. Omkring två tredjedelar av landets yrkesskolor är primärkommunala. Detta innebär att yrkesskolan förvaltas av den för kommunens skolväsende gemensamma skolstyrelsen. Primärkommunen är då huvudman för yrkesskolan.

Ett stort antal yrkesskolor har landstingskommun som huvudman. I dessa fall utser landstinget skolans styrelse, antingen en styrelse för varje särskild skola eller en gemensam styrelse för flera landstingskommunala skolor.

Även kommunalförbund kan vara huvudman för yrkeskola. Detta förekommer i ett fåtal fall.

Skolans huvudman har att svara för alla med skolans upprättande och drift förenade kostnader och uppbär härför statsbidrag enligt kungörelsen den 31 maj 1957 (nr. 480).

Såsom regional planerings- och tillsynsmyndighet för samhällets yrkesskolor fungerar sedan 1958 länsskolnämnderna.

4.1.2 Yrkesskolor anordnas också av enskilda, i regel företag eller organisationer, undantagsvis även av privatpersoner eller stiftelser. Flertalet av de enskilda yrkesskolorna åtnjuter statsbidrag enligt ovan nämnda statsbidragskungörelse.

Samtliga enligt ifrågavarande kungörelse statsunderstödda skolor är underkastade skolstadgans bestämmelser. Även icke statsunderstödda yrkesskolor, som mottager ungdom under 21 år, är såtillvida statligt kontrollerade att skolöverstyrelsen, om förhållandena så påkallar, äger inspektera skolan (51 § skollagen).

4.1.3 Ett fåtal yrkesskolor med speciell inriktning har staten som huvudman, exempelvis konstfackskolan, statens brandskola, statens skolor för scenisk utbildning och de statliga sjuksköterskeskolorna.

4.1.4 Jordbrukets och skogsbrukets yrkesskolor intar en särställning därigenom att de sorterar under jordbruksdepartementet. Av de tre trädgårdsskolorna är två statliga och en landstingskommunal. Lantbruksskolor och lanthushållsskolor är i regel landstingskommunala. För dessa skolor är lantbruksstyrelsen tillsynsmyndighet. Skogsbruksskolorna har i regel skogsvårdsstyrelsen som huvudman. Central tillsynsmyndighet är skogsstyrelsen.

4.1.5 De flesta sjuksköterskeskolor har landsting som huvudman. Ett fåtal dylika skolor är enskilda. De har hittills haft medicinalstyrelsen som tillsynsmyndighet och sorterat under socialdepartementet. Fr. o. m. 1. 1. 1966 överflyttas de till skolöverstyrelsen resp. ecklesiastikdepartementet.

4.2 Yttre organisation

4.2.1 Med hänsyn till det geografiska område, varifrån skolorna företrädesvis rekryteras, indelas de i lokala och centrala yrkesskolor.

De primärkommunala skolorna, som till övervägande delen rekryteras från den egna kommunen, är sålunda *lokala yrkesskolor.*

Landstingskommunernas yrkesskolor har i princip landstingsområdet som rekryteringsunderlag. Följaktligen måste flertalet elever i dessa skolor inackorderas på skolorten, varför skolorna i regel har elevinternat. Landstingsskolorna är *centrala yrkesskolor.* Dessa åtnjuter statsbidrag enligt gynnsammare regler än de lokala skolorna.

Även vid primärkommunala skolor förekommer vissa utbildningar, som rekryteras från betydande geografiska områden. Då kommunen därigenom påtager sig utbildningsuppgifter utöver de som har lokalt intresse, äger skolöverstyrelsen efter särskild framställning medgiva att statsbidrag till denna verksamhet utgår såsom till central skola. För sådana utbildningar användes beteckningen *central kurs.* Under arbetsåret 1964/65 fanns sammanlagt ca 250 centrala kurser vid ett 70-tal lokala yrkesskolor.

4.2.2 Inom gruppen enskilda yrkesskolor förekommer såväl lokalt som regionalt rekryterade skolor. Många större företag (industrier, försäkringsbolag, banker, handelsföretag etc.) anordnar skolmässigt organiserad yrkesutbildning. Sådan skola kallas *företagsskola.* I de fall inriktningen främst avser utbildning av industriarbetare benämnes organisationsformen ibland *industriskola.* Vissa enskilda skolor med speciell inriktning är riksrekryterade, exempelvis Sveriges urmakare- och optikerförbunds yrkesskola i Borensberg.

4.2.3 Undervisningen i samhällets yrkesskolor redovisas statistiskt under fem huvudområden: teknisk utbildning, industri och hantverk, handel och kontor, huslig utbildning och vårdutbildning, vartill kommer övriga områden. Undervisningen är mycket rikt differentierad med totalt mer än 150 olika utbildningsmål (yrken). Inom samtliga områden förekommer såväl heltids- som deltidsundervisning. I deltidskurserna, som till omfång varierar mellan några tiotal timmar och cirka 200 timmar, meddelas i regel undervisning i ämnen eller ämnesavsnitt, som ingår i heltidskurser. I vissa fall har deltidsundervisningen samma innehåll och målsättning som heltidskurser. Deltidsundervisningen betecknas då aftonskola. Undervisningen är här i regel organiserad så, att två år i aftonskola motsvarar ett år i heltidskurs. Denna organisationsform tillämpas företrädesvis inom teknisk utbildning och handelsutbildning.

4.2.4 De landstingskommunala skolorna indelas i skolstatistiken i centrala verkstadsskolor, centrala yrkesskolor och (övriga) landstingsskolor.

Centrala verkstadsskolor har fått sin beteckning därav, att de tidigare meddelat undervisning uteslutande inom området industri och hantverk. Utbildningarna inom detta område är ofta hårt specialiserade mot ett visst bestämt yrke: målare, skräddare, bilmekaniker etc. Större delen av undervisningstiden ägnas åt praktiskt-manuell utbildning i skolverkstad, därav beteckningen verkstadsskola. Numera förekommer även andra utbildningar vid de centrala verkstadsskolorna. I vissa fall ändras då skolornas beteckning till central yrkesskola.

Centrala yrkesskolor har, som beteckningen antyder, i princip ett vidare arbetsområde än verkstadsskolorna. Sålunda kan här förekomma utbildningar inom samtliga fem huvudområden. I några fall har landstinget övertagit huvudmannaskapet för lokala, tidigare primärkommunala yrkesskolor. Dessa skolor har då blivit centrala yrkesskolor. Syftet har därvid varit att åstadkomma en bl. a. från ekonomiska synpunkter gynnsammare planering och en jämnare kostnadsfördelning mellan primärkommunerna än som kunnat uppnås med primärkommunalt initiativ och med länsskolnämnden som regionalt planeringsorgan.

Landstingsskolor, dvs. övriga landstingskommunala skolor, bedriver också utbildning inom flera utbildningsområden. Verksamheten domineras dock numera av utbildningar för vårdyrken, vilka upptager mer än hälften av den totala utbildningsvolymen i landstingsskolorna. Vid vissa av dessa skolor är endast vårdområdet representerat. Skolorna benämnes då vårdyrkesskolor.

4.2.5 De primärkommunala yrkesskolorna har den största omfattningen såväl med avseende på antal skolor som på utbildningskapacitet. I regel finns flera av yrkesutbildningens huvudsektorer representerade vid varje skola, vid de större skolorna samtliga områden. Vissa primärkommunala yrkesskolor är av mycket ringa omfattning med enbart deltidsundervisning eller deltidsundervisning i förening med en eller annan heltidskurs. I några fall samverkar en lokal och central skola på samma ort så, att den centrala skolan fungerar som lokal skola för primärkommunens ungdom. Exempelvis saknar den lokala yrkesskolan ofta nästan helt avdelningar inom området industri och hantverk, när en central verkstadsskola finns på samma ort.

4.3 Inre organisation och arbetsformer

4.3.1 Teknisk utbildning förekommer vid primärkommunala och enskilda yrkesskolor samt vid ett fåtal landstingskommunala yrkesskolor. Huvuddelen av ifrågavarande utbildning organiseras i kommunala tekniska skolor och i tekniska institut. I regel är utbildningen uppbyggd i två etapper, teknikerkurs och högre fackkurs. Efter genomgången högre fackkurs erhåller eleverna betyg över ingenjörsexamen. Teknikerkursen omfattar i heltidsundervisning tre terminer och högre fackkursen två terminer. I deltidsundervisning, teknisk aftonskola, omfattar de två etapperna tre respektive två år. Även andra och mindre omfattande tekniska utbildningar har

relativt betydande omfattning. Så organiseras exempelvis utbildning av ritpersonal för skilda områden, behörighetskurser för elektriker och viss arbetsledarutbildning. Sammanlagt förekommer mer än 30 olika tekniska utbildningar vid yrkesskolor.

4.3.2 Inom området *industri och hantverk* inkl. byggnadsverksamhet betecknas de olika yrkesavdelningarna, som förut nämnts, verkstadsskolor. Huvuddelen av dessa ger en tvåårig grundläggande yrkesutbildning. I vissa fall är utbildningstiden tre år, varvid en mera fullständig och i regel även mera specialiserad utbildning meddelas. Den till skolverkstäderna förlagda undervisningen, med ämnesbeteckningen yrkesarbete, upptager minst hälften och ofta mer än två tredjedelar av den sammanlagda utbildningstiden. Fördelningen mellan yrkesarbete och teoriundervisning varierar betydligt mellan olika utbildningsvägar. Undervisningen i yrkesarbete syftar till att parallellt med teoriundervisningen inlära riktiga arbetsmetoder och att genom färdighetsövningar befästa kunskaperna. I vissa fall kan skolan träffa överensskommelse med ett eller flera företag att dessa helt eller delvis skall åtaga sig att meddela ifrågavarande undervisning i yrkesarbete. Förlägges den helt till företag, säges undervisningen till denna del vara inbyggd i företaget och kursen benämnes *inbyggd skola*. Om eleverna erhåller undervisningen växelvis i skola och företag, användes beteckningen *växelutbildning*. Skolan svarar i båda fallen för teoriundervisningen och är huvudman för utbildningen även för den del som är förlagd till företag. Den i företag inbyggda undervisningen skall regelmässigt meddelas av i företaget anställd lärare/instruktör. Företaget erhåller statsbidrag med 13.000 kr/år (1965) om elevantalet är minst åtta. Är antalet elever färre, utgår bidrag med en åttondel av 13.000 kr för varje elev och år.

4.3.2.1 Verkstadsskolor organiseras inom primärkommunala yrkesskolor, landstingskommunala och enskilda skolor. Ofta är differentieringen stor i förhållande till rekryteringsunderlaget, detta i syfte att ge någorlunda goda valmöjligheter. Ett resultat därav är, att endast en avdelning av varje vid skolan förekommande utbildning har blivit regel. Enligt skolstadgan skall elevantalet i avdelningar inom industri och hantverk i regel inte överstiga 16. Detta betyder, att det helt övervägande antalet verkstadsskolekurser endast kan taga emot åtta elever om året i genomsnitt.

Inom området industri och hantverk förekommer mer än 50 olika yrkesutbildningar på heltid.

4.3.2.2 Deltidsundervisning organiseras i kortare och längre kurser. Ofta kan dessa betraktas som delutbildningar utbrutna ur verkstadsskolornas kurser. Även mera fristående deltidskurser med specifik målsättning förekommer. Exempel härpå är en under senare år med stort intresse omfattad utbildning betecknad yrkesteoretisk verkstadskurs. Läroplanen är utarbetad i nära samråd med Verkstadsföreningen och avser att ge arbetare inom verkstadsindustrin kompletterande teoretisk utbildning som förberedelse för mera kvalificerade arbetsuppgifter.

4.3.3 Handelsutbildningen är i princip organiserad som ettåriga och tvååriga handelskurser, ofta kallade handelsskolor. Undantagsvis förekommer terminskurser och

ettåriga påbyggnadskurser. Undervisningen är nivådifferentierad och bygger på fullgjord skolplikt, på realskolekunskaper eller på gymnasieutbildning. Utbildningarna avser kontorsarbete (skrivpersonal, sekreterare-korrespondent, bokförings- och kassapersonal m. m.) eller distributionsarbete (affärsbiträde, varuhuspersonal, butiksföreståndare osv.).

Även mycket specialiserade och kvalificerade utbildningar förekommer. Som exempel må nämnas den vid yrkesskolan i Lund i samarbete med universitetet organiserade högre sekreterarutbildningen. Undervisningen i denna kurs är tvåårig. Eleverna bedriver språkstudier motsvarande akademiska ett-betygskurser och erhåller därjämte sekreterarutbildning. Efter utbildningens slut utfärdar yrkesskolan betyg över hela utbildningen. Ytterligare ett antal olika postgymnasiala utbildningar organiseras på flera håll.

Området handel och kontor rymmer mer än 30 olika typer av heltidskurser.

4.3.3.1 Deltidsundervisningen inom handelsområdet domineras av kurser i maskinskrivning, stenografi och främmande språk. Undantagsvis förekommer till mera fullständig handelsutbildning syftande deltidsundervisning. Liksom i den tekniska aftonskolan motsvarar då två års deltidsundervisning ett år i heltidskurs.

4.3.4 Den husliga utbildningen på heltid går under beteckningen husmodersskola eller lanthushållsskola. I syfte att åstadkomma en mera adekvat beteckning och samtidigt frikoppla utbildningen från könskonventioner har skolöverstyrelsen sedan 1965 för husmodersskolorna infört benämningen hemtekniska kurser. Dessa är organiserade som terminskurser eller ettåriga kurser, vilka senare i mindre omfattning är utbyggda till två år genom en ettårig påbyggnadskurs. De husliga kurserna har betydande tillslutning och förekommer vid flertalet primärkommunala och landstingskommunala skolor. Även enskilda huvudmän har upprättat skolor för huslig utbildning.

Karakteristiskt för dessa kurser är, att de i endast ringa omfattning förbereder för ett direkt utträde i arbetslivet. De bör snarare ses som allmänt förberedande kurser för en mängd specifika utbildningar, där insikter i arbetsorganisation, hushållsgöromål, hemvård, textilkännedom och textilvård m. m. är att betrakta som en värdefull tillgång. Uppenbart är också, att den husliga utbildningen helt allmänt uppfattas som en för flickorna — det är, trots ansträngningar att bryta könsfördomarna, nästan uteslutande flickor som genomgår dessa kurser — lämplig förberedelse för skötseln av det egna hemmet, alldeles oberoende av om de samtidigt kommer att ha förvärvsarbete eller inte. Huslig utbildning med viss speciell inriktning förekommer sedan länge vid lanthushållsskolorna.

I regel har de husliga utbildningarna en gemensam kärna av ämnen med inriktning mot skötseln av ett hem. Härutöver erbjudes ett visst inslag av specialisering mot barnavård, vävning eller sömnad. Försöksvis har en kombination med förberedande vårdutbildning prövats, dock i mycket begränsad omfattning.

Bland de utbildningar för vilka den husliga utbildningen kan sägas utgöra en direkt förberedelse må nämnas restaurangskolor, barnsköterskeskolor och kurser för utbildning av hemvårdarinnor och hemsamariter.

Kursdifferentieringen inom det husliga området uppgår till drygt 20 olika heltidskurser.

4.3.4.1 Deltidsundervisningen på det husliga området har också betydande omfattning. Dessa kurser vänder sig främst till vuxna och avser företrädesvis matlagning och bakning, textilvård och tvätt, sömnad, vävning och barnavård. Utbildning av hemsamariter organiseras också på deltid. Speciella hemslöjdsformer såsom exempelvis vävning och knyppling förekommer därjämte.

4.3.5 Vårdyrkesutbildningen vid yrkesskolorna har under senare år expanderat mycket starkt. Utbildningar för detta område förekommer såväl vid primärkommunala yrkesskolor som vid samtliga former av landstingskommunala skolor och vissa enskilda yrkeskolor. Vårdutbildningen vid de primärkommunala och de landstingskommunala skolorna har ungefär samma omfattning, nämligen 46 resp. 49 % av den totala utbildningskapaciteten (1964/65). Utbildningen är tämligen specialiserad och avser vårdbiträden, undersköterskor, röntgen-, radioterapi-, operations- m. fl. assistenter. Laboratorieassistenter utbildas för olika specialområden.

En kvalificerad vårdyrkesutbildning har sedan länge förekommit vid de särskilda sjuksköterskeskolorna, vilka ej ingår i de nyssnämnda procenttalen.

Undervisningen är regelmässigt så organiserad, att eleverna erhåller all teoriundervisning i skolan och den praktiska undervisningen vid en eller flera sjukvårdsinrättningar, dvs. i den inbyggda skolans form.

Sammanlagt förekommer vid yrkesskolorna något mer än 20 olika utbildningar för vårdområdet.

4.3.5.1 Även inom vårdområdet förekommer viss deltidsundervisning. Denna har emellertid mycket begränsad omfattning.

4.3.6 Övriga områden är samlingsbeteckning för sådana utbildningar, som inte kan inrymmas under föregående rubriker. Hit hör vissa yrken inom samfärdseln såsom chaufförer, trafikvärdinnor och sjömän. Kurser för sistnämnda kategori betecknas sjömansskolor. Som exempel på mera exklusiva utbildningar må nämnas förberedande scenisk utbildning och konstnärlig dansutbildning.

4.4 Utbildning inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring

4.4.1 Lantbrukets yrkesskolor sorterar som förut nämnts (4.1.4) under jordbruksdepartementet och har lantbruksstyrelsen som central tillsynsmyndighet. För olika verksamheter inom näringen finns skilda skolformer: lantbruksskolor, trädgårdsskolor, lanthushållsskolor samt Alnarpsinstitutet.

4.4.2 Av *lantbruksskolorna,* f. n. 50 till antalet, har 38 landsting som huvudman, övriga hushållningssällskap, stiftelser etc. Utbildningen är uppbyggd i etapper med successivt ökad fördjupning och specialisering.

Förberedande utbildning anordnas i kurser om 21 eller 42 veckor. Utbildningen är övervägande praktiskt inriktad och av allmänt introduktiv karaktär.

Grundläggande yrkesutbildning utgör det andra steget i utbildningsgången. Även dessa kurser omfattar 21 eller 42 veckor. De ger en allmän grundutbildning för blivande jordbrukare, för anställda inom jordbruket och för vissa andra yrken med anknytning till jordbruket.

I 42-veckorskursen har den praktiska undervisningen betydande omfattning. Eleverna i grundläggande yrkeskurserna förutsättes antingen ha 1 års praktisk erfarenhet av jordbruksarbete eller ha genomgått förberedande praktisk-teoretisk kurs. För äldre elever, minst 25 år, med långvarig praktisk erfarenhet anordnas en särskild grundläggande yrkeskurs om 10 veckor.

Vidareutbildning efter genomgången grundläggande yrkesutbildning förekommer dels i vissa specialkurser, dels i kurser för utbildning av arbets- och driftsledare, ladugårdsförmän m. m.

Specialkurser om 8—12 veckor anordnas sålunda inom vissa utbildningsavsnitt, nämligen inom t. ex. husdjurs-, maskin-, växtodlings- och ekonomiområdena.

Efter genomgången grundläggande yrkeskurs och därefter följande två års praktik i lantbruk kan inträde vinnas till 42 veckors arbets- och driftsledarkurs, till 21 veckors förkortad driftsledarkurs eller 24 veckors ladugårdsförmanskurs.

Den lägre lantbruksutbildningen avslutas med en ettårig lantmästarkurs vid Alnarpsinstitutet (även tvåårig lantmästarkurs förekommer).

Vidare anordnas ett stort antal kortare kurser i hushållningssällskapens regi, avsedda som fortbildning för vuxna yrkesutövare.

4.4.3 Skogsbrukets yrkesskolor sorterar också som förut nämnts (4.1.4) under jordbruksdepartementet. De har skogsstyrelsen som central tillsynsmyndighet.

Till skogsbrukets yrkesskolor räknas skogsbruksskolor, skogsskolor och skogsmästarskola. Vid *skogsbruksskolorna* bedrives grund- och vuxenutbildning av skogsbrukare och skogsarbetare samt förmansutbildning. Vid *skogsskolor* och *skogsmästarskola* utbildas befälspersonal. För skogsbruksskolorna är skogsvårdsstyrelserna huvudmän, medan för skogsskolorna och skogsmästarskolan staten är huvudman.

Vid skogsbruksskolorna meddelas i årskurs 1 en allmän teoretisk-praktisk grundutbildning. I årskurs 2, även den teoretisk-praktisk, är utbildningen differentierad på två linjer: teknisk och driftsekonomisk.

Skogsskolorna rekryteras i regel av elever med flerårig praktik. Inträdesprov anordnas i vissa ämnen. Utbildningen består av en kompletteringskurs om 4 månader och en huvudkurs om 11 månader.

Skogsmästarskolan är en påbyggnad på skogsskolan. Inträde kan dock vinnas även av personer med annan grundutbildning (vanligen lantmästare och studenter), varvid krävs minst 2 års praktik och genomgången kompletteringskurs.

Vid sidan av här nämnda utbildningskurser anordnas vid skolor och företag en mängd fortbildningskurser och specialkurser av varierande längd.

4.4.4 Trädgårdsskolorna är till antalet tre. Två av dessa har staten som huvudman (Norrköpings trädgårdsskola, Alnarpsinstitutet), den tredje (Söråkers trädgårdsskola)

har landstinget som huvudman och kommer den 1.7.1966 att få överflytta verksamheten till Nordviks lantbruksskola.

Utbildningen är vid trädgårdsskolorna organiserad på samma sätt som vid lantbruksskolorna med en förberedande utbildning om 21 eller 42 veckor, grundläggande yrkeskurser om 21, 42 eller 10 veckor, ettårig förmanskurs och ettårig teknikerkurs. Den sistnämnda är en motsvarighet till lantbruksskolornas lantmästarkurs. Dessutom organiserar Norrköpings stads yrkesskola i samarbete med trädgårdsskolan utbildning av blomsterbindare, vid Blomsterskolan.

4.5 Lärlingsutbildning

4.5.1 För att främja yrkets försörjning med kvalificerad arbetskraft har många yrkesförbund inom hantverket långt innan den skolmässiga yrkesutbildningen utbyggts till någon betydelse i vårt land själva ordnat en utbildning inom företagen.

Vissa hantverksutbildningar är till sin art så speciella och har så ringa nyrekryteringsbehov att en skolmässigt organiserad utbildning inte lämpligen kan organiseras. I andra fall förslår inte den skolmässigt organiserade utbildningen för nyrekryteringsbehovet, varför hantverkarna själva måste sörja för viss del därav. Det bör också noteras, att många ungdomar föredrar att skaffa sig den önskade utbildningen som anställd lärling framför att gå till yrkesskolan.

4.5.2 Lärlingsutbildning innebär, att utbildningen till innehåll och mål följer en plan, som i regel är utarbetad inom den hantverksorganisation vars verksamhetsområde utbildningen avser. Utbildningsplanerna fastställes sålunda av organisationerna och skall ej underställas någon skolmyndighet för godkännande. Vissa yrkesorganisationer inom hantverket har dock frivilligt ställt sin lärlingsutbildning under skolmyndigheternas överinseende och då även fått sina läroplaner fastställda, tidigare av KÖY, numera av SÖ. Till viss del sker utbildningen i samarbete med yrkesskolorna. Man eftersträvar nämligen, där så är möjligt, att parallellt med den praktiska yrkesutbildningen ge lärlingen viss teoriundervisning. Därvid utnyttjas ofta yrkesskolornas deltidskurser. Då yrkesskolan t. ex. på grund av alltför ringa elevunderlag inte kan anordna den önskade undervisningen, utnyttjas i stället korrespondensundervisning. Vissa yrkesorganisationer anordnar den erforderliga teoretiska undervisningen i egna kurser eller skolor. Såväl utbildningstidens längd som teoriundervisningens omfattning varierar mellan olika yrkesområden. Inom många yrken skall lärlingsutbildningen normalt föra fram till en yrkesexamen som med anknytning till yrkestraditionen kallas gesällprov.

4.5.3 Under vissa förutsättningar utgår till företagaren statsbidrag till lärlingsutbildningen. Bidrag utgår dels för den praktiska utbildningen såsom grundbidrag med högst 2.000 kr för varje utbildad lärling och dels för den teoretiska undervisningen såsom kurstillägg med högst 1.200 kr. För att kurstillägg skall utgå gäller bl. a. att lärlingen skall ha beviljats ledighet med bibehållen lön under minst 320 timmar för att inhämta den teoretiska kursen.

4.5.4 Tillkomsten av det särskilda statsbidraget till lärlingsutbildning har medfört ökad benägenhet hos hantverksmästare att medverka till lärlingsutbildning. Det är emellertid omöjligt att i siffror uttrycka lärlingsutbildningens omfattning, eftersom det inte finns tillförlitliga uppgifter om den utbildning som tidigare bedrivits och som fortfarande bedrives utan statsbidrag.

4.6 Den arbetsmarknadspolitiskt betingade yrkesutbildningen

De i det föregående i detta kapitel behandlade utbildningsvägarna skall i första hand tillgodose utbildningsbehovet för nyrekrytering till arbetsmarknaden av yngre arbetskraft. Härmed avses såväl ersättningsbehovet för avgång med pension, sjukdom, dödsfall och övergång till annan yrkesverksamhet som det nyrekryteringsbehov som kan bedömas med hänsyn till utvecklingstendenser och rationaliseringssträvanden inom verksamhetsområdet. Ofta inträffar förändringar i arbetskraftsbehov så snabbt eller är förändringarna så genomgripande och till sina verkningar så omfattande, att det reguljära utbildningssystemet inte kan fungera som regulator. Sådana förändringar, som här avses, kan slå igenom med full kraft inom ett begränsat geografiskt område — exempelvis en viss ort — även om de saknar betydelse för arbetskraftbalansen i landet som helhet. I dylika fall ingriper samhället med särskilda åtgärder i syfte att underlätta arbetskraftens överflyttning från orter eller yrkesområden med vikande arbetskraftsbehov till orter och yrkesområden som är i behov av nytillskott av arbetskraft. Insatser med dessa syften ingår numera som ett naturligt led i en arbetsmarknadspolitik, vars mål är att skapa bästa möjliga balans mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. Hithörande frågor har behandlats i betänkandet Arbetsmarknadspolitik (SOU 1965: 9). Här skall endast i korthet redogöras för hur den arbetsmarknadspolitiskt betingade yrkesutbildningen är organiserad.

Den centrala tillsynen över denna form av utbildningsverksamhet utövas av SÖ. Planeringen av sådan utbildning verkställes av SÖ och AMS i samråd. I de fall utbildningen avser verksamhetsområde där den reguljära yrkesutbildningen har annan tillsynsmyndighet skall samråd även ske med denna. Den regionala planeringen och tillsynen har uppdragits åt länsarbetsnämnderna.

Kurser för arbetslösa kan anordnas vid kommunal yrkesskola, central verkstadsskola eller som fristående central arbetslöshetskurs. Huvudman för verksamheten är resp. kommunen, landstinget och SÖ.

Den direkta ledningen av centrala kurser handhas av en av länsarbetsnämnden tillsatt kursstyrelse. För kurser vid central verkstadsskola är skolans styrelse jämväl kursstyrelse. Kommunens skolstyrelse är i regel kursstyrelse för kommunala arbetslöshetskurser, men kommunen kan också utse särskild kursstyrelse.

Arbetslöshetskurserna indelas med hänsyn till sitt syfte i tre olika kurstyper, nämligen nybörjarkurser, fortbildningskurser och omskolningskurser.

Nybörjarkurserna skall ge en grundläggande yrkesutbildning åt arbetslös ungdom, som inte tidigare erhållit yrkesutbildning. Främst avses ungdom, som på grund av

bristande utbildningsresurser på hemorten eller i dess närhet inte kunnat erbjudas önskade utbildningsmöjligheter i det ordinarie yrkesutbildningsväsendet. Ifrågavarande kurser rekryteras oftast från vitt skilda orter i landet, varför flertalet elever behöver inackorderas under utbildningstiden. Bl. a. av detta skäl har det visat sig ändamålsenligt att sammanföra nybörjarkurser till större skolenheter med eleviternat. Sådana skolenheter, av vilka det för närvarande finns sex i landet, benämnes riksyrkesskolor.

Utbildningen i nybörjarkurser för arbetslös ungdom bedrives i princip på samma sätt som motsvarande utbildning inom det ordinarie yrkesutbildningsväsendet.

Genom riksdagsbeslut 1963 skall huvudansvaret för all yrkesutbildning av ungdom under 21 år i fortsättningen helt överföras till det ordinarie utbildningsväsendet. AMS skall tillhandagå skolmyndigheterna med den för planeringen nödvändiga informationen. Under en övergångstid skall dock nu gällande ordning bibehållas beträffande riksyrkesskolorna.

Fortbildningskurser för arbetslösa har till främsta syfte att bredda och fördjupa redan inhämtade yrkeskunskaper. Huvudsakligen vänder sig denna utbildning till yrkesområden med ojämn sysselsättning. Deltagarna uttages vanligen bland tillfälligt friställd arbetskraft, dvs. från säsongbetonade yrken. Inom verksamhetsområden med mera påtagliga säsongvariationer pågår en strävan att genom förändrade arbetsmetoder åstadkomma en jämnare sysselsättning. De mest påtagliga resultaten i detta syfte har uppnåtts inom byggnads- och anläggningsindustrin, men även inom jordbruks- och skogsbruksnäringarna går en klar tendens i samma riktning. Inom de båda sistnämnda områdena tar sig rationaliseringssträvandena det uttrycket, att antalet förvärvsarbetande minskar. Det är då uppenbart att den kvarvarande arbetarstammen behöver förstärkt utbildning för att kunna fylla nya och vidgade funktionskrav. Inom byggnadsindustrin medför säsongutjämningen ökat vinterbygge, vilket också det innebär nya behov av insikter om vad de förändrade produktionsförhållandena kräver.

Fortbildningskurser för byggnadsarbetare anordnas av SÖ och kurser för lantarbetare och skogsarbetare av lantbruksstyrelsen resp. skogsvårdsstyrelserna.

Omskolningsverksamheten har till främsta uppgift att ingripa i de fall en viss region eller bransch drabbas av driftsinskränkningar eller genomför sådana förändringar i produktionsmetoden att arbetskraftsbehovet minskar. Den friställda arbetskraften erhåller därvid i omskolningskurser utbildning för andra yrken, där underskott på arbetskraft råder. Omskolning av arbetskraft tillgripes också som komplement till arbetsmarknadspolitiskt betingade lokaliseringssträvanden. När ett företag animeras att etablera verksamhet i en region, där utbildad arbetskraft saknas, utgör möjligheterna att genom utbildningsåtgärder tillförsäkra företaget kunnig arbetskraft ett viktigt led. Det totala arbetskraftsunderskottet har lett till en förändrad syn på arbetslöshetsbegreppet och man skiljer numera på ovillkorligt och villkorligt arbetslösa. De ovillkorligt arbetslösa befinner sig i den situationen, att de är beredda att ta vilket arbete som helst, som ger en dräglig inkomst. De villkorligt arbetslösas situation är sådan, att de kan ställa villkor. Det kan gälla arbetets art, arbetsplatsens

läge, arbetstidens förläggning eller krav på bostad, daghemsplats för barn och naturligtvis lönevillkor. Med denna utvidgning av arbetslöshetsbegreppet kan omskolningsverksamheten också omfatta exempelvis hemmafruar, som överväger eller kan lockas att överväga ett utträde i förvärvslivet. Omskolningsverksamheten har sålunda som andra uppgift att medverka till en höjning av den allmänna sysselsättningsnivån. På sistone har uppgifterna föreslagits bli ytterligare utvidgade, i det att omskolningsmöjligheter skulle erbjudas sådana anställda, vars inkomster är så låga, att de har svårt att klara sin försörjning. Detta skulle gälla även i viss mån egna företagare, exempelvis småbrukare och andra småföretagare, som inte längre kan hävda sig i den skärpta konkurrensen.

Nybörjarkurserna avser, som nämnts, främst ungdomsutbildning, medan fortbildning och omskolning alltid avser vuxenutbildning.

4.7 Övrig yrkesutbildning

Varierande former av yrkesutbildning bedrivs på såväl gymnasial som postgymnasial nivå inom statliga verk, privata företag, genom organisationer och på annat sätt. En översiktlig redovisning av dessa sektorer inom yrkesutbildningen, vilka kan sägas ligga utanför det reguljära yrkesutbildningsväsendet, lämnas i kap. 20, Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning. Vissa inslag i yrkesutbildning av detta slag behandlas också i kap. 8, Allmänna synpunkter.

KAPITEL 5

Yrkesutbildningsväsendets nuvarande kvantitativa omfattning

5.1 Inledning

Yrkesutbildning bedrivs f. n. i en mängd olika former. Bristen på statistiska uppgifter har gjort, att beredningen inte kunnat bestämma varje yrkesutbildningsforms nuvarande kvantitativa omfattning. I detta kapitel ges en statistisk redovisning av de statsbidragsberättigade yrkesskolorna, medan övrig yrkesutbildning belyses mera summariskt med eller utan kvantitativa data.

Utformningen av det framtida yrkesskolväsendet kan självfallet inte göras oberoende av dess utformning i utgångsläget. Planering av förändringar i olika avseenden kräver kunskap om den nuvarande utformningen av yrkesskolväsendet. Diskussion kring olika aspekter på yrkesskolans kvantitativa omfattning berör ett område, där belysning av nuläget torde vara särskilt betydelsefull. Kapitel 7, som avser yrkesutbildningsväsendets framtida dimensionering, bör därför inte minst ses mot bakgrunden av nuvarande dimensionering i berörda hänseenden — i första hand total utbildningsvolym och dennas fördelning på kursområden. I detta kapitel behandlas yrkesskoleväsendets nuvarande regionala fördelning — totalt och inom olika kursområden.

5.2 Uppgifter om yrkesskolväsendets omfattning

Statistiska centralbyrån (SCB) insamlar årligen uppgifter rörande antalet elever inom yrkesskolorna den 15 oktober, uppgifter om antalet elever som avgått med eller utan fullbordad utbildning i heltidskurser under tiden 15 oktober föregående läsår till 14 oktober det läsår uppgiften lämnas och om antalet elever vid kursens slut i deltidskurser som avslutats under motsvarande tidsperiod. Uppgifterna avser endast skolor, vilka står under inseende av skolöverstyrelsen, varför i princip endast kurser som åtnjuter statsbidrag inkluderas. I materialet ingår dock vissa vid de uppgiftslämnande skolorna anordnade kurser, som icke åtnjuter statsbidrag. Dylika kurser omfattade ht 1964 ca 1,5 % av det totala antalet redovisade elever. På grundval av det insamlade materialet utarbetas ett antal tabellsammanställningar, vilka årligen publiceras av SCB. Mera detaljerade uppgifter återfinnes i de till grund för tabellsammanställningarna liggande maskinlistorna.

Ur SCB:s maskinlistor har YB hämtat vissa uppgifter till belysning av det svenska yrkesutbildningsväsendets kvantitativa omfattning avseende situationen den 15.10. 1964. Ur listorna har för olika kursområden hämtats uppgifter avseende yrkesskol-

elevernas regionala fördelning samt fördelning på skolor och skolformer. Närmast följande avsnitt ger tabellsammanställningar av yrkesskolväsendets totala och regionala omfattning och avslutas med vissa sammanfattande uppgifter.

5.3 Omfattning av yrkesskolväsendet under SÖ

Antal elever i heltidskurser vid yrkesskolor den 15 oktober 1964

	Tekn. utbildn.	Ind. o. hantverk	Kontor o. handel	Husligt område	Vårdyrken	Övr.	Summa	Rel. andel
Centrala verkstadsskolor	10	7 875	12	135	175	91	8 298	10.7
Kommunala yrkesskolor	5 849	21 411	12 871	8 655	1 555	1 637	51 978	68.7
Enskilda yrkesskolor	1 627	835	2 039	749	205	756	6 211	8.2
Företagsskolor	86	4 874	48				5 008	6.6
Centrala yrkesskolor	365	344	310	239	322	30	1 610	2.1
Landstingskommunala yrkesskolor	140	723	228	238	1 174	81	2 584	3.4
Samtliga skolformer	8 077	36 062	15 508	10 016	3 431	2 595	75 689	99.7
Relativ andel	10.7	47.6	20.5	13.2	4.5	3.4	99.9	

Antal elever i deltidskurser vid yrkesskolor den 15 oktober 1964

	Tekn. utbildn.	Ind. o. hantverk	Kontor o. handel	Husligt område	Vårdyrken	Övr.	Summa	Rel. andel
Centrala verkstadsskolor								
Kommunala yrkesskolor	11 829	14 685	27 992	21 556	609	11 220	87 891	89.7
Enskilda yrkesskolor	726	897	3 662	477		414	6 176	6.3
Företagsskolor		579				33	612	0.6
Centrala yrkesskolor		215	150	104	18	9	496	0.5
Landstingskommunala yrkesskolor		583	677	1 171	50	291	2 772	2.8
Samtliga skolformer	12 555	16 959	32 481	23 308	677	11 967	97 947	99.9
Relativ andel	12.8	17.3	33.2	23.8	0.7	12.2	100.0	

Av tabellerna framgår, att de kommunala yrkesskolorna svarar för den övervägande delen av yrkesundervisningen. Ungefär 2/3 av heltids- och 9/10 av deltidskurserna faller på denna skolform. Bland heltidskurserna dominerar sådana med inriktning på industri och hantverk (47,6 %), medan kontors- och handelsutbildning har största andelen bland deltidskurserna (33,2 %).

Av antalet elever i heltidskurser återfanns 4.327 i kurser om mindre än 5 månader. Dessa fördelades med 41,3 % på kommunala yrkesskolor, 22,3 % på enskilda yrkes-

skolor, 20,9 % på företagsskolor, 8,7 % på landstingsskolor och 6,8 % på centrala yrkesskolor. Eleverna fördelades på följande utbildningsområden:

— teknisk utbildning	0,9 %
— industri och hantverk	41,9 %
— kontor och handel	7,3 %
— husliga områden	27,7 %
— vårdyrken	16,9 %
— övrig utbildning	5,3 %.

Av 1.814 elever i industri- och hantverksutbildning i dessa kortare heltidskurser återfanns 56,2 % inom textil-, sömnads- och läderarbete m. m., 25,4 % inom metallarbete och 10,6 % inom grafiskt arbete.

Ur SCB:s yrkesskolstatistik rörande elever i yrkesskolorna 15.10.1964 framgår, att heltidskurser om minst 5 månaders längd omfattade 71.362 elever i olika årskurser fördelade på 771 yrkesskolor.

Elevernas fördelning på årskurser och kön. Heltidskurser om minst 5 månader

Årskurs	Pojkar		Flickor		Samtliga	
	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.	Abs.	Rel.
1	24.051	51.4	22.743	48.6	46.794	100.0
2	14.812	82.1	3.238	17.9	18.050	100.0
3	5.757	94.5	332	5.5	6.089	100.0
4	376	87.6	53	12.4	429	100.0
Summa	44.996	63.1	26.366	36.9	71.362	100.0

I årskurs 1 finns det som synes ungefär lika många pojkar som flickor, medan övervikten av pojkar i årskurserna 2—4 är markant.

Elevernas fördelning på utbildningssektor (samtliga årskurser). Heltidskurser om minst 5 månader

	Tekn. utbildn.	Ind. o. hantverk	Kontor o. handel	Husligt område	Vård-yrken	Övr.	Summa
Antal elever	8.037	34.248	15.193	8.818	2.699	2.367	71.362
Rel. andel	11.3	48.0	21.3	12.4	3.8	3.3	100.1

Fördelningen på utbildningssektorer påverkas dels av tillströmningen till de olika sektorerna och dels av hur många årskurser respektive kurser omfattar. Industri- och hantverkssektorn dominerar klart med närmare 50 % av hela elevantalet. Drygt 20 % genomgår kontors- och handelsutbildning, medan den tekniska och husliga utbildningen omfattar vardera drygt 10 % av elevantalet.

Elevernas fördelning på utbildningssektorer (1:a årskursen). Heltidskurser om minst 5 månader

	Tekn. utbildn.	Ind. o. hantverk	Kontor o. handel	Husligt område	Vård-yrken	Övr.	Summa
Antal elever	4 129	16 927	12 623	8 359	2 662	2 094	46 794
Rel. andel	8.8	36.1	27.0	17.9	5.7	4.5	100.0

Vid en jämförelse med föregående tabell finner man, att sektorerna kontor och handel, husligt område och vårdyrken upptar en relativt sett större del av antalet i 1:a årskursen jämfört med antalet i samtliga årskurser. Kurserna inom dessa utbildningsområden omfattar alltså i allmänhet ett mindre antal årskurser än t. ex. inom industri- och hantverkssektorn.

Antal avgångna elever från heltidskurser om minst 5 månader under perioden $^{15}/_{10}$ 1963—$^{14}/_{10}$ 1964 (samtliga årskurser)

	Tekn. utbildn.	Ind. o. hantverk	Kontor o. handel	Husligt område	Vård-yrken	Övr.	Summa
Fullbord. utb. (abs.)	3 261	14 471	11 668	7 513	3 561	1 707	42 181
Fullbord. utb. (rel.)	7.7	34.3	27.7	17.8	8.4	4.0	99.9
Ej fullbord. utb. (abs.)	501	3 249	1 011	395	156	185	5 497
Ej fullbord. utb. (rel.)	9.1	59.1	18.4	7.2	2.8	3.4	100.0
Andelen ej fullb. utb. i förhåll. till fullb. utb. %	15.4	22.5	8.7	5.3	4.4	10.8	—

Ur planeringsynpunkt är även uppgifter rörande relationen mellan elever avgångna med fullbordad utbildning och utan fullbordad utbildning värdefulla. Tillströmningen till en utbildning måste dimensioneras med utgångspunkt från antalet avgångna med fullbordad utbildning, om nämligen behovet av utbildade lägges till grund för planeringen.

Ett stort antal elever, som påbörjat utbildning inom industri- och hantverkssektorn, avgår utan fullbordad utbildning. Relativa förhållandet mellan antalet utan fullbordad och antalet med fullbordad utbildning är drygt 20 %. Inom sektorerna husligt område och vårdyrken är avgången utan fullbordad utbildning tämligen liten — omkring 5 % för vardera.

Antalet avgångna utan fullbordad utbildning hör bl. a. samman med det som ovan sagts om antalet årskurser inom motsvarande sektorer, dvs. en utbildningsgren med flera årskurser har större avgång än en med färre. Samtidigt kan avgången även sammanhänga med förhållanden på arbetsmarknaden. Den brist på yrkesutbildad arbetskraft, som rått under senare år, kan ha bidragit till den exceptionellt höga avbrottsfrekvensen.

Beträffande SCB:s uppgifter rörande elever avgångna utan fullbordad utbildning är emellertid att observera, att dessa även kan ha påverkats av skolbyten. Elev som byter skola och fullgör kurs i annan skola än den i vilken kursen påbörjats, kan nämligen i den förra skolan registreras som avgången utan fullbordad utbildning. SCB:s material medger ej belysning av denna fråga. Statistiken ger inte heller upplysning om i vilken omfattning avbruten skolutbildning innebär att eleverna fullföljer sin utbildning i anställning. Sannolikt är detta förhållandet i en avsevärd del av studieavbrotten.

5.4 Yrkesskolväsendets regionala fördelning

Ur SCB:s maskinlistor har hämtats uppgifter avseende antal elever i första årskursen i heltidskurser omfattande minst 5 månader med uppdelning *dels* på gymnasieregioner, kursområden och skolformer *dels ock* på skolor, skolformer och kursområden. Dessa uppgifter finns sammanställda i två tabeller, numrerade 5: 1 och 5: 2, i *bil.* 2 till detta betänkande.

Begränsningen till elever i *heltidskurser omfattande minst 5 månader* medför, att vissa för planeringen av yrkesskolväsendet mindre relevanta kurser ej tagits med. Begränsningen till enbart *första årskursen* bestämmes av att kurser av olika längd förekommer, varför uppgifter omfattande elever i flera årskurser inte skulle ge klart uttryck för det årliga intaget eller utsläppet av utbildade.

Valet av *gymnasieregioner* som indelningsgrund vid uppdelningen på geografiska områden överensstämmer med den i yrkesskolstatistiken tillämpade regionala indelningen. Denna möjliggör jämförelser med andra skolformer, där samma regionala indelning tillämpas. Indelningsförfarandet medger även, att länsvisa uppgifter sammanställes.

För planering på det regionala planet föreligger behov av uppgifter rörande utbildningskapacitet inom begränsade *kursområden.* Indelningen på kursområden har därför i den regionala uppgiftssammanställningen gjorts relativt utförlig.

Uppdelningen på *skolformer* överensstämmer med den i yrkesskolstatistiken tillämpade. Den återspeglar skolornas huvudmannaskap, vilket är av betydelse bl. a. vid planeringsfrågor. Redovisningen sker på sex skolformer, nämligen landstingsskolor, centrala yrkesskolor, centrala verkstadsskolor, kommunala yrkesskolor, företagsskolor och enskilda yrkesskolor.

Landstinget är huvudman även för de centrala yrkesskolorna och de centrala verkstadsskolorna. I SCB:s maskinlistor sker dock en särredovisning av de tre yrkesskolformerna, varför denna bibehållits här.

5.5 Avgränsning av kursområden

I tabell 5: 1 redovisade kurser har grupperats i 37 kursområden, vilka i flera fall endast omfattar en kurs men ibland omfattar flera kurser med inbördes likartad karaktär. Indelningen grundas på bedömningar rörande kursernas inriktning på

yrkesområde, deras omfattning samt kraven på förkunskaper. Avgränsningen av de olika kursområdena framgår av nedanstående sammanställning:

Kursområde	Kodnummer för ingående kurser (enligt SCB:s kodlistor)
1 Teknisk utbildning, Kommunala och enskilda tekniska skolor	1200—1292
2 Förberedande kurser för inträde i högre tekniskt läroverk och teknisk skola	9100, 9110
3 Ritare, ritbiträden	1920, 1921
4 Laboranter, laboratoriebiträden	1930, 1931
5 Övrig teknisk utbildning	190, 194
6 Metallarbetare	2020
7 Verktygsmakare	2021
8 Bilmekaniker, bilelektriker, bil- och traktormekaniker	2031, 2032, 2033
9 Reparatörer, smeder, svetsare	2040, 2041, 2042, 2043
10 Svetsare, plåtslagare	2060, 2061, 2062
11 Finmekaniker, instrumentmakare	2070, 2071
12 Installations- och industrielektriker	2100, 2101
13 Telereparatörer, svagströmsmontörer	2120, 2121, 2122, 2123
14 Möbel-, inrednings- och fabriks-snickare	2200, 2202, 2203, 2207
15 Byggnadsträarbetare	2300
16 Murare	2310
17 Målare	2320
18 Cement- och betongarbetare	2330
19 Värme- och sanitetsmontörer	2340
20 Driftarbetare, cellulosa och papper	2400, 2401, 2402
21 Grafiskt arbete	250
22 Klänningssömmerskor	2633
23 Konfektionsarbete	264, 265
24 Vävning och sömnad med fackteckning	2692, 2693, 2694
25 Gruvarbetare, gruvindustriarbetare	2900, 2901
26 Damfrisörer	2945
27* Kontorsutbildning, lägst realexamen (ej flerårig)	310, 3110, 3111
28 Kontorsutbildning, lägre än realexamen (ej flerårig)	312
29 D:o, (flerårig)	313
30 Detaljhandelsutbildning, lägre än realexamen (minst 1-årig)	3211, 3212, 3213
31 1-termins husmodersskola	4000, 4001, 4002, 4003, 4004
32 Husmodersskola, minst 1-årig	4007, 4008, 4009, 4010, 4011, 4016
33 Kokerskor i storhushåll, kockar, köks- och kallskänkspersonal	4200, 4201, 4203, 4303, 4304

Kursområde	Kodnummer för ingående kurser (enligt SCB:s kodlistor)
34 Sjukvårdsbiträden	5000, 5001, 5002
35 Undersköterskor	5003
36 Barnsköterskor	520
37 Övriga redovisade kurser	Ovan ej angivna kodnr $\geq$ 2000

Anm.: Samtliga kurser har fyrsiffriga kodnummer. Kodbeteckning omfattande tre siffror avser samtliga kurser vars kodnummer inledes med de i beteckningen upptagna siffrorna.

* Flerårig kontorsutbildning med lägst realexamen som inträdeskrav bedrevs vid 21 kommunala yrkesskolor, 1 central yrkesskola, 1 företagsskola och 1 enskild yrkesskola. Sammanlagda elevantalet var 607. Dessa skolor skall enligt riksdagsbeslut avlösas av fackskolor.

5.6 Tabellsammanställningar

I tabell 5: 1 i bil. 2 redovisas eleverna i årskurs 1 fördelade på ovanstående kursområden den 15.10.1964. Tabellen redovisar region för region hur eleverna fördelas på skolformer och kursområden. Varje regionredovisning avslutas med summeringar, vilka visar totala antalet redovisade elever inom regionen samt dessas fördelning på kursområden. Tabellen redovisar rikssummor, vilka visar totala antalet redovisade elever inom samtliga regioner samt dessas fördelning på skolformer och kursområden. Tabellen avslutas med en sammanställning, där rikssummorna uppdelats på län.

Av tabellen framgår, att de redovisade heltidskurserna med en längd av minst 5 månader omfattade sammanlagt ca 46.800 elever i första årskursen av vilka drygt 34.200 återfanns inom primärkommunala yrkesskolor, något över 7.100 inom sekundärkommunala skolor, drygt 1.700 i företagsskolor och ungefär 3.700 inom enskilda yrkesskolor. Av tabellen kan utläsas hur eleverna fördelas på kursområden inom olika regioner och landsdelar, vilket möjliggör jämförelser mellan dessa samt med tillgängliga uppgifter rörande utbildningsbehovets struktur inom motsvarande områden.

En jämförelse mellan de olika skolformerna visar, att elevernas fördelning på kursområden är markant olika i olika skolformer. Landstingsskolorna har således sin tyngdpunkt på vårdutbildning, centrala verkstadsskolorna och företagsskolorna på industri och hantverk och de enskilda yrkesskolorna på kontor och handel. De primärkommunala yrkesskolorna visar en jämnare fördelning på kursområden med övervikt för industri- och hantverksutbildning. Ur allmän planerings- och översiktssynpunkt har beredningen bedömt även en mer uttömmande redovisning avseende elevernas fördelning på skolor vara av värde. Ur SCB:s maskinlistor har därför hämtats uppgifter avseende elever i första årskursen i heltidskurser omfattande minst 5 månader med uppdelning på skolor och skolformer samt kursområden. Uppgifterna redovisas som ovan nämnts i tabell 5: 2.

I likhet med och av samma orsaker som i föregående avsnitt inkluderas ej elever i deltidskurser eller i kurser omfattande mindre än 5 månader. Därtill exkluderas

emellertid även elever i grundskolan, som fullgör sitt 9:e skolår i yrkesskolan. Denna elevkategori är nämligen i planeringshänseende hänförlig till de grundläggande skolformerna, varför den bedömts inte böra infogas i uppgifter avsedda att tjäna som bakgrund till de i kapitlet avseende yrkesskolans framtida utformning redovisade *elevkategorierna.*

Indelningen i *kursområden* överensstämmer med i kapitlet om yrkesutbildningsväsendets framtida dimensionering tillämpad indelning. Härigenom möjliggöres direkta jämförelser mellan här redovisade uppgifter över nuläget och bedömningar avseende framtida dimensionering. I likhet med och av samma anledning som i föregående avsnitt exkluderas kurser inom teknisk utbildning frånsett ritarutbildning samt laborant- och annan laboratorieutbildning. För ernående av jämförbarhet med i prognoskapitlet anförda uppgifter utelämnas dessutom de kurser inom kontors- och handelssidan, som för inträde fordrar lägst realexamen, utbildning av yrkeslärare och arbetsledare i sömnad och vävning, konstnärlig utbildning och reklamutbildning, ungdomsledarutbildning samt ej yrkesinriktad utbildning. Dessa kurser har bedömts till stor del komma att falla utanför yrkesskolans ram samtidigt som de, med undantag av kontors- och handelsutbildningen, ej klart kan sammanföras med i prognoskapitlet behandlade yrkesgrupper.

Uppdelningen på *skolformer* överensstämmer med den i yrkesskolstatistiken och föregående avsnitt tillämpade uppdelningen, vilken särskiljer landstingsskolor, centrala verkstadsskolor, centrala yrkesskolor, kommunala yrkesskolor, företagsskolor och enskilda yrkesskolor. Uppdelningen möjliggör jämförelser med i föregående avsnitt redovisade uppgifter.

5.7 Avgränsning av i tabell 5:2 redovisade kursområden

De redovisade kurserna har grupperats i sexton kursområden, vilka omfattar kurser med inriktning på gemensamt yrkesområde. Under kursområdet 15 har upptagits vissa hantverksyrken, som inte finns redovisade under övriga yrkesområden för hantverk och industri. Indelningen grundas på beredningens bedömningar rörande samhörighet mellan kurser och yrken, och har utformats så att uppgifter rörande utbildningskapacitet kan sammanställas med uppgifter rörande efterfrågan på utbildade. Omfattningen av de olika kursområdena framgår av nedanstående sammanställning:

Kursområde		Kodnummer för ingående kurser (enligt Skolöverstyrelsens utbildningsklassificering)
1	Jordbruk	9000
2	Skogsbruk	9010
3	Metallarbete m. m.	20, 2915, 2920, 2925, 2972, 2976, 2979, 2980
4	Elektroarbete	21
5	Textil- och beklädnad	26, 2935
6	Tryckeriarbete	25
7	Kemiskt processarbete	24, 2906

Kursområde	Kodnummer för ingående kurser (enligt Skolöverstyrelsens utbildningsklassificering)
8 Träbearbetning	22
9 Livsmedelsarbete	27
10 Byggnadsarbete	23
11 Handel och kontor	312, 313, 321, 39
12 Sjötransport	60, 63
13 Vårdnadsarbete	5, 402
14 Hushållsarbete	4 exkl. 402 och 44
15 Hantverksarbete	2074, 2075, 209, 2905, 2940, 2945, 2955
16 Övriga medtagna kurser	192, 1930, 1931, 2900, 2901, 2902, 2950, 33, 9020

Anm.: Samtliga kurser har fyrsiffriga kodnummer. Kodbeteckning omfattande färre antal siffror avser samtliga kurser vars kodnummer inledes med de i beteckningen upptagna siffrorna.

5.8 Tabellsammanställningar

I tabell 5: 2 i bilaga 2 redovisas hur eleverna i ovannämnda kurser fördelar sig på skolor och skolformer den 15.10.1964. Tabellen omfattar ett avsnitt för varje skolform. I dessa redovisas skolvis elevantalen inom medtagna kursområden. Varje avsnitt avslutas med summeringar, vilka visar totala antalet elever inom skolformen samt dessas fördelning på kursområden. Tabellen avslutas med rikssummor, vilka visar totala antalet redovisade elever inom samtliga skolformer samt dessas fördelning på kursområden.

Tabellen visar hur många elever i berörda kurser som återfinnes i var och en av rikets yrkesskolor samt hur dessa elever fördelas på kursområden. Av tabellen kan utläsas hur samtliga redovisade elever fördelas på kursområden, skolformer och skolor. I sammanställningen på nästa sida redovisas vissa sammanfattande uppgifter rörande elevernas fördelning på skolformer och kursområden.

5.9 Övrig yrkesutbildning

Vid sidan av ovan behandlade kurser inom yrkesskolväsendet förekommer även en mängd andra former av organiserad yrkesutbildning. Avgränsningsproblem och bristande statistisk belysning medför, att det föreligger stora svårigheter att ge en fullständig bild av yrkesutbildningens olika former. Nedan behandlas därför mycket summariskt endast vissa klart avgränsade former, vartill pekas på förekomsten av annan ej här redovisad yrkesutbildning.

5.9.1 Lantbruks-, skogsbruks- och lanthushållsskolor samt trädgårdsskolor. Inom lant- och skogsbruksskolor och lanthushållsskolor bedrives yrkesinriktad utbildning. Läsåret 63/64 omfattade årskurs 1 i grundkurs i skogsbruksskolor 927 elever, grundkurs i lantbruksskolor 1.742 elever. Lanthushållsskolornas kurser omfattade samma läsår 3.034 elever. I grundkurs i trädgårdsskolor gick samma år 72 elever.

Fördelning av eleverna i årskurs 1 på skolform och kursområde
Heltidskurser om minst 5 månader

Skolform	Jord-bruk	Skogs-bruk	Metall	Elektro	Textil- och beklädnad	Tryckeri	Kemiska processer	Trä	Livsmedel	Bygg	Handel och kontor	Sjötrpt	Vård +	Hushåll	Hantverk	Övrigt	S:a antal	Rel. andel
Landstingsskolor			139	8	92	22	40	9			118	8	960	163	32	86	1 677	4.8
Centrala verkstadsskolor			1 799	509	144	25		202	15	1 050	12		175	132	19	48	4 130	11.9
Centrala yrkesskolor			45	27	51			4		27	151		196	125		41	667	1.9
Kommunala yrkesskolor			4 590	1 312	775	90	150	334	142	1 971	6 226	155	1 181	7 261	421	796	25 404	73.1
Företagsskolor			1 147	161	117	138	14	28		21	8					33	1 667	4.8
Enskilda yrkesskolor	4		26	17	10	10		13	1		486	11	288	328	38		1 228	3.5
Samtliga skolformer																		
Antal	4		7 746	2 034	1 189	285	204	590	158	3 069	7 001	174	2 800	8 009	510	4	34 773	100.0
Rel. andel	0.0		22.3	5.9	3.4	0.8	0.6	1.7	0.5	8.8	20.1	0.5	8.1	23.1	1.5	2.9	100.0	

Anm.: Sammanställningen omfattar samma elevkategorier som tabell 7 i kapitlet avseende yrkesskolans framtida dimensionering, frånsett elever i grundkurser vid jordbruks- och skogsbruksskolor. Eftersom dessa elever i denna sammanställning ej medtages, blir fördelningstalen avseende andel elever inom olika kursområden ej identiska med i prognosavsnittet redovisade fördelningstal, medan de absoluta antalen i samtliga kursområden utom jordbruk och skogsbruk däremot är identiska med i prognosavsnittet redovisade antal.

5.9.2 Sjukvårdsutbildning. Vid sidan av yrkesskolornas utbildning av sjukvårdsbiträden finns en mängd andra utbildningsmöjligheter. Sålunda finns 34 sjuksköterskeskolor med ca 7.000 elever, skolor för utbildning av barnsjuksköterskor och barnmorskor, specialutbildningskurser för leg. sjuksköterskor i Stockholm och Göteborg, kurser för blivande hörselvårdsassistenter, arbetsterapeuter och skötare inom mentalvården, sjukgymnastinstituten i Stockholm och Lund, tandsköterskeskolor i Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå samt kurser för hälsovårdsinspektörer anordnade av Statens institut för folkhälsan.

5.9.3 Konstnärlig utbildning. Vid Valands konstskola och Konstindustriskolan i Göteborg samt Konstfackskolan i Stockholm kan konstnärer och konsthantverkare erhålla utbildning. För skådespelare och artister finns Statens skola för scenisk utbildning i Stockholm, Göteborg och Malmö och för musiker finns utbildningsmöjligheter i Stockholm, Göteborg, Malmö, Lund, Örebro, Arvika och Öjebyn.

5.9.4 Utbildning för handikappade. Personer med olika slag av handikapp erhåller numera i görligaste mån yrkesutbildning i vanliga yrkesskolor. Förutom en del specialskolor, t. ex. Tomteboda, finns 4 yrkesskolor under vanföreanstalternas ledning.

5.9.5 Lärlingsutbildning. Inom byggnads- och hantverkssektorerna sker en avsevärd del av yrkesutbildningen i form av lärlingsutbildning. Denna utbildningsform har efter hand inom många yrken kompletterats med kurser på yrkesskolor, varvid en växelverkan mellan praktisk och teoretisk utbildning i skolan har blivit ett allt vanligare system.

Rörande den nuvarande omfattningen av lärlingsutbildningen föreligger uppgifter endast avseende beviljade statsbidrag till hantverksmästare m. m. för utbildning av lärlingar. Enligt skolöverstyrelsens statistik för budgetåret 1964/65 meddelades under perioden bidrag för utbildning för 1.150 lärlingar hos hantverksmästare och för 750 lärlingar hos byggnadsföretag. Inom den förra gruppen dominerade frisörlärlingar (452), målarlärlingar (115), rörledningslärlingar (105), typograflärlingar (102), skorstensfejarlärlingar (88) samt elektrikerlärlingar (88). Av lärlingarna vid byggnadsföretag var 500 träarbetare, 147 betongarbetare, 75 murare och 28 golvläggare. Eftersom lärlingstiden hos hantverksmästare är minst treårig och hos byggnadsföretag i regel minst tvåårig, innebär 1.150+750 bidragsrum per år egentligen att det samtidigt finns ett bidragsberättigande lärlingsantal av tillhopa ungefär (3×1.150+2×750=) 4.850.

Beträffande övrig lärlingsutbildning, dvs. sådan för vilken statsbidrag ej erhållits, saknas uppgifter rörande såväl inriktning som omfattning.

5.9.6 Yrkesutbildning för arbetslösa. Under central ledning av SÖ och AMS bedrives särskilda yrkesutbildningskurser för arbetslösa. Utbildningen är uppdelad i nybörjar-, omskolnings- och fortbildningskurser. Verksamheten handhaves på länsplanet av 25

kursstyrelser, och omfattade 1964 i genomsnitt ca 1.000 samtidigt pågående kurser. Utbildning bedrives dels vid av SÖ (före 1.10.64 KÖY), skogsstyrelsen och lantbruksstyrelsen särskilt anordnade kurser, dels genom utnyttjande av platser inom den ordinarie yrkesutbildningen och dels genom utbildning anordnad av företag och organisationer. Under 1964 påbörjade 27.109 personer — varav 12.127 kvinnor — yrkesutbildningskurser för arbetslösa. Vid årets början deltog 12.114 personer — varav 4.041 kvinnor — i sådana kurser, varför sammanlagt under året 39.923 personer — varav 16.168 kvinnor — deltog i utbildningen.

Av deltagarna i SÖ:s kurser återfanns i medeltal ca 1/5 i nybörjarkurser, närmare 3/4 i omskolningskurser och avsevärt under 1/10 i fortbildningskurser.

Beträffande utbildningsområden dominerade kurser inom industri- och hantverkssektorn. Bland dessa kurser var yrkesutbildning av verkstads-, byggnads- och anläggningsarbeten oftast förekommande. I övrigt var kurser för husligt arbete och kontorsarbete vanligast.

Rörande kursdeltagarnas ålder visar statistiken att den 15.10.64 en dryg tredjedel av deltagarna var under 21 år, ca hälften var 22—44 år och endast ca 2,5 % var över 54 år. I princip skall deltagare ha fyllt 21 år, men i praktiken har relativt omfattande dispenser härifrån meddelats. För arbetslös ungdom finnes 6 speciella skolor, s. k. riksyrkesskolor, som rekryterar ungdomar från hela landet.

5.9.7 Övrig vuxenutbildning samt postgymnasial yrkesutbildning. Rubricerade utbildningar finns redovisade i kap. 20. Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning.

KAPITEL 6

Vägen genom yrkesskolan

Yrkesskolans rekrytering samt elevernas bakgrund och framtidsplaner

6.1 Inledning

YB har i föregående kapitel med hjälp av tillgängliga statistiska data beskrivit yrkesutbildningens kvantitativa omfattning. Redan denna redovisning av yrkesundervisningens yttre ram visar hur svåröverblickbar och heterogen denna sektor inom det gymnasiala skolväsendet är. Beredningen har funnit det angeläget att försöka ytterligare belysa vissa förhållanden inom dagens skolmässiga yrkesutbildning. Eftersom erforderligt material saknas har beredningen låtit verkställa en särskild utredning, »Undersökning rörande yrkesskolans rekrytering samt elevernas bakgrund och framtidsplaner», vilken ingår som *bilaga 3* i detta betänkande.

Beredningen är klart medveten om de stora svårigheter, som vidlåder genomförandet av en sådan undersökning, och den osäkerhet som måste prägla resultatet. När beredningen det oaktat beslutat att genomföra och framlägga resultatet av undersökningen, är det i förvissning om att hithörande problem inte kan lämnas obeaktade vid yrkesutbildningens fortsatta utbyggnad. Det är beredningens förhoppning, att de frågor som belysts i denna första undersökning kan ytterligare penetreras i det fortsatta planeringsarbetet.

6.2 Vissa slutsatser av undersökningen

6.2.1 Undersökningen avser att ge en bild av dagens yrkesskolelev och dennes utbildningssituation. Den bygger på dels elevernas uppfattningar och värderingar dels vissa objektiva fakta. De olika frågeställningarna belyses mot bakgrunden av elevernas ålder, kön, bostadsort, sociala bakgrund, tidigare utbildning, pågående utbildning och framtidsplaner. De problem, undersökningen avser att besvara, kan enklast sammanfattas i följande frågor: »Hur ser yrkesskoleleverna ut?», »Hur stor är yrkesskolfrekvensen?» och »Hur attraherar yrkesskolan eleverna?».

Materialet har insamlats med hjälp av ett frågeformulär, i vilket flertalet frågor försetts med fasta svarsförslag. I undersökningen, som bl. a. av praktiska skäl endast omfattat primärkommunala och landstingskommunala yrkesskolor men ej företagsskolor och enskilda skolor, har 4.252 elever i nybörjarkurser deltagit. Av dessa har svar lämnats av 92,3 procent. Urvalet har skett på sådant sätt att de faktorer, som påverkar elevrekryteringen, beaktats.

6.2.2 Yrkesskolelevernas medianålder är 17,3 år, obetydligt högre än i gymnasiet. Yngst är de manliga eleverna inom industri och hantverk samt de kvinnliga inom den husliga sektorn. Äldst är eleverna inom vårdyrkena.

Majoriteten av de manliga eleverna — nära 2/3 — återfinns inom industri och hantverk, medan de kvinnliga eleverna återfinns till nära 4/5 inom handel och kontor samt husliga yrken. Undersökningen visar att de manliga eleverna återfinns i längre kurser än de kvinnliga. Deras utbildning är genomsnittligt ca 1 år längre. Skillnaden är dock delvis fiktiv eftersom vissa utbildningsgångar, som i första hand rekryteras av kvinnor, är komplexa. Detta gäller särskilt i de fall kurser inom den husliga sektorn ingår. För såväl manliga som kvinnliga elever gäller att ju högre ålder desto kortare kurser.

6.2.3 Som indikatorer för elevernas sociala bakgrund har *målsmännens yrke och utbildning* kommit till användning. Även om full jämförbarhet inte föreligger kan konstateras, att målsmännens fördelning på yrken i stort överensstämmer med motsvarande fördelning av samtliga yrkesverksamma i riket år 1960.

Motsvarande uppgifter om totalbefolkningens utbildning kan ej erhållas i den offentliga statistiken. En jämförelse med gymnasisternas målsmäns utbildning, redovisad i »Vägen genom gymnasiet», har gjorts. Målsmännen har uppdelats i två grupper, de som har »högre» utbildning (realskola eller högre) och de som har »lägre» utbildning. Av de manliga elever i realskolan, som sökt till gymnasium, har 40 % fäder med »högre» utbildning. Av manliga elever i realskolan, vilka ej sökt till gymnasium, har 18 % fäder med »högre» utbildning. Av motsvarande kvinnliga elever har 13 % fäder med »högre» utbildning. Yrkesskolelevernas målsmän har i ännu mindre omfattning »högre» utbildning, 7,5 % av målsmän till manliga elever och 10 % av målsmän till kvinnliga. Lägst är andelen för målsmän till elever inom industri och hantverk, endast 5 %.

6.2.4 Yrkesskolelevernas egen tidigare utbildning varierar kraftigt. Åtskilliga elever (1/7) har endast 7-årig folkskola. Majoriteten har folk- och grundskola, men en betydande minoritet, 30 %, har realskoleutbildning eller högre eller enhetsskolans årskurs 9, linje g. Elever med dylik »högre» utbildning återfinns i första hand inom den tekniska sektorn och inom handel och kontor. Det kan noteras, att av enhetsskoleleverna har 1/5 genomgått 9 g och 2/5 vardera 9 a och 9 y. Medan 9 g-eleverna återfinns inom handel och kontor, industri och hantverk samt huslig utbildning i nu nämnd ordning, återfinns 9 a-eleverna i första hand inom industri och hantverk samt inom handel och kontor och 9 y-eleverna till helt övervägande del inom industri och hantverk. I detta sammanhang bör påpekas, att ett betydande antal av de enhetsskolelever, som läsåret 1964/65 sökte till fackskola, hade genomgått 9 a och 9 y, vilket kan utläsas ur skolöverstyrelsens undersökning av de sökande hösten 1964.

Av yrkesskoleleverna har drygt 17 % redan tidigare genomgått minst en yrkesskolkurs, och 2 % minst två yrkesskolkurser.

6.2.5 Ser man på *elevernas framtidsplaner* visar det sig, att ca 20 % räknar med fortsatt utbildning inom olika skolor. Dessa planer är särskilt framträdande hos elever i yrkesskolkurser kortare än två år. Det gäller nära hälften av de manliga eleverna i dessa kurser. En ofta hävdad uppfattning att yrkesskolan är alltför klart målinriktad och uppfattas som en utbildningsmässig återvändsgränd erhåller knappast stöd i det redovisade undersökningsmaterialet.

Den nu gjorda undersökningen kan ej heller sägas klart verifiera den uppfattningen, att eleverna i och med att de börjat utbildning i yrkesskolan målmedvetet skulle ha inriktat sig på ett bestämt yrke. I detta hänseende finns det dock anledning att behandla materialet med extra stor försiktighet. Den undersökning som gjorts av elevernas mera *kortsiktiga* planer visar, att endast 1/3 av eleverna avser att efter genomgången kurs omedelbart söka anställning inom det yrke, för vilket de utbildas. Antalet stiger dock till drygt 50 % bland kvinnliga elever i längre kurser. 1/4 av samtliga avser att söka praktikantplats eller tillfälligt arbete. Därtill kommer som ovan nämnts ett inte obetydligt antal elever, som avser att fortsätta sin utbildning.

Ej heller på *längre* sikt avser majoriteten av dem, som deltagit i undersökningen, att söka anställning inom det yrke, för vilket den pågående kursen ger utbildning. Påfallande är den ringa del av eleverna inom den husliga sektorn, som räknar med sysselsättning inom »kursens» yrke.

Om man inte undersöker elevernas avsikter utan i stället det objektiva förhållandet angående kursernas målbundenhet, blir bilden en annan. Särskilt gäller det, om man vidgar begreppet »yrke, för vilken den pågående kursen ger utbildning» till att omfatta även sysselsättningar med anknytning till den erhållna utbildningen. Mer än 3/4 av eleverna genomgår en kurs, som antingen pekar mot ett bestämt yrke eller en viss sektor inom arbetslivet. Detta gäller 90 % av eleverna inom teknisk utbildning; 81 % av eleverna inom industri och hantverk, om även tekniska yrken inräknas; 78 % av eleverna inom handel och kontor; 73 % av eleverna inom huslig utbildning, om yrken inom hälso- och sjukvård (21 %) och serviceområdet (52 %) inräknas; samt 67 % av eleverna inom vårdsektorn, om serviceområdet (18 %) inräknas.

Av samtliga elever räknar 6 % med sysselsättning inom pedagogiska yrken. Detta gäller särskilt elever i trä-, textil-, huslig och vårdutbildning.

6.2.6 Mer än 3/4 av yrkesskoleleverna har vid val av utbildning inom det gymnasiala skolväsendet sökt till yrkesskolan utan att samtidigt söka till annan skola. Tillsammans med dem, som visserligen sökt även till annan skola men *prioriterat* valet av yrkesskola, uppgår de till mer än 80 %. Av återstoden har knappa 10 % ej lämnat något svar och knappa 10 % i första hand önskat utbildning vid annan skola.

30 % av samtliga elever i yrkesskolan har genomgått realskola eller grundskolans (enhetsskolans) åk 9, linje g, eller motsvarande utbildning, varför en större andel än 1/10 i och för sig kunnat söka och prioritera valet till annan skola.

De elever som prioriteterat annan skola än yrkesskola fördelar sig olika inom de olika utbildningsområdena. Sålunda har 29 % av eleverna i teknisk utbildning,

5 % av eleverna i industri och hantverk, 12 % av eleverna i handel och kontor (21 % i kontorskurser byggande på realexamen), 6 % av eleverna i huslig utbildning, 7 % av eleverna i vårdutbildning och 20 % av eleverna i övrig utbildning önskat vinna inträde i första hand i annan skola.

Ovan har redovisats att såväl yrkesskolan som fackskolan rekryterat elever från de olika linjerna i grund-(enhets-)skolans årskurs 9. Några säkra slutsatser kan inte dragas om vilken betydelse elevernas val mellan grundskolans olika linjer kan komma att få för deras kommande val mellan fackskola och yrkesskola. Ovannämnda utredning angående sökande till fackskolan visar, att ett betydande antal sökte alternativt till fackskola och yrkesskola.

Trots att mer än 75 % av alla de tillfrågade eleverna endast sökt till yrkesskola har valet av utbildningsväg inte varit så lätt. Blott 45 % av dessa elever har påstått att valet varit »självklart», medan 47 % sagt att det ej varit ett lätt val. De elever, vars målsmän har »högre» utbildning, har tydligen haft svårare att bestämma sig för yrkesskola än andra elever.

Svårast att bestämma sig synes elever med realexamen eller motsvarande ha haft.

Osäkerheten inför valet av yrkesutbildningen har sålunda varit relativt stor. Mot denna bakgrund är det av intresse att konstatera, att eleverna vid undersökningstillfället uppfattar det gjorda valet positivt. En betydande majoritet, 80 %, förklarade sig vara nöjda med sitt val och endast 3,5 % var inte nöjda. Mest positiva var eleverna inom huslig och vårdutbildning.

En jämförelse med »grenväljare» i gymnasiet visar, att yrkesskoleleverna är nöjda med sitt val i betydligt större utsträckning.

6.2.7 Elevernas självupplevda *motiv* för val av yrkesskolutbildning har studerats med hjälp av elevernas markeringar på listor över på förhand formulerade skäl. Eleverna fick dels markera ett självvalt antal skäl på en lista dels det viktigaste skälet på en annan lista. På den förstnämnda listan markerades i genomsnitt 3,2 skäl. Det skäl som på denna lista erhöll flest markeringar uppnådde 4.421 markeringar, och det skäl som erhöll lägsta antalet markeringar uppnådde 94.

Följande fyra skäl har angetts av minst 9 % av eleverna vid markering av det viktigaste skälet.

Skäl	Manliga elever %	Kvinnliga elever %	Samtliga %
Intressant yrke	41	44	42
Välbetalt yrke	26	14	20
Utb. ger poäng för fortsatt utbildn.	10	12	11
Eleven föredrar ett prakt. yrke framför teor. studier	8	9	9
Summa %	85	79	82

Undersökningen synes visa, att ett relativt begränsat antal skäl har varit avgörande för elevernas val av utbildningsväg inom yrkesskolan. Viktigast synes vara att utbildningen leder fram till ett intressant och/eller välbetalt yrke. Tillsammans med ett tredje skäl av de fyra oftast angivna, nämligen att praktiskt arbete föredras framför fortsatta teoretiska studier, kan dessa tre skäl betraktas som positiva skäl för val av yrkesskolutbildning.

Det fjärde skälet, nämligen att den valda utbildningen innebär en meritering för fortsatta studier, kan innebära antingen att eleverna är osäkra inför sitt yrkesval eller att utbildningen ingår som en väsentlig eller mera perifer del av deras utbildning mot en snävare eller bredare sektor inom arbetslivet.

6.2.8 Undersökningen har försökt *belysa dagens elev inom yrkesutbildningen.* I nedanstående tablå har ett försök gjorts att ur vissa aspekter siffermässigt och i koncentrat ge en sammanfattande bild av yrkesskoleleverna. I tablån redovisas de olika indikatorernas procentuella andel.

	Elevernas nuvarande utbildningsområde					
	Te	IH	HK	Hu	Vå	Samtl.
Målsmans utbildning:						
Folkskola	51	64	50	57	65	59
Realskola o. motsv. eller högre	13	5	10	10	11	9
Elevens tid. utbildning:						
Folkskola	19	42	25	41	38	36
Realskola o. motsv. eller högre	59	14	50	34	27	30
Tid. kurs i Ysk	33	10	12	11	61	17
Framtidsplaner:						
Fortsatt utbildning	26	16	17	14	7	19
Yrke i anslutn. till nuv. utbildn.	90	81	78	73	67	83

I de fall andelen målsmän med enbart folkskola är stor i förhållande till genomsnittsvärdet är även andelen elever med enbart folkskola i förhållande till medelvärdet stor. Däremot synes tidigare yrkesutbildning ej ha samband med tidigare omfattning av elevernas övriga utbildning. Andelen elever med tidigare genomgången yrkesskolkurs är stor inom teknisk utbildning och vårdsektorn. Dessa utbildningsvägar är ofta av komplex natur, sammansatt av olika kurser.

Andelen av de elever, som planerar *fortsatt utbildning,* är störst inom den tekniska sektorn och minst inom vårdsektorn. Elevernas utbildningsplaner på något längre sikt redovisas på grundval av det yrke de angett. Med undantag för vårdsektorn har 3/4 eller mera angett det yrkesområde, till vilket den pågående kursen beräknas leda, eller ett yrke med anknytning till den pågående utbildningen. Eleverna inom vissa utbildningsområden har angett yrken som nära ansluter till utbildningen, medan

eleverna inom andra utbildningsområden angett yrken med mindre nära anknytning. Andelen elever inom de olika utbildningsområdena, som angett att de avser fortsätta sin utbildning, är stort i de fall då även andelen elever, som avser att vara verksamma inom yrken, för vilka deras utbildning förbereder, är störst.

Andelen egentliga »förstagångselever» varierar inom olika utbildningsområden och kurser. Av elevplatserna i nybörjarkurser i heltidskurser av minst 5 månaders längd läsåret 1964/65 kan 80 % beräknas ha varit besatta av »förstagångselever». Medräknas samtliga yrkesskolkurser, som redovisas i den officiella statistiken, utom tekniska dagskolor, kontorskurser byggande på realexamen samt ej yrkesinriktade kurser inom gruppen »övrig utbildning», skulle yrkesskolfrekvensen kunna anges till ca 22 % läsåret 1964/65. Överslagsmässiga beräkningar visar, att motsvarande frekvens läsåret 1960/61 var ca 16 %. Det skulle innebära, att den årliga frekvensökningen under den senaste femårsperioden uppgått till i genomsnitt drygt 1 procentenhet.

6.3 Några kommentarer till slutsatserna

I några få fall har tidigare gjorts begränsade undersökningar rörande yrkesskolornas elevrekrytering och elevernas förhållanden. Den undersökning, som YB låtit göra genom sin expert undervisningsrådet Jacobson, är emellertid den första mera omfattande utredningen, såväl beträffande antalet av undersökningen omfattade elever som beträffande frågornas bredd och variation. Redan detta förhållande, att undersökningen är den första på ett i det stora hela nytt undersökningsfält, manar till stor försiktighet när det gäller att dra slutsatser av undersökningen.

Man måste också beakta, att eftersom yrkesutbildningen är så omfattande och variationsrik blir det omöjligt att belysa alla delar av yrkesutbildningen och dess elevklientel. Materialet måste begränsas för att överhuvud bli bearbetningsbart och överskådligt och blir därigenom i viss mån otillräckligt. YB vågar dock hoppas, att såväl materialet som metoderna blir säkrare och mera fulländade vid kommande undersökningar.

Men oavsett materialets tillräcklighet eller otillräcklighet synes bilden av yrkesskolornas elevrekrytering och elevernas förhållanden alltid komma att bli i vissa avseenden oklar. Den kommer i alla händelser alltid att ändras. Detta beror på yrkesutbildningens egen struktur.

Den nu gjorda undersökningen har bl. a. visat, att valet av utbildningsväg ingalunda varit så lätt för en stor del av eleverna. Till detta vill YB endast knyta den reflexionen, att ett dylikt förhållande icke i och för sig skall betecknas som mindre tillfredsställande. Ett val, som ej är självklart, kan innebära ett djupare inträngande i sådana problem, som på sikt kan ha den största betydelse för personen i fråga. Ett val, som är självklart, torde många gånger ske utan en dylik noggrann prövning av alla faktorer av betydelse för individen ifråga.

Undersökningen har bl. a. givit vid handen att det i icke så få fall finns en skillnad mellan vad man ämnar ägna sig åt på kort sikt och de mera långsiktiga

planerna. YB finner detta naturligt, främst med tanke på att det finns utvecklingsmöjligheter (befordringsmöjligheter) inom många yrkesområden. I dylika fall bör yrkesutbildningen ge en tillräcklig utbildning för det grundläggande yrket, de grundläggande arbetsuppgifterna. Yrkesutbildningen bör också ha en sådan bredd och en sådan kvalitet, att den bildar en god bas för avancemang till och utbildning för mera kvalificerade arbetsuppgifter. Detta är enligt YB:s mening en synpunkt, som måste beaktas vid konstruktionen av den framtida gymnasiala yrkesskolan.

KAPITEL 7

Yrkesutbildningsväsendets framtida dimensionering

7.1 Allmänna synpunkter

I samtliga de skolutredningar som avgivits under senare år har dimensioneringsfrågan spelat en stor roll. Avgörande för en skolforms framtida kapacitet är en mängd olika faktorer, som kan väga olika tungt och därmed tillmätas större eller mindre vikt vid olika tidsperioder.

I den obligatoriska skolan är den framtida dimensioneringen helt bestämd av storleken på de ungdomskullar, som uppnår skolpliktig ålder och successivt passerar genom skolformen. Diskussion kan visserligen föras om hur stora andelar av årskursen, som från olika synpunkter bör ges tillfälle att välja olika linjer eller ämneskombinationer. I grundskolan ses emellertid inte detta som ett kapacitetsproblem utan som ett problem, där individens frivilliga val med hänsyn till intresse och förutsättningar får spela en avgörande roll.

Problemen blir helt annorlunda i de frivilliga skolformerna. Dimensioneringsfrågorna får där en helt annan tyngd och kan ses från flera olika synvinklar, varvid man i varje fall teoretiskt kan komma fram till helt olika resultat. Ett utbildningsväsende får naturligtvis ej dimensioneras så att dess tjänster under en längre period inte tas i anspråk av de utbildningssökande.

7.1.1 *Tillströmningen* till en viss utbildning bestäms av en mängd faktorer som hittills endast mycket ytligt kartlagts. Gymnasieutredningen gjorde vissa försök att närmare kartlägga de orsaker som var avgörande för ungdomarnas val av gymnasieutbildning. GU:s slutsatser var dock att endast ett fåtal variabler rent statistiskt kunde tillmätas betydelse, vilket delvis sammanhängde med primärmaterialets beskaffenhet. Liknande undersökningar har utförts av skolöverstyrelsen i planeringsverksamheten för gymnasiets utbyggnad. Här är emellertid inte platsen att närmare presentera dessa undersökningar och deras resultat.

Det står emellertid klart att *elevens val* av viss utbildning bör betraktas som en faktor, till vilken hänsyn måste tagas då det gäller en framtida dimensionering.

7.1.2 Samtidigt kan det vara lika självklart att i planeringen taga hänsyn till *arbetslivets efterfrågan* på den utbildade arbetskraften och för skolformer med mera avgränsat bestämt utbildningsmål låta denna synpunkt spela en mera framskjuten roll.

I viss utsträckning — åtminstone på längre sikt — torde dessa båda synpunkter kunna leda fram till resultat som inte alltför mycket avviker från varandra under förutsättning att de utbildningssökande t. ex. via yrkesvägledning (jfr 7.1.5 nedan) får information om framtida arbetsmarknadsförhållanden inom det ena eller andra yrket.

7.1.3 En tredje synpunkt som när det gäller icke obligatoriska skolformer kan komma att spela en väsentlig roll är givetvis *kostnadsaspekten*. Man kan mycket väl i en viss given statsfinansiell situation tänka sig ett utbildningsväsende som med hänsyn till såväl ungdomens önskan att vinna inträde som näringslivets efterfrågan på den utbildade arbetskraften är klart underdimensionerat om andra delar av statens — eller kommunernas — aktiviteter måste prioriteras. Olika sektorer inom ett utbildningsväsende kan å andra sidan bli föremål för viss *prioritering* från samhällets sida gentemot andra sektorer, vilket kan sammanhänga med t. ex. viss politisk målsättning eller önskvärdheten att gynna exportindustrin på bekostnad av annan produktion.

Givetvis kan även en mängd andra aspekter få betydelse för frågorna ang. utbildningens dimensionering. De rent *realekonomiska* aspekterna — bl. a. tillgången på byggnadsarbetskraft och investeringskapital — kan åtminstone i ett medellångt perspektiv få avgörande betydelse om det gäller att öka en viss utbildningskapacitet. På motsvarande sätt kan *lärartillgången* utgöra tak för en ökning av kapaciteten under ett visst skede.

7.1.4 I direktiven till beredningen beröres på ett flertal ställen dimensioneringsfrågorna, varvid hänvisas till den mycket snabba utbyggnad yrkesutbildningsväsendet genomgått under det senaste årtiondet. Samtidigt pekas på att yrkesutbildningsväsendet bör ses i ett större utbildningspolitiskt sammanhang tillsammans med de nu av statsmakterna fastlagda planerna för gymnasiets och fackskolans dimensionering. På motsvarande sätt bör långsiktiga planer göras upp för yrkesutbildningsområdet varvid utredningen bör »— i samråd med berörda myndigheter, redan pågående utredningar och övriga intressenter inom utbildningsväsendet och arbetsmarknaden — söka komma fram till en bedömning av den totalt behövliga utbildningskapaciteten inom yrkesutbildningen och dess huvudsektorer för så lång tid framåt som en prognos i detta avseende på ett meningsfullt sätt kan göras. Utredningen bör också ge vägledning för hur en dylik prognos i fortsättningen skall kunna fortlöpande förnyas och revideras.»

På ett annat ställe i direktiven pekas på behovet av en nära kontakt med arbetslivet och de problem som kan komma att uppstå i anpassningen mellan näringslivets behov av arbetskraft av skilda slag och planering av ett omfattande och differentierat yrkesutbildningsväsende. Frågeställningen — såsom beredningen uppfattat den — kan som en följd av direktiven beskrivas sålunda: *Hur stort skall ett framtida yrkesutbildningsväsende vara, dvs. hur många elever bör yrkesutbildningsväsendet per år ta emot för att dels möta näringslivets behov av yrkesutbildad*

arbetskraft och dels tillgodose de utbildningssökandes önskemål att erhålla yrkesutbildning.

YB har därvid ansett det nödvändigt att belysa den önskvärda dimensioneringen för ett antal olika sektorer inom yrkesutbildningsväsendet och samtidigt belysa vissa totalperspektiv för hela yrkesutbildningsväsendet.

De ovan förda resonemangen i dimensioneringsfrågorna har behandlats av tidigare skolutredningar — klarast kanske av gymnasieutredningen, där man menade att gymnasieutbildningen, särskilt den med en allmän inriktning, kunde ses dels som en utbildningskonsumtion, dvs. utbildning för utbildningens egen skull, dels som en investering för framtida konkret nytta t. ex. på arbetsmarknaden. När det gäller yrkesutbildning bör denna enligt YB:s uppfattning ha en målinriktning mot en viss typ av arbetsuppgifter, varigenom den i högre grad än t. ex. gymnasieutbildningen måste ses som en investering. Härigenom måste också efterfrågemomentet sett från näringslivets sida spela en större roll i dimensioneringsproblematiken. Elevernas önskan om viss yrkesutbildning kan, om denna utbildning ej efterfrågas på arbetsmarknaden, leda till felinvesteringar från såväl samhällets som individens sida. En klart avgränsad och specialiserad yrkesutbildning kan därvid ej sägas ha samma konsumtionsvärde i sig själv som en mera brett upplagd utbildning.

7.1.5 I detta sammanhang bör *yrkesvägledningens* betydelse något beröras. Grundskolans yrkesvalslärare har till uppgift att informera om olika yrken och utbildningsvägar efter grundskolan. I denna orientering skall även ingå moment av arbetsmarknadsutveckling, näringslivets förändringar och där uppstående behov av olika slag av arbetskraft. På motsvarande sätt skall arbetsmarknadsverkets yrkesvägledare informera de ungdomar som lämnat skolan eller genomgår t. ex. fackskolor, folkhögskolor och gymnasier.

Denna yrkesorienterande information får givetvis sin effekt på ungdomarnas yrkes- eller utbildningsval och kan således utan att vara dirigerande påverka ungdomsströmmarna i viss riktning, dvs. *till* sådana sektorer på arbetsmarknaden som behöver nytillskott av yngre arbetskraft och *från* sådana områden som behöver färre nya arbetstagare.

Yrkesvägledningen kan genom sitt sätt att verka bli ett instrument med vars hjälp man kan »sammanjämka» ungdomarnas önskemål om viss utbildning med arbetslivets efterfrågan på viss utbildad arbetskraft. Härigenom torde det inom vissa gränser bli möjligt att tillämpa det ovan förda resonemanget om näringslivets utveckling som huvudsaklig styrande faktor när det gäller yrkesskolväsendets dimensionering.

Även de ungdomar som kommer att genomgå det yrkesskolväsende som föreslås av YB kan inför linje- och ämnesval m. m. behöva yrkesvägledning, en fråga som YB utförligare behandlar i kap. 23. Här skall därför endast kortfattat läggas några synpunkter på yrkesvägledningens uppgifter. Man torde kunna ange dessa till tre: att bistå individen vid val av yrke och utbildning, att genom en objektiv information ang. arbetsmarknadsutveckling och arbetskraftsbehov inom olika sektorer

verka som arbetsmarknadspolitiskt instrument samt att verka allmänt produktivitetsbefrämjande genom att hjälpa individen att välja yrke med hänsyn till anlag och förutsättningar.

Genom den konstruktion yrkesskolväsendet hittills haft har behovet av yrkesvägledning *inom* yrkesskolan varit mindre motiverat. Yrkesvalet uppfattades som i princip avgjort i och med valet av utbildningslinje eller avdelning. Vissa yrkesskolor har dock funnit anledning att bistå eleverna i yrkesvalsfrågor genom att avdela någon av skolans befattningshavare för sådana samtal. Andra skolor har hänvisat till länsarbetsnämndernas yrkesvägledare. I den yrkesskola som beredningen här föreslår kommer yrkesvalsfrågorna att få en långt större betydelse genom den måttliga specialiseringen under första delen av utbildningen. Det finns därför starka skäl som talar för att yrkesvägledningen i yrkesskolorna ges en utformning motsvarande den som statsmakterna beslutat för fackskolorna och det nya gymnasiet. YB återkommer till dessa frågor i kap. 23.

7.2 Totala kvantitetsproblem

Yrkesskolväsendet bör helt naturligt ses som en del av hela det svenska utbildningsväsendet. Den förda *utbildningspolitiken* i sin helhet och i sina delar för olika skolformer måste därför klart påverka den politik som skall föras även när det gäller yrkesutbildningsväsendet.

På den kvantitativa sidan inryms här ett flertal problem, t. ex. samhällets andel av yrkesutbildningen, principiellt och kostnadmässigt, samhällets yrkesutbildning för egna arbetskraftsbehov, avvägningsproblem mellan olika arbetskraftsbehov. Dit hör också frågor om resursernas fördelning på yrkesutbildning för ungdomar och yrkesutbildning för vuxna. Sådana frågor kan inom en given totalram för hela utbildningsväsendet ge olika avvägning av delarnas storlek. Viktigare torde dock totalramen vara från denna aspekt.

Statsmakterna beslöt hösten 1964, att ca 50 procent av en ungdomskull inom några få år skall få möjlighet till studier vid gymnasier och fackskolor. Ett mindre antal av dessa ungdomar torde senare återfinnas i olika former av yrkesskolor, men avgjort torde huvudparten av eleverna till yrkesskolväsendet komma från de återstående 50 procenten. Hur stor andel beror på ett flertal olika faktorer, av vilka endast en del beröres i detta kapitel.

I kap. 6 i detta betänkande redogörs för en genom YB:s försorg verkställd undersökning som visar att drygt 20 procent av en ungdomskull får utbildning i samhällsägda yrkesskolor. Ytterligare ett stort antal ungdomar får emellertid yrkesutbildning genom statsunderstödda enskilda skolor. Detta skulle innebära att samhället om några år direkt svarar för att ca 75 procent av en ungdomskull får skolmässig vidareutbildning (om lägst en termin) efter grundskolan.

Samtidigt innebär detta i varje fall inom rimliga marginaler att mellan 20 och 25 procent av en årskull ungdomar skulle direkt efter grundskolan söka sig ut i näringslivet. Här kommer in ett avvägningsproblem, vars lösning direkt samman-

hänger med det framtida yrkesutbildningsväsendets utformning. Arbetslivets tekniska nivå och allmänna inriktning under den närmaste framtiden kommer såvitt man nu kan bedöma att vara sådan, att för ett antal arbetsuppgifter kommer 9-årig grundskola att vara tillfyllest. Det kan gälla enklare arbetsuppgifter som knappast förutsätter ens någon kortare utbildning på arbetsplatsen eller sådana arbetsuppgifter, där en kortare utbildning lämpligast ges på arbetsplatsen i form av systematisk träning. Slutligen kan det gälla sådan kvalificerad utbildning som med hänsyn till t. ex. krav på maskinutrustning bäst ges direkt i företagen.

Mot ett sådant resonemang kan anföras att det f. n. föreligger svårigheter att överblicka utbildningskraven på längre sikt. Den tekniska nivån är ojämn inom vår industri. Många företag har en synnerligen avancerad maskinutrustning, mer eller mindre helautomatiserad, medan andra av olika skäl släpar efter. Automationens krav på yrkeskunnande kan f. n. ej helt klarläggas kvantitativt. Mycket synes emellertid peka mot att en bred grundläggande yrkesutbildning i flertalet fack är av stort värde och ger de unga bättre möjligheter till omställning och anpassning mot nya eller förändrade arbetsuppgifter. Med hänsyn till de snabba strukturella förändringar som kommer att pågå inom vårt näringsliv under överskådlig tid torde denna »omställningsberedskap» vara ett viktigt led i utbildningspolitiken.

Till frågan om antalet ungdomar som går direkt till arbetsmarknaden efter grundskolan hör emellertid också en diskussion om antalet eller andelen ungdomar i en ungdomskull som överhuvudtaget har fallenhet för eller önskan att fortsätta sin skolgång ett tionde och elfte skolår.

I de resonemang som här måste föras vill YB ta upp något av det svar som måste ges på ovan anförda direktiv till beredningen. YB är klart medveten om vart dessa direktiv syftar och kommer nedan att närmare söka belysa några av de frågor som berörs i direktiven. Samtidigt måste man emellertid ha klart för sig följande. Arbetskraften till ett yrke kan och bör rekryteras på ett flertal olika vägar. Samtidigt förekommer att personer som genomgått utbildning till visst yrke av olika skäl inte hamnar i avsett yrke. (Jfr kap. 6.) Arbetskraftsströmmarna i vårt land lika väl som i andra länder är mycket litet statistiskt kartlagda. Ändrad intresseinriktning, förändrade framtidsutsikter, från anlagssynpunkt felaktiga yrkes- och utbildningsval påverkar redan ungdomarnas yrkesvalsbeteenden. Strukturförändringar i näringslivet, önskan om vidareutbildning, familjesituation m. m. påverkar den vuxna arbetskraftens arbetssituation och framtvingar yrkesbyten.

Under senare år har organiserats ett vuxenutbildningssystem just för underlättande av yrkesbyten. Denna omskolningsverksamhet har för närvarande så stor kapacitet att mellan 30.000 och 40.000 elever årligen passerar igenom. Härigenom får omskolningsutbildningen och dess framtida inriktning mot olika näringslivssektorer en klart arbetskraftsdirigerande effekt.

Ser man problemen så, samtidigt som man inriktar ungdomsyrkesutbildningen mot breda sektorer på arbetsmarknaden och inom yrkesutbildningsväsendets ram ger ett i förhållande till nuläget ökat utrymme av allmänna ämnen, torde det stå alldeles klart att några tydligt avgränsade yrkesprognoser speciellt för ungdomsyrkes-

utbildningen ej är meningsfulla. Ungdomsutbildningen är endast en del i rekryteringskällorna till olika yrken, hur stor del vet man för närvarande ytterst litet om.

Samtidigt torde det stå klart att ungdomsutbildningen ej lämpligen på samma sätt som t. ex. vuxenutbildningen bör anpassas mot arbetsmarknadens kortsiktiga svängningar i behoven av arbetskraft. Ungdomsutbildningen bör liksom övriga ungdomsskolor besitta en viss stabilitet år för år, när det gäller olika avdelningar på en ort, så att föräldrar och ungdomar får förtroende för skolan. Täta byten och omkastningar alltefter konjunktursvängningar eller andra kortsiktiga förändringar kan leda till skada när det gäller elevrekryteringen. Vuxenutbildningen torde från flera synpunkter vara lämpligare som »konjunkturregulator». Detta utesluter naturligtvis inte att successiva förändringar kan och nödvändigtvis bör äga rum även inom ungdomsutbildningen, men då med hänsyn till mera långsiktiga förändringar i näringslivets efterfrågan på arbetskraft.

YB har i det följande sökt arbeta efter ovanstående målsättning och har i varje fall i detta betänkande sett kvantitetsproblemen så att den sökt belysa en rimlig relativ fördelning mellan olika yrkesutbildningssektorer inom en given totalram. YB har emellertid begränsat sina bedömningar till det yrkesutbildningsväsende som är avpassat till det gymnasiala åldersstadiet, dvs. de ungdomar som direkt efter grundskolan eller de närmaste åren därefter fortsätter sin utbildning i yrkesskola.

De prognoser som i olika utredningar hittills utförts avseende skolväsendets dimensionering har utgått från ett »riksbehov» av arbetskraft och/eller utbildning. Några regionala studier har icke gjorts och har för flertalet berörda områden ej heller varit erforderliga med hänsyn till arbetskraftens rörlighet, åtminstone inom relativt vida områden. En samordning mellan »riksbehovets» utveckling och utvecklingen inom olika regioner blir emellertid nödvändig när det gäller yrkesutbildningsväsendet. Yrkesutbildningsplaneringen torde härvidlag kräva att hänsyn tas till näringslivets struktur och utveckling inom olika geografiska områden. Detta arbete måste i stor utsträckning falla på skolöverstyrelsens planeringsorgan, som i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen och statistiska centralbyråns prognosinstitut kontinuerligt skall följa utvecklingen på arbetsmarknaden. Vissa sektorer inom yrkesutbildningsväsendet, t. ex. verkstadsavdelningar, handels- och kontorsavdelningar, vissa vårdavdelningar, bör dock å andra sidan med hänsyn till såväl ungdomens möjligheter att välja olika slags utbildning som med hänsyn till arbetslivets behov av arbetskraft finnas representerade inom praktiskt taget varje region. Problemen uppstår emellertid i samband med inrättandet av parallellavdelningar inom samma eller angränsande regioner. I andra sammanhang kan fråga uppstå att inom en region bereda utbildningsmöjligheter för senare utflyttning till andra regioner med ökande arbetskraftsbehov.

Med hänsyn till ovan påpekade rent praktiska svårigheter, som nedan ytterligare kommer att belysas, då det gäller att söka beräkna eller bedöma ett »riksbehov» torde det vara nödvändigt med en stark central planering av yrkesutbildningsväsendets dimensionering och lokalisering, där dock det regionala (lokala) initiativet, belyst från såväl tillströmningssidan som efterfrågesidan, tillmäts stor betydelse.

7.3 Grundläggande beräkningar

Beredningens behandling av problemen kring klarläggandet av arbetslivets behov av yrkesutbildad arbetskraft, och dettas relation till yrkesskolväsendets dimensionering har gjorts i tre etapper. Den första etappen omfattar en lägesbeskrivning av situationen på arbetsmarknaden vid 1960-talets början, den andra omfattar sammanställningar av uppgifter rörande utvecklingen fram till 1970-talets början med vissa utblickar på något längre sikt medan slutligen den tredje omfattar synpunkter på och förslag till en framtida dimensionering.

YB:s material betr. dessa tre etapper redovisas i 7 tabeller, som har samlats i *bilaga 4* till detta betänkande (tabellerna har med hänsyn till kapitlets nr givits beteckningarna 7: 1—7: 7).

7.4 Lägesbeskrivning avseende situationen på arbetsmarknaden vid 1960-talets början

7.4.1 Grundmaterial. I folkräkningsmaterialet för 1960 finns utförliga uppgifter avseende antal sysselsatta inom olika näringsgrenar och yrken. Folkräkningsmaterialet innefattar bl. a. även uppgifter om de sysselsattas fördelning på kön, ålder och civilstånd, geografiska regioner, yrkesställning och art av anställning. Beträffande utbildning finns uppgifter om utbildade med studentexamen eller akademisk utbildning, medan däremot uppgifter om annan utbildning saknas. I samband med folkräkningen 1960 företogs en intervjuundersökning omfattande ett urval av hushåll. I denna togs även upp frågor om utbildning under studentexamensnivå, men de uppgifter om yrkesutbildning som insamlades är inte av den arten, att de kan användas i här aktuella beräkningar.

I brist på allmänt omfattande uppgifter om antalet yrkesutbildade har YB utgått från folkräkningens uppgifter om arbetskraften och kompletterat dessa med i olika källor tillgängliga uppgifter avseende yrkesutbildad arbetskraft inom vissa sektorer av näringslivet, samt med mer eller mindre skönsmässiga bedömningar avseende andel yrkesutbildad arbetskraft inom andra sektorer.

Som första led i beredningens lägesbeskrivning avseende situationen vid 1960-talets början har på grundval av folkräkningsuppgifter utförts sammanställningar över förvärvsarbetande med resp. utan utbildning på studentexamensnivå uppdelade på näringsgrenar (tabell 7: 1) och på yrken (tabell 7: 2).

7.4.2 Tabell 7: 1 omfattar samtliga förvärvsarbetande och återger hur dessa fördelas på kön, förekomst av utbildning på studentexamensnivå samt näringsgren. Vid tolkning av tabellen måste folkräkningens definition av förvärvsarbetsbegreppet samt förfarande vid uppdelning på näringsgrenar hållas i minnet. Som förvärvsarbetande räknas personer som under veckan 2—8 oktober 1960 utfört inkomstgivande arbete under minst halv normal arbetstid, samt de personer som hade arbete under veckan men som p. g. a. tillfälligt avbrott — högst 4 månader — icke arbetade under denna vecka. Näringsgrenstillhörigheten bestäms av den huvudsakliga verksamheten vid det företag (arbetsställe), där personen utförde sitt arbete under folkräkningsveckan.

Detta förhållande medverkar till att som underlag för analyser av yrkeskategorier tabellen måste kompletteras med beräkningar grundade på uppgifter avseende de förvärvsarbetandes fördelning på yrken.

7.4.3 Tabell 7: 2 omfattar de förvärvsarbetande, som återfinns inom »yrkesskolyrken», med vilket avses de yrken till vilka, enligt YB:s bedömning, yrkesskolutbildning under det närmaste decenniet kan bedömas vara aktuell i beaktansvärd omfattning. Till grundval för dessa bedömningar har tjänat avväganden av två typer, nämligen dels av i vad mån ett yrke kan bedömas lämpligen betjänas av skolmässig utbildning, och dels av i vad mån sådan utbildning kan bedömas lämpligen inrymmas under yrkesskoleväsendet. Uppenbart är att dylika bedömningar måste behäftas med osäkerhet, men sannolika avvikelser från de företagna bedömningarna, skulle inte i större utsträckning påverka den i sammanställningen tecknade helhetsbilden.

Vid tolkningen av tabellen måste det använda förvärvsarbetsbegreppet samt förfarandet vid uppdelningen på yrken observeras. Fördelningen efter yrken avser den typ av arbete som de förvärvsarbetande ägnade sig åt under veckan 2—8 oktober 1960, oberoende av under vilken näringsgren de arbetat. Klassificeringen på yrken grundar sig på det 1960 föreliggande förslaget till nordisk yrkesklassificering, och tar icke hänsyn till utbildning eller yrkesställning.

Tabell 7: 2 visar hur de förvärvsarbetande inom »yrkesskolyrken» fördelar sig på kön, förekomst av utbildning på studentexamensnivå samt på yrken. Av tabellen framgår att ca 70 % av såväl de manliga som de kvinnliga förvärvsarbetande återfinns inom de medtagna yrkena. Uteslutna är främst yrken med utbildning på universitets- och högskolenivå, ingenjörsyrken samt vissa andra yrken med speciell utbildning. Av drygt 2 miljoner förvärvsarbetande inom »yrkesskolyrken» har endast omkring 1 % utbildning på studentexamensnivå. Dessa faller till stor del på yrken som omfattar arbetsuppgifter med stora olikheter vad avser krav på utbildning — huvudsakligen vissa kontorsyrken. Arbetaryrkenas poster på något hundratal och därunder torde till stor del utgöras av praktikanter. Sammanställningen ger vid handen att de yrken till vilka yrkesskolutbildning bedömts kunna vara aktuell sysselsättningsmässigt utgör en mycket betydande andel av arbetsmarknaden.

För att få ett grepp om näringslivets behov av yrkesskolutbildad arbetskraft krävs emellertid även uppgifter om den andel av dessa, som fullgör arbetsuppgifter vilka fordrar yrkesutbildning. Ett försök att belysa detta har gjorts i tabell 7: 3, vilken uppställts med utgångspunkt från antal förvärvsarbetande utan utbildning på studentexamensnivå, som framräknats i tabell 7: 2.

7.4.4 Tabell 7: 3 är avsedd att belysa den andel av de sysselsatta inom yrkesskolyrken, som fullgör arbetsuppgifter, för vilka yrkesskolutbildning kan bedömas som lämpligast.

Tabellen omfattar i tabell 7: 2 upptagna yrken, för vilka redovisas dels vissa uppgifter avsedda att belysa antalet yrkesskolutbildade samt det årliga ersättnings-

behovet av dylik personal och dels vissa uppgifter rörande utbildningskapaciteten i kurser avseende motsvarande yrken.

Vid varje yrke anges som utgångspunkt det antal sysselsatta utan utbildning på studentexamensnivå, som framräknats i tabell 7: 2. Därefter anges ett procenttal, vilket avser den andel av de sysselsatta utan utbildning på studentexamensnivå som 1960 hade eller med hänsyn till arbetsuppgifternas karaktär borde ha haft yrkesutbildning motsvarande normalt omkring 2 års skolmässig utbildning. Dessa procenttal grundas på bedömningar. Bedömningarna är givetvis behäftade med betydande osäkerhet. Att observera är att för många yrken — särskilt inom handel och kontor — har borträknats en viss yrkesutbildningsandel, som i framtiden torde tillgodoses inom fackskolans ram. Yrkesskolandelen anger endast hur stor andel som beräknats »utnyttja» yrkesskolväsendet för sin utbildning. De övriga kan sålunda erhålla sin utbildning i t. ex. fackskolor eller gymnasier eller också enbart genom utbildning inom företag.

Antalet yrkesskolutbildade har beräknats med utgångspunkt från antalet sysselsatta samt procentandelen yrkesskolutbildade. Detta antal har därefter dividerats med den uppskattade genomsnittstiden i yrket, varvid den erhållna kvoten fått representera det årliga ersättningsbehovet av yrkesskolutbildade inom respektive yrken. Uppgifterna avseende genomsnittstid i yrket är uppdelade på kön. Normalt har uppskattats en genomsnittlig tid i yrket av 35 år för män och 20 år för kvinnor. För vissa yrken har räknats med en genomsnittstid i yrket för män av 20 år, vilket grundar sig på bedömningar av »normala» befordrings- och yrkesbytesfrekvenser. Sannolikt innebär också för vissa kvinnoyrken 20 år en överskattning av yrkesverksam tid i yrket med hänsyn till befordran och yrkesbyten. I yrken som domineras av manliga förvärvsarbetande har för hela gruppen räknats med männens genomsnittstid i yrket medan för yrken som domineras av kvinnliga förvärvsarbetande kvinnornas genomsnittstid i yrket använts. I yrken utan klar dominans för endera könet har räknats med en genomsnittstid i yrket sammanvägd med hänsyn till fördelningen på könen. Uppgifterna avseende genomsnittstid i yrket grundas på osäkra bedömningar, och måste uppfattas som grova approximationer.

Det tillämpade förfarandet för beräkning av ersättningsbehovet av yrkesskolutbildad arbetskraft bygger på ett statistiskt betraktelsesätt och implicerar att antalet yrkesskolutbildade och därigenom (bl. a. till följd av jämn åldersfördelning) även det årliga ersättningsbehovet av yrkesskolutbildade hålles konstant över en längre period. I praktiken är givetvis detta inte fallet.

I tabellen har införts uppgifter avseende utbildningskapaciteten höstterminen 1963 inom yrkesskolkurser samt vissa andra yrkesutbildningskurser. De olika kurserna har på grundval av bedömningar inom YB hänförts till olika yrken eller grupper av yrken. Dessa bedömningar grundar sig i främsta rummet på analyser av den i folkräkningen använda yrkeskoden samt av SCB:s yrkesskolstatistik. I många fall är sammanställningen relativt odiskutabel, nämligen då större delen av de utbildade från en kurs kan bedömas söka sig till det yrke till vilket kursen hänförts samtidigt som yrket inte i större utsträckning kan bedömas mottaga utbildade

från andra kurser. I flera fall torde dock komplikationer av de båda nämnda typerna föreligga. Dessa komplikationer har sökt överbryggas genom grupperingsförfarande, varvid kurser eller grupp av kurser sammanförts med grupp av yrken eller enskilt yrke. Detta förfarande kan dock inte eliminera problemen med bristande samhörighet yrkesskolkurs—yrke.

Slutligen har i tabellen gjorts en jämförelse mellan ersättningsbehov av yrkesutbildad arbetskraft och i tabellen redovisad utbildningskapacitet inom motsvarande kurser. Större redovisad utbildningskapacitet än ersättningsbehov har betecknats som överskott och motsatsen som underskott. Denna jämförelse är närmast att se som ett åskådningsexempel på vad de i tabellens övriga delar redovisade uppgifterna leder fram till vad beträffar relationen mellan utbildningskapacitet och ersättningsbehov, och innefattar den sammanlagda osäkerheten som impliceras i uppskattningarna av yrkesskolutbildningsandel, genomsnittlig verksamhetstid i yrket samt sammanförandet av yrkeskurs—yrke.

Såsom ovan har framhållits motiverar såväl uppskattningar av yrkesskolutbildningsandel och genomsnittstid i yrket som det tillämpade statistiska betraktelsesättet vid beräkning av ersättningsbehovet att stor varsamhet iakttages vid tolkning av tabellens uppgifter. Vad avser förvärvsarbetarbegrepp, urval av yrken samt yrkesklassificering måste de under tabell 7: 2 anförda synpunkterna hållas i minnet.

Ur tabell 7: 3 kan utläsas att av drygt 2 miljoner förvärvsarbetande inom de utvalda yrkesskolyrkena omkring 850.000 hade eller med hänsyn till sina arbetsuppgifters karaktär borde ha haft yrkesutbildning motsvarande normalt omkring 2 års skolmässig yrkesutbildning. En på redovisat sätt företagen statistisk analys indikerar ett årligt ersättningsbehov av sådan arbetskraft uppgående till ca 29.000 förvärvsarbetande. De i beräkningarna redovisade kurserna omfattar 1963 en utbildningskapacitet av 32.250 utbildade per år, av vilka drygt 6.000 faller på husmoderskurser. De utförda jämförelserna mellan utbildningskapacitet och redovisat ersättningsbehov ger för flertalet yrken vid handen att ersättningsbehovet överstiger utbildningskapaciteten. Iögonfallande undantag härifrån utgöres av handels- och kontorssektorn, verkstadsmekanikergruppen samt delar av den husliga sektorn. Förklaringarna till dessa avvikelser är emellertid uppenbara. För den första sektorn har man sannolikt att räkna med väsentligt kortare genomsnittlig tid i yrket än som angivits i beräkningarna. Jfr även vad som ovan sagts ang. fackskoleutbildning. Verkstadsgrupperna är starkt expansiva på arbetsmarknaden, där utbildningsbehovet ökat starkt. Den husliga sektorns utbildningar ger dels förutbildning för vissa specialutbildningar och dels en allmänt huslig utbildning för arbete i hemmet.

En stor del av tillgängliga uppgifter avseende arbetskraftsbehovets volymmässiga utveckling efter 1960 avser inte yrken eller yrkesgrupper utan näringsgrenar. Om sådana uppgifter kompletteras med data avseende fördelning på yrken och yrkesutbildade inom näringsgrenar kan därur i viss utsträckning slutsatser dragas angående utvecklingen inom ur yrkesutbildningssynpunkt relevanta grupper. Tabellerna 7: 1 och 7: 2 avseende förvärvsarbetande uppdelade på näringsgrenar resp. yrkesskolyrken samt de i tabell 7: 3 anförda uppgifterna avseende andel yrkesutbildade inom

olika yrken har därför kompletterats med sammanställningar, där de förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar fördelats på yrken, yrkesställning samt förekomst av yrkesutbildning. Se tab. 7: 4 och tab. 7: 5.

Grundmaterial till dessa sammanställningar har varit folkräkningens uppgifter över antal förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar samt dessas fördelning på yrken (tab. 7: 4) samt på företagare, tjänstemän och arbetare (tab. 7: 5).

7.4.5 *Tabell 7: 5* visar i absoluta och relativa tal hur de förvärvsarbetande inom olika näringsgrenar fördelat sig på yrkesställning samt förekomst av yrkesutbildning. I tabellen redovisas relationstal, vilka anger hur stor del av de sysselsatta inom resp. näringsgren som ingår i de i tabell 7: 3 framräknade grupperna av yrkesutbildade. Slutligen anges hur stor del av dessa som återfinns inom yrken med arbetardominans, varvid denna grupp av yrkesutbildade ställes i relation till totala antalet förvärvsarbetande inom yrken med arbetardominans. Av tabellen framgår att de yrkesutbildade inom arbetaryrken uppgår till över 600.000, vilket motsvarar inemot 40 % av de förvärvsarbetande inom dessa yrken. I övrigt framgår bl. a. att samtliga de yrkesutbildade — ca 850.000 förvärvsarbetande — motsvarar en dryg fjärdedel av totala antalet förvärvsarbetande. Att observera är här att utelämnandet av grupper med mindre än 50 sysselsatta medverkar till den föreliggande smärre diskrepansen jämfört med föregående sammanställning.

7.5 Synpunkter på utvecklingen efter 1960

I föregående avsnitt redovisade sammanställningar till belysning av näringslivets behov av yrkesutbildad arbetskraft återspeglar situationen 1960. Innan yrkesskolväsendets dimensionering relateras till behov av yrkesutbildad arbetskraft bör även nyrekryteringsbehov samt variationer i ersättningsbehovet belysas.

Data över den volymmässiga utvecklingen inom olika grupper på arbetsmarknaden kan ge viss sådan belysning. Nyrekryteringsbehovet under en viss tidsperiod avspeglas i den nettostorleksförändring en grupp uppvisar under motsvarande period. Till belysning av nyrekryteringsbehovet redovisas därför i närmast följande avsnitt tillgängliga uppgifter över utvecklingen efter 1960 rörande antalet förvärvsarbetande inom olika sektorer av näringslivet.

Vissa uppgifter över sysselsättningsutvecklingen har hämtats ur tillgängliga promemorior utarbetade för den pågående långtidsutredningen. Uppgifter rörande handeln har hämtats ur Detaljhandelns utredningsinstituts rapport över utvecklingen inom deltaljhandelsföretagen. Vidare har vad gäller utvecklingen inom industrin preliminära uppgifter erhållits från Industrins utredningsinstitut.

Beredningen har även tagit del av inom prognosinstitutet vid statistiska centralbyrån utförda sammanställningar och beräkningar över sysselsättningsutvecklingen inom vissa sektorer av näringslivet.

Även YB:s egna arbetsgrupper har på vissa punkter insamlat material som utnyttjats i detta sammanhang.

Ovannämnda grundmaterial täcker endast in vissa delar av näringslivet. För de

områden som berörs är uppgifterna på vissa punkter relativt detaljerade, men i andra fall mer överslagsbetonade. En sammanställning över sysselsättningsutvecklingen med mycket grov näringsgrensindelning måste därför komma att innehålla många luckor, vilka i avvaktan på ytterligare uppgifter endast kan fyllas med hjälp av YB:s egna bedömningar.

I *tabell 7: 6* redovisas tillgängliga uppgifter över faktisk resp. prognosticerad sysselsättning år 1960, 1963, 1965 och 1970.

Tabell 7: 7 utgör en sammanställning omfattande dels uppskattningar avseende behov av yrkesutbildning, dels omfattningen av nuvarande yrkesutbildning med i tabellkommentaren given begränsning. Uppskattningarna grundar sig på dels de inom YB arbetande expertgruppernas bedömningar, dels vissa beräkningar grundade på ovan redovisat statistiskt material.

7.6 Beredningens överväganden

Det ovan redovisade materialet är som framgått ej tillfyllest vad det gäller att i någon form *beräkna* yrkesutbildningsväsendets framtida dimensionering. Ytterligare analyser inte minst av yrkesstrukturens förändringar kommer därför att göras för att, i den mån materialet tillåter, framläggas i senare betänkande. Därvid avser YB att samarbeta med SCB:s prognosinstitut liksom när det gäller att anlägga synpunkter på utformningen av en statistisk-ekonomisk modell för mera kontinuerliga prognosberäkningar ang. utbildningsväsendets dimensionering. Enligt YB:s mening måste dessa beräkningar samordnas och gälla hela det utbildningsfält, som följer direkt efter grundskolan.

YB har emellertid funnit det nödvändigt att redan i detta betänkande ange vissa synpunkter på dimensioneringen, varför den ej velat avvakta ett mera utförligt prognosmaterial.

De frågor som YB nu anser sig böra ta ställning till gäller dels yrkesutbildningsväsendets totala dimensionering avseende det gymnasiala åldersstadiet, dels vissa rekommendationer vad det gäller större sektorer inom utbildningsväsendet.

YB har därvid funnit att näringslivets efterfrågan på yrkesutbildad arbetskraft i framtiden ej tillnärmelsevis kan eller bör tillgodoses enbart genom ungdomsutbildning. Den stora efterfrågan på yrkesutbildning som uppstår genom de tekniska och ekonomiska förändringarna i vårt näringsliv måste i ökande omfattning mötas genom utbildning av den vuxna arbetskraften, som friställs i samband med dessa förändringar samt genom uppskolning av vid företagen anställd arbetskraft. Landets stagnerande arbetskraftstillgångar totalt sett gör det vidare nödvändigt att de ev. arbetskraftsresurser som kan finnas bland t. ex. de gifta kvinnorna, de handikappade eller inom vissa geografiska områden, måste ges möjligheter till yrkesutbildning, så att de kan bidraga till avhjälpandet av bristen på yrkesutbildad arbetskraft. Samtidigt måste givetvis rationaliseringen inom näringslivet påskyndas, så att den mänskliga arbetskraften kan reserveras för de arbetsuppgifter där den inte kan ersättas av maskiner. YB återkommer till hela denna fråga om vuxenyrkesutbildningen.

Av tabell 7: 6 i bilaga 4 framgår att efterfrågan på arbetskraft för *jordbruk* och *skogsbruk* fortsätter att sjunka. Nedläggningen av mindre jordbruk samt rationaliseringen inom jordbruket och skogsbruket sker i sådan takt att dessa näringsgrenars andel av den totala arbetsstyrkan i början på 1970-talet snarare torde ligga under än över 10 procent. Detta betyder emellertid att yrkesutbildningskraven på den kvarvarande arbetskraften starkt kommer att stiga. Arbetsgruppen för jordbruk och skogsbruk har i sin utredning visat nödvändigheten av att praktiskt taget varje nyanställd i dessa näringsgrenar har en grundläggande yrkesutbildning.

Ser man till utvecklingen inom *industrin* pekar det framlagda utredningsmaterialet mot starkt ökande arbetskraftsbehov för flertalet branscher. Den starkaste ökningen uppvisar verkstadsindustrin som under senare år starkt expanderat. Industrins efterfrågan på arbetskraft enligt av Industrins utredningsinstitut framlagda planer torde såvitt nu kan bedömas icke komma att rymmas inom landets totala arbetskraftstillgångar.

Av övriga starkt expanderande sektorer av intresse i detta sammanhang bör nämnas *vårdnadssektorn*, där bristen på personal redan nu är mycket stor. Medicinalstyrelsens sammanställningar vad gäller enbart den grundläggande yrkesutbildningen för vårdnadspersonal kommer icke att kunna täckas enbart genom utbildning av ungdomar. Härtill kommer behovet av personal för vården av åldringar och barn.

När det gäller *handels- och kontorsområden* kan några direkta kvantitativa slutsatser icke dragas av det framlagda materialet. Detaljhandeln ser ut att genom den nu pågående strukturrationaliseringen kunna hålla tillbaka ökningen av personalbehovet, medan man utan tvekan får förutsätta att kontorssidan inom såväl handel som industri, förvaltning, banker, försäkringsbolag m. m. trots databehandling och en i övrigt starkt arbetskraftsbesparande kontorsorganisation måste räkna med en betydande ökning av den kvalificerade kontorspersonalen.

YB har i denna ytterligt korta beskrivning av utvecklingstendenserna endast kunnat teckna ner några huvudlinjer. Det nu tillgängliga materialet över de kommande årens utveckling är alltför preliminärt och för litet analyserat för att några mer detaljerade eller säkra slutsatser skall kunna dragas. Det blir närmast den nu inom finansdepartementet arbetande långtidsutredningens uppgift att svara för dessa överväganden och slutsatser. Först när denna utredning är framlagd kan en ytterligare analys komma till stånd.

Accepterar man den ovan skisserade utvecklingen och ställer denna mot tillgängliga ungdomsresurser framstår än klarare att ungdomsutbildningens dimensionering ej kan ses enbart som en fråga om näringslivets efterfrågan på yrkesutbildad arbetskraft.

Detta utesluter givetvis inte att yrkesutbildningen på det gymnasiala åldersstadiet såväl från rikssynpunkt som från regional synpunkt bör dimensioneras så att den återspeglar näringslivets struktur och utvecklingstendenser, varvid dock bör framhållas att ungdomar på orter med ett förhållandevis ensidigt näringsliv på hemorten eller inom regionen också bör ha rimliga valmöjligheter.

Hur stort yrkesutbildningsväsendet för det gymnasiala åldersstadiet sålunda totalt bör vara, blir — om man accepterar YB:s ovan anförda synpunkter — till huvudsaklig del en fråga om tillgång på för utbildningen lämpad och intresserad ungdom. Hittills fattade skolpolitiska beslut ger i princip ej mer än hälften av en ungdomskull som totalt rekryteringsunderlag, även om man torde kunna räkna med att ej så få ungdomar från inte minst den sociala fackskolan kommer att söka sig till yrkesskolorna för en på fackskolan baserad klart målinriktad utbildning.

Man kan vidare räkna med — i varje fall under relativt lång tid framåt — att åtskilliga ungdomar efter avslutad grundskola inte har intresse för fortsatt skolgång. Hur stor andel är givetvis vanskligt att uttala sig om. Arbetslivets starka efterfrågan på arbetskraft ger dessa ungdomar till synes goda utkomstmöjligheter i varje fall på kort sikt. Fråga är om samhällets yrkesutbildningsväsende från dessa synpunkter bör dimensioneras så att det kan omfatta mer än 30 à 35 procent av en årskull, dvs. ett årligt intag av ca 35.000 ungdomar för utbildning i tvååriga eller längre kurser i direkt anslutning till grundskolan. Detta innebär i förhållande till nuläget en fortsatt utbyggnad, då man för närvarande synes kunna räkna med att yrkesskolan ger en grundläggande utbildning endast åt mellan 20 och 25 procent av årskullen.

Det står emellertid klart att trycket på de rent teoretiska vidareutbildningsvägarna, gymnasier och fackskolor, tenderar att öka, vilket kan medföra att de av statsmakterna fastställda planerna för dessa skolors dimensionering successivt kan komma att ändras. Under sådana förhållanden kan det säkerligen uppstå problem att rekrytera ungdomlig arbetskraft med en för arbetslivets behov adekvat utbildning. Farhågor uttalas redan idag för möjligheten att på vissa orter rekrytera tillräckligt antal elever till befintliga yrkesskolor. Även om dessa farhågor kan vara berättigade torde dock den nya konstruktion som YB nu framlägger för den framtida yrkesskolans utformning bidraga till att öka yrkesskolans attraktivitet och konkurrenskraft gentemot andra skolformer. Successivt måste man också räkna med att det blir mer och mer naturligt att fortsätta sin skolgång efter den 9-åriga grundskolan. Man måste därvid observera att denna i dagens läge ännu ej är fullt utbyggd.

Stannar man inför ovan angivna 30—35 procent av en årskull ungdomar till yrkesskolväsendet, får man dock vara på det klara med att denna siffra är att betrakta som ett riksgenomsnitt, kring vilket stora lokala variationer bör förekomma med hänsyn till bl. a. övriga skolformers dimensionering och näringslivets struktur. Samtidigt bör den utbyggnad, som på grundval av denna rekommendation kan komma att ske, försiggå med stor försiktighet och ett vaksamt iakttagande av tillströmningstendenserna såväl till yrkesskolan som till övriga ovanpå grundskolan liggande skolformer.

Att inom ramen för en årsrekrytering av ca 35.000 ungdomar göra en uppdelning på yrken eller yrkessektorer är ett mycket komplicerat problem. Här kommer ett flertal av de allmänna dimensionerings- och avvägningsproblemen in i bilden, vilka tidigare berörts i detta kapitel. Av väsentlig betydelse är vidare hur stor andel av

näringslivets efterfrågan på yrkesutbildad arbetskraft som skall täckas genom ungdomsutbildning resp. vuxenutbildning. Inom många branscher och företag är det sannolikt att man helst skulle se att behovet av ny arbetskraft kunde tillgodoses genom ungdomar med en grundläggande yrkesutbildning med hänsyn till företagens krav på omställbarhet och vidareutbildning av arbetskraften. Samtidigt torde det vara uppenbart att vissa arbetsuppgifter kanske mer är lämpade för arbetskraft i vuxen ålder, varvid kraven på en bredare yrkesutbildning får mindre relevans.

Det material som hittills sammanställts ovan ger endast ringa vägledning för sådana avväganden. Det förefaller dock möjligt att man på grundval av det material, som kommer att redovisas av den pågående långtidsutredningen skall kunna få möjligheter till fortsatt analys och framläggande av vissa kalkyler som underlag för mera detaljerade ställningstaganden.

Vissa av de inom YB arbetande grupperna har framlagt synpunkter på den önskvärda totala rekryteringen till de inom gruppens arbetsområde fallande yrkena. Dessa siffror har tillsammans med de förskjutningar i arbetskraftsstrukturen totalt sett som redovisas i tabell 7:6 sammanställts i tabell 7:7 och ger anledning till följande preliminära plan för fördelningen på större yrkesgrupper. De grupper som särhållits är jordbruk, skogsbruk, metallindustri, övrig industri och hantverk, byggnadsindustri, handel, samfärdsel, kontorsarbete, vårdarbete samt hushållstekniskt arbete.

Yrkesområde	% andel	Absoluta tal vid totalintag ca 35000
Jordbruk	5	1 700
Skogsbruk	3	1 000
Metallyrken	20	7 000
Övr. industriyrken och hantverk	15	5 200
Byggnadsarbeten	15	5 200
Samfärdselarbete	2	700
Handelsyrken Kontorsyrken	18	6 200
Vårdyrken	15	5 200
Hushållstekn. arb.	7	2 400
Summa	100	34 600

Följande kommentarer bör göras till tabellen.

Det finns anledning att förutsätta att nyrekryteringsbehovet till *jordbruk och skogsbruk* f. n. är avsevärt större än som kan tillgodoses genom ovanstående utbildningsvolym. Näringsgrenarna jordbruk och skogsbruk torde emellertid under 1970-talet komma ned till en total arbetsstyrka som understiger 10 procent av landets totala arbetsstyrka. Under de närmaste åren framåt torde man dessutom kunna förutsäga svårigheter att fylla redan befintliga yrkeskurser inom jordbruket och skogsbruket, varför det kan finnas anledning att avvakta utvecklingen innan större förändringar i utbildningskapaciteten göres.

När det gäller *industrin*, däri inberäknat byggnadsindustrin, omfattar den för närvarande mellan 45 och 50 procent av totala arbetsstyrkan. Mycket pekar på att

industrins arbetskraftsefterfrågan på kort sikt starkt ökar trots pågående rationalisering inkl. automatisering. Detta gäller särskilt *verkstadsindustrin*. Tjänstemannakåren växer emellertid betydligt snabbare än totala arbetsstyrkan. Kraven på yrkesskicklighet och en bred grundläggande yrkesutbildning synes emellertid öka så att gränsen mellan arbetarnas mera kvalificerade arbetsuppgifter och de lägre teknikernas tenderar att försvinna. Klart är därför att den nytillträdande yngre arbetskraften till flertalet verkstadsyrken bör ha så god yrkesutbildning som möjligt, som samtidigt kan utgöra grund för kompletterande utbildning allteftersom tekniken förändras. I metallyrkena är inräknade bl. a. bilmekanikeryrket med ca 1.500 elever och elektrikeryrkena med ungefär lika många. Det bör därvid observeras att för vissa reparationsyrken inom den automatiserade industrin synes gränsen mellan elektriker och metallarbetare i framtiden utsuddas och efterfrågan på felsökare-allroundreparatörer öka.

Gruppen *övriga industriyrken och hantverk* omfattar en mångfald olika branscher med mycket varierande utbildningsbehov. Bland de stora grupperna kan nämnas trä-, pappers- och tryckeriindustrins yrkesarbetare samt livsmedelsindustrins kvalificerade arbetskraft. Hit hör också ett flertal hantverksyrken. För åtskilliga av dessa utbildningar måste ett mer regionalt bedömande äga rum, där utvecklingen på arbetsmarknaden vad gäller behov och tillgång på kvalificerad arbetskraft får resultera i mer kortsiktiga ställningstaganden. För det egentliga hantverket, däri inräknat vissa reparatörsyrken, synes efterfrågan på arbetskraft komma att öka. Särskilt för de mindre yrkesgrupperna torde det bli nödvändigt med en central planering av utbildningens dimensionering.

Byggnadsindustrins arbetskraftsbehov på lång sikt hör till de mer svårbedömbara, inte minst beroende på att branschens produktion och prissättningen på denna är föremål för statliga ingripanden, som kan störa en mera långsiktig planmässig utveckling. Den starka rationaliseringen med hög mekanisering och en hårt genomförd planering ställer allt högre krav på arbetskraftens yrkesskicklighet, vilket medför att behovet av arbetare med grundläggande yrkesutbildning stiger snabbt.

Samfärdselyrkena är mycket heterogena och kraven på yrkesutbildning växlar starkt. Behovet av yrkesutbildning tillgodoses också på vitt skilda sätt. Sålunda tillgodoser det statliga kommunikationsväsendet, post, järnväg och tele, självt sitt behov av yrkesutbildad arbetskraft. Inom det starkt expanderande biltransportväsendet finns endast i begränsad omfattning någon av samhället organiserad yrkesutbildning. För sjöfartens del finns sjöbefälsskolor och sjömansskolor. Flygets behov av personal i den egentliga flygtjänsten tillgodoses av samhället endast genom kurser för trafikvärdinnor. Det torde emellertid bli allt mer nödvändigt att samhället engagerar sig i utbildningen även inom denna sektor. Tillsvidare har emellertid endast räknats med ett relativt begränsat sådant engagemang utöver den grundläggande sjömansutbildningen och förarutbildning för biltransportväsendet.

Inom *detaljhandelssektorn* gör sig flera olika tendenser gällande. Tillkomsten av självbetjäningsaffärer och varuhus i ökad utsträckning minskar utan tvekan efterfrågan på yrkeskunnig personal till butikerna. Å andra sidan stiger kundernas krav

på yrkeskunnande hos personalen i olika former av specialaffärer. Detaljhandelsutbildningen har hittills haft vissa svårigheter vid rekryteringen till kurserna. Från flera synpunkter, bl. a. kravet på ökad konsumentupplysning, finns emellertid anledning att inom yrkesskolans ram organisera en grundläggande affärsbiträdesutbildning med möjligheter till branschspecialisering.

Kontorsyrkenas rekrytering sker för närvarande från en mängd olika kurser på olika nivåer. Efterfrågan på kontorspersonal kan emellertid för närvarande ej tillnärmelsevis tillgodoses. Det relativt ringa utbildningsbehov som här upptagits sammanhänger emellertid med att en stor del av rekryteringsbehovet i framtiden torde komma att täckas av utbildade från fackskolans ekonomiska linje. Särskilt gäller detta den mera kvalificerade kontorspersonalen. Inom yrkesskolans ram skulle organiseras dels en mängd olika kortare specialkurser, dels en mera bred allmän kontorsutbildning med mindre rent teoretiskt innehåll än den ekonomiska fackskolans. För handels- och kontorssektorn har preliminärt räknats med sammanlagt 18 procentenheter. Fördelningen på handels- resp. kontorsutbildning är synnerligen osäker.

Vårdsektorn är idag den kanske mest utpräglade bristsektorn. Detta gäller såväl den rena sjukvården som andra vårdområden. Såvitt kan bedömas kommer behovet — trots starka rationaliseringssträvanden — att växa, sammanhängande dels med förändringar i befolkningens åldersstruktur, dels med stigande levnadsstandard, förbättrade sjukförsäkringsformer och allmänt medicinskt-vetenskapliga framsteg. Detta ökande vårdbehov måste därför i allt större utsträckning täckas genom reaktivering av tidigare utbildad vårdpersonal samt utbildning av personer ovanför ungdomsåldrarna. Det är dock att lägga märke till att det utbildningsbehov, som här upptagits, i första hand avser en mer grundläggande vårdnadsutbildning, varför bl. a. sjuksköterskeutbildningen eller annan utbildning på denna nivå ej medtagits. Detta sammanhänger med att beredningen trots formella inträdesbestämmelser till dessa skolor räknat med att dessa grupper i ökad utsträckning kommer att rekryteras på fackskolenivå.

Behovet av personer med en mer kvalificerad *hushållsteknisk* utbildning är obestridligt och ökar med den moderna utvecklingen.

Tillströmningen till de nuvarande husmodersskolorna och lanthushållsskolorna har ökat markant de senaste åren. De rekryteras i stor utsträckning av ungdomar, som önskat denna utbildning som förberedelse till annan yrkesutbildning med inriktning på husligt arbete, vårdarbete eller kvalificerade yrken inom det hushållstekniska området. Vissa utbildningar har dessutom krav på genomgången husmodersskola som inträdesvillkor.

I här bedömt rekryteringsbehov är främst inräknat sådana yrken, för vilka den av beredningen föreslagna hushållstekniska utbildningen skulle utgöra en direkt grund, i första hand olika specialiteter inom storhushållens inkl. restaurangernas olika grenar, men också vissa yrken inom livsmedelsindustrin.

När YB haft att för egen räkning ta ställning till de svåra dimensioneringsproblemen, har YB lagt de i det föregående angivna synpunkterna till grund. Härutöver

har YB emellertid ansett riktigt att skapa utrymme för vissa estetiska utbildningsvägar och för grundläggande utbildning för vissa samhällstjänarfunktioner m. m. Dessa utbildningar har sammanförts under rubriken »Övrig utbildning», dit även utbildningar för samfärdselns yrken förts. För att skapa det erforderliga utrymmet härför har en obetydlig reducering av utbildningskapaciteten gjorts för grupperna handel och kontor samt övrig industri och hantverk.

Sammanfattningsvis föreslår alltså YB,

att yrkesskolan i framtiden (omkring 1970) dimensioneras för ett utbildningsbehov motsvarande 30—35 % av årskullen 16-åringar;

att en sålunda dimensionerad yrkesskola i årskurs 1 antages differentierad på huvudstudievägar avseende ungdomsutbildningen på följande sätt:

Yrkesområde	%-andel	Elevintagning
Jordbruk	5	1750
Skogsbruk	3	1050
Verkstadsindustri m. m.	12	4200
Fordonsmek.	4	1400
Elektrikeryrken	4	1400
Byggnadsyrken	15	5250
Övr. industri o hantverk	14	4800
Handels- och kontorsyrken	17	5900
Vårdyrken	15	5250
Hushållstekn. arb.	7	2450
Övrig utb.	4	1400
Summa	100 %	35.000

att man med beaktande av förekomsten av såväl 1-åriga utbildningar som 3- och 4-åriga utbildningar antar följande elevantal i ungdomsutbildningen:

Åk 1 av 2-årig utb.	32.000
» 2 » » »	32.000
Ettåriga utbildningar samt åk 3 och 4	10.000
	74.000

Härtill kommer kurser av annan omfattning samt vuxenutbildning inom yrkesskolan. Detta elevantal är svårberäknat. YB anser, att man bör räkna med ungefär 30.000 elever i dessa utbildningar.

Slutligen bör hänsyn också tas till sådana elever, som i yrkesskolan bevistar sådan vuxenutbildning, som är arbetsmarknadsmässigt betingad. Dylika elever uppskattar YB till ungefär 10.000.

Det sammanlagda elevplatsbehovet i yrkesskolan omkring år 1970 skulle alltså vara ungefär 114.000.

AVDELNING III

Grundläggande problemställningar

KAPITEL 8

Allmänna synpunkter

8.1 Utbildning som produktionsfaktor

Den tekniska och ekonomiska utvecklingen inom de högindustrialiserade länderna har under tiden efter andra världskriget gått utomordentligt snabbt.

Olika undersökningar tyder på en årlig ökning av produktionsvolymen med ca 3,5 %, vilket med obruten trend motsvarar en fördubbling på 20 år. Det växande välståndet skapar utrymme bl. a. för ökad konsumtion, för långsiktiga investeringar i realkapital, för ökad social trygghet och för förbättringar av den service samhället i olika former tillhandahåller dess medborgare. Utbildningsväsendet utgör tillsammans med sjukvården och socialvården de allra viktigaste områdena för samhällets engagemang i här åsyftade sammanhang.

8.1.1 Utbildningsinvesteringarnas lönsamhet. All utbildning bör syfta till att utveckla individens anlag och egenskaper, så att vederbörande ges möjlighet att utföra en efter sina förutsättningar fullvärdig insats i samhällslivet och därmed bidraga till välståndsutvecklingen, ekonomiskt och socialt.

Under senare år har stort intresse ägnats åt försök att utröna vilka faktorer som påverkar den ekonomiska utvecklingen och att analysera hur och i vilka proportioner de olika faktorerna påverkar produktionsvolymen. Den hittills mest uppmärksammade undersökningen redovisades 1962 av amerikanen Edward F. Denison. Undersökningen avser utvecklingen i USA under perioden 1929—1957. Den genomsnittliga tillväxten av nationalprodukten uppgick under perioden till 2,93 % per år. Enligt Denisons beräkningar ingår i produktionsökningen arbete, sysselsättningsnivå m. m., med 0,90 %, kapital med 0,43 %, utbildning och forskning m. m. med 1,26 % och övriga faktorer med 0,34 %. Investeringar i utbildning och forskning skulle alltså enligt Denison vara tre gånger så lönsam som investering i realkapital. I komponenten utbildning och forskning ingår arbetskraftens utbildning med 0,67 %, vilket utgör nära en fjärdedel av den totala ökningen och 1,5 gånger kapitalfaktorn.

Med den snabba utvecklingen på utbildningsväsendets område ter det sig naturligt att sambandet mellan utbildning och produktivitet blivit föremål för uppmärksamhet från samhällets sida och att sambandet mellan utbildning och inkomst tilldrar sig den enskildes intresse. Skolöverstyrelsen diskuterade hithörande problem i sina petita för budgetåret 1958/59. Man hänvisar där till undersökningar gjorda i Norge, USA och Finland och anför bl. a.:

»Sambandet mellan utbildningskostnaderna och produktivitetsutvecklingen har på allt flera håll börjat uppmärksammas. Investeringarnas storlek och fördelning har alltid ansetts spela en dominerande roll för den samhälleliga produktivitetens utveckling.... På senare tid har man emellertid i företagsekonomiska sammanhang i allt högre grad börjat intressera sig för ytterligare en produktionsbefrämjande faktor. ... Till denna faktor hänföres den produktionsstegring, som förekommer, om man bortser från effekten av kapital- och sysselsättningsökning...

Ett försök att fastställa utbildningsfaktorns betydelse har nyligen gjorts i Norge ... de norska beräkningarna avser perioden 1900—1956, och man har försökt jämföra undersökningens resultat med liknande uppgifter från andra håll i världen, närmast från USA och Finland, där motsvarande undersökningar gjorts. .... De tre undersökningarna ger, som framgår av nedanstående siffror, god samstämmighet, när det gäller rangordningen mellan de olika produktionsfaktorernas bidrag till produktivitetsstegringen.

	Produktionsökning i procent till följd av		
	1 % ökning av realkapitalet	1 % ökning av sysselsättn.	bättre utbildn. (organisation)
Norge	0,20	0,76	1,8
USA	0,35	0,65	1,5
Finland	0,26	0,74	1,2

De lämnade siffrorna visar sålunda, att i Norge en ökning av realkapitalet med 1 % vid oförändrad sysselsättning, teknik och utbildningsläge o. dyl. ledde till en ökning av nationalprodukten med blott 0,20 %. Realkapitalet arbetar med andra ord med en relativt starkt avtagande avkastning. Däremot hade nationalprodukten vid konstant realkapital och sysselsättning ökat med ej mindre än 1,8 % per år till följd av utbildningsfaktorn...

I Sverige har några motsvarande mätningar som ovan berörts ej gjorts (1959). Om man emellertid utgår från de norska förhållandena som tillämpliga även på de svenska, kan för den senaste tioårsperioden, då realkapitalet stigit med i genomsnitt 5,2 %, sysselsättningen med 0,6 % och bruttonationalprodukten med 3,7 % om året, storleksordningen av utbildningsfaktorn beräknas på sätt nedan framgår.

Tillväxt till följd av

— ökat realkapital:	0,20×5,2=1,04	% per år
— ökad sysselsättn.:	0,76×0,6=0,46	% per år
— utbildningsfaktorn:	2,20	% per år
	3,70	% per år

Utbildningsfaktorn skulle sålunda i detta exempel representera en mer än dubbelt så stor effekt som kapitalinvesteringarna. Man har då anledning fråga sig, om den riktiga investeringsavvägningen är att på klassiskt vis söka öka framstegstakten genom att lägga tyngdpunkten vid realkapitalinsatsen. Även om de lämnade uppgifterna icke i detalj lägges till grund för överväganden, visar dock samstämmigheten mellan runt om i världen verkställda beräkningar, att en fortgående ökning av utbildningens och forskningens resurser har uppenbart gynnsamma samhällsekonomiska verkningar».

I detta sammanhang vill YB emellertid framhålla att den totala produktionsutvecklingen inte kan förklaras endast utifrån investeringar, sysselsättning och utbildning. Den s. k. utbildningsfaktorn innehåller ett antal samverkande komponenter varav utbildning och forskning måhända väger tyngst.

Det senaste av YB kända bidraget med avseende på svenska förhållanden är en licentiatuppsats »Om sambandet mellan produktivitet och arbetskraftens utbildningsmässiga sammansättning», av Gábor Faragó, mars 1965. Här behandlas företrädesvis den högre utbildningens, »akademikertäthetens», samband med produktionsutvecklingen.

8.1.2 Yrkesutbildningens ekonomiska betydelse. Även med reservation för materialets osäkerhet synes det uppenbart att utbildningsfaktorn har mycket stor betydelse för välståndsutvecklingen. Hur stor andel därav, som kommer på yrkesutbildningen, torde inte kunna klarläggas. Beredningen vågar dock antagandet att yrkesutbildningen i de högindustrialiserade länderna får allt större betydelse för produktionsapparatens effektivitet och därmed för produktionsvolymen såväl kvalitativt som kvantitativt. Med produktionsvolym avses här den värdeökning som uppkommer genom produktionsprocessen.

Den industriella expansionen väntas allmänt komma att ske i stegrat tempo i och med att marknaden för industriprodukter vidgas till nya länder. Den pågående liberaliseringen av den europeiska handelspolitiken i förening med den industriella utvecklingen inom vad som kan betecknas som låglöneländer kan dock förmodas leda till ett skärpt internationellt konkurrensläge. För ett litet land som vårt medför detta krav på skärpt vaksamhet och förstärkt beredskap.

Vår konkurrensförmåga på en expanderande internationell varumarknad måste baseras mera på ett kvalitativt än på ett kvantitativt utbud. Våra relativt sett stora naturtillgångar synes snabbt minska i betydelse på råvarumarknaden. Priset på järnmalm och pappersmassa påverkas numera knappast alls av det svenska utbudet. I en hårdnande internationell konkurrens kan våra exportindustrier hävda sig endast genom avancerad teknik och hög kvalitet. Förutsättningen härför är en *på alla nivåer* gedigen yrkesutbildning.

Utvecklingen torde ändå komma att leda till att vissa sektorer inom vårt näringsliv kommer i ett försämrat konkurrensläge med krympande lönsamhetsmarginaler. I viss utsträckning kan sådana tendenser mötas med rationaliseringsåtgärder. Men vi har redan sett åtskilliga exempel på att företagsledningar funnit att nedläggande av driften varit den minst förlustbringande lösningen. Det är givetvis ett samhälleligt intresse att i sådana lägen genom olika åtgärder söka dirigera arbetskraftströmmarna över till lönsammare och mera expansiva sektorer av näringslivet. I första hand skall dessa åtgärder avse nytillskottet av ungdomlig arbetskraft, dvs. en anpassning av den grundläggande yrkesutbildningen till det nya arbetsmarknadsläget. Men ofta nog blir det också nödvändigt att genom utbildningsåtgärder underlätta en omflyttning även av vuxen arbetskraft. Också andra åtgärder i rörlighetsstimulerande syfte måste i många fall till. Dessa problem har behandlats i betänkandet Arbetsmarknadspolitik (SOU 1965: 9).

Parallellt med en allmän välståndsutveckling har förmärkts en tendens till förlängning av den grundläggande skolutbildningen. Samtidigt som höjningen av den allmänna utbildningsnivån utgör grunden för fortsatt utbildning, för forskning och

vetenskapligt utvecklingsarbete ger den också ökad innovationsbenägenhet, dvs. förhöjd beredskap att fånga in och i produktionsprocesserna tillämpa tekniska och vetenskapliga rön. Härtill medverkar allt effektivare kommunikationsmedier därigenom att kunskapsförmedlingen fungerar långt effektivare än i tidigare skeden. Exempel härpå är de på den moderna datatekniken baserade dokumentationscentralerna.

8.2 Behov av bred grundutbildning

Återverkningarna av denna utveckling återfinner vi på alla områden och på alla nivåer inom samhälls- och näringslivet. Mest iögonfallande är den tekniska utvecklingens direkta resultat, exempelvis datamaskiner och av dessa styrda processer och förlopp. De tekniska framstegen påverkar inte enbart produktionsförloppen, de indirekta verkningarna berör även och i hög grad den enskilda människans arbetssituation. Ofta förändras produktionsformerna radikalt med driftnedläggelser och permitteringar som följd. Men även i andra fall medför utvecklingen följdverkningar, som försätter den enskilde i nya och svårbemästrade situationer. Det gäller inte minst förmågan att följa med i en utveckling som ställer krav på ständig förnyelse av kunskaper och färdigheter, på ökad insikt och förståelse, på vaksamhet och beredskap.

Som en följd av de fortlöpande strukturförändringarna inom arbetslivet ter det sig idag omöjligt att precisera de krav på utbildning och kvalifikationer som i framtiden kommer att ställas på arbetskraften. Vissa grundläggande kunskaper och färdigheter är dock av den arten att de har långvarigt eller rentav livsvarigt värde, medan en från grunden hård specialisering inom en snäv sektor ofta medför besvärande känslighet för metodförändringar. I sammanhanget bör dock uppmärksammas att många specialiteter, som nu uppfattas som exklusiva, snart tillhör utbildningens allmängods.

Det kan närmast betraktas som självklart, att utvecklingstendenserna inom olika delar av ett rikt differentierat näringsliv inte är enhetliga. Även inom tämligen väl avgränsade näringslivssektorer följer utvecklingen vitt skilda mönster. De mycket stora företagen — förvaltningar, storindustrier, affärsföretag etc. — kan finna anledning att uppdela vissa arbetsfunktioner på specialister med ofta kvalificerade men dock begränsade rutiner, medan motsvarande små och medelstora företag samtidigt blir alltmer beroende av personal med goda kunskaper inom ett bredare register. Hur de skilda tendenserna kommer att fördela sig på näringsgrenar och företagstyper undandrager sig YB:s bedömande. Uttalanden som i olika sammanhang gjorts av företrädare för organisationer och företag går också vitt isär. Sålunda går utvecklingen enligt vissa bedömare raskt mot en sådan skiktning av arbetsfunktionerna, att spännvidden mellan kvalificerade och okvalificerade arbetsuppgifter ökar. Andra bedömare hävdar uppfattningen att det i första hand blir de enkla tempobetonade arbetsuppgifterna som övertages av programstyrda maskiner och att utvecklingen sålunda går mot en allmän höjning av den mänskliga arbetsinsatsens kvalitativa nivå.

YB utgår i sina bedömningar ifrån att skilda tendenser kan komma att karakterisera utvecklingen inom olika branscher och företag och att mera genomgripande förändringar inte samtidigt skall inträffa inom en hel näringsgren eller företagsform. Det synes emellertid odiskutabelt, att det på alla medborgare kommer att ställas allt större krav på kunnighet och omdöme, på förmågan att se sin egen roll i ett större sammanhang och på förmågan att följa med i utvecklingen och lära nytt. En väsentlig förutsättning för att motsvara dessa krav är en god grundläggande utbildning i förening med goda kommunikationsfärdigheter. Den grundläggande utbildningen i yrkesskolan skall sålunda både ge en för utträde i arbetslivet adekvat yrkeskunskap och förbereda för fortsatt utbildning. Med hänsyn till de fortlöpande förändringarna i arbetslivet bör grundutbildningarna utformas med sådan bredd att arbetskraftens rörlighet befrämjas och ev. erforderlig framtida omskolning underlättas.

All utbildning — även den som primärt har allmänbildande och allmänorienterande syfte — blir, sedd som ett led i en utbildningsgång, till sist också direkt eller indirekt ett led i en yrkesutbildning.

Oavsett vilket slutmålet är blir utbildningen i dess senare skeden alltmer målinriktad. Den sista utbildningsfasen i en fullföljd utbildningsgång syftar regelmässigt mot specifika och väl definierbara arbetsuppgifter, såväl brett lagd fackutbildning (allroundutbildning) som specialiseringar mot vissa bestämda arbetsfunktioner. Det bör i sammanhanget erinras om att yrkesskolan skall förbereda för direkt utträde i arbetslivet och att det yrkeskunnande yrkesskolan ger i första hand skall motsvara ett aktuellt behov. I detta avseende sammanfaller de ungas och avnämarnas intresse helt. Det är givetvis inte möjligt att nu ge en för framtida behov adekvat utbildning. Däremot är det möjligt att utforma utbildningen för dagens behov så, att en god grund samtidigt lägges för en fortbildning och vidareutbildning inom den verksamhetssektor, som utbildningen avser. Givetvis skall grundutbildningen också ge ett tillfredsställande underlag för olika specialiseringar.

Rationaliseringssträvandena inom näringslivet går i regel ut på att uppsöka och förenkla rutiner med hög frekvens i syfte att uppnå ökad precision och snabbhet. Intresset har från början knutits till relativt enkla och tempobetonade rutiner men även rutiner på högre nivå börjar tilldraga sig ökat intresse ur rationaliseringssynpunkt. En konsekvens därav är, att behovet av specialister på alla nivåer tenderar att öka. Dessa specialister behöver oftast som bakgrund ha en gedigen allmän yrkeskunskap och omfattande yrkeserfarenhet.

Schematiskt kan utbildningsgången till snart sagt varje yrkesutövning uppdelas i tre etapper: medborgerlig allmänutbildning, områdesinriktad basutbildning och specifik färdigutbildning. Etappernas innehåll och omfattning varierar med slutmålen och gränserna mellan de skilda etapperna är flytande. Den för alltfler arbetstagare nödvändiga specialiseringen inträffar ofta först efter några års yrkesverksamhet och är sålunda hänförlig till vuxenutbildning.

Såväl från den enskildes som från samhällets och näringslivets synpunkt framstår det som en angelägen uppgift att ge så många ungdomar som möjligt en i alla avseenden så gedigen grundutbildning som med rimliga uppoffringar kan uppnås

innan den avslutande och för specifika arbetsuppgifter inriktade utbildningen sättes in.

YB vill i detta sammanhang understryka det i och för sig självklara, att varje yrkesutbildning oavsett utbildningsmål innehåller moment med generell räckvidd. Det gäller exempelvis förmågan att organisera sitt eget arbete, att inordna sig i ett större sammanhang, att underordna sig kraven på noggrannhet och precision, på ordning och punktlighet m. m. De färdigheter och egenskaper som här åsyftas är lika väsentliga som en god allmänutbildning för förmågan till anpassning till skiftande arbetsförhållanden.

8.2.1 Ökade anspråk på gymnasiala utbildningsplatser. Tendensen till förlängning av den allmänna barn- och ungdomsskolan är genomgående inom de mera utvecklade industriländerna. Sedd i relation till de synpunkter, som anförts i föregående avsnitt, synes denna tendens rationellt grundad. Inför en framtid som ter sig alltmera oviss ju avlägsnare den är, framstår en tidig specialisering som en ganska riskfylld investering. Den bästa garantin för möjlighet att anpassa sig efter arbetsmarknadens förändringar ligger i en god allmänutbildning och en bred grundläggande yrkesutbildning. Liknande överväganden ligger bakom konstruktionen av grundskolan.

Tendensen till förlängning av den grundläggande utbildningen får bl. a. ses som en följd av att ungdomarna inte i samma utsträckning som förr behöver tidigt söka sig ut i förvärvsarbete för att bidra till sin försörjning. Följaktligen kan det mera definitiva yrkesvalet uppskjutas. Det ter sig då naturligt att de unga och deras föräldrar helst ser att tiden utnyttjas till ubildning av sådan art, att den håller vägar öppna till alternativa yrkesområden och även kan utgöra lämplig förberedelse för alternativa yrkesutbildningar. Det är uppenbart att de teoretiska linjerna i grundskolan f. n. bäst motsvarar ifrågavarande behov och att detta är orsaken till den starka elevtillströmningen till dessa linjer.

Detta medför i sin tur snabbt ökande anspråk på utbildningsplatser i gymnasier och fackskolor. Dessa har genom riksdagsbeslut dimensionerats för att inom ramen av tillgängliga resurser möta ungdomens och föräldrarnas krav på ökad tillgång till allmänutbildning. Den ekonomiska standardutvecklingen i förening med förbättrat studiestöd väntas mycket snabbt öka trycket mot de spärrar, som de för gymnasiet och fackskolan fastställda procenttalen utgör. Det är givetvis på sikt ur samhällets synpunkt en angelägen uppgift att bereda så många som möjligt en så god grundutbildning som vederbörande har förutsättningar att tillgodogöra sig. Efterfrågan på gymnasial utbildning av allmän förberedelsekaraktär växer i långt snabbare takt än som motsvarar utbildningsresursernas tillväxt. I detta läge framstår det för YB som en angelägenhet av största vikt att söka utforma yrkesskolan så, att den för ungdomarna framstår som ett valvärt alternativ till gymnasiet och fackskolan.

8.3 Yrkesutbildningens inriktning och omfattning

De praktiskt inriktade utbildningsvägarna tar mera än de teoretiska sikte på näraliggande mål i det att de förbereder för en specifik yrkesutövning omedelbart efter

utbildningens slut. Yrkesskolans rikhaltiga uppsättning av skilda utbildningsalternativ är ett konkret uttryck för denna företeelse.

Utbildningarna har utformats för att ge yrkeskunskaper tillrättalagda för ett direkt utträde i arbetslivet efter avslutad skolutbildning. Så skall givetvis ske även i framtiden. Däremot anser YB, mot bakgrunden av ovan anförda synpunkter, att den hittillsvarande yrkesskolans redan från utbildningens början långt drivna specialisering i regel inte bör upprätthållas. För att så långt det är möjligt tillgodose ungdomarnas behov bör yrkesskolan, i likhet med gymnasiet och fackskolan, utformas så, att utbildningen från en bred bas genom successivt val leder fram mot ökad specialisering.

Riksdagen har genom beslut i december 1964 ålagt det allmänna uppgiften att i gymnasium och fackskola bereda minst 50 % av ungdomskullen en i huvudsak teoretisk utbildning efter grundskolan. *Enligt YB:s mening bör samhället påtaga sig ansvaret för och bereda alla ungdomar möjlighet till en frivillig ungdomsutbildning omfattande intill två år efter grundskolan.* Utbildningstiden i yrkesskolan får givetvis inte bindas till två år. Såväl kortare som längre utbildningar skall erbjudas. YB:s ställningstagande innebär bl. a. att gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan i princip bör ge plats för hela årskullen. Givetvis inser YB att ett dylikt krav vare sig kan eller behöver tillgodoses omedelbart. Ännu under lång tid kommer många ungdomar att söka sig ut i förvärvslivet omedelbart efter grundskolan.

8.4 Yrkesutbildningens rekryteringsbas

Yrkesskolans rekryteringsbas undergår i dessa år snabba och betydande förändringar. Övergången från i princip sjuårig till nioårig obligatorisk skola medför en förskjutning uppåt av intagningsåldrarna i yrkesskolan. Ännu rekryteras 14—15-åringar i viss utsträckning, men yrkesskolelevernas medianålder är ca 17 år. YB gör antagandet att medelåldern bland de i yrkesskolan nyintagna eleverna som följd av grundskolans genomförande kommer att höjas med något mer än ett år. Samtidigt bör grundskolan ge en avgjort bättre förberedelse för fortsatt utbildning än folkskolan gjort. Med den snabba mognadsprocess ungdomarna genomlöper under de senare tonåren, innebär här berörda förhållanden att yrkesskolan håller på att glida in i en helt ny arbetssituation. Om, såsom YB förutsätter, undervisningsmetoderna anpassas till den förändrade situationen och modern utbildnings- och instruktionsmetodik konsekvent införes i yrkesutbildningen, finner YB det möjligt att i huvudsak bibehålla målsättningen för den mot praktisk yrkesverksamhet inriktade utbildningen och samtidigt ge ökat utrymme för allmänteoretiska och yrkesteoretiska ämnen. I detta ligger en strävan att ge ungdomarna dels vidgad orientering om samhälls- och arbetslivet och dels bättre förutsättningar för vidare utbildning och eventuellt erforderlig omskolning.

Yrkesskolan skall emellertid erbjuda utbildning inte blott för dem, som nyss slutat grundskolan. Sannolikheten talar för att ungdomar med fullföljda eller avbrutna studier i fackskola, gymnasium eller yrkesskola ävensom ungdomar som under längre

eller kortare tid haft förvärvsarbete i ökande utsträckning kommer att söka sig till yrkesskolan för grundutbildning, vissa specialutbildningar och för vidareutbildning. Omfattningen av erforderliga grundutbildningar för vuxna och postgymnasiala utbildningar kan inte nu förutses. Med hänsyn till den starka expansion, som i utbildningshänseende skapats genom de stora skolreformerna, räknar YB med att krav på betydande insatser på vuxenutbildningens område mycket snart kommer att inställa sig. Dessa synpunkter måste hållas aktuella i planeringssammanhang.

En förutsättning för att yrkesskolan verkligen skall fylla sin uppgift inom det gymnasiala skolsystemet är givetvis att den ges sådan utformning att den inte uppfattas som en återvändsgränd. YB vill därför söka utforma yrkesskolan så, att förtroende skapas även för de såsom praktiska betecknade utbildningsvägarna. Genom att inom yrkesskolan erbjuda alternativkurser och tillvalsmöjligheter med såväl praktiskt som teoretiskt innehåll skall förutsättningar skapas att erbjuda en för skilda intressen och begåvningstyper väl avpassad utbildning. Den grundutbildning yrkesskolan ger skall genom ett rikt differentierat system av påbyggnadskurser bereda vidareutbildningsmöjligheter för även högt kvalificerade specialuppgifter. Genom att öppna nya vägar för fortsatt utbildning menar YB att yrkesutbildning med övervägande praktisk inriktning skall komma att framstå som ett valvärt alternativ även för ungdom, som måhända i en framtid avser att fortsätta sin utbildning på högre nivå. Ungdomsutbildning och vuxenutbildning skall ses som ett sammanhängande helt, ett utbildningssystem där praktiska och teoretiska studier skall kunna kombineras med stor frihet. Möjligheter skall beredas att kombinera den grundläggande yrkesutbildningen med gymnasie- eller fackskolestudier i ett eller flera ämnen. Vuxenutbildningssystemet måste enligt beredningens mening i sig innebära en totalintegration mellan yrkesskola, fackskola och gymnasium. Det skall dessutom innefatta kvalificerade praktiska och teoretiska specialutbildningar av såväl akademisk som icke akademisk art. Endast med denna målsättning ser beredningen en möjlighet att på sikt ge talet om ungdomens fria val ett reellt innehåll. *Först när de praktiska utbildningsvägarna ger lika goda och med de teoretiska studierna likvärdiga möjligheter till fortsatt utbildning har förutsättningar skapats för ett i egentlig mening fritt val. Fritt i den betydelsen att man verkligen vågar välja efter anlag och intresseinriktning i förvissning om att ha vägar öppna mot framtiden.*

8.5 Yrkesutbildningens olika uppgifter

8.5.1 All utbildning skall förbereda för livslång verksamhet i samhälls- och arbetslivet. De grundläggande färdigheterna, de gemensamma normerna, det gemensamma sociala beteendet, bär i hög grad varaktighetens prägel. Detta gäller även de kommunikationsfärdigheter och den intellektuella träning som inrymmes i ungdomsutbildningen och som utgör väsentliga förutsättningar för möjligheterna till fortsatt utbildning i skola eller arbetsliv. De utbildningsmoment, som i utbildningsgångens senare skeden avser specialisering med inriktning mot vissa bestämda arbetsuppgifter, kan ofta endast täcka en begränsad del av den yrkesverksamma tiden. Ju snävare

denna specialisering är desto större blir risken att den snabbt förlorar i aktualitet och därmed skapar behov av förnyade utbildningsinsatser. Det är såväl ur den enskildes som ur samhällets synpunkt angeläget att den då erforderliga utbildningen utformas så, att omställningen kan ske så snabbt som möjligt. Den erforderliga utbildningsinsatsens omfattning blir främst beroende av två faktorer, nämligen hur nära den nya utbildningen anknyter till tidigare yrkeskunnande och omfattningen av den tidigare utbildning, till vilken den nya utbildningen kan anknyta. Som förut framhållits gäller generellt att ju gedignare den grundläggande utbildningen varit desto kortare och mera koncentrerad kan den nya utbildningen göras. Vidare är det uppenbart att grundutbildningen för verksamhetsområden där stora och snabba förändringar kan förutses måste utformas så att den ger en hög utbildningsberedskap.

Med hänsyn till utbildningskostnaderna är det angeläget att ungdoms- och vuxenutbildningen ses i ett sammanhang och att man söker komma fram till en sådan avvägning att den samlade utbildningsinsatsen i görligaste mån begränsas.

Omskolningsbehovet skall dock ej överbetonas. På de flesta områden kräver utvecklingen en fortlöpande förnyelse av yrkeskunskaper och färdigheter, men ututvecklingstakten är i regel sådan att yrkesutövandet i sig innebär en kontinuerlig vidareutbildning. Detta gäller bl. a. om flertalet hantverksbetonade yrken. Även tämligen genomgripande metodförändringar har på många områden genomförts utan stora utbildningspådrag. Så är exempelvis fallet med måleritekniken, som under loppet av några få år radikalt förändrats.

8.5.2 Grundutbildningens inriktning. Den mot industri och hantverk inriktade grundutbildningen är f. n. klart målinriktad och avser i regel ett speciellt yrke: metallarbetare, snickare, målare etc. Inom övriga sektorer av den skolmässigt organiserade yrkesutbildningen är utbildningsmålet mera avpassat för vissa funktioner: korrespondens, försäljning, vårdarbete etc. Differentieringen och specialiseringen inom yrkesskolväsendet är, som förut nämnts, avsevärd.

Ur planeringssynpunkt är den existerande uppdelningen på ett stort antal olika kurstyper en i hög grad besvärande företeelse. En avstämning mellan utbildningsresurser och utbildningsbehov blir svårare att åstadkomma ju mera finfördelad yrkesspecialiseringen är. Dessutom förfogar vi f. n. inte över sådant material att en någorlunda tillförlitlig behovsprognos kan åstadkommas för mer än ett fåtal stora huvudområden. Även ur den enskilde yrkesskolelevens synpunkt innebär det nuvarande utbildningssystemet vissa nackdelar. Främst gäller detta att en snävt specialiserad grundutbildning leder till ökad känslighet för av konjunkturvariationer och rationaliseringssträvanden betingade förändringar i arbetskraftsbehovet.

I ett expanderande näringsliv som är underkastat fortlöpande förändringar kommer det ständigt att finnas grupper av människor, som befinner sig i temporär arbetslöshet därför att deras kunskaper och färdigheter föråldrats eller eljest blivit överflödiga, medan man på andra och ofta närliggande områden brottas med problem, som har sin grund i brist på arbetskraft. De utbildningsinsatser, som krävs för att

överföra friställd arbetskraft till bristområden, blir i hög grad beroende av den utbildningsberedskap, som inrymts i den grundläggande utbildningen.

Övervägande skäl synes sålunda tala för att antalet kurstyper avsevärt begränsas och att grundutbildningen inriktas mot ett fåtal stora huvudsektorer. Samtidigt som basen därmed vidgas för den kommande yrkesverksamheten bör beredskapseffekten förstärkas genom ett ökat inslag av yrkesteoretiska och allmänbildande ämnen.

En på antytt sätt organiserad grundutbildning kan dock inte tillämpas över hela utbildningsfältet. För yrken med speciell karaktär eller med ringa rekryteringsbehov kan på annat sätt organiserad utbildning vara motiverad.

Den inom yrkesskolans ram eller på annat sätt med statsbidrag bedrivna i regel tvååriga grundutbildningen skall enligt YB:s mening avse att meddela för ett visst yrkesområde grundläggande kunskaper och färdigheter och samtidigt ge en god grund för fortsatt utbildning. Grundutbildningen skall dock alltid vara så målinriktad att den ger tillräckligt yrkeskunnande för att skapa underlag för en tryggad försörjning.

8.5.3 Färdigutbildning. En grundläggande i regel tvåårig utbildning sådan den nyss skisserats ger bred orientering och för en viss yrkessektor generellt användbara baskunskaper. Den ger däremot i regel inte utrymme för den specialisering eller den arbetsrutin som en viss yrkesutövning kräver. Denna för en bestämd funktion avslutande utbildningsetapp, här benämnd *färdigutbildning,* blir ofta också företagsanpassad. Från denna synpunkt torde det oftast vara lämpligt att färdigutbildningen meddelas i samarbete mellan skola och företag. En konsekvent tillämpning av en dylik regel skulle emellertid kunna leda till att ungdomar på orter med svagt differentierat näringsliv skulle avhändas tillgången till någorlunda frihet i valet av yrkesutbildning. Särskilt besvärande vore detta i bygder med vikande befolkningsunderlag. Man bör därför räkna med att även den avslutande färdigutbildningen i viss utsträckning måste ges i yrkesskola.

8.5.4 Inskolning. Även om färdigutbildningen som nyss nämnts ofta kommer att förläggas till företag, och därmed i viss mån blir företagsanpassad skall denna utbildningsetapp ge för en viss yrkessektor generellt användbara kunskaper.

I de fall utbildningen eller del därav är företagsspecifik och de meddelade kunskaperna sålunda i huvudsak avsedda för anställning i visst företag eller företagsgrupp benämnes utbildningen *inskolning.* Denna inskolning i företaget avser att meddela inte endast vissa speciella yrkesfärdigheter utan även erforderlig information om företaget, dess organisation, olika anordningar för arbetskraftens trivsel m. m. Inskolning i en eller annan form ges numera regelmässigt varje nyanställd.

8.5.5 Fortbildning. All personal, oavsett arbetsplats och arbetsuppgifter, möter ständigt nya av utveckling och förändring betingade krav på förnyelse av inhämtade kunskaper och färdigheter. Den utbildning som krävs för att yrkeskunnandet skall hållas aktuellt sker kontinuerligt på arbetsplatsen genom instruktion och information.

Ofta inträffar emellertid också sådana förändringar av arbetsmetoder och arbetsmaterial att en i samband därmed erforderlig information och instruktion bäst ges i speciella fortbildningskurser. Större företag har ofta möjlighet att själva organisera sådan utbildning för den egna personalen. Fortbildning anordnas också av branschorganisationer, personalorganisationer och vid olika skolor. Statens institut för hantverk och industri är fortbildningsinstitut för industri- och hantverkssektorn, KF:s Vår gård för kooperationen etc.

Med *fortbildning* avses sålunda utbildning som syftar till att hålla yrkeskunnandet på aktuell nivå.

8.5.6 Vidareutbildning och uppskolning. Inom de allra flesta yrkesområden erhåller åtminstone viss del av personalen så småningom mera krävande arbetsuppgifter — det sker en viss befordran. Ofta erhålles det för befordran erforderliga kunskapstillskottet under den direkta yrkesutövningen. I ökande utsträckning är det dock nödvändigt att genom organiserade utbildningsåtgärder vidareutbilda ifrågavarande personal.

Vidareutbildningsåtgärder kan också motiveras av omläggningar av produktionsinriktning eller -metoder, vilka helt plötsligt kan ställa nya krav på en hel grupp av anställda, exempelvis när ett företag övergår till ADB eller inför andra numeriskt styrda produktionsenheter. — Det bör observeras att YB i dessa sammanhang med produktion avser produktivt arbete över huvud, sålunda även administrations- och distributionsarbete. —

Med *vidareutbildning* avses sålunda utbildning som syftar till att öka yrkeskunnandet och därmed göra det möjligt för den enskilde eller för en personalgrupp att fullgöra nya och mera krävande arbetsuppgifter.

Vid mera genomgripande förändringar i företagets verksamhet kan inom företaget uppstå behov av helt nya personalgrupper. I sådana fall krävs ofta betydande utbildningsinsatser i nivåhöjande syfte.

Sådana fortbildningsinsatser som syftar till att genom nivåhöjande utbildning undvika omflyttning av arbetskraft är sålunda arbetsmarknadspolitiskt betingade. Dylik vidareutbildning benämnes *uppskolning.*

Uppskolningen kräver mestadels utbildningsresurser av en storleksordning som endast de största företagen förfogar över. Om det stora flertalet företag inte helt skall avhändas möjligheten att få personal uppskolad är det uppenbarligen nödvändigt för det allmänna att träda till. Utbildning med detta syfte kan då organiseras antingen inom det reguljära yrkesskolväsendet, inom omskolningscentra eller inom ramen för det mera rörliga omskolningsväsendet. I regel torde det finnas möjligheter att i någorlunda god tid förutse behovet av uppskolningskurser. Detta är också angeläget emedan utbildningen måste planeras med stor omsorg.

8.5.7 Omskolning. Utvecklingen inom näringslivet och arbetsmarknaden gör således att allt större uppmärksamhet måste ägnas åt utbildning av vuxna. Under överskådlig tid kommer en stor del av den vuxna arbetskraften att kännetecknas bl. a.

därav att dess utbildning redan från grunden är hårt specialiserad. Detta medför, att man vid en nödvändig omställning till annan yrkesverksamhet måste gå tillbaka ganska långt i den tidigare utbildningen för att finna en lämplig utgångsnivå för den nya utbildningen. Ofta nog får man räkna med att börja om praktiskt taget från begynnelsen. Med hänsyn till det allmännas utbildningskostnader och till de påfrestningar den enskilde utsättes för, bör man överväga utbildningsinsatsens omfattning. Gäller det förhållandevis unga människor kan det vara motiverat att ge en mera fullständig grundläggande utbildning likvärdig med den, som ovan skisserats för ungdomsutbildningen. Det kan vara en klok investering att ge den omskolningsberedskap, som denna utbildningsform rymmer. Högre upp i åldrarna, där sannolikt behov av ytterligare omskolning rimligen avtar, kan det vara lämpligare att begränsa utbildningsinsatsen till att enbart avse det som de nya arbetsuppgifterna kräver.

Den omskolningsverksamhet, som f. n. bedrives, kan med hänsyn till hur den initieras, indelas i två huvudgrupper. I den ena gruppen återfinner vi dem, som på eget initiativ önskar erhålla en yrkesutbildning antingen för att söka sig ut på arbetsmarknaden eller för att söka sig över till en mera lockande yrkesverksamhet. Den andra gruppen omfattar dem, som till följd av driftinskränkningar eller andra s. k. rationaliseringsåtgärder drabbats av arbetslöshet och för vilka ett omedelbart ingripande från samhällets sida är påkallat. För den förra gruppen kan utbildningsbehovet någorlunda överblickas och utbildningsåtgärderna mera systematiskt planeras. Utbildningsverksamheten kan då också ges en viss tämligen stabil organisation, som kan knytas till de reguljära yrkesskolorna eller till särskilda vuxenutbildningscentra. För den senare gruppen får de erforderliga utbildningsåtgärderna mera karaktär av av brandkårsutryckning, dvs. temporära insatser med kort varsel. Därmed sammanhängande problem synes bäst kunna bemästras med en central, hela riket omfattande administration.

KAPITEL 9

Kraven på yrkesutbildningen

9.1 Inledande synpunkter

Vid överväganden angående den gymnasiala yrkesutbildningens organisation och innehåll har YB sökt analysera de behov som olika intressenter kan ha i skilda avseenden. Liksom GU har YB funnit det ändamålsenligt att bedöma behov och krav med utgångspunkt från individerna, arbetslivet och samhället.

Den snabba utvecklingen bl. a. inom teknologin vållar avsevärda svårigheter vid en behovsanalys. Att kraven förändras i snabb takt är ett välkänt faktum, men det är omöjligt att uttala några bestämda synpunkter på inriktningen av utvecklingen och på takten och omfattningen av förändringarna. Vilken teknik och därmed vilka moment i yrkeskunnandet som först blir inaktuella kan inte klart bedömas. Vidare inträffar inte en förändring samtidigt över hela fältet. Inte minst inom industrin är utvecklingen ofta beroende av teknisk specialisering, av investeringar, av företagsstorlek osv., varför inom samma yrkesområde gammal traditionell metod kan finnas samtidigt med högmodern teknik. YB utgår alltså ifrån, att de tekniska förändringarna i regel inte plötsligt inträffar inom en hel näringsgren eller industrisektor, utan att strukturförändringar betingade av tekniska framsteg kommer att fördelas över längre tidsperioder. Då hela näringslivet måste få sådana resurser, att det kan fungera väl i sina uppgifter, måste yrkesutbildningen ta hänsyn till denna ojämnhet i utvecklingen, liksom ungdomen måste förberedas för en valfrihet också i detta avseende.

9.2 Ungdomens och föräldrarnas krav och behov

YB har låtit verkställa vissa undersökningar rörande ungdomens motiv för val av yrkesutbildning och för deras önskemål om utbildningens innehåll. Resultatet av denna del av undersökningen, vilken utförligare redovisas i kap. 6, visar en helt annan bild av hur eleverna själva uppfattar sin situation än den allmänt antagna. Det är tyvärr inte möjligt att dra långt gående slutsatser av materialet, men om det kompletteras med andra iakttagelser och erfarenheter torde vissa grundläggande individuella behov kunna urskiljas som måste tillgodoses. Även med beaktande av nödvändiga reservationer kan vissa tämligen väl underbyggda informationer erhållas ur nämnda undersökning.

Om man ser till de mera kortsiktiga syftena med den valda yrkesutbildningen frapperas man av i hur hög grad denna av de unga betraktas som en avgränsad

etapp i en längre utbildningsgång. Detta gäller speciellt elever med utbildningar som omfattar mindre än två år. Omkring 45 % av de manliga och 16 % av de kvinnliga eleverna i dessa kurser avser att fortsätta sin utbildning efter genomgången yrkesskolkurs. 38,5 % av de manliga och 77 % av de kvinnliga eleverna avser att söka mer eller mindre varaktig anställning i det yrke och på den kvalifikationsnivå vartill utbildningen närmast syftar. Om de 12,5 % manliga elever som närmast efter skolan skall fullgöra värnplikt antages därefter taga anställning i sitt »utbildningsyrke» stiger »yrkesfrekvensen» till ca 50 %.

För elever i minst tvååriga utbildningar blir bilden en annan. Andelen ungdomar som avser fortsätta sin skolutbildning är här betydligt lägre, nämligen 12 % manliga och 8,5 % kvinnliga elever. Av de manliga eleverna avser 47 % för längre eller kortare tid söka anställning i utbildningsyrket medan 35 % skall fullgöra värnplikt. Med samma antagande som ovan stiger yrkesfrekvensen till hela 82 %. För de kvinnliga eleverna är siffran 77,5 %, dvs. nästan samma som i de kortare utbildningarna. Ytterligare och långt mera nyanserade uppgifter återfinnes i bil. 3 under avsnittet 3.4.

Ser man till framtidsplanerna på längre sikt är det enligt YB:s mening uppenbart, att omkring 9/10 av de tillfrågade yrkesskoleleverna avser att söka sin utkomst inom utbildningsyrket eller anknytande yrke i utbildningens förlängning. Även om ett betydande antal ungdomar inte under längre tid avser att stanna i utbildningsyrket utgör sålunda utbildningen i yrkesskolan ett led i en klart målinriktad yrkesutbildning.

Med all reservation för osäkerheten i siffermaterialet och med beaktande av att de uttalade planerna kanske inte alltid är så väl underbyggda framgår det dock klart, att valet av utbildningslinje i yrkesskolan av de unga själva ingalunda uppfattas som definitivt. Inte heller upplevs vägen genom yrkesskolan som en återvändsgränd.

I 16- à 17-årsåldern synes behov och krav ofta vara vagt definierade. De skiftar också starkt mellan individerna beroende på många faktorer där bl. a. yttre miljö, familjetraditioner o. dyl. torde spela en framträdande roll. Vad YB anser sig kunna fastslå är att försörjningssynpunkter är av stor vikt. Att få en hållbar grund för sin framtida existens är sannolikt för alla ett starkt behov, som äger stor relevans i samband med val av utbildning. Lönefaktorn spelar härvid givetvis en stor roll, men alla torde vara medvetna om att denna som så mycket annat förändras och därför inte får ta för stor plats i en långsiktig bedömning.

Det räcker emellertid inte för individen att på kort sikt nå en god försörjning. Den tekniska och strukturella förändringen innebär risker som individen måste undvika. Han måste ha kunskaper som också räcker till vissa förändringar. För känslan av oberoende spelar valfrihet beträffande yrke och arbetsplats stor roll. Samhällsutvecklingen synes gå i riktning mot ökad rörlighet i många avseenden, därför måste också utbildningen bidraga till att underlätta individens rörlighet. Dessa krav skulle kunna betecknas som trygghetskrav avseende beredskap för förändringar i omvärlden. I yrkesutbildningen har man att beakta dessa synpunkter i kursuppläggning och i organisation.

Anpassning till arbetslivet är en viktig faktor som ej enbart berör förmågan att utföra ålagda uppgifter utan har en vidare innebörd. En betydande del av tillvaron

måste tillbringas på arbetsplatsen som därför är en av de väsentliga miljöerna för varje förvärvsarbetande. Under benämningen trivsel har denna anpassning diskuterats under lång tid. Även om begreppet kan synas något diffust och inte av YB blir föremål för närmare utredning kan konstateras, att förberedelsen för yrkeslivet bör omfatta jämväl sådan kunskap som har samband med anpassningen till arbetsmiljön, sociologisk, ekonomisk och psykologisk.

Den höga frekvensen av teoretiska tillval på grundskolans högstadium kan föranleda två slutsatser att ta hänsyn till vid yrkesutbildningens uppbyggnad. Det kan inte helt förbises att ungdomen trots den numera rätt långa obligatoriska skolan har ytterligare kunskapsbehov av mera allmän art, där möjligen språkintresset av flera skäl spelar en framträdande roll. Kanske också ytterligare kunskaper i allmänna samhällsfrågor är ett behov som stimulerats av de numera rika informationsmöjligheterna och den ständiga förmedlingen av aktuell debatt.

Tendensen i tillvalet ger vidare uttryck för en önskan att så länge som möjligt uppskjuta ett definitivt val av studieväg och levnadsbana. Det är sannolikt att antalet obestämda i dessa avseenden ökar genom de ökade valmöjligheter som bl. a. den geografiska rörligheten innebär. Från individens synpunkt sett torde detta vara en viktig omständighet att bevaka vid uppläggningen av yrkesutbildningen.

Ungdomens primärkrav på yrkesutbildningen är, förutom att den snabbt skall leda till yrkesverksamhet, även att den skall utgöra en naturlig grund för vidareutbildning.

9.3 Arbetslivets/avnämarnas krav och behov

De krav och önskemål på yrkesutbildningen, som aktualiseras av arbetslivet, har YB sökt få samlade genom sina arbetsgrupper.[1] Självfallet är det även härvidlag svårt att nå fram till exakta bedömningar.

Klart synes det vara, att det alltid föreligger ett behov av specifikt yrkeskunnande, bundet till de aktuella arbetsuppgifterna. På något sätt måste sådana bransch- och arbetsspecifika kunskaper och färdigheter meddelas ungdomen för att den skall passa väl in i det arbetsliv där den väljer sin försörjning. I själva verket synes här avnämarnas och ungdomens krav och behov ha nära beröringspunkter. Mycken tid torde behöva anslås för inövandet av praktisk yrkeskunskap. Vid de praktiska övningarna måste de yrkesteoretiska momenten parallellt inpräglas.

Många verktyg och maskiner är invecklade och svåröverskådliga i sina operationer, varför deras handhavande kräver stor noggrannhet, gott omdöme och mycket driven skicklighet. En alltför ytlig utbildning kan leda till stora skador på såväl maskiner som arbetsstycken. Arbetarskyddet måste beaktas redan vid yrkesutbildningen, riskmomenten påvisas och skyddsanordningar anvisas och diskuteras. I växande utsträckning beaktas numera de bioteknologiska förhållandena inom arbetslivet, och de bör ha en given plats i utbildningen. Det gäller arbetsställningar, arbetsmetoder, personlig utrustning m. m. Rätt utförd arbetsinsats kräver sålunda beaktandet av många moment som har strikt, målinriktad karaktär.

[1] Sammanfattning av arbetsgruppernas förslag redovisas i bil. 5.

Emellertid är ingalunda alltid, ens i den rationellaste verksamhet, arbetsuppgifterna så hårt specialiserade att det från avnämarsynpunkt är önskvärt med en mycket snäv avgränsning av utbildningen. Bl. a. torde det föreligga behov, inte minst i det mycket stora antalet mindre företag som näringslivet i vårt land innefattar, av insikter som skulle kunna betecknas som kringkunskaper. Kännedom om i produktionen angränsande arbetsuppgifter hjälper individen till en bättre bedömning av den egna insatsen och skapar möjligheter för en god anpassning i arbetsmiljön. Sådana kringkunskaper kan innefatta såväl insikter som färdigheter.

I detta sammanhang bör flyttbarheten till andra arbetsuppgifter beaktas. I många fall uppstår behov av vikarier på grund av sjukdom eller annan frånvaro. Vidare kan tillfälliga förändringar kräva omdispositioner av medarbetarnas uppgifter. Nya maskiner, verktyg och material kan också innebära förskjutningar, som i många fall måste mötas med omskolning men som i andra fall kan klaras inom företaget om tillräcklig kringkunskap finnes hos de anställda. Även här finner man överensstämmelse med individernas behov av trygghet mot förändringar.

Särskilt torde här behöva framhållas att från avnämarhåll en viss tvekan kan anmälas beträffande en långt gående specialisering. En viss kunskapsmarginal är ofta en förutsättning för snabb anpassning till förändrade krav. Ett tillverkningsföretag kan t. ex. få en ny order som kräver omdispositioner. Finns ej erforderlig marginal härför kan möjligheten att åta sig de nya arbetena vara begränsad.

Även om här redovisade synpunkter exemplifierats från industrin torde de äga giltighet för snart sagt varje företagsform.

Det moderna arbetslivet kräver medverkan utöver själva arbetsuppgiften. Utvecklingen av företagsdemokrati, samverkan eller vilket ord man vill välja kräver kunskaper för att bli meningsfylld. Anpassning till den alltmera komplicerade miljö som ett modernt företag sålunda utgör måste beaktas vid yrkesutbildningen om avnämarna skall undgå att själva lägga ner utbildningsarbete utöver det företagsspecifika. Sådan grundläggande utbildning är samhällets uppgift, inte företagets. Likaså är den rent företagsspecifika utbildningen företagens uppgift och inte samhällets.

9.4 Samhällets krav och behov

Samhället som arbetsgivare har inga andra krav och behov än övriga arbetsgivare. Det är samhällets många andra uppgifter som gör att det har specifika synpunkter att lägga på yrkesutbildningen.

All utbildning har direkt inverkan på landets ekonomi, inte bara så att den tar resurser i anspråk och därför måste avvägas mot andra behov som ställer krav på de samlade tillgångarna, utan också så att den kan medverka till resursernas tillväxt och deras fördelning.

Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas av stor brist på arbetskraft, en brist som enligt framlagda prognoser kommer att bestå under överskådlig tid. Den hushållning med knappa personalresurser som denna situation nödvändiggör är en av huvudmotiveringarna för en stark satsning på yrkesutbildning, men samtidigt ställer

det stora krav på väl genomtänkt planering av utbildningen, bl. a. fördelningen på yrkesområden. Det är enligt YB:s mening inte yrkesutbildningens uppgift att dirigera tillgångarna på arbetskraft men väl att göra den nationalekonomiskt riktiga planeringen möjlig.

Samhällets behov kan ses på kort sikt, avseende dagens krav och den allra närmaste framtidens, och på längre sikt, varvid övriga utvecklingstendenser gör sig gällande. Inte minst betydelsefull är den pågående omfördelningen av befolkningen, innebärande en koncentration till större tätorter och till vissa expansiva huvudregioner. Att idag investera i permanenta yrkesskolor i bygder som kan beräknas vara nära nog avfolkade om något eller några decennier synes knappast vara försvarbart, i synnerhet som enbart utbildning inte kan ge en avfolkningsbygd ny livskraft. Utveckling och lokalisering av näringsliv, kommunikationer och bostadsbyggande måste primärt påverka skolväsendets planering och organisation.

Ett effektivt skolväsen kräver en god organisation och förutsättningar för en tillfredsställande administration. De nyligen genomförda reformerna avseende centrala och regionala skolmyndigheter har till syfte att effektivisera administrationen och undvika spittringens risker. Det synes från samhällets sida vara betydelsefullt att organisationen av yrkesutbildningen blir sådan, att samhällsorganens roll som planerare av skolväsendet i stort underlättas och att deras uppgift att smidigt administrera denna viktiga sektor blir möjlig att genomföra.

9.5 YB:s allmänna slutsatser

Yrkesutbildningen kan, liksom all av samhället tillhandahållen utbildning, ses som en investering för framtiden. De fortlöpande förändringarna i samhälls- och arbetslivet medför emellertid behov av ständig förnyelse av kunskaper och färdigheter, varför utbildningsinsatsen inte kan ses som en engångsinvestering.

Mot bakgrunden av här anförda synpunkter finner YB att det är ett angeläget samhällsintresse att yrkesutbildningen utvecklas och utformas så att såväl näringslivets som den enskildes behov på bästa sätt tillgodoses. De krav, som enligt YB:s mening bör ställas på det statsunderstödda yrkesutbildningsväsendet, är i första hand följande:

- Yrkesutbildningsresurserna bör utbyggas så, att i princip all ungdom, som önskar sådan utbildning, skall få tillgång därtill.
- Yrkesutbildningsväsendet bör dimensioneras så, att utbudet av ungdomlig arbetskraft så nära som möjligt ansluter till näringslivets behov såväl kvalitativt som kvantitativt.
- Organisatoriskt bör yrkesutbildningen utformas så, att en smidig anpassning till förändringar i näringslivet underlättas.
- Utrymme skall ges för individuella variationer i utbildningens innehåll med hänsyn till elevernas förutsättningar och intresseinriktning.
- Utbildningens innehåll bör utformas med hänsyn jämväl till det sannolika behovet av fortsatt utbildning och ev. omskolning.

AVDELNING IV

Den gymnasiala yrkesutbildningen

KAPITEL 10

Det gymnasiala skolsystemet

10.1 Planering för framtiden

10.1.1 Gymnasie- och fackskolereformen. Riksdagen har i december 1964 på grundval av K. M:ts proposition nr 171 beslutat en genomgripande reformering av det gymnasiala skolsystemet. I den inledande översikten över propositionens huvudsakliga innehåll anföres bl. a. följande:

»Reformens huvudsakliga syfte är att skapa ett system av studievägar inom gymnasiet och fackskolan, vilket kompletterat med utbildningslinjerna i yrkesskolan svarar mot ungdomarnas önskemål och samhällets behov. Den som genomgått grundskola skall kunna så långt det är praktiskt möjligt få den ytterligare utbildning, som passar hans intressen och förutsättningar. Detta innebär också att eleverna skall ha möjlighet byta studieväg eller bygga på en redan avslutad utbildning. I gymnasier och fackskolor intas för närvarande sammanlagt drygt en fjärdedel av årskullen. I propositionen beräknas det nya gymnasiet och fackskolan under 1960-talet bli utbyggda till en sammanlagd kapacitet, som omkring år 1970 motsvarar en intagning av ca 50 % av årskullen. Huvuddelen av ökningen avses falla på fackskolan. Som riktpunkt för omfattningen vid sistnämnda tidpunkt förordas att i gymnasiet intages ca 30 % och i fackskolan ca 20 % av årskullen. Inom gymnasiet förutsättes de yrkesinriktade utbildningslinjerna fortsätta att öka sin andel av eleverna.

Med hänsyn till att de angivna genomsnittstalen för hela landet är riktpunkter, som på längre sikt kan behöva ändras, bör det gymnasiala skolsystemet, både i fråga om inre och yttre organisation, ges en elastisk utformning, så att det samtidigt kan anpassas till nya förhållanden.

Vid skolplaneringen skall eftersträvas att flertalet studievägar inom gymnasiet, fackskolan och på längre sikt även yrkesskolan erbjudes på varje ort där gymnasial utbildning anordnas. För de enskilda orterna förordas en lokalmässig, s. k. horisontell samordning av gymnasiala skolan.»

Utbyggnaden av det gymnasiala skolsystemet skall tillgodose såväl ungdomens ökande efterfrågan på utbildning som samhällets behov av utbildade. Ungdomarnas och föräldrarnas intresse har framförallt riktat sig mot gymnasiet. En mera betydande ökning av utbildningskapaciteten på de huvudsakligen för fortsatta studier förberedande gymnasielinjerna skulle emellertid varken komma att svara mot samhällets behov av utbildade eller de ungas behov av utbildning. Efterfrågan på utbildning kan i viss mån ses som en med den socialekonomiska utvecklingen parallell utbildningskonsumtion. Väsentligen torde den dock grundas på bedömningar av det framtida värdet av en god utbildning. Ett utbildningsbehov, som grundas på realistiska överväganden, måste rimligtvis förete betydande variationer. Endast för en begränsad del av ungdomskullen kan detta behov tillgodoses genom en i huvudsak

teoretisk tre- till fyraårig gymnasieutbildning. Ett gymnasialt skolsystem, som skall tillgodose ungdomarnas skiftande förutsättningar och behov, måste förete betydande variationer redan med hänsyn till de ungas intresseinriktning. Det gymnasiala skolsystemet måste givetvis också utformas med hänsyn till de skiftande krav som möter de unga vid utträdet i samhälls- och arbetslivet. Vid utformningen av det gymnasiala skolsystemet måste dessa båda huvudsynpunkter beaktas. Det framtida värdet av en viss utbildning är i hög grad beroende av i vilken mån ifrågavarande utbildning kommer att efterfrågas på arbetsmarknaden.

Det är sålunda inte möjligt att tillgodose utbildningsbehovet på det gymnasiala stadiet genom att låta *en* studieväg — gymnasiet — bli den dominerande. Det är å andra sidan inte heller möjligt att differentiera den gymnasiala utbildningen till en detaljerad överensstämmelse med samhälls- och arbetslivets framtida behov, emedan detta inte nu kan förutses. De snabba förändringarna medför att behovet av viss utbildning endast i stora drag kan bedömas. Gymnasiet och fackskolan har utformats med hänsyn härtill.

Gymnasiet har erhållit fem huvudstudievägar: humanistisk, samhällsvetenskaplig, ekonomisk, naturvetenskaplig och teknisk linje. Från en i huvudsak odifferentierad första årskurs leder ett successivt tillval till viss specialisering i grenar och varianter inom de olika linjerna. Gymnasiets expansion skall väsentligen ske på de direkt yrkesutbildande linjerna, ekonomisk och teknisk linje.

Fackskolan erbjuder tre huvudstudievägar: social, ekonomisk och teknisk linje. Liksom i gymnasiet sker inom fackskolan en ytterligare differentiering genom tillval.

Utformningen av gymnasiet och fackskolan innebär sålunda bl. a. att utbildningen inriktas mot ett fåtal stora intresseområden, nämligen dels mot fortsatta studier och dels mot några breda avnämarsektorer. Den måttliga differentieringen medger en någorlunda god och för överskådlig framtid sannolikt även någorlunda hållbar avvägning av de olika studievägarna mot samhällets och arbetslivets behov.

Yrkesskolan företer i jämförelse med gymnasiet och fackskolan en mycket långt driven differentiering. Karakteristiskt för yrkesskolan är också att de skilda utbildningsvägarna oftast är specialiserade redan från första dagen i skolan. Av den stora mängden skilda utbildningslinjer är i regel endast ett fåtal representerade vid varje skola. En konsekvens härav är, att kursuppsättningen vid de olika yrkesskolorna är högst varierande. Detta medför bl. a. att de utbildningssökande unga ställs i vitt skilda valsituationer beroende på var de är bosatta. Den långt drivna specialiseringen och differentieringen medför vidare betydande svårigheter att åstadkomma en önskvärd avvägning mellan utbildningskapacitet och utbildningsbehov. I själva verket har yrkesutbildningsväsendets utbyggnad genomförts utan att ha föregåtts av en samlad översiktlig riksplanering. Detsamma gäller för övrigt även beträffande den hittillsvarande utbyggnaden av gymnasieorganisationen.

Den nu inledda utbildningsexpansionen på gymnasial och postgymnasial nivå ställer utomordentliga krav på det allmännas resurser. Till den rent kvantitativa ökningen kommer att de moderna undervisningsformerna i grundskolan, gymnasiet och fackskolan är mera lokal- och lärarkrävande än i motsvarande äldre skolformer.

Mot bakgrunden härav framstår klart behovet av en omsorgsfullt genomförd planering av skolväsendet i syfte att på bästa sätt tillvarataga de knappa materiella och personella resurserna. Riksdagsbesluten beträffande grundskolan, gymnasiet och fackskolan har skapat förutsättningar för skolöverstyrelsen att genomföra planeringen för dessa skolformer. YB framlägger i detta betänkande en serie förslag som syftar till en reformering av yrkesutbildningen, såväl den grundläggande utbildningen för ungdom som grundutbildning och fortsatt utbildning för vuxna. Först vill emellertid YB diskutera några *grundläggande planeringssynpunkter.*

10.1.2 Lika valmöjligheter. Beslutet om gymnasie- och fackskolereformen innebär bl. a. att fackskola skall finnas på varje ort som har eller får gymnasium. Endast undantagsvis och om särskilda skäl talar härför skall fackskolan kunna förläggas till annan ort än gymnasieort. I propositionen angående reformering av de gymnasiala skolformerna m. m. framhåller statsrådet bl. a., att vissa undersökningar beträffande gymnasiets och yrkesskolans rekrytering klart visar att ungdomarna har en stark benägenhet att söka sig till den i förhållande till hemorten mest välbelägna skolan, även om denna inte erbjuder den utbildning som i första hand efterfrågas. För att valet av utbildningsväg inte skall styras av sådana ur utbildningssynpunkt ovidkommande faktorer bör samtliga gymnasiala skolformer, alltså även yrkesskola, regelmässigt förekomma på samma ort.

Den ovan nämnda omständigheten tyder YB så, att flertalet ungdomar i 16—17-årsåldern har endast vagt uttalade föreställningar om vilket specifikt yrke de i framtiden vill ägna sig åt. Det finns däremot skäl att antaga att de flesta har tämligen klart för sig inom vilket verksamhetsområde de önskar arbeta och detta arbetes allmänna karaktär. Från denna synpunkt bör yrkesskolan — liksom gymnasiet och fackskolan — på varje gymnasieort erbjuda utbildningsvägar som med måttlig differentiering leder till ett begränsat antal grundutbildningar för arbetsmarknadens huvudsektorer. En yrkesskola så utformad synes kunna erbjuda i huvudsak likvärdiga utbildningsalternativ för det övervägande flertalet ungdomar, såväl pojkar som flickor.

10.1.3 Elevområden. Vid planeringen för det gymnasiala skolväsendet har landet indelats i f. n. 118 regioner. I varje sådan region skall finnas gymnasium, fackskola och yrkesskola. Samtliga skolformer skall i regel förläggas till samma ort, i allmänhet centralorten inom regionen. De ungdomar, som önskar fortsatt utbildning efter grundskolan, hänvisas till gymnasieorten inom den region de är bosatta. Där skall de erbjudas ett flertal av de huvudstudievägar, som det gymnasiala skolväsendet omfattar. Gymnasieregionerna skall alltså utgöra upptagningsområde, s. k. elevområde, för de tre gymnasiala skolformerna.

De stora variationerna i befolknings- och kommunikationstäthet har lett till att vissa regioner, trots betydande ytvidd, har endast ringa elevunderlag, medan tätortsregionerna har ett betydande elevunderlag inom ett begränsat område. Redan med den måttliga differentiering som gymnasiet och fackskolan erhållit blir det omöjligt

att erbjuda alla alternativ i regioner med litet elevunderlag. Med den differentiering av yrkesskolan, som YB i det följande föreslår (kap. 11 och 14), kräves ett avsevärt elevunderlag för att flertalet utbildningsvägar skall kunna upprätthållas. Om de ungdomar, som önskar utbildning i yrkesskola, skall erbjudas i huvudsak samma utbildningsalternativ måste yrkesskolorna och deras elevområden bli mycket stora och relativt få. Detta skulle dock främst resultera i att stora delar av ungdomskullarna p. g. av kommunikations- och inackorderingssvårigheter bleve utestängda från tillgång till yrkesskola och att trycket på de mera välbelägna gymnasierna och fackskolorna skulle ytterligare öka. Principen att alla ungdomar oberoende av bostadsort i görligaste mån skall ha lika tillgång till av samhället anordnad och bekostad gymnasial utbildning kräver primärt, att de tre gymnasiala skolformerna skall ha gemensamma elevområden. Med det förslag beträffande yrkesskolväsendets struktur och differentiering, som YB framlägger i detta betänkande, kommer det helt övervägande antalet ungdomar att inom regionen kunna erhålla önskad utbildning.

YB *föreslår* alltså, att yrkesskolan i princip skall ha med fackskolan och gymnasiet gemensamt elevområde.

Det är emellertid viktigt att observera, att detta endast skall gälla i princip. I icke obetydlig utsträckning bör även i fortsättningen vid de gymnasiala yrkesskolorna finnas studievägar som har ett annat elevområde än de för gymnasiet och fackskolan gällande. I regel rör det sig härvid om större elevområden. Det nuvarande systemet med »riksskolor» och »storregionskolor» måste alltså bestå. Detsamma gäller om det nuvarande systemet att olika studievägar vid en och samma yrkesskola kan ha olika elevområden. Det är angeläget att detta noga fastslås när yrkesskolan nu skall integreras med gymnasiet och fackskolan.

10.1.4 Samordnad planering. De gemensamma elevområdena ger skolledningen möjlighet att samtidigt beakta de tre gymnasiala skolformernas behov och att i planeringen med hänsyn härtill på bästa sätt disponera de tillgängliga resurserna. I gymnasiepropositionen anför departementschefen härom bl. a. följande (sid. 108):

»Den helhetssyn på utbildningsvägarna på det gymnasiala åldersstadiet som både GU och FU utgått från vid sina överväganden och förslag, och som i mycket positiva uttalanden vinner stöd hos ett stort antal remissinstanser, ansluter jag mig till. Jag har för övrigt redan i direktiven till yrkesutbildningsberedningen betonat att en mer homogen syn på utbildningsfältet i dess helhet och en ökad integration mellan skilda utbildningsriktningar måste vara en riktpunkt för utredningsarbetet. Det väsentliga häri är att de olika studievägarna måste bilda ett sammanhängande system inom vilket så långt möjligt de enskilda ungdomarnas anlag och intressen kan mötas samtidigt som det tillgodoser samhällets behov av utbildade. Huruvida en studieväg hänföres till den ena eller andra skolformen är som GU också påpekar en mindre väsentlig fråga. Överhuvudtaget synes den traditionella uppdelningen i å ena sidan det allmänna och å andra sidan det yrkesutbildande skolväsendet bli allt svårare att upprätthålla och av allt mindre praktiskt intresse... Att de olika studievägarna på det gymnasiala åldersstadiet måste samordnas i fråga om målsättning och organisation är sålunda uppenbart.»

Departementschefen finner senare anledning att ytterligare understryka vikten av en samordnad planering (sid. 111): »Jag förutsätter sålunda att i fortsättningen såväl

den lokala och regionala som den centrala planeringen för det gymnasiala skolsystemet samtidigt och i samma grad beaktar både yrkesskolan, fackskolan och gymnasiet.»

I den mån en samordnad planering för det gymnasiala skolväsendet i regionen leder till att dessa sammanföres till en gemensam skolanläggning eller till varandra närbelägna skolanläggningar, skapas förutsättningar för gemensamt utnyttjande av lokaler som eljest endast delvis belägges av de enskilda skolformerna. Redan ett sammanförande av gymnasiet och fackskolan till gemensamma lokaler ger i flertalet fall minskat sammanlagt behov av vissa speciallokaler såsom bibliotek, administrationsutrymmen, laboratorier och gymnastiksalar. Även behovet av klass- och grupprum minskar relativt sett därigenom att lokalbehovet i de stora skolenheterna påverkas mindre av variationer i elevernas ämnestillval än vad fallet blir i mindre skolenheter.

Om sambruket av lokaler utsträckes till att omfatta även yrkesskolan kan ytterligare lokalbesparingar göras. En på antytt sätt genomförd lokalmässig integration skapar också förutsättningar för en pedagogisk integration över hela det gymnasiala skolstadiet. Den större skolenheten ger säkrare underlag för inrättandet av fasta lärartjänster. Därvid förutsättes givetvis att lärarnas tjänstgöring inte skall vara knuten till en viss skolform utan till ett visst ämne eller viss ämneskombination med undervisningsskyldighet inom hela skolenheten. Eleverna skall sålunda ha tillgång till lika goda lärare i ett visst ämne oberoende av utbildningsväg. Samtidigt skapas vissa förutsättningar för samundervisning om ock i begränsad omfattning.

10.2 De gymnasiala skolformernas dimensionering

10.2.1 Gymnasiet och fackskolan. Genom riksdagens beslut i december 1964 har 50 % av årskullen 16-åringar tillförsäkrats rätt till utbildning under minst två år efter grundskolan. Dimensioneringen av gymnasiet, som enligt nyssnämnda beslut skall öka från f. n. 25 % till ca 30 % 1970, har avvägts med hänsyn till den starkt ökade efterfrågan på gymnasieplatser. Angivna 30 % får ses som den övre gräns för expansionen, som de materiella och personella resurserna möjligen kan tillåta under ifrågavarande tidsperiod.

Som ett komplement och ett alternativ till gymnasiet utformades en delvis ny utbildningsväg, fackskolan, vilken under samma period avses bli utbyggd så, att den skall kunna mottaga ca 20 % av årskullen 16-åringar. Genom att fackskolan blir tvåårig och att betydande delar av dess undervisning kan handhavas av lärare med lägre formell kompetens än gymnasiet kräver, kan efterfrågan på en övervägande teoretisk gymnasial utbildning tillgodoses i större omfattning än som vore möjligt inom det egentliga gymnasiets ram.

Skolöverstyrelsens planeringsavdelning har f. n. i sina beräkningar att utgå från delningstalet 30 för gymnasiet och fackskolan. Detta innebär, att antalet intagningsklasser i gymnasiet erhålles på så sätt, att 30 % av antalet 16-åringar i regionen delas med 30. Om därvid överskjutande elevantal överstiger 14 skall ytterligare en klass

få inrättas. På motsvarande sätt bestämmes antalet intagningsklasser i fackskolan. Antalet nybörjarklasser i fackskolan skall dock alltid vara minst tre. En region, som enligt beräkningsnormerna skulle tilldelas tre gymnasieklasser och två fackskoleklasser, får då finna sig i att proportionerna omkastas.

Fackskolan skall ersätta vissa äldre skolformer, som samtidigt med fackskolans genomförande skall avvecklas. Dessa »avvecklingsskolor» är flickskolor och vissa linjer inom den nuvarande yrkesskolan. De linjer som härvid åsyftas är de kommunala tekniska skolorna (tekniska institut) och de tvååriga handelskurser, som bygger på realexamen eller däremot svarande förkunskaper.

Elevantalet i den årskurs av ifrågavarande skolformer som motsvarar 10:e skolåret fördelade sig år 1962 enligt skolstatistiken på olika skolformer enligt nedanstående figur. Elevfördelningen är angiven i % av årskullen 16-åringar.

För att belysa den expansion som fackskolans tillkomst innebär har i figuren fackskolans olika linjer sammanställts med motsvarande linjer (kurser) i avvecklingsskolorna.

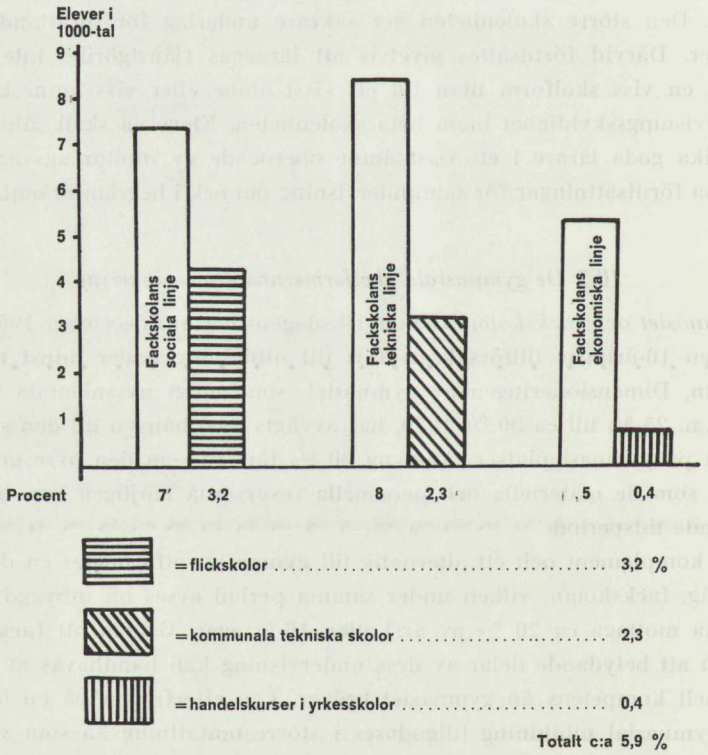

Planeringsmålet för det nya gymnasiet leder till en tämligen genomgripande förändring av den egentliga gymnasieutbildningens struktur. Hur förskjutningarna fördelar sig på olika utbildningsvägar framgår av följande diagram.

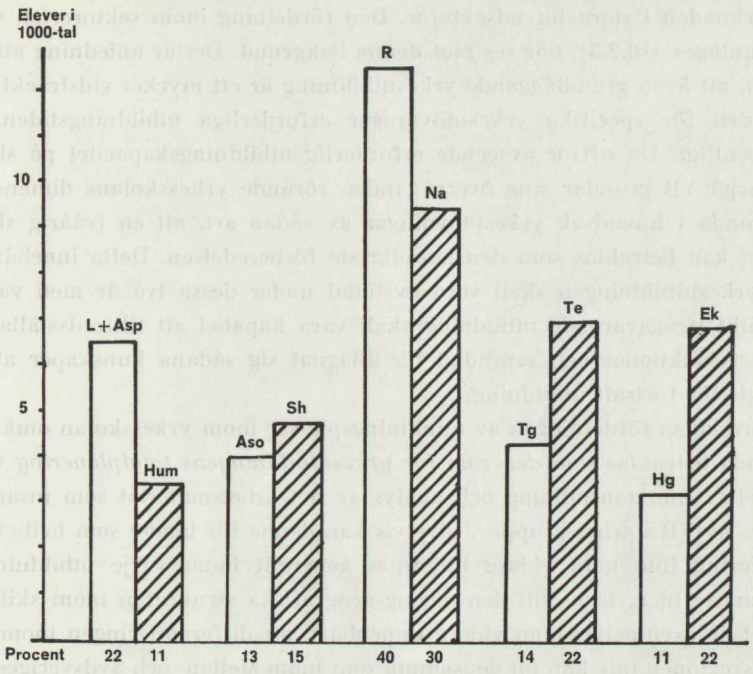

Anm.

1. Intagningen i allmänna linjen är uppdelad på språklig och social gren enligt samma elevers fördelning på grenar i näst sista ringen. För jämförelse med det nya gymnasiets humanistiska linje har av 1962 års förstaringare latinlinjens elever sammanförts med eleverna i allmänna linjens språkliga gren, medan den sociala grenen jämförts med det nya gymnasiets samhällsvetenskapliga linje.
2. Totalintaget 1962 var 30.411 elever, vilket utgjorde 23,2 % av årskullen som var 131.000.
3. Totalintaget 1970 är beräknat efter 30 % av årskullen 16-åringar, vilken uppgår till ca 104.300.
4. Antalet elevplatser är praktiskt taget lika 1962 och 1970, medan den relativa intagningen ökar från 23,2 till 30 % till följd av årskullens minskning.

Av sammanställningarna framgår, att expansionen inom gymnasiet och fackskolan väsentligen koncentreras till de ekonomiska och tekniska linjerna. Detta innebär, om balansen skall bibehållas till arbetsmarknadens nyrekryteringsbehov, att huvuddelen av expansionen inom yrkesskolsektorn borde ske inom de mot skilda produktions- och serviceområden inriktade utbildningsvägarna. Särskilt starkt ökar behovet av personal inom vårdsektorn.

10.2.2 Arbetsmarknadens nyrekryteringsbehov. I kap. 7 har YB närmare diskuterat de olika faktorer som påverkar nyrekryteringsbehovet till arbetsmarknadens olika sektorer. Med hänsyn till att prognosinstrumentet ännu till ingen del kunnat testas mot reella utvecklingstendenser, bör siffrorna, som tidigare framhållits, tolkas med viss försiktighet. I syfte att eliminera de felkällor som en långt driven detaljprognos ovillkorligen måste innehålla har YB stannat för en mera schematisk uppdelning av

arbetsmarknaden i stora huvudsektorer. Den fördelning inom sektorerna, som i det följande antages (10.2.3), bör ses mot denna bakgrund. Det är anledning att återigen erinra om, att även grundläggande yrkesutbildning är ett mycket vidsträckt begrepp, och att den för specifika yrkesutövningar erforderliga utbildningstiden varierar högst väsentligt. De siffror avseende erforderlig utbildningskapacitet på skilda områden, varpå YB grundar sina överväganden rörande yrkesskolans dimensionering, avser sålunda i huvudsak yrkesutövningar av sådan art, att en tvåårig skolmässig utbildning kan betraktas som den lämpligaste förberedelsen. Detta innebär sålunda inte att yrkesutbildningen skall vara avslutad under dessa två år men väl att den som erhållit ifrågavarande utbildning skall vara kapabel att tillfredsställande fylla vissa arbetsfunktioner och samtidigt ha tillägnat sig sådana kunskaper att en god grund lagts för fortsatt utbildning.

Den föreslagna fördelningen av utbildningsplatser inom yrkesskolan omkring 1970 bör sålunda betraktas som *den ram för yrkesutbildningens totalplanering* vartill YB kommit efter sammanställning och analys av det arbetsmaterial som insamlats och bearbetats av YB:s arbetsgrupper. Givetvis kan denna för landet som helhet gällande differentiering inte utan vidare tillämpas generellt inom varje utbildningsregion. Hänsyn måste bl. a. tagas till den näringsgeografiska strukturen inom skilda landsdelar. Det är exempelvis utan vidare uppenbart, att differentieringen inom den inre Norrlandsregionen inte kan bli densamma som inom Mellan- och Sydsveriges industricentra. YB har för avsikt att om möjligt senare söka analysera de faktorer, som ur näringsgeografiska synpunkter har relevans med avseende på yrkesutbildningens strukturering och därur söka dra sådana slutsatser att en i görligaste mån rationell fördelning av utbildningsresurserna blir möjlig. Detta är emellertid ett synnerligen svåranalyserat problemkomplex, varför en fördelning med hänsyn till aktuella förhållanden måste betraktas som preliminär. En kontinuerlig uppföljning bör rimligen leda till successiva förskjutningar och omdispositioner av de samlade utbildningsresurserna. Det torde böra anförtros åt skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen att i samråd med statistiska centralbyråns prognosinstitut bevaka detta utomordentligt viktiga område och mot bakgrunden av den nya belysning, som kan ges åt dessa problem, genomföra de förändringar som omständigheterna kan komma att påkalla.

Mot bakgrunden av anförda synpunkter finner YB det angeläget att åter understryka att yrkesskolorna måste utformas så, att största möjliga flexibilitet möjliggöres.

10.2.3 Yrkesskolans dimensionering är inte endast en fråga om utbildningsbehov och -resurser för ungdom utan också i ökande omfattning för vuxna.

För ungdomsutbildningen har YB såsom framgår av kap. 7 kommit fram till ett utbildningsbehov motsvarande 30—35 % av årskullen 16-åringar.

Hur dessa enligt YB:s mening bör fördelas på de olika huvudstudievägarna framgår av tabellen på sid. 110.

Med hänsyn till olika slag av utbildningar beräknar YB elevplatsbehovet för ung-

domar till 74.000. Härtill kommer platsbehovet för vissa andra utbildningar och för vuxenutbildning, vilket YB uppskattar till 40.000.

Sammanlagt bör alltså yrkesskolan omkring 1970 vara dimensionerad för 114.000 elever.

Den sålunda föreslagna fördelningen och dimensioneringen ger enligt YB:s mening möjlighet att inom samtliga regioner erbjuda utbildningsmöjligheter för de största huvudområdena nämligen: verkstadsindustri, byggnadsindustri, handel och kontor samt vårdområdet. Dessutom bör hushållsteknisk utbildning och endera av fordons- och elektrikerutbildning kunna erbjudas i samtliga regioner.

KAPITEL 11

Yrkesskolans organisation och innehåll

11.1 Yrkesskolans målsättning

Den gymnasiala yrkesskolans primära uppgift är att ge unga människor en grundläggande yrkesutbildning, som — så långt som möjligt — är anpassad till individens behov och förutsättningar samt till avnämarnas krav och behov. Dagens arbetsmarknad inrymmer en mångfald olika arbetsuppgifter, som var för sig har sitt speciella utbildningsbehov. Hela skolväsendets målsättning och specialisering måste stå i nära överensstämmelse med behovet av arbetskraft inom olika yrkesområden. Detta krav gäller måhända endast i begränsad utsträckning för mera allmänt inriktade utbildningar. Ju mera en utbildning är inriktad mot specifika arbetsuppgifter, desto viktigare är det att utbildningskapaciteten svarar mot rekryteringsbehovet. Detta problem kompliceras framförallt av att det inom många områden av arbetslivet sker en snabb förändring av arbetsuppgifterna. Innehållet i den utbildning som skolorna meddelar idag måste vara utformad så, att den i största möjliga utsträckning motsvarar morgondagens krav och behov. Denna målsättning är dock inte lätt att uppfylla, eftersom utvecklingen inom skilda områden synes fortskrida i gradvis stegrat tempo. Det finns därför skäl att ingående ompröva den grundläggande yrkesutbildningens specialisering.

Trots alla komplikationer måste dock yrkesutbildningen — i varje fall i sitt slutskede — vara klart inriktad mot vissa bestämda yrken eller yrkesområden. Vidare är det angeläget, att den kvantitativa avvägningen av olika utbildningsspecialiteter överensstämmer med arbetsmarknadens behov. I och med att yrkesutbildningen utformas utifrån dessa utgångspunkter, har den också i ett väsentligt avseende uppfyllt ungdomens behov. En utformning av yrkesutbildningen, som enbart tillmötesgår de ungas fria efterfrågan av olika utbildningsspecialiteter, drabbar icke minst ungdomen själv. En realistisk yrkesvägledning är en viktig faktor i skolsamhället. Denna fråga har belysts i gymnasiepropositionen (1964: 171). Departementschefen uttalar på sid. 100 följande: »Som bl. a. GU framhållit är emellertid utbildningsintresse och avnämarbehov ingalunda oberoende av varandra. Man bör kunna räkna med att en effektiv studie- och yrkesvägledning byggd på arbetsmarknadsprognoser skall medverka till att ungdomarnas intresse för utbildnings- och yrkesvägar kommer att visa god överensstämmelse med efterfrågan på arbetskraft.»

I kapitel 5 ovan har YB beskrivit yrkesutbildningens nuvarande omfattning och struktur. Yrkesskolväsendet har en rik flora av kurstyper. I nämnda kapitel har sålunda redovisats en gruppering av förekommande heltidskurser på sammanlagt 35

kursområden. De flesta av dessa kursområden inrymmer två eller flera kurstyper. Denna differentiering av yrkesutbildningen speglar ett successivt växande behov av skolmässig yrkesutbildning för allt fler yrken. Trots den rika förgreningen av yrkesutbildningen är inte alla de utbildningsbehov tillgodosedda, som närmast skulle tillgodoses av yrkesskolorna. Det finns således många utbildningsbehov inom skilda områden av arbetslivet, för vilka det ännu inte ordnats någon grundläggande skolmässig yrkesutbildning.

Yrkesutbildningarna är för närvarande i stort så organiserade, att de redan i utbildningstidens början är specialiserade mot visst yrke. En sådan organisation har den fördelen, att all tid kan ägnas åt studier som direkt sammanhänger med slutmålet. Å andra sidan har denna organisation en hel del olägenheter, bl. a. i det avseendet att ungdomarnas reella valmöjligheter kommer att variera med skolornas kursprogram. Vid utformningen av förslagen till de olika yrkesutbildningarnas innehåll har YB i viss utsträckning sökt ompröva yrkesutbildningens specialisering på det gymnasiala åldersstadiet.

Som tidigare framhållits i kapitel 8 och 9 varierar arbetsmarknadens behov av yrkesutbildad arbetskraft inom vida gränser. En kraftig variation av yrkesutbildningsbehovet kan också finnas mellan närbesläktade arbetsuppgifter. Inom en och samma verkstadslokal kan det exempelvis finnas dels arbetsuppgifter som kräver en omfattande utbildning av utövaren och dels en mångfald uppgifter, som knappast kräver någon yrkesutbildning alls. Vid utformningen av den gymnasiala yrkesskolan är det synnerligen svårt att ta hänsyn till sådana vida variationer i fråga om utbildningsbehov. Man kan nämligen inte förutsäga, vilka ungdomar som kommer att få kvalificerade arbetsuppgifter och vilka som skall fullgöra arbetsuppgifter av utpräglad rutinkaraktär.

En utbildnings innehåll och målsättning bör i hög grad göras beroende av bl. a. elevernas genomsnittliga mognad och förutsättningar. Detta gäller i särskilt stor utsträckning för yrkesutbildningen på det gymnasiala stadiet. De ungdomar, som övergår direkt från grundskolan till yrkesskolan, är endast 16 år. I den åldern är det ofta svårt att ta definitiv ställning i yrkesvalet. Visserligen får grundskolans elever både teoretisk och praktisk yrkesorientering. Men ett yrkesval kan dock inte enbart grundas på viss insikt om arbetsbetingelserna inom olika yrken. Ett sådant val förutsätter också en riktig tolkning av egna förutsättningar och intressen. Eftersom en stor del av 16-åringarna befinner sig i en intensiv utvecklingsperiod är det i många fall svårt att på reell grund avgöra vilket yrke, som bäst passar den enskilde individen. Vårt skolsystem förutsätter bl. a., att ungdomarna i regel skall påbörja sin skolmässiga grundläggande yrkesutbildning direkt efter grundskolan. YB:s förslag bygger på den förutsättningen, att en växande andel av årskullen på det gymnasiala åldersstadiet skall få en skolmässig yrkesutbildning. Utifrån bl. a. dessa förutsättningar har YB sökt utforma flertalet yrkesutbildningar så, att de ej är strängt differentierade redan från utbildningens början.

En yrkesutbildning innebär en väsentlig investering såväl för samhället som för den enskilde. Det torde vara realistiskt att antaga, att det finns ungdomar som efter

en avslutad yrkesutbildning kommer att ägna sig åt annan yrkesverksamhet än den de utbildats för. Huruvida detta innebär en felinvestering för den enskilde eller samhället är beroende av ett flertal faktorer. En viktig faktor är ifrågavarande yrkens släktskap i olika avseenden. En annan viktig faktor är den meddelade yrkesutbildningens innehåll. Generellt torde kunna påstås, att en bred, allmänt inriktad yrkesutbildning medför mindre förluster vid yrkesbyten. Mot detta kan invändas, att ju bredare och allmännare en yrkesutbildning utformas desto längre blir utbildningstiden, under förutsättning att yrkesutbildningen i slutskedet skall uppnå en viss specialiserad nivå. En bedömning av en yrkesutbildnings lämpliga specialisering eller i vilken utsträckning utbildningen skall innehålla mera allmänt utbildningsstoff är således i viss mån en ekonomisk fråga.

En övergång från »utbildningsyrket» till ett annat yrke kan i huvudsak ha två skäl. Ett skäl kan vara ett med hänsyn till anlag och intressen felaktigt yrkesval. Det andra skälet kan vara en påtvingad övergång, exempelvis på grund av arbetslivets omstrukturering. I båda fallen fordras normalt en viss omskolning. Omfattningen av en sådan omskolning är bl. a. beroende av den erhållna yrkesutbildningens bredd. För att minska frekvensen av frivilliga yrkesbyten och underlätta en omskolning har YB ansett det angeläget dels att i viss utsträckning bredda yrkesutbildningarnas innehåll och dels att låta yrkesskolan fylla en viss yrkesvägledande funktion. Till dessa frågor återkommer YB i avsnittet »Blockutbildning» (11.5).

En utbildnings generella värde är i stor utsträckning beroende av i hur hög grad utbildningen är allmänt fostrande och karaktärsdanande. Därför bör en viktig målsättning för all utbildning vara att skänka karaktärsdaning och arbetslivsfostran. I vissa avseenden har yrkesskolan här större möjligheter än andra skolformer. För att yrkesskolan på bästa sätt skall kunna fullgöra dessa viktiga uppgifter måste stora krav ställas på yrkesutbildningens innehåll och utformning. I ett flertal utbildningar i yrkesskolan tar övningar för praktisk yrkesverksamhet det ojämförligt största utrymmet. Det är både vid teoretisk och praktisk undervisning i detta hänseende som framför allt yrkesskolan ger reella möjligheter att meddela eleverna en arbetslivsfostrande och karaktärsdanande undervisning. En viktig förutsättning för att skolan skall kunna ge en god fostran för arbetslivet är, att varje elev vid varje lektionstillfälle har en känsla av att tiden utnyttjas på ett meningsfullt och effektivt sätt. YB anser därför att en effektivisering av undervisningsmetoderna i skilda avseenden är synnerligen angelägen. I ett kommande betänkande avser YB att mera ingående behandla hithörande frågor. Med hänsyn till betydelsen av detta viktiga problemkomplex kommer YB att redan i detta betänkande beröra vissa centrala problem i kapitel 16.

11.2 Utbildningstidens längd

11.2.1 Stora variationer. Yrkesskolan är till sin utformning och sitt innehåll mera heterogen än de båda andra gymnasiala skolformerna, fackskolan och gymnasiet. För att yrkesskolan skall kunna fylla sin egentliga uppgift måste den vara specifikt

inriktad mot olika yrken eller yrkessektorer. Även om yrkesskolan endast skulle ha till uppgift att meddela grundläggande yrkeskunskaper, blir dess utbildningsgrenar snävare än de andra gymnasiala skolformernas. Yrkesskolan skall vara så utformad, att den vid varje tillfälle skall meddela en adekvat målinriktad yrkesutbildning. Detta betyder också att den ofta måste anpassas till förändrade förhållanden. Bl. a. av detta skäl har YB inte funnit det vara möjligt att i detta betänkande framlägga alltför detaljerade förslag.

YB har inte hittills haft möjlighet att genomföra några egentliga analyser av vad olika utbildningar bör innehålla. Med anledning härav måste vissa av YB:s förslag betraktas som endast preliminära. Innehållet såväl i de egentliga yrkestekniska ämnena som i ämnen av mera allmän karaktär kommer närmare att beröras i ett senare sammanhang. YB ger däremot vissa detaljerade konkret utformade förslag beträffande undervisningstidens längd, undervisningens organisation samt omfattningen av obligatoriska allmänna ämnen i olika utbildningar.

Vilken längd en skolmässig grundläggande yrkesutbildning lämpligen bör ha kan inte generellt bestämmas. Man torde knappast ens kunna bestämma erforderlig längd i det enskilda fallet, utan att det individuella utbildningsmålet är mycket klart specifiserat. Givetvis kan man genom noggranna analyser av enskilda fall komma fram till vissa allmänna slutsatser, men sådana analyser skulle säkert utvisa, att det är omöjligt att fixera hur lång en skolmässig grundläggande yrkesutbildning lämpligen bör vara. Detta påstående torde vara särskilt relevant om man tar hänsyn till de avsevärda variationer man har i fråga om elevernas individuella anlag och intressen.

Enligt YB:s uppfattning är värdet av den skolmässiga yrkesutbildningen inte uteslutande beroende av hur lång tid utbildningen omfattar. Givetvis måste det finnas rimligt utrymme för att de enskilda eleverna skall få grundläggande insikt om och färdighet i de arbetsmoment, som normalt kan sägas ingå i ett visst yrke. Emellertid är inte enbart inlärningstiden avgörande för resultatet. Inte minst metoderna för inlärningen har betydelse i sammanhanget. YB anser det vara av största vikt, att eleverna i undervisningen på mest rationella sätt meddelas vissa stabila grundkunskaper och viss arbetsrutin samt att de parallellt därmed får en god arbetsfostran och en lämpligt utformad orientering om det arbetsliv de möter vid utbildningstidens slut. I detta sammanhang önskar YB fästa uppmärksamhet på att yrkeslärarna f. n. har en synnerligen besvärlig arbetssituation, som bl. a. innebär, att kundkontakter, materialbeställningar och redovisningsarbete måste skötas under tid som är schemalagd för undervisning. Detta förhållande är från pedagogisk synpunkt mycket otillfredsställande. YB förutsätter, att det i nämnda avseenden blir ändringar och återkommer härtill i kap. 16.

Den utveckling av pedagogiska hjälpmedel av olika slag som f. n. pågår torde göra det möjligt att avkorta den relativa inlärningstiden. YB förutsätter en intensifierad försöks- och forskningsverksamhet inom det yrkespedagogiska området, varigenom man torde kunna uppnå avsevärda förbättringar i undervisningen. Härvid förutsättes vidare att inlärningsstoffet analyseras och att sådana åtgärder vidtages att utbildningen blir likformig i olika skolor.

11.2.2 En i princip tvåårig yrkesskola. I den nuvarande yrkesskolan har längden av de olika utbildningarna bestämts för varje utbildningsgren för sig. Någon påtaglig strävan efter enhetlighet har inte funnits. Man har sökt bestämma det nödvändiga innehållet i utbildningen och avvägt utbildningstiden med hänsyn härtill. Detta synsätt kan åtminstone sägas vara grundläggande.

Emellertid har under utvecklingens gång vissa tendenser till normalisering framvuxit. Det har blivit allt vanligare, att man inom industri- och hantverkssektorn fastställt en normaltid av två år. Inom området handel och kontor har normaltiden alltmer kommit att bli ettårig med ett års påbyggnad. Inom det husliga fältet har hittills intresset för en-terminsutbildning varit störst, men ettårskurser har under senare år tilldragit sig ökat intresse. Tvååriga kurser har inom denna sektor funnits endast under de allra senaste åren och då endast på ett fåtal orter. Inom vårdområdet slutligen förekommer betydande variationer i utbildningstidens längd.

För den yrkesskola, som YB nu föreslår, måste hänsyn även tas till andra skolformer. Vill man göra allvar av tanken på en enhetlig, integrerad gymnasial skola, där de olika delarna för ungdomarna framstår som jämställda, måste vissa likheter skapas mellan delarna. Det nya gymnasiet är treårigt, med endast ett undantag, medan fackskolan är tvåårig. Enligt YB:s mening bör man i princip taga ställning till hur lång utbildningstid den nya gymnasiala yrkesskolan normalt bör omfatta. Den nya yrkesskolan skall ge en bred och i princip mera grundläggande utbildning än den nuvarande. Förslagen om blockutbildning och utbildningsblock både förutsätter och motiverar en större enhetlighet i fråga om utbildningstiden. Självklart kan en enhetlig utbildningstid inte tillämpas för alla yrkesutbildningar. Alltfort måste den huvudsynen gälla, att utbildningstiden skall vara så lång som innehållet påkallar. Det synes emellertid YB möjligt att fastställa en huvudregel för utbildningstiden i den gymnasiala yrkesskolan även om undantagen blir många.

Mot bakgrunden av YB:s överväganden och med beaktande av vad som framkommit genom arbetsgruppernas överläggningar har YB funnit, att *den nya gymnasiala yrkesskolan bör vara i princip 2-årig.*

Detta synes innebära en minskning av utbildningstiden för vissa nuvarande utbildningar inom industri- och hantverksområdet och en utökning av utbildningstiden inom vissa andra områden. Principen skall emellertid tillåta undantag i båda riktningarna då så är påkallat. Vidare bör systemet med blockutbildning ge ökade möjligheter till övergång från en utbildningsväg till en annan.

En i princip 2-årig gymnasial yrkesskola skall ge en grundläggande skolmässig yrkesutbildning. Emellertid bör man beakta att yrkesutbildningen icke med nödvändighet är knuten till samhällets yrkesskola. Den yrkesutbildning, som är företagsspecifik eller som eljest kräver resurser utöver dem som skolan disponerar, skall givetvis kunna förläggas till de företag eller enskilda skolor, som kan ge en adekvat utbildning. YB återkommer till detta. Man bör också beakta, att yrkesutbildningen bör utformas så, att den som inte behöver en tvåårig utbildning kan avgå från skolan tidigare och då ha erhållit en i viss mån avslutad skolmässig utbildning.

Det är viktigt att den nya yrkesskolan utformas så, att såväl längre som kortare

utbildning uppfattas som lika naturliga och nödvändiga delar av den gymnasiala yrkesskolan.

11.2.3 Färdigutbildning i skola och arbetsliv. De enskilda gymnasieområdena uppvisar mycket stora variationer ifråga om näringslivets struktur och omfattning. För att ungdomar från olika gymnasieområden skall kunna erhålla en någorlunda likartad yrkesutbildning oberoende av nämnda olikheter, måste den gymnasiala yrkesutbildningen utformas med hänsyn härtill. Färdigutbildning för specifika yrkesuppgifter efter en tvåårig grundutbildning kan ske inom näringslivet, men kan också organiseras som påbyggnadsutbildning i samhällets yrkesskolor. Färdigutbildning kan även som tidigare nämnts (8.5.3) ges som inbyggd undervisning och i företagsskolor.

Som förut betonats har det för YB framstått som synnerligen angeläget att den gymnasiala yrkesutbildningen utformas så, att den i görligaste mån blir ett attraktivt utbildningsalternativ till gymnasium och fackskola. En förutsättning härför är att yrkesutbildningen erbjuder en klart målinriktad väg mot vissa bestämda yrken eller yrkessektorer. En annan viktig förutsättning är, att genomgången yrkesutbildning kvalificerar för fortsatt utbildning av olika slag. Därför måste yrkesskolan också erbjuda olika specialutbildningar, avsedda för såväl ungdom som vuxna. Dessa specialutbildningar bör ha en konkret målinriktning och bl. a. tillgodose arbetslivets behov av tekniker och personal för arbetsledande uppgifter inom olika områden. Sådana specialutbildningar bör normalt föregås av något eller några års yrkesverksamhet.

Här avsedda specialutbildningar bör i regel utformas som påbyggnadsutbildningar på en tvåårig grundläggande utbildning och vanligen ha en längd av ett år. I dessa frågor hänvisas till kap. 20.

Specialutbildningar beräknas rekrytera ungdomar från ett väsentligt större område än vad som svarar mot en gymnasieregion. De förutsättes även få en snävare funktionsinriktning än den tvååriga grundläggande utbildningen. Man bör undersöka i vilken utsträckning även yrkesskolor på icke-gymnasieort kan komma ifråga för specialutbildningar av här åsyftad karaktär.

11.2.4 Etapputbildning. Som tidigare antytts föreslår YB en yrkesutbildning uppbyggd av områdesinriktad basutbildning, successiv specialisering och specifik färdigutbildning. Med hänsyn till arbetslivets synnerligen skiftande krav på färdigheter för olika yrkesutövningar, bör den i princip tvååriga grundutbildningen i regel uppbyggas i etapper. Redan första året skall innehålla en utbildning som är tillräcklig för utförandet av vissa arbetsuppgifter inom ett yrkesområde. Det skall också ges en viss avrundning; därmed skall skapas naturliga avgångsmöjligheter efter genomgången första årskurs. Ett dylikt system bereder möjlighet för den enskilde eleven att efter något eller några år återkomma till skolan för att fullborda utbildningen. Likaså bör det falla sig naturligt att återvända till yrkesskolan för att erhålla specialutbildning av något slag. Sådan utbildning torde i regel organiseras som vuxenutbildning.

I den nya yrkesskolan skall sålunda en viss utbildningsgång kunna byggas upp i etapper åtskilda av praktisk yrkesverksamhet under längre eller kortare perioder. Studieperioderna skall trots detta ses som ett sammanhängande helt utgörande en utbildningssekvens — ett tema med individuella variationer.

Om utbildningen uppbygges på angivet sätt, kan yrkesutbildningen för t. ex. arbeten inom jord- och skogsbruk och för husliga och vårdyrken organiseras i form av en normalt ettårig grundläggande utbildning i gymnasial skola med möjlighet till påbyggnadsutbildningar av olika slag inom resp. yrkesområde. Dessa påbyggnadsutbildningar kan genomgås direkt efter avslutad basutbildning eller efter viss yrkesverksamhet.

11.3 Gemensamma obligatoriska ämnen i yrkesutbildningen

11.3.1 Allmänna ämnen. Tidigare har framhållits att de snabba förändringarna i samhälle och arbetsliv medför ökade krav på allmän orientering och på kommunikationsfärdigheter hos den enskilde individen. Det är viktigt, att detta beaktas i skolplaneringen, och då icke minst vid utformningen av yrkesutbildningen. I princip bör de ungdomar, som väljer en yrkesutbildning, ha samma rätt till orientering i allmänna ämnen som eleverna i gymnasiet och fackskolan. Deras behov av en dylik orientering är minst lika stort som gymnasie- och fackskoleelevernas. Yrkesskolans uppgift är dock i första hand att meddela yrkesutbildning med en sådan omfattning att den leder till direkt yrkesverksamhet. Yrkesutbildningen skall vara så flexibel till sin utformning, att den skall kunna ge alla ungdomar en yrkesutbildning — således även ungdomar som har en sådan begåvningsstruktur att de har ett ringa intresse för studier av ämnen med mera allmänt bildande innehåll. Det innebär, att vissa ungdomar i yrkesskolan skall kunna få en yrkesutbildning som, med ett minimum av obligatoriska teoretiska ämnen, ändå leder till olika uppgifter i arbetslivet.

Vid YB:s överväganden angående de allmänna ämnena i framtidens yrkesutbildning har olika synpunkter helt naturligt gjort sig gällande. Redan nu förekommer i vissa utbildningar i yrkesskolan allmänna ämnen i icke obetydlig grad. Alla tecken synes tyda på att kännedom om främmande språk, samhällsförhållanden, religioner m. m. i framtiden får allt större betydelse för allt flera. Vårt land har en mycket betydande export och en ej mindre import. Dessa förhållanden medför intima kontakter med länder och folk över hela jorden. Dylika kontakter tas och måste tas av många av dem som genomgår yrkesskolan. Sådana kunskaper, som förmedlas i de ämnen som här kallas »allmänna», blir därför nödvändiga och naturliga också för flertalet elever i framtidens yrkesutbildning. Utifrån dylika synpunkter skulle det vara motiverat — såsom ovan inledningsvis framhållits — att ge betydligt ökat utrymme åt de allmänna ämnena i yrkesskolan. Det kunde också finnas skäl att på timplanen ta upp fler än de vanligast förekommande. Å andra sidan måste man noga bevaka, att yrkesskolans primära mål — en gedigen och effektiv yrkesutbildning — alltid kan upprätthållas. Då andra förhållanden (se nedan under kap. 12) medför att den sammanlagda tid, som står till buds inom skolan, icke kan ökas utan i stället kommer att minska, måste

stor försiktighet iakttas vid avvägningen av de olika ämnena på yrkesskolans timplaner.

YB har, efter denna avvägning, beslutat föreslå en utformning av yrkesutbildningen som innebär, att *eleverna erbjuds en jämförelsevis liten kärna av obligatoriska allmänna ämnen*. Förslaget bygger också på den viktiga förutsättningen, att ungdomarna inom en viss ram fritt får välja till ytterligare ämnen ur yrkesskolans, fackskolans och gymnasiets läroplan. Samtidigt skall det finnas möjlighet för ungdomar, som har särskilda svårigheter för vissa ämnen, att helt eller delvis befrias även från den obligatoriska undervisningen i dessa ämnen.

Vid bedömningen av de allmänna ämnenas omfattning och innehåll har YB sökt att skapa viss analogi med motsvarande förhållande i fackskolan. De för *samtliga* elever i *fackskolan gemensamma* allmänna ämnena har följande omfattning:

Ämne	åk 1	åk 2
Svenska	4	
Engelska /ty eller fr (B-språk)	3	
Samhällskunskap		2
Religionskunskap		2

YB har övervägt, huruvida ovanstående ämnesuppsättning lämpligen borde vara obligatorisk även för yrkesskolans samtliga elever. Antalet veckotimmar och därmed lärokursens omfattning varierar emellertid mellan de olika linjerna i fackskolan. Motsvarande behov av variationer torde förefinnas även inom yrkesskolan. YB anser att från såväl principiella som praktiska synpunkter en samordning och integration mellan fackskolans och yrkesskolans utbildningslinjer bör eftersträvas. På så sätt skapas även vissa förutsättningar för samundervisning med fackskolans och yrkesskolans elever inom samma utbildningssektor.

Vid en avvägning mellan allmänt bildande och yrkesutbildande ämnen har YB funnit det nödvändigt att taga hänsyn till den avkortning av läsår och arbetsvecka, som samordningen av det gymnasiala skolsystemet enligt YB:s mening bör medföra och som närmare behandlas i kap. 12.

Mot bakgrunden av tidigare anförda synpunkter har YB funnit det nödvändigt att i viss mån begränsa den tid, som bör anslås till för alla elever gemensamma obligatoriska ämnen.

YB föreslår sålunda att ämnet *svenska* skall vara obligatoriskt för samtliga elever. Vidare skall eleverna obligatoriskt välja minst ett av ämnena *engelska, samhällskunskap* och *religionskunskap*. Ifrågavarande ämnen skall ingå i yrkesskolans läroplaner med samma timtal som i fackskolans motsvarande linje och i regel även i samma årskurs som i fackskolan. Denna sistnämnda regel har betydelse för möjligheterna att organisera samundervisning med fackskolan.

YB vill dock betona, att ämnenas fördelning på årskurser inte får slaviskt bindas till den för fackskolan gällande. I de fall samundervisning med fackskolan inte kan eller inte behöver organiseras, bör exempelvis ämnet svenska kunna fördelas med 2 vtr på vardera åk 1 och 2. Vidare kan det visa sig lämpligt att koncentrera undervisningen i vissa ämnen eller ämnesavsnitt till kortare perioder. Behov därav kan föreligga då utbildningen till mera betydande del sker utanför skolans lokaler.

Det synes befogat att ytterligare understryka, *dels* att eleverna skall få möjlighet att fritt tillvälja allmänna ämnen utöver den obligatoriska kärnan och *dels* att vissa elever skall kunna befrias även från de obligatoriska allmänna ämnena.

11.3.2 Arbetslivsorientering. En yrkesutbildnings väsentligaste uppgift är att förbereda för den situation som möter individen vid utträdet i arbetslivet. Yrkesutbildningen på det gymnasiala åldersstadiet vänder sig till ungdomar som normalt kommer direkt från grundskolan. Efter utbildningstidens slut skall dessa ungdomar på bästa sätt vara beredda att direkt träda ut i arbetslivet. Även om yrkesutbildningen i jämförelse med andra utbildningar i många avseenden är konkret arbetslivsinriktad, möter de unga i arbetslivet en helt ny situation, som i många avseenden avviker från skollivets villkor och förhållanden.

YB anser, att yrkesutbildningen obligatoriskt bör innehålla vissa orienteringsmoment speciellt inriktade mot arbetslivets villkor och förhållanden. Denna orientering bör i huvudsak söka att belysa individens ställning i dagens arbetsliv. En sådan belysning bör också i viss mån göras retrospektiv. Denna YB:s åsikt innebär icke någon direkt nyhet för den svenska yrkesutbildningen. Men YB *föreslår,* att all yrkesutbildning på det gymnasiala stadiet obligatoriskt skall omfatta ett särskilt ämne benämnt *arbetslivsorientering* och att detta ämne skall ha ett utrymme som svarar mot en veckotimme under ett år. YB avser, att i kommande utformning av förslag till läroplaner närmare diskutera innehållet i ämnet arbetslivsorientering. I detta sammanhang skall endast översiktligt nämnas några huvudmoment som synes böra ingå i ämnet. Yrkesetiska spörsmål bör ingående behandlas. Härvid skall betonas, att arbetslivet inte endast ställer krav på insikter och färdigheter utan i lika hög grad kräver ansvarskänsla, solidaritet, förmåga till hänsyn och samarbete samt respekt för ingångna avtal. Vidare bör relationerna mellan lärlingar och utlärda, mellan överordnade och underordnade behandlas. Frågor rörande arbetsmarknadens struktur och de fackliga organisationernas betydelse för arbetstagare och arbetsgivare bör belysas, liksom löneavtalens tillkomst och tillämpning. Redogörelse bör lämnas för förhandlingspraxis och fördelning av de ekonomiska resurserna. Rationaliseringens, mekaniseringens och automatiseringens inverkan på kostnader och välståndsutvecklingen bör diskuteras, liksom strukturrationaliseringen och omskolningsbehovet samt fortbildningens betydelse för individen i ett föränderligt samhälle.

YB är av den uppfattningen, att undervisningen i de yrkesetiska avsnitten i ämnet arbetslivsorientering bör handhas av en särskild lärare.

Med hänsyn främst till vikten av att eleverna är så mogna som möjligt när arbetslivsorienteringen ges, föreslår YB att detta ämne alltid placeras i 2:a årskursen. De

elever, som avser att avsluta sin yrkesskolgång efter första årskursen, bör dock få någon undervisning i vissa delar av detta ämne. Denna bör ges dem t. ex. under timmen till förfogande under vårterminens senare del.

11.3.3 Ämnet gymnastik. YB *föreslår,* att ämnet gymnastik skall omfatta sammanlagt 4 veckotimmar i en 2-årig yrkesutbildning. Undervisningen i ämnet gymnastik skall i vissa speciella fall kunna utbytas mot ämnet yrkesteknik. Ett sådant utbyte kan bli nödvändigt bl. a. i andra årskursen i vissa yrkesutbildningar av byggnadsarbetare för att därigenom göra det möjligt att organisera utbildning på lärlingsbyggen. Eljest bör gymnastik vara obligatoriskt.

Innehållet i detta ämne måste anpassas efter det behov ämnet skall fylla i yrkesutbildningen och efter de i vissa hänseenden annorlunda förhållanden som gäller för yrkesskolans elever. Bl. a. bör ämnet här ges en klart arbetsfysiologisk inriktning.

11.4 Teoretiska och praktiska ämnen

När yrkesutbildningens innehåll behandlas, tillämpas i olika sammanhang en gränsdragning mellan praktiska och teoretiska ämnen. Trots att man numera allmänt torde vara medveten om att en reell gräns mellan dessa båda ämnesgrupper inte existerar, synes själva förekomsten av benämningarna teori och praktik fortfarande i hög grad påverka ställningstaganden och värderingar.

En yrkesutbildning skulle kunna sägas ha till uppgift bl. a. att för ett visst yrkesområde eller ett visst yrke meddela dels kunskaper eller insikter och dels grundläggande färdigheter. Det räcker emellertid inte med ett visst mått av insikt och en viss färdighetsnivå. Särskilt inom vissa yrken måste elevens analytiska förmåga utvecklas. Det är genom egna analyser som eleven skall skaffa sig vidare och djupare insikter än de som en grundutbildning rimligen kan ge. Yrkesutbildningen måste också, såsom ovan berörts, vara allmänt fostrande dels för arbetslivet och dels för samhällslivet i dess helhet. Att söka draga upp en gräns mellan eller inom dessa olika moment — kunskapsmeddelelse, färdighetsövningar och arbetslivsfostran — och att benämna vissa moment som praktik och andra som teori synes YB vara helt orealistiskt. Det ligger emellertid nära till hands att söka hänföra färdighetsövningar till praktik och yrkesinsikt till teori. Emellertid är också en sådan uppdelning föga realistisk. En insiktsmeddelande undervisning skulle kunna uppdelas i två huvudgrupper — dock utan att någon gräns konstrueras mellan dessa båda grupper. En viss del av den yrkesinsikt som en yrkesutövare lämpligen bör få är till sin natur så pass allmän, att undervisningen av en elevgrupp i dylika avsnitt lämpligen kan förläggas till en teorilokal. Normalt är emellertid en stor del av de insikter som en yrkesutbildning bör innehålla av den art, att undervisningen mer eller mindre nödvändigt måste förläggas till skolor med specialutrustning för att den skall få den verklighetsanknytning som erfordras. En viss del av denna undervisning utgör ett inledande moment till färdighetsövning. En mycket viktig del av en yrkesutövares kunskaper eller insikter inhämtas huvudsakligen i praktisk yrkesverksamhet. Det är

framförallt insikter av sådant slag som utgör kännetecken och bevis på god yrkeskunskap.

1960 års lärarutbildningssakkunniga har i sitt betänkande SOU 1965: 29 om lärarutbildningen gjort bl. a. följande uttalande (sid. 17):

> Estetisk och praktisk bildning kan inte strängt särhållas från intellektuell bildning. På samma sätt har nutida forskning kunnat påvisa hur nära den fysiska träningen och utvecklingen hänger samman med den psykiska. Det är i automationens tidevarv inte heller möjligt att som förr särhålla kroppsarbete och tankearbete. På samma sätt blir det omöjligt att se läroämnen och yrkesämnen som helt sidoordnade. Yrkesämnena innehåller ämnesteoretiska moment, läroämnena inriktas på speciella avnämarbehov osv.

Dessa omdömen överensstämmer helt med den uppfattning YB kommit till vid behandlingen av skilda yrkesutbildningsfrågor. Den bestående dualismen mellan teoretiska och icke-teoretiska studievägar är mycket olycklig, och fördelningen av lärostoffet på läroämnen, övningsämnen och yrkesämnen är enligt YB:s mening onaturlig och bör på allt sätt motarbetas.

I läroplaner för ett stort antal yrkesutbildningar används benämningen yrkesarbete för den undervisning som äger rum i skolverkstäder och motsvarande lokaler. Den direkt yrkesinriktade undervisningen innehåller vidare ett antal s. k. yrkesteoretiska ämnen. Exempel på sådana ämnen är inom verkstadsskoleutbildningarna: materiallära, verktygs- och maskinlära och yrkesritning. Motsvarande yrkesteoretiska ämnen finns även inom andra utbildningsområden. Som samlingsbenämning på yrkesteoretiska ämnen (yrkesteori) och yrkesarbete (yrkespraktik) används benämningen *yrkesämnen.*

Det är inte realistiskt att i fortsättningen tillämpa denna strikta gränsdragning mellan å ena sidan yrkesteori och å andra sidan yrkesarbete. YB har även ansett att ämnesbeteckningen yrkesarbete inte är adekvat, eftersom termen mera associerar till ren yrkesverksamhet än till en skolmässig inlärningssituation. Ordet yrkesarbete har ofta lett tankarna fel, inte bara hos sådana personer som varit mer eller mindre främmande för yrkesutbildning, utan även hos sådana som varit engagerade i yrkesutbildning. Man har dragit direkta paralleller mellan skolans »yrkesarbete» och arbete ute i yrkeslivet. Detta är uppenbart fel. Skolans »yrkesarbete» skall alltid vara *utbildning.* Allt vad som göres under lektioner, som benämnes »yrkesarbete», skall vara pedagogiskt betingat och pedagogiskt upplagt. YB har med utgångspunkt från dessa olika förhållanden sökt finna en ämnesbenämning, som bättre än tidigare kan tjäna som samlingsbenämning på *teoretisk* och *praktisk* yrkesundervisning. Som sådan samlingsbeteckning föreslår YB benämningen *yrkesteknik* med underrubrikerna *arbetsteknik* och *fackteori.* För det fall att den ämnesmässiga integrationen helt kan genomföras mellan arbetsteknik och fackteori, skall självfallet underrubrikerna ej förekomma.

De antydda problemställningarna är inte enbart terminologiskt betingade. De har även ett klart samband med en förändrad syn på undervisningen i det ämnesområde som YB benämnt yrkesteknik. Denna förändrade syn medför vissa konsekvenser vid utformningen av de lokaler, som har specialutrustning för undervisningen i yrkes-

teknik. För att den ämnesmässiga integrationen mellan praktik och teori skall kunna genomföras i en konkret undervisningssituation fordras nämligen, att skolverkstäder och motsvarande lokaler utrustas och utformas med tanke härpå. Med andra ord, i anslutning till varje lokal för undervisning i yrkesteknik bör finnas ett ämnesrum avsett för 16 elever. Vidare skall möjlighet finnas, att i en konkret undervisningssituation i skolverkstaden arrangera teoretisk genomgång för en hel elevgrupp.

11.5 Blockutbildning

11.5.1 Bredare grundutbildning. När innehållet i en viss yrkesutbildning skall fastställas utgår man alltid från frågan: »Vad behöver yrkesutövaren kunna?» En sådan metodik leder ofta till en strängt specialiserad utbildning. Emellertid har tidigare i olika sammanhang redovisats, att yrkesutbildningen på det gymnasiala stadiet dels bör ges en innehållsmässig breddning, dels bör ge ungdomarna vidgade valmöjligheter. Motiven för en sådan syn på yrkesutbildningens utformning är tidigare nämnda. YB:s förslag till den gymnasiala yrkesutbildningen har inte enbart byggts upp utifrån inledningsvis nämnd frågeställning utan också med utgångspunkt från en 16-årings situation. Dennes situation kännetecknas ofta av villrådighet inför det definitiva yrkesvalet. Därtill kommer att vederbörande bör få en yrkesutbildning som är så utformad att den underlättar eventuellt påtvingade yrkesbyten i framtiden. *Behovet av innehållsmässig breddning* av yrkesutbildningen får inte undanträngа *kravet på att yrkesutbildningen skall vara målinriktad.* YB har funnit, att för att båda dessa önskemål samtidigt skall kunna uppfyllas måste yrkesutbildningen i princip byggas upp så, att den i sitt inledande skede är innehållsmässigt bred och successivt avsmalnar mot utbildningstidens slut. YB:s förslag bygger på den principen att utbildningen för besläktade yrken i sitt första skede skall bestå av gemensamma utbildningsblock. Innehållet i dessa gemensamma block skall i princip utgöras såväl av en syntes av gemensamma yrkesmoment som av vissa yrkesorienterande moment från vart och ett av de yrken, som har sin utbildning baserad på det gemensamma blocket.

En etappuppbyggnad av de skolmässiga yrkesutbildningarna i successivt avsmalnande utbildningsblock innebär således i princip att yrkesskoleleven får möjlighet att successivt välja specialisering mot en viss yrkessektor eller ett visst yrke. Emellertid kan ett sådant val inte bli obegränsat fritt, vare sig av skolorganisatoriska eller av arbetsmarknadsmässiga skäl.

Den utbildningssituation som eleven möter i en yrkesutbildning, vars innehåll är uppbyggt enligt beskriven blockprincip, kan schematiskt åskådliggöras av figuren på sid. 154.

Yrkesutbildningen som leder fram till ett stort antal yrkesspecialiteter är således baserad på grundläggande block. Motsatsen är en yrkesskola som redan från början har specialiserade utbildningar.

En princip, som innebär att yrkesutbildningen för olika yrken skall byggas upp i successivt smalnande block, förutsätter ställningstagande beträffande både blockens

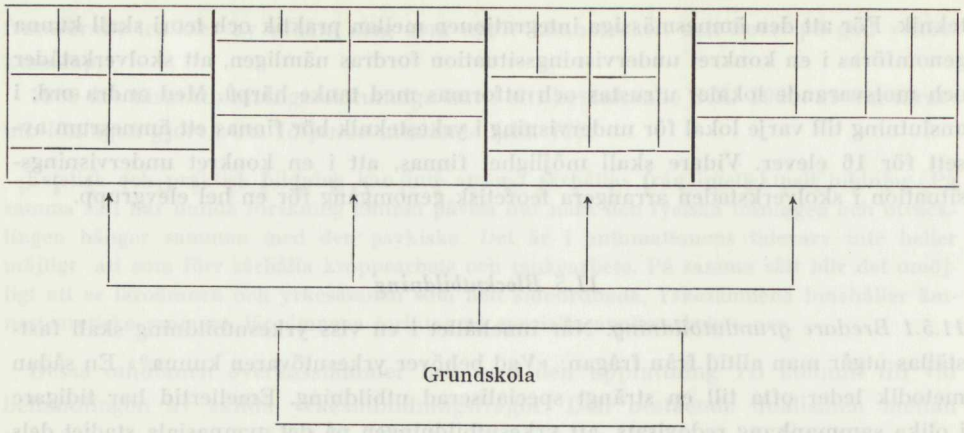

bredd och deras höjd. Med andra ord, man måste taga ställning till dels vilka yrken som skall sammanföras till gemensamma yrkesblock och dels hur stor del av utbildningstiden som skall avdelas för varje utbildningsetapp. YB grundar sitt ställningstagande i dessa frågor i huvudsak på förslag från sina expertgrupper.

Yrkesutbildningar uppbyggda efter den princip, som YB sålunda i princip förordar, kommer till viss del att inrymma sådana moment, som ej direkt erfordras för utövningen av ett visst yrke. Detta förhållande får inte tolkas så, att dessa »sidoavsnitt» är onödigt gods för den färdigutbildade yrkesmannen. I ett tidigare avsnitt har konstaterats, att den enskilde individen i arbetslivet har ett visst behov av »kringkunskaper» för att bättre kunna bedöma sin egen insats. Tidigare har också framhållits, att många yrkesutövare behöver en bredare grundutbildning för att öka beredskapen mot ändrade arbetsförhållanden och för att underlätta eventuell framtida omskolning.

Det är således många skäl, som talar för den principiella organisation av den skolmässiga yrkesutbildning, som YB föreslår. Hur långt man skall gå i fråga om tillämpningen av denna princip är dock en komplicerad bedömningsfråga. YB har emellertid i dessa frågor gått så långt som det varit rimligt och möjligt.

YB har inte ansett det vara vare sig möjligt eller lämpligt att i detta principbetänkande framlägga några detaljerade förslag till olika yrkesutbildningars utformning. I ett senare sammanhang avser YB att framlägga förslag, som mera i detalj skall utvisa olika utbildningars konstruktion och innehåll. Dock måste det ligga inom skolöverstyrelsens kompetensområde att fortlöpande detaljutforma läroplanerna. Det är nämligen viktigt att yrkesskolans läroplaner successivt anpassas till förändringar inom arbetslivet så, att yrkesskolan vid varje särskilt tillfälle meddelar en adekvat yrkesutbildning, som motsvarar aktuella krav. YB har emellertid ägnat proportionsvis stor uppmärksamhet åt vissa principiella problemställningar rörande olika utbildningars huvudsakliga innehåll.

11.5.2 Blockutbildning inom den sociala sektorn. Utbildningen inom den sociala sektorn föreslås organiserad enligt nedanstående blockschema:

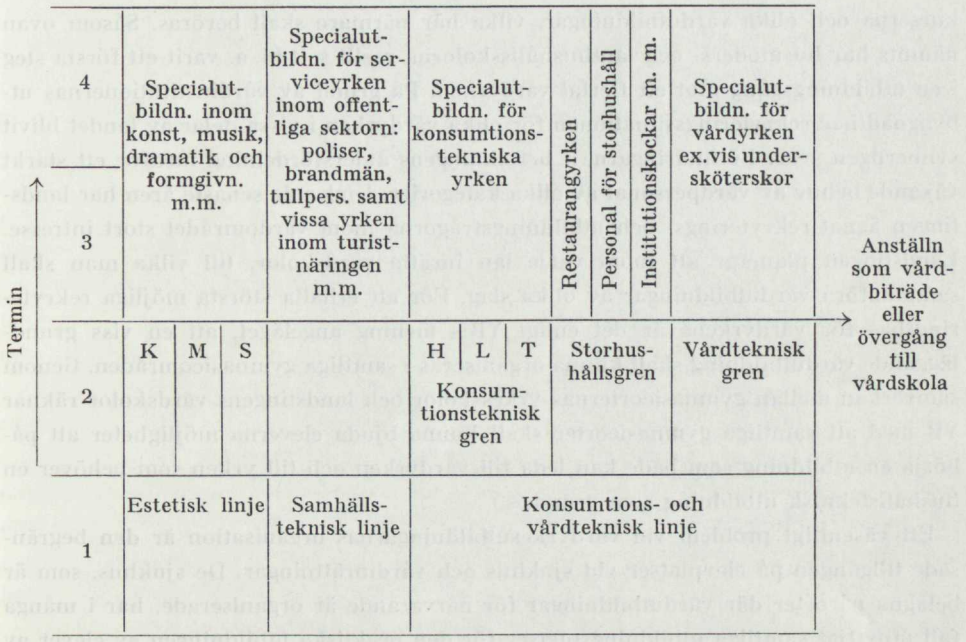

K. Konstfacklig gren (teckning, målning, textil etc.)
M. Musikgren
S. Scenisk gren
H. Hushållsteknisk variant
L. Lantbruksteknisk variant
T. Textilteknisk variant

11.5.2.1 Konsumtions- och vårdteknisk utbildning. Husmodersskolor och lanthushållsskolor — såväl i form av ettårskurser som terminskurser — är en eftersökt utbildningsform i dagens yrkesskola. Att denna skolform blivit så attraktiv torde ha flera orsaker. Den utbildning, som husmoders- och lanthushållsskolor ger är allmännyttig, emedan kurserna i första hand meddelar sådana kunskaper och färdigheter som erfordras för skötseln av ett hem. Skolorna har dessutom varit en, mer eller mindre officiell, inkörsport till ett flertal fortsatta utbildningar inriktade bl. a. mot vårdyrken, olika serviceinriktade yrken och yrken inom storhushåll m. m. Det har med få undantag varit flickor som genomgått dessa skolor. Utbildningar av den art som husmoders- och lanthushållsskolorna ger är innehållsmässigt även lämpade som grundutbildning för vissa yrken, som i stor utsträckning har manliga utövare. Skolöverstyrelsen har helt nyligen ändrat benämning på husmodersskolornas kurser till hemteknisk kurs. Namnändringen avses markera, att kurser av detta slag inte enbart

är avsedda för kvinnliga elever. YB föreslår i det följande en i vissa avseenden förändrad terminologi. Dessa frågor behandlas närmare i kap. 14.

Det finns ett visst samband mellan den utbildning, som meddelas i de hemtekniska kurserna och olika vårdutbildningar, vilka här närmare skall beröras. Såsom ovan nämnts har husmoders- och lanthushållsskolorna reellt sett bl. a. varit ett första steg i en utbildningsgång mot ett flertal vårdyrken. På grund av vårdinstitutionernas utbyggnad har rekryteringssituationen för olika vårdyrken i vissa delar av landet blivit synnerligen svår. Förändringarna i befolkningens åldersfördelning medför ett starkt växande behov av vårdpersonal av olika kategorier. Under de senaste åren har landstingen ägnat rekryterings- och utbildningsfrågorna inom vårdområdet stort intresse. Landstingen planerar att inom varje län inrätta vårdskolor, till vilka man skall sammanföra vårdutbildningar av olika slag. För att erhålla största möjliga rekryteringsbas för vårdyrkena är det enligt YB:s mening angeläget, att en viss grundläggande vårdutbildning skall kunna organiseras i samtliga gymnasieområden. Genom samverkan mellan gymnasieorternas yrkesskolor och landstingens vårdskolor räknar YB med att samtliga gymnasieorter skall kunna bjuda eleverna möjligheter att påbörja en utbildning som både kan leda till vårdyrken och till yrken som behöver en hushållsteknisk utbildning som grund.

Ett väsentligt problem vid vårdyrkesutbildningarnas organisation är den begränsade tillgången på elevplatser vid sjukhus och vårdinrättningar. De sjukhus, som är belägna på orter där vårdutbildningar för närvarande är organiserade, har i många fall utnyttjat samtliga utbildningsplatser för den praktiska utbildningen av elever av olika kategorier inom vårdsektorn. Utbildningsbehovet för denna sektor är stort, bl. a. beroende på stor avgång från yrket. Detta förhållande synes motivera en grundutbildning över ett vidare fält inom denna sektor, så att eleverna — så långt det rimligen är möjligt — är säkra på sitt yrkesval, när de påbörjar sin speciella yrkesutbildning. En uppbyggnad av utbildningen i enlighet med denna princip torde kunna minska den ofta snabba avgången från vårdyrkena.

11.5.2.2 Utbildningens organisation inom konsumtions- och vårdteknisk linje. YB föreslår, att inom varje gymnasieområde skall inom den sociala sektorn finnas en konsumtions- och vårdteknisk linje. Denna linje skall normalt vara tvåårig och uppbyggd så, att eleverna efter första året kan övergå till exempelvis vårdskolor, restaurangskolor eller andra utbildningar inom berörd sektor. Om det på vissa gymnasieorter saknas organisatoriska förutsättningar att anordna det andra utbildningsåret, skall möjlighet finnas att enbart erbjuda utbildning i den hushålls- och vårdtekniska linjens första årskurs.

I detta sammanhang önskar YB fästa uppmärksamheten på att utvecklingen på arbetsmarknaden går mot ett vidgat engagemang av kvinnlig arbetskraft. Denna utveckling förmodas komma att fortsätta under de närmaste årtiondena. Inför en sådan situation framstår det som ytterst angeläget att en bättre ubildning ges i de grundläggande hushållstekniska ämnena, ägnad att rationalisera arbetet i hemmen. Ökade kunskaper i arbetsorganisation, familjeekonomi, barnavård, kostfrågor, bostadsfrågor

och textilkunskaper etc. ger en bättre grund för insatser både i familjeliv och i produktion. Den som har en gedigen grundutbildning kan nämligen bättre fördela familjearbetet. Därigenom ökas möjligheterna till förvärvsarbete.

Ett kunskapsbehov i grundläggande hushållstekniska ämnen har under de gångna åren visat sig genom stor efterfrågan på utbildning i husmodersskola. Då enligt YB:s förslag den konsumtions- och vårdtekniska linjen blir rent yrkesutbildande, bör enligt YB:s mening i framtiden det förefintliga behovet av kunskaper i grundläggande hushållstekniska ämnen — vilket behov reellt sett finns hos både flickor och pojkar inom hela den gymnasiala skolan — tillgodoses genom deltidskurser som erbjuds alla elever i de gymnasiala skolformerna och anordnas i anslutning till utbildningen inom konsumtions- och vårdteknisk linje.

Konsumtions- och vårdteknisk linje skall vara helt odifferentierad under den första terminen, vilken skall innehålla en för konsumtionstekniskt arbete, storhushållsarbete och vårdarbete gemensam basutbildning.

Från och med andra terminen skall den nämnda linjen indelas i tre grenar: konsumtionsteknisk gren, storhushållsgren och vårdteknisk gren.

Vårdgrenens andra termin skall omfatta 13 (14) veckors praktik på vårdinrättning och 7 (6) veckors teoretisk utbildning med anknytning till det vårdområde som eleven valt.

Den elev som genomgått vårdgrenens andra termin har erhållit en avslutad vårdbiträdesutbildning.

Vid sidan av beskrivna gymnasiala vårdutbildning kan sjukvårdsbiträdesutbildning organiseras inom landstingens vårdskolor, varvid samma läroplaner skall tillämpas vid utbildning av ungdom.

YB förutsätter, att ovanpå utbildningen inom den konsumtions- och vårdtekniska linjen skapas möjligheter till vidareutbildning av olika slag.

Vårdskolorna erbjuder utbildning till undersköterskor och olika befattningar på assistent- och sjuksköterskenivå. Inom de andra grenarna förutsättes en rad vidareutbildningsmöjligheter för serviceyrkena, arbetsuppgifter inom storhushåll m. m.

Storhushållsgrenen ger sålunda kompetens såsom ekonomibiträde i t. ex. institutionskök, barer och restauranger samt vidareutbildningsmöjligheter till kockyrken och arbetsledarbefattningar inom storhushåll och restauranger.

Den hushållstekniska varianten utgör grund för vidareutbildning till vissa befattningar inom detaljhandeln m. fl. yrkesområden.

Utbildning inom den lantbrukstekniska varianten bör inriktas på lanthusmödrarnas behov av kunskaper såsom medproducenter i familjeföretaget och sikta till att ge eleverna inblick i det svenska lantbruksföretagets strukturorganisation, lönsamhet och utveckling. Den skall även ge färdigheter i sådana praktiska arbetsmoment som med fördel kan utföras av husmödrarna jämsides med hushållsarbetet.

Inom varje län skall centrala vårdskolor inrättas, samtliga belägna på g-orter. Dessa skolor skall ge utbildning för vårdbiträden, undersköterskor, laboratorie- och sjukvårdsassistenter samt sjuksköterskor. De kan antingen vara fristående skolenheter eller vara samorganiserade med den gymnasiala yrkesutbildningen.

Utbildningen uppbygges i etapper med omväxlande teori- och praktikperioder. Under praktikperioderna skall eleverna erhålla undervisning i arbetsteknik vid vårdinrättning. Därvid förutsätter YB, att eleverna oavsett utbildningens målsättning skall erhålla samma ställning visavi den anställda arbetskraften som i Kungl. Maj:ts proposition 1965: 161 föreslås beträffande sjuksköterskeeleverna. Även under praktikperioden bör viss teoriundervisning förekomma. Denna kan antingen spridas över hela praktikskedet, jämsidesundervisning, eller koncentreras till kortare perioder, koncentrationsläsning. I de fall praktikplatserna är samlade till en enda eller till ett antal närbelägna vårdinrättningar synes jämsidesundervisning, såsom det ur pedagogiska synpunkter lämpligaste alternativet, böra eftersträvas.

YB föreslår, att de centrala vårdskolorna oavsett huvudmannaskap får samma ställning som den gymnasiala yrkesutbildningen och erhåller statsbidrag enligt samma grunder som denna.

11.5.2.3 Samhällsteknisk linje. Inom den sociala sektorn föreslår YB också att det på större gymnasieorter inrättas en samhällsteknisk linje. Denna avses i första hand ge en förberedande utbildning åt vissa serviceyrken inom den offentliga sektorn. Som exempel kan nämnas poliser, brandmän, tullpersonal, yrken inom försvaret (underbefäl och underofficerare, civilanställd personal etc.), yrken inom ungdomsvård och kriminalvård, trafikpersonal (inom post, tele, SJ, kommunala trafiken, taxi etc.) samt eventuellt även vissa yrken inom turistnäringen (resebyråpersonal, receptionist, färdledare etc.).

I många fall är det, som framgår av exemplifieringen, fråga om yrken där man måste ha uppnått en viss ålder för att kunna påbörja den mer specialiserade yrkesutbildningen. Inom en del av dessa yrkesområden, t. ex. polisväsendet, har det visat sig svårt att rekrytera, om man inte kan få något slags utbildningsmässig anknytning till den obligatoriska skolan för att överbrygga väntetiden. Av den anledningen har bl. a. yrkesskolornas nuvarande polisaspirantkurser med förberedande polisiär utbildning tillkommit.

Den här föreslagna linjen kan givetvis inte få en så specifik utformning som den nuvarande förberedande polisiära utbildningen. Det karaktäristiska för linjen måste vara en omfattande teoretisk och praktisk samhällsorientering. Denna bör dels vara allmän, dels ha en speciell inriktning på de samhällssektorer där eleverna kan väntas i första hand bli yrkesverksamma. Linjen bör få en markerad praktisk/teknisk inriktning till skillnad från motsvarande utbildning inom gymnasiets samhällsvetenskapliga linje och fackskolans sociala linje. Detta kan åstadkommas bl. a. genom att man avsätter en stor del av tiden under det andra året till praktiktjänstgöring inom olika samhällsverksamheter. I den praktiskt inriktade utbildningen bör också ingå bilförarutbildning.

11.5.2.4 Estetisk linje. Vissa av de ungdomar, som lämnar grundskolan, har ett utpräglat intresse för yrkesverksamhet, som förutsätter en estetisk skolning och utveckling av känslan för form och färg. En estetisk grundutbildning synes väl för-

svara sin plats i det gymnasiala skolsystemet. En sådan utbildning skulle kunna utgöra första utbildningsetappen i en utbildningsgång för ett flertal yrken som i vidaste mening är inriktade på konstnärlig utövning såväl inom områdena för teckning, målning, skulptur etc., som inom tonkonstens och ordkonstens område. Dessutom bör den estetiska linjen ge en grundutbildning i formgivning för textila material, trä, metaller, keramik etc. Många tecken tyder på att behovet av en sådan utbildning successivt accentuerats under de senaste åren. I en estetisk grundutbildning av antydd form skulle åtskilliga ungdomar få tillfälle att pröva och vidareutveckla sina anlag i berörda avseenden. YB har inte tagit ställning till vare sig innehållet i sådan utbildning eller utbildningskapaciteten och därmed sammanhängande lokaliseringsproblem. Emellertid synes det YB klart, att denna utbildning endast kan lokaliseras till ett fåtal gymnasieorter.

YB föreslår, att frågan om utbildning i teckning och målning närmare penetreras av den utredning som för närvarande arbetar med konstfackskolans organisation, samt att övriga frågor beträffande utbildningen inom estetisk linje blir föremål för särskild utredning. YB erinrar här om den utredning som nyligen slutförts angående lokaliseringen och utformningen av den sceniska utbildningen.

11.5.3 Blockutbildning inom den ekonomiska sektorn. Yrkesutbildningssituationen inom den vida sektorn »handel och kontor» har närmare analyserats av en särskild expertgrupp. Gruppen har bland annat intresserat sig för målsättningen hos yrkesskolans utbildningar inom detta område. Gruppen har även undersökt i vilken utsträckning utbildningar i kontorsteknik bör samordnas och specialiseras. Gruppen har även ingående diskuterat utbildningarnas eventuella företagsanknytning och utbildningarnas lämpliga längd.

Yrkesskolornas utbildningar för kontorsarbete har haft en jämförelsevis stor omfattning. Utbildningar för distribution, närmast för detaljhandel, har däremot icke varit så vanliga. Att så har varit fallet torde till största delen ha berott på att kontorsutbildning har lockat ungdomarna betydligt mer än utbildning för detaljhandelns yrken. Det är inte osannolikt, att denna disproportion när det gäller ungdomens intresse för utbildning inom detta område till stor del beror på vissa värderingar av olika arbetsuppgifter. YB har betraktat det som angeläget, att de skolmässiga grundläggande yrkesutbildningarna inom detta område utformas så, att om möjligt rekryteringsintresset närmare kommer att svara mot det reella rekryteringsbehovet. Detta är en av anledningarna till att YB *föreslår,* att en grundläggande period av utbildningarna i princip skall vara gemensam för distributionstekniskt och kontorstekniskt arbete. Förslaget innebär vidare, att de 16-åringar, som skall genomgå yrkesutbildning inom något av dessa områden, ej i förväg behöver taga ställning till om de skall utbilda sig för kontor eller för distribution. Utbildningen i det gemensamma inledande blocket skänker förutom yrkeskunskap en utvidgad yrkesorientering och yrkesvägledning inom berörda områden.

YB *föreslår,* att de skolmässiga grundläggande yrkesutbildningarna skall ha en längd av två år. Det skall emellertid vara möjligt att redan efter första utbildnings-

året gå ut i förvärvsarbete eller fortsätta i en företagsutbildning. Utbildningen under det första året skall utgöras av ett gemensamt block. Inom ramen för detta gemensamma block skall ämnesval förekomma i viss begränsad utsträckning. Härigenom kan en viss grendifferentiering uppnås redan under första utbildningsåret. Denna grendifferentiering får emellertid ej bli så markant att den verkar låsande för grenvalet i årskurs 2. Årskurs 2 föreslås bli indelad i två grenar, en distributionsteknisk och en kontorsteknisk. Det förutsättes, att eleverna i årskurs 2 skall ha viss möjlighet till fritt tillval av yrkesämnen inom de båda grenarna. Det gör det möjligt att uppdela den kontorstekniska grenen i två varianter, den ena huvudsakligen inriktad mot skrivfunktioner och den andra huvudsakligen inriktad mot arbete av sifferkaraktär. En sådan konstruktion synes även väl svara mot ungdomarnas intressen. Erfarenheter från utbildningar av denna art har visat, att många ungdomar med fallenhet för kontorsarbete och utpräglat intresse för skrivarbete har visat direkt motvilja mot arbetsuppgifter av sifferkaraktär. Ibland har förhållandet varit omvänt. En organisation av utbildningarna efter angivna principer får följande konstruktion:

Distributions- och kontorsteknisk linje

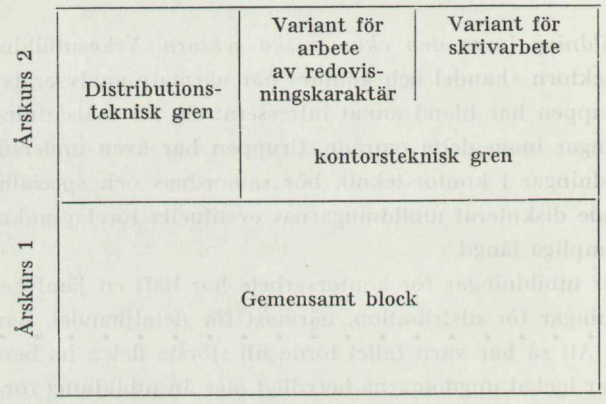

YB vill i detta sammanhang framhålla det angelägna i att eleverna under utbildningens andra år i den ekonomiska sektorn får styrd miljöpraktik. Detta kommenteras närmare i kap. 15 »Synpunkter på läroplanerna m. m.».

11.5.4 Blockutbildningar inom den tekniska sektorn. YB:s olika expertgrupper har i sina redovisningar i stor utsträckning framfört synpunkter rörande olika utbildningars innehåll. Inom sektorn industri och hantverk har följande arbetsgrupper fungerat:

verkstadsindustrin
byggnadsindustrin
övrig industri
hantverk

De olika expertgrupperna har genom »hearings» bildat sig en uppfattning om hur man ser på utbildningssituationen inom olika branscher och yrkesgrupper. Gruppen för verkstadsindustrin har intresserat sig för utbildningsfrågor inom följande områden: mekaniska verkstadsindustrin, järnbruken, motorbranschen och elektrikerbranschen. Gruppen för byggnadssektorn har behandlat utbildningsfrågor främst för följande yrken: byggnadsträarbetare, betongarbetare, murare, målare och rörarbetare. Gruppen för övrig industri har sökt att belysa yrkesutbildningssituationen inom bl. a. följande områden: livsmedelsindustrin, träindustrin, massa- och pappersindustrin, sågverksindustrin, gruvindustrin, textilindustrin, konfektionsindustrin, skoindustrin och grafiska industrin. Hantverksgruppen har behandlat utbildnings- och rekryteringsfrågor inom de egentliga hantverksyrkena. Vissa hantverksyrken har dock behandlats av ovanstående industrigrupper, beroende på att dessa yrken i viss utsträckning har med ifrågavarande industribranscher gemensamt utbildningsinnehåll, som kan utgöra bas för en gemensam grundutbildning.

11.5.4.1 Mekaniska och elektriska området. Till det mekaniska området hänföres bl. a. en stor grupp av yrken som inryms under samlingsrubriken verkstadsmekaniker. Hit hör bl. a. följande yrken: supportsvarvare, revolversvarvare, karusellsvarvare, fräsare, slipare, borrare, bänkarbetare, verktygsmakare och finmekaniker. Till det mekaniska området hänföres även svetsare och svetsmekaniker.[1] I detta sammanhang omfattar den mekaniska sektorn även olika typer av plåtyrken såsom grovplåtslagare, industriplåtslagare, tunnplåtslagare och bilplåtslagare. Även fordonsmekaniker och maskinreparatörer av olika slag inräknas i den mekaniska sektorn. Om man utgår ifrån utbildningens innehåll kan, åtminstone delvis, till detta område inräknas sådana yrken, som är inriktade på underhåll, reparation och drift inom ett flertal typer av industrier.

Till det elektriska området hänföres bl. a. installations- och industrielektriker samt elektromekaniker. Hit räknas också en mängd »teleyrken», exempelvis radio- och TV-reparatörer, telefonreparatörer och radarreparatörer.

En mellanställning mellan de mekaniska och elektriska yrkena intager bl. a. sådana yrken som styrnings- och regleringsmekaniker samt instrumentreparatörer. Införandet av numeriskt styrda bearbetningsmaskiner har medfört nya yrkesgrupper som sorterar under ifrågavarande sektorer. Sådana yrken är: maskinreparatörer, ställare, programmerare och underhållspersonal.

[1] Yrkesbenämningen »svetsmekaniker» har här införts som ersättning för yrkesbenämningen »reparatörer — smeder — svetsare». Denna namnändring föreslås bl. a. av följande skäl:
1. Reparatörer — smeder — svetsare är en otympligt lång yrkesbenämning.
2. Smide förekommer numera i ringa omfattning.
3. En svetsmekaniker skall dels kunna svetsa och dels ha färdighet i verkstadsmekaniskt arbete.

Benämningen mekaniker förekommer numera bl. a. i »verkstadsmekaniker» och »elektromekaniker».

11.5.4.1.1 Den gymnasiala yrkesskolans differentiering inom mek. o. el. området. Inom de mekaniska och elektriska områdena finns det som nämnts en mängd yrkesspecialiteter. Det är därför motiverat att fråga, i vilken utsträckning den gymnasiala yrkesskolan skall differentieras inom det mekaniska och elektriska området. Det må vara på sin plats att i detta sammanhang först redovisa en sammanfattande beskrivning av den nuvarande yrkesskolans differentiering inom berörda sektorer.

Utbildningen av verkstadsmekaniker, som är den mest förekommande utbildningen inom industri och hantverk, har hittills ej i någon större utsträckning differentierats under de två första utbildningsåren. Vid vissa skolor har man bedrivit en påbyggnadsutbildning i form av en tredje årskurs. Denna utbildning har — i den mån den varit specialiserad — oftast varit inriktad mot verktygsmakaryrket. Utbildning av reparatörer — smeder — svetsare förekommer vid ett jämförelsevis stort antal yrkesskolor. Utbildning av svetsare förekommer vid några enstaka skolor och utbildning av fordonsmekaniker (dvs. bilmekaniker, bil- och traktormekaniker) och liknande yrken förekommer i ett flertal skolor. Utbildning av installationselektriker har också en jämförelsevis stor utbredning. Vid vissa skolor bedrives utbildning av industrielektriker i form av en ettårig påbyggnadsutbildning. Utbildning av telereparatörer har numera en mycket stor spridning. Kurserna är mestadels 3-åriga och de är oftast specialiserade mot radio och TV.

Utbildningar mot olika plåtyrken är inte så vanliga. Utbildningar av denna typ torde kunna rubriceras som specialutbildningar. Samma är förhållandet med maskinreparatörsutbildningar och utbildningar av driftarbetare vid olika slag av industrier.

En utbildningstyp som under de senaste åren fått en ökad spridning är styrnings- och regleringsmekaniker.

Utbildningen för maskinoperatörer, ställare, programmerare och underhållspersonal har hittills en mycket begränsad omfattning. Den utbildning som bedrivits inom detta område har haft formen av intern företagsutbildning.

De yrkesutbildningar som har den största spridningen inom de mekaniska och elektriska sektorerna är: verkstadsmekaniker, svetsmekaniker, fordonsmekaniker och installationselektriker. Grundutbildningar för dessa fyra olika yrken kan betraktas som basutbildningar för praktiskt taget samtliga yrken inom berörda sektorer. Såsom nämnts i annat sammanhang räknar YB med att yrkesskolorna i de flesta gymnasieområden kan inrymma utbildningar inriktade mot berörda specialiteter. Enligt gjorda beräkningar synes utbildningsbehovet av fordonsmekaniker, elektriker och svetsmekaniker vara ungefär lika stort. För att grundutbildningarnas omfattning inom dessa sektorer i stort skall överensstämma med de olika yrkenas rekryteringsbehov synes det vara rimligt, att grundutbildningar mot verkstadsmekanikeryrket har ungefär dubbelt så stor kapacitet som motsvarande kapacitet inom var och en av de övriga berörda yrkena.

11.5.4.1.2 Utbildningens innehåll och organisation inom det mekaniska och elektriska området. YB föreslår, att utbildningen inom de mekaniska och elektriska områdena skall organiseras enligt följande figur.

Maskin- och elteknisk linje

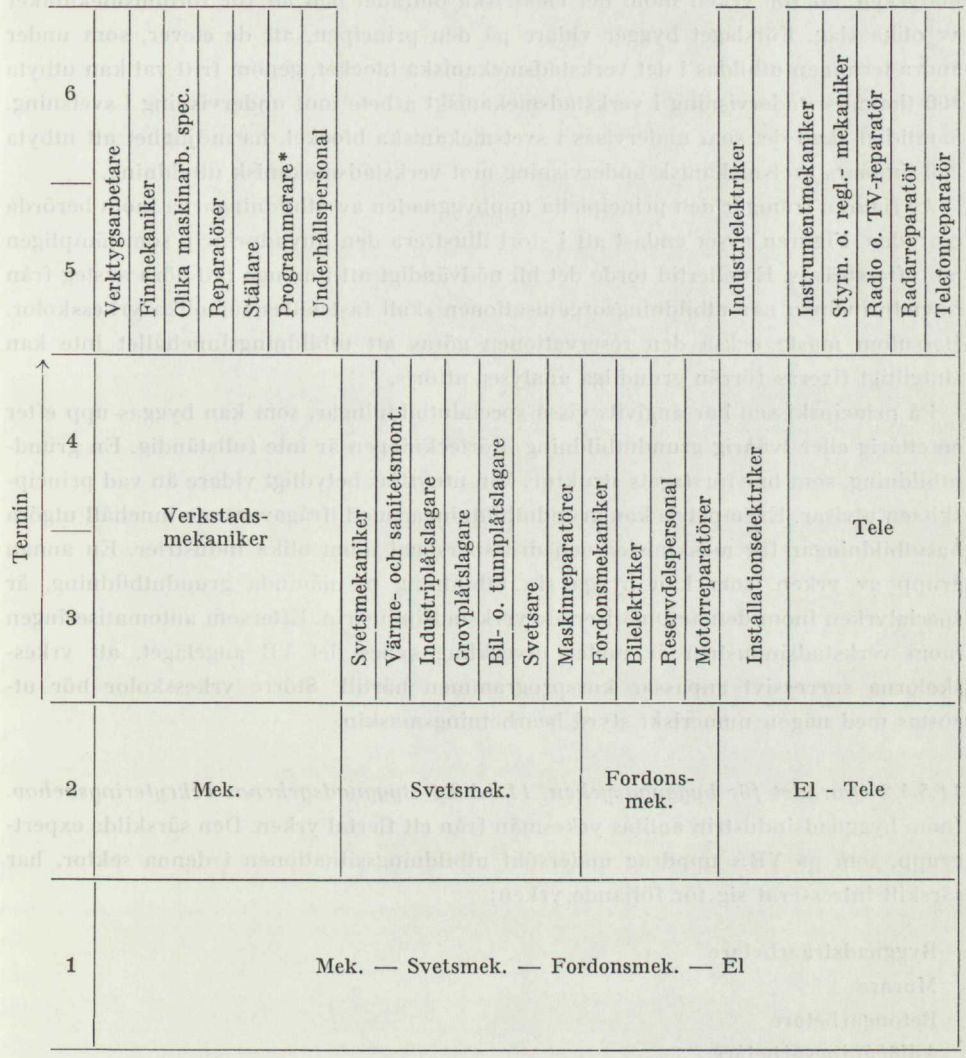

* Här avses programmerare för numeriskt styrda fleroperationsmaskiner.

Det inledande gemensamma utbildningsblocket under utbildningens första termin bör innehålla moment ur bl. a. följande områden:

Bänkarbete, borrning, gängning, svarvning, verktygsskötsel, viss plåtbearbetning, hårdlödning, orientering om olika elmotorer och motorskydd, jordning, den elektriska faran, säkerhetsföreskrifter, eldistribution, demonterings- och monteringsarbete, motorarbete, provbänkar och mätteknik.

Under den andra terminen bör utbildningarna uppdelas i 4 block, varav ett verk-

stadsmekaniskt, ett för bl. a. svetsmekaniker, värme- och sanitetsmontörer och olika plåtyrken, ett för yrken inom det elektriska området och ett för fordonsmekaniker av olika slag. Förslaget bygger vidare på den principen, att de elever, som under andra terminen utbildas i det verkstadsmekaniska blocket, genom fritt val kan utbyta 200 timmars undervisning i verkstadsmekaniskt arbete mot undervisning i svetsning. Samtidigt skall de, som undervisas i svetsmekaniska blocket, ha möjlighet att utbyta 200 timmars svetsmekanisk undervisning mot verkstadsmekanisk utbildning.

Av figuren framgår den principiella uppbyggnaden av utbildningarna inom berörda områden. Figuren avser endast att i stort illustrera den huvudprincip som lämpligen bör eftersträvas. Emellertid torde det bli nödvändigt att i många fall göra avsteg från huvudprincipen när utbildningsorganisationen skall fastställas för olika yrkesskolor. Dessutom måste också den reservationen göras att utbildningsinnehållet inte kan slutgiltigt fixeras förrän grundliga analyser utförts.

På principskissen har angivits vissa specialutbildningar, som kan byggas upp efter en ettårig eller tvåårig grundutbildning. Förteckningen är inte fullständig. En grundutbildning, som har förslagets struktur, kan utnyttjas betydligt vidare än vad principskissen utvisar. Exempelvis kan grundutbildningar med ifrågavarande innehåll utgöra basutbildningar för maskinister och driftspersonal inom olika industrier. En annan grupp av yrken, som kan bygga sin utbildning på nämnda grundutbildning, är specialyrken inom den automatiserade verkstadsindustrin. Eftersom automatiseringen inom verkstadsindustrin är under utveckling synes det YB angeläget, att yrkesskolorna successivt anpassar kursprogrammen härtill. Större yrkesskolor bör utrustas med någon numeriskt styrd bearbetningsmaskin.

11.5.4.2 Området för byggnadsyrken. 11.5.4.2.1 Byggnadsyrkenas rekryteringsbehov. Inom byggnadsindustrin anlitas yrkesmän från ett flertal yrken. Den särskilda expertgrupp, som på YB:s uppdrag undersökt utbildningssituationen i denna sektor, har särskilt intresserat sig för följande yrken:

Byggnadsträarbetare
Murare
Betongarbetare
Anläggningsarbetare
Värme- och sanitetsmontörer
Målare
Plåtslagare
Installationselektriker
Övriga yrken såsom kranförare, golvläggare, glasmästeriarbetare och maskinförare.

Utbildningen av värme- och sanitetsmontörer samt plåtslagare och installationselektriker har tidigare behandlats. Yrkesskolorna har ännu inte haft någon utbildning av golvläggare och glasmästeriarbetare. Vissa förberedelser har gjorts för att inom dessa yrken organisera en systematisk skolmässig grundutbildning. Kranförare och

maskinförare har under de sista åren börjat utbildas i form av vuxenkurser. En viss mekanisk-elektrisk grundutbildning torde var en lämplig bas för dessa specialutbildningar.

Gruppen anläggningsarbetare rymmer ett flertal yrkesspecialister såsom exempelvis träarbetare, betongarbetare, bergarbetare, vägarbetare och maskinförare av olika kategorier. I fråga om grundutbildning av trä- och betongarbetare samt maskinförare sammanfaller behoven i stort för husbyggnadsindustrin och anläggningsindustrin. Bergsprängare och vägarbetare har hittills inte utbildats i ungdomskurser. Det finns dock behov av en sådan utbildning och YB förutsätter, att den organiseras inom den gymnasiala yrkesskolan. Emellertid torde det vara lämpligast att utbildningen för dessa yrkesspecialiteter väsentligen organiseras i form av vuxenutbildning.

Den lämpliga organisationen av utbildningen för de fyra stora byggnadsyrkena byggnadsträarbetare, betongarbetare, murare och målare skall behandlas närmare i följande avsnitt.

Under det sista årtiondet har ungdomsutbildningen för byggnadsyrkena utbyggts kraftigt. Utbildningskapaciteten av byggnadsträarbetare är jämförelsevis stor. Den har dock icke tillräcklig omfattning. Ungdomsutbildningen av betongarbetare är klart underdimensionerad. Yrkesskolornas nuvarande utbildningskapacitet av murare och målare synes kunna i stort anses motsvara behovet.

Rekryteringsbehovet till byggnadsyrkena är av så stor omfattning att yrkesskolorna i samtliga gymnasieorter i princip skall anordna utbildning av byggnadsarbetare. Varje skola bör utbilda byggnadsträarbetare och betongarbetare och utbildningskapaciteten bör vara i stort densamma för dessa båda yrkesgrupper. Vissa skolor bör dessutom ha en utbildning av målare och murare.

Intresset från ungdomarnas sida för yrkesskolornas utbildningar för byggnadsträarbetare, murare och målare är tillfredsställande. Däremot har det visat sig att intresset är jämförelsevis litet för betongarbetaryrket. Att detta yrke inte möts med samma intresse från ungdomarnas sida som de övriga byggnadsyrkena torde till viss del bero på att ungdomsutbildningen av betongarbetare har tillkommit senare än de övriga utbildningarna. En annan anledning till detta förhållande torde vara bristande kännedom om vad yrket innebär. Det uppfattas ofta som exceptionellt fysiskt krävande. Detta torde ha sin förklaring i att yrket för endast några år sedan benämndes »byggnadsgrovarbetare». Vidare har berörda yrkesutövare tidigare ofta utnyttjats som hantlangare åt murare. Situationen för betongarbetarna är i dag en helt annan. Yrkesbenämningen är egentligen en samlingsbenämning på ett flertal yrken, varav många är mycket kvalificerade med stora krav på utövarnas kunskaper och färdigheter. Byggnadsindustrins mekanisering har bl. a. fört med sig att betongarbetaryrket inte längre är särskilt fysiskt krävande.

11.5.4.2.2 Utbildningsorganisationen för byggyrken. De undersökningar som utförts av YB:s expertgrupp för byggyrken tyder på ett växande behov av samverkan mellan de olika yrkeskategorierna inom byggsektorn. På grundval av gruppens förslag och egna överväganden har YB tills vidare enats om att föreslå en i det inledande

utbildningsskedet gemensam grundläggande praktisk och teoretisk undervisning för i figuren nedan angivna yrken. I samband med läroplansarbetet avser YB att närmare analysera vilka utbildningsmoment, som bör samlas till ett gemensamt basblock.

Byggnadsteknisk linje

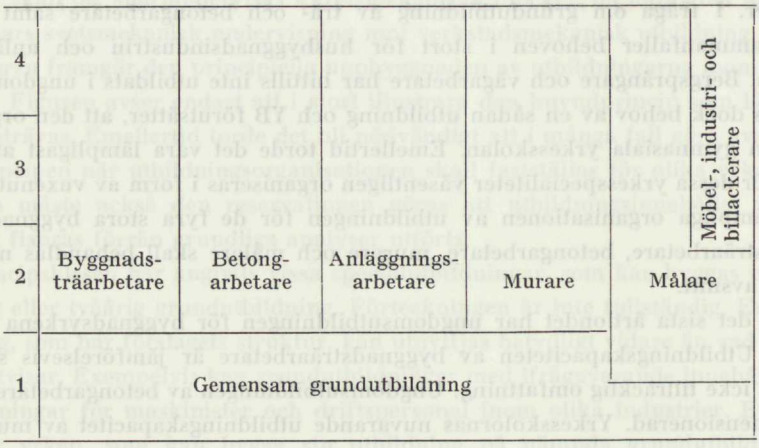

Genom den i figuren antydda utbildningsorganisationen undvikes en enligt mångas mening alltför hård specialisering inom byggyrkena samtidigt som förutsättningar skapas för ökat samarbete på byggarbetsplatserna. De för byggnadsträarbetare, murare, betongarbetare och anläggningsarbetare gemensamma utbildningsmomenten har av YB preliminärt bedömts vara av den omfattningen att de kan motivera en termins gemensam grundutbildning. Byggnadsmålare har givetvis också intresse och behov av viss insikt beträffande byggnadsmaterial och -metoder. Det torde också ha sitt värde att de övriga kategorierna byggnadsarbetare har viss kännedom om måleritekniken. Från dessa synpunkter har målarutbildningen i ovanstående modell tillagts byggnadsblocket.

11.5.4.2.3 Målarutbildningen. Beträffande målarutbildningen föreslås en speciell konstruktion. Det finns ett stort behov av möbel-, industri- och billackerare. Dock är utbildningsbehovet för dessa yrken så pass begränsat, att utbildningar endast kan lokaliseras till ett jämförelsevis litet antal orter. Eftersom den grundläggande målarutbildningen inrymmer många moment, som kan betraktas som mer eller mindre gemensamma med lackeraryrket, föreslår YB, att specialutbildningar för industri- och billackerare skall kunna baseras på en ettårig grundutbildning för byggnadsmålare. En sådan organisation torde i viss mån kunna bredda rekryteringen till lackeraryrkena.

YB förutsätter, att målarutbildning även skall kunna organiseras vid sidan om byggnadsblocket.

11.5.4.2.4 Blockutbildningens innehåll. Den föreslagna organisationen skall bl. a. ge ungdomarna vissa möjligheter att uppskjuta det definitiva yrkesvalet. Breddning av

den grundläggande yrkesutbildningen inom byggnadsfacket fyller även andra behov. Byggnadsindustrins mekanisering tenderar att i ökad utsträckning uttunna gränserna mellan de olika yrkesgrupperna. Från många synpunkter är det därför fördelaktigt att de olika yrkeskategorierna i sin grundutbildning får viss insikt och färdighet i varandras arbetsuppgifter, även om dessa f. n. är avtalstekniskt åtskilda. De olika yrkesgrupperna på ett bygge blir i allt högre grad beroende av varandra, vilket motiverar ett ökat inslag av gemensamma moment i den grundläggande utbildningen.

YB förutsätter, att utbildningen inom denna sektor i princip skall vara utformad på samma sätt som inom de mekaniska och elektriska områdena. Detta betyder bl. a., att innehållet i den inledande fasen av utbildningen skall närmare analyseras så, att det gemensamma utbildningsinnehållet blir en syntes av olika gemensamma och yrkesorienterande moment från de utbildningar som ingår i blocket.

11.5.4.3 Övriga yrkesområden inom industri och hantverk. Under rubrikerna »Mekaniska och elektriska området» och »Området för byggnadsyrken» har tidigare behandlats huvuddelen av de yrkesutbildningar inom området för industri och hantverk, som anordnas inom yrkesskolorna. Det finns dock många yrken inom det sistnämnda området som icke berörts i de tidigare avsnitten men för vilka utbildning förekommer inom yrkesskolorna. Industrins olika branscher har emellertid också ett stort antal yrken, för vilka det icke finns någon egentlig skolmässig yrkesutbildning. Inom vissa områden, där skolmässig yrkesutbildning förekommer, synes det vara lämpligt att bygga upp utbildningsgången i utbildningsblock. Principen med blockutbildning synes — under vissa förutsättningar — vara tillämplig inom följande områden: träbearbetningsyrken, grafiska yrken och beklädnadsbranschen. I föreliggande principbetänkande är det inte möjligt att redovisa alla de yrkesområden där blockutbildningsprincipen är tillämplig. De speciella yrken, som från grunden måste vara specialiserade, är exemplifierade i ett senare avsnitt benämnt »Specialkurser».

11.5.4.3.1 Träbearbetningsyrken. Till träbearbetningsbranschen kan bl. a. följande yrken hänföras: verkstadssnickare, möbelsnickare, träbåtbyggare och modellsnickare. Denna bransch har många likheter med den mekaniska verkstadsindustrin. Den stora yrkesgruppen är verkstadssnickare. Denna yrkesbenämning kan betraktas som en sammanfattande benämning på ett flertal yrkesspecialiteter. Emellertid har det ansetts lämpligt att verkstadssnickarna skall ges en odifferentierad tvåårig skolmässig grundutbildning. Denna grundutbildning har utformats efter ett omfattande utredningsarbete inom Träindustrins lärlingsnämnd. Härvid har konstaterats, att utbildningen av möbelsnickare bör ske i form av en ettårig påbyggnadsutbildning med den tvååriga grundutbildningen som bas. Yrkesgrupperna modellsnickare och träbåtbyggare är relativt små.

YB föreslår, att utbildningar för modellsnickare och träbåtbyggare organiseras som specialutbildningar och att dessa skall baseras på första årskursen i en utbildning för verkstadssnickare. Det förutsättes vidare, att dessa båda specialutbildningar, där så är möjligt, organiseras i nära anknytning till företag. Blockschemat för denna sektor får då följande utseende:

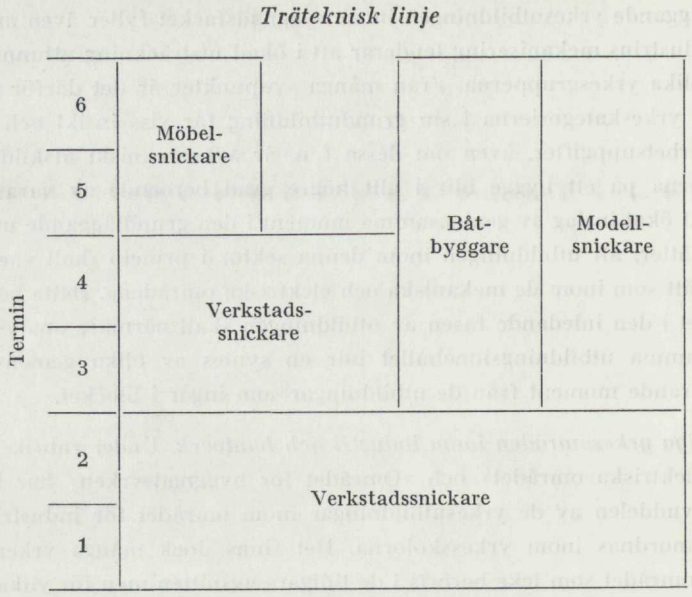

11.5.4.3.2 Grafiska yrken. De två stora yrkesgrupperna inom den grafiska industrin är sättare och tryckare. Dessa båda yrkesbenämningar är icke entydiga begrepp. Av sättare finns det två stora huvudgrupper, handsättare och maskinsättare. Även av tryckare finns det två stora huvudgrupper. Den ena gruppen arbetar inom tidningstryckerierna, s. k. rotationstryckare, och den andra gruppen arbetar inom sådana tryckerier som bl. a. framställer böcker, blanketter och reklamtryck. De största yrkesgrupperna inom detta område är offsettryckare och djuptryckare. Det synes ändamålsenligt, att en del av den grundläggande yrkesutbildningen för de grafiska yrkena utformas som ett gemensamt block.

11.5.4.3.3 Beklädnadsbranschens yrken. Inom beklädnadsbranschen finns en rad olika yrkesspecialiteter. Utbildningen inom detta område bör organiseras med ett grundläggande gemensamt block. På detta block synes det lämpligt att de specialiserade utbildningarna uppbyggs.

11.5.4.3.4 Bageri- och konditoriyrkena. Ett område där branscherna i samråd med skolmyndigheterna redan skapat gemensamma utbildningsblock är bageri- och konditoriyrkena. Sådana gemensamma grundutbildningar anordnas redan nu av ett antal yrkesskolor i landet. YB anser, att den inom detta område redan tillämpade organisationsformen är den lämpligaste.

11.5.4.4 Specialkurser. I tidigare avsnitt i detta kapitel har tillämpningen av blockutbildningen inom olika yrkesutbildningar diskuterats. Uppenbart är att vissa yrken har så konkreta beröringspunkter, att utbildningen med fördel kan organiseras i

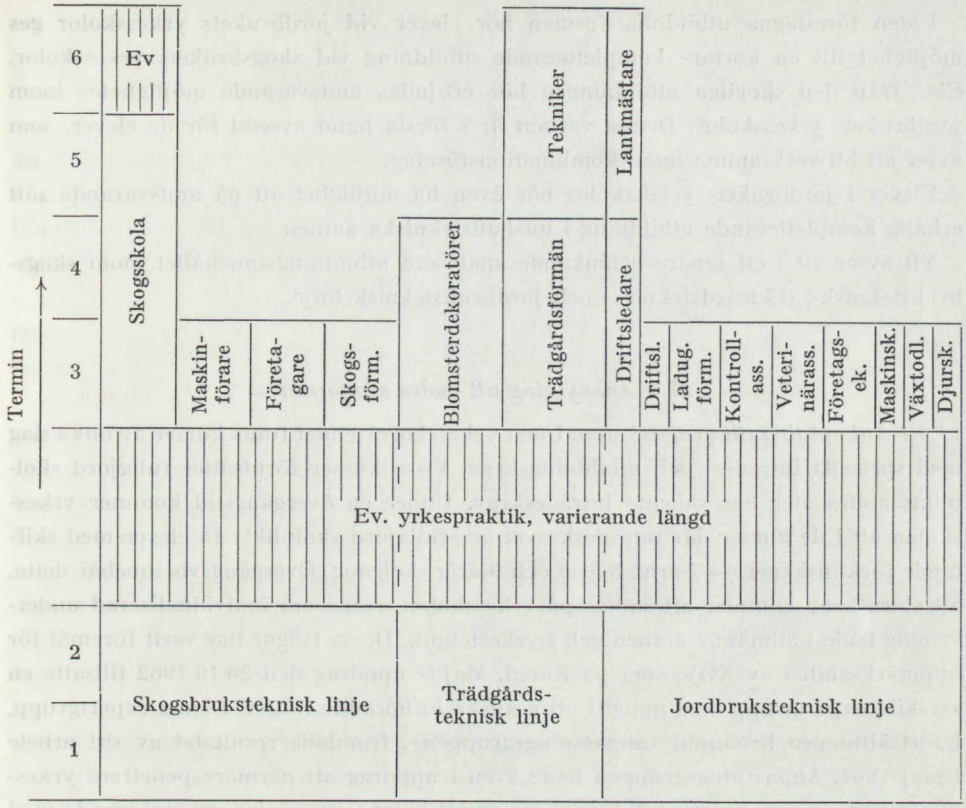

successivt avsmalnande utbildningsblock. Industri- och hantverkssektorn och övriga sektorer inrymmer emellertid även en mängd yrken av så speciell karaktär att utbildningarna inte låter sig inordnas i utbildningsblock. För vissa av dessa yrken organiseras redan nu utbildningar vid yrkesskolorna. YB förutsätter, att specialutbildningar av detta slag även fortsättningsvis organiseras i erforderlig omfattning. Sålunda finns bl. a. behov av utbildning för frisörer, optiker, silver- och guldsmeder, urmakare, yrken inom exempelvis livsmedels-, sko- och kemisk-tekniska industrin.

Enligt YB:s mening kommer behovet av vidareutbildning att öka inom flertalet yrkesområden. För att tillmötesgå detta behov föreslår YB, att vuxenutbildning skall organiseras som deltidsundervisning på varje gymnasieort och som heltidsundervisning på vissa gymnasieorter.

11.5.4.5 Utbildningens organisation inom området för jordbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel. YB föreslår en grundläggande utbildning i särskilda block för jordbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel med en därpå följande ytterligare yrkesspecialisering i kurser av varierande längd enligt ovanstående blockschema. För vuxna förutsättes en kortare grundutbildningskurs än den som föreslås för ungdomar enligt figuren.

I den föreslagna utbildningsformen bör elever vid jordbrukets yrkesskolor ges möjlighet till en kortare kompletterande utbildning vid skogsbrukets yrkesskolor. Elev från den skogliga utbildningen bör erbjudas motsvarande möjligheter inom jordbrukets yrkesskolor. Denna variant är i första hand avsedd för de elever, som avser att bli verksamma inom kombinationsföretag.

Elever i jordbrukets yrkesskolor bör även ha möjlighet att på motsvarande sätt erhålla kompletterande utbildning i hushållstekniska ämnen.

YB avser att i ett senare betänkande analysera utbildningsinnehållet inom skogsbrukstekniskt-, trädgårdsteknisk- och jordbrukstekniskt linje.

11.6 Anknytning till andra skolformer

11.6.1 Anknytning till grundskolan. Inom yrkesskolväsendet finns kurser av olika slag med speciella inträdes- och utbildningskrav. Vissa kurser förutsätter fullgjord skolplikt; andra åter har skärpta inträdeskrav. Under en övergångstid kommer yrkesskolan att i de kurser där inträdeskravet är »fullgjord skolplikt» få elever med skiftande förkunskaper — 7-årig, 8-årig och 9-årig skolgång. Övergångsvis innebär detta, att stora krav kommer att ställas på yrkesskolan ifråga om individualiserad undervisning både i allmänna ämnen och i yrkesteknik. Dessa frågor har varit föremål för uppmärksamhet av KÖY, som på Kungl. Maj:ts uppdrag den 26.10.1962 tillsatte en särskild expertgrupp med uppgift att granska hithörande frågor. Denna expertgrupp, i fortsättningen benämnd »anpassningsgruppen», framlade resultatet av sitt arbete i maj 1964. Anpassningsgruppen hade även i uppdrag att närmare penetrera yrkesutbildningens nya situation betingad av grundskolans successiva genomförande med åtföljande högre mognadsnivå och bättre förkunskaper hos eleverna.

Anpassningsgruppen konstaterade, att de av yrkesskolans läroplaner, som anger fullgjord skolplikt som villkor för inträde, snarast måste överarbetas på grund av den nya situationen. Anpassningsgruppen konstaterade vidare, att jämsides med överarbetningen av läroplanerna det torde bli nödvändigt att förse dem med metodiska anvisningar.

YB delar anpassningsgruppens uppfattning beträffande behovet av översyn av nu gällande läroplaner och vill i sammanhanget konstatera, att detta arbete synes fortskrida i snabb takt inom den nya skolöverstyrelsen. YB önskar fästa uppmärksamheten på det angelägna i att nämnda läroplansrevision tar hänsyn till de vida variationer ifråga om elevernas förkunskaper, som de facto kommer att kvarstå, även sedan grundskolan är helt genomförd. De vida variationerna ifråga om yrkesskoleelevernas förkunskaper beror dels på elevernas olika linjeval i grundskolan och dels på att yrkesskolan i princip skall kunnna erbjuda alla ungdomar yrkesutbildning oavsett begåvningsstruktur.

Anpassningsgruppen enades om att föreslå följande åtgärder i syfte att göra det möjligt för alla ungdomar, som så önskar, att genomgå en yrkesutbildning:

1. Tillämpning av individuell undervisning på olika nivåer.
2. Möjligheter till tidigare avgång från yrkesskolan, i den mån eleven har kunnat på grund-

val av tidigare studier och egen förmåga nå studiemålet snabbare än vid normal studiegång.

3. Yrkesskolan skall erbjuda möjligheter till tillval av olika ämnen.

Utgångsläget för YB:s analys av hithörande problem har varit något annorlunda än för anpassningsgruppen. Sålunda är linjevalet inom grundskolan nu väsenligt annorlunda än för endast några år sedan. Vidare påverkas bedömningen av hithörande frågor av YB:s förslag att yrkesutbildningen skall organiseras i form av »blockutbildning» och integreras i den övriga gymnasiala utbildningen.

Ett övervägande teoretiskt linjeval i grundskolan betyder, att yrkesskolan får elever med homogenare förkunskaper än tidigare. Spridningen i begåvningshänseende blir beroende av andra faktorer än linjevalet.

Förslaget med »blockutbildning» och integration av yrkesskolan i det gymnasiala skolsystemet har inneburit, att YB inte funnit anledning att diskutera möjligheterna till tidigare avgång under pågående termin för vissa elever. Behovet av denna möjlighet minskar också i samma mån som förkunskaperna hos eleverna blivit homogenare och väsentligen teoretiskt inriktade.

YB finner, att yrkesskolans läroplaner i första hand skall anpassas till grundskolans så, att undervisningen vid varje lektionstillfälle grundar sig på de förkunskaper, som eleven inhämtat i grundskolan. YB är liksom anpassningsgruppen angelägen att understryka vikten av att undervisningen i största möjliga utsträckning individualiseras. Erforderlig hänsyn måste tas till elevernas skiftande teoretiska och praktiska förutsättningar för yrkesutbildning.

YB är också angelägen att erbjuda möjligheter till fritt tillval av ämnen i alternativkurser för att därigenom tillgodose skiftande behov. Dessa frågor har närmare behandlats tidigare i detta kapitel (11.3).

11.6.2 Anknytning till fackskolan. Beträffande övergångsmöjligheterna mellan de tre gymnasiala skolformerna anför departementschefen följande i propositionen nr 171/1964, sid. 109:

»Vad FU och GU föreslagit beträffande *övergångsmöjligheter* i olika riktningar mellan yrkesskola, fackskola och gymnasium har i allmänhet tillstyrkts av de remissinstanser som yttrat sig härom. Även jag ansluter mig till utredningarnas förslag. Jag anser det sålunda angeläget att en elev som finner att han valt fel studieväg får möjlighet övergå till annan väg. Såsom FU och GU framhåller måste emellertid försiktighet iakttagas vid tillämpningen. Risk kan eljest föreligga att omotiverade och mindre angelägna övergångar får sådan frekvens att anordningen blir till mer olägenhet än till nytta.»

Vidare anför departementschefen på sidan 433: »Möjligheter till *övergång mellan olika gymnasiala skolformer* bör finnas såsom jag redan i det föregående förordat. Någon reglering härav i författning bör tills vidare inte ske. Beslut om övergång bör ankomma på lokala myndigheter efter prövning i varje särskilt fall.»

YB delar de uppfattningar som ovan redovisats beträffande den principiella inställningen till övergång mellan olika gymnasiala skolformer.

I detta sammanhang önskar YB erinra om, att elev som genomgått en tvåårig

yrkesutbildning har möjlighet att vinna inträde i fackskolans 1:a årskurs inom den kvot, som reserverats för bl. a. denna elevkategori. Emellertid kan vissa elever i yrkesskolan önska att under en tvåårig utbildning, jämsides med undervisningen i yrkesteknik, inhämta de teorikunskaper som erfordras för att vinna inträde i *andra* årskursen i fackskolans tekniska linje. Härför fordras att eleverna får möjligheter till fritt tillval av fackskolans olika ämnen. YB föreslår, att dylika möjligheter ges alla yrkesskolans elever som så önskar. Tillvalet bör vara oavhängigt av eventuell avsikt att övergå till fackskolan. Eftersom YB föreslagit samma omfattning av yrkesskolans allmänna ämnen som gäller för motsvarande ämnen i fackskolan finns redan skapad en bas för likställighet mellan skolformerna. Genom att i princip tillåta vem som helst, som därtill har intresse och förutsättningar, att utöver timplanen i yrkesskolan tillvälja vilket som helst av fackskolans ämnen, synes man åstadkomma en sakligt betingad jämställdhet mellan de två skolformerna.

11.6.3 Anknytning till gymnasiet. I avsnitt 11.6.2 har YB redovisat sin principiella uppfattning beträffande övergång mellan de tre gymnasiala skolformerna. GU har framlagt vissa förslag beträffande övergångsmöjligheterna mellan fackskola och gymnasium och vice versa (prop. nr 171/1964, 6.1.1.2). Dessa förslag har, som ovan nämnts, inte resulterat i författningsenlig reglering av övergångsmöjligheterna. YB har inte funnit skäl att närmare diskutera övergången mellan fackskola och gymnasium, utan hänvisar i denna fråga till GU:s förslag.

YB har däremot ägnat uppmärksamhet åt frågan om övergångsmöjligheterna mellan yrkesskolan och gymnasiet. Någon generell övergångsmöjlighet mellan yrkesskolan och gymnasiet önskar inte YB föreslå. Dock förutsätter YB, att den enskilde eleven, som i yrkesskolan genom fritt tillval inom ramen för i yrkesskolan tillämpade läroplaner önskar förbereda sig för övergång till gymnasiet, skall ha möjlighet härtill.

YB antar, att sistnämnda övergång endast blir aktuell i få fall. Det synes troligast, att yrkesskolans elever antingen helt koncentrerar sig på sin yrkesutbildning eller tillväljer ämnen från fackskolans läroplan. Med hänsyn till att redan nu en hel del elever i yrkesskolan kommer från 9 g och andra teoretiska linjer i grundskolan torde man emellertid böra förutsätta ett visst intresse hos yrkesskolans elever att tillvälja enstaka ämnen från gymnasiets läroplan, även om de ej syftar till en övergång till gymnasiet. I detta sammanhang bör också observeras de ökade möjligheter att som vuxen läsa gymnasiets och fackskolans lärokurser, som föreslagits av gymnasieutredningen i dess betänkande om vuxenutbildning (SOU 1965: 60).

11.6.4 Anknytning från gymnasiet och fackskolan till yrkesskolan. En övergång från gymnasium eller fackskola till yrkesskola efter färdig utbildning i de förstnämnda skolformerna synes i framtiden bli en ingalunda ovanlig företeelse. I många olika sammanhang under senare år har detta framhållits. I dessa »övergångsfall» torde det dock oftast bli fråga om specialutbildningar inom yrkesskolan, troligen i regel ovanför den gymnasiala yrkesutbildningen. Dessa frågor behandlas i kap. 20.

Det kan dock vid en fortsatt ökning av tillströmningen till de mer teoretiska ut-

bildningarna inom gymnasiet och fackskolan tänkas bli aktuellt i ett flertal fall, att ungdomar önskar övergå till yrkesskolan efter en viss tids studier i gymnasium eller fackskola. Självfallet bör också en övergång i denna riktning tillåtas och underlättas. Eleven har i dylika fall regelmässigt hunnit längre i de teoretiska ämnena — dvs. de i yrkesskolan förekommande allmänna ämnena — men saknar all utbildning i arbetsteknik och viss del av utbildningen i fackteori. YB förordar, att skolledningen fritt prövar i de individuella fallen, om eleven kan få övergå direkt och därvid under den första tiden kan få utbyta undervisningen i allmänna ämnen mot individuell undervisning — utöver den på timplanen upptagna — i fackteori och arbetsteknik.

11.7 Elevantal i heltidskurser

I skolstadgans kap. 20 § 16 föreskrives: »Elevantalet i heltidskurs skall som regel vara 16 vid kurs av verkstadsskolkaraktär inom området för industri och hantverk eller kurs i husligt arbete eller inom vårdyrken samt högst 30 vid kurs inom området för handel eller kurs av övervägande teoretisk karaktär inom området för industri och hantverk. Samundervisning skall anordnas med elever från olika klasser, om så lämpligen kan ske.»

Beträffande elevantalet föreskrives också i Kungl. brev den 10.5.1957 (med ändringar den 4.6.1964 och 27.11.1964) bl. a. följande: »Statsbidrag må icke utgå för kurs, som vid igångsättningen har mindre än åtta elever. — — — Länsskolnämnden äger på därom gjord ansökan medgiva, att bidrag må utgå till kurs, som vid igångsättandet har minst fem elever, vilka på grund av läroämnenas fackliga natur ej lämpligen kunna sammanföras med elever i annan kurs . . .»

YB har övervägt hithörande frågor och beslutat föreslå, att nu gällande bestämmelser i princip skall gälla i fortsättningen. YB erinrar dock om, att det vid utbildningar för olika yrken inom byggnadssektorn har blivit praxis, att på elevbyggen organisera elevgrupper om högst 12 elever per lärare. YB anser också för sin del att nämnda utbildningar inte kan bedrivas effektivt om elevantalet i grupperna överstiger 12. Detta reducerade elevantal kan enligt YB:s uppfattning tillämpas inom ramen för gällande bestämmelser.

YB är angelägen att föreslå en möjlighet att organisera utbildningen i arbetsteknik. inom hela eller delar av den tekniska sektorn, i elevgrupper med i genomsnitt 8—12 elever för att därigenom även i relativt små gymnasieområden möjliggöra en tillfredsställande differentiering på olika utbildningsgrenar. Även om grupperna har detta reducerade elevantal erhålles underlag för utbildningsblock av acceptabel storlek.

KAPITEL 12

Läsår, veckotimtal och lektionstid

12.1 Nuvarande bestämmelser om lärotider i olika skolformer

12.1.1 Beträffande *läsårets längd* i de gymnasiala skolorna gäller för närvarande följande.

12.1.1.1 Vid allmänt gymnasium och handelsgymnasium skall läsåret omfatta 38 veckor utöver tiden för inträdes- och flyttningsprövningar, vilka får omfatta högst en vecka. Vid tekniskt gymnasium skall det omfatta 39 veckor, inberäknat tiden för inträdes- och flyttningsprövningar.

Vid fackskolan skall enligt Kungl. Maj:ts bestämmelser den 4 juni 1964 rörande försöksverksamheten med fackskolor läsåret ha samma längd som vid grundskolan, dvs. det skall omfatta 39 veckor (273 dagar).

För både gymnasium och fackskola gäller, att läsåret skall fördelas på en hösttermin och en vårtermin. Den övriga delen av året utgör ferier.

Enligt beslut vid 1964 års riksdag i anledning av propositionen 1964: 171 skall fr. o. m. den 1 juli 1966 gälla, att läsårets längd för såväl gymnasiet som fackskolan anpassas till grundskolans.

12.1.1.2 För yrkesskolan ges föreskrifter om läsårets längd i 20 kap. 17 § skolstadgan. Dessa föreskrifter lyder så:

»Läsår för heltidskurs med övervägande teoretisk undervisning omfattar normalt 39 veckor och för heltidskurs med övervägande praktisk undervisning normalt 42 veckor (normalläsår). Äro särskilda skäl därtill, må överstyrelsen medgiva att normalläsåret för heltidskurs minskas eller ökas med högst två veckor.

Länsskolnämnden må i fråga om inbyggd skola så ock i fråga om skolpliktiga elever medgiva att läsår gives annan längd än i första stycket sägs.

Läsår för deltidskurs skall, såvida ej länsskolnämnden med hänsyn till särskilda omständigheter annorlunda bestämmer, normalt omfatta 32 veckor (normalläsår).»

12.1.2 I fråga om *antalet veckotimmar* gäller i huvudsak följande.

12.1.2.1 I det allmänna gymnasiet varierar veckotimtalet för närvarande både med hänsyn till linjer och grenar och med hänsyn till årskurser. För årskurs 1 gäller ett veckotimtal av 35,5, 36 och 36,5. För årskurs 2 gäller 33, 34, 35 och 36. För årskurs 3 är veckotimtalen 31,5, 32 och 33. Summa veckotimmar under tre år varierar mellan 101,5 och 105. I handelsgymnasiet är veckotimtalet 34 i årskurs 1,

32 i årskurs 2 och 30 i årskurs 3, dvs. tillhopa 96. I tekniskt gymnasium slutligen är veckotimtalet 39, 39 och 37,5, dvs. tillhopa 115,5.

Enligt de timplaner, som gäller för försöksverksamheten med fackskola, är veckotimtalet alltid 35.

Fr. o. m. den 1 juli 1966 kommer enligt riksdagens beslut i anledning av propositionen 1964:171 den för eleverna i gymnasiet (samtliga linjer) normala undervisningstiden att bli 34 i årskurs 1, 32 i årskurs 2, 30 i årskurs 3 och 35 i årskurs 4 (= tekniska linjen). Eleverna får möjlighet att öka sitt studieprogram genom tillval av frivilliga ämnen. I årskurserna 2—4 skall bortval av vissa ämnen kunna medges, om en elev har svårigheter att fullfölja det normala studieprogrammet. Undervisningstiden för eleverna i fackskolan blir alltfort 35 veckotimmar i vardera årskursen och i samtliga linjer. Inom den sociala och den ekonomiska linjen skall eleverna under en mindre del av detta timtal få studera ämnen efter fritt tillval.

12.1.2.2 För yrkesskolans del finns bestämmelser om veckotimtal endast i fråga om heltidskurserna. Det stadgas i 20 kap. 20 § skolstadgan:

»Antalet veckotimmar i heltidskurs skall normalt utgöra lägst 37 och högst 45. För skolpliktig elev skall antalet lektioner dock anpassas efter vad som tillämpas inom grundskolan. Äro särskilda skäl därtill, må efter medgivande av länsskolnämnden antalet veckotimmar i kurs med huvudsakligen teoretisk undervisning för kortare tid nedsättas till lägst 33 veckotimmar.

Länsskolnämnden må medgiva, att arbetsvecka gives annan längd vid växelutbildning och vid inbyggd skola; dock må antalet veckotimmar för elev icke överstiga 45.»

12.1.3 Beträffande *daglig undervisningstid* och *lektionstid* ges för närvarande följande bestämmelser.

12.1.3.1 I allmänt gymnasium och handelsgymnasium må den dagliga undervisningstiden för elev omfatta högst sju lektioner. De två första lektionerna på morgonen och efter måltidsrasten skall omfatta 45 minuter och övriga lektioner 40 minuter. Vid tekniskt gymnasium må den dagliga undervisningstiden för elev omfatta högst åtta lektioner och varje lektion skall omfatta 45 minuter, såvida ej överstyrelsen annat bestämmer. För fackskola gäller detsamma som ovan angivits för allmänt gymnasium och handelsgymnasium.

Det torde böra erinras om att för grundskolan också finns en särskild regel beträffande lektionstid när det gäller yrkesarbete och hemkunskap. Lektion i yrkesarbete skall omfatta 60 minuter. Hålles lektionen i skolans lokaler, må den begränsas till samma tid som andra lektioner jämte raster. Därvid bör dock efter två lektioner lämnas rast.

»Lektion i hemkunskap, som ej avser enbart teoretisk undervisning och ej är den sista av flera i ämnet hållna lektioner i följd utan mellanliggande rast, skall omfatta 10 minuter utöver 45, resp. 40 min.»

12.1.3.2 För yrkesskolan ges bestämmelser om lektionstid och raster i 20 kap. 21 och 22 §§ skolstadgan, som lyder så:

»21 §. Lektion i yrkesarbete omfattar 60 minuter och annan lektion 45 minuter. Äro särskilda skäl därtill, må enligt föreskrifter som överstyrelsen utfärdar lektion förkortas till lägst 40 minuter.

Meddelas undervisningen vid arbetsställe utanför skolan, må tillämpas de på arbetsstället gällande arbetstiderna.

22 §. Mellan två lektioner med teoretisk undervisning samt mellan lektion i yrkesarbete och lektion med teoretisk undervisning bör som regel lämnas rast om högst 15 minuter. Pågår undervisning i yrkesarbete två eller flera lektioner i följd, må för beredande av en rast om högst 15 minuter lektionerna avkortas närmast före och efter denna rast. Därjämte skola måltidsraster anordnas utan att lektionstiden inskränkes.»

12.2 YB:s överväganden och förslag

12.2.1 Av den under 12.1 givna beskrivningen framgår, att lärotiderna i yrkesskolan på väsentliga punkter skiljer sig från de lärotider, som är fastställda för de övriga skolformerna på det gymnasiala området, nämligen gymnasiet och fackskolan. Yrkesskolans lärotider har mer fått vara avhängiga av traditioner och förhållandena inom arbetslivet än av hänsynstaganden till samhällsutveckling, till förändringar av pedagogiska metoder och till medicinska skäl, som t. ex. gymnasieutredningen gjort sig till tolk för.

Den principiella fråga som i första hand måste diskuteras är, huruvida det finns några hållbara motiv för att även i fortsättningen ha regler för yrkesskolans lärotider, som så betydligt skiljer sig ifrån de andra skolformernas lärotider.

I fråga om *läsårets längd* har man ibland hävdat, att yrkesskolan borde så nära som möjligt anknyta till förhållandena ute i näringslivet. Det var väl också naturligt i ett tidigare skede, då den största delen av yrkesutbildningen skedde ute på de olika arbetsplatserna och bestod i att äldre personer med egen utbildning eller åtminstone vana vid arbetet undervisade de yngre. Beaktas bör dock, att denna form av yrkesutbildning egentligen endast förekom inom området industri och hantverk. När en egentlig yrkesutbildning uppstod inom övriga fält — t. ex. kontorsområdet, vårdområdet, det husliga fältet — växte utbildningen i huvudsak fram inom yrkesskolan. En anpassning till vissa tider ute i näringslivet är icke i och för sig fel. Man måste emellertid alltid hålla i minnet, att det för ungdomen hela tiden rör sig om utbildning. Då varje tidsmoment skall innehålla ett inlärande av nytt, blir det mer krävande än det utförande av arbete, som sker i näringslivet. Utbildningsåret bör alltså vara kortare än arbetsåret.

Jämförelsen med arbetsåret torde också oftast ha avsett endast en jämförelse med de arbetstagare, som har kollektivavtalsanställning eller dylikt, t. ex. industriarbetarna.

Den stora grupp anställda som inbegripes under benämningen tjänstemän har sedan lång tid tillbaka haft andra bestämmelser i fråga om arbetsår och arbetstider. Man kan därför icke få fram entydiga bestämmelser för utbildningsåret (läsåret), om man utgår ifrån att man skall försöka anpassa det till näringslivet. Att en viss anpassning sker i fråga om den praktiska utbildning, som sker *i* näringslivet,

är naturligt och rimligt. Men i övrigt anser YB, att yrkesskolans läsårs längd kan bestämmas utifrån andra överväganden.

Ibland har man sökt motivera de annorlunda lästiderna i yrkesskolan på så sätt, att yrkesskolans utbildning vore praktisk medan de andra skolformernas utbildning vore teoretisk. En sådan motivering för rådande skillnader är enligt YB:s mening varken logiskt riktig eller praktiskt hållbar. Logiskt och principiellt är det inte riktigt att påstå, att en mera på praktiska moment inriktad utbildning generellt sett är mindre tröttande än en teoretisk utbildning. För den ena individen kan en rent teoretisk utbildning vara betydligt lättare än en praktisk utbildning, för en annan individ kan motsatsen vara fallet. Principiellt finns icke heller den skillnaden mellan teoretisk och praktisk utbildning, att den förra normalt skulle vara kombinerad med hemarbete medan dylikt ej skulle finnas vid den praktiska utbildningen. Av olika skäl har det hittills i vanliga fall varit så, att man i yrkesskolans praktiska utbildning icke givit några hemuppgifter. Skälen härför har icke varit principiella och enligt YB:s mening bör i framtidens yrkesutbildning ske en effektiv kombination av utbildning i skolan och hemuppgifter.

Som YB nyss nämnt är det icke heller praktiskt hållbart att motivera skillnaderna i lärotider med hänvisning till att yrkesskolans utbildning är praktisk medan andra skolformers utbildning är teoretisk. Den teoretiska utbildningen i t. ex. gymnasium och fackskola innehåller även moment av övningskaraktär, vilka således i pedagogiskt hänseende är praktiskt betonade. Den praktiska utbildningen i yrkesskolan omfattar även läroämnen, och yrkesämnena innehåller därjämte ständigt teoretiska moment.

Det är att märka, att de moderna teoretiska utbildningsformer, som förordats av de senaste årtiondenas utredningar, i icke oväsentlig utsträckning i pedagogiskt hänseende lånat drag från de metoder och de arbets- och studieformer, som sedan länge varit gängse i vårt yrkesskolväsendes praktiska utbildning.

Under de senaste tio åren har en påfallande systematisering av undervisningen i yrkesarbete ägt rum. Detta gäller i fråga om yrkesutbildningen inom ett stort antal olika branschområden. Detta har åstadkommits genom ett intimt samarbete mellan skolmyndigheterna å ena sidan samt näringslivets och arbetsmarknadens organisationer och föreningar å den andra. Denna systematisering — som innebär främst inträngande analyser av vad som behöver läras i varje särskilt yrke och en strävan att lära mer på kortare tid — har också slagit igenom inom lärarutbildningen. Yrkeslärarkandidaterna tillägnar sig numera ett modernt synsätt på metodisk inlärning och på nuvarande utveckling mot en ökad rationalisering på detta område.

YB är bl. a. med hänsyn till här redovisade förhållanden icke benägen, att, ifråga om belastning av eleverna i fysiskt och psykiskt hänseende vid inlärning av nya moment, för framtiden varaktigt draga en klar gräns mellan teoretisk och praktisk utbildning inom det svenska skolväsendet.

12.2.2 Problemen kring lärotiderna rymmer också ett svårlöst specialproblem, nämligen frågan om *läsårets placering i kalenderåret.* Denna fråga har vid skilda till-

fällen och från skilda utgångspunkter diskuterats i beredningen. Därvid har bl. a. följande synpunkter framförts.

Terminsindelningen fyller tills vidare en rationell funktion för de utbildningslinjer i yrkesskolan, där undervisningen är uppdelad i terminskurser (»klasser») med olika timplan för varje termin. Detta gäller huvudsakligen de kommunala tekniska skolorna, som emellertid skall »avlösas» av den nya fackskolan, varför de snart förlorar aktualitet.

I de övervägande teoretiska kurserna (med för närvarande 39 veckors läsår) utdelas ofta, såsom inom skolväsendet i övrigt, terminsbetyg vid höstterminens slut. Detta betyg kan sägas fylla två funktioner. Det skall ge lärarna anledning att söka bilda sig en uppfattning om undervisningens allmänna resultat (kvalitet) och om hur de enskilda eleverna tillgodogjort sig undervisningen. Samtidigt skall betyget ge eleverna (och föräldrar/vårdnadshavare) information om hur lärarna bedömt studieresultaten. Betygssystemet har på sina håll utbyggts med ett varningssystem, som även, om ock undantagsvis, tillämpas i yrkesskolor.

Inom yrkesskolornas övervägande praktiska kurser (med för närvarande 42 veckors läsår) utdelas oftast endast årsbetyg, alltså varken jul-betyg eller varningar. Flertalet av dessa utbildningslinjer är i stort sett läxfria. Man har uppenbarligen ett större behov av det uppryckningsmoment, som ligger i terminsbetyg och varningar, i skolor och kurser där en förhållandevis stor del av skolarbetet ges som hemuppgifter. Från dessa synpunkter har jul-betyget och terminsindelningen mindre intresse i yrkesskolan än i övriga skolformer.

En annan årsrytm än den traditionella terminsindelningen skulle från vissa synpunkter vara att föredraga för yrkesskolorna. Detta gäller speciellt utbildningen i verkstadsskolor. När man i beredningen och dess expertgrupper har diskuterat utbildningens organisation — för större verksamhetsområden tillrättalagd grundutbildning med successiv specialisering — har synpunkter framförts, som tyder på att utbildningsperioder om 4—5 månader ofta blir onödigt långa. Ett fasthållande vid gängse terminsrytm skulle i sådana fall kunna leda till lägre effektivitet i utbildningen än om perioden göres något kortare.

En uppdelning av läsåret i 3 terminer om vardera ca 3 månader ger i vissa fall betydligt gynnsammare förutsättningar för koncentration av utbildningsinnehållet till någorlunda väl avvägda etapper. För skilda yrkeslinjer är emellertid problemen olika och det visar sig till sist inte möjligt att åstadkomma konstruktioner, som med fördel kan tillämpas på alla eller, åtminstone tills vidare, ens på flertalet utbildningslinjer.

För yrkesskolans vidkommande synes det i varje fall för verkstadsskolorna lämpligast att betrakta läsåret som en helhet, vilken kan fördelas i perioder vars längd bestäms uteslutande med hänsyn till vad som befinnes lämpligt för varje särskild utbildningslinje.

Den traditionella förläggningen av läsåret, med början i augusti och slut i juni, är ur vissa synpunkter direkt olämplig. Detta främst med tanke på de ungdomar,

som efter avslutad skolgång går ut i arbetslivet, och de som för sin utbildning behöver viss praktik. Skolavslutningarna och den samtidiga tillströmningen till arbetsmarknaden av ungdomlig arbetskraft infaller vid en ur arbetsgivarnas synpunkt mycket olämplig tid. Det är givetvis förenat med en hel del komplikationer att täcka huvuddelen av årsrekryteringen kort före semesterperioden.

Från arbetsmarknadssynpunkt skulle två eller flera avgångsperioder årligen från skolan vara långt gynnsammare. Men även en för alla skolor samtidig årsavslutning förlagd till annan tid på året än för närvarande skulle ge gynnsamma verkningar. Man kunde exempelvis låta läsåret börja i januari och sluta i december med i övrigt bibehållen årsrytm.

Emellertid avstår YB ifrån att framlägga något förslag om ändring av läsårets placering. YB gör detta med hänvisning till att frågan varit föremål för visst övervägande nyligen av chefen för ecklesiastikdepartementet. I propositionen 1964: 171 angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. har departementschefen (sid. 371) uttalat följande:

»I skilda sammanhang under senare år — bl. a. i några remissyttranden över GU:s och FU:s betänkanden — har förslag och synpunkter framförts rörande längden av skolans läsår och dettas placering i kalenderåret. De förändringar som bringats på tal är ofta genomgripande och reser därmed spörsmål, som är mycket komplicerade, då de sammanhänger med en rad förhållanden i samhällslivet. En ändring av läsåret kan vidare uppenbarligen inte genomföras för enbart en del av skolväsendet. Frågan om skolans läsår sammanhänger också med spörsmålet om femdagarsveckan i skolan, vilket f. n. överväges av skolarbetstidsutredningen. Jag anser därför — liksom FU och GU — att ingen annan ändring nu bör genomföras än att gymnasiets och fackskolans lärotider anpassas till grundskolans och förordar sålunda att i fråga om läsårets längd, dess början, upprop, årsavslutning, lov, planerings- och studiedagar samt friluftsdagar tills vidare för gymnasiet och fackskolan skall gälla samma regler som för grundskolan.»

Som YB ovan framhållit skulle det från arbetsmarknadssynpunkt vara lämpligt med två eller flera avgångsperioder årligen från yrkesskolan. En dylik anordning förekommer redan inom ett par utbildningsområden, nämligen inom viss vårdutbildning och viss byggutbildning. I dessa fall är anordningen på ett naturligt sätt beroende av utbildningens uppbyggnad och organisation. Även för de fall att anordningen ej är direkt betingad av dylika förhållanden, bör man enligt YB:s mening noga undersöka, om det finns möjligheter till intagning och avgång vid fler än ett tillfälle per år. Man har velat göra gällande, att det mest ändamålsenliga inom yrkesutbildningen skulle vara en löpande utbildning så att man hade kontinuerlig intagning och avgång vid yrkesskolorna. I viss mån tillämpas ett dylikt system sedan länge inom den s. k. omskolningsverksamheten. Systemet kan dock enligt YB:s mening endast undantagsvis tillämpas vid den reguljära yrkesutbildningen för ungdom. Direkt omöjligt blir det när yrkesutbildningen på det gymnasiala stadiet skall integreras med övrig gymnasial utbildning.

Intagning och utsläpp vid åtminstone två speciella tillfällen under året kan däremot enligt YB:s mening ske i en hel del fall. Anordningen förutsätter en sådan

uppläggning av studiegången, att lokaler och lärare kan inordnas i denna ändrade rytm. Detta torde låta sig göra i betydligt flera fall än man hittills prövat. Framför allt torde anordningen vara lämplig om eleverna är något äldre.

Är elevklientelet regelmässigt ungdom, som går till yrkesutbildning direkt från den obligatoriska skolan eller annan grundläggande utbildning, synes det dock mest lämpligt med en yrkesutbildning som börjar i så nära anslutning som möjligt till avslutandet av den tidigare skolgången.

YB anser icke lämpligt och ej heller genomförbart med en bestämmelse om att intagning och avgång ovillkorligen skall ske minst två gånger årligen vid yrkesskolorna. Men YB föreslår en stark rekommendation till skolmyndigheterna att genomföra en dylik anordning överallt där den önskas och visar sig möjlig att genomföra.

12.2.3 En bärande princip i allt YB:s arbete har varit de moderna och enligt YB:s uppfattning riktiga integrationssträvandena. I framtiden måste man räkna med fullständig *integration på det gymnasiala området* i fråga om icke blott lokaler utan även lärarkrafter. Ingen principiell invändning torde kunna göras mot att en gymnasiallärares tjänstgöring får spänna över hela det gymnasiala fältet, således gymnasium, fackskola och yrkesskola. Laborationer i gymnasiet och fackskolan skall kunna äga rum i yrkesskolans verkstäder, och lokaler avsedda för t. ex. undervisning i fysik skall kunna användas vid all gymnasial utbildning i detta ämne, således även i yrkesskolan.

Med integrationssträvandena som bärande princip torde i varje fall olika tider för läsårets början och slut och olika antal minuter för lektionerna i alltför hög grad bli en administrativ belastning, som blott torde medföra väsentligt ökade kostnader utan någon annan påtagbar »vinst» än bibehållande för yrkesskolan av en tradition, som har sin upprinnelse i äldre tiders bedömningar.

YB vill för sin del icke medverka till någon onödig klyfta mellan de olika gymnasiala skolformerna utöver sådant, som är motiverat med hänsyn till aktuell ämnesfördelning. YB vill hävda, att även lärotiderna här ingår som ett icke oväsentligt moment. Det föreligger inga logiska eller sakliga skäl för att f. n. i skolmässig utbildning tidsmässigt behandla ungdomar på samma åldersstadium olika.

I fråga om läsårets längd och i fråga om antal minuter per lektion har därför YB den uppfattningen att inom det gymnasiala området enhetlighet och samordning skall eftersträvas.

YB *föreslår* därför för yrkesskolväsendet ett läsår omfattande samma antal veckor som är föreskrivna för gymnasiet och fackskolan, nämligen 39.

YB är väl medveten om att fastställandet av ett dylikt läsår måste för vissa av yrkesskolans elever innebära, att de kommer att vid undervisningen i yrkesteknik få ett något mindre antal lektioner än nu. YB hoppas emellertid, att de förbättrade metoderna i den praktiska undervisningen och den pågående utvecklingen mot än större förbättringar kommer att utjämna denna tidsförlust utan men för undervisningen. Därtill kommer den fördelen, att elever vid yrkesskolor härigenom kan

disponera lika lång tid som sina kamrater i gymnasium och fackskola för rekreation och för praktik i näringslivet.

YB har vid sina bedömningar och överväganden även diskuterat ett läsår om 40 veckor, dock utan att släppa kravet på samma läsårslängd för gymnasium — fackskola — yrkesskola. Då emellertid skolarbetstidsutredningen här väntas göra en allmän översyn, vill YB inskränka sig till att föreslå samma läsårslängd för yrkesskolan som för gymnasiet och fackskolan eller för närvarande 39 veckor. I fråga om inbyggd skola må länsskolnämnden medgiva, att läsår gives annan längd.

12.2.4 Antalet veckotimmar är för närvarande högre *i yrkesskolan* än i någon annan skolform. Till för något år sedan förekom läroplaner med upp till 48 veckotimmar. Veckotimtalet är dock nu maximerat till 42.

Såväl GU som FU har vid sina överväganden stannat för lägre timantal än de för yrkesskolväsendet i allmänhet nu gällande, och myndigheterna har fattat beslut i enlighet med förenämnda utredningars förslag.

YB accepterar för sin del helt GU:s överväganden i samband med dess diskussion kring ungdomens arbetsbelastning, i vilken bl. a. konstateras, att skolan icke kan beträffande arbetstiden isoleras från samhällslivet i övrigt. Inom samhällslivet har arbetsveckan successivt förkortats.

Det synes naturligt att icke pressa ungdomen hårdare än med en arbetsvecka av normalt 40 timmar, i vilket timtal då självklart bör inräknas både skolarbetstid och tid för hemarbete. I arbetsveckan omfattar visserligen varje timme 60 minuter, medan den i skolveckan omfattar regelmässigt 45 eller 40 minuter. Med hänsyn främst därtill, att skoltimmarna är helt fyllda av inlärning av nytt stoff, är det dock rimligt att skolveckan är kortare än arbetsveckan och YB finner det rimligt att direkt jämföra arbetsveckans och skolveckans timantal.

Då fackskolan har 35 timmar i sina läroplaner, står här 5 timmar eller tid motsvarande 1/7 av antalet lektioner till buds för hemarbete.

Inom yrkesskolan måste all teoretisk utbildning sägas i princip vara lika belastad med hemarbete som den huvudsakliga undervisningen i gymnasiet och fackskolan. Den praktiska undervisningen i yrkesskolan — vilken av YB föreslås ingå i ämnet yrkesteknik — är i dag förenad med hemarbete i mycket liten utsträckning. Med ett modernt pedagogiskt synsätt är detta förhållande icke betingat av principiella skäl. Tvärtom torde i icke så få fall undervisningen i yrkesteknik kunna vinna på att kombineras med hemarbete. Ett praktiskt skäl till att så ej skett torde vara, att det framstått orimligt, för att icke säga omöjligt att begära hemarbete efter en skoldag med 8—9 lektioner, varav de flesta dessutom omfattat 60 minuter. Det synes från pedagogiska synpunkter lämpligt att även den praktiska undervisningen kompletteras med hemarbete, när så kan ske.

Rent principiellt anser YB, att den del av den integrerade gymnasiala skolan, som icke utgöres av gymnasiet, bör ha samma veckotimtal. Då detta nyligen för fackskolan bestämts till 35, bör detsamma i princip gälla för den gymnasiala yrkesskolan. Det nyss förda resonemanget om den samlade arbetsbördan per vecka som

avgörande faktor och om att en del av denna, nämligen hemarbetet, är så olika utvecklad inom den praktiska undervisningen i yrkesskolan, gör emellertid att yrkesskolan enligt YB:s mening inte bör ha ett för alla tillfällen fixerat timtal. Mot bakgrunden av det sagda *föreslår* YB, att den integrerade gymnasiala yrkesskolans veckotimtal i princip bestämmes till 35, men att detta tal blir 36 för kurser, som har 6—10 vtr arbetsteknik, 37 för kurser, som har 11—20 vtr i nämnda ämne, och 38 för kurser, som har mer än 20 vtr i arbetsteknik.

Veckotimtalet inom yrkesskolväsendet kommer alltså att växla mellan 35 och 38, beroende på vilket timantal den praktiska delen av yrkestekniken omfattar.

Vid växelutbildning och vid inbyggd skola samt vid lärlingsbyggen bör arbetsplatsens tider kunna användas. Beslut härom bör i så fall fattas av skolstyrelsen.

12.2.5 Lektion i yrkesarbete omfattar i enlighet med gällande bestämmelser i princip 60 minuter. Vid grundskolan finns dock ett undantag: »hålles lektionen i skolans lokaler, må den begränsas till samma tid som andra lektioner jämte raster. Därvid bör dock efter två lektioner lämnas rast».

Lektionerna i yrkesteknik kommer i framtiden på det gymnasiala området att äga rum i den gemensamma gymnasieskolan.

YB har, som ovan antytts, icke funnit några bärande skäl för att lektion i arbetsteknik även i framtidens yrkesskola skall omfatta 60 minuter med alla de olägenheter, som detta måste medföra vid fullt utnyttjande av lokaler och lärarkrafter. YB finner att ett bibehållande av 60-minuterslektioner i arbetsteknik är olämpligt och ifrågasätter, att de bör helt borttagas ur skolstadgan även för grundskolans del. I grundskolan torde bestämmelserna om 60 minuter ha haft mycket ringa betydelse med hänsyn till att yrkesarbetet där oftast helt bedrivits i grundskolans lokaler. De torde ha tillkommit på grund av förekomsten av 60-minuterslektioner i yrkesarbete inom yrkesskolan.

Inom yrkesskolväsendet har bestämmelserna om 60-minuterslektioner i yrkesarbete berett överstyrelsen för yrkesutbildning stora bekymmer med hänsyn till många framställningar om dispenser. Överstyrelsen för yrkesutbildning verkställde 1962 en utredning beträffande läsårstiden och kom redan då till synpunkter, som tangerar de överväganden, som YB här har gjort.

YB *föreslår,* att ämnet arbetsteknik skall omfatta två eller tre lektionstimmar jämte mellanliggande rast eller raster. Det normala torde bli två normallektioner med mellanliggande rast men av schematiska och andra skäl torde tre lektioner i följd böra medgivas. Den praktiska delen av yrkestekninken kan således komma att omfatta följande antal minuter för två lektioner med mellanliggande rast

45 + 10 + 45 min. eller
45 + 10 + 40 » »
40 + 10 + 40 »

Rast skall givas efter två eller tre lektioner.

I fråga om inbyggd skola må skolstyrelsen medgiva, att lektion i arbetsteknik omfattar 60 minuter.

KAPITEL 13

En integrerad gymnasial yrkesskola

13.1 Inledande synpunkter

I direktiven för YB framhålls nödvändigheten av att hänsyn tas till »bl. a. planeringssynpunkter, varvid bör beaktas behovet av en samordnad planering och utveckling av alla skolformer som följer ovanpå grundskolan».

GU har redovisat en modell för det gymnasiala skolsystemet vari ingår gymnasium, fackskola och yrkesskola. I samband därmed har GU också påvisat möjligheterna att med en sådan konstruktion öka den gymnasiala utbildningens spridning.

GU anför i sammanhanget bl. a. följande:

»Utredningen har i det föregående betonat att de tre skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola inte får utformas oberoende av varandra. De får sålunda inte isoleras från varandra och i sin målsättning peka åt helt skilda håll. Detta vore felaktigt redan av det skälet att samtliga ungdomar i en årskull inte låter sig indela i tre från varandra skilda grupper, var och en så karaktäriserad av sin speciella intresseinriktning, skolinställning, prestationsförmåga etc. att den ena borde välja gymnasium, den andra fackskola och den tredje yrkesskola. Tvärtom varierar alla sådana faktorer genom hela årskullen och denna variation sker utan tvära språng. Därför måste också utbildningsinnehåll och studiemål så långt detta är praktiskt möjligt varieras genom hela det gymnasiala skolsystemet för att kunna tillfredsställa ungdomarnas många och skiftande behov.

Detta är viktigt också från andra synpunkter. Isoleras gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan från varandra och får fackskolan och yrkesskolan karaktären av »återvändsgränder» är risken stor att gymnasiet kommer att bli väsentligt mycket mera lockande, eftersom det håller vägarna öppna till högre studier och därmed ofta antas ge större utsikter att nå socialt och ekonomiskt eftersträvansvärda yrken. Effekten härav kommer att visa sig både i grundskolan och på dess överstadium. Elevernas val på grundskolans högstadium påverkas så att de teoretiska studievägarna blir mest åtråvärda. De praktiska vägarna får nöja sig med ett s. k. negativt urval. I nästa fas skulle fackskolan och yrkesskolan komma att drabbas av detta negativa urval.»

I kapitlet om gymnasiets yttre organisation anför GU vidare:

»Enligt gymnasieutredningens uppfattning kan och bör planeringen för olika skolor på det gymnasiala åldersstadiet samordnas. Elevernas val av utbildning påverkas som nämnts ofta starkt av vilka skolor som finns på hemorten eller i dess närhet. Det är därför angeläget att en orts skolväsende är allsidigt sammansatt.»

YB delar de GU:s uppfattningar, som ovan redovisats. Vid sina överväganden kring dessa frågor har YB funnit, att en gemensam planering för de tre gymnasiala skolformerna kan föra till en långtgående integration.

YB redovisar i detta kapitel sin syn på integrationsfrågan.

13.2 Praktisk och teoretisk yrkeskunskap

YB finner det angeläget att åter understryka att yrkesskolorna i sin konkreta utformning måste göras så, att största möjliga flexibilitet förberedes.

Flexibilitetskravet berör inte enbart den egentliga yrkesskolan — den del som har övervägande praktiskt-manuell inriktning. Gränsen mellan praktisk och teoretisk yrkeskunskap är mycket diffus. Tillämpningen av teoretiska kunskaper kräver alltmera av insikt om hur de tekniska hjälpmedlen fungerar samtidigt som det praktiskt-manuella handhavandet av de tekniska hjälpmedlen kräver ökade kunskaper om bakomliggande principer och analyser. Detta gäller i lika hög grad om produktion och distribution som om administration och dokumentation.

Enligt YB:s mening har vi redan kommit dithän, att den traditionella uppdelningen i praktisk och teoretisk yrkesverksamhet tillmätes allt mindre intresse. Ett upprätthållande eller snarare konserverande av en motsvarande gränsdragning i utbildningssammanhang skulle enligt YB:s mening komma att utgöra en utvecklingshämmande faktor. Möjligheten att i praktisk tillämpning utföra på teoretiskt-analytisk väg vunna rön är i högsta grad beroende av de grundläggande kunskaper — den informationsberedskap — den verkställande parten besitter. Kravet på snabbt och ökat utbyte av kunskaper och erfarenheter på arbetslivets alla områden kan tillgodoses endast genom breddade och fördjupade kommunikationskanaler.

I det ovan skisserade perspektivet ter sig en uppdelning av yrkesutbildningsvägarna inom det gymnasiala skolsystemet i teoretiska och praktiska svår att upprätthålla. Likaväl som man funnit det nödvändigt att kräva viss praktisk erfarenhet av eleverna på gymnasiets och fackskolans tekniska linjer är det uppenbart, att eleverna i yrkesskolans motsvarande linjer bör erhålla undervisning i vissa tekniskt-teoretiska ämnesområden. På så sätt kan möjligheter skapas för ett ömsesidigt utbyte ifråga om intentioner och möjligheter till praktisk tillämpning. Näringslivets behov av arbetskraft med renodlade teoretiska kunskaper eller praktiska färdigheter krymper i rask takt, medan behovet av personal med mera komplex utbildning i samma mån ökar. YB finner därför att även de utbildningar, som primärt syftar mot praktiskt manuella arbetsuppgifter, bör ge ökat utrymme för teoretiska inslag i utbildningen. I första hand avser YB här sådana ämnen och ämnesgrupper, som syftar till ökad insikt inom det egna yrkesområdet, dvs. de s. k. yrkesteoretiska ämnena. Det ökande kravet på kommunikationsfärdigheter motiverar, att även behovet av vidgade färdigheter i svenska, engelska och matematik beaktas.

13.3 Yrkesskolans rekryteringsbas

Den nioåriga grundskolan är inom få år genomförd i hela landet. Därmed förändras yrkesskolans rekryteringsunderlag högst väsentligt. Ungdomarna blir äldre vid inträdet i yrkesskolan och kommer betydligt bättre rustade att tillgodogöra sig en målinriktad utbildning. Det kan dock synas som om fackskolans tillkomst skulle medföra att denna drar till sig de mera begåvade ungdomarna och att underlaget för yrkes-

skolan sålunda skulle komma att drabbas av en nivåsänkning. YB finner emellertid inte anledning att förmoda att en förändring i denna riktning skall ge mätbara eller märkbara resultat. Först vill YB fästa uppmärksamheten på att spridningen i begåvningshänseende, sådan den tar sig uttryck i skolbetygen, f. n. är i stort sett lika stor i yrkesskolan som i grundskolan. Genom att yrkesskolans olika utbildningslinjer har karaktär av »urvalsskolor» sker en uppsortering av eleverna så, att de, som har speciell håg för teoretiska studier och sålunda goda skolbetyg, i konkurrensen om utbildningsplatserna i regel blir placerade i de teoretiskt mest krävande avdelningarna. I den mån dessa omorganiseras till fackskolelinjer påverkas inte yrkesskolans övriga linjer därav. Vidare beror studieframgången i skolan inte uteslutande på begåvningsnivå. Studieambition och intresseinriktning spelar i dessa sammanhang en betydande roll, och det kan knappast göras gällande att intresse för teoretiska studier är en avgörande förutsättning för framgång inom de utbildningsvägar yrkesskolan främst skall tillhandahålla.

Begåvning är, vare sig det gäller teoretiska eller praktiska kvalifikationer, inget entydigt begrepp. Däri ingår en mängd svårbestämbara variabler i obestämbara proportioner. Vissa komponenter är mätbara genom test och framträder då som positiva eller negativa faktorer i den s. k. begåvningsprofilen. Personer, som befinner sig på samma »begåvningsmässiga medelnivå» företer dock betydande inbördes avvikelser i begåvningsprofil. När vi, som fallet är när det gäller en hel årskull ungdomar, rör oss med mycket stora tal kan fördelningen i begåvningshänseende — liksom vid varje annat hänseende — illustreras med den gausska kurvan:

Fig. 1

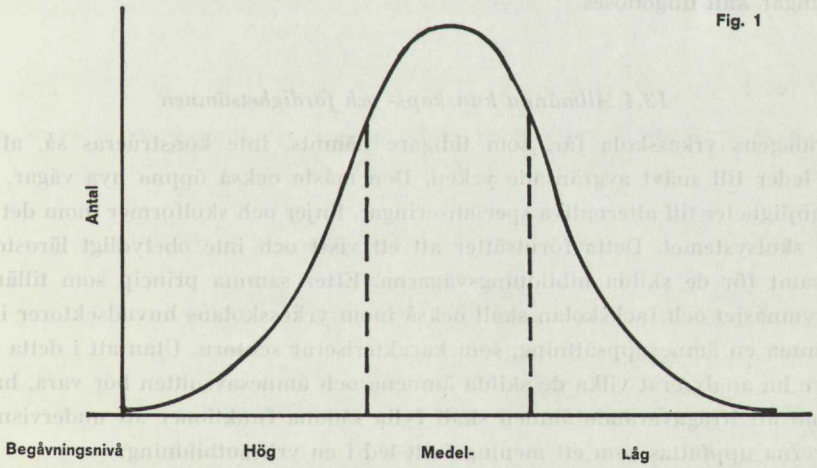

Samma fördelning kan också återges på följande sätt:

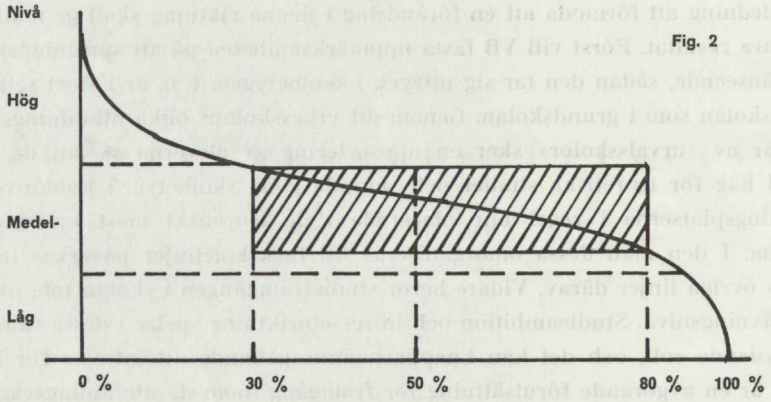

Fig. 2

Huvuddelen av årskullen ryms inom mellangruppen — flertalet är »medelbegåvade». Det är huvudsakligen inom denna grupp fackskolan och yrkesskolan rekryteras. Man kan våga antagandet att de nivåmässiga variationerna inom gruppen i regel är mindre än de individuella variationerna i begåvningsprofil inom samma grupp. Ur denna synpunkt kan fackskolans och yrkesskolans rekryteringsbas betraktas som tämligen homogen. Det är andra faktorer än den allmänna begåvningsnivån som bestämmer det individuella valet av utbildningsväg. För att de utbildningsvägar som yrkesskolan erbjuder verkligen av ungdomarna skall uppfattas som attraktiva måste de erbjuda sådana variationer att ungdomarnas skiftande intresseinriktningar kan tillgodoses.

13.4 Allmänna kunskaps- och färdighetsämnen

Morgondagens yrkesskola får, som tidigare nämnts, inte konstrueras så, att den endast leder till snävt avgränsade yrken. Den måste också öppna nya vägar, övergångsmöjligheter till alternativa specialiseringar, linjer och skolformer inom det gymnasiala skolsystemet. Detta förutsätter att ett visst och inte obetydligt lärostoff är gemensamt för de skilda utbildningsvägarna. Efter samma princip som tillämpats inom gymnasiet och fackskolan skall också inom yrkesskolans huvudsektorer i regel förekomma en ämnesuppsättning, som karakteriserar sektorn. Utan att i detta skede närmare ha analyserat vilka de skilda ämnena och ämnesavsnitten bör vara, har YB enats om att ifrågavarande ämnen skall fylla sådana funktioner att undervisningen av eleverna uppfattas som ett meningsfullt led i en yrkesutbildning.

Den ytterligare differentieringen mot specifika yrkesutövningar vartill utbildningen i yrkesskolan skall syfta blir jämförbar med linje- och grendelningen i fackskola och gymnasium. YB har sålunda kommit fram till en organisationsmodell, som i princip kan anslutas till den för gymnasiet och fackskolan gällande. Det blir härigenom möjligt att på de tre gymnasiala skolformerna anlägga den helhetssyn som enligt

YB:s mening är en nödvändig förutsättning för en ur pedagogiska och ekonomiska synpunkter ändamålsenlig planering av de gymnasiala skolformerna.

Det synsätt YB här framför innebär att man mera ser till de olika utbildningsvägarnas huvudinriktning mot verksamhetssektorer än till den traditionella indelningen i skolformer. En indelning enligt nedanstående skiss ter sig då naturligast och lämpligast.

Skolform	Huvudsektorer		
	Humanistisk-social	Ekonomisk	Naturvetenskaplig-teknisk
	Linjer inom sektorn		
Gymnasiet	Hum + Sh	Ek	Na + Te
Fackskolan	Soc	Ek	Te
Yrkesskolan	Hush. + Vård	Ha + Kont	Ind. + Hantverk

13.5 De gymnasiala skolformernas inre organisation

De gymnasiala skolformernas inre organisatoriska uppbyggnad följer, som ovan nämnts, i princip samma modell, vilket schematiskt åskådliggöres nedan.

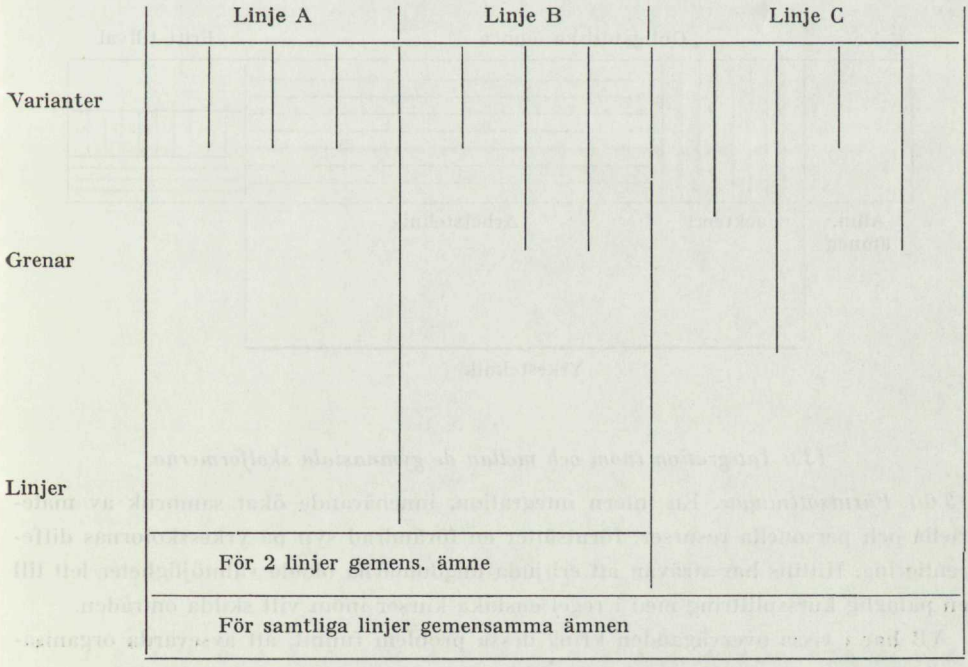

Figuren avses belysa hur undervisningen från en bred gemensam bas i skilda etapper erbjuder valmöjligheter som successivt leder till ökad och därmed smalare specialisering. En specialisering, som endast omfattar några få timmar, betecknas variant, medan en mera djupgående differentiering fått beteckningen gren. Det fria tillvalet skall inom ramen för tilldelat timtal kunna tillgodose mera speciella behov och intressen. För yrkesskolans vidkommande blir antalet specialiseringar av naturliga skäl större än i gymnasiet och fackskolan. I regel blir de också mera djupgående. Detta begränsar starkt utrymmet för gemensamma ämnen. Det ligger emellertid, som framhållits i kap. 9, i såväl de ungas som i avnämarnas och samhällets intresse att även inom yrkesskolans ram ges ökat utrymme åt sådana undervisningsmoment, som kan utgöra en lämplig grund för fortsatt utbildning även av mera intellektuellt krävande art.

YB har tidigare framhållit, att även yrkesutbidning i trängre mening måste tillgodose de framträngande behoven av ökade kommunikationsfärdigheter och ungdomens stigande intresse för en bredare och för skiftande aktiviteter förberedande skolning. Bilden är emellertid inte enhetlig. Även de ungdomar, som har sin håg inriktad mot utpräglat praktiska aktiviteter måste ges samma rätt att få sina behov tillgodosedda. Det är enligt YB:s mening möjligt att tillmötesgå dessa högst skiftande behov endast på det sättet, att utrymmet för fritt tillval blir tämligen omfattande. Det fria tillvalet skall ge eleven möjlighet att ägna sig åt teoretiska studier av allmän och fack-karaktär och/eller åt praktiskt inriktade färdighetsövningar i skolan eller på arbetsplats utanför skolan. Schematiskt kan utbildningens organisation i yrkesskolan återges på följande sätt:

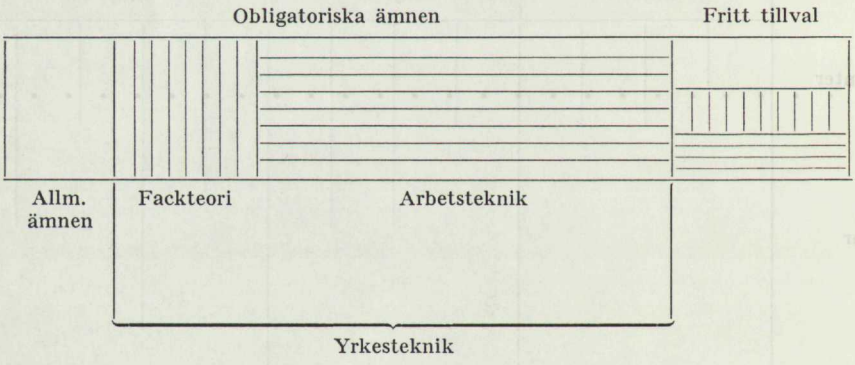

13.6 Integration inom och mellan de gymnasiala skolformerna

13.6.1 Förutsättningar. En intern integration, innebärande ökat sambruk av materiella och personella resurser, förutsätter en förändrad syn på yrkesskolornas differentiering. Hittills har strävan att erbjuda ungdomarna ökade valmöjligheter lett till en påtaglig kurssplittring med i regel enstaka kurser inom vitt skilda områden.

YB har i vissa överväganden kring dessa problem funnit, att avsevärda organisa-

toriska och ekonomiska vinster vore möjliga om man genom en regional planering sökte gruppera avdelningarna så, att närbesläktade utbildningsvägar sammanfördes i samma skolenhet för att möjliggöra ett gemensamt och effektivare utnyttjande av lokaler, materiella och personella resurser.

YB finner, som av det följande framgår, starka skäl tala för en betydligt längre gående integration inom och mellan de gymnasiala skolformerna än den ovan antydda. Mot bakgrunden av utredningsdirektiven och de synpunkter på de gymnasiala skolformernas organisation, som kommit till uttryck i Kungl. Maj:ts proposition nr 171/1964 samt särskilda utskottets utlåtande och riksdagens beslut i anledning av nämnda proposition, har YB undersökt formerna för en integration mellan yrkesskolan och de övriga gymnasiala skolformerna som går längre än till samordning av lokaler och vissa lärare.

13.6.2 Den lokalmässiga integrationen. I frågor rörande den lokalmässiga integrationen mellan yrkesskola, fackskola och gymnasium, har YB samrått med skolöverstyrelsen. En speciell arbetsgrupp inom skolöverstyrelsen, som sysslat med dessa frågor, har framlagt ett material som visar att betydande vinster kan uppnås genom sambruk av de gymnasiala skolornas lokaler, undervisningsmateriel och lärare. Därvid har förutsatts att yrkesskolans inre organisation skulle vara väsentligen oförändrad. I korthet skulle vinsterna bestå däri, att yrkesskolans elever finge tillgång till vissa av gymnasiets och fackskolans speciallokaler, exempelvis fysik- och kemilaboratorier, medan gymnasie- och fackskoleeleverna skulle få tillgång till yrkesskolans verkstadslokaler för laborationer och övningar. I båda fallen förutsättes, att en för ändamålet disponibel tidsmarginal i veckoschemat finns. Det råder ingen tvekan om att de besparingar som härigenom skulle uppnås uppgår till mycket stora belopp. Förutsättningen för den lokalmässiga integrationen får i regel antagas vara, att den genomföres i samband med planering av nya skolbyggnader. Yrkesskoldelen skulle då i regel inte behöva utrustas med allmänna fysik- och kemilaboratorier och vissa andra specialsalar. Gymnasie-fackskoledelen skulle inte behöva utrustas med speciallaboratorier för maskinteknik, byggteknik osv.

Innebörden och omfattningen av den lokalmässiga integrationen kommer tydligt fram i skolöverstyrelsens utredning »Lokalbehov och lokalutformning för gymnasium och fackskola», ur vilken i det följande ett avsnitt återges.

Samutnyttjande av lokaler

Vid lokalplanering för gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan bör man eftersträva att möjliggöra ett sambruk av vissa lokaler. Man bör t. ex. inte bilda en speciell institution för yrkesskolans handels- och kontorskurser utan man bör dimensionera institutionen för ekonomiska ämnen även för dessa kurser.

För undervisning i naturvetenskapliga ämnen är det väsentligt att lokalbehovet tillgodoses för såväl gymnasium — fackskola som yrkesskola, så att lokaler och undervisningsmateriel kan utnyttjas gemensamt. Lokalerna till verkstadsskolans avdelningar för elektriker och telereparatörer bör av samma skäl placeras i anslutning till institutionen för fysik och elteknik. Gymnasiet och fackskolan skall nämligen använda verkstadsskolans laboratorium

för elektriker i samband med laborationerna i elmaskin- och anläggningsteknik. Telereparatörernas laboratorium skall användas för vissa laborationer i elektronik, reglerteknik, telekommunikation och systemteknik. Verkstadsskolorna för elektriker och telereparatörer har dessutom i sin undervisning stor användning av såväl materielen som lokalerna i en institution för fysik och elteknik.

Yrkesskolans behov av ämnesrum och ritsalar bör tillgodoses i anslutning till motsvarande utrymmen för gymnasiet — fackskolan.

Den grundutrustning som de tekniska linjerna behöver för skärande bearbetning, mättekniska laborationer, svetsning och värmebehandling finns i allmänhet i yrkesskola med avdelning för metallarbetare. Om lokaler för en avdelning metallarbetare nybygges och avses att användas av de tekniska linjerna bör förutom sedvanliga utrymmen ett rum à 30 m² byggas för hållfasthetsprovning av metalliska ämnen. Rummet kan också utnyttjas som instrument- och reparationsverkstad. Den maskinutrustning och de förråd som finnes i verkstadsskolan kan då användas av institutionstekniker.

Den grundutrustning, som behövs för gymnasiets och fackskolans laborationer i kraft-, värme- och reglerteknik, finns i yrkesskolans avdelningar för styrnings- och regleringsmekaniker samt värme- och sanitetsmontörer. Om förbränningS- och provningsutrustning skall finnas bör denna placeras i avdelning för bilmekaniker, där utsugningssystem för avgaser är installerat. Då speciellt laboratorium för kraft-, värme- och reglerteknik måste nybyggas, bör detta göras i anslutning till skolans panncentral. Skolans värmepannor kan utnyttjas vid laborerandet.

Materialanalys, proportionering och betonggjutning skall utföras i verkstadsskolan för betongarbetare eller murare. Här skall även hållfasthetsprovningar av betong- och byggnadskonstruktionselement utföras. Om lokaler för en avdelning betongarbetare eller murare nybyggs och avses att användas av de tekniska linjerna bör förutom sedvanliga utrymmen ett rum à 30 m² byggas för hållfasthetsprovningen.

På grund av att yrkesskolorna är organiserade och utrustade mycket olika kan andra än ovan nämnda verkstadslokaler vara lämpliga för de tekniska linjernas laborativa arbete. Möjligheterna till sambruk av lokaler bör i varje särskilt fall alltid undersökas.

Det laborativa arbetet i gymnasiet — fackskolan omfattar på de olika linjerna de aktiviteter, som redovisas i nedanstående tabell. I tabellen har även angivits den tid, som lokaler måste diponeras för varje aktivitet i en skola med fulla klasser på maskin-, byggnads- och elteknisk linje i gymnasiets årskurs 1—3 och fackskolan.

Laborativt arbete i tekniska ämnen

Aktivitet i gymnasium och fackskola	Beräknad tid
Skärande bearbetning	10 veckotimmar under 4 veckor
(svarvning, fräsning och slipning)	6 » » 26 »
Mättekniska laborationer	6 veckotimmar under 4 veckor
	2 » » 24 »
Svetsning, gjutning och plåtberedn.	6 veckotimmar under 4 veckor
	2 » » 26 »
Värmebehandling	6 veckotimmar under 4 veckor
	2 » » 12 »
Laborationer i kraft- och värmeteknik	2 veckotimmar
Laborationer i reglerteknik	Enstaka veckor 4 veckotimmar
Hållfasthetsprovning (metalliska ämnen)	10 veckotimmar

Materialanalys, proportionering, betonggjutning och hållfasthetsprovning (betong- och byggnadskonstruktionselement)	6 veckotimmar
Laborationer i elmaskin- och elanläggningsteknik	5 veckotimmar
Laborationer i elektronik, reglerteknik, telekommunikation och systemteknik	10 veckotimmar

Ett sambruk av lokaler får ej innebära att någon av skolformernas intressen eftersätts.

YB föreslår, att det samlade behovet av lokaler och material för de tre gymnasiala skolformerna beaktas vid den framtida skolplaneringen så, att ovan beskrivna lokalmässiga integration kan genomföras. Denna synnerligen angelägna integration förutsätter en ur integrationssynpunkt lämplig kombination och uppsättning av sektorer och linjer inom gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan.

Ett primärt villkor för en lokalmässig integration mellan yrkesskola, fackskola och gymnasium är, att yrkesskolan har en uppsättning linjer som korresponderar med gymnasiet och fackskolan. Härjämte måste självklart andra villkor vara uppfyllda, t. ex. att de tre gymnasiala skolorna är ur integrationssynpunkt lämpligt belägna i förhållande till varandra.

YB finner det angeläget att i detta sammanhang betona, att den gymnasiala yrkesskolans linjeuppsättning och utbildningskapacitet givetvis ej får begränsas till den ur integrationssynpunkt önskvärda omfattningen. Den gymnasiala yrkesskolan kommer i regel att erbjuda utbildning för betydligt fler linjer än gymnasiet och fackskolan, eftersom yrkesutbildningen även måste dimensioneras utifrån andra synpunkter än de som hör samman med integrationen.

13.6.3 Den pedagogiska integrationen. Den pedagogiska integrationen mellan de tre gymnasiala skolformerna har många uppenbara fördelar såväl personella som materiella. En av de viktigaste pedagogiska fördelarna är möjligheten att för olika lärare inrätta samordnade tjänster inom hela den integrerade gymnasiala skolenheten. Möjligheterna att erhålla tillfredsställande underlag för hela lärartjänster, även i sådana ämnen som omfattar ett relativt litet antal veckotimmar i varje klass, blir givetvis större inom en skolenhet där den pedagogiska integrationen är genomförd.

Fördelarna är även uppenbara, då det gäller att till yrkesundervisningen anskaffa lämpliga teorilärare, likaväl som när det gäller att erhålla goda lärarkrafter för den mera praktiska utbildningen vid de tekniska linjerna inom gymnasium och fackskola. Inom såväl gymnasiet som fackskolan förekommer tekniska ämnen av sådan karaktär, att anställandet av yrkeslärare för undervisningen ter sig lämpligt. Även gemensamma pedagogiska hjälpmedel för undervisning torde kunna anskaffas i större mängd och bli bättre utnyttjade inom en integrerad skolenhet.

YB önskar även inrymma något mer än gemensamt nyttjande av lärare och undervisningsmateriel i begreppet pedagogisk integration. Integrationsbegreppet i detta sammanhang skall enligt YB:s mening även innebära för det första, att undervisningen i de skilda ämnena förläggs till den lokal, som ger de bästa inlärningsbe-

tingelserna, detta oavsett vilken skolform eller linje (gren) eleverna tillhör. För det andra skall pedagogisk integration innebära, att undervisningen alltid skall meddelas av den lärare, som för den aktuella undervisningen har den lämpligaste utbildningen och erfarenheten. Vidare vill YB i begreppet pedagogisk integration inrymma möjligheterna att organisera elevgrupper (klasser) bestående av elever från de olika skolformerna. Därmed skapas bättre organisatoriska förutsättningar att tillgodose elevernas fria val.

För eleverna måste en pedagogisk integration ha betydande fördelar. Den underlättar nämligen möjligheterna till fria tillval — ej endast fria val av studievägar som i föregående stycke avses — samt möjligheterna till övergång mellan olika delar av den gymnasiala skolan. Med hänsyn till dessa önskvärda resultat av främst den pedagogiska integrationen får den ett socialt värde, som närmare skall belysas i nästa avsnitt.

13.6.4 Sociala aspekter på integrationen. Ett av de skäl som anförts för integrationen mellan de tre gymnasiala skolformerna grundar sig på hänsynen till eleverna. Som tidigare framhållits måste ungdomarna tillförsäkras rätten att välja utbildning inom breda fält. Dessutom måste eleverna i den gymnasiala skolan ha möjlighet att byta utbildningsväg, om den först valda visat sig mindre lämplig, utan att därför i regel behöva byta utbildningsort.

Gjorda undersökningar visar, att ungdomarna efter avslutad grundskola vid valet av fortsatt frivillig utbildning i hög grad låter sig påverkas av det geografiska avståndet mellan hem och skola. Det finns sålunda en klar tendens att i första hand välja den utbildning som ligger inom bekvämt räckhåll från hemmet. För att underlätta ungdomarnas val av utbildning och därigenom eliminera den s. k. »närhetsfaktorn» bör varje gymnasieort erbjuda utbildning i samtliga tre gymnasiala skolformer med alla reguljära utbildningsalternativ representerade.

Ett annat skäl, som i detta sammanhang har anförts, är att såväl teoribetonad som praktiskt inriktad undervisning bör sammanföras i *en* skolanläggning för att därigenom om möjligt bidraga till större förståelse för de olika utbildningsvägarna. Vidare kan man antaga, att integrationen kommer att öka insikten om andra yrkens speciella problem och därmed fördjupa respekten för andra yrken än det egna. Detta bör på sikt kunna påverka de sociala värderingarna och därmed ge ett bättre utgångsläge för rationella val av studievägar och yrken från föräldrars och ungdomars sida.

Den tidigare indelningen av skolenheterna har mestadels varit baserad på en uppdelningsgrund, som gått ut på att olika teoretiska utbildningar med olika innehåll sammanförts i en skolenhet, under det att utbildningar med mera praktisk inriktning sammanförts i en annan skolenhet. Genom den integrationsprincip, som föreslås bli tillämpad i fortsättningen, uppnår man förutsättningar för att få till stånd en helt annan indelning av de olika utbildningarna. En helintegrerad gymnasieskola blir i många fall en jämförelsevis stor skolenhet. Skolenheten måste därför lämpligen indelas på ett eller annat sätt.

Den nya situationen ger möjligheter till en indelningsgrund efter en helt annan princip än tidigare. Skolenheten kan indelas efter den principen att man sammanför sådana utbildningar, som riktar sig mot samma sektor av näringslivet, oavsett innehållet i utbildningarna, deras längd, graden av teoretisk utbildning m. m. En sådan indelningsgrund synes kunna ge avsevärda fördelar, framförallt inom den tekniska sektorn. Det måste i princip vara riktigt, att utbildningen av byggnadsträarbetare och betongarbetare sammanförs med utbildningen av byggnadsingenjörer, och att verkstadsmekaniker, svetsare, m. fl. yrkesmän inom den mekaniska sektorn får sin utbildning inom samma institution som ingenjörer inom det mekaniska området. I arbetslivet skall teknikern och yrkesarbetaren samarbeta sektionsvis. Det måste därför vara en helt riktig princip att dessa båda typer av yrkesutövare får sin utbildning inom samma institution. Detsamma gäller emellertid också i fråga om övriga sektorer. Inom den ekonomiska sektorn exempelvis finns en rad utbildningar som har sinsemellan näraliggande mål, ungefär samma behov av utrustning, samma facktermer, lärare med samma utbildning. Dessa utbildningar har mycket mer gemensamt inbördes än t. ex. de nuvarande ekonomiska gymnasielinjerna har med andra sektorers gymnasielinjer, eller yrkesskolans handels- och kontorskurser har med yrkesskolans kurser inom industri och hantverk.

En indelning av den stora skolenheten med tillämpning av beskrivna princip för också med sig att det blir bättre förutsättningar till ett intimt fruktbärande samarbete mellan yrkeslärare och ämneslärare inom samma sektor. Ett sådant samarbete i utvidgad form torde kunna bli fruktbärande för den pedagogiska situationen i många fall.

13.6.5 Integrationens inverkan på administrationen. En integration mellan de olika skolformerna på sätt i det föregående diskuterats medför också, att behovet av skolledande personal och administrativ personal måste penetreras och bedömas utifrån delvis nya synpunkter. Vissa återverkningar av integrationen i dessa hänseenden framgår av kap. 18.

13.7 En totalintegrerad gymnasial skola

I föregående avsnitt har YB diskuterat lokalmässig och pedagogisk integration mellan de tre gymnasiala skolformerna. YB har också angivit vissa sociala och administrativa återverkningar av en integration. YB:s förslag innebär, att de olika lärarna och de olika lokalerna, såväl verkstäder som ämnesrum, utan åtskillnad skall utnyttjas över hela det gymnasiala stadiet. Eleverna i de tre gymnasiala skolformerna skall sålunda erhålla undervisning av den lärare och i den lokal, som ger de gynnsammaste inlärningsbetingelserna vid varje lektionstillfälle.

Några bärande skäl för den nuvarande gränsdragningen mellan de tre gymnasiala skolformerna föreligger inte. Väsentliga områden är gemensamma. Den allmänna utvecklingen inom de gymnasiala skolorna innebär också ökat inslag av teoriundervisning i yrkesskolan och ökat inslag av praktisk undervisning i gymnasie- och fack-

skoleutbildningen. Konsekvensen av den antydda utvecklingen och den föreslagna integrationen leder logiskt till en helhetssyn på det gymnasiala skolstadiet.

YB föreslår därför, att det gymnasiala skolstadiet betraktas som en enda skolform, innehållande utbildningslinjer av olika längd och med varierande målsättning.

13.8 Enskilda skolor, inbyggda skolor, företagsskolor, lärlingsutbildning hos hantverksmästare

13.8.1 Ett utmärkande drag för den svenska yrkesutbildningen är att den i så betydande omfattning bedrives i samhällets regi eller med dess stöd. Yrkesskolor i samhällets regi har emellertid vuxit fram i mer betydande omfattning först mycket sent. Länge har det enskilda initiativet och de enskilda insatserna spelat en stor roll inom denna del av vårt utbildningsväsen.

Enskilda yrkesskolor har funnits och finns inom alla fält av yrkesutbildningen. Deras utbildning avser i regel den gymnasiala åldersnivån. De flesta åtnjuter bidrag från staten, och i dessa fall har de att följa kursplaner som är fastställda av den centrala statliga skolmyndigheten. Det finns emellertid också många enskilda yrkesskolor som icke begärt statligt stöd och som står utanför skolmyndigheternas insyn.

Ett alltmera ökat samhälleligt engagemang inom yrkesutbildning har medfört, att omfattningen av de enskilda yrkesskolorna totalt sett har minskat. Enligt YB:s mening är det emellertid önskvärt, att de finns kvar även i fortsättningen. En svårighet härvidlag blir ju, att de ej kan förutses bli integrerade gymnasiala skolor med utbildning över hela det gymnasiala fältet. Man bör enligt YB:s bestämda mening tillåta dessa undantag från regeln om integration mellan de gymnasiala skolformerna. De enskilda yrkesskolorna bör alltså i fortsättningen få omfatta viss eller vissa linjer och grenar av den eljest totalintegrerade gymnasiala skolan. Detta är särskilt viktigt i de fall, då skolan representerar viss specialitet eller är riksskola för ett visst yrke eller yrkesområde.

De enskilda yrkesskolorna bör — i den mån de önskar erhålla statens stöd till sin verksamhet — även i fortsättningen ha att följa kursplaner som fastställes av den centrala skolmyndigheten. Med hänsyn till att de nya läroplanerna skall rymma mera undervisning i allmänna ämnen och att de är uppbyggda efter en blockutbildningsprincip, som ger undervisning även utanför ett visst yrkes gränser, måste man dock vara beredd på att vissa enskilda yrkesskolor kan få betydande svårigheter att följa de nya allmänna läroplanerna. Skolmyndigheterna bör ha rätt att undantagsvis för enskilda yrkesskolor medge även i nämnda hänseenden begränsade läroplaner, utan att statsbidraget härigenom riskeras.

13.8.2 Näringslivets insatser inom den gymnasiala yrkesutbildningen sker för närvarande främst i inbyggda skolor och företagsskolor. Inbyggd skola innebär, att en samhällelig yrkesskola är huvudman för utbildningen och själv svarar för den teoretiska delen av utbildningen, medan ett eller flera företag svarar för den praktiska delen av utbildningen. Staten ger bidrag till skolans huvudman för dess del av ut-

bildningen och till företaget för dess del. En företagsskola (»industriskola» är namnet i vissa fall) svarar för hela utbildningen och uppbär hela statsbidraget.

Dessa två former för näringslivets medverkan i yrkesutbildningen är enligt YB:s mening praktiskt och lämpligt konstruerade. YB föreslår därför att de skall finnas kvar utan någon ändring av konstruktionen.

Det hittillsvarande statsbidraget har emellertid varit lågt beräknat. YB anser, att det bl. a. med hänsyn till vikten av att få ökade insatser från näringslivets sida finns starka skäl för en ökning av statens bidrag till inbyggda skolor och företagsskolor. YB återkommer härtill i statsbidragskapitlet.

13.8.3 I kapitel 2 ovan har framhållits, att lärlingsutbildningen hos hantverksmästare är vår äldsta yrkesutbildning. Denna form av yrkesutbildning för ungdom är än i dag mycket aktuell och kvalitetsbetonad även om den av naturliga skäl betyder mindre relativt sett nu sedan den skolmässiga yrkesutbildningen utbyggts så starkt.

En svaghet med lärlingsutbildningen hos hantverksmästare har varit och är svårigheten att bibringa eleverna teoretisk utbildning vid sidan av den praktiska. I enstaka fall har de kunnat deltaga i deltidskurser i ortens yrkesskola. I några yrken har undervisning i yrkesteori ordnats genom växelverkan mellan yrkesskola och arbetsplats. Korrespondensundervisning har även förekommit i vissa yrken. För att stimulera till ökad teoriundervisning beslöts för några år sedan ett särskilt statligt stöd till sådana hantverksmästare, vars lärlingar under betald arbetstid (eller under kvällstid men med motsvarande ledighet på betald arbetstid) genomgick utbildning under minst 320 timmar. Detta har dock icke blivit så vanligt förekommande som man önskat. Dessutom är minimitalet 320 timmar betydligt lägre än t. ex. tiden för teoretisk utbildning i en vanlig yrkesskolkurs.

Enligt YB:s mening är det mycket viktigt, att även lärlingarna hos hantverksmästare får del av den utbildning i teoretiska ämnen — allmänna ämnen och yrkesteori — som man anser normalt skall ingå i yrkesutbildningen. Man bör därför på allt sätt sträva efter att de kan få den fullständiga yrkesutbildningen, som ju också innefattar dessa ämnen. YB är emellertid medveten om att stora svårigheter måste råda i detta hänseende, när det gäller en helt individuell utbildningsform som dessutom avser så många, sinsemellan olika yrken. Det bästa sättet att lösa frågan synes vara, om man kan samla ett antal lärlingar från olika mästare till en grupp eller avdelning för teoriundervisningen och på så sätt bilda en »inbyggd skola» eller »inbyggd avdelning» av dessa elever. De skulle då bli regelmässiga elever i den kommunala yrkesskolan, få teoretisk undervisning i normal omfattning — men kanske koncentrerad till vissa tider — i skolan och sedan på det för den inbyggda skolan utmärkande sättet få den praktiska delen av sin utbildning i företaget, dvs. hos hantverksmästaren. Eftersom eleverna skulle komma från olika yrken måste undervisningen i fackteori bli mycket individuell och lämpligen styras av korrespondenskurser eller centralt utarbetade kompendier.

YB förordar, att man i möjligaste mån övergår till en dylik ordning för denna del av yrkesutbildningen. Men YB måste framhålla att det synes finnas många svårig-

heter förknippade med ett dylikt system. Bl. a. förutsätter det internatförläggning under teoriperioderna i icke ringa utsträckning. En övergång till formen inbyggd skola för dessa individuella lärlingar synes alltså blott kunna ske på mycket lång sikt. Därför bör den nuvarande utbildningsformen alltfort finnas och understödjas. YB anser det rimligt att detta bl. a. sker genom en höjning av statens bidrag till hantverksmästare som åtar sig utbildning av lärlingar. Härtill återkommer YB i kap. 25 nedan.

YB ämnar under det fortsatta utredningsarbetet rörande yrkesutbildningens innehåll även särskilt upptaga vissa speciella frågor angående lärlingsutbildningen.

KAPITEL 14

Namnfrågor

14.1 Inledning

De gymnasiala skolformerna utgöres för närvarande av gymnasiet, fackskolan och yrkeskolan. Enligt grundtankarna i propositionen nr 171 år 1964 samt i utskottsutlåtandet och riksdagsbeslutet i anledning av denna proposition skall de tre vara likställda och i möjligaste mån samordnade och integrerade.

I remissutlåtandena över GU:s betänkande berörde vissa remissinstanser frågan om önskvärdheten av en sammanfattande benämning på det gymnasiala skolsystemet. Sålunda uttalade skolöverstyrelsen i namnfrågan — utan att framlägga något definitivt förslag i frågan — att de termer, som bäst motsvarade i sammanhanget angivna förutsättningar, syntes vara »högskolan» och dess sammansättningar, t. ex. »högskolenivå», »högskolestadium» och »högskolesystemet». Överstyrelsen för yrkesutbildning berörde också namnfrågan och nämnde »högskolan» som ett alternativ, men ansåg att tiden inte då vore mogen för ett ställningstagande. Även TCO berörde namnfrågan och föreslog, att benämningen »gymnasium» skulle väljas för att beteckna hela det gymnasiala skolsystemet.

Som YB anfört ovan under 1.1.3 framhöll departementschefen i propositionen 171/1964 (sid. 109), att enligt hans mening frågan om en sammanfattande benämning på det gymnasiala åldersstadiets skolor borde anstå till dess YB:s förslag framlagts och penetrerats. Särskilda utskottet anslöt sig till denna uppfattning (sid. 192 i dess utl.).

14.2 Allt mindre skillnad mellan skolformerna

Den yrkesutbildning på det gymnasiala ålderstadiet, som YB föreslår i detta betänkande, innebär mycket stora individuella variationer i utbildningens innehåll. Genom tillval av olika ämnen kan elever, som så önskar, få undervisning inom fackskolans hela område och, där så praktiskt går att ordna, även inom gymnasiets ämnessfär. Genom bortval kan å andra sidan elever, som så önskar och behöver, få ett studieprogram som är i det närmaste helt bestående av »praktiska» ämnen. Den av YB föreslagna yrkesskolan rymmer därför variationer från övervägande teoretiska till övervägande praktiska i en glidande skala utan bestämda gränser. Detta kommer att gälla även i normalfall, dvs. för elever som varken gjort tillval eller bortval.

Yrkesutbildningen kan inte längre sägas vara en praktisk utbildning i motsats till ett helt teoretiskt gymnasium och en övervägande teoretisk fackskola. Orden »teore-

tisk» och »praktisk» går ej längre att använda vid definiering av de olika skolformerna. Dessa ord anger inte längre något som är särskilt utmärkande för någon speciell skolform.

Det förhållandet har dessutom inträtt, att ämnena i de tre gymnasiala skolformerna numera icke kan anges såsom antingen teoretiska eller praktiska. Den skillnad, som tidigare förefunnits mellan teoretiska ämnen och praktiska ämnen, har alltmer utjämnats. Strävan till aktivering av eleverna har medfört, att i ämnen, som förr ansetts som rent teoretiska, införts moment av »praktisk» art enligt hittills använt språkbruk. Ämnen, som förr ansetts rent praktiska har i många fall nu kombinerats med teoretiska moment av kvalificerad art.

14.3 En gemensam benämning bör införas

Vad som skiljer de tre gymnasiala skolformerna åt är alltså ej att vissa är teoretiska andra praktiska.

Ej heller målsättningen kan användas för att dra klara gränser. Visserligen är målet för utbildningen i yrkesskolan regelmässigt att förbereda för direkt utträde i arbetslivet. Men samma målsättning har t. ex. gymnasiets och fackskolans tekniska och ekonomiska linjer.

Ej heller åldersnivån hos eleverna kan användas för någon gränsdragning. Alla tre skolformerna ligger principiellt i åldersnivån 16—19 år, dvs. mellan grundskolan och den normala undre gränsen för universitetsstudier.

Längden på utbildningen kan ej heller användas för en gränsdragning. I gymnasiet skall studierna normalt omfatta tre år, inom den tekniska linjen fyra år. I fackskolan omfattar utbildningen två år, på den tekniska linjen tre år inklusive praktik. För den gymnasiala yrkesskolan gäller enligt YB:s förslag, att den i princip skall vara 2-årig men att både längre och kortare utbildningar skall finnas.

YB finner alltså, att vi i fortsättningen icke kan draga några klara gränser mellan olika skolformer på det gymnasiala åldersstadiet. Med den konstruktion, som det nya gymnasiet och fackskolan fått, och med den konstruktion, som YB föreslår för yrkesskolan, blir det *en* skola närmast ovanför grundskolan, en skola med olika utbildningsvägar eller linjer.

Detta synsätt innebär ett radikalt nytänkande. Ännu under hela 1950-talet ifrågasattes icke annat än att gymnasiet var *en* skola, yrkesskolan en annan osv. Enhetssynen innebär ett jämställande mellan de olika delarna med samma möjligheter för varje del (utbildningsväg) att göra sig gällande i den nya gymnasiala skolan.

Om det synsätt, som YB sålunda framfört, accepteras, synes tiden vara mogen för ett införande av *en gemensam benämning* på det gymnasiala åldersstadiets skolformer. En dylik gemensam benämning kan icke vara avhängig av att skolplikten förlänges upp till detta åldersstadium. Den kan ej heller vara beroende av att en viss procentandel av ungdomarna fortsätter i en frivillig skolgång efter grundskolan.

I avsnittet 14.1 ovan har erinrats om att frågan om en gemensam benämning diskuterats i samband med behandlingen av GU:s förslag till ett nytt gymnasium.

YB vill ytterligare erinra om det av riksdagen godkända uttalandet i propositionen 171/1964, vari departementschefen säger (sid. 108): »På sikt avtecknar sig här som ett huvudmål för utbildningspolitiken en minst 2-årig *ungdomsskola,* som är organisatoriskt sammanhållen och inom sig rymmer olika studievägar, avpassade efter elevernas varierande intressen och behov.» YB måste finna, att en frivillig »ungdomsskola» i viss mening redan finns den dag statsmakterna accepterar en uppbyggnad av den gymnasiala yrkesutbildningen i enlighet med YB:s förslag. *En gemensam benämning bör alltså genomföras från samma tidpunkt.*

14.4 Gymnasieskolan

Fråga blir då vad den gemensamma benämningen skall vara. Skolöverstyrelsen har ansett ordet »högskola» särskilt lämpligt. Överstyrelsen för yrkesutbildning har uttalat sig i samma riktning. TCO har föreslagit namnet »gymnasium». YB anser båda dessa benämningar i och för sig acceptabla. Mot det förra måste emellertid enligt YB:s mening anföras, att ordet »högskola» i Sverige har en mycket bestämd innebörd som det torde vara svårt att ändra på. Användes ordet ensamt, ger det alldeles bestämda associationer till akademisk undervisning. Det kunde kanske tänkas, om det kombinerades med något annat ord. Sålunda ger ju ordet »folkhögskola» inte alls associationer till akademisk utbildning. Däremot för orden musikhögskola, konsthögskola, socialhögskola m. fl. otvetydigt i dylik riktning. YB vill därför ej förorda benämningen högskola.

Ordet »gymnasium» ligger onekligen betydligt bättre till. Detta är ju i och för sig naturligt, eftersom en av de tre skolformer det är fråga om redan heter gymnasium. Mot detta ord kan anföras, att det torde vara mindre lämpligt att använda en av skolformernas nuvarande benämning när det gäller att finna en gemensam benämning, som klargör att de *tre* egentligen och från och med YB:s förslag blir *en* skola. Men det är fastslaget, att de tre nuvarande skolformerna är de gymnasiala delarna av vårt skolväsen, den gymnasiala skolan. Någon form av ordet »gymnasial» synes därför böra ingå i den nya benämningen. Utifrån denna synpunkt synes ordet »gymnasieskolan» vara lämpligt. En annan tänkbar benämning är »ungdomsskolan». Emellertid synes detta ord vara alltför indifferent, det saknar egen profil. Dessutom kan man inte hävda att bara denna skola är för ungdom. Det skulle betyda, att hela grundskolan skulle vara en skola för barnstadiet, vilket svårligen kan hävdas.

YB *föreslår,* att den nya skola, som kommer att motsvara de nuvarande tre skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola, ges benämningen *gymnasieskolan.*

14.5 De nuvarande namnen bör försvinna

Om en gemensam benämning införes, är det teoretiskt tänkbart att ha kvar de nuvarande självständiga namnen på de tre skolformerna, Man skulle då fastslå, att gymnasieskolan består av gymnasium, fackskola och yrkesskola.

Med den snabba takt, i vilken tydligen integrationen mellan de tre skolformerna

kommer att ske, synes ett dylikt bibehållande av de tre namnen åtminstone praktiskt olämpligt.

För två av skolformerna — fackskolan och yrkesskolan — blir det överhuvud omöjligt att i fortsättningen dra en sådan gräns att man kan använda två namn på denna del av den gymnasiala skolan. Två av de tre fackskolelinjerna (den tekniska och den ekonomiska) har hittills utgjort en naturlig gren inom yrkesskolan. Den tredje linjen inom fackskolan har också i sin slutgiltiga utformning i betydande grad närmats till motsvarande utbildningar inom yrkesskolan. Å andra sidan innebär YB:s förslag till den nya gymnasiala yrkesutbildningen — upprättat på grundval av klara uttalanden av departementschef och riksdagsutskott i anslutning till propositionen 171/1964 om att de gymnasiala skolformerna skall i mesta möjliga mån integreras och samordnas — ett närmande av yrkesskolan till fackskolan.

Om självständiga underbenämningar på de nuvarande skolformerna skall finnas kvar, anser YB således, att namnet gymnasium kan fortfarande användas för det som motsvarar de nuvarande gymnasierna men att för fackskolan och yrkesskolan måste sökas ett gemensamt namn.

Enligt YB:s mening bör emellertid de självständiga benämningarna på de nuvarande tre skolformerna helt försvinna. Den logiska motiveringen härför är, att de nuvarande tre skolformerna i den nya integrerade skolan inte kan bli särskilda skolor. De blir uppspaltade efter utbildningsinnehållet med större gemenskap med motsvarande utbildning inom de andra skolformerna än med andra utbildningslinjer inom den egna skolformen. Det framstår t. ex. som naturligare, att gymnasiets tekniska linje samordnas med fackskolans tekniska linje och yrkesskolans motsvarande tekniska linjer, än att gymnasiets tekniska linje samordnas med t. ex. gymnasiets humanistiska och ekonomiska linjer.

14.6 Nya benämningar på linjer och grenar

Om namnen på skolformerna försvinner och de gymnasiala skolformerna får den gemensamma benämningen *gymnasieskolan*, måste man finna nya benämningar för de olika linjerna, grenarna och särskilda utbildningarna i de nuvarande skolformerna.

Detta synes icke bereda så stora svårigheter när det gäller de av 1964 års riksdag beslutade gymnasierna och fackskolorna, vilka har klart fastställda och åtskiljbara linjer och grenar. I gymnasieskolan synes de böra ges följande namn:

Linje		*Gren*	*Variant*
Humanistisk	3-årig linje		(med 4 varianter)
Samhällsvetenskaplig	3- » »		(» 2 »)
Ekonomisk	3- » »	ekonomisk-språklig gren	(med 2 varianter)
		kameral gren	
		distributiv gren	
		administrativ gren	

Linje		*Gren*	*Variant*
Naturvetenskaplig	3-årig linje		
Teknisk	4- » »	maskinteknisk gren	
		anläggn.-tekn. »	
		husbyggn.- » »	
		elkraft- » »	
		tele- » »	
		kemi- » »	
Social	2-årig linje	språklig gren	
		naturvetensk. »	
		samhällsvet. »	
		konsumtionsekon. »	(med estetisk variant)
Ekonomisk	2-årig linje	ekon.-språkl. gren	
		kameral »	
		distributiv »	
		administrativ »	
Teknisk	2-årig linje	maskintekn. »	
		anläggningstekn. »	
		husbyggnadstekn. »	
		elkrafttekn. »	
		teleteknisk »	
		kemiteknisk »	

Mycket svårare blir det att ge adekvata benämningar på den stora mängd linjer, grenar och utbildningar som finns och även i framtiden måste finnas inom den del av gymnasieskolan, som motsvarar yrkesskolan. Även om man går in för en i princip 2-årig gymnasial yrkesutbildning, måste här finnas ett antal både längre och kortare utbildningar. Utbildningstiden skall dessutom på detta fält icke vara så låst, som ett angivande av tiden i själva benämningen kan ge ett intryck av. I många fall bör man därför undvika att ange lärotiden i namnet. Den moderna blockutbildningen medför därutöver den svårigheten, att de två första utbildningsåren kan i och för sig vara yrkesutbildning för visst eller vissa yrken men också kan vara första delen i en längre utbildning för specialyrken. Man kan då vara tveksam om vilket eller vilka yrken som bör anges i namnet. Det kan övervägas att i namnet ange det område av yrkeslivet, för vilket utbildningen närmast är avsedd. En svårighet med ett dylikt system är, att områdena ibland är svåra att särskilja och att de ibland är flera än utbildningslinjerna, dvs. en utbildning kan vara avsedd för mer än ett område. Ur vissa synpunkter vore det lämpligt, om man även på »yrkesskoldelen» kunde ha den för fackskolan införda tredelningen i en teknisk, en ekonomisk och en social sektor. Huvuddelen av utbildningsvägarna inom yrkesutbildningen kan rymmas inom dessa tre sektorer. Med hänsyn till yrkesutbildningens stora variationsrikedom måste det dock finnas vissa utbildningar även utanför denna tredelning.

YB har — mot bakgrunden av det nu anförda — funnit lämpligt att ge *vissa exempel* på lämpliga benämningar inom yrkesskoldelen. I det följande anges dessa, men YB betonar att de endast är *exempel* och att de *icke täcker* hela yrkesskolfältet. Beträffande innebörden av termerna linje och gren hänvisas till kap. 12.

Linje	*Gren*	*Variant*
Konsumtions- och vårdteknisk	konsumtionsteknisk	hushållsteknisk lantbruksteknisk textilteknisk
	storhushålls- vårdteknisk	
Estetisk	konstfacklig musik- scenisk	—
Samhällsteknisk	—	—
Distributions- och kontorsteknisk	distributionsteknisk kontorsteknisk	variant för redovisnings- arbete variant för skrivarbete
Maskin- och elteknisk	gren för exempelvis: verkstadsmekaniker svetsmekaniker plåtslagare fordonsmekaniker elektromekaniker installationselektriker industrielektriker	
Byggnadsteknisk	gren för: träarbetare murare målare[1] betongarbetare	
Träteknisk	gren för: verkstadssnickare möbelsnickare modellsnickare båtbyggare	
Beklädnadsteknisk	gren för: klänningssömmerskor konfektionssömmerskor skräddare	

[1] Utbildning av målare kan också förekomma vid en särskild måleriteknisk linje, där också lackerare utbildas.

Linje	*Gren*	*Variant*
Jordbruksteknisk	gren för: driftsledare ladugårdsförmän kontrollassistenter veterinärassistenter maskinskötare växtodlare djurskötare	
Skogsbruksteknisk	gren för: maskinförare företagare skogsförmän	
Trädgårdsteknisk	gren för: blomsterdekoratörer trädgårdsförmän	
Frisörlinje	gren för: herrfrisörer damfrisörer	

De linjer som motsvarar den nuvarande yrkesskolans kurser skall i princip vara tvååriga, dock förekommer, som tidigare framhållits, såväl kortare som längre utbildningar. De kortare utbildningarna skall lika väl som de mera fullständiga ge en för bestämda arbetsfunktioner i görligaste mån adekvat utbildning. Nyssnämnda villkor skall uppfyllas även för det fall elev avbryter den tvååriga utbildningen efter genomgången första årskurs. I båda fallen skall möjlighet finnas att efter längre eller kortare tids yrkesarbete återgå till skolan för att fullfölja utbildningsgången.

För många yrken kan en adekvat utbildning, med hänsyn till kraven, inte inrymmas i en tvååriga utbildningsgång. För dessa fall föreslår YB, att den avslutande utbildningen skall ske i skolmässiga former i gymnasieskolan eller i företag. I de fall den avslutande utbildningen organiseras inom skolan skall detta ske i form av specialkurser, som med hänsyn till elevunderlaget endast kan organiseras vid vissa gymnasieskolor. YB vill i sammanhanget erinra om att motsvarande lösning för närvarande tillämpas för gymnasiets 4:e årskurs.

Specialkurser

Liksom i den nuvarande yrkesskolan skall även inom gymnasieskolan förekomma en omfattande kursverksamhet för ungdom och vuxna. Sådana kurser kan organiseras såväl på heltid som deltid. Även i dessa fall bör någorlunda entydiga kursbeteckningar användas, exempelvis:

Kurs i bågsvetsning omfattande	00 timmar.
Kurs för systemmän för ADB omfattande	00 »

14.7 Namnet yrkesutbildning

Om — såsom YB föreslagit — de gymnasiala skolformerna skall bli en enda skola med den gemensamma benämningen gymnasieskolan, är det naturligt om den frågan ställes, hur det blir med yrkesutbildningen och namnet yrkesutbildning. Kommer yrkesutbildningen och detta namn att försvinna? Härpå kan svaras ett mycket bestämt nej. Yrkesutbildningen är i dag en mycket aktuell fråga, en konkret utbildningsform och en del av vårt utbildningsväsen som väcker det allra största intresse. Det finns inga skäl varför dessa förhållanden skulle bli annorlunda. Redan nu förekommer yrkesutbildning i snart sagt varje skolform och i de mest skiftande förhållanden. Redan nu är det innehållet i utbildningen och målet med utbildningen som är avgörande för om denna är yrkesutbildning eller ej. Detta kommer ej att ändras. Yrkesutbildning kommer därför även i fortsättningen att finnas överallt, i alla skolformer och på alla nivåer.

YB vill i detta sammanhang betona, att den stora friheten till nyheter, ändringar, avsteg från eljest gällande skolnormer är absoluta villkor för att yrkesutbildningen skall kunna leva i en integrerad ungdomsskola.

14.8 Sammanställning av namnförslagen

YB föreslår, att en gemensam benämning nu införes för de tre gymnasiala skolformerna. Som gemensam benämning föreslås *gymnasieskolan.*

YB föreslår vidare, att de tre nuvarande namnen — gymnasium, fackskola och yrkesskola — skall försvinna och att inga underbenämningar skall förekomma.

Inom gymnasieskolan skall förekomma utbildningslinjer och utbildningsgrenar samt, i vissa fall, varianter inom grenarna. I systematiskt hänseende kan huvuddelen av linjerna och grenarna inordnas inom tre sektorer, nämligen en humanistisk-social sektor, en ekonomisk sektor och en naturvetenskaplig-teknisk sektor. Utanför denna sektorsindelning måste — såvitt gäller gymnasieskolans yrkesutbildning — finnas vissa utbildningar, som ej lämpligen kan inordnas inom de tre sektorerna. Gymnasieskolans organisation i fråga om linjer och grenar kan heller aldrig bli statisk eller låst för någon längre tid. Inom yrkesutbildningsdelarna måste alltid kunna ske ändringar.

Om man beaktar detta kan man dock ge ett exempel på hur gymnasieskolan vid en tidpunkt kan tänkas se ut innehållsmässigt. YB ger följande *exempel:*

GYMNASIESKOLAN

I. *Humanistisk-social sektor*

a) Humanistisk 3-årig linje	med 4 varianter
b) Samhällsvetenskaplig 3-årig linje	med 2 varianter

c) Social 2-årig linje	språklig	gren	
	naturvetensk.	»	
	samhällsvetensk.	»	
	konsumtionsekon.	»	med estetisk variant
d) Estetisk linje	konstfacklig gren		
	musikgren		
	scenisk gren		
e) Samhällsteknisk linje			
f) Konsumtions- och vårdteknisk linje	konsumtionsteknisk	gren	med 3 varianter
	storhushållsgren		
	vårdteknisk gren		

II. *Ekonomisk sektor*

a) Ekonomisk 3-årig linje	ekonomisk-språklig	gren	med 2 varianter
	kameral gren		
	distributiv gren		
	administrativ gren		
b) Ekonomisk 2-årig linje	ekonomisk-språklig	gren	
	kameral	»	
	distributiv	»	
	administrativ	»	
c) Distributions- och kontorsteknisk linje	distributionsteknisk	»	
	kontorsteknisk	»	med 2 varianter

III. *Naturvetenskaplig-teknisk sektor*

a) Naturvetenskaplig 3-årig linje			
b) Teknisk 4-årig linje	maskinteknisk	gren	
	anläggningsteknisk	»	
	husbyggn.-teknisk	»	
	elkraftteknisk	»	
	teleteknisk	»	
	kemiteknisk	»	
c) Teknisk 2-årig linje (3 år inklusive praktik)	maskinteknisk	»	
	anläggningsteknisk	»	
	husbyggnadsteknisk	»	
	elkraftteknisk	»	
	teleteknisk	»	
	kemiteknisk	»	
d) Maskin- och elteknisk linje (2-årig)	gren för exempelvis:		
	verkstadsmekaniker		
	svetsmekaniker		
	plåtslagare		
	fordonsmekaniker		
	elektromekaniker		
	installationselektriker		
	industrielektriker		

e) Byggnadsteknisk linje	gren för: träarbetare murare målare[1] betongarbetare
f) Träteknisk linje	gren för: verkstadssnickare möbelsnickare modellsnickare båtbyggare
g) Beklädnadsteknisk linje	gren för: klänningssömmerskor konfektionssömmerskor skräddare
h) Jordbruksteknisk linje	gren för: driftsledare ladugårdsförmän kontrollassistenter veterinärassistenter maskinskötare växtodlare djurskötare
i) Skogsbruksteknisk linje	gren för: maskinförare företagare skogsförmän
j) Trädgårdsteknisk linje	gren för: blomsterdekoratörer trädgårdsförmän
k) Frisörlinje	gren för: herrfrisörer damfrisörer

[1] Utbildning av målare kan också förekomma vid en särskild måleriteknisk linje, där även lackerare utbildas.

Inom gymnasieskolan kan jämväl förekomma andra linjer och grenar än de här ovan nämnda samt olika specialkurser.

Ovanför gymnasieskolan föreslås komma att finnas en mängd olika påbyggnader med varierande rubriceringar och benämningar. Beträffande dessa hänvisas till kap. 20.

KAPITEL 15

Synpunkter på läroplanerna m. m.

15.1 Inledande synpunkter

Tidigare i detta betänkande har i olika sammanhang framhållits att yrkesutbildningens innehåll skall vara utformat med hänsyn till ungdomens, samhällets och avnämarnas krav och behov. De i trängre mening målinriktade avsnitten måste utformas efter noggrann analys av de arbetsfunktioner till vilka utbildningen syftar och ges ett för dessa funktioner adekvat innehåll. YB avser att behandla hithörande frågor i ett kommande betänkande som bl. a. skall behandla läroplanernas utformning och innehåll.

I detta betänkande framlägger YB emellertid några principiella överväganden och ställningstaganden av betydelse för det fortsatta arbetet.

Sålunda föreslår YB att skolarbetstiderna i gymnasieskolan i princip skall samordnas. Förslaget innebär dock, att ett något högre veckotimtal skall kunna tillämpas för linjer och grenar där hemuppgifternas omfattning är relativt ringa.

Vissa ämnen skall vara gemensamma för samtliga de linjer i gymnasieskolan, som motsvarar den nuvarande yrkesutbildningen (11.3.1). Förslaget innebär i denna del att samtliga elever skall obligatoriskt ha svenska, varjämte minst ett av ämnena engelska, samhällskunskap och religionskunskap skall väljas. Antal veckotimmar skall överensstämma med och i regel ingå i samma årskurs som inom motsvarande linje i fackskolan. Härtill skall komma ett nytt ämne benämnt arbetslivsorientering. Detta ämne skall omfatta 1 veckotimme. Samtliga timplaner skall dessutom inrymma »timme till förfogande» med 1 veckotimme. Vidare skall gymnastik i princip vara obligatoriskt med i genomsnitt 2 veckotimmar under två år. Gymnastikundervisningen skall vara i viss mån funktionsanpassad, så att innehållet utformas jämväl med beaktande av för olika yrkesområden speciella arbetsfysiologiska synpunkter.

Elevernas skiftande intressen och behov skall tillgodoses även på så sätt, att ett visst utrymme skall finnas för fritt tillval. Valfriheten skall i princip endast begränsas av möjligheten att bilda grupper med erforderligt antal elever. Av detta skäl har YB funnit det ändamålsenligt att binda tillvalet till sådana ämnen som regelmässigt skall förekomma i gymnasieskolan. YB:s ställningstagande i denna fråga innebär sålunda, att eleverna inom ramen för det för fritt tillval anslagna timtalet skall kunna välja bland samtliga de i gymnasieskolans olika linjer och grenar förekommande ämnena.

Det fria tillvalet skall i regel koncentreras till årskurs 2. Om det emellertid i vissa

fall skulle befinnas ur pedagogiska eller organisatoriska synpunkter lämpligare, bör möjlighet finnas till avvikelser. Det skall exempelvis vara möjligt att samla vissa kursmoment till kortare perioder, s. k. koncentrationsundervisning. Å andra sidan kan det också vara ändamålsenligt att i något fall fördela det fria tillvalet mera jämnt på två år. De nyss redovisade för alla elever gemensamma ämnena, det bundna och det fria tillvalet, skapar förutsättningar för en horisontell pedagogisk integration inom hela det gymnasiala skolsystemet.

Alla studievägar inom gymnasieskolan har sammanförts i tre huvudsektorer: humanistisk-social sektor, ekonomisk sektor och naturvetenskaplig-teknisk sektor. Inom varje huvudsektor förekommer ett antal linjer, vilka kan vara uppdelade i grenar och varianter. Varje studieväg inom gymnasieskolan har sin speciella profil, vilken markeras av linjens och i förekommande fall grenens karaktärsämnen. Inom de utbildningsvägar, som har sin motsvarighet i den nuvarande yrkesskolan, har karaktärsämnena samlats under beteckningen yrkesteknik. Därmed vill YB markera, att de olika i yrkesutbildningen ingående undervisningsmomenten skall ses som ett samlat helt och att de sålunda tillsammans utgör ett ämnesblock.

De kunskaper skolan har till uppgift att förmedla måste på olika sätt befästas för att inte falla i glömska. I vissa ämnen sker detta genom upprepade återblickar och repetitioner där tidigare behandlat kunskapsstoff belyses från nya utgångspunkter för att så småningom ingå i en helhetsbild med vilken undervisningen skall söka skapa en viss förtrogenhet. Inom andra ämnen uppnås den erforderliga förtrogenheten med kunskapsstoffet företrädesvis genom färdighetsövningar. Hit hör exempelvis svenska och främmande språk, matematik, stenografi, maskinskrivning, svarvning, fräsning och hantverksbetonade ämnen. Vissa färdighetsövningar kräver så enkla materiella betingelser, att de kan ges eleverna som hemuppgifter. I andra fall krävs en så speciell utrustning eller är övningarna så komplicerade, att de måste äga rum i skolan och under lärares ledning. För detta ändamål tillhandahåller skolan olika institutionslokaler: ämnesrum, ritsalar, fysik-, kemi- och speciallaboratorier, skolverkstäder etc.

Skolan kan inte erbjuda nödiga inlärningsbetingelser för alla utbildningsvägar. Så är exempelvis fallet vid utbildning för vårdområdet och för byggnadsindustrin. Detta skall emellertid inte utgöra hinder för gymnasieskolan att organisera sådan utbildning. Då så erfordras eller eljest befinnes från pedagogiska synpunkter lämpligt skall vissa delar av utbildningen kunna förläggas till företag eller arbetsplatser utanför skolan. Dessa fungerar då som skolans undervisningsinstitutioner. Oberoende av var undervisningen äger rum — i ämnesrum, verkstäder eller varhelst de gynnsammaste betingelserna eljest är för handen — skall ett av dess syften alltid vara att meddela och med lämpliga medel befästa kunskaper. YB har vid sina överväganden rörande här behandlade frågor funnit att en uppdelning av skolans undervisningsämnen i praktiska och teoretiska ämnen bygger på en fiktion som helt kan hänföras till de yttre inlärningsbetingelserna. Från inlärningspsykologisk synpunkt fyller tal-, läs- och skrivövningar samma funktion för språkundervisningen som övningar i svarvning, härdning och mätteknik m. m. för den verkstadsmekaniska under-

visningen. Denna grundsyn förändras inte därav att det från andra synpunkter är nödvändigt att förlägga olika delar av samma ämneskomplex till skilda lokaler och att det av rent praktiska skäl också är nödvändigt att ange i vilken miljö skilda kursavsnitt bör behandlas. Ämnesbeteckningen arbetsteknik avser sålunda de delar av yrkestekniken som lämpligen förlägges till sådana specialutrustade lokaler, som i skolan motsvarar den arbetsmiljö mot vilken utbildningen syftar. Övriga undervisningsavsnitt under samlingsrubriken yrkesteknik betecknas fackteori.

Innehållet i *ämnesblocket yrkesteknik* skall som nämnts väl svara mot de arbetsfunktioner, som den unge kan väntas bli ställd inför efter avslutad utbildning. Följaktligen måste då utbildningsinnehållet också successivt kunna förändras och följsamt anpassas till arbetslivets krav och därmed till de ungas utbildningsbehov. Även i avvägningen mellan arbetsteknik och övriga fackämnen kan givetvis förskjutningar komma att påkallas. YB håller dock för sannolikt att detta i så fall kommer att innebära ökade krav på den *fackbildning,* som skall meddelas inom ramen för de fackteoretiska ämnena.

Det slutliga innehållet i ämnesblocket yrkesteknik bör i regel utformas med ledning av noggranna arbets-och utbildningsanalyser. Sådana analyser har utförts och utföres i ökande omfattning av branschorganisationerna. Det bör emellertid framhållas, att dessa undersökningar inte helt kan tillåtas bestämma innehållet i och omfattningen av den i gymnasieskolan meddelade yrkesutbildningen. Vad den av samhället tillhandahållna utbildningen skall innehålla måste rymmas inom den tidsram, som tillmätts för utbildning i gymnasieskolan.

Yrkesutbildningen i gymnasieskolan skall som nyss framhållits också ge möjlighet till individuella variationer i utbildningen därigenom att ett visst utrymme skall finnas för fritt tillval. Detta skall ge eleverna möjlighet att odla speciella intressen med allmänt kulturell inriktning. Men det skall också ge de elever som så önskar möjlighet att komplettera sin tidigare skolutbildning — att rätta till ett tidigare »felval» — i syfte att öppna dörren mot mer eller mindre spärrade utbildningsvägar.

Gymnasieskolan skall sålunda erbjuda ett relativt frikostigt utrymme inom vilket utbildningens innehåll i huvudsak bestämmes av den enskilda eleven. På så sätt menar YB ges gymnasieskolan en sådan inre flexibilitet, att den utan ytterligare beslut om organisatoriska förändringar skapar förutsättningar för en fortlöpande förnyelse och anpassning till förändrade förhållanden, krav och behov.

De läroplaner, som skall ge ett sådant utrymme för variation och förändring, kan inte fastlåsas i ett stelt system. Inom ramen för den tillmätta tiden kommer olika intresseområden och ämnesgrupper att konkurrera om utrymmet. Vissa tecken tyder på att de allmänt bildande ämnena efterhand kommer att bli mera efterfrågade i gymnasieskolan vilket i sin tur medför att den målinriktade utbildningen i ökande utsträckning uppskjutes ytterligare. Takten i en sådan utveckling blir ytterst beroende av hur de samhällsekonomiska resurserna fördelas.

I kap. 11 har YB redovisat sin principiella syn på den gymnasiala yrkesutbildningens organisation och innehåll. Kapitel 13 beskriver hur de tre gymnasiala skolformerna integreras till *en* gymnasieskola. De terminologiska konsekvenserna av

integrationen har redovisats i kap. 14. I det följande vill YB söka beskriva hur läroplanerna kan utformas för de linjer och grenar i gymnasieskolan som skall ersätta nuvarande utbildningsvägar i yrkesskolan.

15.2 Läroplanernas konstruktion

Varje läroplan skall inledas med en koncis presentation av utbildningens organisation, omfattning och mål. Den skall innehålla en *timplan* varav framgår vilka undervisningsämnen som förekommer i utbildningen, hur många veckotimmar de olika ämnena skall ha och i vilken terminskurs eller årskurs ämnet skall förekomma. Läroplanerna skall vidare innehålla *kursplaner* där för varje ämne undervisningens *mål* skall angivas jämte en kortfattad och tämligen allmänt hållen beskrivning av i ämnet behandlade *huvudmoment*.

Som bilaga skall till varje läroplan fogas *metodiska anvisningar*. Det specifika utbildningsmålet får inte förloras ur sikte. Det är därför nödvändigt att undervisningsmetoder och -medel ständigt hålles aktuella och i nivå med utvecklingen i arbetslivet. Det bör ankomma på SÖ att bevaka dessa frågor och tillse att påkallade förändringar snabbt föres ut på fältet och kommer i tillämpning. Enligt YB:s mening bör detta ske på så sätt att de metodiska anvisningarna fortlöpande överarbetas och förnyas. På så sätt ernås för ifrågavarande utbildningar en rullande läroplansrevision utan att läroplanen som sådan ständigt behöver omarbetas. Detta är sålunda anledningen till att YB anser att beskrivningen av de skilda ämnenas huvudmoment ej bör vara alltför detaljerad.

15.2.1 Några timplanemodeller. I överensstämmelse med de synpunkter som redovisats i kap. 11 (11.3 och 11.4) har YB funnit det ändamålsenligt att indela undervisningsämnena i tre huvudgrupper, nämligen allmänna obligatoriska ämnen, ämnesblocket yrkesteknik och fritt tillval.

De obligatoriska ämnena är svenska, arbetslivsorientering och gymnastik samt minst ett av ämnena engelska, samhällskunskap och religionskunskap. Engelska skall, på samma sätt som enligt fackskolans läroplan, kunna utbytas mot tyska eller franska, dock endast mot språk som eleven läst i grundskolan (B-språk). Timfördelningen på de olika ämnena inom gruppen framgår av tabellsammanställningen på sid. 211.

Yrkesteknik är samlingsrubrik för det ämnesblock som ger utbildningen dess karaktär av yrkesutbildning. Fördelningen i tid på fackteori och arbetsteknik varierar mellan olika linjer och grenar och kan därför inte generellt anges. Detta återverkar också på hela antalet veckotimmar, som i sin tur kan komma att variera från 35 till 38 (11.4).

Det fria och frivilliga tillvalet förutsättes i det följande vara helt koncentrerat till åk 2. YB har inte funnit det möjligt att i detta skede av utredningsarbetet taga ställning till vilket utrymme det fria tillvalet skall ges. Det skall emellertid bl. a. syfta

Ämne	Årskurs 1			Årskurs 2		
	Huvudsektorer*					
	HS	Ek	NT	HS	Ek	NT
Svenska	4	4	4	3	3	
Engelska (B-språk)	3	3	3	3	3	
Samhällskunskap	4	2			2	2
Religionskunskap				2	2	2
Arbetslivsorientering				1	1	1
Timme till förfogande	1	1	1			
Gymnastik	2	2	2	2	2	2

* HS = Humanistisk-social sektor
Ek = Ekonomisk sektor
NT = Naturvetenskaplig-teknisk sektor

till att ge ungdomar som så önskar möjlighet att, ev. efter viss ytterligare komplettering, övergå till åk 2 i gymnasieskolans tvååriga mera allmänteoretiskt inriktade linje inom samma sektor.

Även om det fria tillvalet får ses som ett val mellan yrkesteknik och vissa tillvalsämnen har YB funnit det ändamålsenligt att på timplanerna angiva den tid för yrkesteknik, som detta ämnesblock får för elever som inte gjort frivilligt tillval. Följaktligen medför ett frivilligt tillval att tiden för yrkesteknik för vederbörande elev i motsvarande mån reduceras.

Utrymmet för det fria tillvalet bör vara tämligen omfattande. Som enbart ett exempel antager YB att för ändamålet anslås högst 12 veckotimmar. Vidare håller YB för troligt att det till en början blir ett relativt fåtal, som kommer att välja maximalt tillval. Det kan dock antagas att den väg som på detta sätt öppnas till »fackskolekompetens» skall visa sig attraktiv för allt flera ungdomar.

När YB nu övergår till att diskutera läroplaner för gymnasieskolans olika linjer begränsas framställningen till de linjer som skall ersätta den nuvarande yrkesutbildningen i yrkesskola. Ett genomförande av YB:s förslag förutsätter att även gymnasiets och fackskolans läroplaner överarbetas, i första hand terminologiskt, men beträffande fackskolan också i viss mån innehållsmässigt. Läroplanerna för den integrerade gymnasieskolan kan inte längre avse viss skolform, utan bör sammanställas för var och en av gymnasieskolans tre huvudsektorer.

I de följande timplanemodellerna har, för att bilden inte onödigtvis skall komplicerats, angivits endast en slutsumma för antalet veckotimmar. Som framgår av kap. 12 skall denna summa enligt YB:s förslag kunna variera mellan 35 och 38 veckotimmar. Vilken summan blir skall bero av omfattningen av ämnet arbetsteknik (12.2.4). Då YB i detta skede inte kunnat lägga förslag rörande yrkesteknikens fördelning på fackteori och arbetsteknik, har veckotimtalet för dessa ämnen i timplanemodellerna markerats med x och y. Däremot har summan för yrkesteknik kunnat angivas inom de gränser som bestämmes av det bundna valet inom ämnesgruppen engelska, samhällskunskap och religionskunskap. Variationerna blir sålunda beroende av de enskilda elevernas ämnesval.

15.3 Läroplaner inom humanistisk - social sektor

Som framgår av kap. 11 föreslår YB, att inom humanistisk-social sektor bl. a. följande tre linjer skall förekomma: estetisk linje, samhällsteknisk linje och konsumtions- och vårdteknisk linje.

Följande framställning kommer i huvudsak att behandla innehållet i utbildningen inom konsumtions- och vårdteknisk linje. Skälet därtill är, att estetisk och samhällsteknisk linje inte har någon direkt motsvarighet i nuvarande yrkesutbildning. Därför måste dessa linjers utbildningsinnehåll och målsättning bli föremål för särskilda analyser. YB avser att om möjligt senare återkomma härtill.

15.3.1 Timplanemodell för humanistisk-social sektor, konsumtions- och vårdteknisk linje, samhällsteknisk linje och estetisk linje

Ämne	Veckotimmar i årskurs 1	Veckotimmar i årskurs 2
Yrkesteknik	26—30	28—31
Fackteori	x	x
Arbetsteknik	y	y
Allmänna ämnen	11—7	9—6
Svenska	4	3
Engelska (B-språk)	3	3
Samhällskunskap	4 alt.[1]	0 alt.[1]
Religionskunskap	0	2
Arbetslivsorientering	0	1
Gymnastik	2	2
Timme till förfogande	1	0
Fritt tillval[2]	——	0—12
Summa	37[3]	37

Anm. 1) Minst ett av ämnena *skall* väljas. Valet träffas i åk 1 och avser båda årskurserna.
2) Det fria tillvalet skall avse ämne, som förekommer i gymnasieskolan/skolenheten. Vid tillval av sådant ämne skall undervisningstiden för yrkesteknik i motsvarande mån reduceras.
3) Antalet veckotimmar kan variera från 35 till 38 enligt regler som beskrivits under 12.2.4. Om veckotimtalet för viss linje eller gren enligt ifrågavarande regler blir högre eller lägre än här som exempel antagna 37 vtr skall tiden för yrkesteknik i motsvarande mån ökas eller minskas.

15.3.2 Konsumtions- och vårdteknisk linje. Som tidigare framhållits i kap. 11 har de hemtekniska kurserna och lanthushållsskolorna varit mycket efterfrågade utbildningsformer. De har väsentligen utgjort förberedelse för olika specifika yrkesutbildningar. Kurserna har bl. a. uppfattats som ett naturligt led i en utbildningsgång för yrken inom bl. a. vård- och kostområdet. Utbildningarna har även innehållit sömnad och vävning och därför även utgjort led i utbildningar för vissa yrken inom textilområdet.

YB har funnit det ändamålsenligt att i gymnasieskolan erbjuda en för nyss nämnda specialområden gemensam basutbildning. Grundtanken är att utbildningen från ett

gemensamt basblock om en termin skall delas i tre grenar med inriktning mot konsumtionsteknik, vårdteknik och arbete i storhushåll.

I följande avsnitt skall något beröras de olika grenarnas kursinnehåll.

15.3.2.1 Konsumtionsteknisk gren. Konsumtionsteknisk gren är uppdelad i tre varianter — hushållsteknisk variant, lantbruksteknisk variant och textil variant. Eleverna har således möjlighet att genom ämnesval under andra terminen inrikta utbildningen mot de tre nämnda områdena.

Kursinnehållet i konsumtionsteknisk gren kommer att påminna om nuvarande utbildningar i hemtekniska kurser och lanthushållsskolor. Vårdämnena intager i utbildningens första termin en ganska dominerande plats på bekostnad av bl. a. hushållstekniska och textiltekniska ämnen. YB förutsätter att nya metoder skall tillämpas vid utbildning i hushållsteknik. Därigenom torde nedskärningen av tiden för hushållstekniska ämnen i viss mån kompenseras.

För YB har det framstått som angeläget att i den hushållstekniska utbildningen i tillräcklig grad beakta den strukturomvandling som f. n. utmärker livsmedelsområdet. Förändringar i varuhanteringen, tillkomsten av nya tekniska hjälpmedel, ökat varusortiment och fler halvfabrikat måste fortlöpande beaktas i utbildningen. Sådana förändringar medför enligt YB:s uppfattning mindre krav på praktiskt manuella övningar och större krav på varukännedom och förmåga att förenkla och rationalisera det hushållstekniska arbetet.

YB förutsätter att utbildningen i hemvård även beaktar behovet av förståelse för miljöns betydelse och hemmets olika funktioner. Utbildningen måste därjämte ge ingående kunskaper i val, utformning och vård av textilier och andra material. Behovet av hemsömnad har minskat. Detta skall sätta spår i undervisningen så, att textilkännedom, tvätt och övrigt underhåll i stället får en mer framträdande plats.

YB:s mening är, att utbildningen i sin helhet skall fördjupa känslan för material, form, färg och kvalitet samt ge kunskaper i övrigt, som kan användas i direkt miljöskapande syfte.

15.3.2.2 Gren för storhushåll. Utbildningen inom gren för arbete inom storhushåll förutsätter tillgång till lokal med speciell utrustning. YB fäster här uppmärksamheten på möjligheten att i gymnasieskolans storkök arrangera denna utbildning. Givetvis måste storkökets utrustning och utformning anpassas till dess funktion som utbildningskök.

I denna utbildning skall självfallet beaktas möjligheterna att i stor skala tillämpa fördelarna av modern varuhantering. Likaså är det angeläget, att näringsfysiologiska, arbetstekniska och ekonomiska aspekter på kost och matlagning i tillräcklig grad blir uppmärksammade i utbildningen.

15.3.2.3 Vårdteknisk gren. De ungdomar, som avser att ägna sig åt vårdarbete, skall efter genomgången första termin välja vårdgrenen. Vid den andra terminens slut har eleven fått en grundutbildning som i huvudsak motsvarar den nuvarande vårdbiträdesutbildningen. De elever som genomgått denna utbildning kan antingen gå

direkt till yrkesverksamhet som vårdbiträden eller inrikta sig på fortsatt utbildning i vårdskolor. YB förutsätter, att dessa elever vid inträde i vårdskolor får tillgodoräkna sig den utbildning de erhållit under det grundläggande utbildningsåret. Den ovan beskrivna utbildningsgången till yrken inom vårdområdet bör vara den normala vägen. YB anser dock angeläget framhålla, att den sociala sektorn även erbjuder andra utbildningsvägar mot vårdområdet.

Ungdomar, som valt någon av de övriga två grenarna inom konsumtions- och vårdteknisk linje, liksom ungdomar som har annan förutbildning skall givetvis även kunna vinna inträde i vårdskolor på en nivå som svarar mot deras förkunskaper.

Undervisningen i den del av arbetstekniken som omfattar vårdarbete skall under utbildningens första termin bedrivas i för ändamålet utrustade lokaler inom skolan. Under utbildningens andra termin skall undervisningen i vårdarbete förläggas till vårdinrättningar av olika slag. Undervisningen i vårdarbete organiseras då som inbyggd undervisning vid sjukhus, vårdhem av olika slag, barnhem etc.

För att vårdutbildningen skall ge önskvärt resultat måste, som nämnts, undervisningen i arbetsteknik förläggas dit där vårdobjekten finns, dvs. till vårdinrättningar. I varje fall beträffande sjukvården måste gymnasieskolan därvid etablera samarbete med antingen sjukhus eller vårdyrkesskola. Detta torde vara en nödvändig förutsättning för att tillgängliga elevplatser skall bli väl utnyttjade. En annan förutsättning är att praktikskedena blir någorlunda sammanhängande och inte onödigtvis splittras genom insprängda teoripass. Följande skiss visar hur YB anser att utbildningen lämpligen kan organiseras under den första årskursen. Samma uppläggning skall i princip tillämpas under första årskursen i vårdyrkesskola.

Det första arbetsåret indelas i tre perioder varav den första omfattar det för konsumtions- och vårdteknisk linje gemensamma basblocket. Under den andra perioden, som omfattar 13—14 veckor, ägnas tiden för yrkesteknik helt åt undervisning i vårdarbete. Redan i detta skede bör eleverna ha fått en så tillfredsställande orientering om arbetsförhållanden inom skilda vårdområden att de med någorlunda säkerhet också kan välja vårdområde. Avsikten är sålunda att eleverna, inom de gränser som tillgången på elevplatser medger, skall få specialisera sig på barnavård, åldringsvård, långtidsvård, akutsjukvård eller mentalvård. Den tredje perioden domineras av fackteori med anknytning till det under andra perioden valda vårdområdet. Under samtliga perioder pågår undervisningen i allmänna ämnen enligt timplanen för humanistisk-social sektor (15.3.1).

Periodindelning av första årskursen av konsumtions- och vårdteknisk linjes vårdtekniska gren återfinnes överst på nästa sida.

15.3.3 Samhällsteknisk linje föreslås som beteckning på en för vissa grupper av samhällsfunktionärer gemensam grundutbildning. Utan att närmare ha penetrerat området vill YB endast här ge vissa exempel på vart utbildningen inom denna linje skall syfta. I första hand avses grundutbildning för olika grupper av samhällstjänare såsom poliser, brandmän, viss personal för kommunikationer, försvar, fångvård samt personal i den öppna ungdomsvården och nykterhetsvården.

Konsumtions- och vårdteknisk linjes vårdtekniska gren

Ämne	Period I 19 v	Period II 13 (14) v	Period III 7 (6) v
Yrkesteknik:	26—30		
Fackteori			
a konsumtionstekniska ämnen	x′		
b vårdämnen	x″		24—28
Arbetsteknik			
a konsumtionsteknik	y′		
b vårdämnen	y″	27—31[1]	
Allmänna ämnen	11—7	11—7	11—7
Summa	37	38	35

x′ + y′ = 16—18 veckotimmar
x″ + y″ = 10—12 veckotimmar

[1] Om vårdinrättningens arbetstider tillämpas under period II utökas veckotimtalet till 31—35 och summan blir 42.

Till dessa frågor vill YB återkomma i ett följande betänkande.

15.3.4 Estetisk linje bör enligt YB:s mening kunna inrättas vid ett antal gymnasieskolor. Därigenom skall möjlighet erbjudas även ungdomar med utpräglad håg och läggning för skilda konstnärliga aktiviteter att få sina intressen tillgodosedda. I denna fråga har YB samrått med fil. lic. Åke Meyerson, vilken som enmansutredare nyligen avgivit betänkande rörande den sceniska grundutbildningen. Även hithörande frågor behandlar YB i ett följande betänkande.

15.4 Läroplaner inom ekonomisk sektor

Såsom framgår av kap. 11 skall utbildningarna inom den ekonomiska sektorns distributions- och kontorstekniska linje vara inriktade på att meddela grundläggande yrkesutbildning dels för arbetsuppgifter inom varudistributionen och dels för kontorstekniska arbetsuppgifter. Den tvååriga grundutbildningen skall i princip vara så utformad, att den ger en jämförelsevis bred grund för arbetsuppgifter inom de båda nämnda yrkesområdena. Utbildningen inom ifrågavarande linje karakteriseras därav att den ger betydande utrymme för färdighetsövningar i skolan eller i företag.

Utbildningen skall inledas med ett gemensamt utbildningsblock omfattande det första året. Detta skall inrymma sådana moment som har värde både för kontorstekniskt och distributionstekniskt arbete. I stort skall samtliga elever få samma utbildning under detta år.

De som genomgått årskurs 1 i den distributions- och kontorstekniska linjen skall ha fått en viss grundläggande allmän yrkesutbildning mot olika arbetsuppgifter inom den vida sektorn handel och kontor. Vissa av dessa ungdomar torde efter det första året söka sig ut i förvärvsarbete för att eventuellt fortsätta sin utbildning i exempel-

vis företagsskolor. YB förutsätter emellertid, att flertalet direkt fortsätter sin utbildning i årskurs 2.

Under andra utbildningsåret föreslås utbildningen bli uppdelad på två grenar, en distributionsteknisk och en kontorsteknisk.

Grendelningen avser endast innehållet i ämnesblocket yrkesteknik och kommer sålunda inte till synes i följande schematiska sammanställning.

15.4.1 Timplanemodell för distributions- och kontorsteknisk linje

Ämne	Veckotimmar i årskurs 1	Veckotimmar i årskurs 2
Yrkesteknik	26—29	27—28
Fackteori	x	x
Arbetsteknik	y	y
Allmänna ämnen	10—7	8—9
Svenska	4	3
Engelska (B-språk)	3	3
Samhällskunskap	2 } alt.[1]	2 } alt.[1]
Religionskunskap	0	2
Arbetslivsorientering	0	1
Gymnastik	2	2
Timme till förfogande	1	0
Fritt tillval[2]	— —	12
Summa	36[3]	36

Anm. 1) Minst ett av ämnena *skall* väljas. Valet träffas i åk 1 och avser båda årskurserna.
2) Det fria tillvalet skall avse ämne, som förekommer i gymnasieskolan/skolenheten. Vid tillval av sådant ämne skall undervisningstiden för yrkesteknik i motsvarande mån reduceras.
3) Antalet veckotimmar kan variera från 35 till 38 enligt regler som beskrivits under 12.2.4. Om veckotimtalet för viss linje eller gren enligt ifrågavarande regler blir högre eller lägre än här som exempel antagna 36 vtr skall tiden för yrkesteknik i motsvarande mån ökas eller minskas.

Den första årskursen är som nämnts sammanhållen och gemensam för samtliga elever. I andra årskursen sker en grendelning mot distributionstekniskt respektive kontorstekniskt arbete. Hur djupgående denna grendelning skall vara kan bestämmas först i samband med läroplanernas detaljutformning. Som en arbetshypotes har YB antagit att det kan komma att röra sig om ca 18 veckotimmar, dvs. i huvudsak halva undervisningstiden.

15.4.2 Distributionsteknisk gren skall, utöver de för alla gemensamma ämnena, inriktas mot skilda funktioner inom varudistributionen. Undervisningen skall innehålla vissa för grenen gemensamma moment och behandla sådana frågor som transportväsendet, dess taxor och tariffer, lagerhållning och omsättningshastighet, varukännedom och försäljningsteknik. Med hänsyn till hur förhållandena skiftar mellan olika branscher och deras varusortiment är det också önskvärt att i utbildningen inrymma viss branschspecialisering.

Den expertgrupp, som för YB:s räkning penetrerat utbildningsbehoven inom den ekonomiska sektorn, har rekommenderat att behovet av branschspecialisering skall tillgodoses genom växelutbildning eller inbyggd undervisning. Detta innebär att undervisningen i arbetsteknik under vissa perioder förlägges till arbetsplats utanför skolan.

Under dessa perioder är alltså skoleleven också elev i ett visst företag. Därigenom erbjudes eleverna ett långt större antal valalternativ än som eljest vore möjligt att uppnå. YB, som finner den föreslagna anordningen ändamålsenlig, avser att i samband med läroplansarbetet närmare utforma förslag om hur utbildningen i denna del skall organiseras. Uppenbart är att en organisation, som innebär företagsanknuten utbildning, förutsätter dels ett intimt samarbete mellan skola och företag och dels att det utarbetas särskilda metodiska anvisningar, avsedda för handledare inom företagen.

15.4.3 Kontorsteknisk gren skall ge undervisning för en mångfald skiftande funktioner som återfinnes i alla former av administration och förvaltning.

Även inom denna gren skall visst utrymme finnas för en måttlig specialisering. Under några veckotimmar, exempelvis 6—8, skall eleverna ha möjlighet att ägna sig åt speciella funktioner. Elever med uttalat intresse för sifferarbete skall kunna få särskild undervisning bl. a. i att hantera olika slag av räknemaskiner, kalkylmaskiner och åtminstone någon typ av bokföringsmaskiner. På motsvarande sätt skall elever med övervägande intresse för skrivarbete under några veckotimmar få specialisera sig på mera kvalificerat maskinskrivningsarbete och på att utnyttja dikteringsmaskiner, dupliceringsmaskiner, kopieringsapparater etc.

Inom ramen för det fria tillvalet kan det antagas att sådana ämnen som språk, stenografi och bokföring kommer att tilldraga sig huvudintresset inom den distributions- och kontorstekniska linjen.

15.5 Läroplaner inom naturvetenskaplig - teknisk sektor

Yrkesutbildningens utformning inom denna sektor, som bl. a. täcker områdena för industri och hantverk, har i olika avseenden vida variationer. Som tidigare framhållits har YB f. n. inte möjlighet att ens översiktligt behandla läroplanerna inom denna sektor. YB har ansett det lämpligt att i denna framställning endast behandla vissa principiella läroplansfrågor, som har relevans för samtliga utbildningar. Därutöver skall utformningen av läroplanerna något mera ingående behandlas för sådana utbildningar, som har jämförelsevis stor frekvens på det gymnasiala stadiet. YB har nämligen ansett det väsentligt att taga ställning till vissa principfrågor, som har stor inverkan på behovet av undervisningslokaler, lärare och viss undervisningsmateriel.

Innan timplanemodellen presenteras finns det anledning att erinra om att ämnesblocket yrkesteknik upptar samliga de utbildningsavsnitt som är yrkesspecifika. Fördelningen mellan underavdelningarna fackteori och arbetsteknik varierar avsevärt mellan linjer och grenar, som ingår i denna sektor. Den inbördes fördelningen mellan

arbetsteknik och fackteori måste bedömas utifrån flera synpunkter. Bl. a. måste hänsyn tagas till följande:

1 Vilka moment skall ingå i en viss utbildning?
2 Vilka metoder beräknas komma till användning för att bibringa eleverna insikter och färdigheter i de arbetsmoment som utbildningen skall omfatta?
3 Hur stor del av färdighetsövningarna skall förläggas till skolan?
4 Vilka av yrkeskunskaperna har det största bestående värdet och hur påverkar svaret på denna frågeställning beräkningen av inlärningstiden för olika avsnitt?
5 Vilka förkunskaper har eleverna och hur inverkar elevernas mognadsnivå på inlärningstiden?
6 Vilken spridning får man räkna med ifråga om de olika elevernas anlag och intresse och hur skall inlärningstiden disponeras för att utbildningen skall bli effektiv för varje elev?

Eftersom YB inte ännu utfört några analyser av de antydda problemen är det inte möjligt att i detta sammanhang besvara de uppställda frågorna. För att belysa dessa problemställningar fordras ett ingående kartläggningsarbete, som blir särskilt omfattande emedan förhållandena inom olika yrkesutbildningar är så skiftande. I exempelvis en utbildning för telereparatörer synes en proportionsvis större del av ämnet yrkesteknik böra utgöras av fackteori än i en utbildning för målare. Det är sålunda inte möjligt att generellt bestämma den inbördes fördelningen mellan arbetsteknik och fackteori (15.2.1).

15.5.1 Timplanemodell för tekniska linjer inom naturvetenskaplig-teknisk sektor

Ämne	Veckotimmar i årskurs 1	Veckotimmar i årskurs 2
Yrkesteknik	29—32	30—32
Fackteori	x	x
Arbetsteknik	y	y
Allmänna ämnen	8—5	7—5
Svenska	2	2
Engelska (B-språk)	3	0
Samhällskunskap	0	2
Religionskunskap	0	2
	alt.[1]	alt.[1]
Arbetslivsorientering	0	1
Gymnastik	2	2
Timme till förfogande	1	0
Fritt tillval[2]	— —	0—12
Summa	37[3]	37

Anm. 1) Minst ett av ämnena *skall* väljas. Valet träffas i åk 1 och avser båda årskurserna.
2) Det fria tillvalet skall avse ämne, som förekommer i gymnasieskolan/skolenheten. Vid tillval av sådant ämne skall undervisningstiden för yrkesteknik i motsvarande mån reduceras.
3) Antalet veckotimmar kan variera från 35 till 38 enligt regler som beskrivits under 12.2.4. Om veckotimtalet för viss linje eller gren enligt ifrågavarande regler blir högre eller lägre än här som exempel antagna 37 vtr skall tiden för yrkesteknik i motsvarande mån ökas eller minskas.

Ovanstående modell avviker från regeln att de allmänna ämnena skall ha samma timtal och ingå i samma årskurs som motsvarande ämne enligt läroplan för fackskolan. I de fall samundervisning med elever som läser enligt sistnämnda läroplan lämpligen bör anordnas, skall svenska ha 4 vtr i åk 1 och gymnastik 3 vtr och 1 vt i respektive årskurs.

15.5.2 Ämnesblocket yrkesteknik är sålunda uppdelat i underavdelningarna fackteori och arbetsteknik. För att i någon mån belysa vad ämnesrubriken fackteori skall inrymma har YB valt en av SÖ nyligen utfärdad generell läroplan för utbildning av verkstadsmekaniker. Nedanstående sammanställning upptager de yrkesteoretiska ämnena (fackteori) med sammanlagda antalet veckotimmar i en tvåårig utbildning.

Verktygs- och maskinlära	2	vtr
Yrkesritning	3	»
Maskinelement	1	»
Arbetsteknik (teor.)	1	»
Mätteknik	1,5	»
Materiallära	1	»
Matematik	2	»
Produktionsteknik	1	»
Summa	12,5	vtr

Applicerat på timplanemodellen enligt 15.5.1 ger detta följande fördelning:

Yrkesteknik	åk 1	åk 2
Fackteori	6	6
Arbetsteknik	23—26	24—26

I detta sammanhang vill YB anmäla en bestämd uppfattning om att alla elever som i gymnasieskolan erhåller mot industri och hantverk inriktad teknisk utbildning skall ha undervisning i ergonomi. Enligt läroplan för fackskolan är detta ämne obligatoriskt med 2 vtr inom den tekniska linjen. YB återkommer härtill i läroplansarbetet.

Ämnet arbetsteknik (yrkesarbete) som i nu gällande läroplaner ofta upptager mer än 60 vtr i tvåårig utbildning kommer, om YB:s förslag genomföres, att få tiden avsevärt avkortad. För elektrikeryrken och vissa andra utbildningar med krav på omfattande fackteori kommer tiden för arbetsteknik knappt att uppgå till 45 vtr. För verkstadsmekaniker och vissa hantverksyrken kan det komma att röra sig om 45—50 vtr.

15.6 Läroplaner för jordbruks-, skogsbruks- och trädgårdstekniska linjer

Yrkesutbildningen på jordbrukets, skogsbrukets och trädgårdsnäringens områden har nyligen varit föremål för specialutredningar. 1963 års riksdag har fattat beslut om jordbrukets och trädgårdsnäringens yrkesutbildning på grundval av ett betänkande (SOU 1961: 13) om Lantbrukets yrkesskolor och ett betänkande (SOU 1962: 2) om Yrkesutbildningen på trädgårdsområdet. Skogsbrukets yrkesutbildning behandlas

ingående i ett på hösten 1965 av skogsbrukets yrkesutbildningskommitté avgivet betänkande I (SOU 1965: 67). Dessa näringsgrenars yrkesutbildningsfrågor beröres också i 1960 års jordbruksutrednings betänkande om organisationen av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets, skogsbrukets och trädgårdsnäringens områden (SOU 1964: 55).

I proposition den 29 mars 1963 (nr 144) angående riktlinjer för utformningen av skolväsendets centrala ledning m. m. behandlade chefen för ecklesiastikdepartementet också ett sakkunnigförslag att yrkesutbildningen på jordbrukets och skogsbrukets område skulle inordnas under den gemensamma skolledningen, dvs. skolöverstyrelsen. För egen del ansåg departementschefen av vissa skäl att överförandet inte borde då genomföras. Han framhöll därvid att ett närmare samarbete mellan berörda fackämbetsverk och det nya skolverket i skoladministrativa frågor samt i fråga om pedagogiska och metodiska problem skulle minska de olägenheter, som en splittrad central ledning innebure.

Vid behandlingen av propositionen i statsutskottet uttalade en majoritet att riksdagen borde besluta om ett överförande fr. o. m. den 1 juli 1966. I en reservation ansågs att någon tidpunkt inte borde fastställas. Första kammaren följde statsutskottets majoritet, medan andra kammaren beslöt i enlighet med reservationen. Detta innebar, att riksdagen fattat ett principbeslut om inordnande under SÖ såsom tillsynsmyndighet av jordbrukets och skogsbrukets yrkesutbildning men icke fastställt någon tidpunkt för beslutets genomförande.

YB föreslår, att även de tre nu ifrågavarande yrkesutbildningarna ställes under SÖ:s tillsyn fr. o. m. den 1 juli 1967. Detta innebär dock från YB:s sida inte något krav på förändrat huvudmannaskap (24.6). De tre slagen av yrkesutbildningar måste ha tillgång till brukningsenheter och lokaliseras med hänsyn härtill. De blir i de flesta fall på grund av sin lokalisering tämligen fristående från det gymnasiala skolsystemet i övrigt. Trots detta bör dessa skolor enligt YB:s mening samordnas med det övriga gymnasiala skolsystemet så att läroplanerna erhåller i princip samma konstruktion som de under 15.5 diskuterade läroplanerna för gymnasieskolans tekniska linjer. Detta innebär, att jordbruks-, skogsbruks- och trädgårdsskolornas elever i princip skall ha samma valmöjligheter som elever i en integrerad gymnasieskola.

I vissa fall kan det vara förenat med svårigheter att till dessa skolor knyta lärare för allmänt bildande ämnen. YB förutsätter, att styrelserna för de nämnda tre skolorna och gymnasieortens skolstyrelse skall etablera ett sådant samarbete, att de ungas önskemål och behov i fråga om ämnesval skall kunna tillgodoses. En väg som i detta sammanhang även kan prövas är att ge eleverna möjlighet till handledd korrespondensundervisning på samma sätt som föreslås beträffande viss vuxenutbildning (20.2.12). Då förhållandena är skiftande för här berörda skolor, är det inte möjligt att lösa hithörande problem med generella regler. I samråd och under medverkan av vederbörande länsskolnämnd bör samordnings- och differentieringsfrågorna kunna lösas så, att ungdomarnas utbildningsbehov tillgodoses på bästa möjliga sätt oberoende av vilken utbildningsväg de valt.

15.7 Läroplanernas tillämpning vid lärlingsutbildning i företag

Lärlingsutbildningen har gammal hävd. För ett antal yrken kommer denna utbildningsform att fortfarande bli den dominerande. Enligt YB:s mening bör man dock eftersträva, att i möjlig utsträckning samordna lärlingsutbildningen med den utbildning som erbjuds i den integrerade gymnasieskolan. I första hand bör lärlingsutbildningen därvid organiseras av gymnasieskolan med tillämpning av för inbyggd undervisning gällande bestämmelser (jfr 13.8). Detta innebär, att i företag anställda lärlingar inom samma yrkesområde skall sammanföras till en klass i gymnasieskolan. Därvid skall eleverna erhålla undervisning i allmänna och fackteoretiska ämnen enligt de principer som gäller för övriga elever i gymnasieskolan. Samma organisatoriska modell skall kunna tillämpas oberoende av om ett större eller mindre antal lärlingar utbildas inom ett och samma företag. Även enstaka elever skall erbjudas samma möjligheter. Därvid kan det bli nödvändigt att gymnasieskolan tillhandahåller dessa elever studiekurser avpassade för självstudier. I dessa fall bör de principer tillämpas som beskrivits i kap 20.6.4.2.

15.8 Sammanfattande synpunkter på läroplanerna

Utbildningens innehåll, målsättning och organisation skall i sina huvuddrag regleras genom läroplanen. De i snävare mening yrkesinriktade utbildningsmomenten skall närmare utformas i de till resp. läroplaner såsom bilaga fogade metodiska anvisningarna. Inte heller dessa skall vara i detalj bindande utan mera betraktas som råd och anvisningar för lärarna. De i läroplanen angivna momenten *skall* genomgås medan anvisningarna ger rekommendationer om *hur* och i vilken omfattning de skilda momenten bör behandlas. De metodiska anvisningarna skall ge lärarna sådan information, att de blir i stånd att ständigt hålla utbildningen på aktuell nivå. Däremot får anvisningarna givetvis inte uppfattas som bindande instruktioner för lärarna. Risk skulle då uppkomma att allt det pedagogiska utvecklings- och nydaningsarbete som bedrives ute i skolorna skulle avstanna. Tvärtom bör de metodiska anvisningarna stimulera till fortsatt pedagogisk försöksverksamhet och ökat utbyte av erfarenheter och information.

Tillvalssystemet ger goda möjligheter till ämneskomplettering och fördjupade studier inom skilda områden på det gymnasiala stadiet. Detta system tillgodoser elevernas skiftande intressen och behov samtidigt som det öppnar möjligheter till övergång mellan olika linjer och specialiseringar inom gymnasieskolan.

KAPITEL 16

Vissa pedagogiska och metodiska frågor i yrkesutbildningen

16.1 Inledande synpunkter

Yrkesskolan erbjuder f. n. en i många avseenden gynsammare inlärningssituation än de mera allmänt teoretiska skolformerna. Utbildningens inriktning mot relativt näraliggande och tämligen väl avgränsade mål ger ofta en god motivation för elevernas engagemang i skolarbetet. Även ämnen och ämnesavsnitt av mera allmänt bildande karaktär kan ges sådan inriktning och behandla sådana intresseområden, att de av eleverna uppfattas som naturliga led i en yrkesutbildning. Detta gäller givetvis också gymnasiets och fackskolans yrkesutbildande linjer. I ett avseende är emellertid undervisningssituationen i yrkesskolan tämligen speciell. Här åsyftas förhållandet att yrkesutbildningen i regel karakteriseras av ett dominerande inslag av färdighetsövningar. Sådana ingår i jämförelsevis stor utsträckning i ämnet arbetsteknik (hittills betecknat »yrkesarbete»). Inom utbildningssektorn för industri- och hantverksyrken har man sökt tillvarataga de positiva dragen i den traditionella lärlingsutbildningen därigenom att eleverna i skolverkstaden får utföra beställningsarbeten. En motsvarighet härtill förekommer i viss utsträckning även inom den husliga utbildningen. På handels- och kontorsutbildningens område har försök gjorts att ge undervisningen verklighetstrogen atmosfär i övningsbutiker och övningskontor bl. a. med utnyttjande av »skenfirmarörelse». Utbildning för skilda vårdyrken har av förklarliga skäl endast i ringa omfattning i skolan kunnat ges verklighetskaraktär. Inom denna utbildningssektor har därför huvuddelen av de praktiska färdighetsövningarna förlagts till olika avdelningar och institutioner inom skilda vårdinrättningar. Även inom de tidigare nämnda utbildningssektorerna förekommer att undervisningen i arbetsteknik helt eller delvis meddelas på arbetsplats utanför skolan. Jordbruks- och skogsbruksutbildningen måste självfallet ha tillgång till brukningsarealer.

I jämförelse med lärdomsskolan och lärlingsutbildningen är den skolmässigt organiserade undervisningen i arbetsteknik en tämligen ny företeelse. Yrkesutbildningen i trängre mening bygger fortfarande i betydande utsträckning på metoder, som utvecklats inom den egentliga lärlingsutbildningen. Först sedan de stora industriföretagen började intressera sig för systematisk utbildning i skolmässiga former har de för ifrågavarande utbildningsvägar speciella pedagogiska och metodiska frågorna blivit föremål för studium och analys. De väsentligaste resultaten i detta hänseende härstammar i stor utsträckning ifrån utbildningsavdelningar inom företag och organisationer. Däremot har samhället i alltför ringa utsträckning intresserat sig för hithörande problem.

YB avser att i ett senare betänkande framlägga förslag beträffande utbildningens innehåll och läroplanernas utformning för yrkesutbildningen i gymnasieskolan. Redan i detta betänkande vill YB emellertid beröra vissa angelägna pedagogiska och metodiska frågor, som har betydelse bl. a. för undervisningslokalernas utformning och utrustning.

16.2 Vissa utbildningsmetodiska frågor

Utformningen av undervisningens organisation och speciella metodik i ämnet arbetsteknik är i regel inte inlärningspsykologiskt betingad, utan den är beroende av vissa yttre omständigheter såsom inlärningsmiljö, undervisningsobjekt o. d. Vid penetrering av dessa problem finner man att olika yrkesutbildningar är gruppvis besläktade. I det följande belyses några angelägna förändringar beträffande organisation och metodik vid undervisning i arbetsteknik inom följande grupper av yrkesutbildningar: yrken inriktade på verkstadsmässig tillverkning, reparationsyrken, byggyrken, hushållsteknisk utbildning och kontorsteknisk utbildning.

16.2.1 Tillverkning i skolverkstäder. Undervisningen i arbetsteknik i utbildningar för exempelvis verkstadsmekaniker, verkstadssnickare och i viss mån svetsmekaniker är i huvudsak organiserad så, att eleverna i skolverkstäderna får tillverka enheter. Den i skolmässig form organiserade yrkesutbildningen erbjuder i många avseenden gynnsammare inlärningsbetingelser än utbildning i arbetslivet. I skolan kan de skilda momenten bättre anpassas till en systematisk utbildningsgång, olika inlärningsmoment renodlas och repeteras etc. och de praktiska och teoretiska undervisningsavsnitten samordnas så att de ömsesidigt stöttar varandra. Här som inom andra utbildningsområden måste utbildningens mål och innehåll noga analyseras och utbildningsgången systematiskt uppbyggas med beaktande av vunna inlärningspsykologiska erfarenheter. En för en viss yrkesutbildning i detalj systematiserad utbildningsgång kan lättast uppnås med hjälp av en för ändamålet utarbetad serie arbetsövningar med successivt stegrade krav på svårighet, precision och snabbhet. En på så sätt organiserad utbildning för produktionsarbete kräver emellertid avsevärda mängder övningsmaterial och därmed betydande kostnader. Inom exempelvis vissa industriskolor och försvarets lärlingsutbildning har man löst detta problem så, att eleverna som övningsarbete får tillverka detaljer, som skall ingå i företagets produkter. Samhällets yrkesskolor är här i ett betydligt sämre läge. För att hålla materialkostnaderna inom rimliga gränser åtager sig skolorna beställningsarbeten åt olika företag. Därvid eftersträvar man givetvis att få sådana arbetsobjekt att de verkligen fyller funktionen som pedagogiska hjälpmedel. I regel är dock möjligheterna att välja objekt begränsade och resultatet blir alltför ofta att utbildningens innehåll liksom utbildningsgången mera styres av de beställningar man råkat få än av pedagogiska överväganden. På vissa håll har lärare och skolledare sökt komma till rätta med dessa olägenheter på så sätt, att man tagit upp en egen tillverkning för avsalu. På vissa områden, exempelvis i utbildningar av verkstads- och möbelsnickare, kan

detta ge goda resultat även ur pedagogisk synpunkt, medan det på andra områden är förenat med betydande svårigheter att finna tillverkningsobjekt som fyller ens elementära krav på mångsidighet och därmed möjlighet till pedagogisk systematik. Speciellt i utbildningen för metallbearbetande yrken är här diskuterade problem besvärande emedan kostnaderna för övningsmaterial blir orimligt höga. YB har övervägt olika möjligheter att komma tillrätta härmed och funnit följande synpunkter värda beaktande.

Många industrier med serietillverkning på sitt program har sin produktion planerad på lång sikt. I viss utsträckning engagerar de stora industrierna mindre företag som underleverantörer för tillverkning av detaljer, som skall ingå i större produktionsenheter. Det bör enligt YB:s mening vara möjligt att förmå industrierna att i ökad omfattning på motsvarande sätt anlita yrkesskolorna som hjälpverkstäder. Ur den stora mängd legoarbeten som nu lägges ut på underleverantörer synes det finnas möjlighet att utvälja ett antal ur utbildningssynpunkt lämpliga sortiment och fördela dessa på yrkesavdelningar i samhällets skolor. Därigenom skulle bl. a. följande fördelar vinnas: En effektiv styrning av utbildningen skulle uppnås. Undervisningen i skolan skulle bli mera verklighetsnära. Behovet av särskilda kompetensprov skulle helt elimineras därigenom att varje tillverkad detalj måste uppfylla beställarens krav på noggrannhet och precision. Vetskapen om att de tillverkade produkterna skall komma till praktisk användning skapar hos eleverna förstärkt motivation för utbildningen. Eleverna i yrkesutbildning skulle därjämte bli ett visst arbetskraftstillskott till den mekaniska verkstadsindustrin.

En förutsättning för att en sådan organisation skall kunna genomföras är att särskild personal avdelas för planeringen. Det är nämligen viktigt dels att urvalet av tillverkningsobjekt sker utifrån utbildningsmetodiska krav och dels att leveranstiderna anpassas så att berörda industriers tillverkningsplanering ej störs.

YB avser att i detta ärende upptaga överläggningar med Arbetsmarknadens yrkesråd. Resultatet av dessa överläggningar skall redovisas i ett följande betänkande i samband med utformningen av läroplaner m. m.

16.2.2 Reparation och underhåll av maskiner o. dyl. kräver andra egenskaper och färdigheter av sin utövare än tillverkningsarbete. Oavsett vilket produktionsobjektet är, måste arbetsgången i regel vara tämligen väl analyserad i förväg. Vid reparationsarbete ankommer det ofta på den enskilde yrkesutövaren att själv taga ställning till hur arbetet skall angripas och genomföras. Till de väsentligaste inslagen i olika reparatörsutbildningar hör att lära eleverna en systematisk felsökningsmetodik, att ge dem sådana kunskaper och erfarenheter att de bland en mängd tänkbara handlingsalternativ blir i stånd att välja ut det mest ändamålsenliga samt att lära dem att på ett rationellt sätt organisera sitt arbete och sin arbetsplats. Vad som ovan sagts gäller även flertalet hantverksutbildningar och överhuvud utbildning för sådana yrken där arbetet inte är utifrån styrt genom instruktioner, program eller omedelbar arbetsledning.

I den mån man i skolverkstaden skall utföra reparationsarbeten, är det oftast

omöjligt för läraren att genomföra en helt systematisk utbildning. Ofta dyker det under arbetets gång upp oförutsedda moment, som inte alls hör hemma i det skede av utbildningen där eleverna befinner sig. Om man i en teleavdelning tar emot radio- och TV-apparater för reparation, vet man i regel inte vad det är för fel förrän man åtagit sig arbetet. Förhållandet är likartat vid exempelvis utbildning av bilmekaniker. Även om läraren ägnar mycken tid och omsorg åt att ackvirera för undervisningen lämpliga arbetsobjekt torde det snarast vara regel att även andra arbeten än det avsedda samtidigt måste utföras. Detta medför ofta att läraren måste ägna mera tid än beräknat åt en elev och hans reparationsobjekt till förfång för övriga elever som är sysselsatta med andra arbetsuppgifter. Därjämte är en annan oformlighet förknippad med beskrivna organisation av utbildningen. För att eleverna skall få en allsidig utbildning måste reparationsobjekten fördelas efter den principen, att den elev eller de elever som har minsta erfarenhet av ifrågavarande arbete tilldelas uppgiften. Det är ofrånkomligt att undervisningen i sådana avdelningar ofta blir irrationell och ineffektiv.

Under de senaste åren har det gjorts vissa försök med ny organisation av den grundläggande bilmekanikerutbildningen. I vissa skolor i landet bedriver man försöksverksamhet med s. k. stationsutbildning. En egentlig stationsutbildning inom detta område förutsätter en så stor kapacitet på utbildningen att man har flera lärare, som undervisar parallellt, och att dessa lärare var och en undervisar inom sitt avgränsade område. Eleverna flyttar i grupper mellan de olika lärarna med vissa tidsintervall. Normalt utför man i en sådan grundläggande utbildning inte beställningsarbeten utan arbetar med övningsobjekt.

I vissa skolor där utbildningskapaciteten av naturliga skäl inte är så stor att det finns flera bilmekanikerlärare har försök gjorts med en modifierad form av stationsutbildning. En sådan modifierad form kan tillämpas även om det endast finns en enda lärare och en verkstad. En viss del av verkstaden är i sådana fall avdelad till stationer för olika specialiteter. Stationerna är utrustade med skrivna eller bandade instruktioner och erforderliga övriga hjälpmedel. Läraren har översikt över alla stationer och kan ingripa när så fordras.

Det är svårt att avgöra vilken utbildningsorganisation som är den bästa. Emellertid har försöken med stationsutbildning utvisat, att man på denna väg kan uppnå vissa fördelar. Det finns dock även vissa nackdelar.

Vid stationsutbildning får elevgrupperna olika utbildningsgång. Sannolikt finns det en utbildningsgång, som är den bästa i pedagogiskt avseende. Emellertid kan endast en grupp av eleverna erbjudas denna utbildningsgång. Ett annat problem vid stationsundervisningen är, att teoriundervisning inte kan synkroniseras med undervisningen i arbetsteknik. Ett huvudproblem vid utbildningen av exempelvis bilmekaniker är således att skapa en sådan organisation, att samtliga elever får en pedagogiskt riktig utbildningsgång samtidigt som varje elev skall beredas fortlöpande handledning av läraren utan onödiga väntetider. En organisation som medger, att alla elever samtidigt får ägna sig åt samma avsnitt av kursen skulle skapa förutsättningar för uppfyllandet av de båda nämnda villkoren. En sådan organisation

förutsätter i realiteten arbete med övningsobjekt. — Parentetiskt må framhållas att ovanstående resonemang främst avser organisationen av undervisningen under det första utbildningsåret av den 2-åriga grundläggande yrkesutbildningen. — För att organisera en utbildning av bilmekaniker som uppfyller angivna villkor fordras för 16 elever ett antal övningsbilar. För att undvika en alltför märkesbunden utbildning måste tillgång finnas till ytterligare uppsättningar av övningsobjekt i form av konstruktionsenheter av annan typ än som förekommer i övningsbilarna.

Med tillgång till nämnda utrustning och adekvata verktygsuppsättningar kan en utbildningsorganisation uppnås som rymmer många fördelar.

Möjlighet finns således att erbjuda en utbildningsgång, som ur pedagogisk synpunkt är lämpligast. Teoriundervisningen kan vidare organiseras så att den löper parallellt med undervisningen i arbetsteknik. Dessutom ger organisationen den fördelen, att läraren helt kan koncentrera sig på ett bestämt avsnitt vid varje undervisningstillfälle.

Utbildningen av bilmekaniker har valts som exempel på ett utpräglat hantverksyrke för vilket den beskrivna utbildningsorganisationen skulle ge avsevärda fördelar. Systemet torde med fördel kunna tillämpas på ett flertal utbildningsområden exempelvis för telereparatörer. En förutsättning för denna utbildningsorganisation är att alla elever i avdelningen/klassen samtidigt har tillgång till samma hjälpmedel (instrument, verktyg etc.) och samma övningsobjekt.

Yrkesundervisningen är även i skolorna i hög grad individualiserad. Detta betraktas som en klar fördel i pedagogiskt avseende. En organisationsförändring av förut beskriven art innebär till synes, att man minskar individualiseringen av undervisningen till förmån för klassundervisning. Det kan verka inkonsekvent att här föreslå ändringar av undervisningsmetodiken i angiven riktning samtidigt som det övriga skolväsendet eftersträvar att individualisera undervisningen. Det här framlagda förslaget syftar emellertid inte till att minska individualiseringen i undervisningen utan till en sådan organisation av undervisningen att eleverna så snabbt som möjligt skall bli i stånd att arbeta självständigt och individuellt.

16.2.3 Byggyrken. Utbildningen av byggnadsträarbetare kommer enligt YB:s förslag att vara uppbyggd efter samma princip som tidigare. Detta innebär, att undervisningen i arbetsteknik under första delen av utbildningen skall vara förlagd till skolverkstaden, där undervisningen i första hand skall inriktas på att ge eleverna en grundläggande rutin i användandet av verktygen på rätt sätt. Under utbildningens andra fas skall undervisningen i arbetsteknik i huvudsak vara förlagd till s. k. lärlingsbyggen. Det som styr utbildningen inom detta område är i realiteten lärlingsbyggenas utformning. En allsidigt kunnig byggnadsträarbetare bör ha praktik från bl. a. följande arbetsuppgifter: formbyggnad, ställningsbyggnad, trähusbyggnad och montering av snickerier. Trähusbyggnad är enklast att organisera i form av lärlingsbyggen. Man strävar emellertid normalt efter att få den grundläggande skolmässiga utbildningen så allsidig som möjligt. Emellertid visar erfarenheten, att eleverna vanligen inte får tillräcklig övning i form- och ställningsbyggnad. Eftersom förhållandena skiftar inom

vida gränser från bygge till bygge blir elevernas insikt av naturliga skäl begränsad. Att lära sig att på enklaste sätt bygga ställningar och formar tar lång tid och det är inte organisatoriskt möjligt att under den begränsade utbildningstiden bereda eleverna en någorlunda allsidig grundutbildning i vilken de kan bli i tillfälle att få pröva olika lösningar avpassade till olika situationer. Det är dessutom mycket svårt att med hjälp av ritningar ge eleverna ens grundläggande föreställningar om hur och varför. Det synes som om man i en utbildning av denna art i viss utsträckning borde utnyttja metodiskt planerat modellbyggande, som kan utgöra ett komplement till arbetet på olika byggen. Med hjälp av särskilt utarbetade arbetsritningar och övningar med skalenligt material skulle man på jämförelsevis kort tid kunna vidga elevernas insikt i yrkeskunskap.

En komplettering av utbildningen med modellarbeten torde i vissa avsnitt även kunna tillämpas vid utbildningen av betongarbetare. Det armeringsarbete, som en elev normalt kommer i kontakt med under den grundläggande utbildningen kan inte ge så allsidiga kunskaper som är önskvärda. Även här torde man kunna öka de grundläggande kunskaperna genom vissa modellarbeten. YB föreslår att frågan utredes i samråd med berörda parter inom byggnadsindustrin i syfte att utveckla lämplig undervisningsmaterial för ett metodiskt betingat modellbyggande.

16.2.4 Hushållsteknisk utbildning. Den av YB föreslagna utformningen av utbildningen för hushållstekniskt och vårdtekniskt arbete innebär bl. a. att undervisningstiden i ämnet hushållsteknik avkortas. För att kompensera denna avkortning synes det vara motiverat att söka uppnå en effektivisering av utbildningen.

Undervisningen i hushållsteknik synes därvid böra utformas så att grundläggande metoder övas av alla elever samtidigt. Härigenom grundlägger eleverna vanor att arbeta i riktiga arbetsställningar och att tillämpa rationell arbetsteknik. I ett senare skede av undervisningen bör eleverna få tillfälle att individuellt och i samarbete genomföra mera avancerade uppgifter, t. ex. att organisera och utföra sammansatta arbetsuppgifter av den typ som förekommer i ett hem. För att detta skall kunna genomföras i vidgad utsträckning fordras en viss utökning av resurserna. Ett sätt att åstadkomma detta, vilket enligt YB:s mening bör försöksvis prövas, är följande. Undervisningsköken är vanligen endast utrustade med 4—6 köksenheter. Med en måttlig ökning av lokalytan och en utrustning med flera köksenheter skulle det bli möjligt att tillämpa en sådan metodik att eleverna samtidigt får arbeta individuellt med sammansatta arbetsuppgifter. För att kunna genomföra en sådan organisation av undervisningen i hushållsteknik behövs emellertid ett undervisningskök som är utrustat med flera köksenheter än de nuvarande.

I ordinära undervisningskök är det svårt att organisera undervisningen så, att eleverna självständigt får utföra sammansatta övningar. För att kunna genomföra sådana övningar är därför f. n. skolenheterna ofta utrustade med mindre s. k. hemkök, som vanligen är avskilda från det egentliga undervisningsköket. I en skolanläggning som utrustas med ett större undervisningskök med flera köksenheter kan behovet av särskilda hemkök troligen bortfalla.

YB föreslår, att vissa kök av beskriven typ anläggas i samband med nybyggnader av skolor och att försöksverksamheten organiseras.

16.2.5 Kontorsteknik. En organisation av gymnasieskolan enligt nu gällande planeringsprinciper innebär bl. a. att skolenheterna ofta blir relativt stora. Enligt YB:s förslag kommer olika färdighetsövningar inom kontorstekniska utbildningar att erhålla större utrymme. Stora skolenheter och en utökning av färdighetsövningarna inom kontorstekniken ger anledning att ompröva den metodik, som tillämpas bl. a. vid undervisning i maskinräkning och maskinbokföring. Ytterst få yrkesutbildande skolor förfogar över parallelluppsättningar av olika maskiner. Denna begränsning är främst ekonomiskt betingad. Det har inte ansetts motiverat att anskaffa parellelluppsättningar av relativt kostnadskrävande maskiner av olika slag på grund av att utnyttjandegraden varit jämförelsevis låg. Om eleverna i en grupp har tillgång till parallelluppsättningar av olika slags räknemaskiner och bokföringsmaskiner kan läraren instruera hela gruppen samtidigt, vilket innebär en väsentlig effektivisering av undervisningen. Emellertid kan inte en sådan organisation genomföras för alla typer av kontorsmaskiner. Av vissa speciella maskiner kan skolorna endast utrustas med enstaka exemplar. Som hjälpmedel vid undervisning i användandet av sådana maskiner bör programmerade instruktioner utnyttjas. I den nya integrerade skolan blir utnyttjandegraden större för flertalet maskiner, eftersom de kommer att användas inom den ekonomiska utbildningen i såväl linjer motsvarande nuvarande gymnasium och fackskola som i linjer motsvarande nuvarande yrkesskolan. Man bör därför ha anledning och möjlighet att skaffa större uppsättningar av flera maskiner än nu.

16.3 Yrkespedagogisk forskning

En planerad produktion i skolverkstaden och en organisation som innnebär klassundervisning i viss utsträckning inom reparationsavdelningar m. fl. samt kompletterande övningar med modellbyggande för vissa byggnadsavdelningar skulle med säkerhet leda till en avsevärd förbättring av undervisningseffekten. Problemen i verkligheten är emellertid mera komplicerade än de kan förefalla vid en ytlig kontakt. Eleverna har olika förutsättningar och intresse för utbildning. Gränserna för individuella variationer är vida i olika avseenden. Den utbildningsform som är bäst lämpad för en elev är inte alltid bäst för en annan. Det finns emellertid inte reella möjligheter att erbjuda en sådan variationsrikedom av utbildningens organisation, att alla individuella behov tillgodoses. Skolan bör dock så långt det är möjligt anpassa undervisningen till elevernas varierande förutsättningar. Detta problem finns i all utbildning, således även i de båda andra gymnasiala skolformerna, gymnasium och fackskola. Undervisningsmetoder med inriktning mot övervägande teoretiska studier har sedan lång tid varit föremål för forskares och pedagogers intresse. Den mot praktisk yrkesverksamhet inriktade undervisningen har inte på samma sätt varit föremål för studium.

För att komma tillrätta med hithörande problem fordras en väsentlig ökning av den pedagogiska reform- och försöksverksamheten. Om man vill åstadkomma en någorlunda allsidig analys räcker det emellertid inte med detta. En stor del av problematiken är av sådant slag, att det erfordras ett kvalificerat forskningsarbete för att få problemen någorlunda grundligt belysta. Det finns sålunda ett klart behov av en utvidgad forskning inriktad på vissa inlärningsfrågor, som är förknippade med yrkesutbildningen. Förutom de forskningsprojekt som här antytts kan flera exempel anföras:

1. Hur kan utbildningen inom ett visst område transfereras till ett annat?
   Exempel: I vilken utsträckning kan utbildningen i rationell planering av det egna arbetet inom ett yrke överflyttas till ett annat yrke?
2. I vilken utsträckning inhämtas teoretiska yrkeskunskaper under inlärning av ämnet arbetsteknik?
3. Vilken effekt har boken och den skrivna instruktionen i yrkesutbildningen för elever med olika begåvningsinriktning?
4. Vilken betydelse har den fysiska konditionen för psykomotorisk precision, för inlärning och retention, för koncentrationsförmåga, uthållighet, psykisk trötthet och exempelvis förmågan att följa en given instruktion i ett praktiskt arbete? Vilka konsekvenser kan resultatet av ett sådant forskningsprojekt få ifråga om undervisningstidens längd och förläggningen av undervisningen i ämnet arbetsteknik?

Frågan om en väsentlig utökning av den yrkespedagogiska forsknings- och försöksverksamheten har helt nyligen särskilt behandlats av skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet och Arbetsmarknadens Yrkesråd. Anledningen härtill var ett förslag, att man genom samarbete mellan Umeå stad och universitetet i Umeå skulle söka få fasta resurser för yrkespedagogisk forskning vid berörda universitet och att yrkesskolan i staden skulle utformas som en speciell försöksskola. Förslaget överlämnades till chefen för ecklesiastikdepartementet den 29 september 1964. Samtidigt överlämnade Arbetsmarknadens yrkesråd en skrivelse i ärendet till departementschefen. Förslaget remitterades till skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet. Båda remissinstanserna uttalade sig positivt för en väsentlig utvidgning av den yrkespedagogiska forskningen och försöksverksamheten. Skolöverstyrelsen framhöll i sitt remissvar av den 15 december 1964 bl. a.:

»Enligt skolöverstyrelsens uppfattning är det synnerligen angeläget att forskningen på det yrkespedagogiska området intensifieras. I första hand är det problem rörande metoder för inlärningens organisation som bör ägnas intresse. Det förefaller nämligen som om hithörande frågor blott undantagsvis tas upp till behandling inom forskningen f. n. En nyligen inom skolöverstyrelsen företagen inventering av pågående skolforskning vid landets universitets- och högskoleinstitutioner för pedagogik och psykologi har klart visat detta. I förhållande till den forskning som berör skolväsendet i övrigt utgör den yrkespedagogiska forskningen en försvinnande liten del. Det synes vara helt klart att också bl. a. de stora investeringar som samhället gör i yrkesutbildning och omskolningsverksamhet motiverar mer forskning kring hithörande frågor för att de betydande insatserna skall kunna till-

varatas på bästa möjliga sätt. Överstyrelsen kan alltså utan tvekan instämma i att väsentligt ökade resurser bör avdelas för den yrkespedagogiska forskningen och vill för sin del med kraft medverka till att relevant verksamhet kommer till stånd. — — —»

Universitetskanslersämbetet framhöll i sitt remissutlåtande av den 8 mars 1965 bl. a. följande:

»I ärendet har till universitetskanslersämbetet yttranden avgivits av de samhällsvetenskapliga fakulteterna vid universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm samt av konsistoriet och filosofiska fakulteten vid universitetet i Umeå. — — —

— — — — — — — —

Universitetskanslersämbetet får för egen del i ärendet anföra följande.

I likhet med ovan nämnda remissinstanser vill universitetskanslersämbetet framhålla behovet av utvidgad forskning inom det yrkespedagogiska området särskilt med hänsyn till den snabba utbyggnad yrkesskolsektorn för närvarande undergår. Liksom samhällsvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Göteborg anser universitetskanslersämbetet emellertid att man i ett större sammanhang bör ta ställning till hur den åsyftade forskningen bäst främjas. — — —»

Arbetsmarknadens yrkesråd underströk i sin skrivelse kraftigt behovet av en utvidgad forsknings- och försöksverksamhet och pekade därvid särskilt på vilka avsevärda vinster man kan åstadkomma med förbättrad metodik inom verkstadsskolutbildningar av olika slag.

YB föreslår, att denna viktiga fråga ägnas uppmärksamhet och att lämpliga åtgärder vidtages för att få till stånd utvidgad forskning inom det yrkespedagogiska området.

16.4 Övriga pedagogiska frågor

16.4.1 Allmänna frågor. I detta kapitel har bl. a. framhållits det angelägna i att forskning samt försöks- och reformverksamhet inom yrkesutbildningsområdet får större omfattning. För att få till stånd en god utbildning räcker det inte med sådana åtgärder. En av de första förutsättningarna för att åstadkomma en adekvat yrkesutbildning är att utbildningsinnehållet analyseras och att metodiska anvisningar utarbetas samt att garantier skapas för att undervisningen vid olika skolor följer givna anvisningar. Med den utformning, som den framtida yrkesutbildningen skall få, ökar kravet på en sådan styrning av utbildningen. Om bl. a. den föreslagna blockutbildningen skall ge avsett resultat är det nödvändigt, att man klart fixerar de ämnesområden, som skall inrymmas i varje block. Beredningen avser att i samband med att läroplanerna behandlas analysera dessa problem.

I annat sammanhang framgår att yrkeslärarnas undervisningsskyldighet sannolikt kommer att minska i den nya yrkesskolan. Därvid förutsättes, att läraren under lektionstid odelat skall ägna sig åt undervisning. Således skall yrkesläraren inte behöva planera utbildningen i olika avseenden eller utföra annat arbete av sidoordnad karaktär under lektionstid. Arbetsuppgifter av sådant slag skall helt utföras på tid utöver schemabunden lektionstid. För detta arbete bör, som i annat sammanhang föreslagits, varje yrkeslärare ha sin egen fasta arbetsplats i närheten av skolverk-

staden. Där skall läraren kunna fullgöra arbetsuppgifter av sidoordnad karaktär och även ha mottagning vissa bestämda tider.

Även övriga lärarkategorier i gymnasieskolan bör ha tillgång till välordnade och ostörda arbetsplatser inom skolan. Lärare bör inte, lika litet som övriga tjänstemannagrupper, anses skyldiga att åt arbetsgivaren hålla arbetsplats i hemmet. Vidare, och detta är YB:s huvudskäl, skulle möjligheter att anvisa lärare lämpliga enskilda arbetsplatser inom skolan ge skolledningen möjlighet att lägga schema med uteslutande hänsyn till eleverna och pedagogiska synpunkter.

16.4.2 Undervisningens organisation i arbetsteknik. I dagens yrkesskola är undervisningen i skolverkstäderna vanligen organiserad så, att en undervisningsgrupp är sammansatt av elever från två till tre årskurser. En sådan organisation kräver att undervisningen i hög grad är individualiserad. Eftersom eleverna arbetar med olika uppgifter av skiftande svårighetsgrad blir lärarens instruktion ofta inriktad mot enstaka elever. Detta för ofta med sig att läraren inte hinner instruera eleverna i den utsträckning som är önskvärd.

Enligt YB:s förslag skall undervisningen i arbetsteknik vanligtvis organiseras så, att undervisningsgrupperna är sammansatta av elever tillhörande en årskurs. Denna organisation medger större möjligheter för läraren att vid olika lektionstillfällen samla hela undervisningsgruppen för gemensam instruktion.

En sådan organisation av undervisningen i arbetsteknik anser YB vara en viktig förutsättning för en effektiv undervisning.

16.4.3 Radio och TV i yrkesundervisningen. YB har beträffande radions och televisionens användning i yrkesundervisningen anfört i huvudsak följande i utlåtande över radioutredningens betänkande Radions och televisionens framtid i Sverige I och II.

YB anser, att yrkesutbildningen kommer att få stort behov av bl. a. program i radion och televisionen. I många fall kan yrkesutbildningen via dessa media — kanske i synnerhet televisionen — tillföras stoff, som den utan dessa media inte lika snabbt eller inte alls skulle kunna nå på andra vägar.

Hit hör t. ex. dyrbara eller svårarrangerade experiment, (s. 33) 'demonstrationer, vilka vanliga yrkesskolor inte har resurser att åstadkomma' och inblickar i farliga eller avlägsna arbetsmiljöer.

YB finner det förvånansvärt, att särskilda program för yrkesundervisningen inte förekommit i radion eller televisionen före vårterminen 1965. Av en av radioutredningens skoldelegation (RUSKO) hösten 1962 företagen undersökning framgick emellertid, att olika yrkesutbildande skolor i varierande utsträckning utnyttjade radion och televisionen som hjälpmedel i undervisningen. De program, som därvid huvudsakligen kom till användning, var sådana som i första hand vände sig till andra skolformer.

YB anser det önskvärt att även yrkesutbildningen får program, som är utformade med hänsyn till dess mål, arbetssätt och elevmaterial. YB finner därför, liksom RUSKO, det 'vara självklart att man i fortsättningen måste betrakta de allmänbildande och de yrkesutbildande skolformerna som likaberättigade avnämare av Sveriges Radios skolprogram' (sid. 31 i RUSKO:s betänkande).

För att skolprogrammen i radion och televisionen skall kunna utnyttjas allmänt av lärarna inom yrkesundervisningen måste distributionen av programmen lösas på ett tillfredsställande sätt. För konservering av radioprogram använder skolorna tämligen allmänt bandspelare. För registrering av TV-program finns ännu inte någon apparat till ett för varje skola överkomligt pris, även om, såsom utredningen framhåller (sid. 44), 'TV-bandspelare av helt ny typ och till lågt pris nu kommit i marknaden'. Under väntan på prisbilligare TV-bandspelare bör enligt beredningens mening bandningen av TV-program för skolbruk ske på AV-centraler, varifrån skolorna skall kunna rekvirera program.

Erfarenheterna av användning av radio- och TV-program i yrkesundervisningen är, av anledning som omnämndes tidigare, mycket begränsade. Därför måste utnyttjandet av radion och televisionen såsom pedagogiska hjälpmedel i yrkesundervisningen bli föremål för en omsorgsfull och kontinuerlig uppföljning. För detta syfte behövs samarbete mellan flera berörda parter, bl. a. skolöverstyrelsen, Sveriges Radio och lärarna inom yrkesundervisningen.

Vissa frågor som hör ihop med användningen av radio och TV i yrkesundervisningen bör enligt YB:s uppfattning bli föremål för den radio-TV-forskning, som utredningen behandlar i avsnitt 9.3. Utredningen pekar där på några områden för sådan forskning. Undervisningsfrågorna behandlas relativt kortfattat. Vid utarbetandet av uppgifter för svensk radio-TV-forskning får enligt YB:s bestämda uppfattning yrkesutbildningen ej lämnas obeaktad. YB är inte beredd att nu lämna en utförlig katalog över ämnen för radio-TV-forskning på yrkesutbildningens fält, men vill ändå omnämna några ofrånkomliga problem. Sålunda efterlyser man klarhet om vilka allmänna och/eller speciella verkningar som utnyttjandet av radio- och TV-program har för yrkesundervisningen. Likaså bör inlärningseffekterna av användningen av radio resp. TV tillsammans med andra hjälpmedel bli utredda. Vidare kan man tänka sig att ifrågavarande media har olika fördelar inom olika ämnen och på olika åldersstadier. Härom kan endast forskning på området ge besked.

Utöver vad YB sålunda tidigare uttalat i dessa frågor vill YB nu också framhålla att det inom yrkesundervisningen finns ett klart behov av intern television. Detta behov måste beaktas vid skolornas utrustning.

KAPITEL 17

Vissa lokal- och utrustningsfrågor

17.1 Inledande synpunkter

17.1.1 Skolenhetens indelning. Integrationen inom det gymnasiala skolsystemet leder i regel till större och mera differentierade skolenheter. Medan GU räknade med att skolenheter på mer än 900 elever skulle bli en relativt ovanlig företeelse, tyder utvecklingen på att elevantalet ofta kommer att uppgå till 1500 à 2000 i den integrerade gymnasieskolan. Skolenheter av denna storleksordning ställer helt nya krav på skolans funktionella utformning. Bl. a. blir det nödvändigt att med stor omsorg analysera de yttre och inre kommunikationerna och gruppera lokalerna så, att erforderliga kommunikationsytor i görligaste mån begränsas. Eleverna skall med andra ord ha sin huvudsakliga hemvist inom den del av skolan där de erhåller huvuddelen av sin undervisning. Den av YB föreslagna indelningen i tre stora utbildningssektorer kan vara en lämplig utgångspunkt för lokalgrupperingen. Samtliga elever i skolenheten är hemmahörande inom den humanistisk-sociala sektorn, den ekonomiska sektorn eller den teknisk-naturvetenskapliga sektorn. Genom att samla och gruppera skolenhetens undervisningslokaler efter samma indelningsgrund erhålles en viss kongruens mellan den pedagogiska och den lokalmässiga organisationen. En lokalplanering utifrån dessa synpunkter eliminerar vissa av de nackdelar som den mycket stora skolenheten utan tvivel lätt kan bli behäftad med. Man får dock inte bortse ifrån att den fördelning på utbildningssektorer och -linjer som utgör underlag för dagens skolplanering kan komma att undergå betydande förskjutningar under en skolanläggnings »livstid». I viss mån kan komplikationer härav undvikas genom att goda kommunikationsleder finns mellan de olika lokalgrupperna. Väsentligt är emellertid att elevernas gångvägar inom skolan blir så korta som möjligt.

17.1.2 Undervisningslokalernas gruppering. En gruppering av undervisningslokalerna enligt här skisserad indelningsgrund innebär sålunda att närbesläktade utbildningsaktiviteter blir någorlunda väl samlade inom skolenheten. Därmed kan också de för ifrågavarande aktiviteter avsedda pedagogiska hjälpmedlen göras bekvämt tillgängliga i ett centralt inom lokalgruppen placerat utrymme. En dylik lokalgrupp, som sålunda omfattar olika slags ämnesrum (teorisalar, laboratorier, verkstäder etc.) för närbesläktade aktiviteter med gemensamt utrymme för hjälpmedel, benämnes en *institution.* Varje institution skall i princip betjäna en utbildningssektor. Institutionsbegreppet är alltså knutet till skolbyggnaden medan sektorsbegreppet avser elever.

17.1.3 Institutionernas uppdelning. Inom de mycket stora skolenheterna torde den ovan skisserade tredelningen ge alltför stora och ohanterliga institutioner. En viss uppdelning av institutionerna kan då bli aktuell. Hur detta kan ske framgår av kap. 19 »Ett organisationsexempel (19.5)». I detta sammanhang vill YB framhålla att den lokalmässiga integrationen är att betrakta som ett planeringsmål på tämligen lång sikt. Det gymnasiala skolväsendet är på många håll till sin organisation bundet av befintliga skolanläggningar. Ofta är dessa belägna så långt från varandra att ett nära samarbete inte kan organiseras. Institutionsuppdelningen blir givetvis beroende härav.

17.2 Planeringsnormer

17.2.1 Gymnasieskolans lokalbehov. Lokalbehovet för statsbidragsberättigade skolor skall prövas av tillsynsmyndigheten. I samband med att läroplanerna utformades för fackskolan och det nya gymnasiet tillsattes en särskild kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till normer för lokalbehov och lokalstorlek för gymnasiet och fackskolan. Det förslag till lokalprogram som denna kommitté framlade har efter viss remissbehandling bearbetats av skolöverstyrelsen. Resultatet av detta arbete har redovisats i ett särskilt lokalprogram för gymnasium och fackskola. De beräkningsgrunder som gäller för gymnasiet och fackskolan äger i viss utsträckning giltighet också för yrkesutbildningen. För tillämpningen är det dock nödvändigt att känna till hur läroplanerna är konstruerade. Dessa frågor behandlas endast översiktligt i detta betänkande men redan den schematiska redovisningen i kap. 13 ger underlag för någorlunda tillfredsställande beräkningar. Vad som i detta sammanhang främst tilldrar sig intresse är hur utbildningsaktiviteterna kommer att fördela sig på ämnesrum och olika slag av speciallokaler. Genom att ämnesgruppen »allmänna ämnen» är tämligen begränsad och förutsättes meddelas i klasser på ca 30 elever kan lokalbehovet för denna grupp beräknas med god säkerhet. Ämnesblocket yrkesteknik bereder inte heller allvarligare svårigheter när det gäller YB:s läroplaner för konsumtions- och vårdteknisk linje samt för distributions- och kontorsteknisk linje. De i blocket ingående ämnena skall förläggas till humanistisk-social resp. ekonomisk institution. För utbildningsvägarna inom den naturvetenskaplig-tekniska sektorn tyder av YB gjorda undersökningar på att ämnet arbetsteknik i genomsnitt kommer att upptaga ca 60 % av utbildningstiden. Kvar står det fria tillvalet om vars inriktning ingen ännu vet någonting. YB antager att detta till en början i fråga om teoretiska ämnen kommer att få relativt måttlig omfattning, men finner anledning att förmoda att det under en tioårsperiod kan komma att gå i den riktningen att teoretiska ämnen tilldrar sig ökat intresse.

17.2.2 Verkstadslokalernas utnyttjande. Uppenbart är att behovet av teorilokaler kommer att öka om YB:s förslag vinner bifall. Emellertid innebär YB:s förslag att skolverkstäderna i betydande utsträckning kan komma att beläggas långt effektivare än med nuvarande utbildningsorganisation. Den helt dominerande organisationen av dagens verkstadsskolor innebär att i 2-åriga utbildningar intages 8 elever årligen. Eleverna i åk 1 och 2 undervisas delvis samtidigt i verkstaden. Detta betyder att verk-

stadslokalen måste dimensioneras för 16 elever medan utbildningskapaciteten endast är 8 elever per år. En effektiv pedagogik kräver att varje lärare har endast en klass samtidigt i verkstaden. En dylik organisation har hittills inte varit möjlig att genomföra i enkelparallelliga avdelningar emedan ämnet arbetsteknik (yrkesarbete) regelmässigt upptagit betydligt mer än halva den tid som kunnat schemaläggas. Den läroplansutformning som YB kommit fram till innebär bl. a. en förstärkning av de teoretiska inslagen i utbildningarna för industri och hantverk och en viss samordning av lärotiderna inom hela gymnasieskolan. En konsekvens därav synes bli, att ämnet arbetsteknik i flertalet utbildningar torde omfatta sammanlagt omkring 45 veckotimmar i skolverkstad i en tvåårig utbildning. Under denna förutsättning skall det sålunda bli möjligt att tillgodose det mycket väsentliga pedagogiska krav som nyss nämnts samtidigt som skolverkstäderna helt kan utnyttjas. Detta innebär att en skolverkstad kan ge plats för 16 elever i vardera årskursen, alltså en fördubblad utbildningskapacitet. Med hänsyn till de betydande investeringar varje verkstadslokal kräver innebär detta på sikt högst avsevärda besparingar.

Enligt kap. 13 bör man eftersträva att utföra olika tekniska laborationer i vissa av skolverkstäderna. För att genomföra ett sådant arrangemang fordras att skolverkstäderna är disponibla ett antal veckotimmar. YB föreslår, att utnyttjningsgraden på skolverkstäderna skall ökas så väsentligt att det normalt inte blir någon tidsmarginal för dessa laborationer i veckotidsbundna utbildningar. Med hänsyn till de stora pedagogiska fördelar som kan uppnås genom ett sambruk av skolverkstäderna har YB i viss utsträckning undersökt om det finns möjlighet att både höja skolverkstädernas utnyttjandegrad för egentlig yrkesutbildning och att utföra tekniska laborationer i verkstäderna.

Såsom framgår av kap. 13 förutsättes att vissa betonglaborationer skall utföras i betongverkstaden. En sådan anordning kan utan svårighet genomföras eftersom betongverkstaden ej utnyttjas under en stor del av veckan, emedan eleverna utbildas vid lärlingsbyggen. Arrangemanget förutsätter vidare att ingenjörselever och elever i yrkesutbildning skall utnyttja samma elkrafttekniska laboratorium. Ett sådant sambruk torde kunna genomföras utan svårighet vid inte alltför stora skolenheter.

De tekniska utbildningarna skall utföra laborationer i de mekaniska och svetsmekaniska verkstäderna. Hur denna fråga lämpligen skall lösas bör närmare utredas. Det synes dock som om problemet torde kunna lösas genom att gymnasieskolan förses med en extra verkstadsmekanisk verkstad.

Denna extra verkstad kan i så fall utnyttjas för olika laborationer i skärande bearbetning. De tider som laborationer skall anordnas i svetsmekaniska verkstaden synes det vara möjligt att svetsmekanikereleverna bereds utbildning i den extra verkstaden. En sådan anordning torde inte inverka menligt på utbildningen av svetsmekaniker, eftersom dessa elever skall ha en viss verkstadsmekanisk utbildning.

17.3 Speciella lokalfrågor

17.3.1 Administrationslokaler. I kap. 18 behandlas bl. a. vissa frågor rörande skolledarorganisationen i gymnasieskolan. De förslag som YB där framlägger leder givet-

vis till konsekvenser beträffande behov av tjänsterum, konferensrum etc. Vidare vill YB understryka att de kamerala funktionerna i gymnasieskolan skall täcka också de för verksamheten i skolverkstäderna ganska betydande administrativa arbetsuppgifterna. De yrkesutbildningar som YB närmast har att utreda kräver en långt effektivare nyhetsbevakning ifråga om material och metoder än övriga gymnasiala utbildningar. Läroböcker och instruktionsmaterial måste ständigt kompletteras och förnyas. Av detta skäl behöver den pedagogiska hjälppersonalen förstärkas och behovet av utrymme för hjälpmedelsproduktion beaktas.

En yrkesskola är på ett helt annat sätt näringslivsanknuten än gymnasium och fackskola. En viktig faktor när det gäller anknytningen till näringslivet är att skolan har regelbundna kontakter med olika yrkesområden. Det betyder att det relativa behovet av konferensrum är större i skollokaler där yrkesutbildning genomföres.

17.3.2 Arbetsrum för lärare. Enligt nuvarande praxis finns det i varje skolverkstad ett arbetsrum för lärare. Detta rum är ofta på ett eller annat sätt inbyggt i verkstaden och försett med glasade väggar. En sådan lösning har ansetts ändamålsenlig emedan läraren under lektionstid i icke så ringa utsträckning varit nödgad att dels utföra vissa administrativa arbetsuppgifter och dels att sköta kundkontakter per telefon.

YB förutsätter, att yrkeslärarens arbetssituation förändras så, att den schemabundna tiden minskar. I gengäld *skall* kundkontakter och administrativt arbete utföras på annan tid än lektionstid. Vid nyanläggningar och omplaneringar av skolor bör beaktas, att till varje verkstadslokal skall finnas ett arbetsrum för två lärare. Detta arbetsrum bör ligga i nära anslutning till verkstaden men skild från denna.

17.3.3 Omklädningsrum för elever. Som förut nämnts leder YB:s förslag till att två klasser om vardera 16 elever skall kunna växla i samma verkstad. Detta betyder att det till varje verkstad krävs 32 klädskåp.

Det torde emellertid inte vara nödvändigt att dimensionera omklädningsrummet för mer än 16 elever. Schemat bör alltid kunna konstrueras så, att de klasser som delar omklädningsrum inte behöver vara där samtidigt. I vissa omklädningsrum bör det dessutom finnas extra klädskåp dels för elever i deltidskurser och dels för elever som skall utnyttja skolverkstäderna för laborationsändamål.

Separata omklädningsrum för flickor skall alltid finnas.

17.3.4 Elevskåp och uppehållsrum. Ämnesrumssystemet innebär att eleverna ofta byter undervisningslokal. Eleverna får sig tilldelade ett förvaringsfack i anslutning till den institution där de närmast hör hemma. Även de elever som har tillgång till omklädningsrum med klädskåp har givetvis behov av elevfack i anslutning till lokaler för teoriundervisning. Detta dels därför att de i regel har teoriundervisning i sammanhängande halvdagspass och dels därför att omklädningsrummen i regel bör hållas låsta.

Undervisningspassen i arbetsteknik skall också i regel omfatta halvdag. Under ett sådant pass skall eleverna ha minst en rast. Under denna rast hinner eleven normalt inte tvätta sig och byta till gångkläder. Under en stor del av året är det hälsovådligt,

att gå ut endast iförd tunna arbetskläder. Av denna anledning är det viktigt, att dessa elever har tillgång till egna uppehållsrum, utrustade med sittmöbler som är lätta att rengöra.

17.3.5 Verkstadslokaler. Vissa yrkesskolor är så utformade att flera undervisningsgrupper samtidigt uppehåller sig i samma skolverkstad. YB anser den principen vara viktig, att en lärare som undervisar i arbetsteknik när som helst under ett lektionstillfälle skall kunna samla sina elever för gemensam demonstration och instruktion. Ett sådant arrangemang försvåras eller omöjliggöres ofta om två eller flera undervisningsgrupper utnyttjar samma undervisningslokal. Det är därför önskvärt att varje undervisningsgrupp får en på lämpligt sätt avskild lokalenhet. Dock förutsättes givetvis, att mellanväggar skall byggnadstekniskt utformas så, att ev. erforderlig omdisposition av lokalerna underlättas.

Vid undervisning i arbetsteknik kan den situationen ofta inträffa, att behov av ett grupprum uppstår. YB föreslår, att detta behov tillgodoses på så sätt att varje verkstad får direkt tillgång till ett sådant, dimensionerat för 16 elever.

I tidigare sammanhang har konstaterats, att vissa olägenheter kan uppstå genom att skolverkstäderna utnyttjas så intensivt som YB:s förslag förutsätter. Bl. a. kommer den situationen ibland att inträffa, att en arbetsmaskin inte kan utnyttjas under ett lektionspass på grund av att ett arbetsstycke är uppspänt i maskinen. Detta medför måhända att maskinutrustningen i vissa fall behöver ökas, vilket i sin tur kan resultera i ett något ökat lokalbehov. En liknande ökning kan också erfordras för att ge plats för extra produktions- och övningsobjekt i verkstäderna.

Vissa verkstäder kommer i en integrerad skolenhet att användas för tekniska laborationer. Detta kan ibland innebära, att någon extra maskin måste inrymmas i verkstaden. Av detta skäl kan lokalytan behöva ökas.

Ett sambruk av verkstadslokalerna så, att även vissa laborationer ibland kan utföras parallellt med att undervisning i arbetsteknik pågår medför vissa konsekvenser i fråga om lokalutförande. Sålunda skall specialrummet för mätteknik som tillhör en verkstad för verkstadsmekaniker utökas så, att 16 elever samtidigt kan få plats i rummet och att utrustningen kan kompletteras med den del som erfordras speciellt för gymnasiets och fackskolans behov. I detta rum kan lämpligen placeras stålprovningsutrustning. Samma förhållande beträffande lokalyta bör gälla för härdrummet. I ett avskilt utrymme i betongverkstaden bör placeras provningsutrustning för betongprover. Det till betongverkstaden hörande grupprummet kan eventuellt kombineras med detta utrymme.

I kapitel 16 har beskrivits en försöksverksamhet med en ny undervisningsorganisation för utbildning av exempelvis fordonsmekaniker och telereparatörer. För att genomföra den beskrivna parallellutbildningen i televerkstaden torde inte erfordras någon större ökning av verkstadsytan. Däremot innebär en sådan organisation ett visst ökat behov av förvaringsutrymmen. En bilverkstad som skall inrymma dels övningsbilar för parallellutbildning och dels kundbilar måste ökas med kanske 100 m^2. Även förrådsutrymmen bör ökas något. Det är emellertid angeläget att fram-

hålla, att en sådan måttlig ökning av verkstadens yta innebär att utbildningskapaciteten höjs högst väsentligt i verkstadslokalen. Samma blir förhållandet i en televerkstad m. fl. verkstäder.

Verkstäder för svetsmekaniker, murare och byggnadsträarbetare bör ha tillgång till en särskild uteverkstad. Inom en skolanläggning som inrymmer utbildningar av verkstadsskolkaraktär bör också finnas ett kallförråd för förvaring av material av olika slag.

I många skolor med jämförelsevis stor omfattning på utbildningar för industri- och hantverksyrken finns det behov av en central inköpsorganisation. Hur stort förvaringsutrymme som erfordras för inköpt material är bl. a. beroende av skolortens struktur. Yrkesskolor som är belägna på gymnasieorter torde knappast behöva några större lagerutrymmen för sådant ändamål. I många fall kan det vara tillräckligt med ett mindre buffertlager.

17.3.6 Speciallokaler för den ekonomiska sektorn. Såsom bl. a. framgår av kap. 11 kommer normalutbildningstiden inom den ekonomiska sektorn att bli 2 år. Eftersom den nuvarande handels- och kontorsutbildningen till övervägande del är 1-årig kommer lokalbehovet per utbildad elev att öka. YB föreslår dock en avsevärd nedskärning av utbildningsvolymen varför det totala lokalbehovet i stort torde bli oförändrat. Vid bedömande av detta utvidgade lokalbehov bör hänsyn tagas till att den nya yrkesskolan kommer att erbjuda eleverna väsentligt ökad tid för färdighetsövningar i bl. a. maskinskrivning och maskinräkning. Det betyder ett ökat relativt lokalbehov.

I många yrkesskolor finns särskilda övningsbutiker för att eleverna skall få tillfälle att genomföra s. k. försäljningsspel i en miljö, som är så realistisk som möjligt. YB kan inte i detta läge uttala sig om läroplansarbetet kommer att utvisa att det även i fortsättningen finns behov av sådana utrymmen. Emellertid synes det vara lämpligt, att dessa övningsbutiker tills vidare förläggs i ett grupprum, som står i direkt kontakt med ett ordinärt ämnesrum. Kraven på inredningens flexibilitet är särskilt stor i dessa fall.

17.3.7 Undervisningskök. Som undervisningsköken f. n. är utformade ges det knappast tillfälle att låta elever enskilt och avskilt utföra sammansatta övningar. För att kompensera denna brist finns det oftast ett s. k. hemkök i hemvårdsavdelningen. YB har i kap. 16 föreslagit, att i samband med nyplanering av skolor skall göras försök med en delvis ny undervisningsorganisation i berörda ämne. Detta förutsätter undervisningskök som inrymmer flera köksenheter än de nuvarande köken. Dessa köksenheter får gärna vara mindre men skall vara fullständiga. En sådan utformning av undervisningsköken innebär en viss mindre ökning av den gängse ytan. Undervisningskök som är utformade på detta sätt medger individualiserad undervisning i vidgad utsträckning. Genom denna organisation uppnås också, att eleverna i större antal fall får arbeta inom var sitt begränsade ansvarsområde. Detta innebär i stort, att hemkökets speciella funktion torde kunna täckas av det gemensamma köket. I de fall då undervisningsköken får ökad yta och ökad utrustning på sätt YB här ifrågasatt, synes troligt att det ej erfordras något speciellt hemkök.

17.3.8 Centralkök som undervisningslokal. Enligt YB:s förslag skall den konsumtions- och vårdtekniska linjens andra termin omfatta en gren för storhushåll. Undervisningen i ämnet arbetsteknik i denna gren bör förläggas till ett storkök. I de fall när en gymnasieskola skall nyprojekteras bör centralköket i skolenheten — om sådant finnes — utformas så, att elever kan utbildas i centralköket.

17.3.9 Utrymmen för grundläggande vårdutbildning m. m. Den konsumtions- och vårdtekniska linjen skall under första terminen inrymma vårdämnen i viss omfattning. Under den andra terminen differentieras undervisningen i bl. a. en särskild vårdgren. Eftersom vårdutbildningen kommer att ha en jämförelsevis stor omfattning är det väsentligt, att särskilda undervisningslokaler iordningställes för den grundläggande undervisningen i detta ämne.

17.3.10 Behov av caféteria. I en gymnasieskola befinner sig huvuddelen av eleverna 8 timmar per dag. Det är i många fall angeläget, att eleverna bereds tillfälle till någon förtäring förutom lunchmålet. Detta behov finns i all synnerhet hos de elever, som har undervisning i arbetsteknik i verkstäderna. Det synes YB angeläget, att inom skolanläggningarna anordnas någon form av caféteria eller dylikt.

17.3.11 Elevhem. YB:s förslag i huvudmannafrågan kommer bl. a. att innebära ökat anspråk på primärkommunerna ifråga om uppförandet av elevhem. Behovet av elevhem blir särskilt markerat i gymnasieområden där andelen av elever hemmahörande inom inackorderingszonen är stor. Behovet av elevhem påverkas också av det utbildningsprogram som gymnasieskolan erbjuder. I gymnasieskolor med specialutbildningar, som har stora upptagningsområden, är behovet av elevhem större.

17.4 Lokalernas utformning för elever med handikapp

De handikappades problem måste särskilt beaktas. Som framgår av kap. 22 har YB funnit det mycket angeläget att på allt sätt underlätta de handikappades yrkesutbildning och yrkesanpassning. Vid skolbyggnadernas utformning måste speciell hänsyn tagas till elever med fysiska handikapp. Sålunda bör varje undervisningslokal inom skolan bekvämt kunna nås även av elever som är bundna till rullstol. I flerplansbyggnader bör det alltid finnas minst en hiss, som förbinder de olika våningsplanen. I större skolor som är uppdelade på skilda institutionsbyggnader gäller detta krav givetvis varje byggnadskropp. Vidare bör det i olika delar av skolan finnas toaletter utformade för elever med handikapp.

17.5 Behov av utredning avseende lokalnormer

Den integrerade gymnasieskolans lokalbehov är sålunda mera mångskiftande än motsvarande behov för gymnasiet och fackskolan. Innan dessa frågor kan överblickas måste dock yrkesutbildningens innehåll närmare analyseras. YB förutsätter, att en mera detaljerad analys av lokalfrågorna utförs i samband med läroplansarbetet.

KAPITEL 18

Skolans befattningshavare

18.1 Nuvarande bestämmelser för skolledarorganisationen vid grundskola, gymnasium, fackskola och yrkesskola

18.1.1 Grundskola. Grundskolans nu gällande skolledarorganisation regleras i skolstadgans kapitel 9. *Rektor* skall normalt finnas vid grundskolan i kommunen. Uppgår vid poängberäkning enligt stadgans bestämmelser poängtalet för den del av skolväsendet, som är underställt rektor vid grundskolan, till lägst 71 poäng, skall antalet rektorer vara 2. Uppgår poängtalet till 111 poäng skall antalet vara 3 osv.

Studierektor må finnas vid grundskola. Därvid sker arbetsfördelning mellan rektor och studierektor på så vis att en befattningshavare svarar för den pedagogiska ledningen av högstadiet, medan den andre svarar för låg- och mellanstadiet. Fördelningen sker med hänsyn till resp. befattningshavares utbildning och erfarenhet som lärare.

Vid skolanläggningar av viss storlek skall därjämte finnas *tillsynslärare.*

18.1.2 Gymnasium och fackskola. Nuvarande bestämmelser om skolledarorganisationen vid gymnasium återfinnes i skolstadgans kapitel 15. Vid varje *gymnasium* skall normalt finnas *rektor.* Vid skolenhet, vari ingår allmänt gymnasium, må inrättas befattning som *biträdande rektor* om elevantalet är lägst 600 och rektor är förste rektor. Vid tekniskt gymnasium är lektor eller adjunkt, som överstyrelsen på förslag av skolstyrelsen förordnar, skyldig att biträda rektor vid övervakandet av undervisningen i den utsträckning, som i förordnandet bestämmes.

Beträffande *fackskolan* föreskrives i kungl. brev 26.5.1965 att rektor för skola eller del av skola med vilken fackskola eller linje av fackskola bildar skolenhet skall vara *rektor* jämväl för fackskolan eller linjen. I kungl. brev 15.6.1965 föreskrives att det vid fackskola skall finnas *studierektor.*

18.1.3 Yrkesskola. Skolledarorganisationen vid yrkesskola regleras i skolstadgans kapitel 23.

Vid skolenhet med yrkesskola må finnas heltidstjänst som *rektor,* om verksamheten varaktigt omfattar minst 5 heltidskurser. I andra fall skall inrättas deltidstjänst. Befattning som *biträdande rektor* må efter medgivande av Kungl. Maj:t inrättas, om skolans poängtal uppgår till lägst 71. Om yrkesskola omfattar lägst 30 poäng må efter medgivande av länsskolnämnden inrättas en eller flera befattningar som *studierektor.* Studierektors arbetsområde skall omfatta lägst 9 poäng. Studie-

rektors arbetsområde i yrkesskolan omfattar kurser av likartad karaktär. Sålunda kan t. ex. industri och hantverkskurser bilda ett studierektorsområde, handels- och kontorskurser ett annat, husliga kurser och vårdyrkeskurser ett tredje. Vid stora yrkesskolor kan ytterligare uppdelning av de nämnda områdena på flera studierektorer ske. Bestämmelser rörande poängtal för uppdelning på flera rektorstjänster finns ej heller vid yrkesskola.

18.2 De nuvarande skolledarfunktionerna i grundskola, gymnasium, fackskola och yrkesskola

18.2.1 Rektors åligganden indelas i skolstadgan i tre avsnitt.

I. Inom sitt arbetsområde skall rektor:
   a) under skolstyrelsen och skolchefen ha den omedelbara ledningen av verksamheten och tillse att denna fortgår enligt gällande bestämmelser,
   b) vara förman för studierektorer, tillsynslärare, lärare och andra befattningshavare samt tillse att befattningshavarna fullgör sina åligganden,
   c) främja samarbetet mellan hemmen och skolan samt i samråd med skolläkare vaka över de hygieniska förhållandena i skolan,
   d) efter hörande av kollegiet meddela erforderliga ordningsföreskrifter ävensom
   e) fullgöra de övriga uppgifter, som åvila rektor enligt gällande föreskrifter eller skolstyrelsens särskilda beslut.

II. I fråga om undervisningen skall rektor särskilt:
   a) taga initiativ till erforderliga förbättringar och främja pedagogiska försök,
   b) tillse att lärare anställas och fördela arbetet mellan dem,
   c) främja lärarnas fortbildning och tillse att mindre erfarna lärare får handledning,
   d) tid efter annan närvara vid lärarnas undervisning samt taga kännedom om elevernas arbeten och om betygssättningen,
   e) då därtill finnes anledning, samråda med lärare om de förhållanden han iakttagit samt lämna råd och anvisningar ävensom
   f) ha tillsyn över institutioner, bibliotek och andra hjälpmedel i undervisningen samt sörja för en lämplig användning därav.

III. I fråga om skolförvaltningen skall rektor särskilt:
   a) besluta på skolstyrelsens vägnar i ärenden, som styrelsen enligt 15 § skollagen uppdrager åt honom,
   b) då så påfordras närvara och vara föredragande vid sammanträde med skolstyrelsen eller avdelning av denna eller vid sammanträde, som skolchefen utlyst,
   c) deltaga i sammanträden rörande skolväsendet, som statlig myndighet anordnar,
   d) lämna skolstyrelsen erforderligt biträde beträffande skolskjutsar och skolsociala uppgifter,

e) ha tillsyn över lokaler och inventarier samt låta förteckna inventarier och undervisningsmateriel och verkställa regelbundet återkommande inventeringar därav ävensom

f) förestå rektorsexpeditionen och ha bestämda mottagningstider.

För rektor vid yrkesskola gäller emellertid även vissa tilläggsbestämmelser. Rektor vid yrkesskola skall sålunda utöver ovan nämnda åligganden

åstadkomma för undervisningen erforderliga kontakter med näringslivet i orten, ansvara för skötseln och ledningen av elevhem, om sådant finnes inrättat,

enligt riktlinjer, som skolstyrelsen utfärdar, fastställa pris på saluvärdiga elevarbeten och för skolans räkning giva anbud på arbeten, som kunna vara av gagn för elevernas utbildning, samt

såvida icke skolstyrelsen annat bestämmer, inköpa undervisningsmateriel, arbetsmaterial och andra för skolans verksamhet behövliga varor.

18.2.2 Biträdande rektor vid gymnasium skall fullgöra arbetsuppgifter enligt särskild av länsskolnämnden fastställd instruktion. Biträdande rektor vid yrkesskola skall fullgöra arbetsuppgifter av det slag som ankommer på rektor. Arbetsuppgifterna bestämmes av rektor i enlighet med de riktlinjer som angives i en av länsskolnämnden fastställd instruktion.

18.2.3 Studierektor vid grundskola, fackskola och yrkesskola skall närmast under rektor

a) utöva den pedagogiska ledningen och tillsynen över det eller de stadier, för vilka han är förordnad,

b) tillse, att föreskrivna eller eljest erforderliga kollegier, konferenser och föräldramöten hållas,

c) regelbundet besöka klasserna, göra sig förtrogen med skolarbetet och rådgöra med lärarna om arbetets lämpliga uppläggning samt

d) utföra förberedelse- och avslutningsarbeten för läsåret, såsom att uppgöra förslag till elevernas fördelning på klasser och grupper, till arbetsfördelning mellan lärarna och till schema.

För studierektor vid grundskola och fackskola skall finnas särskild instruktion.

För studierektor vid yrkesskola gäller särskilda tilläggsbestämmelser. Det åligger sålunda studierektor att

biträda rektor i arbetet att åstadkomma för undervisningen erforderliga kontakter med näringslivet i orten,

avgiva förslag till anskaffande av lämplig undervisningsmateriel och arbetsmaterial,

under ferietid uppehålla rektorstjänsten samt

inom sitt arbetsområde fullgöra arbetsuppgifter, som angivits under punkterna a), b) och c) ifråga om rektors åligganden beträffande skolförvaltningen.

18.2.4 Tillsynslärare vid grundskola skall under rektor

a) ha tillsyn över skolanläggningen och ordningen vid denna,
b) utöva ledning av och tillsyn över anskaffning och vård av inventarier och undervisningsmateriel, i den mån sådant ej ankommer på annan,
c) utföra förberedelse- och avslutningsarbeten för läsåret,
d) vara förman för ekonomipersonalen samt
e) biträda vid ordnandet av föräldramöten, studieutflykter, skolavslutningar och dylikt.

Tillsynslärare skall därjämte

a) besluta på skolstyrelsens vägnar i ärenden, som styrelsen enligt 15 § skollagen uppdrager åt honom.

18.3 Förslag respektive beslut om en ny skolledarorganisation i grundskola samt i gymnasium och fackskola

18.3.1 Förslag om ny organisation av skolledningen i grundskolan. Skoladministrativa utredningen framlade i betänkandet Organisation av skolledningen i grundskolan (SOU 1964: 53) förslag om en delvis förändrad skolledarorganisation för grundskolan. Enligt förslaget skall för skolenhet med grundskola liksom hittills kunna inrättas dels en tjänst som *rektor*, dels en tjänst som *studierektor*. Därvid skall emellertid inte som nu är fallet en horisontell utan en vertikal uppdelning av kompetensområden för de båda befattningshavarna gälla. Detta innebär att rektor och studierektor gemensamt skall svara för skolledningen över hela skolenheten. Studierektor skall därvid fungera som biträdande rektor.

Skoladministrativa utredningens betänkande utsändes på remiss den 10 december 1964, varvid remissyttrande begärdes före den 30 mars 1965. Någon proposition i ärendet har ännu inte framlagts, men det torde kunna förväntas att utredningens förslag förs vidare i särskild proposition.

18.3.2 Beslut om ny organisation av skolledningen i gymnasium och fackskola. I propositionen 1964: 171 angående reformering av de gymnasiala skolorna framlade departementschefen förslag om ny skolledarorganisation för gymnasiet och fackskolan med innebörden, att för skolenhet med gymnasium och/eller fackskola skall finnas dels *rektor* och dels *studierektor,* varvid de båda befattningshavarna gemensamt skall svara för skolledningen över hela skolenheten och studierektor skall fungera som biträdande rektor. Dessutom skall vid skolenhet med gymnasium och/eller fackskola finnas *huvudlärare* med vissa uppgifter för den pedagogiska ledningen inom ämne eller ämnesgrupp. Riksdagen biföll departementschefens förslag om en ny skolledarorganisation (särskilda utskottets utlåtande nr 1 år 1964). Den nya skolledarorganisationen skall tillämpas fr. o.m. läsåret 1966/67.

I propositionen anförde departementschefen följande beträffande skolledningen för de behandlade gymnasiala skolorna:

Såväl FU som GU är av den uppfattningen att de nya gymnasiala skolorna kommer att ställa väsentligt ökade anspråk på skolans ledning. Att ledningen kommer att bli avsevärt mer arbetskrävande än för närvarande framhålles även i flera remissyttranden. Sannolika skäl talar enligt min mening för att dessa uppfattningar är riktiga. Jag instämmer vidare i GU:s uttalande att den pedagogiska ledningen vid nuvarande gymnasier knappast fungerar tillfredsställande. Med hänsyn härtill finner jag det nödvändigt att en kraftig förstärkning av skolledningen kommer till stånd i samband med övergången till det nya gymnasiet och det definitiva införandet av fackskolan. Detta bör ske på det sätt FU och GU föreslagit, dvs. vid varje skolenhet med gymnasium och/eller fackskola bör finnas en rektor, en studierektor samt ett antal huvudlärare. Befattningshavarna bör ha de uppgifter utredningarna föreslår. Studierektoratet skall sålunda avse hela skolenheten och inte den ena eller den andra av däri ingående skolformer. Arbetsfördelningen mellan rektor och studierektor bör inte regleras genom centralt utfärdade bestämmelser. Jag vill emellertid understryka att studierektorn i allt väsentligt skall ha en pedagogisk funktion och att den frihet, som den lokala skolstyrelsen bör ha att från fall till fall bestämma arbetsfördelningen, inte får leda till att studierektorn blir en administrativ befattningshavare.

Huvudlärarna bör ha i stort sett samma uppgifter, som de för närvarande har. Det är emellertid väsentligt att de i ökad utsträckning ägnar sig åt den pedagogiska planeringen inom sitt ämne eller sin ämnesgrupp med hänsyn till den starka betoningen av självständiga arbetsformer och ökad samverkan mellan olika ämnen i det nya gymnasiet och fackskolan. Detta förutsätter en ökad insats från huvudlärarnas sida. Överenskommelsen med personalorganisationerna innebär att befattningsarvode skall utgå till huvudlärare, under förutsättning att det ämne eller ämnesområde han representerar har en viss minsta omfattning vid skolenheten.»

Beträffande skolledningen vid fristående fackskola samt vid fackskola kombinerad med grundskola eller med yrkesskola anförde departementschefen följande:

»Vid fristående fackskola bör befattning som studierektor kunna inrättas efter medgivande av skolöverstyrelsen. Vid skolenhet med grundskola och fackskola bör endast en befattning som studierektor kunna finnas medan vid skolenhet med yrkesskola och fackskola bör — utöver i förekommande fall studierektorer för yrkesskolan — finnas en studierektorsbefattning. Överenskommelsen med personalorganisationerna innebär att studierektor som avses i detta stycke utöver sin lärarlön bör åtnjuta visst arvode. Han skall förordnas tills vidare. Tillsättningsmyndighet bör vara skolstyrelsen.

För samtliga studierektorer bör gälla att de skall vara skyldiga vikariera för rektor och att de liksom rektor åtnjuter semester och ej ferier. I studierektors arbetsuppgifter skall ingå att ombesörja schemaläggning.»

18.3.3 GU och FU om den nya gymnasiala skolledarorganisationen. Som framgår av föregående citat ur propositionen anslöt sig departementschefen helt till vad som föreslagits av GU och FU. För belysning av den nya gymnasiala skolledarorganisationens innebörd och de bedömningar som ligger bakom förslagen kan det därför vara av intresse att ta del av GU:s och FU:s synpunkter på de hithörande frågorna. Dessa meddelas i det följande i ett kort referat.

GU framhöll att det nya gymnasiet ställer ökade krav framför allt på den pedagogiska ledningen av skolarbetet. Det är därför enligt GU önskvärt att rektor får möjlighet att koncentrera sig på de arbetsledande uppgifterna. Dessa och andra administrativt-organisatoriska uppgifter tar så betydande del av rektors arbetstid i anspråk, att han för den pedagogiska ledningen oundgängligen till sin hjälp behöver biträdande skolledare.

I det nuvarande gymnasiet biträdes rektor i den pedagogiska ledningen av huvudlärare, vilka har till uppgift att tillhandagå andra lärare i ämnet med råd och information. GU fann emellertid att systemet med huvudlärare i dess nuvarande utformning inte fungerat särskilt väl. Huvudlärarnas möjligheter att göra en mera aktiv insats begränsas bl. a. av det ringa utrymmet för nedsättning av undervisningsskyldigheten. Den rådande lärarbristen utgör hinder för en nedsättning av undervisningsskyldigheten i sådan omfattning att systemet kunde komma att fungera väl. GU har därför undersökt andra vägar att komma tillrätta med problemet.

Med hänvisning bl. a. till att i det nya gymnasiets läroplaner stor vikt fästes vid verksamhetsformer som spänner över flera ämnen och som kräver planeringsåtgärder för hela lärokurser fann GU anledning att undersöka, hur en mera samlad och sammanhållande pedagogisk ledning av skolarbetet skulle kunna organiseras. I detta syfte diskuterade GU alternativet att inrätta ett antal studierektorstjänster. Varje studierektor skulle då närmast svara för en av gymnasiets lärokurser eller någon annan uppdelning av gymnasiets ämnen i relativt sammanhängande block. Gymnasiets rektor skulle kunna fylla studierektorsfunktionen för viss lärokurs eller visst ämnesblock och vid sin sida, beroende på skolenhetens storlek, ha två eller flera studierektorer.

En sådan studierektorsinstitution skulle enligt GU medföra den odisputabla fördelen att den pedagogiska ledningen skulle bli mera enhetlig, den skulle ge goda möjligheter till aktivt och effektivt arbete och den skulle ge en viss garanti för en lika behandling av skilda ämnen och lärokurser.

Emellertid fann GU också skäl tala emot denna konstruktion. Studierektorerna kan inte på samma sätt som huvudlärarna vara experter inom hela sitt arbetsområde. Man skulle få en ny befattningshavarkategori med förmansställning gentemot övriga lärare och därmed risk för viss splittring av skolledningen. Slutligen skulle den nödvändiga nedsättningen av undervisningsskyldigheten medföra betydande kostnader.

GU undersökte därefter på vilket sätt de båda diskuterade alternativen skulle kunna kombineras till en ändamålsenlig organisation för gymnasiets pedagogiska ledning. Den enligt GU lämpligaste lösningen innebär att den pedagogiska ledningen anförtros åt rektor och *en* studierektor, vilken bör ges en avsevärd nedsättning av undervisningsskyldigheten. Fördelningen av arbetsuppgifter mellan rektor och studierektor skall bedömas från fall till fall och fastställas av den lokala skolstyrelsen. Såväl rektors som studierektors uppgifter skall dock alltid avse hela skolenheten och ej någon speciell däri ingående skolform. Till rektors och studierektors hjälp med den pedagogiska ledningen skall en huvudlärarorganisation av nuvarande utformning bibehållas.

FU framhöll för sin del att fackskolan oftast tillsammans med annan skolform kommer att ingå i en större skolenhet. Även i sådana fall bör det enligt FU:s mening endast finnas en rektor och en studierektor. FU föreslog sålunda för skolenhet med fackskola samma organisation av skolans ledning som GU föreslagit för skolenhet med gymnasium.

18.4 YB:s synpunkter och förslag beträffande skolledarorganisationen i den integrerade gymnasieskolan

18.4.1 Den integrerade gymnasieskolan, som YB föreslagit, kommer till sin organisation att skilja sig från samtliga nu existerande skolformer. YB har med utgångspunkt från sina egna förslag beträffande gymnasieskolans organisation och utformning samt från GU:s och FU:s i föregående avsnitt redovisade synpunkter och förslag sökt utforma en för hela den integrerade gymnasieskolan funktionsduglig skolledarorganisation.

18.4.2 Skolledarfunktionerna har av skoladministrativa utredningen uppdelats i tre huvudgrupper, nämligen pedagogiska, administrativa och skolsociala funktioner. GU har härtill fogat distinktionen, att som pedagogiska skall endast sådana uppgifter betraktas, för vilkas fullgörande krävs lärarutbildning.

Inom den nuvarande yrkesskolan förekommer vissa funktioner som saknar motsvarighet i gymnasiet och fackskolan. Dessa funktioner måste givetvis fyllas även i den integrerade gymnasieskolan.

För att yrkesutbildningen skall hållas levande och aktuell måste skolan ovillkorligen upprätthålla nära kontakt med arbetsmarknadens företag och organisationer samt med de arbetsplatser till vilka viss del av elevernas utbildning kan vara förlagd. I den mån saluvärdig produktion — legoarbeten och beställningsarbeten — ingår som övningsobjekt i utbildningen krävs också kontakter med skolans leverantörer och kunder såsom ett led i den pedagogiska planeringen. Dessa kontakter, som redan nu är av största betydelse, måste i den nya gymnasieskolan tillmätas än större vikt. Detta sammanhänger främst med att den tid, som enligt YB:s förslag anslås till färdighetsövningar, blir beskuren i förhållande till nuläget. Detta skall kompenseras genom effektivisering av den pedagogiska planeringen, genom förnyelse av de pedagogiska produktionsformerna och genom ackvisition av övningsobjekt, som kan ingå i en metodiskt riktig utbildningsgång. Enligt YB:s mening kan det inte råda någon tvekan om att det kontaktarbete och de planeringsuppgifter som här beskrivits måste ses som angelägna pedagogiska funktioner inom yrkesutbildningen och därmed inom gymnasieskolan.

Den förstärkning av den pedagogiska ledningen, som YB sålunda bedömer som helt nödvändig, kan åstadkommas redan inom ramen för nu gällande bestämmelser rörande skolledare och biträdande skolledare vid yrkesskolor. Ifrågavarande bestämmelser (18.1.3), som är intagna i skolstadgans 23 kapitel, grundas på överväganden och förslag av yrkeslärarberedningen. Bestämmelserna trädde i kraft så sent som 1 januari 1964. Tillämpningen varierar betydligt, och någon enhetlig praxis har ännu ej utformats. Helt allmänt kan dock sägas att en viss återhållsamhet iakttagits vid inrättandet av skolledartjänster inom ramen för de nya bestämmelserna och att utrymme för förstärkningen därför i regel alltjämt finns.

Såvitt YB kunnat finna har den biträdande skolledarorganisationen vid yrkesskolorna slagit mycket väl ut och genomgående hälsats med tillfredsställelse. Införandet av studierektorstjänster har medfört att ovan diskuterade pedagogiskt-organisatoriska problem har blivit föremål för speciell uppmärksamhet och aktivitet. Mot bakgrunden av yrkesutbildningens starka expansion under 1950- och 60-talen framstår nu den pedagogiska förnyelsen som ett angeläget behov.

18.4.3 Rektor och biträdande rektor(er). Enligt de ovan redovisade bestämmelserna för det nya gymnasiet och fackskolan skall i skolenhet med gymnasium och/eller fackskola finnas dels en rektor som skolchef och dels en studierektor som biträdande skolchef. I yrkesskolan finns enligt de år 1964 fastställda bestämmelserna en rektor som skolchef och vid större skolenheter dessutom en biträdande rektor. Den

senare är till sin funktion närmast att jämföra med studierektorn vid gymnasium/ fackskola.

I skolenhet med den av YB föreslagna integrerade gymnasieskolan måste enligt YB:s mening utöver *rektor* som skolchef finnas minst en *biträdande rektor*. I skolenhet, som omfattar lägst 70 poäng, bör ytterligare en tjänst om biträdande rektor få tillsättas. En tredje tjänst som biträdande rektor bör få inrättas i skolenhet med en omfattning av minst 140 poäng.

I skolenhet med mer än en biträdande rektor torde uppdelningen av arbetsuppgifterna i regel lämpligen ske efter sektorer. I de fall det finns två biträdande rektorer bör sålunda den enes arbetsområde i huvudsak omfatta den humanistisk/sociala sektorn och den ekonomiska sektorn samt den andres den tekniska sektorn. I de fall det finns tre biträdande rektorer bör deras arbetsområden i huvudsak omfatta vardera en av gymnasieskolans tre sektorer. Med den här förordade arbetsfördelningen kommer sålunda i skolenheter med mer än en biträdande rektor dessa befattningshavare att närmast under rektor fungera som sektorschefer.

YB förutsätter att rektor i skolenhet med den integrerade gymnasieskolan skall få samma funktioner, som fastställts för rektor i skolenhet med gymnasium och/eller fackskola, med tillägg för ytterligare funktioner, som gäller för rektor vid yrkesskola.

På motsvarande sätt förutsätter YB att biträdande rektor skall tilldelas de funktioner, som fastställts gälla för studierektor i skolenhet med gymnasium och/eller fackskola, med tillägg för de ytterligare funktioner, som gäller för biträdande rektor i yrkesskola. I de fall då mer än en biträdande rektor kommer att finnas bör anvisningar för en sektorsuppdelning av arbetsuppgifter och befogenheter enligt det ovan skisserade förslaget tillkomma.

När skolenhet har sådan omfattning att mer än en biträdande rektor kan finnas, må inrättandet av sådan ytterligare tjänst beslutas av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av skolöverstyrelsen efter begäran av skolstyrelsen. Det må ankomma på skolstyrelsen att på lämpligaste sätt disponera över tilldelade tjänster, så att skolledarorganisationen på bästa sätt kan anpassas till de lokala förhållandena.

18.4.4 Studierektorer. I yrkesskolan finns, som ovan redovisats, enligt den år 1964 införda skolledarorganisationen även tjänster som studierektorer. Dessa har, som framgått av det föregående, en annan funktion än de studierektorer som skall finnas i skolenhet med gymnasium och/eller fackskola. De senare skall fungera som biträdande rektor och kommer enligt YB:s förslag i föregående avsnitt (18.4.3) att ges denna titel. Titeln studierektor bör nämligen enligt YB:s mening i den integrerade gymnasieskolan behållas för funktioner av det slag som sköts av de nuvarande studierektorerna i yrkesskolan.

YB har i det föregående påvisat (18.4.2), att skolledarfunktionerna inom yrkesskolan till vissa delar är speciella och att dessa specialfunktioner måste överföras till motsvarande utbildningslinjer inom den integrerade gymnasieskolan. Vissa av dessa specialfunktioner kommer att få läggas på rektor och biträdande rektor(er), vilket angetts i förslagen ovan. Huvuddelen av specialfunktionerna måste dock liksom hit-

tills komma att falla på studierektorerna. Det är sålunda enligt YB:s mening helt otänkbart att skapa en tillfredsställande skolledarorganisation för den integrerade gymnasieskolan utan att inrätta tjänster för studierektorer med i huvudsak samma funktioner som nu gäller i yrkesskolan.

Åliggandena för yrkesskolans studierektorer har redovisats i det föregående (18.2.3) YB vill i det fallet främst framhålla vikten av att tjänsterna konstrueras på ett sådant sätt, att kontakterna med näringslivet kan skötas tillfredsställande. Dessa kontakter gäller så väsentliga och oundgängliga saker som ordnandet av praktikplatser och — i förekommande fall — av inbyggd undervisning och växelundervisning samt relationerna mellan beställare/kund och producent/leverantör. De fortlöpande kontakterna måste också ha syftet att skapa ett befruktande samspel mellan skola och näringsliv, så att tekniska nyheter, rationaliseringar och andra förändringar inom produktionen och arbetslivet i övrigt snabbt kan påverka yrkesutbildningens innehåll och uppläggning.

Tjänsterna för studierektorer måste givetvis med här gjord betoning av näringslivskontakterna knytas till de mera direkt yrkesutbildande linjerna inom den integrerade gymnasieskolan. Detta gäller i första hand de linjer, vilka kommer att ersätta de nuvarande utbildningarna i yrkesskolan och varom YB i det föregående har gett förslag. Det bör dock även gälla de yrkesutbildande linjerna inom vad som nu kallas gymnasium och fackskola, dvs. dessa skolformers tekniska och ekonomiska linjer.

YB föreslår sålunda, att i skolenhet med integrerad gymnasieskola *tjänster för studierektorer* skall få inrättas med uppgift att fullgöra ovan redovisade funktioner inom de tre sektorernas direkt yrkesutbildande linjer. Sådan tjänst skall liksom i yrkesskolan få inrättas, då omfattningen av de nämnda linjerna inom en sektor uppgår till minst 9 poäng. Med yrkesutbildande linje, varpå poäng skall räknas, avses dels av YB föreslagna linjer och kurser och dels de tekniska och ekonomiska linjerna inom nuvarande gymnasium och fackskola samt fackskolans sociala linje. Vid stora skolenheter och skolenhet omfattande endast en eller två av gymnasieskolans huvudsektorer kan de enskilda sektorerna nå sådan omfattning, att arbetsuppgifterna kräver ytterligare tjänster som studierektor. YB föreslår, att en andra studierektorstjänst skall kunna inrättas vid 21 poäng för ifrågavarande linjer inom sektorn och därefter vid 39, 66 och 105 poäng. I sammanhanget vill YB som sin mening anföra, att rektor och biträdande rektor inte bör åläggas att fullgöra studierektorsfunktioner. Vid bestämmandet av antalet studierektorstjänster skall alltså bortses från att rektor och/eller biträdande rektor kanske innehar sådan kompetens som fordras av studierektor inom viss sektor.

YB förordar att tjänst för studierektor skall kunna inrättas av länsskolnämnd efter framställning av skolstyrelsen. Studierektors arbetsområde bör liksom f. n. fastställas av länsskolnämnden på förslag av skolstyrelsen. Normalinstruktion för studierektorstjänster bör utfärdas.

18.4.5 Huvudlärare. YB förutsätter att tjänster som huvudlärare skall finnas i den integrerade gymnasieskolan i enlighet med vad som fastställts för det nya gymnasiet

och fackskolan. Huvudlärarfunktionerna måste emellertid komma att gälla skolenheten som helhet och sålunda omfatta respektive ämnesområde även inom de av YB föreslagna linjerna. Detta gäller såväl allmänna ämnen som vissa fackteoretiska ämnen. Vidare bör prövas lämpligheten av att införa huvudlärarfunktionen också för övriga ämnen inom ämnesblocket yrkesteknik.

YB avser att återkomma till dessa frågor i ett senare skede, när förslag om timplaner och kursinnehåll utarbetats och konsekvenserna av YB:s uppläggning med blockutbildning och blockämnen bättre kan överblickas.

18.4.6 Övergång till den nya skolledarorganisationen. Den av YB föreslagna integrationen av gymnasium, fackskola och yrkesskola kan inte på alla orter genomföras omedelbart sedan beslut fattats härom. Den lokala skolorganisationen och möjligheterna till samordning mellan befintliga skolenheter är nämligen ofta för lång tid bundna vid gjorda investeringar. I många fall torde det bli möjligt att genom omgrupperingar av de olika utbildningslinjerna och med måttliga ingrepp i skolbyggnaderna åstadkomma förutsättningar för en rationellt uppbyggd organisation av gymnasieskolan. I andra fall kan man vara hänvisad att ännu under ganska lång tid arbeta under ur integrationssynpunkt mindre gynnsamma betingelser.

De högst varierande organisatoriska förutsättningarna måste också leda till olika konsekvenser beträffande skolledarorganisationen. De gymnasieorter som nu står inför betydande skolbyggnadsprojekt har goda möjligheter att genomföra en totalintegration, innebärande ett sektorsvis sammanförande av gymnasiets, fackskolans och yrkesskolans utbildningsvägar. Det kan ha sitt intresse att undersöka vilka konsekvenser detta kan medföra beträffande skolledningen. Detta torde bäst kunna ske genom att applicera YB:s förslag om en ny skolledarorganisation på konkreta exempel.

Vi väljer som ett första exempel en ort, där det finns ett gymnasium med 6 paralleller. Fackskolan har 4 och yrkesskolan ca 10 paralleller. Gymnasiet och fackskolan skulle som särskild skolenhet ha rektor, en studierektor och ett antal huvudlärare. Yrkesskolan, som utöver nämnda heltidskurser också har ett stort antal deltidskurser, kan antagas ha rektor och studierektorer.

Den integrerade skolenheten skulle uppnå ett poängtal på något över 70. Vid en sådan skolenhet skall det enligt YB:s förslag finnas en rektor samt två biträdande rektorer. Rektorstjänsten kan antas komma att besättas av antingen rektorn vid gymnasiet/fackskolan eller rektorn vid yrkesskolan och de två tjänsterna som biträdande rektor av den kvarvarande av de båda nämnda rektorerna samt av studierektorn vid gymnasiet/fackskolan. Vid de yrkesutbildande linjerna skulle dessutom finnas studierektorer enligt YB:s ovan angivna förslag, vilket med en trolig fördelning av linjerna skulle medge en planering vid gymnasieskolan av yrkesskolans nuvarande tre studierektorer. Vidare skulle finnas ett antal huvudlärartjänster för ämnen och ämnesgrupper, varav vissa kommer att gå horisontellt genom samtliga eller flertalet av gymnasieskolans linjer.

Vi väljer som ett andra exempel en ort, där den nuvarande yrkesskolan har en

sådan omfattning att poängtalet för denna ensam något överstiger 70 poäng. Om denna yrkesskola tillsammans med gymnasiet och fackskolan på orten skall bilda *en* skolenhet, torde denna få en sådan omfattning att poängtalet 140 överskrids. I det fallet skall enligt YB:s förslag utöver rektor kunna finnas tre biträdande rektorer. Vid yrkesskolan på orten kan enligt nuvarande bestämmelser ha inrättats en tjänst för biträdande rektor. Inom ramen för YB:s förslag kan denne inplaceras som biträdande rektor i den nya skolorganisationen och där under rektor tilldelas t. ex. den tekniska sektorn som huvudsakligt arbetsområde. Studierektorer och huvudlärare tillkommer i det antal, som skolenhetens sammansättning medger.

YB:s förslag har inte utformats för att á priori tillförsäkra nuvarande befattningshavare i de olika gymnasieskolornas ledning tjänster i den integrerade gymnasieskolan. Utgångspunkten för YB:s förslag har givetvis i stället varit att tillförsäkra den nya gymnasieskolan en sådan organisation av skolledningen att denna rätt kan fylla de föreliggande pedagogiska, administrativa och skolsociala uppgifterna. Dessa blir på intet sätt mindre omfattande och krävande i den nya skolformen. Därav följer också som en logisk och praktisk konsekvens att även den framtida gymnasieskolan har behov av de befattningshavare, som i de tidigare skilda gymnasiala skolformerna i olika egenskaper har burit upp eller enligt de nya bestämmelserna har avsetts bära upp de relevanta skolledarfunktionerna.

18.5 Lärare

18.5.1 Inledning. Vid genomförandet av den yrkesutbildning, varom YB lagt fram förslag i det föregående, kommer givetvis lärarna att spela en viktig roll. Det är till stor del på dem det beror, om yrkesskolan skall lyckas med sin primära uppgift »... att ge unga människor en grundläggande yrkesutbildning, som — så långt som möjligt — är anpassad till individens behov och förutsättningar samt till avnämarnas krav och behov». Denna uppgift avser inte endast meddelande av kunskaper och färdigheter utan omfattar också som ett viktigt integrerande moment »arbetslivsfostran och karaktärsdaning». Till följd av de snabba förändringarna inom näringslivet måste utbildningen i dagens yrkesskolor »... vara utformad så, att den i största möjliga utsträckning motsvarar morgondagens krav och behov» (11.1).

Denna allmänna målsättning är givetvis en faktor, som i hög grad måste beaktas, när det gäller att uppställa krav på läraren i den framtida yrkesutbildningen. Han måste sålunda bl. a. äga tillräckliga kunskaper och färdigheter och ha erforderlig erfarenhet av näringslivet för att kunna ge sina elever en adekvat yrkesutbildning.

YB har föreslagit åtgärder, som syftar till en effektivisering av yrkesutbildningen. Detta har bl. a. resulterat i att YB i vissa fall föreslagit, att utbildningstiden för vissa utbildningar skall minskas i förhållande till den utbildningstid, som nu gäller för utbildningen ifråga. I sådana fall bör minskningen i utbildningstid givetvis i största möjliga utsträckning kompenseras genom ett rationellt utnyttjande av tiden. Detta förutsätter ofta, att nya hjälpmedel och bättre metoder utarbetas, men det förutsätter också, att läraren under sin utbildning lär sig att på ett ändamålsenligt sätt utnyttja de hjälpmedel och metoder som kommer att ställas till hans förfogande.

På grund av den stora variationen i fråga om innehållet i och målsättningen för de olika utbildningarna inom yrkesutbildningen ställs läraren inför mycket skiftande uppgifter. Varje utbildning har sina speciella krav på läraren. YB har inte ännu utarbetat slutliga förslag till läroplaner för olika yrkesutbildningar. Därför saknas för närvarande den nödvändiga grunden för ett fastställande av fordringarna på lärarna i den framtida yrkesutbildningen.

YB avser att i ett senare betänkande i detalj behandla frågor som hör samman med utbildning av sådana lärare som blir erforderliga inom den framtida yrkesundervisningen. I det följande avser YB att först ge en översikt över lärarstrukturen i dagens yrkesutbildning och sedan anlägga några synpunkter på lärarfrågan, sedd från YB:s synpunkt.

Den gymnasiala yrkesutbildningen enligt YB:s förslag kommer, liksom den nuvarande yrkesutbildningen, att rymma ett mycket stort antal ämnen. I detta sammanhang kan det vara ändamålsenligt att samla dem i två huvudgrupper. Den ena gruppen utgöres av yrkestekniska ämnen och den andra gruppen av allmänna ämnen. Av dessa grupper uppvisar den första den största ämnesvariationen. Där påträffar man den långa raden av fackteoretiska och arbetstekniska ämnen inom de olika sektorerna av yrkesutbildningen. Den andra gruppen är relativt begränsad till sitt innehåll. De väsentligaste ämnena där utgörs av svenska, främmande språk, samhällskunskap, religionskunskap, arbetslivsorientering och gymnastik. Vid sidan av de ämnen som ingår i de två huvudgrupperna skall elev inom den framtida yrkesutbildningen kunna välja till även annat ämne, som förekommer i läroplan för gymnasium och fackskola.

De yrkestekniska ämnena i YB:s förslag överensstämmer till stor del med de s. k. yrkesämnena i den nuvarande yrkesutbildningen. De allmänna ämnena, som upptas i YB:s utkast till läroplaner, utgörs enligt nuvarande terminologi mest av s. k. läroämnen. Gymnastik tillhör gruppen övningsämnen. Ämnet arbetslivsorientering förekommer endast i ett fåtal kurser i nuvarande yrkesskolor.

18.5.2 Nuvarande lärarkategorier inom yrkesundervisningen och deras utbildning. De allra flesta lärarna inom den nuvarande yrkesundervisningen kan hänföras till någon av grupperna lärare i yrkesämnen, lärare i läroämnen och övningslärare. Var och en av dessa kategorier innehåller ett stort antal ämnesspecialister. Det största antalet finns inom kategorin lärare i yrkesämnen, som enligt skolstadgan, 23 kap. 29 §, uppdelas i följande undergrupper: yrkeslärare, lärare i husligt arbete, lärare i vårdyrken och lärare i handelsyrken. Den mest heterogena gruppen är yrkeslärarna, som för närvarande företräder omkring 50 olika yrken.

Den lärarutbildning, som är den vanligaste bland gruppen yrkeslärare, är den som på sin tid anordnades av KÖY och numera av SÖ för dessa lärare. Utbildningstiden var före den 1 juli 1960 av varierande längd. Från nämnda tidpunkt omfattar den ca 33 veckor och genomförs vid de yrkespedagogiska instituten i Stockholm, Göteborg, Malmö, Linköping, Umeå och Sundsvall.

Huvuddelen av lärarna i husligt arbete har erhållit utbildning vid seminarium för

huslig utbildning, linjerna för utbildning av barnavårdslärare, textillärare resp. hushållslärare.

Lärarna i vårdyrken har erhållit utbildning antingen vid Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor (SIHUS) eller i kurs anordnad av KÖY resp. SÖ.

För lärare i handelsyrken krävs en pedagogisk utbildning, omfattande omkring 15 veckor. Den anordnas numera vid de yrkespedagogiska instituten.

Även om lärarna i yrkesämnen är den dominerande lärarkategorin vid yrkesskolorna, förekommer där i varierande omfattning även lärare i läroämnen och övningslärare.

För lärare i läroämnen kan vid yrkesskola inrättas ordinarie tjänster av följande slag (23 kap. 42 §):

»a) ordinarie adjunkts- eller ämneslärartjänster,

b) ordinarie ämneslärartjänster för folkskollärare, gymnasieingenjörer eller gymnasieekonomer med viss vidareutbildning samt för receptarier eller lärare med viss akademisk utbildning samt

c) ordinarie tjänster såsom lärare i företrädesvis tekniska eller merkantila läroämnen».

Formerna för dessa lärares pedagogiska utbildning är mycket varierande. Lärare under a) kan ha genomgått bl. a. praktisk lärarkurs, utbildning vid lärarhögskola eller pedagogisk kurs om ca 15 veckor vid yrkespedagogiskt institut (motsvarande). Lärare under b) har i regel utbildats vid folkskoleseminarium, lärarhögskola eller vid yrkespedagogiskt institut. Lärare under c) slutligen har oftast erhållit utbildning vid yrkespedagogiskt institut (15 veckorskurs eller pedagogisk utbildning för yrkeslärare).

»Ordinarie tjänster såsom övningslärare må, inom det för yrkesskolan fastställda antalet ordinarie lärartjänster, inrättas efter medgivande av länsskolnämnden i ämnet teckning, musik eller gymnastik.» (Skolstadgan, 23 kap., 56 §.)

Dessa lärares utbildning sker vid teckningslärarinstitutet, musikhögskolan resp. gymnastiska centralinstitutet.

Vid granskning av de nämnda utbildningsformerna, finner man att de endast i begränsad omfattning varit helt eller huvudsakligen inriktade på yrkesutbildningens behov.

Sålunda har de inom yrkesundervisningen verksamma lärarna i läroämnen endast i undantagsfall under sin utbildning erhållit speciell förberedelse för verksamhet inom yrkesutbildningen. Inte heller utbildningen av lärare i teckning, musik och gymnastik beaktar yrkesundervisningens speciella problem.

Den lärarutbildning som för närvarande bäst tillgodoser yrkesutbildningens krav är dels den som enligt Bestämmelser angående utbildning av lärare för yrkesundervisningen m. m. (K. br. den 28 juli 1960) anordnas vid yrkespedagogiskt institut och dels den lärarutbildning som enligt särskilda bestämmelser anordnas för jordbrukets och skogsbrukets yrkesutbildning. Den i kvantitativt avseende mest omfattande utbildningen är den som genomförs vid de yrkespedagogiska instituten.

18.5.3 YB:s synpunkter på utbildning av lärare för yrkesundervisningen. 1960 års lärarutbildningssakkunniga (LUS) har i betänkandet Lärarutbildningen (SOU 1965: 29) lagt fram förslag rörande bl. a. utbildning av det gymnasiala stadiets lärare i läroämnen. Därvid har de sakkunniga emellertid inte — under hänvisning till den pågående yrkesutbildningsberedningen — beaktat yrkesutbildningens behov av dessa lärare.

I läroplanerna enligt YB:s förslag kommer, såsom framgår av framställningen i annat sammanhang, att ingå vissa s. k. allmänna ämnen. En del av dessa, t. ex. svenska, främmande språk, samhällskunskap och religionskunskap, avses att i yrkesskolan få samma innehåll och målsättning som i fackskolan. I den mån utbildning av lärare i läroämnen enligt LUS:s förslag blir genomförd, kommer därför en viss del av behovet av lärare i allmänna ämnen enligt YB:s förslag att bli tillfredsställande tillgodosett. Enligt YB:s mening måste man dock i den integrerade gymnasieskolan för de direkt yrkesutbildande linjerna till sig kunna knyta också lärarkrafter av annat slag och därvid kunna tillämpa en mindre formell bedömning, som gör att också praktisk erfarenhet ges ett meritvärde. YB utgår därför ifrån att samtliga de ovan under a—c uppräknade lärarkategorierna skall kunna utnyttjas för undervisningen inom den framtida gymnasiala yrkesutbildningen. YB avser att senare framlägga mera utarbetade förslag härom.

Vid utförandet av sitt uppdrag har LUS kommit in på vissa övergripande frågeställningar. Sålunda har de upplevt vissa olägenheter av den nuvarande uppdelningen av skolans lärare i olika kategorier. På sid. 187 i huvudbetänkandet säger de sålunda, att de »... finner den nuvarande uppdelningen av ämneslärare på läroämnen, övningsämnen och yrkesämnen inte bara oskarp och godtycklig utan vilande på en princip som inte har stöd i den nya skolans mål».

YB delar helt den av LUS framförda uppfattningen i denna fråga. YB har för sin del i utkasten till timplaner gjort en viss ämnesgruppering. Denna är emellertid genomförd enbart av praktiska skäl och får alltså — vilket YB bestämt vill framhålla — inte tas till intäkt för en olika värdering efter den genomförda grupperingen. De hithörande värderingarna har givetvis också fackliga aspekter. Dessa anser sig emellertid YB inte ha anledning att syssla med. Benämningarna för de olika kategorierna lärare i den integrerade gymnasieskolan har YB inte heller diskuterat. YB förutsätter dock att man skall komma fram till ett enhetligt system för dessa benämningar och att de hithörande frågorna senare tas upp till en samlad prövning. Det system man på så sätt kan komma att införa bör givetvis vara tillämpligt, oavsett vilket slag av undervisning lärarna ombesörjer och oavsett om det är fråga om allmänna ämnen och linjer eller yrkesinriktade ämnen och linjer.

Indelningen av lärare i kategorier har sin motsvarighet i uppdelningen av skolans ämnen i läroämnen, övningsämnen och yrkesämnen. Detta har bl. a. lett till en felaktig syn på och värdering av praktisk och teoretisk undervisning. YB har i annat sammanhang behandlat detta problem. Här är det befogat att peka på de olika ämnenas krav på läraren. LUS säger på tal härom bl. a. följande (sid. 186), vari YB vill instämma: »Yrkesämnena skiljer sig inte från skolans övriga ämnen i vad gäller

målet att bibringa eleverna vissa färdigheter och viss allmänorientering. När det sålunda hävdas, att något ämne äger 'karaktär' av läroämne eller övningsämne eller yrkesämne, vill de sakkunniga framhålla, att denna karaktärsuppdelning inte äger någon självklar grund i undervisningens art och innehåll. Den tid då man med läroämne menade 'läsämne' kunde en uppdelning baseras på studiesättet, kanske även på innehållet. Detta är inte längre möjligt.»

Denna allmänna syn på lärarens uppgift måste leda till att kraven på kunskaper i allmänna ämnen på de framtida lärarna inom yrkesundervisningen i vissa fall måste skärpas avsevärt i förhållande till de krav som nu gäller för tillträde till de utbildningsanstalter, som utbildar lärare bl. a. för yrkesutbildningens behov. För att vinna inträde till pedagogisk utbildning av yrkeslärare vid yrkespedagogiskt institut krävs t. ex. ifråga om allmänna kunskaper för närvarande endast »att äga godkänt slutbetyg (avgångsbetyg) från folkskola eller försöksskola». Som en följd av hård konkurrens om utbildningsplatserna torde den faktiska allmänutbildningsnivån inom yrkeslärarkåren vara väsentligt högre än vad som framgår av inträdeskraven.

Utvecklingen på skolans område som bl. a. innebär, att allt flera vid inträde i yrkesskolan har en mer omfattande skolmässig allmänutbildning än vad som nu kräves av yrkeslärarkandidater, nödvändiggör en skärpning av kraven på *allmänkunskaper* på samma gång som den möjliggör sådana höjda krav. Utan tillgång till en klarläggande analys av de faktorer, som måste sammanvägas för att erhålla en realistisk bild av behov och rekryteringsförutsättningar, är det inte möjligt att ange den högre nivå som bör fastställas. Om man utgår från att en reform av yrkeslärarutbildningen måste innefatta också en lösning av övergångsproblematiken genom att de nuvarande yrkeslärarna tillförsäkras möjligheter till behövlig fortbildning och komplettering, kan man dock redan nu uttala, att yrkeslärarutbildningen bör bygga på en allmän kunskapsnivå, som svarar mot vad en gymnasial utbildning ger.

En god fackteoretisk grund för yrkeslärarens speciella *ämnesutbildning* måste också garanteras. Även detta måste givetvis beaktas vid utformningen av inträdesvillkoren.

YB avser att senare ta upp dessa frågor och att framlägga förslag beträffande de villkor, som bör gälla vid inträde vid lärarutbildningsanstalt för bl. a. här berörda lärare.

År 1962 fick LUS ett nytt uppdrag, nämligen att utreda frågan om skapande av *en ny tjänstetyp,* omfattande undervisning i såväl övningsämne som läroämne. Vid utarbetandet av förslag i denna fråga stötte de sakkunniga på vissa svårigheter. Bl. a. visade det sig att de olika slagen av övningslärarutbildning sinsemellan uppvisade stora olikheter. De sakkunniga ansåg för den skull att starka skäl talade för en allmän översyn av »lärarutbildningen i slöjd, teckning, musik, gymnastik, hemkunskap och barnavård och att frågan om kombination läroämne—övningsämne tas upp i detta större sammanhang». I sitt utlåtande över betänkandet Lärarutbildningen underströk YB vikten av att en översyn av övningslärarutbildningen kom till stånd snarast möjligt. YB framhöll dessutom att hinder inte borde föreligga mot att i tjänst förena läroämne och yrkesämne eller yrkesämne och övningsämne.

Utbildning av *lärare för jordbrukets och skogsbrukets yrkesutbildning* ligger för närvarande utanför den lärarutbildning som anordnas enligt Bestämmelser för utbildning av lärare vid yrkesundervisningen m. m. I sitt yttrande över betänkandet Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen (SOU 1963: 13) framhöll KÖY, att ett samarbete vid utbildningen av personal vid jordbrukets och skogsbrukets yrkesutbildning och utbildningen av lärare för den övriga yrkesundervisningen borde eftersträvas. YB avser att undersöka möjligheten av samordning av all utbildning av lärare för den gymnasiala yrkesutbildningens behov.

En sektor av yrkesskolornas utbildningsfält, som expanderat kraftigt på de senaste åren, är *vårdsektorn*. Bristen på lärare för vårdyrken är för närvarande mycket stor, vilket framgår av en PM angående utbildningsfrågor inom vårdyrkena, som under våren 1965 utarbetades av en samarbetskommitté, bestående av företrädare för medicinalstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, yrkesutbildningsberedningen, 1962 års utredning angående sjuksköterskeutbildningen och statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor. Legitimerade sjuksköterskor kan erhålla lärarutbildning vid SIHUS. Sådan utbildning genomförs för närvarande förutom i Stockholm även i Göteborg, Malmö och Umeå. Utbildning av lärare i vårdyrken sker också i kurser i SÖ:s regi. Sådana kurser genomförs under innevarande budgetår i Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa kurser administreras från de yrkespedagogiska instituten.

Enligt proposition 161/1965 skall bl. a. SIHUS ställas under SÖ:s överinseende fr. o. m. den 1 januari 1966. YB förutsätter, att en samordning av den totala utbildningen av lärare för vårdyrken kommer till stånd. YB avser att i ett senare sammanhang ägna uppmärksamhet åt även dessa lärares utbildning och kommer därvid att ta kontakt med bl. a. 1962 års utredning angående sjuksköterskeutbildningen.

Beträffande lärarfrågan för yrkesutbildningen vill YB sammanfattningsvis anföra följande:

1) Den utbildning som beräknas komma till stånd på grund av förslag av 1960 års lärarutbildningssakkunniga kommer att till stor del tillgodose behovet av lärare i de allmänna ämnena vid den gymnasiala yrkesskolan.
2) Även vissa andra lärarkategorier, som f. n. finns inom yrkesskolan (jfr grupperna a—c ovan), bör dock enligt YB:s mening kunna användas för undervisning i s. k. läroämnen inom den framtida gymnasiala yrkesutbildningen. YB avser att närmare pröva denna fråga och senare framlägga förslag härom.
3) Vid den översyn av övningslärarutbildningen som både LUS och YB förordat bör jämväl yrkesskolans behov av dessa lärare beaktas. I detta sammanhang bör frågan om kombination i tjänst av olika ämnen tas upp till ny prövning.
4) I ett senare sammanhang avser YB att dels utreda behovet av övriga lärare för yrkesundervisningen och dels lägga fram förslag om dessa lärares utbildning, utbildningens organisation m. m.

18.6 Övriga befattningshavare

Behovet av bibliotekarier, tekniska biträden m. m. för gymnasium och fackskola har behandlats av GU och FU. YB ansluter sig till de synpunkter som därvid anförts.

18.6.1 Det finns emellertid anledning att erinra om att genomförandet av YB:s förslag innebär att *den nya gymnasieskolan blir långt mera differentierad mot skilda studiemål,* än vad GU och FU förutsatt. Detta förhållande återverkar också på skolenhetens behov i olika avseenden. Detta gäller bl. a. bibliotekens utrustning med facklitteratur. I viss utsträckning sammanfaller dock den integrerade gymnasieskolans behov med fackskolans och gymnasiets behov. YB bedömer därför att de grunder för tilldelning av biblioteksanslag som av GU föreslagits skall ge tillfredsställande utfall även för den av YB föreslagna gymnasieskolan.

18.6.2 Beträffande behovet av *specialinstitutioner* för de tekniska utbildningsvägarna vill YB fästa uppmärksamheten på, att detta behov minskar vid genomförande av en fullständig integration mellan de nuvarande gymnasiala skolformerna. Därigenom att skolverkstäderna i betydande utsträckning skall fungera som tekinska institutioner även för gymnasieskolans »ingenjörslinjer» kommer behovet av särskilda institutionstekniker att i viss mån begränsas. YB förutsätter nämligen att den lärare, som har huvudansvaret för en viss skolverkstad, framledes liksom hittills också ansvarar för materielvården, för reparationer och underhåll och även för framställning av viss speciell demonstrations- och undervisningsmateriel. Arbeten av angivet slag ingår som ett naturligt led i en rad yrkesutbildningar. Institutionstekniker kan sålunda inom verkstäderna behövas endast för begränsade av vederbörande lärare anvisade uppgifter.

Departementschefen har i prop. 1964: 171 uttalat att institutionsföreståndarskap inte skall vara knutet till uppdrag som huvudlärare i visst ämne eller viss grupp av ämnen. Detta stämmer väl med YB:s uppfattning som i detta hänseende innebär, att viss lärare i tekniskt-teoretiska ämnen utses till huvudlärare, medan motsvarande institution, i den mån denna är en skolverkstad, alltid skall förestås av vederbörande yrkeslärare, som alltså i detta fall blir institutionsföreståndare.

18.6.3 Behovet av *vaktmästarpersonal, fastighetsskötare etc.* varierar i hög grad med lokala förhållanden. Det är därför, som också GU framhållit, inte möjligt att utfärda generella rekommendationer beträffande antal befattningshavare inom denna grupp.

18.6.4 Personal för elevvårdande uppgifter. Hithörande frågor behandlas utförligt i kap. 23. I detta sammanhang vill emellertid YB fästa uppmärksamheten på att en successiv koncentration av i princip all gymnasial utbildning till g-orterna också medför ökade krav på inackorderingsplatser för eleverna. I många fall torde detta inte kunna lösas på annat sätt än genom upprättande av elevhem/-internat. Där så blir fallet bör enligt YB:s mening elevhemmet ställas under skolstyrelsens förvaltning. För varje elevhem bör en föreståndare finnas. I varje fall vid de större elevhemmen bör, liksom nu är fallet, också finnas elevkonsulent.

18.6.5 Kanslipersonal m. m. Utöver de hithörande personalgrupper som av GU och FU behandlats (Jfr SOU 1963: 42, 15.5.4 och 15.5.5) vill YB fästa uppmärksamheten på den ofta omfattande affärsverksamhet, som bedrives främst i samband med utbildningar för industri och hantverk. Detta medför ett omfattande redovisningsarbete av bokföringsteknisk karaktär. För ifrågavarande uppgifter har flertalet centrala verkstadsskolor och många av de större kommunala yrkesskolorna tilldelats en särskild skolkamrer.

YB vill här endast konstatera att arbetsuppgifterna finns och att de kräver erforderlig personal. Huruvida denna skall vara knuten till viss skolenhet eller uppgifterna sammanföras till skolstyrelsens kansli, får bedömas från fall till fall. Det bör ankomma på skolstyrelsen att besluta härom.

KAPITEL 19

Ett organisationsexempel

19.1 Inledande synpunkter

Utformningen av yrkesutbildningen enligt YB:s förslag innebär i många avseenden väsentliga förändringar i jämförelse med dagens yrkesutbildning. Många av de framlagda förslagen är av den art, att det är svårt att utifrån en generell beskrivning bilda sig en klar uppfattning om deras konsekvenser i det enskilda fallet. Exempel på frågor som är svåra att överblicka är sådana som rör den integrerade gymnasieskolans struktur, de organisatoriska möjligheterna att genomföra blockutbildning samt vilka reella möjligheter till fritt tillval som kan erbjudas ungdomarna ur skolorganisatorisk synpunkt.

YB har funnit det angeläget att söka illustrera hur den framtida gymnasieskolan kan tänkas te sig. Följande organisationsexempel avser att belysa tillämpningen av YB:s förslag.

YB är angelägen framhålla, att följande beskrivning endast har till uppgift att illustrera *en* av olika möjligheter som finns att omsätta YB:s förslag i verkligheten.

19.2 Förutsättningar

De 118 gymnasieregionerna i landet varierar avsevärt i fråga om storlek och struktur. De allra minsta regionerna har en folkmängd om endast ca 30.000. De g-regioner som ligger i mitten i storlekshänseende har 55.000—60.000 invånare. Följande organisationsexempel antas gälla för en medelregion med ca 60.000 invånare och 860 16-åringar, i fortsättningen betecknat *M gymnasieregion.*

I detta sammanhang är det angeläget att erinra om att drygt 2/3 av landets 16-åringar bor i gymnasieområden som är större än M. Detta innebär att över 2/3 av landets 16-åringar kommer att få bättre valmöjligheter än ungdomarna i M gymnasieregion.

19.3 Gymnasieskolans struktur i M gymnasieregion

19.3.1 Inom regionen finns det således 860 16-åringar. Dagens skolplanering bygger på följande planeringsnormer: 30 % av årskullen skall beredas gymnasieutbildning och 20 % skall utbildas i fackskola med i tabellen nedan angiven inbördes fördelning på linjer. Vidare skall 30—35 % av årskullen beredas möjlighet till en i princip 2-årig grundläggande yrkesutbildning. Detta innebär, att elevintagningen i gymnasiet och fackskolan skall enligt de fastställda relationstalen fördela sig enligt nedan:

Gymnasiet: (30 %), 258 elever

Humanistisk linje 11 %	28 elever
Samhällsvetenskaplig linje 15 %	39 »
Ekonomisk linje 22 %	57 »
Naturvetenskaplig linje 30 %	77 »
Teknisk linje 22 %	57 »
Summa	258 elever

Fackskolan: (20 %), 172 elever

Social linje 35 %	60 elever
Ekonomisk linje 25 %	43 »
Teknisk linje 40 %	69 »
Summa	172 elever

19.3.2 I M gymnasieregion skall årligen drygt 260 ungdomar beredas yrkesutbildning motsvarande den som ges i dagens yrkesskola. Denna utbildning är emellertid i dess senare skeden differentierad mot ett stort antal yrkesområden eller yrken och kan därför inte fördelas lika på alla g-regioner. I regel måste planeringen avse ett större område omfattande flera g-regioner. Därvid skall hänsyn tagas till bygdens och de enskilda gymnasieorternas ekonomiska struktur. Vidare bör de olika utbildningsvägarna fördelas så, att de samhällsekonomiska synpunkterna på lokal- och lärarfrågorna beaktas. Möjligheterna till sambruk över hela det gymnasiala skolstadiet ger underlag för väsentliga besparingar. Dock skall alltid elevernas behov tillmätas största vikt och planeringen syfta till en sådan regional organisation att ungdomarna erbjudes goda valmöjligheter. I föreliggande organisationsexempel antages M-regionens ungdomar ha vissa valmöjligheter utöver dem, som den egna gymnasieskolan erbjuder. På g-orten finns en vårdyrkesskola, vilken företrädesvis skall mottaga elever från andra länsdelar, men denna skola mottager också ett antal ungdomar från landsbygden inom M-regionen. Den vårdutbildning som bedrives vid M gymnasieskola rekryteras helt från närområdet och drives i samarbete med regionsjukhuset i M. Inom regionen finns en jordbruksskola med vilken M gymnasieskola samarbetar. De ungdomar från M, som önskar utbildning för skogsbruk, samfärdsel och vissa industri- och hantverksyrken, som inte förekommer i M, måste sålunda hänvisas till andra orter. Vissa utbildningar kan endast erbjudas på ett fåtal håll i landet och är då förlagda till skolor utrustade med elevinternat.

Med hänsyn till ortens näringslivsstruktur, dess kommunikationsförhållanden och inackorderingsmöjligheter samt till linje-uppsättningen inom de delar av gymnasieskolan som motsvarar det nya gymnasiet och fackskolan har M gymnasieskola tilldelats konsumtions- och vårdteknisk linje, distributions- och kontorsteknisk linje, maskin- och elteknisk linje samt byggnadsteknisk linje med den ytterligare differentiering som framgår av följande tabell. Vidare har skolan tilldelats en linje för verkstadssnickare, en ettårig påbyggnadskurs för verktygsmakare och en ettårig byggnadsteknisk fackkurs. Kursen för verktygsmakare utgör en direkt påbyggnad på den verkstadsmekaniska utbildningen men står också öppen för vuxna, som efter några års yrkeserfarenhet önskar vidareutbilda sig till verktygsmakare. Den

byggnadstekniska fackkursen skall främst tillgodose byggnadsindustrins behov av arbetsledare och kontrollanter. För inträde i kursen krävs därför några års yrkeserfarenhet inom byggnadsbranschen.

Även om M gymnasieregion erbjuder tämligen goda valmöjligheter har, som ovan beskrivits, en viss koncentration gjorts. Följande tabell visar dels i vänstra kolumnen hur elevernas fördelning borde vara enligt de av YB rekommenderade riksmedeltalen och dels i högra kolumnen hur fördelningen antagits bli med angiven kursuppsättning.

19.3.3 Årlig intagning i vissa linjer i M gymnasieskola

Sektor / Linje	Gren	Årlig intagning enl. riks medeltal	Årlig intagning i M
Hum-social			
Samhällstekn.		2	
Estetisk		3	—
Konsumtions- o vårdteknisk			—
	konsumtionstekn.	20	13
	storhushåll		12
	vårdteknisk	40	25
Ekonomisk			
Distributions- o kontorsteknisk	distributionstekn.	18	30
	kontorsteknisk	30	50
Naturv.-teknisk			
Maskin- o elteknisk			
	verkstadsmek.	23	32
	svetsmek.	10	16
	fordonsmek.	10	16
	elektriker	10	16
Byggteknisk			
	byggnadsträarb.	42	12
	betongarb.		12
	målare		12
Övr. linjer för industri o hantv.		48	
Verkstadssnickare			16
Specialkurs för verktygsmak.			16
Byggnadstekn. fackkurs			30
Jordbruksteknisk		13	—
Skogsbruksteknisk		8	—
	Summa	277	308

Den årliga intagningen i tvååriga utbildningar blir sålunda enligt tabellen 262 elever vartill kommer 46 elever i ettåriga specialkurser. Ett ömsesidigt utbyte med angränsande g-regioner ger ytterligare valmöjligheter. Sålunda antages att ett antal ungdomar från M-regionen får sin utbildning i andra regioner och vice versa.

YB har tidigare framhållit att utbildningen regelmässigt skall utformas så, att elever som redan efter första utbildningsåret önskar lämna skolan ändock skall ha erhållit en för arbetslivets behov avpassad och på lämpligt sätt avrundad utbildning. Under en övergångstid kan det antagas att avgång efter första skolåret blir en förhållandevis vanlig företeelse. Samtidigt kan det förväntas att de därmed uppkomna vakanserna i viss utsträckning kan komma att fyllas av vuxna, bl a av omskolningsfall. I systemet skall också ingå att elever i M, vilka önskar fullfölja en påbörjad utbildning inom en yrkesspecialitet som inte är företrädd i M, skall kunna flytta över till annan g-region för att där fullgöra ett andra och ev. tredje utbildningsår. Vidare skall alltid möjlighet finnas att övergå till företagsskola eller till i annan form organiserad fortsatt utbildning. Alla de samfällda utbildningsresurserna skall beaktas i planeringssammanhang så att onödig splittring undvikes.

Till M gymnasieskola är vidare knuten viss vuxenutbildning på deltid. I princip skall alla ämnen som förekommer inom gymnasieskolans heltidsundervisning också kunna läsas på deltid. Även andra ämnen skall givetvis kunna förekomma. Hur denna del av gymnasieskolans verksamhet enligt YB:s mening bör organiseras redovisas närmare i kap 20.

19.4 Sammanställning av M gymnasieskolas organisation

Humanistisk-social sektor		åk 1	åk 2	åk 3
Humanistisk linje	HS	30	30	27
Samhällsvet. »		30	30	27
Social »		60	56	—
Konsumtions- o vårdt. linje	KV	50	13	—
Ekonomisk sektor				
Ekonomisk 3-årig linje	HS	60	60	54
Ekonomisk 2-årig linje		52	50	—
Distributions o kontorst. linje	Ek	80	72	—

Naturvetenskaplig-teknisk sektor		åk 1	åk 2	åk 3
Naturvetenskaplig linje	Na	81	80	70
Teknisk 4-årig »		57	60	60
Teknisk 2-årig »		60	60	—
Maskin- och elteknisk linje	Te	80	68	—
Byggnadsteknisk »		36	30	—
Verkstadsnick.		16	14	—
1-åriga speciallinjer		46	—	—

Kommentar till sammanställningen

Genom grenval och tillval upplöses klasserna efter första året. I vissa linjer kan elevantalet bli högre i senare årsklasser bl a som en följd av den förlängda studiegången, vilken innebär att studietiden i vissa fall kan utsträckas med ett år (GU s 491 ff, Prop 1964: 171 s 279). Vidare förekommer viss övergång mellan de skilda

studievägarna. Totalt sett har man att även i gymnasieskolan räkna med en viss avgång. Detta gäller speciellt de för visst bestämt yrke förberedande linjerna. Elever som efter åk 1 i den konsumtions- och vårdtekniska linjen väljer fortsatt storköksutbildning kan inte beredas utbildning i M gymnasieskola, utan får hänvisas till annan g-region medan elever som väljer vårdutbildning får fortsätta i den regionala vårdyrkesskolan inom M-regionen.

19.5 Lokalplaneringen

M gymnasieregion antages befinna sig i det läget att man skall uppföra en ny skolanläggning för hela det gymnasiala skolsystemet. Det har då befunnits lämpligt att, med utgångspunkt från läroplanerna, sammanföra de årskurser i gymnasieskolan som, med hänsyn till förekommande utbildningsaktiviteter, har likartade lokalbehov. Mot denna bakgrund skall de olika lokalerna grupperas och dimensioneras. Skolstyrelsen i M har i första hand utgått ifrån tabellsammanställningen under 19.4 och beslutat gruppera lokalerna på sätt som framgår av inramade årskurser. För skilda aktiviteter erforderliga undervisningslokaler har sammanförts till följande fem lokalgrupper:

HS. Humanistisk-social	institution	för 462	elever
Ek. Ekonomisk	»	» 256	»
Na. Naturvetenskaplig	»	» 408	»
Te. Teknisk	»	» 410	»
KV. Konsumtions o vårdtekn.	»	» 63	»
Summa för skolenheten		1.599	elever

Härtill kommer de för hela skolanläggningen gemensamma utrymmena för administration, skolsocial verksamhet, bibliotek, samlingslokaler, uppehållsrum, skolmåltidslokal etc. Även dessa utrymmen bör grupperas och lokaliseras med hänsyn till deras funktioner. Ett betydande elevantal i M gymnasieskola antages bo inom skolans reszon, varför skolskjutsar anordnats. De elever, som är beroende därav, kommer följaktligen att finnas i skolan — skall i varje fall ha möjlighet att vistas där — under hela skoldagen, dvs 9 lektionstimmar plus lunchrasten. Enligt vad YB föreslagit beträffande lärotiderna (Kap 12) betyder detta i regel tiden kl 08.00—16.00. Under de väntetider och s k. håltimmar, som sålunda uppstår och som, beroende på linje och årskurs, kan variera mellan 7 och 15 lektionstimmar per vecka, bör eleverna ha möjlighet att utföra hemuppgifter. Även om tillgängliga utrymmen i lärosalar och grupprum utnyttjas för ändamålet blir behovet av uppehållsrum betydande.

I annat sammanhang har YB föreslagit att lärarna i gymnasieskolan skall ha tillgång till arbetsplats i skolan. Där skall läraren i lugn och ro kunna förbereda sina lektioner, rätta skrivningar, ta emot besök av elever o s v. Institutionsföreståndare skall ha sitt arbetsrum i anslutning till den institutionslokal han förestår, övriga lärare kan inte påräkna eget arbetsrum. Måhända kan ett arbetsrum på var fjärde lärare täcka behovet. Genom att arbetsplats kan anvisas lärarna inom skolan

blir det för skolledningen mindre angeläget att samla lärarnas lektioner i sammanhängande följd. Detta ger två påtagliga vinster: dels kan skolans schema läggas med större frihet och med beaktande främst av pedagogiska synpunkter och dels ger detta större möjligheter till ett rationellt utnyttjande av skolans undervisningslokaler.

19.5.1 Lokalprogram för M gymnasieskola. För att upprätta ett hållbart lokalprogram bör man känna till frekvensen hos de olika utbildningsaktiviteter som skall förekomma i skolan, vilket utrymme och vilken utrustning dessa aktiviteter kräver. SÖ har på grundval av nu gällande planeringsnormer avseende elevfördelningen inom gymnasium och fackskola samt läroplanerna för ifrågavarande skolformer räknat fram vissa frekvenstal, varpå SÖ baserar sin lokalbehovsprövning. De normer man härvid kommit fram till äger givetvis även tillämpning på gymnasieskolan i motsvarande delar.

Utformningen av läroplaner för de utbildningsvägar som YB i första hand haft att befatta sig med kan, som i skilda sammanhang framhållits, inte redovisas i detta betänkande. Det är därför inte möjligt att nu utföra de undersökningar, som erfordras för att tillfredsställande underbygga lokalprogrammet till denna del. I det följande göres därför vissa antaganden och approximationer i syfte att blott och bart belysa problematiken. Dock vill YB redan nu understryka att den lokalmässiga integrationen inte endast innebär att de för skilda utbildningsbehov erforderliga ytorna adderas. Ett väsentligt syfte är att genom sambruk uppnå ett effektivare utnyttjande av lokalerna. Detta avser både det antal elever som samtidigt befinner sig i en lokal och det antal veckotimmar som lokalen utnyttjas för undervisning eller självstudier.

Med de reservationer som ovan anförts utgör det följande ett exempel på hur lokalprogrammet för M gymnasieskola skulle kunna te sig.

Administrationslokaler ..... ca 230 m²
Rum för rektor, biträdande rektorer, studierektorer, kameral personal och biträdespersonal, rum för skolmateriel och hjälpmedelsproduktion, rum för yrkesvägledare och vaktmästare samt väntrum och konferensrum.

Central läraravdelning ..... ca 350 m²
Lärarrum, 2 konferensrum, vissa arbetsrum för lärare, vilrum.

Läkaravdelning ..... ca 80 m²
2 mottagningsrum samt 2 st. väntrum. Rum för skolkurator och skolpsykolog.

Biblioteksavdelning ..... ca 550 m²
Bokrum, läsrum för elever, läsrum för lärare, arbetsrum för bibliotekarie.

Undervisningslokaler.

Hs a) språk, ca 18 ämnesrum, 9 grupprum samt inlärningsstudio och rum för hjälpmedel ..... ca 1400 m²

b) orienteringsämnen, ca 13 ämnesrum, 6 grupprum samt rum för hjälpmedel ..... ca 1000 m²

c) matematik, ca 8 ämnesrum, 4 grupprum samt rum för hjälpmedel ca 600 m²

Ek d) ekonomiska ämnen, 5 ämnesrum, 2 maskinskrivningsrum, 2 ekonomiska lärosalar, en specialsal för försäljning och reklam, grupprum, rum för duplicering och hjälpmedel, materielrum ..... ca 800 m²

Na e) fysik och elteknik, 5 ämnesrum, 2 laboratorier, grupprum, studierum, rum för preparation och samlingar samt materialrum .... ca 600 m²

f) kemi, 2 lärosalar, en lärosal-laboratorium, ett laboratorium, grupprum-studierum, rum för preparation och samlingar, våg-, stink- och syrarum, fotorum och förråd ..... ca 400 m²

g) biologi, 2 lärosalar, en lärosal-laboratorium, grupprum-studierum samt rum för preparation och samlingar ..... ca 250 m²

Te h) tekniska ämnen, 5 ämnesrum, 2 ämnesrum-ritsal, teckningssalritsal, grupprum-studierum, verkstad och materielrum för teckning, utrymme för teknologi- och maskinsamlingar, utrymme för byggsamlingar, utrymme för ritskåp ..... ca 700 m²

i) arbetsteknik och tekniska laborationer

1. 3 verkstadsmekaniska verkstäder med bl a sliprum, härdrum, rum för mätteknik och hållfasthetsprovning i kombination med grupprum, verktygsrum och materialförråd ..... ca 850 m²
2. Verkstad för svetsmekaniker med bl a viss extra utrustning för tekniska laborationer och plats för extra arbetsobjekt samt grupprum ..... ca 330 m²
3. Verkstad för fordonsmekaniker med bl a extra utrymme för övningsbilar, spolhall, verktygs- och materialförråd och rum för motortvätt och laddning samt grupprum ..... ca 470 m²
4. Verkstad för elektriker, med bl a elkraftlaboratorium och verktygs- och materialförråd samt grupprum ..... ca 250 m²
5. Verkstad för byggnadsträarbetare med bl a virkesförråd, verktygsförråd, rum för förvaring av viss undervisningsmateriel samt grupprum ..... ca 240 m²
6. Verkstad för betongarbetare med bl a förråd med sandfickor, verktygsförråd, avgränsat utrymme för hållfasthetsprovning i kombination med grupprum ..... ca 260 m²
7. Verkstad för målare med bl a övningslägenhet, grupprum, verktygs- och materielförråd, sprutmålningsrum, sliprum och avslutningsrum ..... ca 340 m²
8. Verkstad för verkstadssnickare med bl a maskinverkstad, sammansättningsverkstad, rum för ytbehandling, slip- och verktygsrum, virkeslager, virkestork, fanérlager och lager för färdiga arbeten ..... ca 700 m²

Kv 9. Utrymmen för hushålls- och vårdteknik med bl a ett undervisningskök, utrymmen för hemvård och tvätt, en sömnadssal, speciallokal för sjukvård och barnavård med tillhörande biutrymmen av olika slag ..... ca 350 m²

Omklädningsrum med tillhörande tvättrum i anslutning till verkstäder, undervisningskök och vårdutrymmen ..... ca 350 m²

j) musik, musiksal med scen och materialrum ..... ca 120 m²

k) gymnastik, 4 gymnastiksalar med bl a redskapsrum, förråd, omklädningsrum, elevskåp m m ..... ca 1500 m²

l) samlings- och skrivsal, med scen ..... ca 500 m²

m) skolmåltidslokaler, med matsalar för elever och lärare samt kök anpassat för undervisning av elever på storhushållsgrenen .... ca 650 m²

n) uppehållsutrymme för elever, dels i centralkapprum och dels speciella uppehållsrum bl a i anslutning till verkstäderna .... ca 300 m²
o) utrymmen för elevskåp ..... ca 300 m²
p) elevkårslokaler ..... ca 50 m²

Ovan specificerade ytor blir alltså 14.520 m². Därtill kommer givetvis ytor för kommunikationsutrymmen, ekonomiutrymmen, toaletter m m. Approximativt beräknas ca 20 % tillägg härför. Totalt beräknas ytorna sålunda uppgå till ca 17.400 m².

Trots den förutsättningen att verkstadslokalerna skall kunna utnyttjas för två fulla årskurser så utgör verkstädernas sammanlagda yta en dryg tredjedel av den totala ytan för egentliga undervisningslokaler.

De olika ämnesgruppernas behov av undervisningslokaler antages vara följande:

HS	språk	1400 m²
	orienteringsämnen	1000 »
Ek	ekonomiska ämnen	800 »
Na	matematik	600 »
	kemi	400 »
	biologi	250 »
Te	fysik och elteknik	600 »
	tekniska ämnen	700 »
	arbetsteknik (verkstäder)	3490 »
KV	hushållsteknik, vård o d	350 »
	Summa	9590 m²

Undervisningslokalerna för tekniska ämnen förlägges i anslutning till vissa verkstäder. Den byggnadstekniska utformningen måste därför vara sådan att buller från verkstäderna ej överföres till ämnesrummen. Institutionen för fysik och elteknik bör gränsa till elverkstaden med tillhörande elkraftlaboratorium. Dessutom förutsättes att laboratorium för kraft- och värmeteknik samt laboratorium för regleringsteknik förlägges i nära anslutning till skolanläggningens värmecentral.

19.6 Samordning av resurserna i M gymnasieskola

M gymnasieskola blir således en stor skolenhet med betydande resurser för olika utbildningsfunktioner. Vid en jämförelse med de skolenheter, som finns i dag, kan konstateras att en integrerad gymnasieskola erbjuder fördelar i många avseenden.

Såsom framgår av kapitel 13 skall elever, som genomgår mera specialiserade yrkesutbildningar, få vissa möjligheter att fritt välja till ämnen under andra årskursen. Eftersom det i M gymnasieskola finns så många utbildningslinjer och -grenar får dessa elever betydligt större reella valmöjligheter än vad som ur skolorganisatorisk synpunkt kan erbjudas i en yrkesskola utformad enligt nu gällande praxis. I den integrerade gymnasieskolan skall nämligen undervisningsgrupper i olika ämnen kunna sammansättas oberoende av vilken utbildningslinje de olika eleverna genomgår. En elev som utbildar sig till bilmekaniker skall sålunda exempelvis kunna läsa engelska tillsammans med dem som utbildar sig till maskin-

ingenjörer. På så sätt uppnås ökad flexibilitet samtidigt som större undervisningsgrupper kan bildas, vilket i sin tur innebär lägre kostnader.

De mest väsentliga fördelarna uppnås inom den tekniska sektorn. I kapitel 13 »En integrerad gymnasial skola» och i kapitel 17 har behandlats sambruk av lokaler ifråga om vissa tekniska laborationer och ämnet arbetsteknik. I M gymnasieskola skall enligt läroplanerna för gymnasium och fackskola årligen utföras tekniska laborationer i följande omfattning:

a)	Skärande bearbetning i svarv, fräsmaskin och slipmaskin	ca 200 tim
b)	Laborationer i mätteknik	ca 70 »
c)	Svetsning, plåtbearbetning och gjutning	ca 80 »
d)	Värmebehandling	ca 50 »
e)	Laborationer i kraft- och värmeteknik	ca 70 »
f)	Hållfasthetsprovning av stål o d	ca 100 »
g)	Betongmaterialanalyser, proportionering, betonggjutning och byggnadsteknisk hållfasthetsprovning	ca 150 »
h)	Laborationer i elmaskin- och elanläggningsteknik	ca 150 »
i)	Laborationer i elektronik, reglerteknik, telekommunikation och systemteknik	ca 300 »

Dessa laborationer kan praktiskt taget helt förläggas till de olika skolverkstäderna och då genomföras under långt gynnsammare betingelser än som kan erbjudas i speciallaboratorier. Följande katalogmässiga sammanställning avses belysa de resurser som gymnasieskolans undervisningsverkstäder innehåller.

1. I M gymnasieskola finns tre metallverkstäder. Två är avsedda för verkstadsmekaniker och en för verktygsmakare. I dessa metallverkstäder bör kunna finnas sammanlagt 18 svarvar, 10 fräsmaskiner, maskiner för produktionsslipning och verktygsslipning samt ett flertal andra metallbearbetningsmaskiner.
2. I anslutning till metallverkstäderna finns ett särskilt rum för mekanisk mätteknik, som skall utnyttjas i utbildningen av verkstadsmekaniker och verktygsmakare.
3. I svetsmekanikernas verkstad finns parallelluppsättningar för gassvetsning och bågsvetsning. Av de senare finns det aggregat av både omformar- och transformatortyp. Dessutom finns aggregat för skyddsgassvetsning. Även för plåtbearbetning finns i skolan åtskillig utrustning. Speciellt för de tekniska laborationerna bör utrustningen kompletteras med bl. a. någon plåtbearbetningsmaskin. Denna sistnämnda specialutrustning kan då också komma till användning i den specifika yrkesutbildningen.
4. I skolan finns ett härdrum, beläget i anslutning till verkstäderna för verkstads- och svetsmekaniker. Efter komplettering med bl. a. degelugn och rammapparat kan härdrummet utnyttjas för laborationer i värmebehandling.
5. En dragprovapparat finns i utrustningen för svetsmekaniker. Om denna kompletteras med skrivare, som automatiskt ritar spännings-töjningsdiagram, kan den utnyttjas för laborationer i hållfasthetslära.
6. I betongverkstaden finns blandare, cement- och ballastmaterial av olika sam-

mansättning. Där finns också siktsatser och viss annan laboratorieutrustning. Denna verkstad erbjuder goda betingelser för betonglaborationer. Viss utrustning behöver kompletteras för hållfasthets- och vattentäthetsprovning av betong. Denna utrustning placeras lämpligen i ett avskärmat utrymme i direkt anslutning till betongverkstaden.

7. Byggnadsträverkstaden har goda resurser för modellförsök med olika fackverkskonstruktioner.
8. I anslutning till elverkstaden finns ett starkströmslaboratorium avsett för elektrikerutbildningen. För de tekniska laborationerna i ingenjörsutbildningen erfordras ett elkraftlaboratorium, som skall ha en liknande utrustning. I ingetdera fallet belägges laboratoriet i större utsträckning. Med lämplig utrustning täcker detta laboratorium både elektrikerutbildningens och ingenjörsutbildningens behov.
9. För laborationer i kraft- och värmeteknik skall bl a finnas en motorprovningsanläggning. Det är lämpligt, att denna placeras i ett särskilt rum för förbränningsmotorteknik i direkt anslutning till verkstaden för fordonsreparatörer.

Sambruk av verkstadslokaler och utrustning innebär väsentliga kostnadsbesparingar och i vissa avseenden gynnsammare pedagogiska betingelser. Exempel härpå är följande:

1. Genom att skolverkstädernas utrustning är betydligt mera omfattande än utrustningen i motsvarande laboratorier, kan parallellaborationer och -övningar organiseras i viktiga moment, såsom exempelvis i svarvning, fräsning, svetsning och slipning.
2. Den specifika yrkesutbildningen får i betydande utsträckning tillgång till extra utrustning avsedd för laborativ undervisning. I många fall finns det ett påtagligt behov därav.
3. Genomförandet av vissa tekniska laborationer underlättas bl a av att det finns möjlighet att utnyttja fackmän (yrkeslärare) för instruktion i vissa avsnitt, exempelvis i skärande bearbetning, svetsning, plåtbearbetning, värmebehandling och betonglaborationer.
4. Sambruk av lokalerna ger rika möjligheter att konkretisera undervisningen i en rad ämnen av tekniskt beskrivande natur. Ligger skolverkstäder av olika slag inom räckhåll är möjligheterna till demonstrationer goda. Sådana demonstrationer är ur pedagogisk synpunkt helt överlägsna de undervisningsformer, som bygger på beskrivande framställning, även om det finns tillgång till olika pedagogiska hjälpmedel.
5. Yrkeslärare och ämneslärare inom samma tekniska sektor torde få reell nytta av att utbyta åsikter och erfarenheter om olika problem, som de i sin undervisning kommer i kontakt med.

Om sambruk av lokaler inte kan uppnås måste minst följande extra specialutrymmen med tillhörande utrustning iordningställas för de teoretiskt-tekniska utbildningarna.

Laboratorium för verkstadsteknik	90 m²
Laboratorium för värmebehandling och svetsteknik	36 »
Laboratorium för hållfasthetslära och verkstadsteknisk mätteknik	50 »
Betonglaboratorium med fuktrum och hållfasthetsprovningsutrustning	36 »
Materiallaboratorium med förråd och snickeriverkstad	60 »
Ellaboratorium	60 »
Summa	332 m²

De främsta vinsterna av en samordning ligger på det pedagogiska planet i det att undervisningen kan bedrivas under gynnsammare betingelser. Samtidigt möjliggör sambruk av ifrågavarande lokaler betydande besparingar både beträffande ytor och utrustning. Emellertid måste i vissa fall skolverkstäderna utökas något för att bereda plats för den extra utrustning och den friyta som erfordras för laborationer och demonstrationer.

Följande utökning av verkstäderna synes möjlig och rimlig i förhållande till hittills gällande normer:

a) Metallverkstäderna ökas med 20 m² för att bereda plats för någon extra verktygsmaskin, som tidvis kan stå uppriggad för laborationsändamål. Kring denna behövs viss friyta.
b) Verkstaden för svetsmekaniker ökas med 20 m².
c) Härdrummet ökas med 15 m².
d) Rummet för verkstadsteknisk mätteknik ökas med 25 m² för att bereda plats för dragprovmaskin och övrig tillkommande utrustning.
e) I anslutning till betongverkstaden förlägges ett rum om 20 m² utrustat bl a för provning av hållfasthet och vattentäthet hos betong.

För att ett sambruk av beskriven typ skall kunna organiseras fordras en noggrann planering. De tekniska laborationerna kan inte jämnt fördelas över hela arbetsåret, utan de skall i viss utsträckning koncentreras till perioder. Detta medför att veckoschemat inom den tekniska sektorn måhända måste ändras flera gånger per år.

I M gymnasieskola kan verkstaden för verktygsmakare i stor utsträckning tjäna som buffert. Denna lokal kan disponeras som »cirkulationsverkstad» omkring 15 timmar per vecka motsvarande mer än 500 årstimmar. Detta täcker väl behovet av verkstad för laborationer. Det är nämligen endast för laborationsgrupperna a—d som lokalproblem eljest uppstår.

Det kan av den föregående redogörelsen synas som om besparingarna i fråga om lokalytor skulle bli tämligen blygsamma. Vad samordningen totalt innebär bör emellertid bedömas i jämförelse med vad som skulle ha erfordrats, om man i stället hade valt att bygga två skolenheter, en för gymnasiet-fackskolan och en för yrkesskolan. Utöver ovan nämnda speciallaboratorier hade då vissa dubbleringar blivit aktuella. Som exempel härpå kan nämnas administrationslokaler, bibliotek, samlingssal, måltidslokal och läkarmottagning. Vidare medför den större skolenheten, som i annat sammanhang framhållits, att behovet av sådana lokalreserver,

som alltid måste finnas för att möta variationer från år till år i fråga om elevernas fria ämnesval, relativt sett minskar. Sannolikt kan också elevantalet i tillvalsgrupperna komma att bli något högre i den större skolenheten.

Den ojämförligt största besparing som följer med ett genomförande av YB:s förslag ligger emellertid i det dubbla utnyttjandet av skolverkstäderna. Detta sammanhänger dock inte med integrationen.

YB bedömer att tillämpningen av dess förslag på M gymnasieskola reducerat erforderliga lokalytor med totalt inemot 2500 m^2 vilket, om hänsyn jämväl tages till utrustning med inventarier, maskiner och övrig materiel, torde svara mot ca 4 milj. kronor.

19.7 Blockutbildningarnas organisation i M gymnasieskola

I kapitel 11 har beskrivits hur flertalet yrkesutbildningar skall byggas upp i block som successivt smalnar mot utbildningstidens slut. De inledande blocken skall vara gemensamma för två eller flera besläktade yrken. En sådan uppbyggnad av utbildningarna kan organiseras efter olika principer. I det följande skall lämnas en beskrivning av hur blockutbildningen förutsättes bli organiserad inom M gymnasieskola. Det bör poängteras att organisationen givetvis är beroende av de förutsättningar, som skolorganisationen erbjuder. Detta innebär att olika organisationsformer måste tillämpas. Den organisation, som tillämpas i M får således ej betraktas som modell för andra gymnasieskolor. M gymnasieskola utgör endast *ett* exempel på hur blockorganisationen kan byggas upp.

19.7.1 Humanistisk-social sektor. Inom ifrågavarande sektor finns i M bl a en konsumtions- och vårdteknisk linje. Som framgår av tidigare beskrivningar skall den första terminen ha samma innehåll oavsett vilken gren som väljes under den andra terminen. I årskurs 1 finns 50 elever, vilka är indelade i 4 grupper. Två hushållslärare och två vårdlärare är engagerade för undervisningen inom resp. ämnesområden. Under andra terminen förändras lärarnas undervisningssituation. De båda vårdlärarna undervisar var sin grupp inom vårdgrenen. Den ena hushållsläraren undervisar huvudsakligen i den konsumtionstekniska grenen och den andra hushållsläraren leder utbildningen i yrkesteknik för eleverna på storhushållsgrenen.

19.7.2 Ekonomiska sektorn. Det synes inte medföra några problem att organisera utbildningen inom den distributions- och kontorstekniska linjen i M gymnasieskola. Eftersom det inledande odifferentierade blocket har en längd av ett år och utbildningstiden efter grenuppdelningen också är ettårig blir lärarbehovet vid den ekonomiska sektorn konstant under hela arbetsåret. I M gymnasieskola finns bl a en heltidsanställd ämneslärare med praktisk erfarenhet från distributionsföretag.

19.7.3 Den tekniska sektorn. I kapitel 11 har beskrivits den principiella uppbyggnaden av utbildningsblocken inom den byggnadstekniska linjen. Av figuren sid 00

framgår att under den första terminens första hälft skall betongarbetare, byggnadsträarbetare, murare och målare få samma utbildning. I M finns endast utbildningar för byggnadsträarbetare, betongarbetare och målare. Utbildningen organiseras på följande sätt under denna första period:

Perioden, som omfattar ca 9 veckor, indelas i tre etapper om vardera tre veckor. Eleverna indelas i tre grupper och lärarna i de tre verkstäderna tar hand om var sin grupp. Byggnadsträläraren meddelar sin grupp verktygskännedom och övrig grundläggande yrkesteknik inom sitt speciella område. Yrkesläraren för betongarbetare meddelar eleverna i sin grupp vissa grundläggande kunskaper och färdigheter inom betongarbetaryrket. Yrkesläraren för målare ger sin elevgrupp grunderna i måleriyrket. — Dessutom förutsättes att respektive lärare ger eleverna en utvidgad yrkesorientering inom sitt speciella yrke. — Var tredje vecka byter lärarna grupper. I och med att den nionde utbildningsveckan avslutas har samtliga elever fått lika lång utbildning av var och en av de tre lärarna. Fr o m den tionde utbildningsveckan blir målarelevernas utbildning inriktad enbart på måleriyrket. Byggnadsträarbetarna och betongarbetarna fortsätter terminen ut i ett gemensamt utbildningsblock. I princip organiseras detta block på samma sätt som under den första delen av terminen. Skillnaden är den att under den andra hälften av terminen är det endast två lärare och två grupper. Dessa båda elevgrupper får således utbildas 4 1/2 veckor hos vardera yrkesläraren. Vid första utbildningsterminens slut får eleverna välja om de under nästa termin skall utbildas till betongarbetare eller byggnadsträarbetare.

I M gymnasieskola finns ingen utbildning av murare. Enligt den föreslagna blockprincipen skall utbildningen för betongarbetare och murare ha samma innehåll under det första året. Det skall nämligen vara möjligt exempelvis för ungdomar, som är hemmahörande i M och som vill utbilda sig till murare att under det andra utbildningsåret få avsluta sin utbildning i annan gymnasieskola. För att detta skall vara möjligt måste yrkesläraren för betongarbetare i M ha sådana insikter och färdigheter att han kan meddela en adekvat grundläggande yrkesutbildning för blivande murare. En förutsättning härför är att vederbörande yrkeslärare vid sidan om sin fackutbildning till betongarbetare fått en viss »randutbildning» för muraryrket.

Inom den maskin- och eltekniska linjen finns i M två paralleller av gren för verkstadsmekaniker, och en för vardera svetsmekaniker, fordonsmekaniker och elektriker. De elever som skall utbildas mot dessa specialiteter skall under första terminen få gemensam grundutbildning. Denna skall bl a innehålla moment ur följande områden.

Bänkarbete, borrning, gängning, svarvning, verktygslära, bockning och hopfogning av plåt-, stång- och rörmaterial, nit-, skruv- och bultförband, orientering om löd- och svetsförband, mjuk- och hårdlödning, gasskärning, maskinkonstruktionslära och maskinelement i samband med demonterings- och monteringsarbete, orientering om verkstadens eldistribution, elmotorer och motorskydd, belysningsförhållanden och platsbelysning, skyddsjordning och ansäkring, materiallära och mätteknik.

I M gymnasieområde har man valt att organisera den första terminens utbild-

ningsblock som stationsutbildning. Ifrågavarande gymnasieskola har gynnsamma förutsättningar härför i det att de fem specialverkstäderna ligger väl samlade. Eftersom utbildningen avser för de skilda utbildningsvägarna gemensamma grundläggande utbildningsmoment kan var och en av specialverkstäderna fungera som »station». Organisationen innebär att terminen indelas i fem perioder om vardera ca 3 1/2 veckor. Eleverna tillbringar en sådan period i varje verkstad.

På så sätt kommer de olika utbildningsavsnitten att behandlas av speciallärare och i lokaler med rikligt tilltagen specialutrustning. Även i de fall gymnasieskolan inte har en sådan uppsättning grenar och speciallokaler att denna variant på stationsutbildning kan tillämpas, skall undervisningsinnehållet dock vara detsamma. Det skall sålunda vara möjligt att under utbildningens gång flytta från en skola till en annan.

Grenvalet träffas vid första terminens slut. Den som valt verkstadsmekanisk gren skall — inom ramen för arbetsteknik — kunna välja svetsning med ca 150 timmar och vice versa. I övrigt skall den fortsatta utbildningen helt förläggas till resp. grens specialverkstad.

Fr o m andra utbildningsåret sker en ytterligare grendelning inom el-grenen på en gren för starkströmselektriker och en gren för telereparatörer. Om viss gren saknas vid den egna skolan skall eleverna kunna flytta över till annan gymnasieskola för att erhålla önskad utbildning.

Mellan de skilda gymnasieregionerna kommer det att finnas avsevärda variationer såväl beträffande elevunderlag och differentieringsmöjligheter som beträffande de olika skollokalerna och skolenheternas läge. Det måste följaktligen finnas ett betydande utrymme för variation i gymnasieskolans organisatoriska uppbyggnad. I all planering för det gymnasiala skolstadiet bör dock målet vara att skapa en funktionsduglig helt integrerad gymnasieskola. Vid uppdelning på flera skolenheter skall, så långt detta är möjligt, de olika linjerna inom samma huvudsektor samlas i en och samma skolenhet.

Avslutningsvis vill YB fästa uppmärksamheten på, att i förevarande räkneexempel på ett undantag när, hänsyn endast tagits till den reguljära ungdomsutbildningen. Även andra utbildningar än sådana som ingår i block skall i framtiden liksom hittills organiseras inom den gymnasiala yrkesutbildande skolan. Lokalbehovet för dylika utbildningar har sålunda inte kommit till uttryck i exemplet.

AVDELNING V

Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning

KAPITEL 20

Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning

20.1 Bakgrund — begrepp, nivåer, distribution

20.1.1 Grundutbildning, färdigutbildning och fortsatt utbildning

I det föregående har framlagts förslag om den praktiskt inriktade yrkesutbildningen inom den framtida gymnasieskolan. Därvid har betonats att förslagen beträffande en i princip tvåårig utbildning inom gymnasieskolans ram siktar till att ge en *grundutbildning* och att man i många fall måste förutsätta ytterligare specialisering. Denna senare har kallats *färdigutbildning*. Det har förutsatts att den till stor del skall kunna ske inom arbetslivet som ett led i inskolningsverksamheten, alltså under ledning och ansvar av respektive arbetsgivare.

I de fall den egentliga yrkesutbildningen sker efter gymnasieskolan, alltså på postgymnasial nivå, bör även den postgymnasiala utbildningen räknas som grundutbildning. Detta gäller olika universitets- och högskoleutbildningar. Som exempel kan nämnas utbildning av jurister, civilekonomer och civilingenjörer. Även för dem som erhållit sådan kvalificerad yrkesutbildning erfordras ofta någon form av inskolning i arbetslivet.

Det är emellertid i det nutida näringslivet med dess hårda krav och fortgående tekniska och strukturella förändringar inte heller tillräckligt med att de olika yrkesutövarna har erhållit grundutbildning och färdigutbildning. Under hela den fortsatta yrkesverksamma tiden behövs det därutöver i allmänhet kontinuerligt olika slag av *fortsatt utbildning*. Sådan utbildning är nödvändig för att hålla de specifika yrkeskunskaperna vid liv och för att tillgodogöra sig nya rön och metoder liksom för att ge förutsättningar för avancemang inom yrket. Den kan vidare krävas då man av en eller annan anledning vill eller måste byta yrke. Den behövs därutöver för att man skall kunna hålla sin allmänbildning och samhällsorientering aktuell.

Det måste betraktas som normalt att i framtiden grundutbildningen och färdigutbildningen skall följas av kontinuerlig fortsatt utbildning.

20.1.2 Begreppet vuxenutbildning

Den fortsatta utbildningen kallas numera i regel *vuxenutbildning*.

Begreppet vuxenutbildning är emellertid inte entydigt. I en del fall brukar all utbildning för vuxna föras till vuxenutbildningen. Man gör då en uppdelning efter ålder och talar å ena sidan om ungdomsutbildning och å andra sidan om vuxenutbildning. Vid en sådan uppdelning har ibland gränsen satts vid åldern 18—19 år. All egentlig *skol*utbildning inom den obligatoriska skolan och olika gymnasiala skolformer har

då förts till ungdomsutbildningen, medan den akademiska och övriga postgymnasiala utbildningen betraktas som vuxenutbildning.

En uppdelning efter här antydda linjer är motiverad av inlärningspsykologiska skäl. Undervisningsmetoder, hjälpmedel etc. måste nämligen avpassas efter de studerandes ålder. Ur den synvinkeln erbjuder inte den postgymnasiala utbildningen några problem. Alla studerande inom denna sektor har uppnått vuxen ålder antingen de tillägnar sig grundutbildning eller fortsatt utbildning. När det däremot gäller att ge vuxna utbildning på lägre nivå — utbildning som motsvarar grundskolans högstadium och utbildning inom det gymnasiala stadiet — måste dessa problem särskilt beaktas. Vid överförandet av ungdomsutbildningens kurser till vuxenstuderande måste sålunda den pedagogiska utformningen av undervisningen anpassas till de vuxnas speciella förutsättningar och behov.

I sammanhanget må också påpekas att genom riksdagsbeslut i fråga om den arbetsmarknadsmässigt motiverade utbildning, som drivs i samverkan mellan skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen, den undre gränsen för vuxenutbildning satts vid 21 år.

YB vill för sin del i det följande *använda begreppet vuxenutbildning enbart som liktydigt med fortsatt utbildning.* Det är också i den bemärkelsen begreppet vuxenutbildning kommit att användas i den pågående utbildningspolitiska debatten. Grundutbildningen kan visserligen, om den följer en reguljär studiegång upp genom det postgymnasiala stadiet, i och för sig inkludera även vuxna, men härvidlag är det fråga om utbildningsvägar, som redan från början har lagts upp för att leda fram till en viss yrkesutbildning. *Vuxenutbildningen i den begränsade mening YB använder begreppet avser däremot utbildning, som tas upp efter en tidigare avslutad eller avbruten grundutbildning samt efter en tids yrkesverksamhet. Till vuxenutbildningen förs därmed all utbildning som inte är ett led i grundutbildningen/förstagångsutbildningen. Grundutbildningen kan ha bestått av enbart obligatorisk skolgång, av gymnasial eller postgymnasial utbildning. Vuxenutbildningen måste följaktligen gälla alla nivåerna inom det reguljära utbildningssystemet. Det karaktäristiska är att den skall vända sig till vuxna personer, som har en tids yrkesverksamhet och sålunda erfarenheter av yrkesarbete och arbetsliv.*

Med den här gjorda avgränsningen för vuxenutbildningen följer att gruppen vuxenstuderande har en *speciell ekonomisk och studiesocial situation.* Deras studiesociala problem måste därför särskilt beaktas. YB återkommer till de hithörande frågorna i kapitlet om den skolsociala verksamheten (23.5.3).

20.1.3 Folkbildningsverksamheten en del av vuxenutbildningen

Folkbildning har tidigare ofta använts som ett synonymt begrepp till vuxenutbildning. Sedan vuxenutbildningen numera har kommit att bli alltmer differentierad och gälla såväl allmän utbildning som yrkesutbildning på olika nivåer samt med olika organ och huvudmän som initiativtagare och ansvariga, kan man emellertid inte sätta likhetstecken mellan folkbildningsverksamheten och de olika aktiviteterna inom vuxenutbildningen.

Folkbildningen tog tidigare främst sikte på en allmänt inriktad skolning med syftet att ge dels förbättrad allmänbildning, dels en bättre samhällsorientering. Men också i det fallet har under senare år stora förändringar skett. Studieorganisationerna har anpassat sig för att möta de olika behoven inom vuxenutbildningsfältet, och de har efter hand vid sidan av sin mera traditionella bildningsverksamhet kommit att få rika inslag även av målinriktad yrkesutbildning.

Folkbildningsverksamheten med studieorganisationernas — och även folkhögskolornas — olika aktiviteter bör enligt YB:s uppfattning också i framtiden anförtros viktiga delar av vuxenutbildningen. Detta måste liksom hittills i betydande utsträckning gälla en verksamhet som studieorganisationerna själva initierar och driver. Det kan också gälla verksamhet som drivs i samverkan mellan samhällets vuxenutbildningsorgan och studieorganisationerna. Av praktiska och administrativa skäl och för att på bästa sätt utnyttja de tillgängliga resurserna måste viss gränsdragning mellan å ena sidan studieorganisationernas verksamhetsområde och å andra sidan samhällets vuxenutbildningsverksamhet göras. YB behandlar hithörande problem i kap. 21.

20.1.4 Övriga termer inom vuxenutbildningen

Utöver begreppen vuxenutbildning och folkbildning förekommer på det ifrågavarande utbildningsområdet en rad termer, vilka används med växlande innebörd. YB vill för sin del göra följande distinktioner.

Fortbildning och *vidareutbildning* är begrepp, som ofta används synonymt. Mer och mer har dock fortbildning kommit att betyda sådan utbildning, som de yrkesverksamma kontinuerligt behöver för att hålla sig à jour med utvecklingen och kunna på ett fullgott sätt fylla sina uppgifter i yrket. Vidareutbildning däremot har kommit att betyda sådan utbildning, som kan kvalificera för mer krävande uppgifter och alltså ge förutsättningar för ett avancemang inom yrket. YB använder termerna enligt dessa bestämningar.

Uppskolning är en term som införts inom vuxenutbildningen under allra senaste tid. Med uppskolning avses också vidareutbildning. Det är dock i detta fall fråga om sådan vidareutbildning, som är arbetsmarknadspolitiskt betingad. Uppskolningen skall sålunda gälla yrkesverksamma personer, vilka kan utbildas för mera kvalificerade uppgifter inom områden där bristen på kvalificerad personal utgör ett hinder för en ökad expansion.

Omskolning är även den en arbetsmarknadspolitiskt betingad vuxenutbildning. Den riktar sig till arbetslösa eller till undersysselsatta, vilka skall lära ett nytt yrke för att kunna föras över till expansiva eller arbetskraftsmässigt underförsörjda områden inom arbetslivet. Omskolningsverksamheten har dock i vissa fall kommit att få en vidgad omfattning. Sålunda kan den ibland syfta till reaktivering av tidigare förvärvsarbetande, t. ex. hemmafruar, och då gäller utbildningen inte ett nytt yrke utan i stället en aktualisering och förbättring av tidigare yrkeskunskaper. I en del fall kan det också vara fråga om en utbildning av personer som tidigare inte erhållit någon yrkesutbildning.

De här omnämnda olika formerna av vuxenutbildning har berörts också i det föregående, främst då i kapitel 4 och 8.

20.1.5 Vuxenutbildningens olika nivåer

I det föregående har angetts att vuxenutbildningen måste gälla de olika nivåerna inom det reguljära utbildningssystemet, med andra ord grundskolans högstadium samt de gymnasiala och postgymnasiala utbildningarna. Detta skall här närmare utvecklas.

Många nu yrkesverksamma har erhållit sin skolutbildning enbart inom den gamla obligatoriska skolan och sålunda slutat sin skolgång efter 6 eller 7 år i folkskolan. Man räknar med att omkring 80 % av de nu i arbetslivet aktiva har enbart en sådan skolmässig utbildning. Yrkeskunskapen har dessa fått genom inskolning och praktisk erfarenhet inom arbetslivet. För många av dessa kan det finnas behov att skaffa sig en utbildning som ungefär motsvarar den som de unga nu får inom grundskolans högstadium. Vuxenutbildningen måste tillgodose detta behov genom att åt de vuxna erbjuda kurser av olika slag på samma nivå som grundskolans högstadium.

De generationer som nu går i den 9-åriga grundskolan eller som under de närmaste åren kommer att börja sin skolgång kommer till stor del att skaffa sig också en gymnasial utbildning. Enligt den nu aktuella planeringen, varav YB:s förslag om den gymnasiala yrkesutbildningen utgör en del, skall omkring år 1970 80—85 % av årskullarna ges möjlighet att skaffa sig något slag av gymnasial utbildning. För de redan nu yrkesverksamma kommer härigenom att uppkomma ökande behov även av gymnasial utbildning. Denna måste ges i form av vuxenutbildning. Åt vuxna måste sålunda erbjudas kurser som motsvarar vad ungdomen får inom gymnasieskolan som helhet, dvs. vad vi nu kallar gymnasium, fackskola och yrkesskola.

När det gäller vuxenutbildning motsvarande grundskolans högstadium, gymnasiet och fackskolan har gymnasieutredningen under sin andra utredningsetapp utarbetat förslag, vilka nyligen framlagts i betänkandet Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU 1965: 60). Dessa förslag skall i ett följande avsnitt kort refereras.

Enligt YB:s mening måste även genom vuxenutbildningen ges möjligheter åt de redan yrkesverksamma att skaffa sig utbildningar av det slag som gymnasieskolans yrkessektor kommer att tillhandahålla ungdomen. Yrkessektorns kurser skall — liksom när det gäller grundskolans, gymnasiets och fackskolans linjer — kunna väljas fritt och kombineras på det sätt som bäst tjänar den enskilde. Det skall sålunda vara möjligt för den vuxenstuderande att följa en viss utbildningslinje som helhet så som den är upplagd i ungdomsutbildningen eller också att sammanställa ett eget utbildningsprogram av olika kurser. Om valda delkurser tillsammans motsvarar utbildningsgången inom en reguljär utbildningslinje, skall naturligtvis den vuxenstuderande få samma kompetens som studerande inom den reguljära linjen.

Den postgymnasiala utbildningen har behandlats inom en särskild arbetsgrupp. Rapporten från denna grupp redovisas tillsammans med de olika branschgruppernas rapporter (Bil. 5). De olika branschgrupperna fortsätter emellertid sitt arbete med utredningar om avnämarnas behov och önskemål beträffande den postgymnasiala

utbildningen. YB kan sålunda i det nu föreliggande betänkandet inte framlägga slutgiltiga förslag om den postgymnasiala utbildningen utan avser att i ett senare betänkande mera utförligt behandla den postgymnasiala utbildning, som enligt direktiven tillhör YB:s utredningsområde. En första redovisning med vissa principiella ställningstaganden vill dock YB framlägga redan i detta betänkande. Detta material presenteras i ett senare avsnitt (20.5).

YB anser, att det också på den postgymnasiala nivån kommer att krävas ökade insatser inom vuxenutbildningen. Här bör de vuxna i betydande utsträckning kunna hänvisas till de reguljära utbildningsvägarna. Inom denna nivå föreligger det nämligen inte, vilket i det föregående påvisats, någon pedagogisk motivering för en uppdelning, eftersom det även inom de reguljära utbildningarna är fråga om vuxna studerande.

Vuxenstuderande enligt YB:s terminologi kan emellertid av andra skäl behöva specialanordningar. Redan yrkesverksamma är sålunda mera bundna till sin ort än de reguljärt studerande. De kan vilja bedriva sina studier vid sidan av sin yrkesverksamhet. Ofta lägger familjeförhållandena hinder i vägen för att under längre tid förlägga studierna till annan ort. Enligt YB måste beaktandet av dessa och liknande speciella inslag i de vuxenstuderandes situation leda till slutsatsen, att postgymnasiala utbildningsanordningar för vuxenstuderande måste decentraliseras i betydligt större utsträckning än den reguljära postgymnasiala utbildningen. Dessa problem skall ytterligare belysas i avsnittet om den postgymnasiala utbildningen.

20.1.6 Vuxenutbildning utanför det reguljära utbildningssystemet

I det föregående har huvudsakligen talats om sådan vuxenutbildning som är parallell till det reguljära utbildningssystemet. Det föreligger emellertid även behov av vuxenutbildning, där studierna gäller sådana ämnen och ämneskombinationer som inte har några egentliga motsvarigheter inom detta system.

Som exempel på detta slag av utbildning kan nämnas arbetsledarutbildning, bankutbildning, högre företagsekonomiska kurser, företagsutbildning för tekniker och ingenjörer, olika slag av inomverksutbildning som polisutbildning, försvarets utbildning, kanslistutbildning och affärsverkens utbildning. Som framgår av exemplen är det också här fråga om utbildning på olika nivåer. I en del fall räcker den obligatoriska skolan som förutbildning, i andra fall är det fråga om en yrkesutbildning som kräver något slag av gymnasial förutbildning. I en framtid torde det dock mest bli fråga om yrkesutbildningar på postgymnasial nivå.

De olika utbildningarna av här berört slag har ofta vuxit fram spontant inom olika grenar av näringsliv och förvaltning. Man har då försökt tillgodose sina egna specifika behov och i regel inte sökt samverkan med andra liknande verksamheter med likartade utbildningsbehov. Utbildningsområdet i fråga har härigenom kommit att bli synnerligen splittrat med ett stort utbud av utbildningar. Ändå förefaller det som om föreliggande starkt differentierade behov inte på ett tillfredsställande sätt täcks in av verksamheten. Det synes YB angeläget att också utbildningar av här antytt slag närmare kartläggs och att det därefter prövas i vilken utsträckning sam-

ordning genom samhällets försorg kan ske så att dels de föreliggande utbildningsbehoven bättre tillgodoses och dels de tillgängliga samlade resurserna bättre utnyttjas. YB avser att i sitt fortsatta utredningsarbete med den postgymnasiala utbildningen återkomma till de hithörande problemen.

20.1.7 Olika distributionsvägar för vuxenutbildningen

När man har att ta ställning till den framtida vuxenutbildningens uppläggning, är det också viktigt att granska de distributionstekniska problemen. Man måste med andra ord pröva vilka distributionskanaler som bör användas för att man snabbast och effektivast skall kunna bygga upp en vuxenutbildning som motsvarar de föreliggande behoven. Följande »huvudkanaler» för förmedling av vuxenutbildning har i det föregående omnämnts:

1. Det reguljära utbildningsväsendet:
   a) Grundskola,
   b) Gymnasieskola — gymnasium, fackskola och yrkesskola integrerade enligt YB:s förslag i det föregående,
   c) Universitet, högskolor och andra postgymnasiala utbildningsanstalter.
2. Folkbildningen med främst studieförbundens verksamhet.
3. Intern utbildning inom företag, verk, organisationer etc.

Till detta kan läggas

4. För vuxenutbildningsbehovet speciellt konstruerade utbildningsenheter. Dessa kan vara antingen enbart administrativa organ knutna till någon av de under punkt 1 redovisade institutionerna eller särskilda utbildningsanstalter. (T. ex. folkhögskolorna och Statens institut för hantverk och industri kan sägas sedan länge ha fungerat som sådana speciella anstalter för vuxenutbildning. Till särskilda enheter förläggs också större delen av den av AMS och SÖ bedrivna omskolningsverksamheten.)

Utöver de ovan uppräknade fyra olika kategorierna kan nämnas

5. Korrespondensundervisningen samt
6. Radio- och TV-undervisning.

Dessa senare är dock även att betrakta som hjälpmedel och kan komma till användning ensamma eller i kombination inom samtliga de under punkt 1—4 redovisade distributionskanalerna. Just för vuxenutbildningen torde emellertid såväl korrespondensundervisningen som undervisning via etermedierna kunna utnyttjas i stor omfattning. Enligt YB:s mening bör därför de möjligheter som här öppnar sig i en framtid särskilt uppmärksammas för vuxenutbildningens behov.

Som redan framgått av det föregående anser YB att vuxenutbildningens behov när det gäller såväl grundskolenivån som den gymnasiala nivån måste tillgodoses med specialanordningar enligt punkt 4. Detta gäller också till viss del den postgymnasiala nivån.

Så långt det är möjligt måste dock det reguljära utbildningsväsendets resurser i fråga om administration, lärare, lokaler och hjälpmedel utnyttjas för vuxenutbildningen. Detta skall närmare utvecklas i ett följande avsnitt, där YB:s förslag beträffande specialanordningar för vuxenutbildningen framläggs.

20.2 Vuxenutbildningens nuvarande omfattning

20.2.1 Vuxenutbildningsområdet mycket svåröverskådligt

Den inledande redovisningen torde ha visat att vuxenutbildningen redan nu har byggts ut till ett mycket variationsrikt mönster. Detta gäller såväl innehåll och målsättning som organisation och sättet för distributionen samt den kvantitativa omfattningen.

I den officiella statistiken ges uppgifter för vuxenutbildningens omfattning endast för de delar som står under tillsyn av skolöverstyrelsen. Det är den vuxenutbildning som drivs inom skolväsendet samt av de statsunderstödda studieförbunden. Skulle området som helhet på ett tillfredsställande sätt kartläggas, krävs ett omfattande utredningsarbete.

YB har under sin första utredningsetapp av tidsskäl varit tvingad att i främsta rummet behandla och ge förslag om den reguljära gymnasiala yrkesutbildningen. På grund härav har det inte varit möjligt att genom egna undersökningar kartlägga vuxenutbildningsområdet. YB har emellertid för sina bedömningar funnit det nödvändigt att skaffa sig en ungefärlig översikt över den nuvarande vuxenutbildningen och har därför tagit del av tidigare gjorda undersökningar. Den kortfattade redovisning som i det följande skall ges har till stor del måst bygga på sådana undersökningar, främst på en under föregående år av TCO:s utbildningskommitté avlämnad rapport (Utbildningspolitiskt program för tjänstemannarörelsen, Stockholm 1964).

Grupperingen vid redovisningen har gjorts efter huvudgrupperna av kursanordnare enligt följande:

1. Vuxenutbildning inom skolväsendets ram.
2. Postgymnasial vuxenutbildning under SÖ och universitetskanslersämbetet (UKÄ).
3. Studieförbundens verksamhet.
4. Vuxenutbildning för statligt anställda.
5. Vuxenutbildning i landstingens, städernas och landskommunernas regi.
6. Utbildningsverksamhet inom industrin.
7. Utbildning för hantverk och viss industri.
8. Utbildning inom handel och övriga servicenäringar.
9. Arbetsmarknadsorganisationernas utbildning.
10. Vissa folkrörelsers utbildningsverksamhet.
11. Korrespondensundervisning.
12. Radio- och TV-undervisning.

20.2.2 Vuxenutbildning inom skolväsendets ram

Yrkesskolornas deltidskurser. Vid yrkesskolorna bedrivs en omfattande deltidsundervisning i huvudsakligen yrkesutbildande syfte. För denna har redogjorts i kapitel 4 samt lämnats en del statistik i kapitel 5. I detta sammanhang må det räcka att ange att deltidskurserna under senare år brukat samla omkring 100 000 deltagare.

Till detta kommer viss vuxenutbildning vid de särskilda yrkesskolorna för jordbruk, trädgårdsnäring och skogsbruk. Även för denna utbildning har redogjorts i kapitel 4 (4.4).

Också vid de av landstingen drivna vårdyrkesskolorna gäller utbildningen till viss del vuxenstuderande i YB:s mening.

Kvällsgymnasier, vuxenläroverk och folkhögskolor. I hela landet drivs 35 *kvällsgymnasier.* Därav är 25 allmänna gymnasier, 8 tekniska gymnasier och 2 handelsgymnasier. Antalet elever vid dessa uppgår till ca 3 700, 900 respektive 100, alltså sammanlagt närmare 5 000.

Vid de båda *vuxenläroverken* — i Norrköping och Härnösand — var antalet elever under läsåret 1963/64 ca 1 200.

Det finns ungefär ett 100-tal *folkhögskolor* i landet. Det årliga elevantalet vid vinterkurserna uppgår till omkring 10 000, vid sommarkurserna till omkring 2 000.

AMS:s och SÖ:s omskolningsverksamhet. Arbetsmarknadsstyrelsen redovisar varje månad omfattningen av omskolningsverksamheten. De senast tillgängliga uppgifterna gäller oktober månad 1965. Enligt dessa pågick 954 kurser och 239 ytterligare höll på att planeras. Antalet personer under utbildning vid omskolningskurser uppgick vid tiden för uppgifternas sammanställande till ca 15 000. Totalt beräknas f. n. omkring 40 000 personer årligen genomgå omskolningskurser. Detta innebär att ca 1 % av arbetskraften årligen ges omskolning. Enligt AMS planer kommer omkring år 1970 ca 2 % av arbetskraften att beredas omskolningsmöjligheter.

20.2.3 Postgymnasial utbildning under SÖ och UKÄ

Att fastställa antalet vuxenstuderande vid universitet och högskolor enligt den av YB gjorda begränsningen av vuxenutbildningsbegreppet torde vara helt ogörligt. Här skall endast nämnas att skolöverstyrelsen under senare år har ordnat en ganska omfattande decentraliserad akademisk undervisning eller motsvarande, vilken främst syftat till att vidareutbilda yrkesverksamma lärare. I årets petita från berörda ämbetsverk föreslås att denna verksamhet skall flyttas från SÖ till universitetskanslersämbetet.

Studieförbunden ordnar också, som framgår av det följande, akademiska kurser eller motsvarande. Dessa räknas in under folkbildningsverksamheten och erhåller statsbidrag via SÖ. För den delen av den postgymnasiala vuxenutbildningen har inte föreslagits överflyttning till UKÄ. Enligt ett riksdagsbeslut hösten 1964 skall emellertid viss översyn göras av sådan decentraliserad akademisk utbildning för att bl. a. pröva hur den bör samordnas med den övriga akademiska utbildningen.

Som postgymnasial vuxenutbildning i YB:s mening torde vissa nyinrättade utbild-

ningar för studenter till en del kunna räknas. Hit hör bl. a. den högre sekreterarutbildningen och civilsekreterarutbildningen. Flera nya praktiska postgymnasiala utbildningar har under senare år diskuterats, bl. a. i en inom Uppsala studentkår på UKÄ:s uppdrag utarbetad promemoria, »Universitet och yrkesutbildningar», avlämnad år 1964. I det fallet avses emellertid i främsta rummet reguljära utbildningar för studenter. Om utbildningar av detta slag kommer till stånd, torde de dock även kunna tjäna som kompletterande utbildning för sådana som redan avlagt en akademisk examen.

20.2.4 Studieförbundens verksamhet

Antalet deltagare i studieförbundens studiecirkelverksamhet uppgår numera årligen till ca 1 miljon. Det statistiska materialet visar inte i vilken utsträckning personer deltar i mer än en studiecirkel.

Man har beräknat att antalet deltagare i studieförbundens mera målinriktade kurser under de senaste studiesäsongerna har uppgått till minst 100 000 årligen.

20.2.5 Vuxenutbildning för statligt anställda

Inom den statliga förvaltningen och de statliga affärsverken drivs fortbildnings- och vidareutbildningsverksamhet i betydande omfattning.

För statsförvaltningens tjänstemän ordnas kurser genom civildepartementets utbildningsorgan personalutbildningsnämnden. Regionalt drivs viss kursverksamhet av länsstyrelserna.

Intern utbildning sker i de olika förvaltningsverken, t. ex. SÖ, AMS, socialstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statistiska centralbyrån och civilförsvarsstyrelsen. Kurser ordnas såväl för fortbildning som för vidareutbildning. Den mest omfattande kursverksamheten sker numera under SÖ:s ledning för landets lärare inom olika skolformer.

Inom affärsverken är den interna utbildningen sedan länge väl utbyggd. Den ingår här som ett reguljärt led i en rad olika karriärer. Som exempel på sådana inomverksutbildningar på i regel postgymnasial nivå kan nämnas postexpeditörsutbildning, stations- och kontorsskrivarutbildning samt teleassistentutbildning.

Försvaret driver också en omfattande intern utbildningsverksamhet för sina olika personalgrupper: underbefäl, underofficerare, officerare och civilanställda. Även vissa inslag i rekrytutbildningen liksom civilförsvarsutbildningen kan sägas vara former av vuxenutbildning.

Inom polisväsendet och tullverket sker i allmänhet också själva yrkesutbildningen internt.

De här nämnda utbildningarna inom förvaltning, affärsverk etc. kan till större delen föras till kategorin vuxenutbildning i YB:s mening, eftersom de vänder sig till redan yrkesverksamma och syftar till att ge fortbildning eller vidareutbildning.

Som exempel på intern utbildning inom den statliga sektorn följer här redovisning av personalutbildningsnämndens och postverkets utbildningsverksamhet.

Statens utbildningsverksamhet för vissa tjänstemän

Staten bedriver utbildningsverksamhet bl. a. genom personalutbildningsnämnden. För år 1963 redovisar personalutbildningsnämnden följande rörande sin kursverksamhet.

	Antal kurser	Antal deltagare
Amanuenskurser	3	60
Assistentkurser	1	20
Biträdeskurser	23	690
Chefskurser	1	20
Kanslistkurser	3	75
Kontorsarbetsledarkurser	1	18
Kurser för lokala kursorganisatörer	2	28
Vårdarkurser (fångvårds- och alkoholistanstalter, ungdomsvårdsskolor)	1	30
	S:a 35	S:a 941

Postverkets personalutbildning

Antal utexaminerade elever under år 1963 från kurser i postskolans regi.

1961—1963 års postassistentkurs	48
1961—1963 års postexpeditörskurs	259
1963 års stationsmästarkurs	27
1963 års kurs i utrikes sortering	29
1962—1963 års kontoristkurs	46
1962—1963 års överpostiljonskurs	76
1962—1963 års expeditionskurs	232

Antal deltagare vid postskolans övriga kurser under 1963.

Administrativ fortbildningskurs	27
Fortbildningskurs för arbetsledare	263
Utbildning av postiljonsaspiranter	1 144
Fritidsstudier med bidrag av postmedel	177

20.2.6 Vuxenutbildning i landstingens, städernas och landskommunernas regi

För de anställda vid landstingens institutioner har utbildningen under senare år betydligt utbyggts. Efter förslag från en särskild kommitté drivs nu kursverksamhet inom följande områden: a) arbetsledning och personalledning, b) organisations- och rationaliseringsfrågor, c) landstingskommunala frågor, d) fackutbildning och speciell yrkesutbildning samt e) företagsnämnds- och arbetarskyddsfrågor. Landstingsförbundet har nu också skaffat en egen skola för sin centrala utbildningsverksamhet.

Inom Svenska stadsförbundet finns en särskild utbildningssektion sedan år 1957. Genom dess försorg ordnas kurser för arbetsledare och olika chefsgrupper, för olika specialister t. ex. inom de kommunala verken, för bibliotekspersonal, för administrativ och exekutiv personal etc. Därutöver ordnar även vissa städer egna kurser. Som exempel kan nämnas att personalutbildningsnämnden inom Stockholms stad årligen samlar ca 2 000 deltagare till olika slags kurser och konferenser.

Kommunskolan i Sigtuna, som ägs av Svenska stadsförbundet och Svenska kommunförbundet, har omfattande fortbildning av kommunala förtroendemän och kommunalanställda. Vid Kommunskolan anordnas årligen över 100 kurser och kon-

ferenser. Antalet deltagare per år uppgår till nära 5 000 och antalet studiedagar till omkring. 21 000.

Ungefär hälften av kurserna är Kommunskolans egna. Dessa kurser planläggs och genomförs av skolans personal. Som föreläsare och gruppledare anlitas kommunala experter, huvudsakligen anställda i kommunförbunden, samt personal från statliga verk och andra specialister. De två senaste åren har — förutom kurser för förtroendemän — anordnats fortbildningskurser för socialvårdschefer, socialassistenter och annan personal inom socialvårdens olika grenar, skolkamrerare och skolassistenter, personal inom bostadslåneverksamheten, personal med uppgifter inom samhällsplaneringen, kommunaldirektörer, kommunalkamrerare, kommunalingenjörer, bostadsförmedlingspersonal, kontoristpersonal vid kommunal- och skolkontor, avlöningsförrättare, brandchefer, musikledare samt skolchefer, gymnasierektorer och andra skolledare. Kommunskolan har också korrespondensundervisning samt producerar bild- och ljudband för kommunal information.

Den andra hälften av kursverksamheten vid Kommunskolan omfattas av kurser och konferenser, anordnade av kommunförbunden och andra kommunala sammanslutningar, enskilda kommuner, statliga verk samt skilda organisationer.

20.2.7 Utbildningsverksamheten inom industrin

Uppgifter om den interna utbildningens omfattning inom industrin är med vissa undantag svåra att få fram. Man kan dock fastställa att en betydande utbildningsverksamhet bedrivs *lokalt inom olika företag*. Detta gäller dock i allmänhet enbart de större eller medelstora företagen.

Många företag anordnar egen utbildning för industriarbetare. Sker denna helt i företagens egen regi kallas skolorna industriskolor eller företagsskolor. Sker utbildningen i samverkan med samhällets yrkesskolor, talar man om inbyggda skolor eller växelutbildning. För de olika slagen av företagsutbildning gällande industriarbetare har redogjorts i kapitel 4 (4.2.2 och 4.3.2). 62 % av de företag som ingått i den nedan redovisade SIF-undersökningen bedriver arbetareutbildning i någon av de här nämnda formerna.

Svenska industritjänstemannaförbundet (SIF) har våren 1965 genomfört en undersökning om den aktuella tjänstemannautbildningen inom företag med mer än 100 tjänstemän. Av denna framgår att 76 % av landets industriföretag kontinuerligt bedriver någon form av sådan utbildning (arbetsledarutbildning då ej medräknad). 41 % av de tillfrågade företagen har egen utbildningsavdelning. Mest satsar man på utbildningen av tekniker och ingenjörer. Teknikerutbildning driver sålunda 68 % av företagen, medan kontorsutbildning tillhandahålls av 50 % och personalledarutbildning av 32 %. Arbetsledarutbildning förekommer hos 65 % av företagen. Jämförelser med en liknande undersökning år 1962 visar på en markant ökning av företagens utbildningsinsatser. Teknikerutbildningen visar sålunda en ökning på 13 %. Det kan också nämnas att enligt enkätsvaren bidrag till de anställdas fritidsstudier i företagsnyttiga ämnen genom brevkurser lämnas vid 88 % av företagen.

Centralt bedrivs en omfattande intern utbildningsverksamhet inom industrisektorn

dels genom Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och dels genom olika branschorganisationer. SAF ordnar kontinuerligt kurser i företagsledning och personaladministration vid Yxtaholmsskolan, rationaliseringstekniska kurser vid Rationaliseringstekniska institutet (RATI) och kurser i arbetsledning vid Arbetsledarinstitutet (ALI). Det sammanlagda antalet kurser under ett år uppgår numera till omkring 350. Antalet deltagare årligen uppgår till drygt 18 000.

Som exempel på branschförbundens aktivitet på utbildningsområdet kan nämnas att Järnbruksförbundet årligen ordnar ett 40-tal kurser och konferenser med omkring 3 000 deltagare. Kurserna gäller främst arbetsledning och avtalsfrågor.

Arbetsgivare och arbetstagare inom industrin samverkar kontinuerligt på utbildningsområdet genom permanenta samarbetsorgan. Arbetsmarknadens yrkesråd är ett samarbetsorgan mellan SAF och LO i yrkesutbildningsfrågor. För olika branscher eller sektorer inom industrin finns till yrkesrådet knutna yrkesnämnder, f. n. 26. Som samarbetsorgan i utbildningsfrågor för tjänstemännen fungerar Rådet för tjänstemannautbildning (RTI), som består av representanter för SAF och SIF.

20.2.8 Utbildning för hantverk och viss industri

20.2.8.1 Hantverksorganisationernas utbildning. Som huvudorganisation för 44 branschförbund inom gruppen hantverk, mindre industri och närstående servicenäringar genomför Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) viss kurs- och konferensverksamhet, som avser fortbildning och vidareutbildning av företagare. I samarbete med Svenska arbetsgivareföreningens utbildningsavdelning har under senare år på olika orter anordnats en serie konferenser rörande företagsledning och lönsamhet inom mindre industri. Konferenserna syftar i första hand till att ge impulser till förbättrade kalkylationsmetoder och orientering om frågor, som rör personalledning, företagsinformation och marknadsföring. I samarbete med de anslutna branschförbunden ordnar SHIO även kurser och informationsdagar i framför allt företagsekonomiska frågor, i regel byggda på av SHIO:s Ekonomitjänst utarbetade kontoplaner och kalkylationssystem.

Många av SHIO:s branschförbund anordnar i egen regi kurser och informationsdagar rörande yrkestekniska och företagsekonomiska ämnen. Därvid behandlas bl. a. nya arbetsmetoder och nya produkter och materiel samt reklam- och marknadsföringsfrågor. SHIO:s föreläsningsverksamhet förmedlar statsbidrag till kurser och konferenser och till fristående föreläsningar vid informationsmöten med hantverks- och industriföreningar och branschförbund.

SHIO intresserade sig redan vid sin tillkomst år 1905 för hantverksutövarnas och industriidkarnas fortbildning och vidareutbildning och anordnande under många år s. k. mästarkurser i framför allt yrkestekniska och företagsekonomiska frågor. Denna kursverksamhet resulterade år 1922 i upprättandet av ett av organisationen själv drivet hantverksinstitut.

20.2.8.2 Statens institut för hantverk och industri. Det av hantverksorganisationen år 1922 startade Hantverksinstitutet uppgick i det nya staliga verk, som tillkom 1940

under namn av Statens hantverksinstitut, år 1963 namnändrat till Statens institut för hantverk och industri. Detta institut, som har till uppgift att »verka för höjande av yrkesskicklighet och lönsamhet inom hantverk och industri» (SF 108/1963), bedriver bl. a. en betydande fortbildningsverksamhet genom anordnande av kurser av teknisk och företagsekonomisk natur. Verksamheten har vuxit med åren och omfattade budgetåret 1964/65 529 kurser med sammanlagt 12 684 deltagare. Kurserna ordnas i allmänhet i samarbete med de skilda bransch- och yrkesförbunden inom hantverk och industri och är i princip inriktade på att hjälpa de yrkesverksamma att följa med i den tekniska och ekonomiska utveckling, som karakteriserar dagens samhälle. Särskilt organiserade gemensamma kursnämnder sörjer för kursernas aktualitet och intresse för yrkesmännen.

Enligt en särskild undersökning beträffande budgetåret 1963/64 kom detta år ca 60 % av kursdeltagarna från företag med mindre än 100 anställda, 25 % från större företag och 15 % från allmän verksamhet inom stat och kommun, bl. a. ett stort antal yrkeslärare.

20.2.9 Utbildning inom handel och övriga servicenäringar

Inom näringslivets serviceområden — främst handel, bank och försäkring — förekommer också en ganska omfattande intern utbildning, som huvudsakligen vänder sig till de inom respektive branscher redan yrkesverksamma. Liksom inom de statliga verken utgör utbildningen här ofta ett led i karriären för de olika personalkategorierna.

På handelns område ordnas utbildning såväl inom kooperationen som inom den privata sektorn. KF:s centrala utbildning försiggår till stor del på riksskolan Vår Gård i Saltsjöbaden. En motsvarande utbildning inom privathandeln drivs av Köpmannainstitutet i Stockholm. Huvudman för detta institut är Sveriges köpmannaförbund. För central samverkan i utbildningsfrågor mellan företagare och anställda inom handeln är Handelns yrkesråd organ. I detta råd finns representanter för KF och Handelns arbetsgivarorganisation (HAO) samt för Handelsanställdas förbund och Handelstjänstemannaförbundet. Rådet har nyligen ingått som ett branschorgan inom Arbetsmarknadens yrkesråd.

Lokalt bedrivs i regel utbildning inom de större företagen, t. ex. inom varuhusen. Firmor som t. ex. NK, PUB och Åhléns i Stockholm har sådan intern utbildning. Denna ligger till stor del på den nuvarande yrkesskolans nivå — fastän den är mera specialiserad — och vänder sig sålunda mest till ungdomar efter det att de slutat den obligatoriska skolan.

Bankutbildningen har sedan länge till övervägande delen varit ordnad som en intern företagsutbildning. Även inom denna bransch finns samarbetsorgan mellan arbetsgivare och arbetstagare med uppgiften att bevaka och främja utbildningsfrågorna: dels studieråd för affärsbankerna, vari Svenska bankmannaförbundet och Bankernas förhandlingsorganisation samarbetar, dels studierådet för sparbankerna, där representanter för bankmannaförbundet och Svenska sparbanksföreningen ingår.

Kursverksamheten för affärsbankernas personal innefattar årligen omkring 5 000

deltagare och kursverksamheten för sparbankernas personal omkring 2 000 deltagare. I utbildningen används i stor utsträckning brevkurser i kombination med internatkurser. De senare ordnas ofta av bankernas centrala utbildningsinstitut. Samverkan mellan bankernas utbildningsorgan och yrkesskolorna förekommer också.

Svenska försäkringsföreningen svarar för utbildningen av försäkringsbranschens anställda på kontor och fält. Inom försäkringsområdet finns en utbildningsnämnd, där bl. a. Svenska försäkringsföreningen, Svenska försäkringsbolagens riksförbund och Försäkringstjänstemannaförbundet är representerade. Utbildningsnämndens verkställande organ är Institutet för försäkringsutbildning (IFU), vilken fungerar som branschens fackskola och sorterar under SÖ.

De olika försäkringsföretagen har också ofta egen intern utbildning i form av kontorsskolor. Dessa vänder sig huvudsakligen till ungdomar efter den obligatoriska skolans slut och kan jämföras med yrkesskolornas kontorsutbildning. I en del fall drivs utbildningen i samverkan mellan yrkesskola och företag (inbyggda skolor). Den egentliga vuxenutbildningen sker till större delen inom det ovan nämnda institutet.

20.2.10 Arbetsmarknadsorganisationernas utbildning

Att arbetsmarknadsorganisationerna i betydande utsträckning engagerar sig för utbildningsfrågor och då inte minst för vuxenutbildningen har framgått av den föregående redovisningen, där olika samarbetsorgan mellan arbetsgivar- och företagarparterna omnämnts. Även i övrigt försiggår en samverkan inom vuxenutbildningsområdet. Bland nu aktuella sådana insatser kan nämnas den hela landet omfattande kursverksamheten kring företagsnämndsfrågor, som initierats av SAF, LO och TCO.

För SAF:s egen kursverksamhet har redogjorts i det föregående. Såväl LO som TCO bedriver en liknande verksamhet men då med syftet att ge allmän samhällsorientering och facklig skolning. För central kursverksamhet av detta slag driver LO skolor i Brunnsvik och i Åkers Runö. Större fackförbund inom LO som Svenska metallarbetarförbundet och Svenska byggnadsarbetarförbundet har eller planerar liknande skolor. TCO driver två sådana skolor, nämligen Bergendal och Gällöfsta. Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF) och Sveriges lantbruksförbund förfogar tillsammans över föreningsskolan i Sånga-Säby. Utöver de centrala kurserna på de angivna skolorna bedrives en omfattande regional och lokal kurs- och konferensverksamhet. Facklig skolnings- och informationsverksamhet förekommer också inom arbetsmarknadsorganisationer som Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och Statstjänstemännens riksförbund (SR). Vissa delförbund inom TCO och SACO driver dessutom egen fortbildning för sina medlemmar inom respektive yrkesområden i form av kurser av varierande längd.

20.2.11 Vissa folkrörelsers utbildningsverksamhet

De svenska folkrörelserna började mycket snart efter sin framväxt under 1800-talets senare hälft en utbildning av personer för särskilda heltidsuppgifter inom rörelserna.

De fria trossamfunden utbildar vid pastorsseminarier personer för skilda arbets-

uppgifter; så t. ex. Baptistsamfundet vid Betelseminariet i Bromma, Frälsningsarmén vid Krigsskolan i Stockholm, Metodistkyrkan på Överås i Göteborg och Svenska missionsförbundet på Teologiska seminariet i Lidingö. Utbildningstiden skiftar men är i regel fyraårig med minst realexamen eller motsvarande som utbildningsmässigt inträdeskrav (studenter går i regel tre år, akademiker genomgår kortare kompletteringskurser). Huvudvikten i studierna läggs vid teologi, men avsevärd tid ägnas åt nutids- och samhällsorientering. Vid de flesta seminarierna är fleråriг ungdomsledarutbildning inbyggd i kursplanen. Inrättandet av särskilda ungdomsledarinstitut diskuteras inom flera samfund. Utbildningen bekostas helt av samfunden själva.

Utbildningen avser såväl pastorstjänst i Sverige som arbete i utlandet, främst i u-länder (pastorer, ungdomsledare, sjuksköterskor, lärare m. fl.).

Nykterhetsrörelsen anordnar för utbildning av sin personal särskilda korta instruktörskurser jämte fortsättningskurser.

20.2.12 Korrespondensundervisning

De största korrespondensinstituten är Brevskolan, Hermods och NKI — de båda senare numera sammanförda under en gemensam ledning. Därutöver finns flera korrespondensinstitut med specialinriktning, t. ex. Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolags korrespondensskola (LTK), Köpmannainstitutet och Försvarets brevskola.

En meningsfull statistik över korrespondensinstitutens verksamhet tycks för dagen inte kunna erhållas. En sådan förutsätter nämligen att man från instituten kan få uppgifter inte bara om antalet inskrivna elever utan också uppgifter om fullföljande av studierna respektive bortfall. Sådana uppgifter utlämnas emellertid inte.

Korrespondensinstituten drivs som affärsföretag och måste i regel vara självfinansierade. Kostnaderna måste följaktligen täckas av kursavgifterna. Detta medför givetvis vissa komplikationer för planeringen och för utbudet av studieprogram. När kurserna utväljs och framställs, måste nämligen företagsekonomiska bedömningar vara avgörande. Detta gör att det finns god täckning med kurser och studieprogram för mycket frekventa områden men dålig täckning för mindre frekventa områden.

Korrespondenskurser används numera i viss utsträckning som hjälpmedel för skolorna, för den interna företagsutbildningen och som material för studieförbundens cirkelverksamhet. Arbetsgivarna stöder i många fall de korrespondensstuderande genom att efter fullföljda kurser betala igen hela eller delar av kursavgiften.

20.2.13 Radio- och TV-undervisning

Att få kvantitativa mått på deltagandet i etermediernas undervisning är inte möjligt. För det första är det svårt att dra en gräns mellan program med undervisning och övrig programverksamhet, eftersom de förra avlyssnas av många utan bestämda utbildningssyften och de senare i många fall innehåller information och orientering som i och för sig kan anses ge undervisning. Vidare är det svårt att erhålla säkra siffror på lyssnarfrekvensen för de olika programarterna liksom på de enskilda programmen inom dessa.

Att rena studie- och undervisningsprogram möter ett mycket stort intresse kan dock fastslås. Detta bevisas bl. a. av utfallet för utbildningsserier som sänts under senare år, där inköpet av tillhörande kurslitteratur kan utgöra ett visst mått på frekvensen av aktiva deltagare. Som exempel kan nämnas att skriften till TV-serien »Våra barns skola» såldes i ca 80 000 exemplar och att studiematerialet till den akademiska radiokursen i statskunskap rekvirerades av ca 5 000 personer.

Erfarenheterna från USA visar att särskilt TV erbjuder stora möjligheter för vuxenutbildningen. I det fallet står vi i vårt land bara vid en blygsam början. De förslag som nyligen framlagts av 1960 års radioutredning kan emellertid väntas leda till att utbildningsverksamheten även i TV inom få år kan komma att få en betydande omfattning.

20.3 Det framtida behovet av vuxenutbildning

I de föregående kapitlen har i olika sammanhang och från varierande utgångspunkter redogjorts för näringslivets och samhällslivets omdaning samtidigt som det har påvisats hur denna omdaning inverkar på utbildningen och hur utbildningen i sin tur är en dynamisk kraft i det pågående skeendet. Här skall denna utveckling och detta samspel helt kort belysas utifrån de aspekter som är särskilt relevanta för vuxenutbildningen.

20.3.1 Ett samhälle under snabb förändring

Den tid vi lever i utmärks av mycket snabba förändringar. En förutsättning härför är bl. a. forskningens och teknikens framsteg. Som en följd av dessa omstruktureras näringslivet och arbetslivet. Den materiella utvecklingen har härigenom och på grund av andra samverkande orsaker hittills varit mycket gynnsam, vilket i sin tur gett möjligheter till standardförbättringar för den enskilde och till omfattande samhällsreformer. I det senare fallet har inte minst utbildningen ställts i blickpunkten.

Samhällsförändringar och utbildningsreformer hör nära samman och är i stor utsträckning beroende av varandra. Förändringarna är sålunda i många fall möjliga endast om den allmänna utbildningen och specialutbildningen ligger på en hög nivå. Förändringarna själva skapar i sin tur behov av ytterligare utbildning.

De på grund av förändringarna väckta behoven av ökad utbildning måste till stor del fyllas genom vuxenutbildning.

20.3.2 Forskningens och teknikens framsteg

Forskningen har under senare år starkt utbyggts i vårt land liksom i övriga industriellt väl utvecklade länder. Härigenom tillförs ständigt nytt kunskapsstoff.

Det är givet att med den snabba ökningen av kunskapsmassan enbart ungdomsutbildning inte kan vara tillfyllest. Både för den allmänna orienteringen och för medborgerliga och yrkesmässiga insatser måste individerna kontinuerligt skaffa sig nya kunskaper och färdigheter. Att tillgodose detta utbildningsbehov är självfallet en uppgift för vuxenutbildningen.

Genom forskningens nyvinningar möjliggörs de tekniska framstegen. Inom näringslivet för dessa med sig rationaliseringar av olika slag, främst i form av ökad mekanisering och efter hand allt mer långtgående automation. Datamaskiner och programstyrda arbetsmaskiner förändrar på åtskilliga områden förutsättningarna för individernas arbetsinsatser.

Med de tekniska framstegen och därav följande förändringar inom arbetslivet följer krav på den enskilde att lära nytt och att lära om. Även härigenom uppkomna utbildningsbehov måste tillgodoses genom vuxenutbildningen.

20.3.3 Näringslivets allmänna omstrukturering

Inom det nutida näringslivet dominerar industrin och serviceområdet. I vårt land har omställningen från agrara till industriella förhållanden pågått från mitten av 1800-talet. Omställningen är emellertid inte ännu avslutad och har under senare år fortgått i en allt snabbare takt. Detta framgår av statistik över förändringarna under 1950-talet. Andelen sysselsatta inom jordbruk och skogsbruk minskade då med ca 180 000, medan industrin ökade med ca 150 000 och serviceområdet (handel, hantverk, samfärdsel och offentliga tjänster) med ca 175 000.

Nytillskottet inom de expanderande näringsgrenarna kommer delvis från de ungdomskullar som går ut i arbetslivet. Men också många redan yrkesverksamma måste byta yrken. Dessa omställningar för enskilda individer har i betydande utsträckning medfört krav på utbildning till ett nytt yrke. Omskolningen har till stor del skett inom företagen. Därtill kommer den i det föregående redovisade av arbetsmarknadsstyrelsen initierade och i samverkan med skolverket bedrivna omskolningsverksamheten.

YB förutser under den närmaste framtiden — som en följd av den fortsatta industrialiseringen med ökning av industrisektorn och serviceområdet — ett växande behov av vuxenutbildning med syftet att ge omskolning till nya yrkesområden. Till detta kommer behovet av uppskolning inom företagen för att fylla den ökade efterfrågan på kvalificerad arbetskraft.

Den brist på arbetskraft som nu råder beräknas bli bestående under lång tid framåt. Den enda större arbetskraftsresursen inom landet är de hemarbetande hustrurna. Skall dessa kunna gå ut som förvärvsarbetande krävs emellertid i regel yrkesutbildning — i en del fall från grunden, i andra fall reaktiverings- eller kompletteringsutbildning. Även detta är en viktig uppgift för vuxenutbildningen.

För att fylla bristen på arbetskraft torde man också komma att medge och stimulera en ökad invandring. Även invandrarna kommer att behöva kompletterande utbildning, som måste tillgodoses genom olika former av vuxenutbildning.

20.3.4 Skillnader i skolutbildning mellan yngre och äldre

Bland de nu vuxna har, som tidigare påvisats, större delen erhållit en endast sex- eller sjuårig skolutbildning. De som nu går i skolan får minst en nioårig obligatorisk skolutbildning och huvuddelen dessutom en fortsatt gymnasial utbildning av något slag.

Mellan yngre och äldre yrkesverksamma uppkommer på så sätt under åtskilliga decennier framöver en efter hand allt större skillnad i fråga om den genom skolan erhållna grundutbildningen. Denna skillnad kan medföra ett underläge för de äldre såväl i de personliga relationerna till de yngre som i konkurrensen inom arbetslivet.

Det måste därför skapas möjligheter för de äldre att genom vuxenutbildningen kompensera sin bristande skolutbildning. Detta får anses vara en fråga om social rättvisa, samtidigt som det gäller att utnyttja de äldres kapacitet på bästa sätt. Utbildningsmöjligheter för de äldre måste av båda dessa anledningar ordnas såväl när det gäller mera allmän utbildning som när det gäller specifik yrkesutbildning. Detta kostar i och för sig mycket, men måste samtidigt sägas ha stor betydelse för den ekonomiska tillväxten.

20.3.5 Ett ständigt behov av fortbildning och vidareutbildning

Även de ungdomar som i framtiden efter en god grundutbildning går ut i arbetslivet kommer av olika anledningar att ha behov av en fortsatt utbildning. Det generella fortbildningsbehovet liksom behovet av omskolning och uppskolning har belysts i det föregående. I det fallet kan också de nuvarande och kommande skolårgångarna behöva bli inbegripna, även om de akuta behoven under den närmaste framtiden kommer att accentueras mest för de äldre.

Oavsett vilken grundutbildning ungdomarna skaffar sig kommer de säkerligen i betydande utsträckning som vuxna och yrkesverksamma att vilja vidareutbilda sig. Det måste också vara en ytterligt angelägen utbildningspolitisk uppgift att för alla — och detta oavsett grundutbildningens art — skapa vidareutbildningsmöjligheter. Ingen grundutbildning skall sålunda behöva betraktas som en utbildningsmässig återvändsgränd. Även om det inom gymnasieskolans ram skapas övergångsmöjligheter mellan olika linjer, kan den här angivna målsättningen inte uppnås utan att också betydande insatser görs genom vuxenutbildningen.

Det är väsentligt att ungdomarna inte upplever valet av utbildningsväg i skolan som definitivt. På så sätt kan de mera förutsättningslöst välja efter de anlag och intressen som dominerar i olika åldersskeden. De kan t. ex. i unga år fullfölja en praktiskt inriktad utbildning utan att för den skull vara avstängda från möjligheten till vidareutbildning även med teoretiskt kvalificerad inriktning i vuxen ålder.

Hur väl studie- och yrkesvägledning än kan tänkas komma att fungera, kommer troligen även i framtiden många att göra felval, som de senare önskar korrigera. Också i sådana fall måste vidareutbildningsmöjligheter inom vuxenutbildningen ställas till förfogande.

20.3.6 Vuxenutbildningens kvantifiering

En årskull uppgår f. n. till något över 100 000. I den fullt utbyggda nioåriga grundskolan kommer det alltså att finnas omkring en miljon elever. Med en utbyggnad av det gymnasiala stadiet till att omfatta 80—85 % av respektive årskullar omkring år 1970 kommer ytterligare ca 200 000 ungdomar att inkluderas i det reguljära skol-

systemet. Till detta kan läggas studerande inom den postgymnasiala nivån till ett antal av 100 000—150 000.

De arbetsföra åldrarna kan i stort sägas sträcka sig från 20 till 65 år. Med årskullar på något över 100 000 ger det sammanlagt ca 5 miljoner människor. Av intresse i sammanhanget är att beräkna hur många av dessa som i framtiden årligen kommer att söka sig till något slag av vuxenutbildning.

I det föregående lämnade uppgifter (20.2) visar att studieförbunden f. n. samlar det största antalet vuxenstuderande, tillsammans ca 1 miljon deltagare i studiecirklar. Åt mera direkt målinriktade studier i studieförbundens regi skulle enligt vissa beräkningar ca 100 000 ägna sig. Lika många deltagare per år redovisar yrkesskolornas deltidskurser. I AMS:s och SÖ:s omskolningsverksamhet deltar årligen omkring 40 000 personer. Folkhögskolor, vuxenläroverk och kvällsgymnasier har tillsammans årligen ca 20 000 elever. Härtill kommer den omfattande interna vuxenutbildningen inom företag, verk, organisationer och liknande samt vuxenutbildning genom korrespondenskurser och radio- och TV-undervisning. För dessa områden synes det omöjligt att få fram preciserade sammanfattande tal. Det torde dock vara klart att man inom utbildningsverksamhet av detta slag får räkna med 100 000-tals deltagare årligen.

I de siffror som ovan nämnts måste givetvis förekomma åtskilliga dubbelräkningar, eftersom samma individer samtidigt kan delta i vuxenutbildning av olika slag. Ändå torde man kunna fastslå att redan den nuvarande vuxenutbildningen inkluderar minst lika många personer, som kommer att få sin utbildning inom hela det framtida reguljära skolsystemet. Kvantiteten utbildning beror dock inte enbart på antalet deltagare utan också på den tid deltagarna ägnar åt sin utbildning. Eftersom vuxenutbildningen till större delen drivs på fritid, kan således inte enbart antalet deltagare användas som mått vid en jämförelse med den reguljära skolutbildningen.

Även om de här sammanfattningsvis anförda siffrorna delvis måste sägas vara mycket ungefärliga, kan de enligt YB:s mening ge en bakgrund till den framtida utbyggnaden av vuxenutbildningen som av olika i det föregående redovisade skäl synes angelägen. YB anser att det f. n. inte finns möjligheter att göra några realistiska beräkningar beträffande omfattningen av denna vuxenutbildning. I stor utsträckning måste problemet ses som en fråga, där samhällets begränsade resurser ifråga om lokaler, lärare, undervisningsmateriel, studiestöd åt eleverna m. m. utgör ett tak. En vidareutbildning av arbetskraften i mera organiserad form och med en avsevärt större volym än hittills bör dock rimligen vara av stor ekonomisk betydelse såväl för den enskilde som för samhället.

Det är emellertid viktigt att resurserna sätts in i, från samhällsekonomiska däri inbegripet arbetsmarknadspolitiska synpunkter, rätt tid och för rätta yrkesgrupper. Här måste delvis en mera kortsiktig bedömning av behoven bli nödvändig i motsats till reguljär yrkesutbildning för ungdom där en mera långsiktig bedömning krävs för möjliggörande av en större stabilitet i skolformerna. Den aktuella arbetsmarknadspolitiska situationen, regionalt eller i hela riket, uppstående arbetslöshet, ökat behov av viss yrkesgrupp måste leda till snabba beslut och igångsättning av utbild-

ningsverksamhet. Samtidigt måste man dock tillgodose ett stort kontinuerligt behov av vuxenyrkesutbildning.

Här summerade fakta och bedömningar leder YB fram till slutsatsen, att man måste skapa en mycket flexibel organisation för den framtida vuxenutbildningen, även om man för denna inrättar permanenta samhälleliga organ. Genom en flexibel organisation kan man nämligen kontinuerligt anpassa utbudet av vuxenutbildning till föreliggande efterfrågan och behov. Med en sådan uppläggning får en mera kortsiktig bedömning bli avgörande för hur utbildningsinsatserna efter hand skall sättas in. Eftersom efterfrågan och behov till stor del kommer att väckas på grund av förändringar, vilka inte långt i förväg i detalj kan förutsägas, torde en sådan metodik enligt YB:s mening vara den enda möjliga.

20.4 Vuxenutbildningen på förgymnasial och gymnasial nivå

20.4.1 Gymnasieutredningens förslag om vuxenutbildning

Gymnasieutredningen (GU) har i sitt nyligen avlämnade betänkande, Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU 1965: 60), gett förslag om hur vuxenutbildning motsvarande lärokurserna inom grundskolans högstadium samt gymnasiet och fackskolan i framtiden skall ordnas. Dessa förslag går i korthet ut på följande.

Kommun föreslås liksom beträffande utbildning för barn och ungdom bli skyldig att bereda även vuxna möjlighet till undervisning. Detta bör fastställas i skollagen.

Vuxenundervisning bör enligt GU huvudsakligen ordnas på deltid. Sådan undervisning gällande kurser inom gymnasium och fackskola bör kunna ordnas på flertalet orter med motsvarande heltidsundervisning. På många av dessa orter kan dock vuxenutbildning av detta slag ordnas endast i begränsad omfattning. Förgymnasial deltidsutbildning, dvs. lärokurser för grundskolans högstadium, skall också ordnas på gymnasieorterna och i undantagsfall även på andra orter. Vuxenutbildningen skall kunna ge såväl fullständig som partiell kompetens.

Vuxenutbildningen bör i huvudsak utnyttja det reguljära skolväsendets resurser. De organisatoriska gränserna mellan ungdoms- och vuxenutbildning måste sålunda enligt GU utsuddas och båda slagen av utbildning som ett integrerat helt ingå i en kommuns skolväsen.

GU föreslår två huvudformer för den vuxenutbildning man haft att utreda: dels vuxenutbildning med lokal rekrytering och dels vuxenutbildning med riksrekrytering.

Den lokala vuxenutbildningsorganisationen föreslås utbyggd utan dröjsmål. Eftersom denna knyts till det reguljära skolväsendet, anser man sig kunna skapa ett flexibelt system, där lokaler, materiel, lärare etc. alltid i viss utsträckning finns att tillgå, även om deltidsundervisningen skulle få mycket växlande omfattning olika år och kanske t. o. m. vissa år helt upphöra.

Den yttre organisationen av den lokala vuxenutbildningen föreslås kunna ordnas enligt två alternativ. Det ena alternativet innebär att vuxenutbildningsinstitutionen utgör en administrativ självständig enhet med egen skolledning. Förutom erforderliga kanslilokaler skall en sådan enhet inte ha några egna lokaler. Om verksamheten

i en kommun blir mycket omfattande bör mer än en sådan enhet kunna upprättas. Det andra alternativet innebär att vuxenutbildningen inordnas i en redan befintlig skolenhet med ungdomsutbildning, varvid ledningen för ungdomsutbildningen även får ledningen för vuxenutbildningen. Det blir beroende på omfattningen av vuxenutbildningen inom de olika gymnasieregionerna vilket av alternativen för organisationen som skall väljas.

Lärartjänsterna i en kommun med vuxenutbildningsinstitution skall kunna konstrueras så, att undervisningsskyldigheten gäller såväl den reguljära skolutbildningen som vuxenutbildningen. Särskild meritering för tjänster inom vuxenutbildningen skall kunna gälla. Detta gäller såväl lärare som ledare. I ledningen för vuxenutbildningen skall kunna finnas såväl rektor som studierektorer.

Vuxenutbildningen med riksrekrytering föreslås ske dels vid de två nuvarande statliga vuxengymnasierna i Norrköping och Härnösand, vilka ombildas till vuxenskolor, dels inom tre nya sådana skolor. Även här förordas en omedelbar utbyggnad. Utbildningen vid vuxenskolorna med riksrekrytering skall drivas som en kombination av brevskolundervisning och lärarledd undervisning vid skolan under vissa perioder. Vuxenskolorna skall dessutom leda viss brevskolundervisning vid sidan av den kombinerade studiegången.

Heltidskurser inom områdena för grundskolans högstadium, gymnasiet och fackskolan föreslås av GU bli förlagda till folkhögskolor. Sådana kurser bör kunna få en regional rekrytering och ha särskilt värde, där lokal vuxenutbildning kan ges endast i begränsad omfattning.

20.4.2 Yrkessektorn inom gymnasieskolan

YB har att ge förslag om hur vuxenutbildning motsvarande den som skall ges i den framtida gymnasieskolans yrkessektor bör ordnas. Först sedan även den delen förts in i planeringen får vuxenutbildningen full täckning för den gymnasiala utbildningen.

YB ansluter sig till GU:s uppfattning att i princip alla ämnen och skolformer inom ungdomsutbildningen ovanför den obligatoriska skolan också skall vara representerade inom vuxenutbildningen. Liksom GU föreslagit full parallellitet inom vuxenutbildningen i fråga om gymnasiets och fackskolans linjer och kurser vill sålunda YB föreslå sådan parallellitet inom vuxenutbildningen i fråga om de framtida motsvarigheterna till yrkesskolans linjer och kurser.

YB har i det föregående föreslagit en integration av gymnasium, fackskola och yrkesskola till en enhetlig gymnasial skolform, benämnd gymnasieskolan. Inom denna kommer då de mot den nuvarande yrkesskolan svarande utbildningarna att ingå som linjer på samma sätt som gymnasiets och fackskolans linjer. Därav måste också följa en till alla delar samstämmig bedömning och likartad behandling för gymnasieskolan som helhet, när det gäller att ordna den motsvarande vuxenutbildningen.

YB:s ställningstagande beträffande vuxenutbildning på den gymnasiala nivån utmynnar sålunda i förslag om att man på varje gymnasieort skall inrätta *vuxenutbildningsinstitut,* vilka allt efter efterfrågan och tillgängliga resurser ordnar parallell-

utbildning för vuxna motsvarande programmet för ungdomsutbildningen dels inom grundskolans högstadium, dels inom gymnasieskolan på respektive ort. Dessa vuxenutbildningsinstitut skall sålunda erbjuda såväl de förgymnasiala och gymnasiala utbildningsprogrammen enligt GU:s förslag för den lokala vuxenutbildningen, som de utbildningsprogram YB i det föregående skisserat för gymnasieskolans yrkessektor.

YB:s förslag om lokala vuxenutbildningsinstitut kommer närmare att utvecklas i avsnitt 20.6.

20.5 Den postgymnasiala utbildningen

20.5.1 Behov av en allmän översikt

Av de nivåer som skall täckas in av vuxenutbildningen är såväl den förgymnasiala nivån, vilken kan sägas motsvara grundskolans högstadium, som den gymnasiala nivån, vilken motsvarar nuvarande gymnasium, fackskola och yrkesskola, väl kartlagda genom delvis genomförda, beslutade eller planerade reformer. Som en del i kartläggningen av det gymnasiala stadiet ingår YB:s redogörelse för och förslag om den gymnasiala yrkesutbildningen i det nu föreliggande betänkandet.

Även den postgymnasiala nivån måste emellertid täckas in av vuxenutbildningen. Utbildningen inom denna nivå har inte på motsvarande sätt granskats och beskrivits. YB har för sin del inte haft möjlighet att göra en fullständig kartläggning av detta område. Den i det föregående omnämnda av YB tillkallade arbetsgruppen för övriga områden har gjort vissa undersökningar och beskrivningar av speciellt intresse vid en bedömning av behovet av nya yrkesutbildningar inom den postgymnasiala nivån, och till det i detta betänkande ingående referatet av arbetsgruppens rapport har tidigare hänvisats (bil. 5). YB finner det därutöver, även för de mera begränsade bedömningar av den postgymnasiala utbildningen som måste göras vid ställningstaganden i fråga om den framtida vuxenutbildningen, nödvändigt att ge en kortfattad översikt över den postgymnasiala utbildningen som helhet.

20.5.2 Begreppet postgymnasial utbildning

Som postgymnasial utbildning har tidigare i allmänhet räknats enbart sådan högre utbildning, som byggt på genomgånget fullständigt gymnasium och studentexamen eller motsvarande. Till den postgymnasiala utbildningen har då räknats i första hand den akademiska utbildningen vid universitet och högskolor. Hit har kommit att räknas också vissa andra högskole- och institutsutbildningar, vilka efter hand allt mer har rekryterats med studenter. Exempel på sådana utbildningar är socionom- och journalistutbildning vid socialhögskolor respektive journalistinstitut.

I och med att vi i framtiden får ett helt annat skolsystem på det gymnasiala stadiet blir det enligt YB:s uppfattning nödvändigt att vidga begreppet postgymnasial utbildning. *Med postgymnasial utbildning bör sålunda enligt YB i framtiden avses all utbildning som bygger på två eller tre års gymnasial utbildning, oavsett inom vilken gymnasial linje denna senare utbildning har meddelats.*

Detta innebär att fortsatt utbildning efter de gymnasiala linjer som motsvarar vad vi nu kallar gymnasium, fackskola och yrkesskola, dvs. *samtliga* linjer i den framtida integrerade gymnasieskolan, så snart den bygger på de inom den gymnasiala utbildningen inhämtade kunskaperna och färdigheterna hänförs till den postgymnasiala nivån. Om däremot en person efter det att han avslutat en två- eller treårig gymnasial utbildning vill komplettera denna med någon kurs från en annan gymnasial linje får denna fortsatta utbildning givetvis räknas som gymnasial.

Det är sålunda innehållet i utbildningen och de krav om förkunskaper detta innehåll förutsätter som avgör om en utbildning skall betecknas som gymnasial eller postgymnasial och inte de studerandes ålder eller den tidsmässiga ordningsföljden för studiernas bedrivande. Någon olika bedömning för den teoretiska respektive den praktiska utbildningen skall emellertid inte förekomma. En postgymnasial utbildning kan sålunda vara antingen huvudsakligen teoretisk eller praktisk. I den mån postgymnasiala utbildningar kräver mer av teoretisk skolning än som inhämtats under de gymnasiala studierna t. ex. inom någon av gymnasieskolans praktiskt inriktade linjer, bör denna teori i regel inhämtas genom gymnasiala kompletteringsstudier.

YB använder i det följande begreppet postgymnasial utbildning i enlighet med den här gjorda definitionen.

20.5.3 Den postgymnasiala utbildningen är till övervägande delen yrkesutbildning

All mera omfattande postgymnasial utbildning måste enligt YB:s mening betraktas som yrkesutbildning. Efter en postgymnasial grundutbildning skall nämligen den studerande vara skickad att inträda i en eller annan yrkesfunktion. I den mån fortsatt utbildning i form av fortbildning eller vidareutbildning förekommer på den postgymnasiala nivån, måste också denna primärt syfta till att göra de deltagande personerna bättre skickade att sköta sina yrkesuppgifter eller också göra dem kvalificerade för mera krävande yrkesinsatser.

Naturligtvis kan man inom den postgymnasiala nivån liksom inom de lägre nivåerna tala om utbildning som en form av inhämtande av allmänbildning eller en form av »kulturkonsumtion». Det kan inom den postgymnasiala nivån gälla t. ex. språkstudier eller studier av ämnen som litteratur- och konsthistoria, som personer bedriver för att berika sitt eget vetande utan att de syftar till att ha direkt bruk för kunskaperna i yrkesverksamheten. Utbildning av detta slag bör självfallet förekomma även i framtiden, och då rimligen med ett betydligt rikare utbud än hittills. YB bedömer emellertid denna utbildningssektor mera vara en angelägenhet för studieförbunden och för radio- och TV-undervisningen. Av den anledningen skall inte detta slag av utbildning i detta sammanhang närmare beröras.

Den mot yrkesverksamhet syftande postgymnasiala utbildningen kan indelas i tre olika grupper nämligen *den akademiska utbildningen, den högre utbildningen vid andra högskolor och institut samt vissa yrkesskolor* och *den interna utbildningen inom företag, verk och liknande*. Dessa olika slag av postgymnasial utbildning skall närmare redovisas i det följande.

20.5.4 Den akademiska utbildningen

Universiteten och högskolorna, där akademisk utbildning ges, är i dag de dominerande postgymnasiala utbildningsanstalterna. Behöriga för studier vid dessa anstalter är de som har studentexamen, handelsgymnasieexamen (3-årig heltidskurs), ingenjörsexamen (3-årig heltidskurs), folkskollärarexamen (4-årig linje), småskollärarexamen (3-årig linje), studentexamen vid antingen Hvilans specialgymnasium eller Försvarets läroverk eller avlagd distriktsåklagarexamen. Olika specialkrav gäller för olika fakulteter. Sedan det nya gymnasiet genomförts, kommer fullständig kurs vid dess samtliga fem linjer att ge motsvarande behörighet under förutsättning att en viss vägd medelbetygsnivå (2,3) uppnåtts.

Den nuvarande utbildningen vid universitet och högskolor är till stor del starkt målinriktad — läkarutbildningen, juristutbildningen, civilingenjörsutbildningen för att nu nämna några exempel. Utbildningen vid de s. k. fria fakulteterna är med undantag av den juridiska och teologiska däremot inte lika målinriktad, även om man kan säga att tendensen är att söka åstadkomma en starkare målinriktning. Den nya lärarutbildningen enligt 1960 års lärarutbildningssakkunnigas förslag kan i det fallet tjäna om exempel. Härutöver kan nämnas att universitetskanslersämbetet nyligen tillsatt en utredning rörande samhällsvetareutbildningen samt avviserat en utredning rörande andra målinriktade utbildningsvägar vid universiteten. Den senare utredningen torde i första hand komma att sysselsätta sig med de förslag till målinriktade utbildningsvägar, som en arbetsgrupp inom Uppsala studentkår framlade år 1964 (den ovan nämnda promemorian »Universitet och yrkesutbildningar»). Möjligheterna att åstadkomma fler målinriktade utbildningsvägar vid universiteten och högskolorna bör enligt YB:s mening vara mycket stora inte minst med tanke på förekomsten av omkring 50 olika discipliner och den differentiering inom olika ämnen som förekommer vid de humanistiska, samhällsvetenskapliga och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna.

I sammanhanget bör även omnämnas den undervisning som omhänderhas av olika studieorganisationer och som bedrivs i ämnen som redan är representerade vid universiteten och högskolorna, nämligen den s. k. decentraliserade akademiska undervisningen. Sådan förekommer som ovan nämnts även under direkt överinseende av skolöverstyrelsen. De problem som är förknippade med den decentraliserade akademiska undervisningen berörs också i proposition nr 141: 1965 rörande 1963 års högskole- och universitetskommittés betänkande (U 63). YB skall inte närmare behandla de hithörande frågorna utan vill här endast peka på det motiverade i att de ses i samband med den radioundervisning i akademiska ämnen som för närvarande pågår eller planeras och de vidgade möjligheter för radio- och TV-undervisningen som kan bli en följd av radioutredningens förslag.

En akademisk undervisning som härutöver kan omnämnas är den som meddelas av Institutet för vidareutbildning av akademiker, en beteckning som i och för sig är något vilseledande, eftersom det här är fråga om orienteringskurser eller kurser av mera praktisk-teoretisk innebörd som inte utgör vidareutbildning i mera vedertagen bemärkelse. Dessa kurser kan emellertid i viss utsträckning utnyttjas, om man

vill åstadkomma fler målinriktade utbildningsvägar. Den avviserade kanslersutredningen torde här ha en del material att utnyttja.

20.5.5 Den högre utbildningen vid andra högskolor och institut samt vissa yrkesskolor

Vid sidan av universiteten och de ovan nämnda högskolorna finns andra högskolor och institut, som numera huvudsakligen rekryteras av studenter och där utbildningen till stor del ligger på postgymnasial nivå. Hit hör socialhögskolorna samt olika utbildningsanstalter för lärare (lärarhögskolor och olika slags seminarier). Hit kan vidare föras sjukgymnastinstituten, journalistinstituten och institut för grafisk utbildning och reklamutbildning, viss utbildning för flygvärdinnor och resebyråpersonal samt högre konstnärlig utbildning (bildkonst, konsthantverk, musik, dramatik etc.).

I sammanhanget kan vidare nämnas att vissa yrkesskolor anordnar kurser på postgymnasial nivå, till vilka kurser sökt sig dels elever direkt efter avlagd studentexamen och dels studerande vid universiteten. Detta senare gäller främst yrkesskolorna i Uppsala och Lund. Till de här anordnade kurserna på postgymnasial nivå hör olika sekreterarutbildningar, bl. a. den högre sekreterarutbildningen, samt kurser i personaladministration och marknadsföring.

Inträdesfordringarna vid de nämnda högskolorna, instituten och yrkesskolkurserna är formellt annorlunda än vid universiteten och de tidigare behandlade högskolorna, eftersom studentexamen i allmänhet inte krävs för behörighet. I praktiken föreligger dock små skillnader som en följd av att — som ovan nämnts — utbildningarna de facto i stor utsträckning rekryteras av studenter. Undervisningen meddelas också i viss omfattning av samma lärare som ombesörjer undervisningen i motsvarande moment vid universiteten eller av lärare med samma kompetens.

Att vissa av de här nämnda utbildningarna på sikt kommer att samordnas med eller integreras i universiteten torde man enligt YB:s mening kunna förutse. Därpå tyder den under senare tid förda diskussionen om socialhögskolornas framtida ställning samt de aktuella förslagen om den framtida journalistutbildningen och lärarutbildningen.

20.5.6 Den interna utbildningen inom företag, verk och liknande

I det föregående har redovisats den utbildningsverksamhet som drivs internt inom företag, verk och liknande (20.2). Åtskilligt av denna utbildning ligger på postgymnasial nivå. Hit kan t. ex. räknas den högre tekniska och företagsekonomiska utbildningen inom industriföretagen, officersutbildningen inom försvarsväsendet samt inomverksutbildningar för de s. k. studentkarriärerna inom posten, televerket och statens järnvägar. Företagsutbildning på postgymnasial nivå förekommer också i betydande utsträckning för personal vid bankerna och försäkringsbolagen. Nämnas kan vidare den högre utbildningen inom tullverket, ordningsväsendet och fångvården.

Landstingens skolor för sjukvårdssektorn kan också i viss mening sägas driva intern utbildning. I varje fall i framtiden kommer vissa av dessa utbildningar till större delen att rekryteras med elever som genomgått något slag av gymnasial utbild-

ning. Den högre sjuksköterskeutbildningen för administrativa och pedagogiska uppgifter hör redan nu definitivt till den postgymnasiala nivån.

Till den här behandlade tredje gruppen postgymnasiala utbildningar kommer säkerligen i framtiden att föras åtskilliga, som nu utgår enbart från grundskolans nivå eller motsvarande. Detta kommer att bli en naturlig följd av reformerna inom det gymnasiala stadiet, varigenom 80—85 % av ungdomskullarna beräknas få något slag av gymnasial minst tvåårig utbildning redan omkring år 1970. Det kan enligt YB:s mening anses sannolikt att större delen av dessa 80—85 % kommer att skaffa sig också något slag av postgymnasial utbildning. Somliga kommer att göra detta i omedelbar följd efter gymnasieskolan, andra i form av postgymnasiala påbyggnadskurser efter en tids yrkesverksamhet.

20.5.7 Framtida behov av nya postgymnasiala utbildningar

Genom den omfattande reformeringen av skolformerna inom det gymnasiala stadiet och genom den ökade frekvensen gymnasiala studier kommer det i framtiden att uppkomma efterfrågan på postgymnasiala utbildningar av nytt slag. Denna efterfrågan bedömer YB kommer att motsvaras av behov av sådan utbildning inom arbetsmarknaden. YB avser här olika slags utbildningar på postgymnasial nivå vid sidan av och som komplement till de traditionella postgymnasiala utbildningarna. Efterfrågan och behov kommer i det fallet enligt YB:s mening att gälla samtliga tre huvudsektorer, varemot den gymnasiala utbildningen är inriktad, nämligen *den sociala, den ekonomiska* och *den tekniska.*

YB kommer, som ovan nämnts, att under sin andra utredningsetapp närmare klarlägga behovet av postgymnasial utbildning inom dessa tre huvudsektorer. Några konkret utformade förslag kan sålunda YB inte i detta betänkande framlägga. Med ledning av de hittills inom arbetsgrupperna och inom YB förda diskussionerna kring de hithörande problemen skall dock i det följande något antydas, vilka slag av postgymnasiala utbildningar det kan bli fråga om.

Inom den tekniska sektorn kommer det nya gymnasiet för den fullständiga gymnasieingenjörsutbildningen att ha ett fjärde år, vilket centraliseras till de 30-tal orter där det redan nu finns tekniska gymnasier. Enligt YB:s mening bör detta fjärde år så småningom utvecklas till en mer differentierad ingenjörsutbildning och föras till den postgymnasiala nivån. Även annan teknisk postgymnasial påbyggnadsutbildning bör efter hand ordnas i anslutning till ingenjörsutbildningen. Dessa påbyggnadskurser skulle ha varierande längd och ge olika slag av specialiserad vidareutbildning dels för redan yrkesverksamma tekniker, dels för sådana som genomgått tekniska linjer inom gymnasieskolan och då de linjer som motsvarar såväl det nuvarande gymnasiets och fackskolans som yrkesskolans. Vid sidan av olika ingenjörs- och teknikergrupper skulle bl. a. arbetsledare och förmän inom industrin ha behov av sådan specialutbildning. Här skulle också kunna ordnas utbildning för laboratoriepersonal inom industrin och vårdområdet.

Inom den ekonomiska sektorn kommer på motsvarande sätt att behövas olika slag av postgymnasiala påbyggnadskurser för yrkesverksamma inom industrin (kontoren

med bl. a. försäljnings- och distributionsavdelningarna) och servicenäringarna (handel, bank försäkring etc.) liksom inom den statliga och kommunala förvaltningen och inom de statliga affärsverken. Här kommer man bl. a. att få ordna ADB-utbildning, kvalificerad sekreterarutbildning (högre sekreterarutbildning och liknande) samt kameral och distributiv påbyggnadsutbildning. De här nämnda utbildningarna skulle givetvis också tjäna som vidareutbildning åt dem som i framtiden genomgått gymnasieskolans olika ekonomiska linjer.

Ett motsvarande behov av postgymnasial utbildning kan även förutses för den sociala sektorn. Redan nu föreligger stor brist på personer med socionomutbildning inom såväl den statliga som den kommunala verksamheten. Samtidigt får nuvarande befattningshavare med socionomutbildning ofta sköta en mängd rutinuppgifter, vilka lämpligen kunde överföras till personal med viss specialutbildning. Personer av nämnt slag skulle säkerligen också kunna vara användbara för många uppgifter inom sjukvården. Även för det konsumtions- och hushållstekniska området förutser YB ett växande behov av påbyggnadsutbildning på postgymnasial nivå. Det gäller här sådana yrken som konsumentupplysare, varuhusvärdinnor, hemkonsulenter, dietassistenter, storhushållsföreståndare, hushållstekniker etc. Vidare kan nämnas utbildning för vissa yrken med anknytning till såväl vårdområdet som servicenäringarna. Det gäller bl. a. receptarier och olika befattningshavare inom turistnäringen (hotell, restauranger, resebyråer etc.).

Postgymnasiala utbildningar av ovan redovisat slag bör, som nämnts, enligt YB:s mening i första hand förläggas till det 30-tal orter dit det fjärde tekniska året centraliseras. Utbildningarna bör under en uppbyggnadstid anknytas till respektive gymnasieskolor. Sedan den postgymnasiala sektorn vid en skola fått en viss omfattning, bör verksamheten överföras till i varje fall administrativt fristående *postgymnasiala institut.*

Postgymnasiala utbildningar av här behandlat slag bör i betydande omfattning lokaliseras till orterna med universitet och universitetsfilialer. Här bör nämligen ett nära samarbete kunna etableras med den akademiska undervisningen, så att de universitetsstuderande erbjuds möjligheter att komplettera sina akademiska kurser och examina med postgymnasiala kurser med mera praktisk inriktning. Formerna för samarbete och samordning mellan å ena sidan universitet och universitetsfilialer och å andra sidan de postgymnasiala instituten får prövas och fastställas efter hand som erfarenheter vinnes.

Utöver de här behandlade postgymnasiala utbildningarna inom den tekniska, ekonomiska och sociala sektorn måste man enligt YB:s mening räkna med ett ökat framtida behov av pedagogisk utbildning av personal med uppgifter inom fritidsverksamheten för barn och ungdom samt inom folkbildningen och den övriga vuxenutbildningen. Det kan vidare gälla pedagogisk »stödpersonal» med specialuppgifter, t. ex. för hjälpmedelsarbete och kurativa uppgifter. I vissa fall kan man tänka sig att sammanföra pedagogiska uppgifter med vårduppgifter, t. ex. inom barnavården och åldringsvården.

Skolöverstyrelsen har i sitt remissyttrande över 1960 års lärarutbildningssakkunni-

gas betänkanden behandlat frågan om de nuvarande klasslärarseminariernas användning efter det att klasslärarutbildningen i enlighet med lärarutbildningssakkunnigas förslag överförts till lärarhögskolor. SÖ har därvid förordat att den frågan skall bli föremål för utredning och att man då skall pröva om de nämnda seminarierna skulle kunna tas i bruk för pedagogisk utbildning av personal av här antytt slag. Det skulle enligt YB:s mening vara av värde om denna utredning kunde ske i nära kontakt med YB:s fortsatta utredningsarbete i fråga om den postgymnasiala utbildningen.

20.5.8 Decentralisering av den postgymnasiala utbildningen

YB har redan i det föregående visat att det ökade behovet av postgymnasiala utbildningar av nytt slag torde kunna tillgodoses endast om de ifrågavarande utbildningarna sprids ut till ett stort antal orter. Därvid har det bedömts som lämpligt att i första hand koncentrera dessa utbildningar till de större gymnasieorter, som enligt föreliggande beslut skall ombesörja gymnasieingenjörsutbildningen under det fjärde året. Hit torde man också i betydande utsträckning kunna decentralisera vissa slag av akademisk utbildning utöver den decentralisering som kan väntas ske som en följd av den ovan nämnda propositionen i anslutning till förslagen från U 63. Till detta kan som ovan antytts komma vissa av de nuvarande seminarieorterna. Man skulle på så sätt få ett hela landet omspännande nät av postgymnasiala utbildningsanstalter, vilka kunde betjäna ganska stora regioner.

För vuxenutbildningens speciella behov torde man emellertid få tänka sig en ytterligare decentralisering av vissa påbyggnadskurser på postgymnasial nivå. Detta torde bli nödvändigt, eftersom redan yrkesverksammas studieförhållanden liksom deras ekonomiska och därmed studiesociala situation kräver specialanordningar. YB förordar att postgymnasiala utbildningar av detta slag på de gymnasieorter, som enligt förslagen ovan inte skulle få speciella postgymnasiala institut, skall ombesörjas av de tidigare omnämnda vuxenutbildningsinstituten. I avsnitt 20.6 utvecklas YB:s förslag om dessa vuxenutbildningsinstitut närmare.

20.5.9 En helhetssyn för det postgymnasiala stadiet

Enligt YB:s mening är det angeläget att man vid den fortsatta planeringen och det framtida reformarbetet anlägger en helhetssyn på det postgymnasiala stadiet liksom man genom beslutade eller planerade reformer har kommit att göra när det gäller såväl den grundläggande utbildningen inom den obligatoriska skolan som det gymnasiala stadiet. Sålunda förefaller det YB angeläget att man snarast möjligt försöker få till stånd en bättre samordning mellan de båda ovan först redovisade postgymnasiala huvudgrupperna, dvs. mellan å ena sidan den akademiska utbildningen vid universitet och högskolor och å andra sidan den högre utbildningen inom övriga högskolor och institut.

Man bör vidare pröva i vilken utsträckning man kan samordna också delar av den interna postgymnasiala utbildningen inom företag, verk etc. med den av samhället drivna postgymnasiala utbildningen i universitet, högskolor och liknande.

På sikt torde det också vara riktigt att de ovan skisserade nya formerna av post-

gymnasiala utbildningar, vilka förutsätts bli starkt decentraliserade, förs in i samordningen. Detta torde kunna ske genom att man på det centrala planet ordnar en enhetlig administrativ ledning eller någon form av administrativ samordning.

Alla dessa samordningsfrågor är emellertid enligt YB:s mening mycket omfattande problemkomplex, som torde kunna penetreras endast genom ett långsiktigt utredningsarbete. YB bedömer det sålunda för sin del troligt att man, sedan olika nu arbetande utredningar — och däribland YB — samt av kanslersämbetet och skolöverstyrelsen aviserade eller begärda utredningar har lagt fram sitt material, kommer att behöva *en sammanfattande översyn av hela det postgymnasiala stadiet.*

20.6 YB:s förslag om den framtida vuxenutbildningen

20.6.1 Lokala vuxenutbildningsinstitut

YB har i det föregående framlagt förslag om att det på de olika gymnasieorterna inrättas vuxenutbildningsinstitut. Detta förslag skall i det följande preciseras.

20.6.1.1 Gymnasieorternas vuxenutbildningsinstitut skall i princip handha all målinriktad vuxenutbildning motsvarande den heltidsutbildning som ges inom grundskolans högstadium och inom det gymnasiala stadiet. Till vuxenutbildningsinstituten skall också kunna förläggas viss postgymnasial utbildning enligt den ordning som har skisserats i ett föregående avsnitt (20.5.8).

Vuxenutbildningsinstituten skulle sålunda inkludera den lokala vuxenutbildningen motsvarande grundskolans högstadium, gymnasiet och fackskolan, varom gymnasieutredningen (GU) nyligen avgett förslag (SOU 1965: 60). Därutöver skulle de ge sådan vuxenutbildning som enligt YB:s förslag skall ingå i den framtida gymnasieskolans yrkessektor samt i vissa fall enligt 20.5.8 angiven postgymnasial utbildning.

YB förutsätter liksom GU att den vuxenutbildning som ges parallellt till ungdomsutbildningen huvudsakligen skall ges som deltidsundervisning.

20.6.1.2 Enligt YB:s mening bör dock även den arbetsmarknadspolitiskt motiverade *omskolnings- och uppskolningsverksamheten* till stor del ombesörjas av vuxenutbildningsinstituten. Sådan utbildning bör liksom hittills ordnas på heltid. I första hand bör den omskolning och uppskolning som i förväg kan planeras för hela terminer eller läsår överföras till vuxenutbildningsinstituten. På så sätt kan man bäst utnyttja tillgängliga personella och materiella resurser, och man undviker då att skapa ett icke rationellt parallellutbildningssystem för vuxna. YB är emellertid medveten om att den arbetsmarknadspolitiskt betingade utbildningen i många fall kan kräva extraordinära insatser. Det kan t. ex. gälla att omskola personer som genom ett företags nedläggande eller inskränkning i driften hastigt ställts arbetslösa. Även i sådana fall bör emellertid enligt YB:s mening åtgärderna planeras och genomföras i samråd med de regionala och kommunala skolmyndigheterna, så att man på bästa sätt kan använda områdets samlade utbildningsresurser.

20.6.1.3 Vuxenutbildningsinstituten skall kunna inrätta *filialer* på orter inom respektive gymnasieregioner. Därvid bör främst de nuvarande yrkesskolornas resurser tas i anspråk. För omskolnings- och uppskolningsverksamheten kan det förmodligen ibland visa sig tjänligt att använda skolanläggningar utanför gymnasieorterna. YB avser i första hand de nuvarande centrala verkstadsskolorna utanför gymnasieorterna. Dessa bör med fördel kunna ombildas till *centra för omskolnings- och uppskolningskurser*. Även för sådana centra bör man emellertid eftersträva ett samarbete med respektive vuxenutbildningsinstitut inom gymnasieregionen. I en del fall torde centrala verkstadsskolor kunna ombildas till vuxenskolor med riksrekrytering för vissa specialutbildningar.

20.6.1.4 Även *folkhögskolor* bör i vissa fall enligt YB:s mening kunna tjäna som centra för kurser inom det ovan angivna programmet för den lokala vuxenutbildningen. GU har för sin del föreslagit att heltidskurser motsvarande grundskolans högstadium, gymnasiet och fackskolan skall kunna förläggas till folkhögskolor. Enligt YB:s mening bör också kortare målinriktade kurser av yrkeskaraktär inom den gymnasiala nivån liksom vissa postgymnasiala kurser kunna förläggas till folkhögskolor. I det fallet tänker sig YB en regional rekrytering, där i regel länen kan vara de lämpligaste regionerna. Även vid anordnandet av sådana kurser böra nära samordning ske med vuxenutbildningsinstituten inom den berörda regionen.

20.6.1.5 YB utgår liksom GU från att man för vuxenutbildningen skall kunna i stort sett klara sig med *gymnasieskolans lokaler och hjälpmedel*. För yrkessektorn torde det dock i en del fall bli nödvändigt att skaffa vissa speciallokaler med särskild utrustning. Därutöver kommer det även för yrkessektorn att föreligga behov av speciella hjälpmedel, vilka utformats efter vuxenpedagogiska principer och efter vuxenstuderandes speciella behov. I de fall vuxenutbildningen får en mycket stor omfattning bör vuxenutbildningsinstituten i viss utsträckning kunna få egna lokalmässiga resurser.

20.6.1.6 YB ansluter sig också till av GU föreslagna *två huvudalternativ för administrationen*. I de fall vuxenutbildningen har stor omfattning skall vuxenutbildningsinstituten kunna utgöra självständiga administrativa enheter med egna kanslilokaler. En särskild rektor förordnas i sådant fall som ledare för vuxenutbildningsinstitutet. Denne bör vid sin sida kunna ha studierektorer med ansvaret för olika sektorer inom vuxenutbildningen, t. ex. för den sociala, den ekonomiska respektive den tekniska sektorn. På mycket stora orter bör mer än ett vuxenutbildningsinstitut få inrättas som självständiga administrativa enheter. På de mindre gymnasieorterna bör vuxenutbildningsinstituten administrativt samordnas med ledningen för gymnasieskolan och sålunda få gymnasieskolans rektor som ledare. Studierektorerna i gymnasieskolan bör i sådana fall också kunna få uppgifter inom vuxenutbildningen.

20.6.1.7 Speciella fasta tjänster för *lärare inom vuxenutbildningen* bör kunna inrättas. I vissa fall bör lärartjänster inrättas så att undervisningsskyldigheten fördelas mellan den reguljära skolan (grundskolan eller gymnasieskolan) och vuxenutbildnings-

institutet. I betydande utsträckning torde undervisningen vid vuxenutbildningsinstituten få skötas av timlärare. Dessa bör delvis kunna hämtas från arbetslivet. Experter av detta slag kan med sin direkta erfarenhet av yrkesverksamhet bedömas vara speciellt lämpliga för vuxenundervisning. Även sådana lärare måste emellertid ges en god vuxenpedagogisk utbildning. Vid tillsättandet av lärartjänster eller ledartjänster, där vuxenutbildningen helt eller delvis ingår i uppgiften, bör erfarenhet från tidigare vuxenundervisning utgöra en särskild merit. För de fast anställda lärarna och ledarna utan sådan erfarenhet bör speciell vuxenpedagogisk utbildning ges.

20.6.1.8 Vuxenutbildningsinstituten må få anordna deltidskurser inom yrkessektorn och på den postgymnasiala nivån, när minst 8 deltagare anmält sitt intresse. I undantagsfall bör kurser få inrättas även med mindre deltagarantal, varvid länsskolnämndens godkännande skall inhämtas. En undervisningsgrupp må inom yrkessektorn delas, när deltagarantalet överstiger 16. Länsskolnämnds godkännande skall inhämtas innan kursprogrammet fastställs. Läsår och terminsindelning bör i princip vara samma som i gymnasieskolan men kunna göras mer flexibel för att tillgodose de vuxenstuderandes speciella behov.

20.6.2 Huvudmannaskap och lokal ledning

20.6.2.1 YB förordar liksom GU att det i skollagen inskrivs att *kommun har att främja vuxenutbildningen* på samma sätt som utbildningen för barn och ungdom. Därav följer att respektive gymnasiekommuner skall vara huvudmän för de lokala vuxenutbildningsinstituten. Fördelningen av kostnaderna mellan gymnasiekommunen och de övriga i gymnasieregionen ingående kommunerna bör regleras på samma sätt som sker för den gymnasiala ungdomsutbildningen. För filialer knutna till vuxenutbildningsinstituten bör gymnasiekommunen tillsammans med värdkommunen fungera som huvudman.

YB vill framhålla, att även central verkstadsskola eller central yrkesskola på ort, som icke är gymnasieort, kan vara vuxenutbildningsinstitut. Den är då ett centralt vuxenutbildningsinstitut.

20.6.2.2 Den lokala ledningen för vuxenutbildningsinstituten skall handhas av *skolstyrelsen i gymnasiekommunen* och under skolstyrelsen skötas av den för uppgiften tillsatte rektorn. För samverkan med näringslivet, arbetsmarknads- och studieorganisationerna inom regionen bör *vuxenutbildningsråd* tillsättas.

20.6.3 Regional och central ledning

20.6.3.1 Den regionala ledningen skall handhas av respektive *länsskolnämnder.* Nämnderna har att särskilt beakta de regionala vuxenutbildningsbehoven och att ta initiativ för att tillgodose dessa. För att detta skall kunna ske bör permanent samarbete etableras med länsarbetsnämnden, näringslivet, arbetsmarknads- och studieorganisationerna. Samarbetet kan lämpligen ske inom en *vuxenutbildningsnämnd* med representanter för de angivna intressenterna. Vuxenutbildningsnämnden må

kunna ta initiativ och verka för vuxenutbildningsinsatsernas samordning inom länet. Länsskolnämnd och länsarbetsnämnd skall gemensamt ansvara för och leda den arbetsmarknadspolitiskt motiverade vuxenutbildningen inom länet.

20.6.3.2 Den centrala tillsynen för vuxenutbildningen skall handhas av *skolöverstyrelsen.* I de delar det gäller arbetsmarknadspolitiskt motiverad vuxenutbildning skall samråd liksom hittills ske mellan skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen. För den postgymnasiala utbildningen med anknytning till den akademiska undervisningen bör liknande samråd ske mellan skolöverstyrelsen och kanslersämbetet.

20.6.4 Speciella hjälpmedel för vuxenutbildningen

20.6.4.1 Behovet av speciella hjälpmedel för vuxenutbildningen bör uppmärksammas. För att få fram sådana torde det vara nödvändigt att bedriva såväl *forskning* som *systematisk försöksverksamhet* inom vuxenpedagogikens område. YB förutsätter att skolöverstyrelsen initierar sådana aktiviteter samt överlag stimulerar framställningen av vuxenpedagogiska hjälpmedel.

20.6.4.2 Som i det föregående påpekats är *korrespondensmetoden* speciellt lämplig för vuxenstuderande. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt metodens bästa utnyttjande inom den framtida vuxenutbildningen. Även i det fallet vill YB förorda systematisk försöksverksamhet. Viktigt är därvid att utröna metodens lämplighet som hjälpmedel även för målinriktad mera praktiskt inriktad yrkesutbildning. Det bör vidare prövas om man inte också vid den lokala vuxenutbildningen skulle med fördel kunna kombinera korrespondensstudier och lärarledda studier. I varje fall med nuvarande brist på kvalificerade lärare torde åtskilligt vara att vinna med en sådan uppläggning.

Enligt YB:s mening finns det också anledning att överväga formerna för samverkan mellan samhällets utbildningsorgan och korrespondensinstituten. Därvid bör även bedömas hur man bäst skall kunna ordna samhällets kontroll över institutens verksamhet i de delar det gäller uppgifter för av samhället styrd och betald utbildning.

20.6.4.3 Undervisning via radio och TV bör enligt YB:s mening kunna utnyttjas inom vuxenutbildningen i långt större utsträckning än hittills. De gjorda försöken med folkbildningskurser i radio och/eller TV och akademisk kurs i radio ger belägg för att här finns stora utvecklingsmöjligheter. YB vill betona vikten av att man för denna verksamhet tillskapar permanenta samarbetsorgan mellan Sveriges radio och skolöverstyrelsen samt andra närmast berörda intressenter. Systematisk försöksverksamhet bör bedrivas även inom detta område. Därvid bör i främsta rummet undersökas möjligheterna att lägga upp *studieprogram för vuxna,* där man som en helhet kombinerar korrespondensstudier, radio- och TV-program samt lärarledd undervisning. För den senare bör man pröva två alternativ: dels lokal kontinuerlig lärarledd undervisning, dels lärarledd undervisning vid kortare internatkurser med koncentrationsläsning och repetitioner.

20.6.5 Statsbidrag och studiesociala villkor

20.6.5.1 YB förutsätter att i princip *samma statsbidragsvillkor* skall gälla för vuxenutbildningen som för ungdomsutbildningen. Enligt denna förutsättning har beräkningarna i det följande kapitlet 25 om statsbidragsfrågorna gjorts.

20.6.5.2 YB har i det föregående betonat att de vuxenstuderande i fråga om sina studiers bedrivande och de ekonomiska förhållandena har *en speciell situation,* som måste beaktas. De hithörande spörsmålen behandlas i kapitlet om den skolsociala verksamheten (23.5.3).

20.6.6 Vuxenutbildning utanför de av YB föreslagna instituten

20.6.6.1 YB finner det angeläget betona att även om de här framförda förslagen om den målinriktade vuxenutbildningens framtida organisation förverkligas *kommer nuvarande organisationer och institutioner för vuxenutbildningen att behålla betydelsefulla uppgifter.* Det gäller t. ex. studieförbunden, folkhögskolorna, specialinstitutioner som Statens institut för hantverk och industri, den interna företags- och verksutbildningen och vissa organisationers utbildningsverksamhet. I många fall torde det också visa sig mest lämpligt att de samhälleliga vuxenutbildningsinstituten till stor del får fungera som övergripande planeringsorgan, varvid utbildningsuppgifterna allt efter de lokala förutsättningarna samordnas mellan instituten själva och andra utbildningsorgan.

20.6.6.2 YB förutsätter också att den vuxenutbildning som bedrives utanför de av YB föreslagna vuxenutbildningsinstituten skall ges *samma ekonomiska villkor* — och därmed i princip samma statliga stöd — som den av instituten bedrivna vuxenutbildningen kommer att åtnjuta, såvida utbildningsinsatserna bedöms som väsentliga och utbildningen drivs på ett ur det allmännas synvinkel godtagbart sätt. Därvid bör enligt YB:s mening göras samma bedömning som beträffande ansvarsfördelningen mellan å ena sidan den av gymnasieskolorna bedrivna reguljära ungdomsutbildningen och å andra sidan den av företag i samarbete med gymnasieskolan drivna inbyggda utbildningen eller i egen regi ordnade färdigutbildningen. De efter denna ansvarsfördelning fastställda bidragsvillkoren för företagsutbildning bör sålunda i princip gälla även för den målinriktade vuxenutbildning som kommer att bedrivas utanför de samhälleliga instituten, exempelvis av privata, statliga och kommunala företag.

AVDELNING VI

Vissa speciella frågor

KAPITEL 21

Yrkesutbildningsbegreppet

21.1 Inledning

I direktiven för YB har departementschefen diskuterat de huvudspörsmål, som bör utgöra de väsentligaste utgångspunkterna för beredningens arbete. Som första punkt har därvid angivits åstadkommande av »*en sådan definition av begreppet yrkesutbildning,* som bättre än den nu vanligen tillämpade avspeglar utvecklingen inom produktionen och är anpassad till samhällets struktur och behov». Vad departementschefen därvid uttalat anser sig YB lämpligen kunna förteckna så (jfr ovan under avsnittet 1.1.1 i kap. 1):

a) I traditionell och statsbidragsmässig mening omfattar yrkesutbildningsområdet följande huvudsektorer, nämligen industri och hantverk, handel samt husligt arbete, vartill kommer yrkesutbildningen inom jordbruk och skogsbruk.

b) Utvecklingen under senare år har starkt understrukit behovet av en ändrad ram för det egentliga yrkesutbildningsområdet. Främst har detta behov gjort sig gällande beträffande de s. k. vårdyrkena samt i fråga om skilda serviceyrken i övrigt.

c) Med hjälp av en ny definition bör yrkesutbildningsområdet kunna avgränsas bl. a. så, att klarhet skapas om vilka former av yrkesutbildning, som bör ingå i det reguljära utbildningsväsendet och stödjas med statsmedel och som kan regleras genom någorlunda enhetliga riktlinjer och bestämmelser.

d) Genom definieringen bör också kunna åstadkommas en någorlunda lätthanterlig bestämning i stort av det yrkesutbildningsområde, som ej täckes av fackskolan, gymnasiet, universiteten etc.

e) En mera nyanserad och differentierad beskrivning av yrkesutbildningsbegreppet måste vara så flexibel att *dels* nya yrkesutbildningsgrenar utan svårighet kan fogas in därunder och *dels* den inte leder till konstlade gränsdragningar mot andra utbildningsområden.

f) En mera homogen syn på utbildningsfältet i dess helhet och en ökad integration mellan skilda utbildningsinriktningar måste vara riktpunkter i utredningsarbetet.

Under senare år har ofta framhållits att det väsentliga nu är att försöka gjuta in ett nytt innehåll i yrkesutbildningsbegreppet. Detta begrepp måste in på alla områden. De modernaste tankegångarna ger uttryck för att gränserna kring ordet yrkesutbildning snabbt håller på att försvinna. YB, som noga följt med vad som talats och skrivits i denna fråga, finner att betydande framsteg gjorts sedan direktiven för YB skrevs.

21.2 Tidigare försök till begreppsbestämning

De försök till definition av yrkesutbildningsbegreppet som tidigare gjorts har alla haft begränsade syften, dvs. de har inte avsett att ge en generell definition av yrkesutbildningsbegreppet som sådant. I vissa fall har tankegångarna ej utformats som definitioner utan analyserande resonemang har förts.

I propositionen 1918: 96 angående upprättande av praktiska ungdomsskolor, vilken proposition låg till grund för vår första yrkesskolstadga (av den 16 september 1918), förekommer ett längre departementschefsuttalande, som innehåller vissa betydelsefulla principiella och praktiska synpunkter på yrkesutbildningen. Något försök till definition finns dock ej.

Inte heller i propositionen 1943: 332 om inrättande av en särskild överstyrelse för yrkesutbildningen gjordes något försök till precisering av begreppet yrkesutbildning. Det synes emellertid tydligt, att man i enlighet med då gängse språkbruk med yrkesutbildning i första hand menade utbildning för manuellt arbete inom skilda yrken. Å andra sidan ansåg man både 1918 och 1943, att yrkesutbildning av gymnasial karaktär hörde så nära samman med övrig yrkesutbildning, att ledningen såväl av det högre som det lägre stadiet borde tillkomma samma centrala ämbetsverk.

Den tredje verkligt betydelsefulla proposition om yrkesutbildningen, som framlagts under 1900-talet, var 1955 års proposition (nr 139) angående utbyggnad av yrkesutbildningen m. m. Denna proposition är i huvudsak grundad på 1952 års yrkesutbildningssakkunnigas betänkande Yrkesutbildningen (SOU 1954: 11). De sakkunniga har inte i något sammanhang försökt ge en definition av yrkesutbildningsbegreppet. Däremot har de gjort åtminstone ett par uttalanden, som antyder deras principiella syn. Sålunda har de i inledningen till betänkandet yttrat:

»Den yrkesutbildning, som behandlas i vår utredning bygger i de flesta fall på folkskolan eller på enhetsskolans yrkeslinje. Den riktar sig främst till personer, som i varje fall i början av sin yrkesutövning har övervägande manuellt betonade arbetsuppgifter. I första hand avser den näringsgrenarna industri-hantverk, handel och husligt arbete. Även andra näringsgrenar berörs emellertid, och vi har menat, att den principiella uppläggning av yrkesutbildningen, som här föreslås, bör kunna tillämpas också på övriga slag av utbildning på jämförliga stadier, tämligen oberoende av näringsgren.»

Litet senare i inledningskapitlet har de sakkunniga gjort bl. a. följande uttalande under rubriken Yrkesutbildningens studieinnehåll och stadieproblemet:

»Hela utvecklingen inom samhället och dess näringsliv tyder emellertid på att man inte längre kan dra en gräns mellan fackmässig yrkesutbildning och allmänt medborgerlig fostran. De fackmässiga studierna måste kombineras med en viss medborgar- och personlighetsfostran, som omfattar dels orienterande undervisning om näringsgrenen ifråga, dess produktion och betydelse i samhället, dess ekonomiska, tekniska och sociala organisation, dess anknytning till andra näringsgrenar o s v, dels allmänt medborgerlig, i stor utsträckning samhällsorienterande undervisning. Denna undervisning kommer till stor del att syssla med samma frågor, som behandlas redan i den obligatoriska skolans samhällsundervisning. Men det är givet, att man kan ta upp dem med andra utgångspunkter och på annat sätt, när eleverna är äldre och redan ute i förvärvsarbete.»

Dessa uttalanden av de sakkunniga berördes ej i propositionen, som ej heller i övrigt diskuterade begreppsdefinitionen.

Det första verkliga försöket till en begreppsdefinition gjordes år 1962 av 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning och viss lärarutbildning i dess betänkande Skolväsendets centrala ledning (SOU 1962: 28). Begreppsdefinitionen görs emellertid ej generell utan utifrån de behov som de sakkunniga har att kunna beskriva vilken yrkesutbildning som bör stå under tillsyn av det centrala skolämbetsverket. Från de sakkunnigas resonemang i denna fråga — vilket återfinns i kapitel 7, som har rubriken Avgränsning av utredningsuppdraget — vill YB här återge följande:

»Med hänsyn till den innebörd termen yrkesutbildning erhållit dels i gängse språkbruk och dels vid tillämpningen av författningsföreskrifter på utbildningsväsendets område har de sakkunniga funnit, att termen i direktivens mening i stort sett bör ges samma innehåll som vid inrättandet av överstyrelsen för yrkesutbildning. Med den yrkesutbildning, om vars centrala ledning de sakkunniga har att framlägga förslag, förstås således i huvudsak den nedom universitets- och högskolestadiet för praktisk yrkesutövning avsedda utbildning, som med ekonomiskt stöd från det allmänna står öppen för personer, vilka uppfyller för varje särskild form av utbildning eventuellt uppställda villkor beträffande ålder, hälsotillstånd, förkunskaper o dyl. Utöver denna allmänt angivna innebörd av begreppet yrkesutbildning anser emellertid de sakkunniga vissa förtydligande kommentarer erforderliga i förevarande sammanhang.

Den universitets- och högskolemässiga utbildningen har i det allmänna språkbruket en annan innebörd än termen yrkesutbildning, varför det synes självklart, att den skall undantagas från utredningsarbetet. Till undvikande av varje missförstånd må emellertid framhållas att viss yrkesutbildning på högskolestadiet för närvarande äger rum under tillsyn av överstyrelsen för yrkesutbildning. Hit hör t ex de särskilda påbyggnadskurserna och vidareutbildningen för ingenjörer samt vissa företagsekonomiska kurser och ämneskurser inom handelns område. Liksom hittills bör enligt de sakkunnigas mening denna och liknande utbildningsverksamhet även för framtiden stå under tillsyn av det centrala ämbetsverket för yrkesutbildning.

Utanför utredningsuppdraget faller den interna utbildning inom statliga verk, som är avsedd uteslutande för vederbörande verks eget personalbehov. Det är i dessa fall fråga om en yrkesutbildning, som är tillgänglig endast för vederbörande verks redan anställda personal eller för personer, som efter avslutad utbildning avses erhålla anställning i detsamma. Enligt de sakkunnigas mening vore det föga ändamålsenligt att överlämna ledningen av sådan utbildning till ett speciellt undervisningsverk. Däremot kan det övervägas att under tillsyn av ett dylikt verk ställa sådan yrkesutbildning, som visserligen organiseras i ett statligt ämbetsverks regi men som utöver tillgodoseendet av verkets eget rekryteringsbehov även medger, att de utbildade söker sig ut på den allmänna arbetsmarknaden.

Genom ovan angivna avgränsning av termen yrkesutbildning berör utredningsuppdraget icke sådan yrkesutbildning, som utan ekonomiskt stöd av det allmänna bedrives av privatpersoner, enskilda företag, stiftelser, organisationer m fl. Det förefaller icke befogat att ställa dylik yrkesutbildning under samma tillsyn som den med allmänna medel understödda. Ur elevernas synpunkt är det emellertid motiverat, att den centrala tillsynsmyndigheten erhåller befogenhet att kontrollera, att utbildningen är kvalitativt godtagbar.

Från utredningsuppdraget undantages även sådan yrkesutbildning, som förekommer vid ungdomsvårdsskolor, dövskolor, blindskolor, vanföreanstalternas yrkesskolor, särskolor och skolhem för psykiskt efterblivna m fl specialskolor. Yrkesutbildningen vid dessa skolor och anstalter måste ordnas med hänsyn till de dit hänvisade elevernas speciella status.»

»Avgränsningen av begreppet yrkesutbildning har i den föregående framställningen skett med hänsyn till den hittillsvarande utvecklingen fram till nuläget. Genomgripande förändringar i näringsliv och på arbetsmarknad kan emellertid komma att inträffa. Till-

synsmyndigheten för yrkesutbildning måste uppenbarligen med största vaksamhet oavlåtligt följa förändringarna samt anpassa utbildningen efter de krav, som nya lägen skapar. Det är dock inte endast inom ämbetsverkets arbetsområde en dylik följsamhet är nödvändig. Även gränserna för verkets arbetsfält måste på motsvarande sätt vara flexibla; de sakkunniga förutsätter sålunda, att om och när så visar sig ändamålsenligt nya arbetsområden ställes under tillsyn av det centrala verket för yrkesutbildning.»

I den proposition som byggdes på detta sakkunnigförslag — propositionen 144/1963 angående riktlinjer för utformningen av skolväsendets centrala ledning m. m. — återgavs de sakkunnigas definitionsresonemang på detta sätt.

»De sakkunniga har funnit det svårt att definitionsmässigt ange omfattningen av vad som skall avses med begreppet yrkesutbildning.

Med hänsyn till den innebörd termen yrkesutbildning erhållit dels i gängse språkbruk och dels vid tillämpningen av författningsföreskrifter på utbildningsväsendets område har de sakkunniga dock ansett, att termen i direktivens mening i stort sett bör ges samma innehåll som vid inrättandet av överstyrelsen för yrkesutbildning. Med den yrkesutbildning, om vars centrala ledning de sakkunniga haft att framlägga förslag, förstås således i huvudsak den nedom universitets- och högskolestadiet för praktisk yrkesutövning avsedda utbildning, som med ekonomiskt stöd från det allmänna står öppen för personer, vilka uppfyller för varje särskild form av utbildning eventuellt uppställda villkor beträffande ålder, hälsotillstånd, förkunskaper o dyl.»

Departementschefen berörde icke definitionsfrågan. Däremot gjorde han i den principiella delen av sitt långa uttalande i propositionen ett par uttalanden, som har betydelse att erinra om i nu förevarande sammanhang.

Uttalandena återfinnes på sid. 86 och 87 och lyder så:

»Åtgärderna på yrkesutbildningsfältet måste vidtas under ständigt beaktande av behoven på de andra stora utbildningsområdena, för vilka samhället ansvarar. Genom de ökande kraven på yrkeskunnande och den växande betydelsen av teoretiska insikter på många väsentliga yrkesområden har dessutom gränserna mellan yrkesutbildning och annan utbildning blivit allt svårare att dra och allt mindre motiverade att upprätthålla.

Den uppfattning, enligt vilken teoretisk och praktisk utbildning bör betraktas som likvärdiga och organiseras i former, som innebär likställdhet, har i allt högre grad präglat den utveckling på skolområdet, som påbörjades med 1950 års reformbeslut och detta synsätt har, förutom i läroplansmässiga och skolorganisatoriska åtgärder, också kommit till uttryck i reformer på det administrativa området.»

»Att i detta läge låta nuvarande förhållanden bestå, med exempelvis de allmänna gymnasierna under ett ämbetsverk och fackgymnasierna under ett annat och med de olika typerna av fackskolor fördelade mellan verken, förutom den på relevanta stadier alltmer oegentliga uppdelningen i yrkesutbildning och icke yrkesutbildning, framstår inte som rationellt.»

21.3 En internationell definition

International Vocational Training Information and Research Centre (CIRF), som startats av International Labour Organisation och Europarådet, har 1965 publicerat en liten ordlista (på engelska) i syfte att underlätta förståelsen av en rad termer som förekommer i dess publikationer. Man påpekar att ordlistan skall användas i praktiskt syfte och inte är avsedd att vara ett försök till att införa en fast internationell terminologi.

I nu förevarande sammanhang synes det YB av intresse att återge hur CIRF beskriver yrkesutbildning.

"Vocational training activities which essentially aim at providing the knowledge and skill required for employment in a particular sector of economic activity. The term "training" is used primarily when the purpose is to prepare a person for remunerative work requiring some specialised knowledge in the use and maintenance of machines and tools, in the technical processes by which raw materials or semifinished products are produced or transformed, in the storage, marketing or sale of goods. Specialised knowledge and skill in this context means a developed ability to do things which the ordinary programme does not teach."

YB översätter denna definition till svenska på följande sätt:

»Yrkesutbildning är en verksamhet som i huvudsak siktar till erhållande av sådana kunskaper och sådan skicklighet som krävs för anställning inom en viss sektor (inom ett visst område) av det ekonomiska livet. Uttrycket 'yrkesutbildning' ('training') användes i första hand när avsikten är att dels förbereda en person för sådant förvärvsarbete som kräver specialkunskaper då det gäller att använda och underhålla maskiner och verktyg, dels för arbete vid tekniska processer genom vilka råmaterial eller halvfabrikat produceras eller förädlas, och dels för arbete vid lagring eller försäljning av varor. Specialiserad kunskap och skicklighet i detta sammanhang betyder en utvecklad förmåga att utföra arbetsuppgifter som inte omfattas av det ordinarie utbildningsprogrammet.»

21.4 YB:s överväganden och preliminära förslag till en definition

Termen yrkesutbildning har ingen klar innebörd ens om ordet tages i dess vidaste bemärkelse. Det allmänna språkbruket är naturligtvis i detta som i många andra fall färgat av föreställningar med anknytning till flydda tider. Här må blott erinras om de känslomässiga värderingar, som inrymts i frågan huruvida en viss livsgärning vore att betrakta som ett kall eller som blott och bart ett yrke. Den fackliga aktiviteten inom alla läger synes ha bidragit till en modernare syn på hithörande frågor. Även om tillvänjningsprocessen ännu inte är avslutad, synes språkbruket snabbt på väg att anamma yrkesverksamhet, yrkesarbete och förvärvsarbete som synonymer. Denna bindning mellan orden yrkesarbete och förvärvsarbete medför också en obenägenhet att såsom yrkesarbete uppfatta ett arbete, som inte primärt avses ge en kontant inkomst. Sålunda betraktas arbete i det egna hemmet ibland ej som yrkesarbete. Om samma arbete däremot utföres i ett annat hem än det egna, betraktas det i regel som yrkesarbete — under förutsättning att det avlönas.

Yrkesutbildning är givetvis i första rummet sådan utbildning som kan föra fram till en inkomstgivande yrkesverksamhet, alltså till kvalifikationer för något slags förvärvsarbete. Till yrkesarbete i vidare mening måste dock enligt YB:s uppfattning räknas allt arbete för att individerna i ett samhälle skall få sitt uppehälle. Ordet uppehälle vill YB då ge en vid betydelse, så att det innefattar vars och ens materiella och kulturella behov, vilka skall tillgodoses i den utsträckning och med den standard samhällets resurser medger. Till yrkesarbete i denna vidare mening hör då utöver förvärvsarbete även arbete med hushåll och barn.

YB har kommit till den uppfattningen att förvärvssynpunkterna inte bör vara av-

görande för frågan huruvida en arbetsinsats är att betrakta som yrkesutövning eller ej. Ett arbete, som i regel tar huvuddelen av arbetsdagen i anspråk under en längre tid och som ger dess utövare sin försörjning, synes enligt beredningens mening väl svara mot begreppet yrkesarbete.

Begreppet yrkesutbildning kan emellertid ej entydigt bestämmas med hänvisning till begreppet yrkesarbete. I en viss yrkesutbildning ingår givetvis moment, som direkt förbereder för vissa bestämda i yrkesutövningen ingående arbetsuppgifter. Men långtifrån alla moment i utbildningen har denna specifika karaktär. I modern yrkesutbildning ingår också moment av allmänt bildande och inom yrkesområdet orienterande karaktär.

Den som ett led i välståndsutvecklingen pågående tendensen till ett uppskjutande av det mera specifika yrkesvalet tar sig uttryck dels i en förlängning av utbildningstiden i den teoretiska allmänbildande skolan och dels i en breddning och fördjupning av den allmänt förberedande grundläggande yrkesutbildningen. En följd därav är att man inte alltid under utbildningstiden kan avgöra vilka avsnitt i yrkesutbildningen som till sist kommer att ingå i yrkesutövningen. Vad som för den ene blir hård yrkesspecialisering kan för den andre komma att utgöra perifer branschorientering. Uppenbart är, att man inte på den grundläggande yrkesutbildningen kan anlägga renodlade nyttosynpunkter.

Man kan inte, enligt beredningens mening, draga en bestämd gräns mellan allmänbildning och yrkesutbildning. Begreppen innehåller inte jämförbara kvaliteter. Det synes mera meningsfullt att tala om allmänutbildning och yrkesutbildning som jämförbara beståndsdelar i en utbildningsgång. Med allmänutbildning avser beredningen de erfarenheter, kunskaper och färdigheter, som i en viss kulturkrets utgör vad skolberedningen betecknat som »den gemensamma referensramen».

Bildning är inte en fråga om utbildningens omfattning och innehåll utan mera en fråga om hur uppfostran och utbildning tar sig uttryck i en människas sätt att vara.

YB har mot bakgrunden av ovan refererade överväganden och synpunkter funnit att yrkesutbildningsbegreppet i vidaste bemärkelse synes låta sig definieras på följande sätt:

Med yrkesutbildning avses såväl meddelande som inhämtande av kunskaper och färdigheter vars syfte är att utbilda och förbereda för arbetsuppgifter varav utövaren kan vinna sin utkomst.

Enligt YB:s mening skulle yrkesutbildningsbegreppet också kunna uttryckas på följande sätt: Yrkesutbildning är sådan utbildning som, oavsett nivån, ger direkta kunskaper och färdigheter för arbetsinsatser som utförs för att individerna i ett samhälle skall få sina materiella och kulturella behov tillgodosedda allt efter den standard samhällets resurser tillåter. Till det arbete som behövs för att tillgodose dessa behov måste räknas dels det inkomstgivande förvärvsarbetet dels hemarbetet med hushåll och barn.

Med här given definition av yrkesutbildningen som utgångspunkt bedömer YB situationen i det framtida samhället — dvs. förhållandena på arbetsmarknaden,

individernas önskemål, förändringen av attityder etc. — vara sådan att det måste anses som nödvändigt att alla ungdomar, oavsett kön, bereds möjligheter att skaffa sig utbildning såväl för förvärvsarbete som för hemarbete.

21.5 Definitionens praktiska betydelse

21.5.1 Inledande synpunkter. I de uttalanden i YB:s direktiv, som återgivits ovan under 21.1, finns ett som anger ett reellt behov av en definition av begreppet yrkesutbildning. Det sägs, att med hjälp av en dylik definiering yrkesutbildningsområdet bör kunna avgränsas bl. a. så, att klarhet skapas om vilka former av yrkesutbildning som bör ingå i det reguljära utbildningsväsendet och stödjas med statsmedel och som kan regleras genom någorlunda enhetliga riktlinjer och bestämmelser.

En dylik användning av begreppet yrkesutbildning har i många år de facto förekommit vid gränsdragningen mellan yrkesskolornas verksamhet å ena sidan samt å den andra det fria och frivilliga folkbildningsarbetets område.

Ett motsvarande behov av begreppsdefinition för att kunna åstadkomma viss gränsdragning har under senare år uppkommit i relationen mellan yrkesutbildningsanstalter i vedertagen mening och universiteten.

Hittills har statens bidrag till yrkesutbildningen i många hänseenden följt andra regler än statens bidrag till annan utbildning. Då har det funnits ett direkt behov av att kunna definiera vad som menas med yrkesutbildning.

YB vill i det följande anlägga vissa synpunkter på behovet i framtiden av en definition av yrkesutbildningsbegreppet med hänsyn till de nämnda förhållandena.

21.5.2 Avgränsningen av den yrkesutbildning, som skall ingå i det reguljära utbildningsväsendet. De förslag som YB i det föregående framlagt innebär i fråga om ungdomsutbildningen en helt integrerad skola, i vilken förekommer ett stort antal sinsemellan fullt jämställda linjer och grenar, av vilka en del är direkt yrkesutbildande, andra inte. Förslaget innebär, att de utbildningar skall åstadkommas på ungdomsstadiet, som är erforderliga ur ungdomens, näringslivets och samhällets intressen. En av de åsyftade fördelarna med förslaget är, att man i fortsättningen icke skall kunna dra några skolformsmässiga gränser inom den integrerade gymnasieskolan. På ungdomsstadiet skall *all* utbildning stödjas av statsmedel och ingå i det reguljära utbildningsväsendet som prövas vara erforderlig ur nyssnämnda tre gruppers intressen. Det i direktiven angivna behovet av att kunna avgränsa yrkesutbildningen kommer således enligt YB:s mening ej att finnas.

21.5.3 Gränsdragningen mellan universitet och »yrkesskolor». Under en längre tid har i olika sammanhang framhållits önskvärdheten av en klarare yrkesinriktning av en del av den utbildning, som meddelas vid universiteten. Särskilt har man därvid inriktat sig på de filosofiska studierna. Vissa åtgärder för att åstadkomma en mera markerad yrkesinriktad utbildning inom dessa fakulteter har vidtagits. Vissa alternativa kurser har inrättats, vissa praktiska inslag i universitetsstudierna i form av

speciella kurser har också tillskapats. Och slutligen har tillkommit vissa blandade utbildningsvägar med en kombination av akademisk utbildning vid universitet och »praktisk» yrkesutbildning vid yrkesutbildningsanstalt (Uppsala och Lund; jfr kap. 20).

Denna tendens har blivit ytterligare märkbar under den senaste tiden. I en promemoria »Universitet och yrkesutbildningar» (augusti 1964) — utarbetad av en arbetsgrupp inom Uppsala studentkår på grundval av en av universitetskanslersämbetet delvis bekostad utredning — anger gruppen såsom sitt mål att »behandla universitetens funktion som yrkesutbildningsanstalter och att framlägga förslag som innebär en strävan att göra den funktionen mera accentuerad».

Här har på några få år skett en radikal ändring i tänkandet. Nu accepteras den terminologien, att universiteten är yrkesutbildningsanstalter, att läkares, lärares, prästers, civilingenjörers utbildning är yrkesutbildning. Detta är ju logiskt fullt riktigt. Den nya inställningen innebär bl. a. ett bevis för att det äldre nivåtänkandet i samband med ordet yrkesutbildning är verklighetsfrämmande.

Om universiteten erkännes som yrkesundervisningsanstalter, gäller definitionen för yrkesutbildningsbegreppet också universiteten. Nivån på yrkesutbildningen kan alltså inte åberopas i en definition som skall åstadkomma den i direktiven för YB önskade avgränsningen. Det utesluter också varje användning av ord som syftar på »praktiska» arbetsuppgifter, »praktisk» utbildning i definition på yrkesutbildning.

Till dessa nytillkomna definitionssvårigheter kommer, att YB:s förslag i kap. 20 om vuxenutbildningen medför yrkesutbildning i betydande omfattning på det postgymnasiala stadiet men organiserad av det reguljära skolväsendet.

Yrkesutbildning förekommer alltså över såväl hela det gymnasiala som hela det postgymnasiala fältet. YB kan inte finna någon möjlighet att definitionsvägen avgränsa dessa olika delar av yrkesutbildningen. Man synes icke heller ha behov av detta. Det riktiga blir att praktiskt avgöra vilken yrkesutbildning som den ena och den andra utbildningsanstalten skall ombesörja.

21.5.4 Gränsdragningen mellan yrkesutbildningen och det fria och frivilliga folkbildningsväsendet. I direktiven för YB erinrar chefen för ecklesiastikdepartementet bland annat om att det inom det av samhället stödda yrkesutbildningsväsendet förekommer ett betydande antal kortare kurser, s. k. deltidskurser, huvudsakligen anordnade under kvällstid. Departementschefen anför i det sammanhanget följande:

»Sedan tveksamhet uppkommit huruvida dessa kurser alltid hade ett yrkesutbildande syfte, gjordes genom överstyrelsens för yrkesutbildning försorg en undersökning av denna verksamhet, vilken i korthet redovisades i 1962 års statsverksproposition. Utredningen bör med beaktande av de ytterligare undersökningar som kan ha gjorts inom överstyrelsen, klarlägga omfattningen och det yrkesutbildningsmässiga värdet av deltidskursverksamheten och framlägga de förslag rörande dennas former och innehåll utredningen finner påkallade. Utredningen bör särskilt observera behovet av gränsdragning mellan å ena sidan deltidskurser med klart yrkesutbildande syfte — andra kurser bör enligt min mening inte stödjas ur anslagen till yrkesutbildning — och å andra sidan dels hobbybetonade kurser och dels sådan verksamhet, som rimligen bör hänföras till det fria och frivilliga folkbildningsarbetets område.»

De specialutredningar angående bl. a. den nämnda gränsdragningen, som departementschefen sålunda anbefallt, har verkställts genom en av YB:s särskilda arbetsgrupper. Ett kort sammandrag av gruppens rapport återfinnes i *bilaga 5*. YB delar den allmänna grundsyn på gränsdragningsfrågan, som arbetsgruppen framfört och som den angivit i huvudsak sålunda:

Från samhällsekonomisk synpunkt är det angeläget att försöka få till stånd en så klar och förnuftig arbetsfördelning som möjligt mellan de olika organ och organisationer som har till uppgift att svara för utbildning och studieverksamhet. I ett land som vårt är det också särskilt angeläget att utbildningsväsendet inte låses i ett alltför statiskt och detaljreglerat administrativt system. Denna grundsyn måste vara vägledande för gränsdragningen mellan yrkesskolornas deltidskurser och studieförbundens cirkelverksamhet. Yrkesskolornas deltidskurser bör således uteslutande ägnas åt verksamhet med klart yrkesutbildande syfte. I den mån så inte sker innebär det att yrkesutbildningsväsendets resurser splittras och att angelägna yrkesutbildningsbehov kan bli åsidosatta. Folkbildningsorganisationerna å andra sidan skall i princip inte syssla med yrkesutbildning. De resurser som samhället varje år ställer till det fria och frivilliga folkbildningsarbetets förfogande är självfallet avsedda för de uppgifter som finns angivna i motiveringarna för det statliga stödet åt denna verksamhet. Yrkesutbildningen finns inte omnämnd i det sammanhanget. Härtill kommer att det måste föreligga uppenbara risker för misshushållning med lärarresurser, lokaler och utrustning om studieförbunden bedriver yrkesundervisning på platser där yrkesskolan helt och fullt kan svara för denna verksamhet.

Beträffande gränsdragningsfrågans hittillsvarande utveckling må följande anföras.

I proposition nr 204 till 1947 års riksdag påpekade departementschefen, att gränsdragningen mellan fackbetonad bildning och yrkesutbildning kunde väntas erbjuda svårigheter. Han ansåg emellertid en gränsdragning befogad och utgick från att studier, som avsåg yrkesutbildning, icke skulle understödjas i de former, som kunde komma att gälla för det fria bildningsarbetet. Det förutsattes dock att bidrag skulle kunna utgå i de fall då det kunde vara tveksamt om studierna avsåg fackbetonad bildning eller yrkesutbildning.

Under de följande åren tycks gränsdragningsfrågan inte ha vållat några nämnvärda problem. Kungl Maj:ts kungörelse angående statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (1947: 508) innehöll endast en mycket allmän formulering som kunde vara till vägledning i denna fråga. Enligt denna skulle i studiecirkeln behandlas »elementära ämnen av grundläggande karaktär eller ämnen av allmänt bildande karaktär». I skolöverstyrelsens tillämpningsföreskrifter var under dessa första år gränsdragningsfrågan inte omnämnd. Först 1958 tycks skolöverstyrelsen ansett sig ha haft anledning att ge mera preciserade anvisningar om vad som kunde hänföras till folkbildningsverksamheten. I tillämpningsföreskrifter, som utarbetats av en kommitté tillsatt av överstyrelsen och studieförbunden, uttalades att statsbidrag inte skulle kunna utgå för studiecirklar, »som syftar till grundläggande yrkesutbildning, på de platser, där denna utbildning tillgodoses eller kan tillgodoses av yrkesskolor. För fortbildningskurser med yrkesutbildande syfte må statsbidrag beviljas efter särskild prövning av studieförbunden i samråd med skolöverstyrelsen». I en kommentar anförde skolöverstyrelsen att den kommitté, som utarbetat anvisningen, velat nyansera skillnaden mellan grundläggande yrkesutbildning och fortbildning. Kommittén hade inte funnit det möjligt att dra en skarp gräns mellan yrkesutbildning och folkbildning: »Gränsfrågorna får lösas efterhand som de uppkommer. Det är viktigt att det hålles en fortlöpande kontakt med överstyrelsen för yrkesutbildning, det

föreligger nu en viss oklarhet över vad som skall ordnas av den ena eller den andra organisationen.»

Med utgångspunkt från dessa mera allmänna anvisningar fastställdes det, att en bildningsorganisation, som startade en studiecirkel i något yrkesinriktat ämne på en plats med yrkesskola, måste för att erhålla statsbidrag uppvisa intyg på att yrkesskolan inte kunde åtaga sig verksamheten i fråga.

Även 1960 års folkbildningsutredning (SOU 1961: 44) uttalade sig för en klarare gränsdragning mellan folkbildningsarbete och yrkesundervisning: »Principiellt bör verksamhet, som är av klart folkbildande karaktär utan inriktning på utbildning för yrkesmässig verksamhet förbehållas folkbildningsorganisationerna, medan verksamhet, som direkt avser sådan utbildning, bör ankomma på yrkesutbildande institutioner. Däremot torde naturligen i viss utsträckning utbildningskurser av fortbildningskaraktär kunna anordnas av folkbildningsorganisationerna.»

I proposition 1963: 36 angående ökat stöd till föreläsnings- och studiecirkelverksamhet m m berörs gränsdragningsfrågan inte alls. De principer för gränsdragningen mellan folkbildningsarbete och yrkesutbildning, som utformades 1958, tillämpas alltjämt.

De utbildningar som här åstadkommer behovet av en gränsdragning är studieförbundens cirklar med yrkesutbildande syfte och vissa av yrkesskolornas deltidskurser. Arbetsgruppen har gjort en undersökning som visar, att studieförbunden varje år anordnar ett ganska betydande antal dylika cirklar. Arbetsgruppen anser sig emellertid ha funnit att denna verksamhet inte i nämnvärd utsträckning bedrivits i konkurrens med yrkesskolorna. Beträffande yrkesskolornas deltidskurser konstaterar arbetsgruppen att de fyller en mycket betydelsefull uppgift för dem, som vid sidan av sitt arbete vill skaffa sig en grundläggande yrkesutbildning eller förbättra de yrkeskunskaper de tidigare förvärvat. Så långt arbetsgruppen kunnat finna har dessa kurser i allt väsentligt en klart yrkesutbildande inriktning. Tidigare förekom emellertid ett ganska stort antal kurser som inte kunde anses ha ett yrkesutbildande syfte. På initiativ av departementschefen vidtog överstyrelsen för yrkesutbildning 1961 och 1962 ett antal åtgärder för att få bort dessa sistnämnda kurser. Arbetsgruppens statistik för budgetåret 1962/63 visar, att antalet kurser med icke klart yrkesutbildande syfte minskat kraftigt.

Yrkesöverstyrelsens ansträngningar att få till stånd en klarare avgränsning av kompetensområdet för yrkesskolornas deltidskurser har alltså varit framgångsrika. Trots detta måste YB konstatera, att det föreligger mycket stora, för att inte säga oöverstigliga svårigheter att åstadkomma en i alla avseenden klar och ändamålsenlig arbetsfördelning mellan yrkesskolornas deltidskurser och studieförbundens cirkelverksamhet. Dels är det i många fall praktiskt taget omöjligt att avgöra om en viss verksamhet är att betrakta som yrkesutbildning eller ej, dels finns det så många olika behov av yrkesutbildning och så skilda förutsättningar för att tillgodose dem, att en klart markerad för hela landet gällande gräns utan tvivel skulle utesluta åtskilliga angelägna utbildningsbehov från möjligheten att överhuvudtaget kunna bli tillfredsställda.

Utgår man från att samhället bör stödja och stimulera all legitim yrkesutbildning i landet, måste den av skolöverstyrelsen år 1958 fastställda tillämpningsföreskriften anses vara ett i princip riktigt försök till arbetsfördelning mellan yrkesskola och

folkbildningsorganisationer. Studieförbunden skulle nämligen enligt denna föreskrift anordna studiecirklar med yrkesutbildande syfte endast i de fall andra yrkesutbildningsorgan saknades eller saknade förutsättningar att svara för utbildningen i fråga.

Med en utbyggnad av samhällets och näringslivets yrkesskolor kan dessa sannolikt så småningom överta det mesta av den yrkesutbildande verksamhet som studieförbunden nu bedriver. Enligt YB:s mening är det också fullt riktigt att så sker.

Å andra sidan bör det anses fullt legitimt att studieförbunden anordnar studiecirklar inte endast med allmänbildande innehåll utan också med yrkesutbildande syfte, när denna verksamhet inte kan bedrivas av samhällets organ för yrkesutbildning eller när det annars visar sig praktiskt och lämpligt att studieförbund efter samråd med vederbörande skolmyndighet åtar sig viss utbildningsuppgift. För att undvika dubbelarbete och misshushållning med lärarresurser, lokaler och utrustningar krävs det emellertid på det lokala planet samråd och samarbete mellan gymnasieskolorna och/eller förekommande vuxenutbildningsinstitut samt studieförbundens lokala organ. YB vill i detta sammanhang också erinra om vad YB i kap. 20 föreslagit i fråga om samråd inom gymnasieregioner och inom hela län.

Vad YB i det föregående anfört — grundat på den särskilda arbetsgruppens mycket noggranna genomgång av förhållandena kring yrkesskolornas deltidskurser och studieförbundens cirklar — visar enligt YB:s mening att man inte kan lösa den åsyftade gränsdragningen med någon definition av yrkesutbildningsbegreppet. Det är även i detta fall en praktisk fråga var de olika slagen av utbildning bör ske. Detta vill YB i det följande något utveckla med utgångspunkt från de i kap. 20 framförda förslagen om inrättandet av vuxenutbildningsinstitut i anknytning till de olika gymnasieskolorna.

Vid vuxenutbildningsinstituten enligt YB:s förslag skall åt vuxna huvudsakligen på deltid meddelas undervisning motsvarande ungdomsutbildningen dels inom grundskolans högstadium, dels inom gymnasieskolan, där nuvarande gymnasium, fackskola och yrkesskola integrerats. Deltidskurser parallella med samtliga de i gymnasieskolan ingående linjerna samt med grundskolans högstadium skall sålunda kunna ingå i vuxenutbildningsinstitutens utbildningsprogram. Därmed har YB förutsatt, att de samhälleliga vuxenutbildningsinstituten skall meddela vuxenutbildning med en målinriktning *motsvarande* ungdomsutbildningen inte enbart när det är fråga om egentlig yrkesutbildning utan också när det gäller utbildning med huvudsakligen allmänt innehåll.

I här berörda avseenden föreligger sålunda inte behov av en på en yrkesutbildningsdefinition baserad gränsdragning mellan skola och folkbildning. Beträffande de *kurser, som överförs direkt från ungdomsutbildningen till vuxenutbildningen och som kommer att följa samma kursplaner och ge samma kompetens,* torde det heller inte enligt YB:s uppfattning behöva uppstå några gränsdragningssvårigheter i förhållande till studieförbunden. Kurser av detta slag bör nämligen normalt — oavsett om de gäller ungdom eller vuxna — ges av samhällets utbildningsinstitutioner: åt ungdomen i de reguljära skolorna (grundskolan eller gymnasieskolan), åt de vuxna i vuxenutbildningsinstituten.

Svårigheterna att dra gränser inställer sig däremot i fråga om *kurser, som inte har sin motsvarighet inom de reguljära skolformerna.* Det är inom detta kursområde, som man måste låta praktiska bedömningar fälla avgörandet vid fördelningen av kurser mellan vuxenutbildningsinstituten och studieförbunden. Med de ovan nämnda av YB föreslagna samrådsorganen mellan olika intressenter, där även studieförbunden förutsätts bli representerade, bör det också på de olika orterna vara möjligt att finna former för en rationell uppdelning av de föreliggande utbildningsuppgifterna.

I stort bedömer YB situationen så, att de föreslagna vuxenutbildningsinstituten kommer att få mycket stora arbetsuppgifter — och i många fall kanske tillräckligt stora — om de skall kunna åt de vuxenstuderande erbjuda ett utbildningsprogram svarande mot ungdomsutbildningen samt dessutom i förekommande fall medverka i den arbetsmarknadspolitiskt motiverade vuxenutbildningen. Mot den bakgrunden torde man kunna utgå ifrån att studieförbunden vid sidan av andra frivilliga/privata utbildningsinstitutioner kommer att få påta sig en mycket stor del av den övriga vuxenutbildningen. Även i fråga om sådan utbildning bör dock enligt YB:s mening de till vuxenutbildningsinstituten knutna samrådsorganen svara för en gemensam planering och arbetsfördelning inom respektive regioner, så att förefintliga utbildningsresurser på bästa sätt kommer till användning och oekonomisk och orationell konkurrens och splittring undviks.

I de fall oklarheter om fördelningen av utbildningsuppgifterna kommer att uppstå, bör frågor kunna hänskjutas antingen till länsskolnämnderna och de till dessa knutna regionala samrådsorganen eller till skolöverstyrelsen och dess samarbetsorgan med studieförbunden.

21.6 Positiv och negativ definiering

De senaste årens allvarliga försök i olika sammanhang att definiera begreppet allmänbildning har icke givit tillfredsställande resultat. Detta har dock ej hindrat varken utvecklingen av olika utbildningar eller genomgripande reformförslag.

YB har i det föregående gjort ett försök till en generell definition av begreppet yrkesutbildning men har måst konstatera, att det icke går att använda en dylik definition för de syften som departementschefen angivit i direktiven. Enligt YB:s mening behöver emellertid detta ej hindra varken yrkesutbildningens fortsatta utveckling eller en genomgripande reform av yrkesutbildningen.

Den moderna yrkesutbildningen har sprängt alla gränser, både vertikalt och horisontellt. Den finns på alla nivåer och inom alla områden. Inom universiteten önskar man få den allt mer accentuerad. Av det år 1964 beslutade gymnasiets fem linjer är två klart yrkesutbildande, nämligen den ekonomiska och den tekniska. Dessa två skall kunna ta emot ungefär 50 % av gymnasieeleverna, dvs. ungefär 15 % av ungdomskullen. Av fackskolans tre linjer är åtminstone två klart yrkesutbildande, även i det fallet den ekonomiska och den tekniska. Dessa två skall dimensioneras för ungefär 60 % av fackskoleleverna, dvs. ungefär 12 % av ungdomskullen. För den »vanliga» yrkesutbildningsdelen — alltså den som motsvarar den nuvarande yrkes-

skolan — torde böra beräknas ungefär 35 % av ungdomskullen. Till yrkesutbildning i den nya gymnasieskolan kommer alltså enligt dessa beräkningar att gå ungefär 62 % av varje årskull ungdomar. Därutöver kan sägas, att även övriga linjer i gymnasieskolan i viss utsträckning kommer att ge i varje fall förberedande yrkesutbildning. Yrkesutbildningen blir alltså den klart dominerande utbildningen — men den är i fortsättningen insprängd bland alla linjerna i gymnasieskolan.

I detta sammanhang vill YB erinra om följande uttalande av departementschefen i propositionen nr 171 år 1964 angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. (sid. 108):

»Huruvida en studieväg hänföres till den ena eller andra skolformen är som GU också påpekar en mindre väsentlig fråga. Överhuvudtaget synes den traditionella uppdelningen i å ena sidan det allmänna och å andra sidan det yrkesutbildande skolväsendet bli allt svårare att upprätthålla och av allt mindre praktiskt intresse. Jag har tidigare understrukit vikten av att varje utbildning är i viss mening målinriktad. I själva verket betyder ju detta att den är yrkesinriktad även om arten och graden härav kan växla. I vissa fall kan möjligheten till inträde i yrkeslivet ligga nära, i andra fall är detta avlägset och nås måhända först efter studier inom ytterligare en utbildningsanstalt. I vissa fall åter medger en studieväg att valet mellan yrken kan ske ganska fritt, i andra är valmöjligheterna begränsade. Det anförda belyser vanskligheterna i hittills tillämpade gränsdragningar.»

YB ansluter sig helt till denna beskrivning av det gymnasiala skolsystemet. I anslutning härtill vill YB uttala, att yrkesutbildning innerst inne är den utbildning som var och en — oberoende av på vilken nivå han/hon befinner sig — behöver för att kunna göra en fullvärdig insats i arbets- och samhällslivet.

Till slut vill YB påpeka, att genom den statsbidragsreglering som riksdagen beslutat i anslutning till förslag i propositionen 171/1964 upphör även i detta hänseende i huvudsak den särställning, som yrkesutbildningen intagit. En definition av yrkesutbildningsbegreppet behövs alltså ej längre med hänsyn till statsbidragsbestämmelserna.

Av det ovan anförda framgår klart, att i yrkesutbildningen ingår »teoretisk» och »praktisk» utbildning, gymnasial och postgymnasial utbildning, akademisk och icke-akademisk utbildning, allmänorienterande och specifik utbildning utan att någon av dessa olika komponenter kan sägas vara avgörande för begreppet yrkesutbildning. Vad som är avgörande är oftast syftet med utbildningen, ibland graden av färdigutbildning för ett visst yrke, ibland graden av sådana kunskaper — vare sig allmänna eller speciella — som meddelas därför att just de fordras i ett visst yrke, ibland tidsavståndet mellan utbildningen och utträdet i arbetslivet. Av vikt är att fasthålla vid, att det aldrig är nivån på utbildningen eller beteckningen »praktisk» eller »teoretisk» som är avgörande.

KAPITEL 22

Yrkesutbildning för elever med handikapp

22.1 Nutida syn på handikappades rätt till yrkesutbildning

De handikappades yrkesutbildning har behandlats eller behandlas av flera *olika specialutredningar*, såsom blind- och dövskolutredningen, blindvårdsutredningen, 1960 års arbetsmarknadsutredning, arbetsgruppen för utredning av hjälpklasselevernas yrkesutbildning m. fl.

Därutöver har *skilda ämbetsverk* gjort särskilda undersökningar och utredningar i frågor om utbildning av handikappade, vars intressen de på olika sätt har att företräda. Regionala utredningar har även genomförts av flera landsting.

En gemensam grundsyn på hithörande problem uttryckes i blind- och dövskolutredningens *betänkande Grundskola för blinda och döva* (SOU 1964: 61) med bl. a. följande ord:

»Undervisningen inom specialskolväsendet skall m. a. o. ytterst sikta till att med hänsynstagande till handikappet allsidigt förbereda eleverna för fortsatt liv och verksamhet ute i samhället. Generellt bör gälla även för eleverna inom specialskolväsendet, att deras verksamhet efter den obligatoriska skolgångens slut bör kunna avse antingen fortsatt yrkesförberedelse eller direkt yrkesverksamhet. Hur långt den enskilde eleven kan nå i fråga om utveckling, anpassning, mognad och färdigheter blir givetvis i första hand beroende av hans eller hennes egen inneboende kraft och förmåga, men skolan skall skapa de betingelser, som eleverna är beroende av för sin utveckling, så att de vid utträdet ur skolan har en trygg plattform att stå på.»

I *statsverkspropositionen år 1965,* bilaga 10, s. 248, uttalar statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i anslutning till förslag om stödundervisning m. m. för handikappade elever i gymnasier, fackskolor och yrkesskolor bl. a. följande:

»Vid avvägningen mellan olika utgiftsändamål, för vilka samhället svarar, måste insatserna för handikappade barns och ungdomars utbildning nu prioriteras mycket högt. Med hänsyn till det genomgripande och förhållandevis snabba reformarbetet på utbildnnigsområdet i övrigt kommer eljest i vårt samhälle, trots dess ökande resurser och stigande levnadsstandard, klyftan mellan de handikappade och övriga grupper snarare att vidgas än att minska. Att eliminera denna klyfta redan på utbildningsstadiet måste vara en självklar målsättning från både etiska och sociala synpunkter. Därtill kommer det från samhällsekonomsik synpunkt påtagliga intresset av att genom en intensiv habilitering och rehabilitering sätta också de handikappade i stånd till en produktiv insats i arbetslivet».

I *Kungl. Maj:ts proposition nr 75 år 1965* uttalar statsrådet och chefen för socialdepartementet bl. a. följande (s. 65, respektive s. 75):

»De handikappade barnen bör få samma start i livet som andra barn. — Även yrkesutbildning efter grundskolan liksom fackskole- och gymnasieutbildning bör stå till buds för dem som har förutsättningar att genomgå utbildningen. — Den handikappade bör liksom varje annan medborgare ha möjlighet att få ett yrke som passar honom med hänsyn till anlag och förutsättningar i övrigt.»

»För egen del vill jag till en början framhålla, att även i fråga om yrkesutbildningen den allmänna principen bör vara att de handikappade så långt det är möjligt skall få utbildning inom det reguljära skolväsendet.»

»Även med den här förordade utvecklingen synes det knappast vara realistiskt att räkna med att alla handikappade skall kunna tas emot inom den ordinarie yrkesutbildningen. För de svårare handikappade torde särskilda utbildningsresurser alltjämt vara nödvändiga.»

22.2 Olika slag av handikapp

Socialpolitiska kommittén har i översikten *Social omvårdnad av handikappade* (SOU 1965: 43, s. 31) gjort en indelning av handikappade i två huvudgrupper,

1 *invalidiserade* på grund av mental defekt eller fysisk defekt av mera bestående art, t. ex. rörelsehindrade, synskadade och hörselskadade, samt

2 *långvarigt sjuka,* t. ex. epileptiker, reumatiker, astmasjuka, hjärtsjuka, diabetessjuka (sockersjuka) och personer med mental sjukdom.

Eftersom det inte är möjligt att ge en skarpt avgränsande definition på handikappad till skillnad från icke-handikappad, kan exakta uppgifter ej ges om antalet handikappade. Socialpolitiska kommiténs analys av förtidspensionärernas fördelning på landsdelar och kommuner visar detta mycket klart. Samma grad av defekt eller sjukdom medför större svårigheter i glesbygd än i tätbygd. Möjligheterna att få t. ex. lämpligt arbete är avsevärt mindre i glesbygden. Ett handikapp, som i tätort kan övervinnas med hjälp av allmänna kommunikationer eller särskild transport till och från en lämplig arbetsplats, tillgång till skyddat arbete och lättare tillgång till kontinuerlig klinikbehandling av olika slag, kan i glesbygd innebära total arbetsoförmåga.

Uppskattningar av antalet handikappade har dock gjorts. I 1965 års statsverksproposition, bilaga 10, s. 248, utgår departementschefen från en *uppskattning av antalet handikappade barn* i Sverige till mellan 26.000 och 37.000. Av dem har ca 40 % enbart mentalt handikapp, ungefär lika stor del enbart somatiskt handikapp och resten såväl mentalt som somatiskt handikapp.

En stor del av de handikappade har sålunda två eller flera handikapp i olika kombinationer, enligt den citerade uppskattningen 20 % av de berörda barnen. Det kan gälla nedsättning av såväl syn som hörsel intill total döv-blindhet, rörelsehinder och psykisk utvecklingshämning, nedsatt hörsel och astmatisk sjukdom, diabetes och synskada, även sådan komplikation som psykisk utvecklingshämning i kombination med mental sjukdom.

22.3 Vissa likartade effekter av olika handikapp

För den praktiska bedömningen av vilka säranordningar som kan behövas för handikappade elever inom yrkesutbildningsväsendet kan det vara av värde att jämföra vissa likartade utbildningsförsvårande effekter, som följer med i sig själva helt olikartade handikapp. I skilda utredningar angivna sådana effekter är bl. a. följande.

22.3.1 Långsam inlärning. Mentalt retarderade lär långsamt, kanhända främst beroende på att korttidsminnet är så svagt utvecklat att de inte kan lära sig flera ens starkt begränsade uppgifter samtidigt eller dra en slutsats av flera samtidigt givna premisser.

Men långsam inlärning kan också bli följden av nedsatt syn eller hörsel, eftersom uppfattningen av meddelat stoff kräver längre tid och mera anspänning än för en väl hörande eller fullt seende.

För en rörelsehindrad kan själva hanterandet av böcker och annan material ta avsevärt längre tid än för den fysiskt fullt kapable med förlängd inlärningstid som följd, helt oberoende av förmågan att uppfatta och förstå innehållet.

Vissa sjukdomar och svaghetstillstånd nedsätter arbetsförmågan i sådan grad att totalt sett avsevärt längre tid behövs för inlärning av en uppgift än vad som åtgår för en frisk person med motsvarande inlärningsförmåga. Också i sådana fall får man räkna med viss grad av långsam inlärning.

22.3.2 Begränsat ordförråd. För de långsamt lärande synes också vara gemensamt att såväl aktiva som passiva ordkunskaper är mer begränsade än normalutrustade jämnårigas. Förutom att den handikappade ej har hunnit tillägna sig ett någorlunda rikligt ordförråd »läsvägen», tillkommer för den mentalt retarderade att han måste höra ord »i sitt sammanhang» flera gånger än en normalbegåvad för att uppfatta och förstå dess innebörd, för den hörselskadade att han inte får höra olika ord lika frekvent som den fullt hörande, för den synskadade att han inte alls eller i blott ringa utsträckning kan bygga ordförståelse på att samtidigt som han hör ett ord få det närmare bestämt genom att se föremålet eller förloppet eller bilder därav.

Rörelsehinder och andra fysiska handikapp, t. ex. sjukdomstillstånd, begränsar i större eller mindre grad individens »upplevelsefält», vilket i sin tur också kan medföra viss begränsning av ordförrådet inom vissa livsområden. Erfarenheten har visat, att den kompensation som andra erfarenheter ger, t. ex. av sjukhus- och liknande miljöer, kanske mera av läsning och radiolyssnande, i allmänhet icke uppväger dessa skillnader vid normalundervisning, där lärares och läroböckers ordval är anpassat för barn och ungdom med ordinära erfarenheter.

22.3.3 Begränsad samhällsorientering. Samhällsorienteringen i vid mening begränsas eller blir annorlunda för handikappade barn och ungdomar jämförd med jämnåriga icke-handikappades. Mekanismen är i stort sett densamma som i fråga om ordförrådet. Den handikappade »får» eller kan inte »vara med» i samma utsträckning

som andra. Redan i lekåldern inträder här en upplevelsebegränsning och därefter när det gäller att gå ärenden till butiker och postkontor, att använda verktyg och maskiner vid småreparationer och andra hemsysslor, att delta i sport och andra fritidssysslor osv. Den handikappade kan sålunda få vissa brister i sitt »praktiska allmänkunnande», även om han med gott resultat genomgår grundskola eller specialskola.

I specialskolorna ägnas särskild tid och uppmärksamhet åt ADL-träning (training Activities of Daily Living, »anpassningsundervisning för den dagliga livsföringen»). Vid skolhem kompletteras denna med fritidsverksamhet under ledning av särskilt anställd fritidsledare och/eller annan personal vid skolhemmet. För externa elever varierar i högre grad möjligheterna till systematisk fritidsaktivitet och är i stor utsträckning beroende av de anhörigas vilja och förmåga att aktivera den handikappade.

22.3.4 »Överbeskydd». Den begränsade samhällsorientering, som berörts ovan, torde till ej oväsentlig del bero på vad som inom handikappvård och -undervisning kallas överbeskydd. Detta innebär att den handikappade får så mycken hjälp i det dagliga livet att han går miste om en stor del av den träning han behöver för sitt framtida liv. Ibland kan man skymta ekonomiska hänsyn bakom överbeskyddet. Övar sig en rörelsehindrad att diska kan det innebära risk för porslinskrossning, skickas den mentalt retarderade att handla kan inköpen bli onödigt fördyrade dsv. Oftare torde det dock vara fråga om brist på tid och tålamod. Det går fortare att borsta skorna åt den handikappade eller klä honom än att låta honom försöka själv, och det ligger nära till att gissa vad den talhämmade försöker säga i stället för att vänta på att han skall lyckas framföra sitt önskemål — och därmed minskas träningen i icke önskvärd omfattning. Som helhet verkar överbeskyddet hämmande på den handikappades vilja och förmåga både att klara den dagliga livsföringen och att ge sig i kast med besvärliga uppgifter utanför en begränsad rutin.

22.4 Målsättning för de handikappades yrkesutbildning

Målet för de handikappades yrkesutbildning har tidigare satts relativt lågt, närmast inriktat på att om möjligt ge en nödtorftig försörjning i ett »blindyrke», ett »dövyrke» eller ett »vanföreyrke» etc.

Det nyare synsätt, som exemplifierats i detta kapitels inledning, innebär en avsevärt högre målsättning, nämligen att »den handikappade bör liksom varje annan medborgare ha möjlighet att få ett yrke som passar honom med hänsyn till anlag och förutsättningar i övrigt».

Målet bör sålunda vara *full utbildning i det yrke, som befunnits lämpligt* i det enskilda fallet. Självfallet måste den handikappade liksom alla andra vid sitt yrkesval ta hänsyn till sina anlag och förutsättningar i övrigt. Till förutsättningarna hör då givetvis den begränsning i yrkesvalet, som handikappet medför.

Är ett visst yrke möjligt att utöva trots handikappet, bör också utbildningen för

detta yrke göras möjlig för den handikappade. *I största utsträckning bör detta ske inom den ordinära yrkesutbildningen*, men där detta inte kan åstadkommas bör speciella utbildningsvägar vidmakthållas eller tillskapas.

Vid utformningen av de handikappades yrkesutbildning bör följande beaktas.

Å ena sidan kan ett visst handikapp medföra, att den handikappade saknar förutsättningar att fullgöra alla de åligganden, som normalt tillkommer utövaren av det önskade yrket. Det kan då vara lämpligt att begränsa utbildningen till det eller de avsnitt, där eleven har förutsättningar att utföra ett fullgott arbete.

Å andra sidan kan den handikappade ha förutsättningar att fungera fullt ut i ett visst yrke men kan beräknas få stora svårigheter vid en eventuell omställning i yrket längre fram i livet. I sådant fall är det i hög grad önskvärt, att i den skolmässiga yrkesutbildningen inlägges rutinträning över ett vidare fält än som kan anses behövligt för den ordinäre eleven, som har större möjligheter såväl till inträning för nya uppgifter på arbetsplatsen som att genomgå omskolning, om så skulle erfordras.

22.5 Former för handikappades yrkesundervisning

Så långt det är möjligt bör handikappade ges yrkesutbildning *tillsammans med icke-handikappade.*

För att underlätta fysiskt handikappade elevers skolgång bör numera enligt centralt givna anvisningar tillses vid skolplanering, att även elever i rullstol skall kunna komma till och från de olika skollokalerna via ramper och hissar och genom tillräckligt breda dörröppningar etc. Vid behov ordnas även särskilda omklädningsrum i anslutning till rullstolsentré, om övriga elevers omklädningsrum endast kan nås via trappor.

Vidare har från och med läsåret 1965—66 medel ställts till förfogande för att bl. a. vid kommunala och landstingskommunala yrkesskolor ge *specialundervisning* åt »elever med syn, hörsel- eller rörelsehinder eller med annat handikapp samt *särskild undervisning* åt elever, som på grund av lyte, långvarig sjukdom eller liknande omständighet ej kunnat deltaga i vanligt skolarbete». En särskild anslagspost har upptagits för »Tekniska stödåtgärder åt handikappade elever m. m.», vilken skall användas för tekniska stödåtgärder såsom anskaffning av viss materiel, skolskjutsanordningar, personell assistens m. m. åt ifrågavarande elever.

Kungl. Maj:t har därtill uppdragit åt skolöverstyrelsen att utreda och inkomma med förslag »beträffande de anordningar och åtgärder som — med avseende å metoder och tekniska hjälpmedel för undervisningen, skollokalernas utformning och utrustning samt personell assistens — erfordras och kunna vidtagas i syfte att ——— bereda handikappad ungdom utbildning inom den ordinarie yrkesutbildningens ram».

Det pågående utvecklingsarbetet medför sålunda, att en större andel än hittills av de handikappade kan få tillgång till ordinarie yrkesundervisning. Som framhållits såväl av statsråd som av särskilda utredningar kvarstår dock grupper av handi-

kappade, för vilkas yrkesutbildning det är nödvändigt att även i fortsättningen utnyttja *specialkurser och specialskolor.*

För *rörelsehindrade* ungdomar m. fl., som är så handikappade att de ej kan undervisas i de ordinarie yrkesskolorna, finns särskilda yrkesskolor vid vanföreanstalterna i Stockholm, Hälsingborg, Göteborg och Härnösand. 1962 års utredning angående högstadieundervisning för rörelsehindrade m. m. har förordat, att de svårast handikappade skulle sammanföras till yrkesskolan i Stockholm, och att de lättare handikappade skulle fördelas mellan de fyra skolorna. Därutöver skulle vid de sju regionskolorna med högstadium för rörelsehindrade anordnas en avdelning för arbetsträning och viss enklare utbildning, inriktad på speciella arbetsuppgifter. Dessa avdelningar avses för de elever, vilkas handikapp är så svårt att de saknar förutsättningar att tillgodogöra sig en kvalificerad yrkesutbildning.

I propositionen angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m. (nr 75 år 1965) har departementschefen meddelat sin avsikt att låta frågan om organisationen av yrkesutbildningen för normalbegåvade rörelsehindrade ingå i en särskild utredning av olika frågor rörande omvårdnaden av handikappade.

I avvaktan på denna nya utrednings förslag föreslår departementschefen inga mera genomgripande ändringar i den nuvarande yrkesutbildningsverksamheten vid vanföreanstalterna.

Barn och ungdomar som är *blinda* eller har sådan synnedsättning, att de inte kan följa undervisningen i skola för seende, fullgör sin skolgång vid blindinstitutet på Tomteboda. Blinda med komplicerat lyte har tidigare gått i skola vid vårdanstalt i Lund. Fr. o. m. höstterminen 1965 har denna skolavdelning ersatts av den nya Ekeskolan i Örebro.

Skolan vid blindinstitutet omfattar de tre sista åren huvudsakligen yrkesutbildning, oftast i hantverksyrken men på senare år även i industri- och kontorsyrken. I stället för att fortsätta upp på yrkesutbildningsstadiet övergår en del elever till annan utbildning, dels vid skolor för seende, dels vid skolor för vuxna synskadade.

Vid skolorna för vuxna synskadade ges utbildning för synskadade över 15 års ålder i form av yrkesundervisning, omskolningsundervisning och för vuxna nyblinda anpassningsundervisning (som förberedelse för senare yrkesutbildning m. m.).

Med anledning av att 1960 års blindvårdsutredning f. n. företar en översyn av organisation och verksamhet vid skolorna för vuxna synskadade har blind- och dövskolutredningen i sitt betänkande föreslagit, att blinda ungdomar skall beredas möjlighet till yrkesskole-, gymnasie- och fackskoleundervisning efter grundskolan, men ej närmare gått in på yrkesutbildningens framtida organisation för blinda ungdomar. I propositionen om blind- och dövskolväsendets organisation (nr 70 år 1965) har departementschefen anslutit sig till utredningens förslag. Riksdagen har också beslutat i enlighet med det angivna förslaget.

Döva och andra hörselskadade ungdomar har hittills fått viss yrkesutbildning vid fortsättningsskolorna för döva i Växjö och Vänersborg. Blind- och dövskolutredningen föreslog, att dessa skall nedläggas och ersättas med yrkes- och fack-

skola i Örebro. Dessutom skulle i Stockholm den teoretiska fortsättningsskolan på Blockhusudden ombildas till gymnasium och fackskola, den senare med social och ekonomisk linje.

Då meningarna i remissvaren varit delade i denna fråga, förordades i propositionen att skolöverstyrelsen skulle få i uppdrag att överväga hur den fortsatta utbildningen för de döva och hörselskadade lämpligen skall organiseras. Riksdagsbeslutet innebär alltså, att »för ungdomar, som är blinda, döva eller hörselskadade, skall vidtas åtgärder för att bereda dem fortsatt utbildning efter specialskolan» enligt de riktlinjer, som i propositionen förordats av departementschefen.

Beträffande *mentalt retarderade* är situationen olikartad för de två huvudgrupperna »hjälpklassmässiga» och »särskolemässiga». Då tryckta betänkanden ifråga om dessa gruppers yrkesutbildning ej föreligger, refereras här en del av ämbetsverkens åtgärder.

Enligt 1954 års lag om undervisning och vård av vissa *psykiskt efterblivna* åligger det landstingen och städer utanför landsting att svara för att de psykiskt efterblivna inom landstingsområdet (staden) erhåller undervisning. Särskola kan anordnas som externat eller internat. Den omfattar tre skolstadier, förskola (småbarnshem), skola (skolhem) och yrkesskola (yrkeshem). Yrkesskolan är avsedd för sådana elever, som »anses kunna tillgodogöra sig yrkesundervisning».

I skolöverstyrelsens »Råd och anvisningar rörande yrkesundervisning för särskolans elever» (D nr 3459/63 U den 28.6.1963) skiljer man mellan *yrkesutbildning*, vilken »har som mål att ge eleverna en fullständig utbildning i ett visst yrke», och *yrkesträning*, som innebär en yrkesundervisning »där målsättningen begränsas till uppträning av allmän arbetsförmåga eller arbetsskicklighet inom ett begränsat område».

Yrkesträning bör enligt anvisningarna kunna organiseras inom varje län, efter hand på flera ställen. För den mera kvalificerade yrkesutbildningen anses i allmänhet större elevområden än ett normalstort län vara önskvärda för att ge variationsmöjligheter i yrkesvalet. Efter överläggningar med huvudmännen har därför skolöverstyrelsen rekommenderat en regionplan, där landet uppdelats i t. v. fem »yrkessärskolregioner». I en av dessa regioner planeras försöksverksamhet med till central verkstadsskola förlagda avdelningar för särskolelever som komplement till den befintliga yrkessärskolan.

Vissa försök har gjorts med för förutvarande hjälpklasselever och särskolelever gemensamma avdelningar vid yrkesskolor. Resultatet har ej varit gynnsamt. Däremot har placering av en eller annan av de bäst utrustade särskoleleverna i sådan avdelning eller i särskild nybörjarkurs för i huvudsak hjälpklassmässiga elever inom omskolningsverksamheten gett bättre resultat. Sådan övergång från en skolform till en annan med större eller lägre krav förekommer hela skoltiden igenom: särskolelever överflyttas, då de utvecklas gynnsamt, till hjälpklass, och hjälpklasselever som ej kan tillgodogöra sig undervisningen överflyttas till särskola. Även särskolans yrkesskolstadium tar sålunda emot en del elever med genomgången hjälpklass, som ej kunnat tillgodogöra sig annan yrkesundervisning.

Hjälpklasselevernas yrkesutbildning är relativt sett betydligt mindre utbyggd. En av skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen tillsatt arbetsgrupp för utredning rörande hjälpklasselevernas yrkesförberedelse och anpassning till arbetslivet redovisar i sitt den 26 oktober 1964 avgivna betänkande *Hjälpklasselevernas yrkesanpassning,* att i för elever från hjälpklasser särskilt inrättade avdelningar inom det ordinarie yrkesskolväsendet och omskolningsverksamheten hösten 1963 fanns ca 500 elever. Samtidigt fanns i särskolornas yrkesavdelningar omkring 550 elever. Som jämförelse kan nämnas, att på grundskolestadiet var antalet hjälpklasselever omkring 27.000 mot omkring 3.700 särskolelever.

Arbetsgruppen föreslår i sitt betänkande, att vid vissa reguljära yrkesskolor anordnas särskilda avdelningar för elever från hjälpklasser, respektive elever med motsvarande begåvningsnivå från kommuner, där hjälpklassundervisning ej organiserats eller har otillräcklig omfattning. Antalet elevplatser vid dessa avdelningar bör enligt kommitténs beräkningar motsvara en årlig nyintagning av mellan 2.200 och 3.300 elever. Det totala antalet elevplatser beror sedan på fördelningen mellan ettåriga och fleråriga utbildningskurser. Därvid förutsättes, att omkring 25 % av de hjälpklassundervisade kan tillgodogöra sig den ordinarie yrkesundervisningen på flera olika linjer. Denna grupp skulle inte tillföras de särskilda avdelningarna utan antas i ordinarie yrkesutbildningsklasser. För att bl. a. bedöma elevernas förutsättningar för olika utbildningsformer borde enligt arbetsgruppens uppfattning tillsättas en rådgivande delegation i varje län, i vilken skulle ingå representanter för länsskolnämnd, specialundervisning, berörda yrkesutbildande skolors rektorer, länsarbetsnämnd m. fl. Elevområde för de särskilda kurserna föreslås omfatta ett län eller i några fall en stad med motsvarande invånarantal. De särskilda kurserna borde i möjligaste mån förläggas till *en* skolenhet (med tillgång till elevhem) inom varje upptagningsområde för att tillräcklig differentiering på olika yrken skall vara möjlig.

Anledning till utredningen var ett uppdrag från Kungl. Maj:t till ämbetsverken i fråga att efter samråd gemensamt eller var för sig vidtaga eller föreslå åtgärder angående hjälpklasselevernas yrkesförberedelse och arbetsanställning.

I en gemensam skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 juni 1965 har skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen meddelat vilka åtgärder man vidtagit och planerar i anslutning till arbetsgruppens utredning och till svaren från länsskolnämnder och andra instanser, som fått betänkandet på remiss.

I stort sett ansluter sig ämbetsverken till arbetsgruppens förslag och avser sålunda att verka för en väsentligt utbyggd yrkesutbildningsverksamhet för de förutvarande hjälpklasseleverna. Utbyggnaden bör enligt ämbetsverkens mening genomföras under de närmaste 3—5 åren och göras inom den ordinarie yrkesutbildningens ram.

Arbetsgruppens beräkning av antalet utbildningsplatser i de särskilda kurserna bygger på uppfattningen, att 40—60 % av från hjälpklasser avgångna elever kommer att efterfråga yrkesutbildning. I skolöverstyrelsens PM den 15 juni 1965 angående åtgärder för hjälpklasselevernas yrkesanpassning, dels bifogad skrivelsen till Kungl.

Maj:t, dels utsänd till länsskolnämnder m. fl., räknas med större anslutning, vilket uttrycks på följande sätt:

»Det väsentliga är att yrkesutbildningen för förutvarande hjälpklasselever dimensioneras så att ingen elev, som söker sig till yrkesutbildning, behöver avvisas på grund av platsbrist samt att yrkesvägledningen och den övriga informationen i hithörande hänseenden bedrivs med sådan intensitet, att helst ingen av dessa elever avstår från att skaffa sig yrkesubildning direkt efter den obligatoriska skolans slut. Ämbetsverken har för avsikt att i sin planeringsverksamhet söka tillgodose att denna målsättning uppnås.»

De planerade åtgärderna kan i stort sett genomföras inom ramen för ämbetsverkens nuvarande befogenheter. Redan i ovan nämnda PM ges anvisningar och råd till underställda myndigheter om förfarande för planering och lokalisering. för behövlig social omvårdnad och uppföljning av elevernas anpassning i arbetslivet, etablering av samverkan mellan myndigheter och experter i hithörande frågor med eller utan formellt inrättad delegation osv.

I ett avseende behöver dock gällande bestämmelser ändras för att de planerade åtgärderna skall nå full effekt, nämligen i fråga om minsta antal elever för att upprätta klass för särskild yrkesutbildning och om delningstal för uppdelning i parallellklasser. Framställning har därför gjorts hos Kungl. Maj:t om

»bemyndigande att fr. o. m. läsåret 1965/66 i läroplan för särskild kurs för yrkesutbildning av främst intellektuellt utvecklingshämmade elever få införa föreskrift om att kurs må inrättas då elevantalet uppgår till minst 6 och att klass delas då antalet elever uppgår till minst 13. Dessa elevantal gäller oberoende av kursens inriktning. Skolöverstyrelsens hemställan avviker från arbetsgruppens förslag däri att även kurser inom handel inbegripes i ovanstående förslag, enär de särskilda kurserna inom detta område såväl som inom övriga yrkesområden torde bli av övervägande praktisk karaktär.»

Utformningen och behovet av yrkesutbildning för intellektuellt utbildningshämmade i ålder över 21 år anmäles komma att behandlas i de båda ämbetsverkens samarbetsdelegation för omskolningsfrågor.

Beträffande kostnaderna för den utökade yrkesutbildningsverksamheten för elever från hjälpklassundervisning kommer anslagsbehov att anmälas i vanlig ordning i respektive verks petita.

22.6 Anpassnings- och andra förberedande kurser

Inom arbetsvård och omskolningsverksamhet förekommer sedan några år anpassningskurser för vissa handikappgrupper. Dessa kurser är inte alltid direkt yrkesinriktade utan avser ofta allmän uppträning av arbetsförmåga, träning i att anpassa sig till en arbetssituation trots det föreliggande handikappet samt repetition och påbyggnad av de allmänkunskaper, som visat sig nödvändiga för den efter anpassningskursen normalt följande yrkesutbildningen. Inom omskolningsverksamheten finns dylika kurser bl. a. i Norrköping, Tranås och Vejbystrand.

Likartad verksamhet har införts i utbildningen av rörelsehindrade, där försök påbörjats med »påbyggnadsundervisning» efter genomgången obligatorisk skola. Försöket avser frivilliga tionde och elfte skolår med sådan kompletterande undervisning, att de tidigare berörda skillnaderna i allmänorientering och vissa andra kunskaper mellan handikappade och icke-handikappade skall kunna minskas.

Arbetsgruppen rörande hjälpklasselevernas yrkesförberedelse och anpassning till arbetslivet har diskuterat liknande kursverksamhet för de hjälpklassundervisade, särskilt för de ungdomar, som av olika skäl behöver och önskar ytterligare allmänteoretisk utbildning. Möjligheterna att förlägga sådana kurser till grundskolan (som påbyggnadskurs efter årskurs 9), till fackskola som särskild kurs eller som särskild kurs i yrkesskola påpekas i betänkandet. Där erinras också om de möjligheter i detta avseende, som folkhögskolan kan ha att bjuda.

Särskolan har i sina kurs- och timplaner för yrkesundervisningen genomgående några veckotimmar fortsatt allmänteoretisk undervisning. Syftet är att vidmakthålla och ytterligare bygga på förvärvade allmänkunskaper. Punktvis har också förekommit »semesterkurs» vid folkhögskola för från särskola avgångna elever. En längre eller kortare tid i yrkesträning kan också vid behov föregå egentlig yrkesutbildning. Därtill kommer, att utbildningstiden ej är maximerad: elev som visar sig kunna tillgodogöra sig undervisningen får fortsätta något år utöver det vanliga och även återkomma för ytterligare skolmässig undervisning efter perioder av försöksplacering i arbetslivet, om praktikperioden visar att behov föreliger att komplettera yrkeskunnandet eller arbetslivsanpassningen på vissa punkter.

Likartade former av anpassningsundervisning med större eller mindre inslag av ADL-träning synes sålunda vara ett gemensamt behov för olika handikappgrupper. Det finns anledning att anta att förberedande kurser av angivet slag för handikappade i inte oväsentlig grad kan öka deras möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen vid den ordinarie yrkesskolan. För andra handikappade kan samma slags anpassningskurser innebära ökad möjlighet att delta i för dem anpassad yrkesundervisning. Gemensam tillgång är att eleverna vid en kurs av detta slag hinner komma till ytterligare mognad och skaffa sig ytterligare livsorientering före ett mera avgörande utbildningsval.

Kursinnehållet bör omfatta behövliga kompletteringar av i skolan och i livet utanför tillägnade kunskaper och färdigheter. Kurserna bör alltså avse dels undervisning t. ex. i svenska för att öka ordförråd, ordförståelse och förmåga att uppfatta skriftliga och muntliga instruktioner och andra informationer, i matematik för övning i att tillämpa skolkunskaperna i olika mer eller mindre praktiska sammanhang, dels ADL-träning, som för en blind även kan innefatta användning av mätskala och andra mätdon med fingeravläsning för olika praktiska ändamål i situationer, vilka ej upplevts i skolan, och för en hörselskadad övning i att anpassa användningen av hörapparatur till bullrande och i övrigt störande miljö osv.

Påpekas må att anpassningskurser av ovan angivna art kan vara behövliga inte endast för elever från specialskolor utan även för handikappade elever, som lyckats fullgöra sin obligatoriska skolgång inom det ordinarie skolväsendet.

22.7 Framtida organisation av de handikappades yrkesutbildning

Någon fullständig organisationsplan för de handikappades yrkesutbildning synes ej böra framläggas, i varje fall ej innan pågående utredningar avgett sina betänkanden. Följande principiella synpunkter bör dock enligt YB:s mening beaktas för vidareutveckling på detta utbildningsområde.

22.7.1 Den ordinarie yrkesutbildningen bör i största möjliga utsträckning göras tillgänglig för de handikappade. De stödåtgärder, varom beslut fattats av 1965 års riksdag, bör utnyttjas i full utsträckning för att underlätta denna integration. De nya möjligheter för utbildning i eller nära hemorten, som detta stöd kan innebära för många handikappade, bör effektivt bekantgöras för berörda myndigheter, skolfunktionärer, socialarbetare, elever och målsmän.

22.7.2 Anpassnings- och andra förberedande kurser för ytterligare habilitering av handikappade inför kommande yrkesutbildning bör anordnas i den utsträckning behov därav visas. Tills vidare bör de kunna anslutas till den skolverksamhet, som i det aktuella fallet har de bästa möjligheterna att stå som värdskola, vare sig detta är grundskola, fackskola, yrkesskola, specialskola, särskola, omskolningscentrum eller folkhögskola. De bör vara tillgängliga för elever från såväl specialskolor som specialklasser inom grundskola och motsvarande skolor, t. ex. syn- och hörselklasser, cp- och hjälpklasser m. fl.

För av skolöverstyrelsen godkända anpassningskurser bör statsbidrag utgå enligt för värdskolan i övrigt gällande normer.

22.7.3 Yrkesutbildningen av rörelsehindrade med svårare handikapp förutsätter särskilda anordningar ifråga om såväl undervisningslokaler och elevhem som tillsyn och medicinsk behandling under utbildningstiden. Till organisationen av denna yrkesutbildning bör ej ställning tas förrän betänkande föreligger från den 1965 tillsatta utredningen angående omvårdnaden av handikappade. Dessa sakkunniga skall nämligen enligt utredningsdirektiven så snart som möjligt framlägga förslag om lämplig organisation av yrkesutbildningen för handikappade. Beträffande dessa frågor sägs också i direktiven, att

»på utredningen bör ankomma att särskilt pröva yrkesutbildningen för de svårast handikappade, för vilka det inte torde vara realistiskt att räkna med att de kan tas emot inom den ordinarie yrkesutbildningen.»

22.7.4 Yrkesutbildningen för blinda och andra synskadade. Denna utbildningsorganisation överväges av 1960 års blindvårdsutredning. Den i punkt 22.7.3 omtalade utredningen angående de handikappades omvårdnad kan även förmodas ge synpunkter på frågan. Ställningstagande till säranordningar för denna grupp bör anstå tills betänkanden framlagts av utredningarna i fråga. För nödvändiga åtgärder under tiden dessförinnan bör de av chefen för ecklesiastikdepartementet förordade och av riksdagen 1965 godtagna allmänna riktlinjerna tjäna som ledning.

22.7.5 Yrkesutbildningen för döva och hörselskadade. Denna utbildningsorganisation överväges inom skolöverstyrelsen. Även för denna grupp bör definitivt ställningstagande angående säranordningar anstå så som angetts ovan i punkt 22.7.4. I båda fallen innebär riktlinjerna att så stor del som möjligt av respektive grupp skall beredas undervisning i den ordinarie yrkesutbildningsverksamheten.

22.7.6 Hjälpklasselevernas yrkesutbildning bör vidareutvecklas enligt de planer, som gemensamt framlagts av skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen.

YB vill här starkt understryka behovet av att skolöverstyrelsen snarast möjligt får ett bemyndigande att införa föreskrift att särskild kurs för yrkesutbildning av främst intellektuellt utvecklingshämmade må upprättas för minst 6 elever och att sådan klass får delas, om elevantalet uppgår till 13.

De föreslagna särskilda avdelningarna vid större yrkesskola inom varje län och med tillgång till elevhem bör snarast komma till stånd. Med hänsyn till den långsamma inlärningen för dessa elever bör kurstiden utsträckas i tillräcklig grad för sådana elever, som därigenom har möjlighet att tillägna sig fullgott yrkeskunnande. För andra elever bör avdelningar med begränsat utbildningsmål upprättas.

Enstaka elever bör beredas plats i yrkesskolans ordinarie avdelningar, eventuellt efter genomgången anpassnings- eller förberedande kurs. För de svagast utrustade bör möjlighet beredas att få yrkesutbildning eller yrkesträning inom särskolans ram — överföring från den ena skolformen till den andra bör ordnas på samma sätt som inom den obligatoriska skolan.

22.7.7 Särskolväsendets yrkesskolor bör vidareutvecklas enligt framlagda planer. Dock bör resultaten av de inledda försöken med yrkessärskoleavdelning förlagd till central verkstadsskola noggrant följas och justeringar av uppgjorda planer vidtas, i den mån försöksresultaten ger anledning därtill.

Enstaka särskolelever torde kunna tillgodogöra sig undervisning vid särskilda avdelningar för hjälpklasselever — jfr ovan 22.7.6. Placering vid ordinarie yrkesskolas normalavdelning förefaller däremot med hänsyn till handikappets art vara orealistisk och bör ej förekomma.

Särskolans yrkesträningsavdelningar planeras f. n. anslutna till befintliga särskolor. Försök med till yrkesskola förlagd sådan träningsavdelning bör göras på ort med särskola, vilken placering torde vara nödvändig för att få för den fortsatta allmänteoretiska undervisningen i yrkesträningsavdelningen kompetenta timlärare.

22.7.8 Ungdom med komplicerat handikapp bör placeras i sådan skola, som med hänsyn till handikappets art och grad kan bedömas ha de bästa förutsättningarna att ge bästa möjliga utbildning åt eleven. Om eleven tillhört specialskola av viss typ under skolpliktstiden bör överföring till specialskola för annan handikapptyp göras vid övergången till yrkesutbildning i de fall, där detta kan vara till gagn för eleven ifråga.

22.7.9 Termen yrkesträning har fastställts inom särskolan för den yrkesundervisning som syftar till uppträning av allmän arbetsförmåga eller arbetsskicklighet inom ett begränsat område.

Det bör övervägas vid planeringen för övriga handikappskolor att införa samma term som gemensam för ungdomsutbildning av handikappade till skillnad från vuxenutbildningens och arbetsvårdens term arbetsträning. Yrkesträningen torde för flertalet handikappade behöva innefatta ett ganska stort mått ADL-träning utom den egentliga yrkesundervisningen och innebär sålunda i princip samma slags undervisning för de olika handikappgrupperna.

22.7.10 Mål och metoder för de handikappades yrkesutbildning har oavsett handikappets art mycket gemensamt.

Genomgående bör målet vara att föra fram så många som möjligt till fullt yrkeskunnande. I den mån vissa moment i full yrkesutbildning avkortas, bör detta avse vissa sällan utnyttjade kunskaper i yrket. I stället kan motsvarande tid utnyttjas för ett säkert inövande av yrkets grundelement.

För yrkesträning eller motsvarande utbildning med begränsat syfte bör målet vara att ge eleverna full kunnighet i det eller de moment av ett yrke, som tas upp i den enskilde elevens utbildning.

I metodavseende är *behovet av individualisering* och därmed av *mindre läraravdelningar* samt *mera tid för flertalet moment i undervisningen* än i den ordinarie yrkesundervisningen gemensamt för flertalet handikappade. Detsamma gäller behovet av en i hela undervisningen integrerad *ADL-träning,* inte minst för det dagliga livet på en arbetsplats. Rutinen i omklädningsrum, vid tidstämpling, för kontakter med arbetsledning osv. behöver inövas systematiskt, eftersom det är förenat med ibland avsevärda svårigheter för de handikappade att hinna med i vardagsrutinen utanför den egentliga arbetsplatsen eller att få tillfälle att i tillräckligt stor omfattning iaktta »hur de andra gör» för att själva tillägna sig rutinen samtidigt som de skall tränas in i det egentliga arbetet i en ny anställning.

Stationsutbildning av modernt snitt torde vara föga användbar vid yrkesutbildning av handikappade. Varje elevs handikapp är så pass individuellt, att ett gemensamt tidsschema för olika moment i utbildningen svårligen kan utnyttjas. Genomgående torde därför klasslärarsystem (med relativt små klassavdelningar) behöva tillämpas ifråga om undervisning i yrkesarbete. För den allmänteoretiska undervisningen m. m. bör tillämpas klass- och gruppindelning så som i motsvarande specialundervisning inom den obligatoriska skolan.

22.7.11 Lästiderna, dvs. antalet undervisningstimmar per dag och vecka samt läsårets längd bör vara desamma som för motsvarande yrkesavdelningar i den ordinarie yrkesutbildningen. Därest yrkesträningsavdelning eller enstaka yrkesutbildningsavdelning är anknuten till skolenhet med andra lästider, bör medges de modifikationer som behövs för verksamhetens behöriga gång vid skolenheten.

Den extra tid som åtgår vid handikappsundervisning för ADL-undervisning, i vissa fall för fortsatt allmänteoretisk undervisning, i andra fall för fortlöpande medicinsk och sjukgymnastisk behandling m. m. bör tillförsäkras eleverna genom att kurstiden förlänges med en eller flera terminer. Systemet förordas av bl. a. blind- och dövskolutredningen och det har tillämpats inom särskolans yrkesundervisning, bl. a. med utbildning fram till avlagt gesällprov som resultat.

22.7.12 *Kursbenämningar och betyg.* De skolor och kurser för handikappad ungdom, vilka leder fram till samma kunskaper och färdigheter som den ordinarie yrkesundervisningen, bör benämnas på samma sätt som i den ordinarie yrkesutbildningen. Betygen bör för dessa elever ha samma utformning som vid ordinarie yrkeskurser. I fråga om vissa handikapp bör enligt av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar kunna tillfogas en anmärkning, att eleven trots sitt handikapp tillägnat sig i betyget redovisade färdigheter och kunskaper och är fullt kapabel att med hjälp av erhållna specialinstrument utöva det yrke utbildningen avser.

För vissa handikappade tillrättalagd yrkesutbildning med delvis annat innehåll än motsvarande ordinarie yrkesutbildning bör i enlighet med skolöverstyrelsens och arbetsmarknadsstyrelsens gemensamma skrivelse den 30 juni 1965 användas benämningen »särskild kurs». Sådan yrkesundervisning, som syftar till uppträning av allmän arbetsförmåga eller arbetsskicklighet inom ett begränsat område, bör enligt punkt 22.7.9 ovan benämnas »yrkesträning».

I den mån utbildningens innehåll är ett annat än den ordinarie yrkesutbildningens, bör detta redovisas i slutbetyget för att öka de avgående elevernas möjligheter att få sådana arbetsuppgifter, som motsvarar deras kunnande och ej överstiger deras förmåga.

Undervisningens innehåll bör därför i fråga om mera omfattande ämnen redovisas i delämnen med den ordinarie ämnesbeteckningen som rubrik över respektive grupp av delämnen. Analogt med terminologin i Läroplan för grundskolan tillskrives i förekommande fall efter ämnes- eller delämnesbenämningen »mindre kurs», om undervisningen i ämnet såväl till nivå som omfång skiljer sig från den ordinarie yrkesutbildningen, respektive »avkortad kurs», om undervisningen i genomförda delar motsvarar den ordinarie undervisningens nivå men vissa moment ej behandlats.

För de ämnen eller delämnen, där undervisningen förs fram till samma kunskaper och färdigheter som i den ordinarie yrkesutbildningen bör ämnesbenämningen kvarstå utan tilläggsbestämningar.

I en del fall kan handikappet hindra en elev att själv tillägna sig färdigheter inom ett avsnitt, som är av väsentlig betydelse för arbetsgången inom yrket. Har eleven likväl varit närvarande när övriga elever undervisats i detta avsnitt och därigenom förvärvat kännedom därom, kan i betygskolumn för sådant delämne antecknas »teoretisk orientering».

Termen »mindre kurs» bör avse i läroplan för särskilda yrkesutbildningskurser angivet innehåll för mindre kurs i respektive ämne. Termen »avkortad kurs» kan

avse avkortning av normalkurs genom uteslutning av vissa moment antingen enligt särskilda anvisningar till läroplan eller, där sådana anvisningar saknas, enligt bedömning av lärare i samråd med rektor.

Efter genomgången yrkesträning tilldelas elev ett intyg, vari anges i vilka ämnen eller ämnesdelar eleven tillgodogjort sig för arbetsanställning behövliga kunskaper och färdigheter. Under en efterföljande rubrik »Särskilt väl har eleven tillgodogjort sig undervisningen i» må de ämnen och ämnesdelar upprepas, för vilka ett sådant omdöme är berättigat.

22.7.13 Tillsynen av handikappades yrkesutbildning bör åligga skolöverstyrelsen. Det förutsättes, att länsskolnämnderna ägnar särskild uppmärksamhet åt handikappundervisningen och vid behov tar kontakter med de andra länsmyndigheter och organisationer m. fl., som kan bidra med speciell sakkunskap ifråga om arbetsmarknadsfrågor, medicinsk vård, yrkesvägledning m. m.

För skolöverstyrelsens del förutsättes kontinuerligt samråd förekomma med andra centrala ämbetsverk, som utövar tillsyn över viss yrkesutbildning.

22.7.14 Planeringen för handikappskolornas organisation och fördelning på olika landsdelar och orter bör likaså åvila skolöverstyrelsen och länsskolnämnderna. Därvid synes böra tillses, att specialkurser för olika slags handikappade ej anhopas vid en och samma yrkeskola inom regionen, med risk att de handikappade kommer att dominera skolan. Dels behöver de handikappade vänjas vid att åtminstone på fritid leva tillsammans med icke-handikappade, t. ex. vid måltider, skolfester osv. och inte i allför stor utsträckning söka sitt sällskap uteslutande med andra handikappade, dels behöver de icke-handikappade vänja sig vid att arbeta och leva tillsammans med handikappade kamrater, vilket kommer att tillhöra även deras vardag ute i arbetslivet.

Denna fördelning av handikappkurser på olika skolor bör dock inte drivas därhän, att man placerar ut enstaka kurser vid olika skolor. För varje typ av handikappskolor bör förekomma en skola per upptagningsområde, så att möjligheterna att välja mellan olika utbildningsvägar ej kompliceras av att utbildningen för det ena eller andra yrket ges nära hemorten eller långt därifrån. Avigsidan med att en del elever får relativt långt till sin yrkesskola torde mer än väl uppvägas av att en sådan organisation underlättar ett fritt yrkesval med hänsyn till individens anlag och förutsättningar, ej till väglängder och släktbosättningar.

22.7.15 Yrkesutbildningen av vuxna handikappade bör generellt ingå i vuxenutbildningssystemet. Därvid bör dock med tillsynmyndighets medgivande fastställda åldersgränser i viss mån kunna överskridas såväl uppåt som nedåt, om detta i det enskilda fallet är förutsättning för att den handikappade skall få tillgång till yrkesutbildning.

KAPITEL 23

Skolsocial verksamhet

23.1 Inledning

Struktur och innehåll i den nya ungdomsyrkesskola som YB föreslår — yrkessektorn i det gymnasiala skolsystemet — har som naturlig följd en skolsocial verksamhet av i princip samma art som ungdomsskolans i övrigt. I tillämpliga delar gäller detta också heltids- eller deltidsutbildning för vuxna, där deras frågor och problem intimt hör samman med utbildningssituationen.

I princip bör m. a. o. det nedan skisserade skolsociala programmet gälla alla elever och kursdeltagare, oavsett ålder eller utbildningens art. Självklart kommer däremot olika delar däri att äga olika relevans och att kunna utformas delvis olika för enskilda elever eller skilda elevgrupper. Detta är uppenbart bl. a. för handikappgrupper och för vuxenutbildningsgrupper av olika karaktär, t. ex. postgymnasiala, omskolnings-, fortbildnings- och andra grupper.

När YB nedan behandlar den skolsociala verksamheten kommer den att följa samma uppläggning som GU och FU. Ett nytt gymnasium (SOU 1963: 42) lade i kapitel 14 fram ett program, till vilket betänkandet Fackskolan (SOU 1963: 50) i stort sett anslöt sig och som accepterades av regering och riksdag.

Det skolsociala programmet eller elevvården innesluter disparata element: studie- och yrkesorientering, skolhälsovård, skolpsykologi och skolkurativ verksamhet, studiesocialt stöd, elevråds- och annan elevverksamhet. YB ämnar inte fördjupa sig i vart och ett av dessa områden utan stanna vid att peka på några både gemensamma och särskiljande drag i underlaget för de gymnasiala skolornas skolsociala verksamhet, vilka kan ha relevans för programmets utformning i den av YB föreslagna yrkesutbildningen.

Inledningsvis vill YB alltså i alla väsentliga avseenden beträffande mål, inriktning och principiella uppläggningar hänvisa till grundskolans, gymnasiets och fackskolans elevvårdande och skolsociala program.

Sålunda uttalar läroplanerna för fackskola och gymnasium inledningsvis till avsnittet Eleven och skolan i Allmänna anvisningar:

»För att det mål som är uppställt för skolans verksamhet skall nås krävs åtgärder som underlättar elevens anpassning i skolsamhället och förbereder honom för verksamhet efter skolans slut. Sådana åtgärder kan avse att ekonomiskt och materiellt stödja elevens skolgång, t. ex. samhällets åtgärder för studiehjälp. Åtgärderna kan också avse elevens personliga anpassning till livet i skolan, hans rättsliga ställning och hans information om studier och yrken.»

YB önskar även betona, att det i yrkesskolan liksom i andra skolor i lika hög grad är fråga om atmosfär som om direkta åtgärder, när man talar om en god elevvård. Härvidlag kan YB helt instämma med inledningsavsnittet till grundskolans elevvårdskapitel:

»Allmänt innebär elevvård, att skolan skall söka hjälpa varje elev att lära känna sig själv, att på egen hand bilda sig en uppfattning om de uppgifter, som skola och samhälle ställer, och att övervinna personliga svårigheter. I denna vidare mening är elevvård alltså inte enbart ett antal särskilda anordningar eller åtgärder, som skolan kan tillgripa, när svårigheter av skilda slag uppträder. Det är snarare en fråga om den anda och de arbetsformer, som allmänt bör prägla det dagliga arbetet i skolan.»

Det bör i sammanhanget redovisas, att det f. n. finns ett mindre antal kuratorer anställda vid enbart yrkesskolor och ett 40-tal som tjänstgör både vid yrkesskolor och vid andra skolor. Flertalet är deltidsanställda. De s. k. elevkonsulenterna eller assistenterna vid landstingens centrala yrkesskolor har ofta skolkurativa uppgifter vid sidan av andra uppgifter av mer tydlig lärar- eller rektorsassistentkaraktär. Liksom vid andra skolor utan skolkurator (eller yrkesvalslärare) förekommer det vid yrkesskola, att skolsköterska, rektor själv eller någon av lärarna har vissa kurativa uppgifter av den art som eljest åvilar en skolkurator.[1]

23.2 Elevernas bakgrund

23.2.1 Inledande synpunkter. Bland faktorer som kan spela roll för det skolsociala programmets uppläggning och innehåll kan nämnas elevernas ålder, familjebakgrund, egen ekonomi och hemmiljö, motivet för vald utbildning, fysisk och psykisk utrustning, m. m. YB finner det med tanke på GU:s och FU:s behandling av frågorna inte nödvändigt att gå in på en närmare analys av hela komplexet, utan stannar vid några få drag som kan föranleda särskild anpassning av elevvården till yrkesutbildningssektorn av skolväsendet. Därvid utgör självfallet gruppen ungdomar i tonåren och gruppen till utbildning återvändande vuxna två naturliga kategorier med i vissa avseenden skilda behov av skolsocialt stöd.

23.2.2 Ålder m. m. Jämfört med skolor ovanför det obligatoriska skolväsendet av allmänbildande slag visar yrkesskolorna just nu dels fler yngre dels fler äldre elever. Känt är också, att eleverna i fackgymnasierna, särskilt de tekniska, har högre ålder än eleverna i allmänt gymnasium. Den senaste mer fullständiga översikten över åldersfördelningen återfinns i Statistisk årsbok 1964, som i en tabell visar situationen hösten 1963. YB återger i det följande denna tabell och har därvid tagit sig friheten att i samma tabell under centralbyråns absoluta tal återgiva de relativa talen.

Med yrkesskola menas här heldagskurser om minst 5 månaders längd.

I framtiden kommer åldrarna på det gymnasiala stadiet att vara mer lika varandra allt eftersom grundskolan nu snabbt sprides. Ur materialet från undervisningsrådet Jacobsons undersökning (se bilaga 3) kan t. ex. konstateras, att medianåldern i yrkes-

[1] Anm.: YB har erhållit uppgifter om skolkuratorer m. fl. i yrkesskolor av 1965 års utredning angående socialhögskola i Örebro.

Antal elever efter ålder HT 1963

Skolform/Ålder	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22/24	25/29	över 29	S:a
Allm gymn	3	138	3047	14694	18842	18226	12307	4463	944	268	109	52	73093
Tekn gymn			7	708	1834	2439	2235	1685	1000	1366	527	70	11871
Handelsgymn			25	1110	1918	2029	1766	1175	551	450	120	36	9180
Fackskolor			9	676	465	231	62	31	16	27	8	3	1528
Yrkesskolor	18	1260	8782	16460	14526	9090	4794	2941	2219	3546	1765	830	66231
Relativa tal													%
Allm gymn	—	0.1	4.2	20.1	25.8	24.9	16.8	6.1	1.3	0.4	0.2	0.1	100
Tekn gymn				5.9	15.4	20.5	19.0	14.2	8.4	11.5	4.5	0.6	100
Handelsgymn			0.3	12.1	20.9	22.0	19.2	12.8	6.0	5.0	1.3	0.4	100
Facksskolor			0.6	44.2	30.4	15.1	4.1	2.0	1.1	1.8	0.5	0.2	100
Yrkesskolor	—	2.0	13.3	24.8	21.9	13.7	7.2	4.5	3.4	5.4	2.6	1.2	100

skolans första årskurs nu är 17,3 år, i det allmänna gymnasiet 16,9, i det tekniska 18,3 och i handelsgymnasiet 17,3.

Enligt den senaste studentekonomiska undersökningen var mer än 60 % av de nyinskrivna vid universitet och högskolor i åldern 20—23 år, en knapp femtedel under 20 år och lika många över 23 år.

Enligt betänkandet Arbetsmarknadspolitik (SOU 1965: 9) hade de elever, som gick i utbildning anordnad genom arbetsmarknadsverkets försorg, i oktober 1963 (avseende ca 35.000 elever) en åldersfördelning som följer: 17 % var under 18 år, 21 % var i åldern 18—21 år, 29 % 22—34 år, 19 % 35—44 år och 14 % 45 år eller däröver.

Det säger sig självt, att de högst varierande åldrarna i sig innebär olika biologisk och psykisk mognad, olika erfarenhetsbakgrund från yrke och tidigare skolgång och utbildning, olika villkor och förpliktelser av privatekonomisk natur. Den skolsociala verksamheten har att ta hänsyn härtill.

23.2.3 Skol- och familjebakgrund m. m. Det är ett välkänt förhållande att målsmän från socialgrupp 3 hittills i långt lägre grad än målsmän från socialgrupp 1 sänt sina barn till högre teoretisk utbildning. Materialet härom finns bl. a. att hämta ur Härnqvist: Reserverna för högre utbildning (SOU 1958: 11), och samme författare: Vägen genom gymnasiet (SOU 1963: 15), Wallberg—Gouiedo i Specialutredningar om gymnasiet (SOU 1963: 41). Förhållandet är delvis oberoende av betygs- och begåvningsstatus hos berörda ungdomar. I högre grad än stadsungdomar har också glesbygdsungdomar valt yrkesskola eller annan form av yrkesutbildning direkt efter avslutad obligatorisk skola.

B. Jacobsons enkät (bilaga 3) visar på liknande förhållanden, om man ser till målsmans utbildning: av målsmännen till de undersökta ungdomarna hade den största gruppen, ca 60 %, enbart folkskola, eller om endast de elevsvar beaktas, som uppgivit målsmans yrke ca 70 %. Det bör också observeras, emedan förhållandet har viss betydelse för hemmets attityd till och behov av information om skolgång och yrkesutbildning, att endast omkring 5 % av målsmännen uppges ha yrkesskol-

utbildning och omkring 6 % inomverksutbildning av något slag, under det att 12 % hade minst realexamen, normalskolekompetens, folkhögskolekurs eller motsvarande. Framförallt kom elever från avdelningar för tekniskt arbete, handel och kontor o. dyl. från hem med sådan utbildning.

Yrkesskoleleverna har hittills haft många olika slags skolunderbyggnad. Enligt den ovannämnda enkäten hade ca 1/7 gått i sjuårig folkskola, omkring 30 % i realskola eller enhetsskolans 9 g, resten kom från folk-, enhets- eller grundskola i övrigt. Bortåt 20 % av ungdomarna hade f. ö. redan viss yrkesutbildning bakom sig. Hjälpklasseleverna har dock hittills varit få i yrkesskolan.

Allt som allt tecknar denna bakgrund *ett tämligen skiftande behov av bl. a. orientering om yrkesutbildningens uppläggning* i dag till inte bara elever utan även föräldrar och för de vuxna eleverna till dem själva och deras familjer.

23.2.4 Utbildnings- och yrkesval. Den grad av säkerhet med vilken yngre eller äldre griper sig an med mer eller mindre specialiserade studier och utbildning implicerar behovet av orientering och vägledning. Hur vederbörande skola är uppbyggd — om den i specialiserade fåror leder till speciella yrken eller tvärtom medger flera val — spelar självklart också stor roll för arten av behövlig information och rådgivning, liksom en rad andra skolförhållanden — internatsform, heltid eller deltidsundervisning osv.

Motsvarar överhuvud elevernas fördelning på olika linjer eller sektorer inom yrkesutbildningen rationella överväganden och behov? Härom vet man visserligen en del — men långt ifrån tillräckligt.

Tillhörigheten till viss kurs kan vara resultat av ett rationellt val, men också av *att* man fick ta elevplats där den erbjöds, även om den inte motsvarade vad man helst ville, *att* man ville ha en allmänt sett nyttig kurs före fortsatt utbildning eller yrkesarbete av annat slag, *att* man vill byta yrke eller syssla etc. Detta kan i de enskilda fallen vara svårt att avgöra. Undersökningen i bil. 3 visar, att långt ifrån alla yrkesskolelever är yrkesbestämda och att viss kurs ej sällan användes som genomgångsstation eller som ett sätt att skaffa sig en nyttig komplettering till allmänbildningen.

Undersökningar av annan art, som belyser vad som händer ungdomen efter i stort sett avslutad utbildning och genomgången värnplikt, syns till fullo bekräfta dessa förhållanden. Sålunda visar Einar Neymark i sin avhandling Selektiv rörlighet över en årgång manliga ungdomar (Sthlm 1961) sammanfattningsvis bl. a. följande:

»Minst $^2/_5$ av åldersklassen hade — enligt den fall för fall gjorda jämförelsen yrke 1956: yrke 1949 — fått sin yrkesinriktning helt ändrad genom den utveckling och anpassning, som skett under åldersperioden 21—28 år, och endast för en knapp tredjedel var status quo. Dessa frekvenstal har bara fångat en del av yrkesrörligheten under perioden ifråga, men de ger dock en klar fingervisning om att yrkesvalet i det moderna samhället är en relativt långvarig utvecklings- och anpassningsprocess, som ofta fortsätter även sedan individen nått s. k. mogen ålder.» (S. 438).

Betänkandet Arbetsmarknadspolitik (SOU 1965: 9) förutsätter, att varje år allt fler

människor måste byta arbetsuppgifter, och redogör — utan att kunna ange det totala behovet av omskolning, vidareutbildning och fortbildning — för de olika aspekterna på vuxenutbildning som arbetsmarknadsinstrument.

Hur mycket av senare rörlighet — måhända ibland överrörlighet — som beror av för tidiga och/eller osäkra utbildnings- och yrkesval, och hur mycket som beror av individens rationella behov av att inom sitt yrke anpassa sig till nya krav, respektive att omskola sig till nytt yrke på grund av produktionsförändringar, är på sätt och vis en akademisk fråga, emedan ju resultatet i vart fall visar sig i ett ökat behov av vuxenutbildning. Beredningen har redan i kapitel 7 om dimensioneringen av yrkesutbildningen framhållit, att arbetskraftsströmmarna i vårt land är föga kartlagda. Man vet, att ändrad intresseinriktning, förändrade framtidsutsikter, från anlagssynpunkt felaktiga yrkes- och utbildningsval påverkar och ibland förnyar yrkesvalet. Strukturändringar i näringslivet, önskan om vidareutbildning, familjesituation och liknande, framhåller beredningen ävenså, påverkar den vuxna arbetskraftens arbetssituation och kan framtvinga yrkesbyten.

Bakgrunden till individens utbildningsinitiativ är emellertid intressant ur yrkesvägledningssynpunkt. Ju mer man kan nedbringa behovet av den förnyade (eller förlängda) utbildning, som är en konsekvens av illa underbyggda val, desto bättre. Ur samhällsekonomisk synvinkel är det utomordentligt viktigt att göra orientering och vägledning redan *före* val av utbildningsväg så goda, att felval av irrationell karaktär nedbringas. Men eftersom yrkesvalet är en process och individen i vårt samhälle ständigt ställs inför nya val måste samhället även under pågående yrkesutbildning bidra till rationella avgöranden, och sålunda satsa på material och expertis härför.

Det bör måhända också framhållas, att sextonåringarna, som utgör en kärntrupp i yrkesskolornas nybörjaravdelningar, överhuvud ju utgör en åldersgrupp som biologiskt-psykiskt inte är mogen för slutgiltiga eller starkt preciserade val. En del tror sig visserligen veta rätt bestämt vad de vill bli, andra är helt obestämda och tar en utbildningsplats där den erbjuds. Hela denna heterogena grupp har behov av orientering och vägledning för sin framtida verksamhet.

23.3 Den nya situationen

Breddning av yrkesskolans program med allmännare bas och ökande specialisering mot utbildningstidens slut, fler möjligheter till övergång till andra gymnasiala linjer eller till efterföljande skolor, ökande och mer differentierad vuxenutbildning är faktorer, som sålunda medför ökat behov av orientering och vägledning. Härtill medverkar också att undervisningstiden inom yrkesskolan förkortas (jfr kap. 12 om lärotidens längd). Det blir dubbelt angeläget, att eleverna får allt tänkbart stöd för att arbeta effektivt och undvika försenande osäkerhet och felval. I samma riktning verkar åtgärderna för en förnyad pedagogik med bl. a. hemarbete, dvs. studietekniksorientering får ej uteglömmas i skolans program.

Även lärarsituationen blir delvis en annan. Många lärare behöver ökat expertstöd

för frågor kring betyg och elevomdömen och för genomförande bl. a. av handikappade elevers utbildning.

YB önskar slutligen särskilt understryka, att behovet av fullt resursutnyttjande gör det angeläget att väl tillvarata den latenta kapaciteten även hos de ungdomar i yrkesskolan, som har låg fallenhet för teoretiska studier eller som har påtagliga psykiska eller fysiska svagheter. Detta är nödvändigt också med tanke på den enskildes människovärde och rätt till trygghet.

23.4 Studie- och yrkesorientering

23.4.1 Terminologi och innebörd. Yrkesvägledning är överbegreppet för samhällets totala program avseende kollektivt och individuellt stöd för studie- och yrkesval. Inom skolan brukas termen *studie- och yrkesorientering* bl. a. för att betona dess förberedande och informerande karaktär. Innehållet i och uppläggningen av yrkesvägledningens olika moment kan komma att variera mer eller mindre allt efter de olika skolformernas karakteristiska drag.

Studieorienteringen i yrkessektorn av skolväsendet skall bygga på den grund som den obligatoriska skolan lagt, ge information och vägledning beträffande utbildningsgång och valmöjligheter i de yrkesinriktade linjerna/kurserna och därvid också ta hänsyn till sido- eller överbyggande skolor och kurser och deras inträdeskrav. *Yrkesorienteringen* skall ävenså bygga på grunderna från i första hand den obligatoriska skolan och medverka till en fördjupning av kunskaperna om arbetsliv, yrken och arbetsmarknad. Därvid tas hänsyn såväl till individens personliga anlagsutrustning som till arbetslivets krav och möjligheter, varvid inte minst arbetsmarknadsutsikter på kortare och längre sikt är betydelsefulla.

Termen »orientering» betyder generell eller individuell information och upplysning, muntligt eller via tryckt material, respektive med AV-hjälpmedel. Termen »vägledning» betyder att ett personligt klarläggande, tolkande eller rådgivande moment ingår, ofta efter en utredande analys av den rådsökandes situation.

23.4.2 Programmets olika komponenter. Utan att de olika momenten strikt kan särhållas från varandra kan de alltså sägas vara av arten a) kollektiv eller enskild information, b) utredande kontaktarbete, c) enskild vägledning med utbildningsplanering och andra praktiska åtgärder.

23.4.2.1 Studieorientering och -vägledning. Varje elev bör — oberoende av den personliga valsituationen — erhålla viss studieorientering lektions- eller föreläsningsvis och/eller genom tryckta skrifter. Den bör avse hur utbildningen inom yrkessektorn är uppbyggd, dess mål och innehåll, hur den pedagogiskt arbetar och vilka studietekniska o. a. krav som ställs på eleven i läro- och arbetssalar. Ävenså bör behandlas övergångsfrågor till andra delar av skolsystemet och i mån av behov låne- och stipendiefrågor. Viktigt är att eleverna får en tydlig bild av vilket led i utbildningskedjan som de aktuellt tillhör, både vad avser yrkesinriktning och nivå,

var tyngdpunkten ligger och vad som är »kringkunskaper» och de senares väsentliga betydelse.

Denna studieorientering gäller främst de yngre eleverna på den gymnasiala yrkessektorn. Vid vuxenutbildningskurser eller -institut skall kollektiv orientering kunna anordnas om det förefaller önskvärt, t. ex. om en elevgrupp själv vill ha sådan. Eljest skall tryckt information och enskilda förfrågningar kunna räcka.

En individuell studievägledning är också viktig ur en annan synvinkel. Individen liksom samhället måste utnyttja sina resurser rationellt. Det är ibland önskvärt att individuellt avpassade utbildningsprogram göres upp, där olika kurser och utbildningsformer kanske blandas — heltid, deltid, allmän skolutbildning, yrkesutbildning etc. Detta gäller främst de vuxna eleverna. Ett sådant program kan skisseras vid utbildningens början (kanske redan före inskrivningen) och bör följas upp och ev. justeras under kursens första månader, eller eljest när så behöves.

I den allmänna skolan kan studieorienteringen i viss utsträckning gälla skolförhållandena utan anknytning till kommande yrke. I yrkessektorn finns också moment av läroplansinformation och interna skolförhållanden, som kan ses helt fria från anknytningen till yrket. Men i stort sett är studieorientering och vägledning i yrkessektorn yrkesvalsanknuten. Det är svårt att frikoppla utbildningssituationen i skolan från den som kommer efter skolan och från yrkesverksamheten. Detta förhållande ställer särskilda krav på överblick och arbetsmarknadssakkunskap hos dem som svarar för studieorienteringen. Sambandet mellan å ena sidan val av linje, ämnesalternativ, kursalternativ etc. och å andra sidan kommande yrke, arbetsmarknadsförhållanden och arbetslivets krav på vissa kunskaper och färdigheter måste komma tidigt in i orienteringen om studier och arbete i yrkesutbildningen. Ehuru det gäller för yrkessektorn liksom för andra skolsektorer att genom sin uppläggning medge för de osäkra eleverna att uppskjuta sitt definitiva yrkesval, är dock huvudprincipen den att eleverna så snabbt som möjligt med god motivation skall kunna genomföra målinriktad utbildning. Till detta skall även studieorienteringen bidra.

23.4.2.2 Yrkesorientering. Samtliga elever behöver utöver den grund som lagts i den obligatoriska skolan en mer eller mindre omfattande dagsaktuell, översiktlig orientering om utbildningsväsende, yrkesvärld, arbetsförhållanden, arbetsmarknadsorganisationer etc.

Den mer kollektiva orienteringen skall härvidlag — förutom att vid behov ge underlag för de personliga ställningstagandena — åtminstone för de yngre elevkullarna tjäna ett alldeles bestämt syfte. Det torde höra till den omställningsberedskap, som individen bör ha, att vara informerad om det utbildnings- och yrkessamhälle som omger honom. För kommunikationerna de vuxna yrkesutövarna emellan och för skapandet av en känsla för meningsfylld samverkan mellan individer och yrken torde ävenså en generell yrkesorientering, en »gemensam referensram» på detta område vara högeligen önskvärd, för att icke säga nödvändig.

Det är YB:s förhoppning att arbetsmarknadsstyrelsen såsom hittills skall vilja åta sig det mycket stora arbete det innebär att framställa, aktuellthålla och distribuera

det grundläggande yrkesorienterande materialet. YB vill också betona värdet av näringslivets och förvaltningens bidrag genom bl. a. bransch- eller yrkesmonografier. Referensgruppen för studie- och yrkesorientering, anknuten till skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och Arbetsmarknadens yrkesråd, bör stimuleras att fortsätta att verka för utgivningen härav.

Det är troligt, att massmedierna radio och TV i den hårdare satsning på utbildningsprogram, som diskuterats med anledning av den nya giv som Radioutredningen skisserar i sitt betänkande Radions och televisionens framtid (SOU 1965: 20 och 21), verksamt kan bidra till klargörande insyn i yrken och yrkesfunktioner m. m. som eleverna eljest icke skulle kunna komma i kontakt med.

Beträffande innehållet i yrkesorienteringen i vilken form den än ges, har de ansvariga myndigheterna alltid hävdat att den skall vara objektiv eller neutral i den meningen att den icke får undertrycka eller undanhålla sanningen, även om denna synes någon part obekväm, ej heller propagera till förmån för begränsade intressen. Den skall värna om individens rätt till en allsidig och från personliga påtryckningar fri information. Det ligger emellertid i princip i individens intresse att anpassa sina utbildnings- och yrkesplaner till vad som är arbetsmarknadsmässigt klokt både på kortare och längre sikt.

Framhållas bör också, att vid val av utbildning betygs*profilen* med vad den symboliserar av särskilda intressen, begåvningsdrag och fallenheter är väl så viktig som betygs*nivån*. Yrkesorienteringen bör sålunda klargöra att flertalet yrken inrymmer arbetsuppgifter med olika krav på teoretisk begåvning, där gränserna för vad som är möjligt nedåt och vad som är lämpligt uppåt är andra än vad man kanske i allmänhet föreställer sig. Yrkeslämplighet, ambition och intresse, som ej kan mätas med skolbetyg, vidgar gränserna för yrkets rekrytering utöver en snäv begåvningssektor. Det skall, menar YB, inte på förhand vara bestämt hur långt eller hur begränsat eleven kan nå i och med vald startriktning och -nivå inom utbildningen. Den begränsning, som varje individ givetvis lyder under, skall inte vara resultat av praktiskt-tekniska anordningar, utan en fråga om de egna inre resurserna.

Vad beträffar bindningen könstillhörighet—yrke kunde sägas, att själva organisationen av yrkesutbildningen, inom vilken det inte alls kommer på tal att arrangera kurser eller linjer »för pojkar» eller »för flickor», ej heller att genom brister i lokaliteter m. m. hindra pojkar och flickor att välja fritt bland kurserna, vore tillräcklig för att bryta föreställningen om att vissa yrken passar endast män, andra passar endast kvinnor. Debatten härom och arbetsmarknadens utseende visar dock att yrkesorienteringen bör fortsätta att medverka till en upplösning av traditionella mönster härvidlag. Därvid bör man dock frångå den ensidiga belysning som ligger i påståendet, att endast flickornas yrkesval eller kvinnornas yrkesbeteende bör ändras. Även pojkarnas yrkesval och männens yrkesbeteende bör belysas såsom det traditionsbundna mönster det faktiskt har. Det gäller här två utgångspunkter: Dels valet av yrke — *både* tekniska yrken *och* vårdnadsyrken bör t. ex. kunna spridas bland både kvinnor och män så att »begåvningsresurserna» härvidlag verkligen utnyttjas. Dels valet av vuxenroll — det borde inte vara självklart att män i

princip skall ägna sig åt förvärvsarbete och kvinnor åt hemarbete utan i stället vara lika tänkbart att man och kvinna kunde ta tämligen lika del i *såväl* förvärvsarbetarrollen *som* hemmarollen.

23.4.2.3 Anlagsorientering, personutredning, enskild vägledning. Yrkesorienteringen ger kollektivt och enskilt besked om krav på anlag, intressen etc. som yrken eller yrkesfunktioner ställer. Den enskilde eleven behöver dessutom material för att bedöma sina egna förutsättningar för den ena eller den andra yrkesutövningen. Den gymnasiala yrkesskolan måste här fortsätta på den grund som lagts i den obligatoriska skolan. Denna har erbjudit ett obegränsat register inom vilket eleven så småningom hade att finna sin preliminära inriktning och nivå. När eleven nu är i yrkesutbildning befinner han sig inom en snävare sektor. Inom denna kan han behöva ytterligare precisera sina önskemål, men han behöver inte från början bestämma hur långt han vill eller kan nå inom den valda sektorn. Många yrkesskolelever — yngre som äldre — kommer att behöva hjälp med att komma underfund med hur långt deras resurser räcker.

Utöver den möjlighet till anlagsorientering som det dagliga arbetet erbjuder varje elev, bör skolan ge möjlighet för den som så önskar att få stöd av specialist vid anlagsorienteringen. Det kan vara eleven själv som vill vända sig till någon för att få hjälp med att tolka data om sig själv och/eller att skaffa fram nya; det kan vara läraren som vill ha kompletterande instrument för sin elevbedömning. En personutredning, dvs. insamling av material för bedömning av individen behövs med andra ord i många fall: sådant material är betygsserier, läraromdömen, läkaromdömen, psykologiska anlags- och intresseprov, material från intervju med den rådsökande, tidigare arbetsbetyg, etc.

Det material eleven får på olika sätt om sina egna förutsättningar och om yrkenas krav och arbetsmarknadens olika möjligheter skall han i gynnsamma fall kunna på egen hand utnyttja för att fatta beslut i valsituationer. Men ofta vill den enskilde få resonera med någon sakkunnig innan han fattar beslut. Många andra omständigheter påverkar — ekonomi, familjesituation, rollförväntningar av olika slag. Enskilda samtal behövs sålunda av mer eller mindre inträngande art.

YB skulle önska att behovet av sådan enskild vägledning kunde beräknas. Men den nya utbildningssituationen med elevernas vitt skilda åldrar och erfarenhetsbakgrund, olika intressen, målinriktning, yrkesvalsmognad och ambitionsnivå torde omöjliggöra detta, särskilt som åtminstone vuxeneleverna kan komma att behöva tämligen personligt tillskurna utbildningsprogram.

Det torde sålunda — i vart fall innan erfarenhet från den nya yrkesutbildningen föreligger — snarare bli personella och andra resurser än behovet som sådant som får bestämma var man sätter gränsen för yrkesvägledningens insatser.

YB förutsätter att berörda ämbetsverk följer utvecklingen i det stycket, att man så snart som möjligt får en uppfattning om hur stor del av enskild vägledning (inkluderande anlagsorientering och personutredning i övrigt) som kan göras undan *före* yrkesutbildningen, och hur stor del som rimligen måste förläggas *inom* skolans

ram. Svensk yrkesvägledarförening har redan i en promemoria från april 1964 givit en fyllig analys rörande behovet av yrkesvägledningen för vuxna.

En elevgrupp som under alla förhållanden kommer att behöva extra gott stöd under sin utbildning är de i olika avseenden handikappade. Betänkandet Hjälpklasselevernas yrkesanpassning har här givit en inträngande analys. YB har för sin del i föregående kapitel pekat på lämpliga åtgärder för deras anpassning i utbildning och till yrke och arbetsliv. Genom ADL-träning, anpassningskurser och genom individuell uppföljning med förlängt eller minskat studieprogram kan mycket göras för att utnyttja kapacitet och ambition, vilket både från humanitär och från samhällsekonomisk aspekt är angeläget. Det är YB:s förhoppning att även ergonomiska synpunkter på utformningen av yrkessektorns arbetsplatser och särskild gymnastik skall ge ett effektivt stöd för de handikappades anpassning till verktyg, maskiner och miljöer. Genom skolhälsovården kommer dessa ungdomar att stå på skolans »kontrollelevlista» — de bör också, menar YB, stå på en »pedagogisk kontrollelevlista». På sätt och vis kan detta stöd rubriceras snarare som personlig pedagogik än som studie- och yrkesvägledning. Denna kurativa omsorg om eleven medför dock nödvändigtvis en god individuell yrkesvägledning bl. a. i kontakt med föräldrarna och i samråd med arbetsmarknadsverkets arbetsvårdsspecialister.

Hemmaarbetande som via utbildning slussas ut på arbetsmarknaden är en växande grupp. Betänkandet Arbetsmarknadspolitik pekar på kraftig ökning, vilken för de två senast redovisade budgetåren 1962/63 och 1963/64 betydde 24.000 respektive 25.600 nya utbildningsfall, varav 10.400 respektive 11.700 kvinnor. Det relativa arbetskraftstalet för de gifta kvinnor, som det här i stor utsträckning är fråga om, förväntas stiga kraftigt för åldrarna mellan 30 och 44 år, men snarare stagnera för åldrarna nedanför och ovanför. I reda tal skulle ett sålunda ökat arbetskraftsutbud från de gifta kvinnorna innebära ett nytillskott under 60-talet av omkring 280.000 och under 70-talet av omkring 155.000 kvinnor.

Även förutsatt en god orientering och yrkesvägledning genom arbetsförmedlingarnas försorg *före* valet av utbildningskurs, kan åtskillig omsorg om denna grupp elever behöva visas även under utbildningstiden.

23.4.3 Studie- och yrkesorientering i tidsföljd. Senast *under årskurs 9* bör yrkesskolans lärare och befattningshavare i samråd med upptagningsområdets yrkesvalslärare och samhällskunskapslärare organisera studiebesök vid gymnasieskolor, respektive i grundskolan informera elever och föräldrar om yrkesutbildningen.

Vidare bör avlämnande och mottagande skola via exempelvis yrkesvalslärare och skolkurator överenskomma, i vilka former information om elever, som antas vid yrkessektorn (detta bör f. ö. gälla hela det gymnasiala skolstadiet), kan överbringas. Samrådet kan också avse särskilda undervisningsåtgärder beträffande studie- och yrkesorientering mot bakgrunden av vad olika elevgrupper i det stycket inhämtat under grundskoletiden.

Under årskurs 1 ges kollektiv och enskild studieorientering om yrkesskolans kurser, tillval, bortval, arbetssätt m. m; vidare kollektiv och enskild yrkesorientering,

helst fördjupad på ett par punkter genom studiebesök (i små grupper) vid arbetsplatser; anlagsorientering och enskild yrkesvägledning, för dem som så önskar eller som lärare eller annan befattningshavare rekommenderar härtill, bl. a. de elever som lämnar skolan efter detta första år. Utredande kontaktarbete i mån av behov, däribland medicinsk yrkesvägledning. »Klass- eller elevrådskonferens» om enskilda elever vars anpassning till skolarbetet ur någon synvinkel behöver diskuteras. Individuella frivilliga heldagsbesök i yrkesorienterande syfte i näringsliv och förvaltning rekommenderas.

Under årskurs 2 fortsatt arbete enligt årskurs 1 och med ökad tyngd åt dels övergångsfrågor till andra utbildningsanstalter eller utbildningsformer, dels arbetsmarknadsfrågor. Omsorgsfull förberedelse för handikappades yrkesval och placering i samråd med arbetsmarknadsverkets specialister.

Programmet för vuxenutbildningskurser, som ej är på samma sätt årskursindelade, kan ändå i tillämpliga delar appliceras.

Under hela utbildningstiden bör *studie- och yrkesorienterande material* stå eleverna tillbuds så att frågor, som kan besvaras genom sådant material ej tynger den muntliga orienteringen.

23.4.4 De medverkande. Analogin med övriga gymnasiala skolor är här uppenbar. Ett samlat utnyttjande av specialister över hela skolstadiet är nödvändigt. YB skall därför endast peka på några få drag i yrkesskolans uppläggning av utbildningen som kan föranleda en viss anpassning av det redan för fackskolor och gymnasier antagna personalprogrammet. Detta är, vill YB erinra om, att en skolkurator verkar som sammanhållande kraft och alltefter behov och elevernas önskemål kopplar in andra specialister och lärare — skolpsykolog för anlagsprov o. dyl., skolläkare/skolsköterska för medicinska omdömen, yrkesvägledaren och andra yrkes- och arbetsmarknadsspecialister. Länsarbetsnämndens tjänstemän ansvarar för enskild yrkesvägledning och för speciell yrkes- och arbetsmarknadsorientering. Varje lärare, särskilt klassföreståndare, har därtill ansvar för att hans elever får information och hjälp med att reda ut problem och vid behov får hänvisning till kurator och/eller specialist.

Skolans yrkessektor och vuxenutbildningsinstituten kan i stort sett arbeta efter samma modell. Några påpekanden måste dock göras.

Kanske i högre grad än i skolsektorer av mer allmän karaktär behövs insatser inte bara från länsarbetsnämndens yrkesvägledare, utan även från andra av dess tjänstemän, t. ex. deras personal för allmänna arbetsförmedlings- och arbetsmarknadsfrågor, arbetsvård m. m.

De till skolorna knutna yrkesråden bör erhålla en instruktion som inspirerar dem att ge effektivare stöd än vad som nu vanligen sker åt skolans yrkes- och arbetsmarknadsorienterande verksamhet.

Studie- och yrkesvägledningsprogrammet förutsätter samverkan mellan många olika medverkande; rektor bör liksom i övriga gymnasiala skolor kalla till plane-

ringssammanträde, vartill även länsarbetsnämndens yrkesvägledare och vid tillfälle en eller flera av kommunens yrkesvalslärare bör kallas.

I skolstadgans 7 kap. 13 § föreskriven konferens bör sålunda också kunna anordnas i yrkessektorn:

»Lärare och andra befattningshavare, vilka ha att medverka i elevernas studie- och yrkesorientering, skola på kallelse av rektor och under ledning av honom eller den befattningshavare han utser sammanträda för att överlägga om planering och samordning av verksamheten.»

23.5 Övrig skolsocial verksamhet

23.5.1 Inledande synpunkter. Även beträffande det skolsociala programmet i övrigt vill YB hänvisa till vad som inledningsvis sagts om analogin med de gymnasiala skolornas redan antagna verksamhetsformer och befattningshavare. Det finns ej anledning att anta, att eleverna i yrkessektorn — yngre eller äldre — är annorlunda beträffande sina personliga behov än andra skolsektorers elever. De yngre som kommer direkt från underliggande skolor är tonåringar med deras särdrag, de äldre har yrkeserfarenhet eller erfarenhet från annan sysselsättning på samma sätt som det gymnasiala stadiets vuxenelever i övrigt. Dock finns några drag i elevgruppernas bakgrund eller i den hittillsvarande yrkesskolans uppläggning som kan föranleda kommentarer beträffande de skolsociala åtgärdernas uppläggning eller innehåll.

Hit hör *deltids*karaktären av viss utbildning. Skolhälsovård och studiesocialt stöd finns redan för heltidselever — i kurser av viss längd — men inte på samma sätt för deltidselever. Eftersom det ligger i samhällets intresse att en hel del av yrkesutbildningen läggs upp så att kursdeltagarna inte tas ur produktionen, bör samhället i vissa avseenden ge deltidsstuderande likartade förmåner som heltidsstuderande. I den mån deltidsstuderande har frågor och problem och behov av socialt stöd som är ett direkt resultat av deras skolsituation bör de alltså erhålla detta inom ramen för kommunens organisation härför.

I övrigt bör de deltidsstuderande naturligtvis anlita de organ som samhället normalt ställer till förfogande i poliklinisk och annan hälso- och sjukvård, socialkuratorer, tjänsteläkare, yrkesvägledning och arbetsförmedling osv. Det blir främst skolkuratorns sak att vid behov, event. efter rektors hörande, hänvisa till lämpligt forum, dvs. om eleverna så önskar eller eljest finns skäl för remiss.

23.5.2 Skolhälsovård. De bestämmelser om skolhälsovård som återfinns i skolstadgans 4 kap. bör enligt YB ses över med hänsyn till att de bör gälla elever i alla slags kurser och oavsett ålder.

Med hänsyn till yrkessektorns uppbyggnad bör stadgan ävenså formuleras så, att eleverna i det gymnasiala åldersstadiet dels undergår klassundersökning i årskurs 1 (eller 1:a terminen, kursen), dels i årskurs 2 enligt skolläkarens bedömande. YB finner det därvid önskvärt, att den elevvårdskonferens, som beredningen talat om i samband med yrkesorienteringen (se även nedan 23.6), ger skolläkaren material för en sådan bedömning, liksom de hänvisningar till läkarkontakt som skall komma från bl. a. lärare och föräldrar. YB vill i sammanhanget peka på att skolkurator

bör nämnas bland dem som i likhet med skolledare, lärare, skolsköterska eller föräldrar hänvisar till läkaren (skolstadgans 4 kap. 5 §).

YB har övervägt, om föreskrift rörande läkarens medverkan vid elevernas yrkesvägledning borde flyttas från dess plats i skolläkarinstruktionen till stadgan, men kommit till resultatet, att det snarare behövs en allmän översyn över fördelningen av riktlinjer enligt stadgan och detaljbestämmelser enligt instruktionerna. Det kunde nämligen också vara skäl att i antingen stadga eller instruktion starkare betona behovet av tätare och intensivare kontroll av arbetshygien med bl. a. uppmärksamhet åt lokaliteter, bl. a. utifrån ergonomiska synpunkter, arbetarskydd (skyddskläder, skyddsglas, dammutsugning m. m.), konditionsbefrämjande åtgärder, t. ex. särskild gymnastikundervisning för handikappade (eller eljest elever med övervikt, hållningsfel, vissa sjukdomstillstånd m. m.) i därför utrustade lokaler, etc.

Beträffande formuleringar i stadgan önskar beredningen dock mer direkt peka på behovet av en utvidgning av formuleringen angående ändamålet med skolhälsovården i stadgans 4 kap. 2 §: de många nya och mer omfattande elevgrupperna i skolorna borde implicera en formulering rörande bevarande och förbättrande av elevernas fysiska, psykiska *och sociala* hälsa. Det bör framhållas, att Världshälsoorganisationen (WHO) definition på hälsa innehåller dessa tre komponenter. Skolläkare har redan erfarenhet av att i skolor ovanför grundskolan nu mer än förr tillkommer socialmedicinska aspekter till följd av exempelvis varierande åldrar, pressande familjesituationer under omskolning, graviditeter, mindre goda inackorderingsförhållanden, isoleringskänslor. Skolläkaren måste med andra ord vara beredd att — på remiss av lärare, kurator m. fl. — eller på elevernas eget initiativ ta ställning till socialmedicinska symptomkomplex, i varje fall som första konsulterande instans. YB menar dock, att det må ankomma på ett samråd mellan rektor och/eller kurator och skolläkare/skolsköterska om de ekonomiskt-sociala konsekvenserna av i varje fall vuxenelevens och särskilt den deltidsstuderande vuxenelevens behov av fortsatt läkarkontakt eller vård. Skolläkaren bör alltid sköta vederbörlig remiss efter samråd med rektor, beträffande vilken instans denna skall avse, varvid elevens egna önskemål och möjligheter givetvis skall vara utgångspunkten. Vad som kan komma ifråga för här avsedda remisser är t. ex. fall av svårare sjukdomstillstånd, olycksfall och sviter efter olycksfall, graviditet eller annat, exempelvis insufficienstillstånd o. a. som påverkar utbildningens inriktning och nivå.

YB förutsätter som självklart att handikappade elever hör till skolans »kontrollelever» och att ett nära samråd äger rum mellan skolläkare och arbetsvårdens medicinska expertis.

I övrigt hänvisar YB till motsvarande bestämmelser och intentioner beträffande skolhälsovården för fackskola och gymnasium, men anbefaller en allmän översyn av skolstadgans 4 kap. och instruktionerna för skolläkare och skolsköterska jämte de anvisningar som kan behövas, bl. a. beträffande den s. k. medicinska yrkesrådgivningen.

23.5.3 Studiesocialt stöd. De senaste bestämmelserna om studiehjälp har till stor del

kommit även yrkesskoleleverna tillgodo. Vad som ytterligare behöver utredas och formaliseras är olika former av hjälp åt förvärvsarbetande deltidsstuderande och åt vuxenstuderande i kortare heltidskurser. Hur stödet för yrkessektorns »reguljära» elever skall studiesocialt koordineras med motsvarande stöd för elever i arbetsmarknadspolitiskt motiverade omskolningskurser och motsvarande behöver också utredas.

YB har i inledningen till punkt 23.5 ovan velat framhålla, att det skolsociala programmet överhuvud skall sättas in oberoende av i vilken form eleven utbildas, såvitt det är fråga om konsekvenser nära anknutna till skolsituationen. Förlust av viss arbetsinkomst, ökade utgifter för hemhjälp, inackordering under en kortare kurs på en annan ort, resor till och från skolan o. dyl. kan träffa även den deltidsstuderande och — om svårigheterna ej undanröjs — förhindra att en eljest förnuftig utbildningsplan genomföres.

YB, som i likhet med GU i dess nyligen framlagda betänkande om vuxenutbildning finner att stödet till vuxenstuderande måste ses i sin helhet och inte bedömas i de olika utbildningssektorerna var för sig, vill med andra ord *föreslå,* att en speciell översyn göres över de vuxenstuderandes studiesociala villkor. Därvid bör bl. a. övervägas hur och i vilka former studerande på deltid och vissa icke nu beaktade heltidsstuderande skall få medel enligt studiehjälpsreglementet respektive studiemedelsförordningen och därvid beakta även heltidskurs omfattande mindre än 8 veckor (jfr studiehjälpsreglementet 7 §) respektive bestämmelser om särskilda skäl för studiemedel till person över 40 år (jfr studiemedelsförordningen 7 §). YB finner det dessutom angeläget att — med tanke på att varje medborgare, oavsett civilstånd och försörjningsplikt, skall kunna betraktas såsom självständig i utbildningsavseende — man överväger om icke medelsbehov för makar eller motsvarande skall bedömas utan avseende på andra makens inkomst- eller förmögenhetsvillkor (jfr studiehjälpsreglementet 12 § och 20 § samt studiemedelsförordningen 11 och 12 §§). Även i andra avseenden kan en ökad benägenhet till utbildning för vuxenkategorierna, bl. a. i de enligt arbetsmarknadsutredningen frekventa åldrarna över 30, betyda behov av ekonomiskt och socialt slag — fler internat, fler bespisningslokaler, barndaghem, skolskjutsar och liknande. YB är inte nu beredd att söka kvantifiera och medelsberäkna ett sådant behov, utan önskar endast peka på en trolig utveckling.

23.5.4 Personlig rådgivning i övrigt. YB har relativt utförligt uppehållit sig vid den del av det skolsociala programmet, som rör studie- och yrkesorienteringen. Frågor i samband därmed tenderar inte sällan att glida in på ekonomiska problem och på andra personliga förhållanden eller föra med sig hänvisning till allehanda kurativa eller pedagogiska åtgärder. Det vuxenblivande, som yrkesvalsprocessen innebär, gäller ju inte bara vilken syssla eller vilken plats man skall inrikta sig på, utan också val av miljö, val av kamrater, kanske val av bostadsort, utrymme för och inriktning på fritidsintressen, politiskt och medborgerligt engagemang m. m. För sådan information och rådgivning bör i tillämpliga avseenden gälla vad som föreskrives i läroplanerna för gymnasium och fackskola.

23.5.5 Skolsamhället. YB förutsätter, att elevsammanslutningar i form av elevråd och andra föreningar kommer att omfatta elever från hela det gymnasiala skolsystem, som rymmes inom en skolanläggning eller i en kommun, och att yrkessektorns elever alltså kommer att ingå i dessa elevsammanslutningar. Detta innebär enligt YB:s mening ett avsevärt framsteg för förståelsen mellan olika utbildningar och yrken. Likaså har YB anledning att starkt understryka karaktären av företagsdemokrati i samverkan mellan lärare och elever. Härom sägs i läroplanerna:

»Skolan bör liksom varje annan arbetsplats i samhället fungera genom samverkan mellan alla där verksamma, dess befattningshavare och elever. Representanter för eleverna bör medverka i skolans arbetsorganisation. Eleverna bör inte betraktas enbart som föremål för skolans verksamhet, utan även som medarbetare i denna med möjlighet att ta initiativ och framlägga synpunkter både i undervisningsfrågor och spörsmål som gäller skollivet i övrigt. Såväl vid klass- som ämneskonferenser bör representanter för eleverna få tillfälle att framlägga sina synpunkter då undervisningen planeras eller allmänna pedagogiska frågor dryftas. En fast organisation för elevernas medverkan härvidlag bör eftersträvas. Ordningsregler inom skolan bör aldrig komma till stånd utan föregående samverkan i lämpliga former mellan alla i skolan verksamma. De bör sålunda utarbetas i samråd även med eleverna». (s. 22 i båda läroplanerna.)

Under rubriken Eleven och skolan framhålles bl. a.:

»Allmänna frågor av samarbetet och trivseln i skolarbetet, om uppförande och ordning samt andra förhållanden vid skolan som inte är av pedagogisk natur kräver överväganden där synpunkter från skilda håll kan vidtas, särskilt om syftet är att inte ingripa i en aktuell fråga utan att vidta sådana åtgärder som är av förebyggande natur eller avser att fastlägga allmänna regler. Sådana frågor behandlas i skolans samarbetsnämnd. Nämndens sammansättning framgår av skolstadgan. Den bör emellertid allt efter ärendenas natur hålla kontakt med representanter för andra grupper, som deltar i eller berörs av skolans verksamhet och bereda dem tillfälle medverka i nämndens arbete. Inte minst betydelsefull är kontakten med föräldrarna.» (s. 25 i båda läroplanerna.)

YB har inte tidigare berört föräldrakontakten eller samarbetet hem — skola. Man torde hittills i viss utsträckning ha uppfattat yrkesskolans situation som annorlunda än övriga skolors. Man kan ifrågasätta om så verkligen är fallet för de yngre eleverna och särskilt för elever som bor i elevhem eller är inackorderade. YB *föreslår*, att skola och hem på likartat sätt som i grundskola och i gymnasiala skolor i övrigt håller god föräldrakontakt och uppmuntrar föräldrar att delta i föräldraföreningar.

YB vill slutligen peka på betydelsen av elevernas fritidsverksamhet. Denna kan på ett gynnsamt sätt komplettera skolans schemabundna verksamhet genom att bl. a. odla intressen och färdigheter av betydelse för framtida yrkesverksamhet och aktivt deltagande i organisationer och politiskt liv. YB instämmer i fackskolans och gymnasiets syn härpå:

»Eleverna får genom sitt föreningsarbete en praktisk tillämpning av det skolan på teoretisk väg vill lära ut i ämnen som samhällskunskap och svenska. Föreningskunskap, sammanträdesteknik, arbetsfördelning, organisationsplanering, debatteknik och argumentationsvana, arbetspsykologi, förmåga att arbeta både självständigt och i grupp, initiativförmåga

och ansvarskänsla är färdigheter och kunskaper som föreningslivet kan utveckla och förmedla.» (Läroplanerna för fackskola och gymnasium, s. 20.)

23.6 Det skolsociala programmets administration och befattningshavare

Rektor samt lärare och klassföreståndare, kursföreståndare och motsvarande bör i yrkessektorn liksom i andra sektorer ha det primära ansvaret för att eleverna får det stöd de behöver att genomföra sitt utbildningsprogram. Därutöver krävs för vissa inslag i skolverksamheten specialistmedverkan, främst av psykolog, läkare/skolsköterska och yrkesvägledare. För att samordna verksamheten, för att kanalisera elevers och lärares behov av att komma i kontakt med specialister och andra medverkande i programmet samt för att själv handlägga en del av arbetsuppgifterna bör yrkessektorn ha del i skolkuratorn.

Skolkuratorn har m. a. o. administrativa göromål, utredningsuppdrag och direktkontakt med elever och föräldrar.

De ovannämnda specialisterna, varibland i vissa sammanhang bör nämnas den avlämnande skolans yrkesvalslärare och landstingsskolornas elevkonsulenter, samt representanter för elevkåren har liksom kuratorn en servicefunktion och fattar beslut eller vidtar åtgärder endast inom ramen för sitt fackområde. I övrigt är det rektor som fattar beslut om ev. administrativa åtgärder med ledning av specialisternas föredragningar.

De samverkande lärarna och befattningshavarna för elevvården bör förutom i planeringskonferens (se ovan) få tillfälle att i klasskonferens eller dess motsvarighet, respektive i särskild »elevvårdskonferens» överlägga både om formerna för information om och till eleverna, och vid behov om enskilda elever. YB menar att vad som föreskrivs i skolstadgans 7 kap. 6 och 7 §§ om klasskonferens också bör gälla yrkessektorn:

»I övrigt skola i klasskonferensen handläggas frågor om uppförande och ordning. Tillfälle skall beredas lärarna att utbyta erfarenheter och åsikter om eleverna samt att överlägga om de enskilda elevernas fostran och behandling i övrigt.» (6 §).

»Skall fråga om elevs hälsa behandlas, har rektor att kalla skolsköterskan att deltaga i konferensens överläggningar men ej i besluten.» (7 §).

Vad gäller fördelningen av arbetsuppgifter mellan skola och arbetsförmedlingspersonal, behöver viss »ren» studieorientering och lärarnas bidrag till anlagsorientering ej föranleda svårigheter. Detta är skolans sak. Ej heller bör enskild yrkesvägledning och speciell arbetsmarknadsorientering innebära frågetecken. Detta tillhör arbetsmarknadsverkets kompetensområde. För yrkessektorns del, har YB ovan påpekat, är däremot den yrkesvalsanknutna studieorienteringen och -vägledningen en ganska omfattande angelägenhet, i vilken *såväl* kuratorn *som* yrkesvägledaren kan ha del. Det bör här ankomma på berörda ämbetsverk att i utbildning och rekommendationer på olika sätt tillse, att var och en utför det orienteringsarbete vartill han bäst lämpar sig. YB håller dock för troligt, att yrkesvägledaren på ett än mer omfattande sätt än i fackskola och gymnasium måste medverka i denna yrkesvalsanknutna studieorientering.

23.7 Sammanfattning

YB föreslår sålunda beträffande det skolsociala programmet en rad anordningar, som kan formuleras punktvis sålunda:

läroplanernas allmänna del bör ta upp liknande avsnitt om skolsocial verksamhet som läroplanerna för fackskola och gymnasium;

studie- och yrkesorientering anordnas, vari en skolkurator är samordnande befattningshavare och den enskilda yrkesvägledningen och den speciella yrkes- och arbetsmarknadsorienteringen sköts av arbetsmarknadsverkets personal; skolans lärare och befattningshavare i övrigt medverkar till elevernas studieinformation och anlagsorientering;

de till skolan knutna yrkesråden erhåller instruktion och engageras att aktivt medverka till nära kontakt mellan yrkesutbildning och näringsliv;

de handikappade elevernas utbildning och anpassning till yrke och arbetslivets krav beaktas omsorgsfullt i undervisning, enskild vägledning och förberedelse för arbetsplacering;

regler och bestämmelser för det ekonomiska studiestödet ses över så att individen ej lider ekonomiskt avbräck eller eljest sådana hinder möter, som med ekonomiska eller tekniska medel kan undanröjas, och att i övrigt sådana arrangemang vidtas, att den latenta utbildningsreserven kan genomgå utbildning utan alltför allvarliga svårigheter av t. ex. familjesocial art;

organiserad samverkan med elever och i tillämplig omfattning med föräldrar bör rekommenderas och uppmuntras;

återkommande konferenser mellan lärare och andra befattningshavare, varibland skolläkare/sköterska, skolkurator och skolpsykolog samt vid behov yrkesvägledare och/eller elevrådsrepresentant samt yrkesvalslärare anordnas, varvid elevvårdande och andra skolsociala frågor av olika art behandlas;

vid beräkningen av en kommuns behov av befattningshavarna skolkurator, skolpsykolog, skolläkare och skolsköterska, bör yrkessektorns och i tillämpliga delar vuxenutbildningsinstitutets elever inräknas i elevunderlaget och därvid god tid beräknas för studieorientering och utbildningsplanering; varjämte

arbetsmarknadsverket bör erhålla sådana resurser, att deras yrkesvägledare, men också andra tjänstemän såsom arbetsmarknads- och arbetsvårdsspecialister, kan göra den insats i vägledningsprogrammet som YB skisserat ovan.

KAPITEL 24

Huvudmannaskapet för yrkesutbildningen

24.1 Inledning

I direktiven för YB:s arbete anges att YB bl. a. bör »ompröva hur huvudmannaskapet inom den kommunala sektorn skall vara fördelat, dvs. i vilken omfattning landstingskommunerna, alternativt primärkommunerna, skall vara huvudmän för de kommunala yrkesskolorna».

Med huvudmannaskap för yrkesskola avses organisatoriskt och ekonomiskt förvaltningsansvar för yrkesskolans hela verksamhet. Vederbörligt medgivande att åtaga sig huvudmannaskap för yrkesskola kan erhållas av *primärkommun, landstingskommun* och *enskild* (företag, stiftelse o. dyl.). Härjämte förekommer i mindre omfattning yrkesskolor med *staten* som huvudman.

Yrkesskolans kurser kan vara *lokala* och/eller *centrala*. Den lokala kursens elevområde bildas i första hand av den kommun, som anordnar kursen, medan elevområdet för central kurs vanligtvis omfattar landstingsområde eller flera primärkommuner.

De vanligast förekommande yrkesskolorna är de *primärkommunala,* som kan ha alla förekommande slag av yrkesutbildning.

Central verkstadsskola och *central yrkesskola* har landstingskommun som huvudman. Skillnaden mellan dessa skolformer har utförligt behandlats i kap. 4 — »Yrkesutbildningens nuvarande organisation och arbetsformer» —. Här må endast nämnas, att de centrala verkstadsskolorna har tyngdpunkten i utbildningen förlagd till kurser inom industri och hantverk, medan de centrala yrkesskolornas kursprogram vanligtvis även omfattar kurser inom vårdyrkesområdet och det husliga området.

Den stora omfattningen av yrkesutbildningen och dess mångskiftande karaktär samt den nödvändiga anpassningen till näringslivets och samhällets krav motiverar, att yrkesundervisningens organisationsfrågor tillmätes stor betydelse.

24.2 Yrkesutbildningens ledning

24.2.1 Den centrala ledningen. Nuvarande organisation av yrkesutbildningens centrala ledning företer en splittrad bild. En äldre princip var att varje enskilt ämbetsverk skulle omhänderha yrkesutbildningen inom sitt område. Även om en ändring skedde genom 1918 års riksdagsbeslut så att yrkesutbildningen i princip lades under det centrala skolämbetsverket kom dock betydande yrkesutbildningsområden att fortfarande sortera under respektive fackämbetsverk. Trots vissa koncentrationstendenser

under senare tid är yrkesutbildningens centrala ledning ännu uppdelad på flera olika ämbetsverk, lydande under skilda departement. Sålunda står lantbrukets skolor under överinseende av lantbruksstyrelsen, den skogliga utbildningen sorterar under skogsstyrelsen, fiskets utbildningsverksamhet regleras genom fiskeristyrelsen, socialstyrelsen respektive medicinalstyrelsen är tillsynsmyndigheter för vissa typer av yrkesutbildning inom dessa styrelsers områden osv. Hithörande problem har utförligt belysts av 1955 års sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning (SOU 1962: 28).

24.2.2 Den regionala och lokala ledningen. Genom tillkomsten av länsskolnämnderna år 1958 skapades en enhetlig statlig organisation för skolväsendets regionala ledning och planering.

I fråga om huvudmannaskapet för yrkesutbildningsanstalterna skedde emellertid inga förändringar. I detta avseende föreligger således en delning på de fyra, tidigare nämnda formerna av huvudmannaskap.

24.3 Yrkesskolornas antal, skolformer och nuvarande huvudmannaskap

24.3.1 Olika skolformer. Nedanstående tabell visar, att det i vårt land finns ungefär 800 landstingskommunala, kommunala och enskilda yrkesskolor. Samtliga nedan redovisade yrkesskolor har skolöverstyrelsen som tillsynsmyndighet. Härtill kommer vissa yrkesskolor, som sorterar under andra centrala ämbetsverk. Det finns anledning att senare något beröra även dessa skolor.

Antal elever vid yrkesskolor den 15 oktober 1964.

Skolform	Antal skolor	Antal elever				
		Deltidskurser	Heltidskurser Samtl.	Därav i kurser		Samtliga
				om 5 mån el. längre	om mindre än 5 mån	
Kommunala yrkesskolor						
Därav 222 skolor med enbart deltidsundervisning	569	87891	51978	50191	1787	139869
Landstingskommunala yrkesskolor						
Därav 42 centrala verkstadsskolor, 10 centrala yrkesskolor och 25 övriga skolor	77	3268	12492[2]	11821	671	15760
Enskilda yrkesskolor						
Därav 92 företagsskolor	161	6788	11219	9340	1869	18007
Samtliga skolformer	807[1]	97947	75689	71362	4327	173636

[1] I antalet skolor ingår 18 kommuners yrkesskolor, 7 enskilda yrkesskolor, 5 företagsskolor och 1 landstingskommuns yrkesskola som enbart redovisar avgångna elever 15 oktober 1963—14 oktober 1964 och som den 15 oktober 1964 ännu ej påbörjat någon undervisning för läsåret 1964/65. Jörns yrkesskola ingår ej i redovisningen. 15 oktober 1963 var antalet elever vid Jörns yrkesskola 118, samtliga i deltidskurser.

[2] Varav 8300 i cv-skolorna.

Utbildning av sjuksköterskor bedrevs våren 1964 vid sammanlagt 33 sjuksköterskeskolor, varav 3 är statliga, 1 drivs gemensamt av staten och landsting, 20 tillhör landstingen, 3 drivs av städer utanför landsting och 6 av stiftelse eller sammanslutning.

1963 intogs 2.297 elever och det sammanlagda elevantalet var 6.112.

Yrkesinriktad utbildning bedrivs även vid lant- och skogsbruksskolor och lanthushållsskolor. Läsåret 1963/64 omfattade årskurs 1 i grundkurs i skogsbruksskolor 927 elever, grundkurs i lantbruksskolor 1.742 elever, medan i grundkurs i trädgårdsskolor återfanns 72 elever. Lanthushållsskolornas kurser omfattade samma läsår 3.034 elever.

De yrkesskolor, som sorterar under skolöverstyrelsen, fördelar sig på olika huvudmän enligt följande:

Huvudmannskap	% av totala antalet yrkesskolor med heltidskurser
Primärkommuner	ca 60 %
Enskilda och företag	» 27 %
Landstingskommuner	» 13 %

YB har ej i uppdrag att granska det enskilda och statliga huvudmannaskapet. I det följande kommer därför främst det primärkommunala och landstingskommunala huvudmannaskapet att närmare beskrivas och kommenteras.

24.3.2 Primärkommunala yrkesskolor. De primärkommunala yrkesskolornas storlek växlar starkt, från små skolor med endast deltidsundervisning eller ett fåtal heltids- och deltidskurser till stora skolor med hundratals kurser av olika slag. De medelstora och större primärkommunala yrkesskolorna erbjuder i allmänhet utbildning inom yrkessektorerna industri och hantverk, handel och kontor samt husligt arbete och vårdyrken.

Förkunskaperna som erfordras för inträde till olika kurser har vida variationer. I de flesta kurserna är inträdeskravet endast fullgjord skolplikt. För inträde till vissa kurser är inträdeskraven skärpta, från goda betyg i enstaka ämnen till studentexamen och i vissa specialkurser förutsättes, att eleven har akademiska betyg.

Heltidskurserna har varierande längd — från en termin upp till tre läsår. De heltidskurser som har skärpta inträdeskrav tillhör som regel de kortare kurserna. På större orter med ett rikt differentierat näringsliv finns ofta kurser av specialkaraktär. Även på ganska små orter kan emellertid förekomma yrkesskolor med utbildningslinjer av speciell art. Orsaken kan då ofta sökas i lokala förhållanden, t. ex. förekomsten av ett industriföretag på orten med specialinriktning på viss produktion.

Då yrkesutbildningskurserna sålunda till sin karaktär kan växla starkt, måste av lätt insedda skäl även upptagningsområdet — elevområdet för olika yrkesskol*kurser*

variera och vara större för sådana utbildningslinjer som är av mera speciell art. För vissa mera lokala kurser utgör elevområdet yrkesskolorten med de närmast liggande kommunerna. För andra kurser kan området omfatta ett eller flera län och för vissa särpräglade kurser kan elevområdet utgöra hela riket.

För de flesta primärkommunala yrkesskolkurserna bildar dock skolkommunen med den omgivande bygden elevområde. Detta elevområde utgör en motsvarighet till gymnasiets och fackskolans elevområde och sammanfaller ofta helt eller delvis med detta.

Styrelse för de primärkommunala yrkesskolorna är skolstyrelsen i vederbörande kommun. Under samma skolstyrelse lyder även i kommunen befintlig folkskola/grundskola, fackskola samt tekniskt gymnasium, handelsgymnasium och allmänt gymnasium. En samordning av den lokala skolförvaltningen har skett i och med skolstyrelsereformen av år 1958.

24.3.3 Landstingskommunala yrkesskolor. Inom flera län har landstinget spelat en avgörande roll, då det gällt att planera och taga ansvar för yrkesutbildningen. Inom vissa yrkesområden har landstingens insatser för yrkesutbildningen kommit att bli särskilt omfattande och betydelsefulla. Landstingen är sålunda huvudman för de centrala verkstadsskolorna (cv-skolorna). Dessa skolor har till uppgift dels att ge yrkesutbildning främst åt ungdom från kommuner som saknar underlag för egna skolor, och dels att tillgodose behovet av utbildning för yrken som har ett relativt ringa rekryteringsbehov och som därmed fordrar stora elevområden. För att kunna fullgöra dessa uppgifter är cv-skolorna utrustade med internat.

Även på annat sätt än då det gällt yrkesutbildningens organisation och uppbyggnad inom respektive län, har landstingen intresserat sig för yrkesutbildningen. Landstingen har sålunda i de flesta fall genom ekonomiska bidrag stött de primärkommunala yrkesskolornas verksamhet. Landstingsbidragen till primärkommunernas yrkesundervisning för år 1964 har angivits uppgå till ca 18 milj. kronor.

För närvarande finns centrala verkstadsskolor förlagda till nedanstående orter. De kursiverade verkstadsskolorterna är gymnasieorter, övriga icke gymnasieorter.

— Arvidsjaur
— *Arvika*
— Bergnäset (*Luleå*)
— *Bollnäs*
— *Borås*
— *Eskilstuna*
— *Hallsberg*
— *Halmstad*
— *Handen*
— Haraldsbo (*Falun*)
— *Hudiksvall*
— Häggvik (*Sollentuna*)
— *Hässleholm*
— *Jönköping*
— *Kalix*
— *Karlskoga*
— *Karlskrona*
— Kolbäck
— *Kristianstad*
— *Ljungby*
— *Ljusdal*
— *Lund*
— *Mjölby*
— *Mölndal*
— *Oskarshamn*
— *Sandviken*
— Sandö
— *Skellefteå*
— Strömbacka (*Piteå*)
— *Sundsvall*

— *Söderhamn*
— Tidaholm
— *Trollhättan*
— *Uddevalla*
— *Uppsala*
— *Visby*
— Vännäs
— *Växjö*
— Åsele
— *Örebro* (två skolor)
— *Örnsköldsvik*
— Östanås (Älvsbacka)
— *Östersund*
— Övertorneå

Härtill kommer

— *Sala* och
— *Värnamo*

vilka hösten 1964 ännu ej börjat.

De centrala verkstadsskolorna utgör en stor grupp bland de landstingskommunala skolorna och redovisade, som framgår av tidigare tabell, hösten 1964 nära 8.300 elever.

Kurserna vid de centrala verkstadsskolorna är vanligtvis ett- till treåriga inom i regel sektorn för industri och hantverk.

Cv-skolornas elevmaterial är ifråga om intressen och begåvningsstruktur i regel detsamma som de primärkommunala yrkesskolornas.

Vissa cv-skolor utbildar även sjukvårdspersonal av olika kategorier, tandsköterskor, arbetsterapeuter och laboratorietekniker.

Som ovan angetts har centrala verkstadsskolorna bl. a. till uppgift att betjäna sådana kommuner som ej själva kunnat anordna yrkesutbildning. Härav följer, att de centrala verkstadsskolornas kurser, även då de icke har specialkaraktär, måste ha stora elevområden (normalt motsvarande landstingsområdet).

De centrala verkstadsskolorna har egen styrelse. I viss utsträckning förekommer dock frivillig samverkan med primärkommunens skolstyrelse, t. ex. vid intagning av elever, utnyttjandet av lokaler och lärare.

Vid övriga landstingskommunala skolor bedrivs undervisning i kurser huvudsakligen utanför området industri och hantverk.

En allt väsentligare uppgift för landstingen har på senare år, vid sidan av sjuksköterskeskolorna, blivit utbildning för andra vårdyrken, som har direkt anknytning till de sjukvårdsanstalter, för vilka landstingen är huvudman. Landstingen har sålunda i växande omfattning engagerat sig i utbildning av sjukvårdsbiträden, undersköterskor m. fl. kategorier. På vissa håll, t. ex. i Jönköpings län, har landstingets vårdyrkesutbildning koncentrerats till en särskild vårdyrkesskola.

Landstingen har också i hög grad intresserat sig för yrkesutbildningar, som har annan tillsynsmyndighet än skolöverstyrelsen. Sålunda har de flesta av landets ca 40 lanthushållsskolor och 38 av de ca 50 lantbruksskolorna landsting som huvudman. Dessa skolor sorterar under lantbruksstyrelsen. Av de befintliga trädgårdsskolorna är två statliga medan en har landsting som huvudman. Alnarpsinstitutet är statligt. I sammanhanget kan därjämte nämnas, att skogsbrukets yrkesskolor, dvs. skogsbruksskolorna respektive skogsskolorna (med påbyggnad skogsmästarskolan), som huvudmän har skogsvårdsstyrelserna respektive staten.

24.3.4 Statliga och enskilda yrkesskolor. I YB:s uppdrag beträffande huvudmanna-

skapsfrågan har såsom tidigare nämnts ej ingått att granska de *statliga* eller *enskilda* yrkesskolorna. För fullständighetens skull skall därför endast erinras om att tidigare i detta kapitel angetts att ett mindre antal yrkesskolor är statliga. Förutom nyssnämnda skolor inom jordbruksnäringen och skogsbruket kan nämnas t. ex. Konstfackskolan, samt läroanstalter för sjuksköterskor, barnmorskor, tandsköterskor, sjukgymnaster, sjöbefäl m. fl.

Som tidigare redovisats kan yrkesskola även anordnas av enskild. Enskilda yrkesskolor förekommer speciellt inom industri och handel men även inom vissa andra områden.

24.3.5 Olika från län till län. De olika huvudmännens insatser beträffande yrkesundervisningen uppvisar stora variationer från län till län. Vissa landsting har varit beredda att helt övertaga yrkesskolväsendet inom sitt län och ställa det under landstingets förvaltning. Så har också sedan 8 år i stor omfattning skett i Örebro län samt nyligen helt eller delvis skett i Västernorrlands län och Gävleborgs län. Bakgrunden härtill torde främst ha varit nödvändigheten av en effektiv samordning av utbildningsresurserna och en lämplig fördelning av utbildningen på de olika yrkesskolorna inom respektive län. Anordningen med landstinget som huvudman för länets yrkesundervisning har överallt tillkommit efter överenskommelser med primärkommunerna.

24.4 Gemensamt huvudmannaskap

I kap. 13 »En integrerad gymnasial skola» har YB:s förslag till den nya gymnasiala skolan utförligt behandlats. Vidare har i nämnda kapitel departementschefens synpunkter på integrationsfrågan redovisats. Likaså har GU:s uppfattning och diskussion i denna fråga refererats. Det finns därför inte anledning att här i detalj redogöra för den integrerade gymnasiala skolans organisation och innehåll.

Sammanfattningsvis innebär YB:s förslag, att de tre gymnasiala skolformerna — gymnasium, fackskola och yrkesskola — samordnas (integreras) i *en* gymnasial skola — benämnd gymnasieskolan. Gymnasieskolan bör enligt YB:s mening kännetecknas av bl. a.:

att alla ungdomar i gymnasieområdet skall erbjudas i princip lika valmöjligheter,
att eleverna tillförsäkras möjlighet att välja utbildning inom relativt breda fält,
att eleverna får stora möjligheter till fritt ämnesval,
att eleverna bereds möjlighet till smidig övergång mellan olika utbildningsvägar i det gymnasiala skolsystemet,
att gymnasieskolans samlade resurser, såväl materiella som personella, på ett rationellt sätt utnyttjas.

Vad integrationsfrågan i stort beträffar har YB funnit sig stå inför ett allvarligt problem, som inte endast är av skolpolitisk natur, utan som även har samband med lokaliseringspolitiken och urbaniseringstendenserna i vårt land.

Även om man vid skolplaneringen måste ta hänsyn till lokaliseringsproblemen, har

YB ansett att dess uppdrag icke primärt innefattar nyssnämnda problem. YB:s uppgift i detta sammanhang har varit dels att utreda förutsättningarna för en eventuell framtida integration av de tre gymnasiala skolformerna, dels även att utreda frågan om huvudmannaskapet för yrkesundervisningen.

Enligt YB:s mening måste argumenten för en samordning av de tre gymnasiala skolformerna anses väga mycket tungt.

YB har därför funnit att samtliga tre på grundskolan byggande samhällsägda gymnasiala skolformer, yrkesskola, fackskola och gymnasium, i princip bör sammanfogas i ett integrerat gymnasialt skolsystem under en gemensam huvudman.

24.5 Olika alternativ för gemensamt huvudmannaskap

24.5.1 Inledning. YB har ingående diskuterat vilken form av huvudmannaskap som med hänsyn till den framtida utvecklingen vore lämpligast och som bäst skulle kunna motsvara de krav, som beredningen i inledningen av detta kapitel uppställt på organisationen. I princip kan som tidigare nämnts fyra former av huvudmannaskap för gymnasieskolan tänkas förekomma:

statligt, landstingskommunalt, primärkommunalt och enskilt.

Huvudmannaskapsfrågan är av den vikt, att den borde ha fått prövas av YB alldeles förutsättningslöst. Det hade också enligt YB:s mening varit önskvärt, att man på en gång — och förutsättningslöst — fått pröva huvudmannaskapsfrågan för alla de gymnasiala skolformerna. Nu föreligger emellertid riksdagsbeslutet från december 1964 ang. huvudmannaskapet för gymnasierna och riksdagsbeslutet från 1962 ang. huvudmannaskapet för fackskolorna.

YB vill redan här anmäla, att enligt YB:s mening förhållandena på skolväsendets område undergår så snabba och genomgripande förändringar, att det synes naturligt om viktiga beslut — som t. ex. de om huvudmannaskapet för olika skolformer — blir föremål för allmän omprövning inom en relativt begränsad tid. De förslag YB i det följande framför bör alltså genomföras nu, men YB förutser att om ett antal år en allmän omprövning kan visa sig påkallad. Med »omprövning» menar YB icke nödvändigtvis en ändring. Omprövningen kan visa att de beslut som fattats och de förslag som nu framlägges är de bästa även för framtiden. Detta synes emellertid böra undersökas relativt snart. Därvid bör till diskussion också upptagas de i olika sammanhang framkomna synpunkterna att landstingen kanske borde överta huvudmannaskapet för alla de gymnasiala skolformerna.

24.5.2 Enskilt och statligt huvudmannaskap. Från *enskilt* och *statligt* huvudmannaskap bortses här. Ett statligt huvudmannaskap skulle för övrigt gå stick i stäv mot den av riksdagen nyligen beslutade kommunaliseringen av de statliga gymnasierna och beslutet att fackskolan skall vara kommunal. Detta utesluter emellertid inte att vissa yrkesutbildningsanstalter alltfort bör vara statliga eller de facto kommer att vara statliga. Enskilt huvudmannaskap bör vidare förekomma även i fortsättningen. YB vill poängtera, att ett enhetligt huvudmannaskap överhuvudtaget inte kan komma

ifråga på yrkesutbildningens område, ej ens om man begränsar sig till den gymnasiala delen av yrkesutbildningen.

24.5.3 Landstingskommunalt huvudmannaskap. YB är av den uppfattningen att vissa fördelar skulle kunna vara förknippade med ett *landstingskommunalt* huvudmannaskap i vad gäller de samhällsägda skolorna. Upptagningsområdet för såväl nuvarande gymnasium som fackskola och yrkesskola omfattar i regel mer än en kommun. Det vore därför redan av detta skäl naturligt om gymnasieskolan frigjordes från primärkommunen och lades under landstingskommunalt huvudmannaskap. Till detta kan också anföras att utvecklingen på de flesta områden går mot allt större enheter. Härom vittnar bl. a. kommunsammanslagningarna. Det nya gymnasiets och fackskolans uppbyggnad, innebärande ett stort antal valmöjligheter och varianter, gör det vidare nödvändigt att tillse att underlaget blir tillräckligt stort för att medge någorlunda tillfredsställande utnyttjande av personella och materiella resurser. För yrkesutbildningsväsendet gäller som redan tidigare anförts kravet på stora områden med särskild styrka. För vissa yrken av nyckelkaraktär behöver endast ett begränsat antal elever utbildas årligen. Elevområdet för sådana kurser måste vara betydligt större än en gymnasieregion för att lämpligt elevurval skall kunna erhållas.

Till dessa synpunkter kommer, att en huvudman som svarar för en större region, t. ex. ett län, ur planeringssynpunkt har ett betydligt fördelaktigare läge med möjlighet att lättare överblicka situationen och anpassa utbildningsverksamheten till de fortlöpande strukturförändringarna inom vårt samhälle. Ett landsting kan därigenom erhålla en förhållandevis självständig ställning som huvudman och bör genom sin sammansättning kunna ge ett reellt medinflytande även åt områden där gymnasieskolan inte är utbyggd.

Andra skäl som ofta anförts för ett landstingskommunalt huvudmannaskap är, att landstingen kunde antagas vara mera benägna än gymnasiekommunerna att engagera sig i uppförandet av elevhem och att man via landstingsskatten automatiskt uppnår en önskvärd kostnadsutjämning mellan »gästkommuner» och »värdkommun», samt att statsbidragssystemet gynnar de landstingskommunala skolorna.

Beträffande sistnämnda argument önskar YB hänvisa till att landstingskommunal yrkesskola av central karaktär hittills åtnjutit högre statsbidrag till driftskostnaderna än vad som utgått till de lokala kurserna vid primärkommunal yrkesskola. Genom en förestående höjning av driftsbidraget till lokala kurser bortfaller emellertid för framtiden de landstingskommunala skolornas särställning i detta avseende.

Utjämning av kostnaderna för skolkommunernas del äger rum genom systemet med interkommunala elevavgifter. En påtaglig fördel av ett landstingskommunalt huvudmannaskap vore att detta arbetskrävande system till stor del skulle bli obehövligt. YB vill i detta sammanhang även rikta uppmärksamheten på att skolstadgans bestämmelser ifråga om elevområden synes kunna tolkas på olika sätt och att skillnaderna mellan olika länsskolnämnders bedömningar av stadgans krav är avsevärda. I vissa län har en långtgående detaljreglering skett. I andra har planeringen inriktats mot större område, så t. ex. i Gävleborgs län där vad beträffar de yrkesutbildande

läroanstalterna hela länet fastställts som elevområde. Betydande administrativa förenklingar i systemet med elevområden och härigenom intagningen av elever synes kunna vinnas vid ett generellt landstingskommunalt huvudmannaskap för gymasieskolan.

YB har av dessa och andra skäl icke stått främmande för tanken på en delning av huvudmannaskapet på så vis, att landstingskommunen skulle vara huvudman för den skisserade gymnasiala skolan, medan primärkommunen skulle vara huvudman för den 9-åriga obligatoriska skolan.

Mot en sådan lösning kan dock vägande invändningar framföras.

24.5.4 Primärkommunalt huvudmannaskap. GU har i samband med frågan om huvudmannaskapet för gymnasiet redovisat vissa synpunkter som talar emot ett landstingskommunalt huvudmannaskap. Dessa refereras i Kungl. Maj:ts proposition 1964/171 angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. på följande sätt (sid. 62 ff.):

»Enligt GU:s uppfattning talar starka skäl mot ett landstingskommunalt huvudmannaskap. En sådan lösning skulle bl. a. bevara svårigheterna att samordna gymnasiet med de primärkommunala skolformerna, fackskola, yrkesskola och grundskolans högstadium. Statsmakterna har nyligen tagit ställning till frågan om huvudmannaskapet för grundskola och fackskola och ett överförande av gymnasierna till landstingen skulle innebära att nämnda ställningstagande måste omprövas.»

GU framhåller vidare, att »landstingen visserligen redan nu i viss utsträckning är engagerade på utbildningens område men att de främst är inriktade på ett annat starkt expanderande område, sjuk- och hälsovården».

— — —

GU tar också upp frågan vilka principiella skäl som kan anföras för att primärkommunen skall vara huvudman för gymnasiet samt framhåller därvid bl. a. att skolväsendet är uppbyggt med den kommunala grundskolan som bas och på denna bygger skolformer för vidareutbildning av olika slag. Skolväsendet upp till universitetsnivå har sålunda av GU setts som en organisatorisk enhet. Riksdagens beslut att fackskolan skall vara kommunal anser GU vara av stor betydelse för bedömningen av huvudmannaskapet för gymnasiet. Genom den kommunala skolstyrelsen kan man säga att i administrativt hänseende ett enhetligt huvudmannaskap föreligger. Det framstår då som konsekvent och rationellt att även i ekonomiskt avseende ett enhetligt huvudmannaskap genomföres. Först därigenom kan även gymnasiet i full utsträckning framstå som en integrerad del av skolväsendet i kommunen och av kommunen uppfattas som dess egen skola för vilken den har samma ansvar som för övriga skolor. Denna psykologiska aspekt anser GU det viktigt att ej undervärdera.

Departementschefen har i anslutning härtill anfört (sid. 115 och följande):

»För egen del vill jag framhålla att frågan om att det integrerade gymnasiet måste ha en huvudman är ställd utom all diskussion. En ändring i nu gällande ordning beträffande huvudmannaskapet, som i frågan om de offentliga gymnasierna är splittrat på stat, primär-

kommun och landsting, är nödvändig och beslut i huvudmannaskapsfrågan kan inte — som några remissinstanser tänker sig — uppskjutas. De skäl som GU anfört för att gymnasiet skall vara en primärkommunal skola finner jag övertygande. Som en konsekvens av redan fattade beslut kommer den helt dominerande delen av vårt skolväsende att vara primärkommunalt. I andra viktiga avseenden går utvecklingen, såsom jag tidigare framhållit, mot ett förenhetligande av skolorganisationen. Att under sådana förhållanden bryta ut en skolform, som kvantitativt sett utgör en relativt liten del av hela organisationen, vore från principiella synpunkter otillfredsställande. Betydelsefullare är likväl de praktiska skäl, som GU anfört bl. a. i anslutning till frågor rörande samordning mellan olika skolformer. Den i mycket stor utsträckning nödvändiga samorganisationen mellan gymnasium och andra skolformer till en skolenhet skulle allvarligt försvåras, både administrativt och ekonomiskt, vid delat huvudmannaskap. De farhågor, som från några håll antydes beträffande kommunernas vilja och förmåga att tillfredsställande tillgodose gymnasiernas materiella och personella behov, kan jag inte dela. Jag hyser i detta hänseende samma uppfattning som GU att kommunerna har ett mycket positivt och aktivt intresse för sina skolor. De kommunala myndigheterna har också de bästa möjligheterna att med hänsyn till lokala förhållanden bedöma och genomföra de insatser i fråga om byggnader, utrustning och personal som skolväsendets förkovran kräver. Jag förordar således att gymnasiet i dess helhet kommunaliseras.

— — —

Här vill jag beträffande huvudmannaskapsfrågan avslutningsvis i korthet beröra yrkesskolans ställning. Det har i remissbehandlingen framhållits att denna skolform i varje fall till stor del i framtiden bör vara primärkommunal. Att de principiella och praktiska motiven för gymnasiets kommunalisering med samma styrka kan åberopas för primärkommunerna som huvudmän för väsentliga delar av yrkesskolan synes ovedersägligt. Skall yrkesskolan kunna fylla sin betydelsefulla uppgift i det gymnasiala skolsystemet och skall skolväsendets samlade resurser kunna utnyttjas rationellt, erfordras, såsom jag i det föregående understrukit, en samordnad planering och normalt också en lokalmässig samordning av yrkesskola och andra skolformer. I direktiven för yrkesutbildningsberedningen har jag också framhållit att huvudmannaskapsfrågan bör bedömas utifrån sådana synpunkter. Vikten av att så sker framstår idag ännu klarare än då beredningen tillsattes. Vilka konkreta slutsatser som bör dras härav beträffande huvudmannaskapet för de olika utbildningarna inom yrkesskolan är emellertid inte möjligt att bedöma förrän denna skolas uppgifter, innehåll och organisation närmare klarlagts. Även om sålunda mycket talar för att yrkesskolan i varje fall till stor del skall vara primärkommunal, måste enligt min mening med avgörandet anstå tills yrkesutbildningsberedningens förslag i nyss nämnda huvudfrågor föreligger.»

Genom riksdagsbeslutet år 1964 har fastslagits att gymnasiet och fackskolan skall vara primärkommunala undervisningsanstalter.

YB har, såsom tidigare anförts, funnit att de tre gymnasiala skolformerna bör samordnas i en integrerad gymnasial skola.

En anordning innebärande att en del av gymnasieskolan som motsvarar den nuvarande yrkesskolan skulle vara landstingskommunal, medan återstoden skulle vara primärkommunal, är enligt YB:s mening förenad med betydande olägenheter. Riksdagens beslut får därför anses tala mycket starkt för att hela den integrerade gymnasiala skolan bör ha primärkommunen som huvudman.

För YB:s slutliga ställningstagande har också andra synpunkter kommit att väga tungt.

I annat sammanhang har YB föreslagit att den integrerade gymnasieskolan i princip skall utgöra en direkt påbyggnad på grundskolan.

Den princip om primärkommunens ansvar för den för alla gemensamma skolan, som redan tidigare fastslagits för den 9-åriga grundskolan, bör enligt YB:s mening komma att gälla även för en allmän påbyggnad på denna skola. Vid bedömningen av frågan om huvudmannaskapet har YB icke kunnat bortse härifrån.

Härtill kommer att, såsom tidigare omnämnts, primärkommunens skolstyrelse är styrelse för såväl folkskola — grundskola, fackskola och gymnasium som för primärkommunal yrkesskola. Enligt YB:s mening måste samordningsproblem komma att uppstå om kansliorganisationen skulle splittras mellan folkskola — grundskola å ena sidan och gymnasieskola å den andra.

YB föreslår därför att primärkommunen i princip skall vara huvudman för den integrerade gymnasiala skolan.

24.6 Det primärkommunala huvudmannaskapets praktiska konsekvenser

Som tidigare anförts har YB:s inställning till frågan om en integrering av de tre gymnasiala skolformerna grundats på de ekonomiska, administrativa och pedagogiska fördelar som kan utvinnas av en dylik integration. Vad gäller huvudmannaskapsfrågan har stor vikt fästs vid riksdagens tidigare beslut om primärkommunalt huvudmannaskap för fackskolan och gymnasiet. YB önskar emellertid understryka att *dess förord för ett primärkommunalt huvudmannaskap* även för den nya gymnasieskolan *icke får tolkas så, att varje annan form av huvudmannaskap för yrkesutbildning bedömes som olämplig.* Sålunda bör sådana kurser som är av specialkaraktär eller som av vissa skäl icke lämpligen kan ingå i gymnasieskolan även i fortsättningen kunna organiseras av annan huvudman än primärkommun. Utbildning av exempelvis postgymnasial karaktär utanför det akademiska examenssystemet kan sålunda enligt YB:s mening, där så befinnes lämpligt, organiseras med landsting som huvudman. I vissa fall är utbildningen av sådan art att praktiska svårigheter föreligger för en samordning. Till denna kategori kan räknas t. ex. lantbrukets skolor. För att undervisningen här skall bli meningsfull fordras en god anknytning till det praktiska arbetet inom jordbruket och tillgång till övningsobjekt. En sådan anknytning torde normalt icke kunna erhållas på en större ort av gymnasieorts karaktär. Som tidigare angivits har de flesta lanthushållsskolor och lantbruksskolor antingen landsting eller hushållningssällskap, stiftelser, föreningar el. dyl. som huvudman. En ändring av huvudmannaskapet bör enligt YB:s mening i dessa fall ske endast om särskilda skäl föreligger att frångå nu gällande ordning. Likartade förhållanden gäller för yrkesutbildningen på skogsbrukets och trädgårdsnäringens områden.

En annan speciell sektor, som bör särskilt omnämnas, är sjukvårdsutbildningen. Här finns för närvarande olika organisationstyper. Inom vissa län har undervisningen organiserats som inbyggd skola med primärkommunen som huvudman men med undervisningen i praktiskt arbete förlagd till landstingets sjukvårdsinrättningar. I andra fall har, som redan tidigare angivits, landstinget övertagit vårdyrkes-

utbildningen och organiserat en landstingskommunal vårdyrkesskola. Anledningen härtill är givetvis att landstingen såsom huvudmän för sjukvården har ett betydande och ovedersägligt intresse för yrkesutbildningen inom denna sektor. Utbildnings- och personalrekryteringsproblemen har också här på samma sätt som i de enskilda företagen ett nära samband. All sjukvårdsutbildning, även med samma kursinnehåll som den i den integrerade gymnasiala skolan ingående förberedande utbildningen bör därför enligt YB:s mening också i framtiden — som en möjlighet vid sidan av primärkommunal skola — kunna bedrivas av landstingen.

Som tidigare anförts omfattar YB:s uppdrag rörande huvudmannaskapet icke de statliga och enskilda skolorna. I sammanhanget må därför endast understrykas att det synes vara av vikt att för den grundläggande utbildningen inom ett visst yrke samma läroplan tillämpas vid industriskolorna som vid gymnasieskolorna. Dessutom torde det ur allmänna planeringssynpunkter vara av värde att viss samordning mellan företagsskolorna och gymnasieskolorna sker beträffande intagningen av elever.

De största praktiska problemen i samband med YB:s principiella ställningstagande i huvudmannafrågan hänför sig dels till de primärkommunala yrkesskolorna utanför gymnasieorter, dels till de centrala verkstadsskolorna och deras framtida verksamhet och dels till yrkesskolorganisationen i de län där landstinget till större delen övertagit yrkesundervisningen.

För närvarande finns primärkommunala yrkesskolor på ett stort antal orter som ej har gymnasium och ej heller kan förväntas få gymnasium. Enligt YB:s uppfattning kommer många av dessa skolor att behövas ännu under lång tid. Då det emellertid är viktigt att även dessa skolor integreras i det gymnasiala skolväsendet, synes det YB vara lämpligast, att man i första hand prövar anordningen med ett kommunalförbund som huvudman för regionens hela gymnasiala skola. Därest detta ej skulle befinnas vara en framkomlig väg, vill YB i andra hand rekommendera ett sådant system, att yrkesskolan på den ort, som ej har gymnasium, ingår som filial i gymnasieskolan. Härtill återkommer YB nedan.

Vad beträffar de *centrala verkstadsskolorna* kan dessa i ifrågavarande sammanhang indelas i två grupper: skolor belägna på g-ort respektive skolor belägna på icke g-ort.

De centrala verkstadsskolor som är belägna på g-ort kan alltefter vad som ur lokal synpunkt befinnes mest lämpligt, antingen övertagas av primärkommunen eller användas av landstinget för speciella ändamål. I en del fall torde det visa sig lämpligt att överföra vissa av den centrala verkstadsskolans avdelningar till primärkommunala yrkesskolor belägna i andra g-områden. I sammanhanget uppkommande rationaliserings- och omfördelningsfrågor torde få lösas av vederbörande skolstyrelse i samråd med landstinget, skolöverstyrelsen, länsskolnämnden och arbetsmarknadsmyndigheterna.

För de centrala verkstadsskolor som är belägna på icke g-ort är situationen annorlunda. YB önskar här hänvisa till propositionen 1964: 171, där bl. a. anföres (sid. 112):

»En mindre orts speciella struktur kan undantagsvis medföra att en viss utbildning efterfrågas i så hög grad inte bara från avnämarnas utan också från ungdomarnas sida, att skäl möjligen kan finnas att erbjuda sådan utbildning på orten trots att elevunderlag inte finns för gymnasial utbildning i övrigt. De utbildningar det här gäller tillhör i dagens läge det i vissa delar starkt specialiserade yrkesskolväsendet.»

YB har tidigare i detta kapitel något berört lokaliseringsfrågan. Trots att YB därvid förklarat, att den icke ansett sig böra ingå på en diskussion av lokaliseringspolitiken i stort, landsbygdsbefolkningens speciella situation och andra hithörande frågor, må uppmärksamheten ännu en gång fästas på problemen.

Som tidigare antytts har farhågor yppats för att det integrerade gymnasiet skulle kunna medföra en utarmning av landsbygden vad gäller lokala utbildningsmöjligheter och att detta skulle kunna bli ett led i en ur andra synpunkter icke önskvärd ytterligare accentuering av vad som brukar benämnas »flykten från landsbygden».

Detta problem kan icke utan vidare förbigås. YB anser det viktigt att man för en skolpolitik som innebär, att man undviker indragning av existerande yrkesskolor på icke g-ort utan att särskilda skäl därför föreligger.

Samtidigt vill YB understryka, att det givetvis är av största vikt att de tillgängliga materiella och personella resurserna för skolväsendet i dess helhet utnyttjas på ett sådant sätt att bästa effekt erhålles.

De svåra avvägningsproblem som här uppstår måste behandlas med full insikt om deras komplicerade natur och med hänsyn till den aktuella situationen i de enskilda fallen. YB vill påpeka, att vi i vårt land äntligen kommit fram till en kvantitativt sett relativt stor omfattning av den gymnasiala yrkesutbildningen. YB:s prognos visar emellertid på behovet av fortsatt utveckling. Under sådana förhållanden måste en nedläggning i större skala av yrkesskolor på andra orter än gymnasieorter sakna reellt underlag.

I annat sammanhang (lokaliseringen av fackskolorna, prop. 1964: 171, sid. 113) har departementschefen anfört: »Generellt vill jag understryka vikten av att riktlinjerna för planeringen tillämpas med smidighet och i medvetande om den snabba utveckling i vilken utbildningsväsendet befinner sig.»

YB vill instämma i de framförda synpunkterna och hävda, att de alldeles särskilt gäller yrkesutbildningsväsendet. Därför rekommenderar YB en regional planering för den gymnasiala skolan, som beaktar kommunblockens totala behov.

Som ovan nämnts är en tänkbar möjlighet att åstadkomma den önskade smidiga övergången ett filialsystem. YB anser det både möjligt och önskvärt att man låter vissa mindre yrkes- och verkstadsskolor av speciell karaktär utgöra filialer till gymnasieortens centralskola.

Nämnda organisation vore enligt YB:s mening också användbar för att möjliggöra en successiv anpassning av de mindre orternas yrkesundervisning till vederbörande gymnasieort utan att kontinuiteten i undervisningen utsattes för påfrestningar.

Beträffande de centrala verkstadsskolor, såväl på g-ort som på icke g-ort, vilka har sådana utbildningsgrenar, som på något längre sikt på grund av strukturförändringar lämpligen bör nedläggas, önskar YB framhålla de möjligheter som föreligger

att även i fortsättningen låta dem verka som regionala eller centrala yrkesundervisningsanstalter men i första hand med inriktning på speciella kurser för kvalificerad vidareutbildning, uppskolning eller omskolning inom vuxenutbildningen, kurser för handikappade etc. varvid de till dessa skolor knutna internaten blir av särskild betydelse. Inga hinder för ett fortsatt landstingskommunalt huvudmannaskap, där så befinnes lämpligt, synes i sådana fall föreligga.

I sammanhanget bör också landsbygdsungdomens inackorderingsfråga observeras. Enligt YB:s mening bör behovet av inackordering för landsbygdens ungdom på gymnasieorterna tillgodoses genom att de framtida gymnasiala skolenheterna kompletteras med internat av samma slag som för närvarande förekommer vid de centrala verkstadsskolorna. I sammanhanget bör också övervägas vilka anordningar från statsmakternas sida som bör vidtagas för att säkerställa att tillräckliga resurser skapas på detta område. Även kostnadsfrågan för elevernas del bör därvid beaktas.

Genom ovan angivna åtgärder, vilka syftar till att trygga landsbygdsungdomens behov av inackorderingsmöjligheter vid en integrerad gymnasieskola, bör enligt YB:s mening denna fråga kunna få en tillfredsställande lösning.

YB vill därjämte beträffande de tidigare anförda synpunkterna och argumenten för ett primärkommunalt huvudmannaskap anföra följande.

YB har lagt största vikt vid de fördelar som kan uppnås genom en samorganisation och integration av det gymnasiala stadiets nuvarande tre skolformer till en gemensam gymnasieskola. I huvudmannaskapsfrågan har också betydelse tillmätts de organisatoriska skäl som talar för en samordning av gymnasieskolan med den primärkommunala grundskolan vad avser skolstyrelse, skolkansli etc.

I vissa län har emellertid som tidigare anförts yrkesundervisningen organiserats huvudsakligen med landstinget som huvudman. En betydande del av det gymnasiala skolsystemet i länet har sålunda i dessa fall genom ömsesidiga överenskommelser mellan landsting och primärkommuner undantagits från den primärkommunala skolorganisationen. Som tidigare anförts medför en dylik anordning en ur vissa synpunkter mindre lämplig uppdelning. Å andra sidan kan emellertid också vissa organisatoriska fördelar vinnas bl. a. genom den samlade överblick som ett landstingskommunalt huvudmannaskap innebär.

YB har därför för sin del diskuterat möjligheten av att tillåta landstingskommunalt huvudmannaskap för gymnasieskolan även till den del den icke avser jordbruk, skogsbruk, trädgårdsskötsel samt sjukvård. En dylik anordning kan antagas vara av intresse främst för de landsting som redan omhänderhar den övervägande delen av yrkesutbildningsväsendet inom sitt län. Den bör dock ej begränsas till dessa landsting. Förutsättningarna för YB:s diskussion om ett dylikt övertagande har varit, att överenskommelser skulle träffas mellan landstinget och samtliga berörda primärkommuner beträffande h e l a det gymnasiala skolsystemet. Skulle enighet icke uppnås måste huvudregeln om primärkommunalt huvudmannaskap tillämpas och överenskommelser i stället träffas om en överföring till primärkommunerna av de landstingskommunala yrkesskolor som är av sådan art att de bör infogas i det integrerade gymnasiala skolsystemet. YB f ö r e s l å r, att — trots principen om pri-

märkommunalt huvudmannaskap för gymnasieskolan — medgivande skall av Kungl. Maj:t kunna lämnas landsting, som träffat överenskommelse därom med vederbörande kommuner, att övertaga huvudmannaskapet för gymnasieskolan inom dessa kommuner. Dylikt övertagande får endast avse hela gymnasieskolan, ej vissa delar av eller linjer i den.

YB önskar slutligen även framhålla, att planeringen av yrkesundervisningen med dess föränderlighet och speciella krav på anpassning fordrar särskilda personalresurser.

De av YB framlagda förslagen innebärande en omorganisation av yrkesutbildningen inom det gymnasiala skolsystemet och en avsevärd utbyggnad av vuxenutbildningen torde innebära, att ökade krav ställs på länsskolnämnderna.

En omläggning till ett i princip primärkommunalt huvudmannaskap torde dessutom komma att innebära en avsevärd ökad arbetsbörda för vissa länsskolnämnder.

Yrkesutbildningsplaneringen måste erhålla den uppmärksamhet dess vikt motiverar. Den fortlöpande planeringen får inte på grund av otillräckliga personalresurser hos länsskolnämnderna åsidosättas för andra arbetsuppgifter även om dessa i och för sig är av lika angelägen natur. Det synes därför YB nödvändigt att i sammanhanget även observeras de behov av en förstärkning av de personella resurserna som kan komma att uppstå för länsskolnämndernas del.

YB förutsätter att skolöverstyrelsen närmare beaktar dessa problem bl. a. vid kommande anslagsframställningar.

24.7 Samlad central ledning för yrkesutbildningen

I inledningen av detta kapitel har något vidrörts yrkesutbildningens centrala ledning. YB har därvid framhållit att denna företer en bild av splittring och att betydande yrkesutbildningsområden sorterar under andra centrala ämbetsverk än skolöverstyrelsen.

YB:s här ifrågavarande uppdrag har icke innefattat detta problem, vilket för övrigt som tidigare anförts blivit utförligt undersökt och belyst genom sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning.

Med hänsyn till de betydande fördelar, som kan erhållas genom en samlad planering för hela yrkesutbildningsfältet vill dock YB för sin del föreslå, att den rekommenderade sammansmältningen av de nuvarande tre gymnasiala skolformerna till en integrerad gymnasial skola och därmed förknippade åtgärder samordnas med ett överförande av återstående sektorer av yrkesutbildningsverksamheten till ecklesiastikdepartementet med skolöverstyrelsen som central tillsynsmyndighet.

KAPITEL 25

Statsbidragsfrågor, kostnadsberäkningar m. m.

25.1 Allmänna synpunkter

Enligt beslut av 1964 års riksdag skall fr. o. m. budgetåret 1966/67 utgå ett enhetligt statsbidrag till gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan. Riksdagens beslut innebär att ett allmänt driftbidrag skall utgå till gymnasium, fackskola och yrkesskola med 100 % av ett bidragsunderlag, utgörande faktiska kostnader för löner till skolledare och lärare, beträffande gymnasium och fackskola ökat med ett schablonmässigt beräknat belopp motsvarande löner till bibliotekspersonal, biträdeshjälp åt lärare, institutionstekniker, skolkuratorer samt biträdeshjälp åt skolledare. Det enhetliga driftbidraget till skolledare och lärare avlöser vad gäller yrkesskola nu utgående allmänt driftbidrag. Undantagna är således de bidrag till särskilda kostnader som nu utgår till vissa former av yrkesskolan. Den närmare utformningen av det enhetliga driftbidraget är föremål för särskild utredning och statsbidragsbestämmelser har sålunda ännu inte utfärdats.

25.2 YB:s överväganden och förslag

25.2.1 Driftbidrag. Vad angår det allmänna driftbidrag, som nu utgår till primärkommunala och landstingskommunala yrkesskolor, utgår YB från att detta kommer att fr. o. m. budgetåret 1966/67 avlösas av ovan under 25.1 angivna *allmänna driftbidrag.* De kostnadsberäkningar, som YB framlägger i det följande, är sålunda baserade på förenämnda riksdagsbeslut om ett enhetligt allmänt driftbidrag till samtliga kommunala gymnasiala skolformer. YB föreslår, att jämväl för yrkesutbildning i kommunala skolformer detta bidrag skall ökas med ett schablonmässigt beräknat belopp, motsvarande löner till bibliotekspersonal, biträdeshjälp åt lärare, institutionstekniker, skolkuratorer samt biträdeshjälp åt skolledare. Statsbidrag till sådan kommunalt anställd och lönereglerad personal, som genom sitt arbete avlastar den pedagogiskt utbildade personalen, föreslås utgå med samma belopp som beräknats för gymnasium och fackskola, dvs. med 1.000 kronor per klass och år, ävensom med 15.000 kronor per skolenhet.

Till *ersättning åt föreläsare* vid annan yrkesskola än central verkstadsskola utgår nu statsbidrag med 75 % av verkliga kostnaden, dock högst 25 kronor för föreläsningstimme, när resekostnadsersättning och traktamente icke utgår till föreläsaren,

och högst 50 kronor, när sådan ersättning utgår. Detta särskilda bidrag bör ingå i det allmänna driftbidraget och därvid behandlas såsom bidrag till ersättning åt annan än lärare för verksamhet under timmar till förfogande.

Bidrag till särskilda kostnader avseende undervisning i yrkesarbete vid inbyggd skola utgår med ett belopp för redovisningsår av högst 13.000 kronor för inbyggd skola inom industri och hantverk samt för inbyggd skola inom handelns område ävensom av högst 10.800 kronor för inbyggd skola inom det husliga arbetets område och inom vårdyrken. För praktisk-teoretisk utbildning av laboratoriepersonal samt röntgen-, radioterapi- och operationsassistenter, som anordnas i form av inbyggd skola, må dock utgå statsbidrag enligt för inbyggd skola inom industri och hantverk gällande grunder. Omfattar kurs vid inbyggd skola kortare tid än helt normalläsår, utgår statsbidraget med belopp, som nedsatts i förhållande till den tid kursen pågår.

Beträffande statsbidraget till särskilda kostnader avseende undervisning i yrkesarbete vid inbyggd skola föreslår YB att bidraget utgår för elev och icke per kurs (klass). Anledningen härtill är de svårigheter som förefinns att definiera kurs (klass) i dessa skolor. Enligt den tolkning, som nu tillämpas, utgår samma bidrag för 8 som för 16 elever i t. ex. samma industriföretag. För lägre antal elever än 8 utgår bidraget med en åttondel för varje elev. Denna konstruktion stimulerar icke önskemålet om att ta in fler än 8 elever i den inbyggda skolan i ett företag. En omläggning till bidrag för elev skulle däremot kunna stimulera till ökad intagning av elever i inbyggda skolor. YB föreslår att bidraget utgår med en femtondel för varje elev. Detta förslag ansluter till 1965 års riksdags beslut om statsbidrag till utbildning av sjuksköterskor, vilket skall utgå per grupp om 15 elever.

Statsbidraget till undervisning i yrkesarbete i de inbyggda skolorna avser bidrag endast till lärarlöner. YB föreslår icke någon ändring härutinnan. Materielkostnader och kostnader för lokaler torde liksom hittills kunna belasta företagens driftskonton, då eleverna i icke obetydlig omfattning kan utföra produktiva arbetsuppgifter. YB föreslår däremot en väsentlig höjning av statsbidraget till lärarlöner i inbyggda skolor. YB utgår från att det ur såväl statlig som kommunal synpunkt är ekonomiskt fördelaktigt att främja utbildning i inbyggda skolor, varigenom samhällets investeringskostnader för yrkesutbildningen kan begränsas. Enligt YB:s mening bör därför statsbidraget till lärarlöner i inbyggda skolor i princip utgå med 100 % av företagets kostnader för löner till lärare i inbyggda skolor, dock högst faktiska kostnaderna för de löner, som skulle ha utgått till lärarna därest de varit anställda i kommunala skolor. YB utgår från att ifrågavarande bidrag även skall utgå till inbyggda skolor i kommunala och statliga företag och institutioner. Förslaget innebär en väsentlig höjning av statsbidragen till inbyggda skolor.

Begreppet inbyggd undervisning har ovan föreslagits ersätta termen inbyggd skola.

I detta sammanhang vill YB även upptaga frågan om utformningen av *statsbidrag till lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. och inom byggnadsindustrin.* Bidraget utgår dels som grundbidrag dels därutöver i vissa fall som ett tillägg till grundbidraget, kurstillägg.

I Lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

1 *Grundbidrag* utgår för varje lärling, som tidigare icke erhållit undervisning i yrket vid yrkesskola under skolöverstyrelsens inseende, i yrken med minst 3 års lärlingstid med 2000 kronor och i yrken, där lärlingstiden understiger 3 men ej 2 år, med 1500 kronor. För varje lärling, som tidigare erhållit undervisning i yrket vid yrkesskola, utgår grundbidrag med 1000 kronor, om undervisningen omfattat högst en årskurs och efterföljande lärlingstid i yrket omfattar minst 2 år, och med 500 kronor, om undervisningen vid yrkesskolan omfattat mer än en, dock högst 2 årskurser, och efterföljande lärlingstid i yrket omfattar minst 2 år.

2 *Kurstillägg* må utgå med 1200 kronor, om företagaren beviljar lärling ledighet under lärotiden med bibehållen lön, antingen för att deltaga i kompletterande teoriundervisning under minst 320 timmar vid yrkesskola, eller för att genomgå en mot dylik teoretisk undervisning svarande korrespondenskurs eller annan av skolöverstyrelsen godkänd utbildning, eller med 600 kronor, om lärling erhållit undervisning i yrket i minst en årskurs vid yrkesskola och motsvarande ledighet beretts honom för kompletterande teoriundervisning under minst 160 timmar.

II Lärlingsutbildning inom byggnadsindustrin

1 *Grundbidrag* utgår för varje lärling med 1100 kronor. För lärling, som erhållit undervisning i yrkesskola, utgår icke grundbidrag.

2 *Kurstillägg* må utgå med 1200 kronor under punkt I 2 nämnda villkor för lärling, som icke erhållit undervisning i yrket vid yrkesskola.

Ansökan om bidrag göres hos skolöverstyrelsen. Prövningen sker där med hänsynstagande till behovet av kvalificerad arbetskraft inom vederbörande yrke och därav betingat behov att stimulera lärlingsutbildningen. Samråd sker därvid med arbetsmarknadsstyrelsen och olika yrkesorganisationer. Beslut om bidrag fattas av skolöverstyrelsen som även utanordnar beloppen enligt särskilda bestämmelser för de olika bidragstyperna.

Lärlingsutbildningen står under tillsyn av skolöverstyrelsen med biträde av lärlingsombud, högst två för varje lärling. Skolöverstyrelsen förordnar lärlingsombud efter förslag av yrkesorganisationerna. Lärlingsombud skall före varje utanordning av bidragsbelopp genom intyg vitsorda att företagaren bedrivit lärlingsutbildningen på ett ändamålsenligt sätt. Till lärlingsombud utgår ersättning med 55 kronor per lärlingsutbildningsår och i förekommande fall rese- och traktamentsersättning.

Företagare, som erhåller statsbidrag för lärlingsutbildning, åligger vissa närmare angivna skyldigheter.

Enligt YB:s mening bör man försöka att i den mån det går samla olika lärlingar från närliggande orter och ordna deras utbildning genom formen inbyggd undervisning under någon kommunal skola. Även »riksskolor» torde kunna anordnas i denna form. Vid inbyggd skola har skolstyrelsen ansvar för denna utbildning, som härigenom kan integreras med övrig yrkesutbildning och eleverna beredas undervisning som motsvarar vad elever i kommunala yrkesskolor i övrigt kan erhålla.

Den administrativa handläggningen av ärenden rörande utbildning hos hantverksmästare är tungrodd och arbetskrävande genom centraliseringen till skolöverstyrelsen. En avlastning och förenkling skulle kunna ske genom övergång till formen inbyggd undervisning, för vilken skolstyrelserna i vanlig ordning skulle vara huvudman. Det måste emellertid förutsättas att det nuvarande individuella utbildningssystemet måste fortsätta i ett stort antal fall. Då bör i vart fall handläggningen av

statsbidragsfrågorna förenklas. I princip bör utgå bidrag med belopp vilket icke understiger vad som utgår till inbyggda skolor, dvs. för företagarens merkostnader för instruktion av lärlingar (elever). Med hänsyn till att det är fråga om individuell handledning av enstaka lärlingar bör ifrågavarande bidrag utgå med visst belopp för varje lärling, förslagsvis 2.000 kronor för år och lärling. Vidare bör liksom hittills utgå kurstillägg med 1.200 kronor för teoriundervisning om minst 320 timmar och 600 kronor för teoriundervisning under minst 160 timmar. Eftersom teoriundervisningen blir mera omfattande enligt YB:s förslag än vad som hittills gällt bör kurstillägg kunna utgå för mer än 320 timmar och då i samma proportion, dvs. med 600 kronor för ytterligare 160 timmar och med 1.200 kronor för ytterligare 320 timmar osv. För envar hantverksmästare bör dock antalet bidragsrum begränsas till fyra. Förslaget innebär en väsentlig höjning av statsbidraget till ifrågavarande utbildning. YB förutsätter att någon särskild antalsmässig begränsning av bidragsrummen icke skall föreskrivas. YB förutsätter även att de föreslagna bidragsbeloppen skall omprövas med jämna mellanrum för att de skall anpassas till kostnadsutvecklingen.

YB har också diskuterat statsbidragen till ersättning åt lärlingsombuden. Enligt YB:s mening är dessa ersättningar för närvarande icke tillfredsställande. Med hänsyn till att YB avser att diskutera de lämpligaste formerna för inspektionen av denna del av yrkesutbildningen har YB icke nu kunnat bedöma den lämpliga storleken och utformningen av ersättningen. YB återkommer till denna fråga.

YB utgår från att *vuxenutbildning* skall tillsammans med ungdomsutbildningen utgöra ett integrerat helt av en kommuns skolväsen. Samma statsbidrag bör därför utgå till vuxenutbildningen som till ungdomsutbildningen och detta oavsett om vuxenutbildningen lokalt sett ingår som en del av annan skolenhets verksamhet eller bildar en administrativt självständig enhet.

Beträffande *statsbidrag till enskilda yrkesskolor, inkl. företagsskolor,* för såväl heltids- som deltidskurser utgår beredningen från samma principiella uppfattning som i fråga om inbyggda skolor, dvs. statsbidrag bör i princip utgå med 100 % av kostnader för löner till lärare, beräknat för elev, dock högst faktiska kostnaderna för motsvarande löner till lärare i kommunala skolor. YB utgår från, att bidrag även skall kunna utgå till statliga företagsskolor, exempelvis för av de statliga affärsverken ordnad utbildning. Detta innebär en väsentlig höjning av statsbidragen till främst företagsskolor. Enligt sina direktiv har beredningen att pröva vilka åtgärder som ytterligare fordras för att stimulera tillkomsten av företagsskolor — liksom inbyggda skolor. En höjning av statsbidragen är enligt beredningens mening en nödvändig förutsättning för att dessa skolor skall bli betraktade som med samhällets skolor samordnade och likvärdiga utbildningsvägar och för att sådana skolor skall anordnas i ökad omfattning.

25.2.2 Bidrag till särskilda kostnader. Beträffande bidrag för särskilda kostnader till vissa former av kommuala yrkesskolor gäller f. n. följande.

Bidrag till särskilda kostnader för förhyrande av skollokaler åt central verkstads-

skola och sjömansskola utgår med belopp som länsskolnämnden i varje särskilt fall bestämmer.

Bidrag till särskilda kostnader vid heltidskurs med normalläsår för industri och hantverk av verkstadsskolkaraktär samt därmed till sin art jämförlig kurs utgår med 7.000 kronor för läsår. Omfattar sådan kurs kortare tid än helt normalläsår, utgår statsbidraget med belopp, som nedsatts i förhållande till den tid kursen pågår.

Bidraget till särskilda kostnader för förhyrande av skollokaler, som icke utgår vid övriga gymnasiala skolformer, är av så ringa omfattning att YB föreslår att det avvecklas fr. o. m. budgetåret 1967/68.

Beträffande bidraget till särskilda kostnader vid heltidskurs inom industri och hantverk av verkstadsskolkaraktär samt därmed till sin art jämförlig kurs föreslår YB att bidraget erhåller en annan utformning och anknytes till *kostnader för underhåll av stadigvarande undervisningsmateriel* i speciellt kostnadskrävande yrkesutbildande heltidskurser eller kurser av rikskaraktär, även om dessa kurser icke avser utbildning inom industri och hantverk. Verkstadsskolorna omfattar visserligen generellt sett de mest kostnadskrävande kurserna i fråga om undervisningsmateriel. Det förekommer dock så många kostnadskrävande kurser inom områden, som till sin art icke är jämförliga med heltidskurser för industri och hantverk av verkstadsskolkaraktär, att YB icke finner det nuvarande statsbidraget lämpligt utformat. YB föreslår, att bidraget skall årligen utgå med viss procent av kostnaderna enligt av överstyrelsen beräknad normalutrustning av stadigvarande undervisningsmateriel i speciellt kostnadskrävande yrkesutbildande heltidskurser eller sådana kurser av rikskaraktär. Detta föreslås gälla för såväl kommunala som landstingskommunala yrkesskolor samt för enskilda yrkesskolor exklusive företagsskolor.

25.2.3 Bidrag till stadigvarande undervisningsmateriel. För central yrkesskola med landstingskommun som huvudman utgår statsbidrag till anskaffande av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel med nio tiondelar av kostnaderna. Efter samma grund utgår statsbidrag för central verkstadsskola och sjömansskola, även om kommun är huvudman för skolan. Är kommun eljest huvudman för central yrkesskola må statsbidrag för skolan, efter överstyrelsens bestämmande i särskilda fall, utgå enligt vad nyss sagts.

För yrkesskola med kommun som huvudman utgår statsbidrag till anskaffande av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel med hälften eller, i undantagsfall, högst två tredjedelar av kostnaderna, såvida ej statsbidrag utgår såsom för central yrkesskola. Efter samma grund må statsbidrag utgå för lokal yrkesskola, även om landstingskommun är huvudman för skolan.

YB utgår från att statsbidraget till anskaffande av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel skall bli enhetligt för samtliga kommunala gymnasiala skolformer och utgår därvid från en generell bidragsgrund med hälften av kostnaderna enligt av skolöverstyrelsen beräknad normalutrustning, vilket ansluter till numera gällande grunder för statsbidraget till lokala kommunala yrkesskolor. YB kan icke finna bärande skäl till att bidrag till första uppsättningen stadigvarande

undervisningsmateriel vid yrkesskolor generellt skulle utgå efter annan procentuell grund än för övriga gymnasiala skolformer.

För enskilda yrkesskolor exklusive företagsskolor utgår statsbidrag till anskaffande av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel efter beslut i varje särskilt fall. YB föreslår ingen ändring härutinnan.

25.2.4 Bidrag till skollokaler och elevhem m. m. Beträffande statsbidrag till anskaffande av skollokaler har YB icke funnit anledning att föreslå någon principiell ändring. YB föreslår emellertid att enhetlighet mellan olika skolformer i fråga om statsbidrag till lokaler skall genomföras.

Statsbidrag till anskaffande av lokaler för elevhem vid yrkesskola samt inventarier och inredning till dylika lokaler må utgå med hälften av bidragsunderlaget.

Statsbidrag till uppförande och inredning av skolhemsbyggnader samt till anskaffande av erforderliga inventarier för skolhem må utgå till skoldistrikt med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer.

Statsbidrag till uppförande och inredning av skolhemsbyggnader för lärjungar vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, kommunal flickskola, praktisk mellanskola, högre fackskola, tekniskt läroverk, statsunderstött handelsgymnasium eller enskild läroanstalt under inseende av skolöverstyrelsen samt vid anskaffande av erforderliga inventarier för skolhem må utgå till landsting, annan kommun, styrelse eller enskild sammanslutning, med 75 % av styrkta verkliga kostander. Där särskilda skäl föreligger må statsbidrag beviljas med belopp intill 90 % av enahanda kostnader.

YB vill starkt framhålla angelägenheten av att statsbidragen till elevhem vid samtliga gymnasiala skolformer blir enhetligt och utgår med 75 % av bidragsunderlaget.

25.3 Kostnadsberäkningar

YB har grundat sina kostnadsberäkningar på de i anslutning till propositionen 171/1964 fr. o. m. budgetåret 1966/67 beslutade nya statsbidragsgrunderna. YB har vidare vid kostnadsberäkningarna utgått ifrån ett faktiskt elevantal i yrkesskolorna under SÖ av 75.000 år 1965 och ett beräknat av 114.000 år 1970, dvs. i runt tal en 50-procentig ökning.

Med utgångspunkt i skolöverstyrelsens samt lantbruksstyrelsens och skogsstyrelsens petita för 1966/67 har YB uppskattat statens kostnader för *driftbidrag* till yrkesutbildningen under angivna budgetår till i runt tal (263+20,8+5,5=) 290 milj. kr.

YB:s förslag angående statsbidragen innebär följande. Höjningen av allmänna driftbidraget är redan beslutad och någon ytterligare föreslås ej av YB. Förslaget om enhetlig procentsats för bidraget till stadigvarande undervisningsmateriel innebär icke höjning för någon skola men en minskning för vissa skolor. Förslaget om borttagande av bidraget till förhyrande av skollokaler innebär en viss minskning av statens utgifter. Förslaget om ändring av det särskilda bidraget till vissa verkstadsskoleavdelningar till ett bidrag för underhåll av stadigvarande materiel är så kon-

struerat, att kostnaderna för staten skall bli oförändrade. En direkt merkostnad uppstår emellertid genom YB:s förslag om höjning av bidraget till lärlingsutbildning och till inbyggd undervisning. Det förra kan beräknas öka statens kostnader med ca 1.900.000 kronor per år vid oförändrad omfattning. En viss reduktion av denna ökning uppstår emellertid i den mån lärlingsutbildningen i enlighet med YB:s förslag övergår till inbyggd undervisning. Det senare kan icke nu beräknas med hänsyn till att förslaget påverkas i minskande riktning därigenom att fullt bidrag skall utgå först till avdelning om 15 elever och att vid lägre elevantal bidraget skall utgå med en femtondel per elev.

De merkostnader som eljest skulle kunna uppstå genom YB:s förslag skulle alltså vara lärarlönekostnader för en eventuellt ökad lärartäthet vid ökande elevantal eller genom de föreslagna nya läroplanerna. Med hänsyn till att yrkesskolorna hittills haft relativt små yrkesavdelningar (klasser) och att samtliga YB:s förslag kommer att medföra ökade möjligheter till större avdelningar och klasser, synes icke heller en måttlig elevökning eller YB:s förslag ifråga om yrkesutbildningens innehåll och läroplanerna medföra ökade kostnader.

Kvar står då den ökning som kan uppstå, därest en elevantalsökning med 50 % icke kan mötas med större klasser och avdelningar. Ökningen av antalet elever är emellertid icke ett reformförslag av YB utan en skolpolitisk åtgärd, som YB prognostiserat fram. YB anser sig därför kunna fastslå, att YB:s reformförslag beträffande yrkesutbildningen kan genomföras med ytterst moderata kostnadsökningar.

25.4 Anslag till information

Det nya gymnasiet och den nya fackskolan är beslutade och information om dessa två skolreformer ges nu med hjälp av särskilda anslag på riksstaten (för budgetåret 1965/66 reservationsanslaget VIII: D 13 med rubriceringen Information om skolreformerna).

Den tredje gymnasiala skolformen — yrkesskolan — får enligt YB:s förslag en annorlunda organisation och ett annat innehåll än för närvarande. YB:s förslag innebär dessutom en fullständig integration av hela det gymnasiala skolstadiet. Härigenom påverkar YB:s förslag även gymnasiets och fackskolans organisation.

Av flera skäl är det av stor vikt, att yrkesutbildningen i framtiden blir ett jämbördigt alternativ till de andra skolformerna och att den också av föräldrar och ungdomar uppfattas som ett dylikt, valvärt alternativ. Detta fordrar dock en ingående och riktig kännedom om den moderna yrkesutbildningen.

Det har på goda grunder ansetts nödvändigt att anvisa särskilda statliga medel för information om gymnasiet och fackskolan. YB finner det lika viktigt och nödvändigt att statsanslag anvisas för information om den nya yrkesutbildningen. Denna information måste då avse hela den nya gymnasieskolan. Liksom när det gäller gymnasiet och fackskolan bör huvudansvaret för informationsverksamheten åvila skolöverstyrelsen.

Erfarenheter från den hittillsvarande informationsverksamheten beträffande de

tidigare beslutade skolreformerna ger vid handen att en effektiv informationsverksamhet om den nya yrkesutbildningen måste bli mycket kostnadskrävande. YB kan ej exakt beräkna hur stora anslag som kan komma att behövas men anser att det minst behövs ett belopp av en miljon kronor, lämpligen fördelat på de två budgetåren 1966/67 och 1967/68. YB föreslår, att för den nu ifrågavarande informationsverksamheten ställes till skolöverstyrelsens förfogande ett belopp av 500.000 kronor under vartdera av angivna två budgetår.

25.5 Sammanställning av förslagen i detta kapitel

25.5.1 Enligt *gällande bestämmelser* må statsbidrag för kommuners och landstingskommuners yrkesskolor utgå till kostnader för 1) anskaffande av skollokaler, 2) första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel, 3) anordnande av elevhem och 4) driftkostnader. För enskilda yrkesskolor må statsbidrag utgå till 2) och 4).

Statsbidraget till driftkostnader (nr 4 ovan) utgår a) såsom bidrag till avlöning åt rektorer och lärare (allmänt driftbidrag), b) som bidrag till ersättning åt föreläsare, c) som bidrag till särskilda kostnader vid heltidskurs med normalläsår för industri och hantverk av verkstadsskolkaraktär samt därmed till sin art jämförlig kurs, d) som bidrag till särskilda kostnader avseende undervisning i yrkesarbete vid inbyggd skola, samt e) som bidrag till särskilda kostnader för förhyrande av skollokaler åt central verkstadsskola och sjömansskola.

25.5.2 Beträffande *driftbidragen* (nr 4 i uppräkningen under föregående avsnitt) föreslår YB följande.

YB utgår ifrån att det *allmänna driftbidraget* (a) till avlöning åt rektorer och lärare i heltids- och deltidskurser från och med budgetåret 1966/67 kommer att avlösas av det enhetliga statsbidrag som beslöts av 1964 års riksdag i anslutning till förslag i propositionen 171/1964. YB föreslår, att jämväl för yrkesutbildning i kommunala skolformer detta bidrag skall ökas med ett schablonmässigt beräknat belopp, motsvarande löner till bibliotekspersonal, biträdeshjälp åt lärare, institutionstekniker, skolkuratorer samt biträdeshjälp åt skolledare. Statsbidrag till sådan kommunalt anställd och lönereglerad personal, som genom sitt arbete avlastar den pedagogiskt utbildade personalen, föreslås utgå med samma belopp som beräknats för gymnasium och fackskola, dvs. med 1.000 kronor per klass och år, ävensom med 15.000 kronor per skolenhet.

Statsbidraget till *ersättning åt föreläsare* (b) föreslås ingå i det allmänna driftbidraget och därvid behandlas såsom bidrag till ersättning åt annan än lärare för verksamhet under timmar till förfogande.

Bidraget till *undervisning i yrkesarbete vid inbyggd skola* (d) eller — med YB:s terminologi — undervisning i arbetsteknik vid inbyggd undervisning föreslås alltfort endast utgå till lärarlöner. Två väsentliga ändringar föreslås: bidraget föreslås utgå för elev och icke per kurs (klass) samt utgå med en femtondel för varje elev. Statsbidraget föreslås i princip utgå med 100 % av företagets kostnader för löner till

lärare i inbyggda skolor, dock högst faktiska kostnaderna för motsvarande löner till lärare i kommunala skolor. Förslaget innebär en höjning av statsbidraget till inbyggd undervisning.

Statsbidraget till *förhyrande av skollokaler* (e) föreslås bli avvecklat från och med budgetåret 1967/68.

Statsbidraget till *särskilda kostnader vid heltidskurs inom industri och hantverk av verkstadsskolkaraktär* (c) föreslås förändrat och i stället anknutet till kostnader för underhåll av stadigvarande undervisningsmateriel i speciellt kostnadskrävande yrkesutbildande heltidskurser eller kurser av rikskaraktär, även om dessa icke avser utbildning inom industri och hantverk. Bidraget bör årligen utgå med viss procent av kostnaderna för en normalutrustning av stadigvarande undervisningsmateriel.

Till driftbidragen hör också bidragen till *lärlingsutbildning hos hantverksmästare och inom byggnadsindustrin* samt bidragen till *enskilda yrkesskolor* (inkl. företagsskolor).

Beträffande lärlingsutbildningen föreslår YB att man skall försöka att i den mån det går samla olika lärlingar och ordna deras utbildning genom formen inbyggd undervisning under någon kommunal skola. Det måste emellertid förutsättas att det nuvarande systemet måste fortsätta i ett stort antal fall. Bidraget i dylika fall föreslås höjt till 2.000 kronor per år och lärling. Kurstillägg föreslås utgå liksom för närvarande med 600 kronor för teoriundervisning under minst 160 timmar och med 1.200 kronor för teoriundervisning under minst 320 timmar. Nu föreslås också att kurstillägget skall kunna ökas med 600 kronor för varje ökning av tiden för teoriundervisning med 160 timmar.

Statsbidraget till enskilda yrkesskolor, inkl. företagsskolor, föreslås i princip utgå med 100 % av kostnader för löner till lärare, beräknat för elev, dock högst faktiska kostnaderna för motsvarande löner till lärare i kommunala skolor. Detta innebär en väsentlig höjning av statsbidragen till främst företagsskolor.

YB utgår ifrån att *vuxenutbildning* skall tillsammans med ungdomsutbildningen utgöra ett integrerat helt av en kommuns skolväsen. Samma statsbidrag bör därför utgå till vuxenutbildningen som till ungdomsutbildningen.

25.5.3 I fråga om *statsbidraget till anskaffande av första uppsättningen stadigvarande undervisningsmateriel* (nr 2 i uppräkningen under avsnitt 25.5.1) utgår YB ifrån att det bör vara enhetligt för samtliga kommunala gymnasiala skolformer. Det föreslås utgå med 50 % av kostnaderna för av SÖ beräknad normalutrustning.

25.5.4 YB föreslår ingen principiell ändring av *statsbidraget till anskaffande av skollokaler* (nr 1 i uppräkningen under avsnitt 25.5.1).

25.5.5 Beträffande *statsbidrag till anordnande av elevhem samt anskaffande av inventarier och inredning till dylikt* (nr 3 i uppräkningen under 25.5.1) föreslås att det höjes till 75 % av bidragsunderlaget.

25.5.6 YB föreslår att ett anslag om 500.000 kronor ställes till förfogande under vartdera budgetåret 1966/67 och 1967/68 för information om den nya gymnasieskolan, särskilt dess yrkesutbildande sektorer.

KAPITEL 26

Förslagens genomförande

YB:s förslag i det föregående innebär genomgripande förändringar för yrkesutbildningen. Förändringarna berör såväl den gymnasiala yrkesutbildningen som den postgymnasiala, såväl ungdomsutbildningen som vuxenutbildningen, såväl den yttre organisationen som innehållet i de olika yrkesutbildningarna. I fråga om organisationen avser förslagen även de andra två gymnasiala skolformerna. Förslagen gäller också huvudmannaskapet för den gymnasiala yrkesutbildningen. I detta hänseende kan frågor uppkomma om ändrat huvudmannaskap för vissa yrkesskolor.

I fråga om organisationen föreslås en totalintegrerad gymnasial skola, benämnd *gymnasieskolan*. Detta förslag kan genomföras i princip från vilken tidpunkt som helst. Det praktiska genomförandet i de olika gymnasieregionerna blir beroende av olika förutsättningar, främst lokal- och personalförhållanden. YB *föreslår*, att principen om den helintegrerade gymnasieskolan genomföres från och med den 1 juli 1967, dock att det praktiska genomförandet i de särskilda gymnasieregionerna skall ske så snart efter nämnda datum som det bedömes möjligt.

Förslagen om *blockutbildning, linjer och grenar* samt *allmänna ämnen* i den del av gymnasieskolan, som motsvarar den nuvarande yrkesskolan, bör också i princip genomföras från och med den 1 juli 1967. Dock kan förslagen ej praktiskt genomföras förrän detaljerade tim- och kursplaner hunnit utarbetas och fastställas.

Förslagen om *läsårets längd* och *lektionstimmarnas längd* bör genomföras från och med den 1 juli 1967. Förslagen om ändrade *veckotimtal* bör genomföras fr. o. m. den tidpunkt, då nya kursplaner fastställts och börjar tillämpas.

Förslagen i kapitlet om *vuxenutbildningen* — främst förslaget om inrättande av lokala vuxenutbildningsinstitut — bör genomföras från och med den 1 juli 1967. Detsamma gäller förslagen i kapitlet om *huvudmannaskapet* i den mån de avser riktlinjer för ordnandet av ett mera enhetligt huvudmannaskap för den gymnasiala yrkesutbildningen.

YB *föreslår* också, att dess förslag i fråga om *statsbidrag m. m.* i kapitel 25 genomföres från och med den 1 juli 1967. Förslaget om särskilda anslag till information bör genomföras under de två budgetår som anges, dvs. anslag bör anvisas för budgetåren 1966/67 och 1967/68.

Med hänsyn till den pågående brådskande planeringen för hela det gymnasiala skolstadiet är det angeläget, att Kungl. Maj:t och riksdagen *snarast* tar ställning till YB:s olika förslag. YB hemställer, att förslagen förelägges 1966 års riksdag under dess höstsession.

KAPITEL 27

Sammanfattning

27.1 Utredningen och dess bakgrund (kap. 1-3)

27.1.1 YB har enligt sina direktiv att göra en samlad översyn av yrkesutbildningens uppgifter, innehåll och organisation. Direktiven anger en stor mängd frågor som bör undersökas och utredas.

Sedan YB börjat sitt utredningsarbete över hela fältet av aktuella frågor och arbetat på detta sätt ungefär ett år, blev det nödvändigt med en omläggning av programmet. Genom Kungl. Maj:ts proposition 171/1964 ang. reformering av de gymnasiala skolorna och riksdagens beslut i anledning därav fastslogs, att de tre gymnasiala skolformerna — gymnasium, fackskola och yrkesskola — i framtiden skulle samordnas så mycket som möjligt. Härigenom uppstod vid all planering av det gymnasiala skolstadiet ett behov av att kunna bedöma innehållet och organisationen av alla tre skolformerna, alltså även av yrkesskolorna. Med hänsyn till denna förändrade situation beslöt YB att koncentrera sitt arbete till de frågor som bedömdes vara av vikt för planeringen av framtidens samordnade gymnasiala skolväsen. Genom denna koncentration till ett *principbetänkande* har uppstått en tidsvinst, som har bedömts vara mycket värdefull.

På grund av begränsningen till i huvudsak endast principfrågor i detta första betänkande har YB ett flertal viktiga och omfattande arbetsuppgifter olösta. Sedan det föreliggande betänkandet nu slutförts, kommer YB att övergå till de återstående frågorna.

27.1.2 Principbetänkandet består av sex avdelningar. Den första har rubriken Utredningen och dess bakgrund. Däri göres också ett försök att ge dels en kortfattad historik över den hittillsvarande, mycket mångfacetterade yrkesutbildningsverksamheten i vårt land och dels korta redogörelser för yrkesutbildningen i vissa främmande länder.

I andra avdelningen skildras först den nuvarande yrkesutbildningen i Sverige, dess organisation, arbetsformer och kvantitativa omfattning. Därefter ägnas ett kapitel åt en undersökning, som på YB:s tillskyndan verkställts angående yrkesskolans rekrytering samt elevernas bakgrund och framtidsplaner. Avdelningen avslutas med ett kapitel om yrkesutbildningens framtida dimensionering, i vilket YB framlägger sin prognos för den kvantitativa utvecklingen.

Den tredje avdelningen behandlar vissa grundläggande problemställningar. YB har

här samlat vissa allmänna synpunkter på yrkesutbildningen och dess olika uppgifter samt försökt belysa kraven på yrkesutbildningen.

Fjärde avdelningen — som är den till omfattningen största i betänkandet — innehåller YB:s överväganden och förslag angående den gymnasiala yrkesutbildningen i framtiden. Här behandlas bl. a. frågor om yrkesskolans organisation och dess ämnesmässiga innehåll. Integrationen med övriga gymnasiala skolformer diskuteras ingående och i samband därmed frågan om en gemensam benämning för dessa skolformer. Vidare behandlas frågor om konstruktion av läroplaner, om lokaler och utrustning samt om skolledare, lärare och andra befattningshavare. Avdelningen avslutas med ett exempel på hur en tänkt skola omfattande alla de tre gymnasiala skolformerna kan se ut.

Nästa avdelning i betänkandet — den femte — ägnas åt det mycket stora och variationsrika fältet vuxenutbildning och postgymnasial utbildning. YB har försökt ge en samlad syn på alla olika aspekter och problem, som är förknippade med detta fält. Ett förslag till enhetlig organisation av ledningen av den yrkesutbildande vuxenutbildningen och postgymnasiala utbildningen framlägges också.

I den sjätte och sista avdelningen tar YB upp vissa speciella frågor av största vikt. Först behandlas den svåra frågan om yrkesutbildningsbegreppet. I samband härmed göres ett försök till gränsdragning mellan yrkesskolorna och den fria och frivilliga folkbildningsverksamheten. Härefter ägnas ett kapitel åt yrkesutbildning för elever med handikapp och ett kapitel åt skolsocial verksamhet inom yrkesutbildningen — två ytterst viktiga frågor som hittills icke beaktats tillräckligt. Huvudmannaskapet för yrkesutbildningen är en mycket uppmärksammad fråga, som behandlas i kap. 24. Därefter lämnas i kap. 25 förslag till hur staten i fortsättningen bör understödja yrkesutbildningen. I det sista diskuterande kapitlet behandlas frågorna om tidpunkten för genomförande av YB:s förslag.

27.2 Den nuvarande yrkesutbildningen i Sverige och dess framtida dimensionering (kap. 4—7)

27.2.1 I kap. 4 lämnas en redogörelse för yrkesutbildningens nuvarande organisation och arbetsformer. Denna redogörelse kompletteras i kap. 5 med uppgifter om yrkesutbildningsväsendets nuvarande kvantitativa omfattning. Kap. 4 och 5 avser inte vuxenutbildningen och den postgymnasiala utbildningen. För dessa delar av yrkesutbildningen lämnas uppgifter i kap. 20.

Det hade varit YB:s önskan att kunna lämna en fullständig och utförlig samt statistiskt belagd redogörelse för *all* yrkesutbildningsverksamhet som förekommer i vårt land. Detta har icke låtit sig göra med hänsyn till den oerhört rika floran av dylika verksamheter. När det gäller redogörelsen i kap. 4 över organisation och arbetsformer har YB därför begränsat sig till den yrkesutbildning enligt hittills gängse terminologi, som står under tillsyn eller ledning av någon statlig myndighet. Här redogöres sålunda för all yrkesutbildning, som står under ledning och tillsyn av

skolöverstyrelsen, för utbildning inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring, för lärlingsutbildning och för den arbetsmarknadspolitiskt betingade yrkesutbildningen.

Kvantitetsupplysningarna i kap. 5 avser i huvudsak samma delar av yrkesutbildningen. Tyngdpunkten ligger här på en statistisk bearbetning av statistiska centralbyråns årliga material rörande eleverna i yrkesskolorna. Ur detta material — som visar att det den 15 oktober 1964 i yrkesskolorna under SÖ fanns sammanlagt 75.689 elever i heltidskurser och 97.947 elever i deltidskurser — utvinnes upplysningar av olika slag av intresse för bedömning bl. a. av den framtidsprognos som göres i kap. 7.

27.2.2 *Vägen genom yrkesskolan (kap. 6).* På YB:s begäran har en av dess experter, undervisningsrådet Bengt Jacobson, gjort en enkät-undersökning rörande yrkesskolans rekrytering samt elevernas bakgrund och framtidsplaner. Undersökningen redovisas i sin helhet i betänkandet som bilaga 3. I kap. 6 drar YB vissa slutsatser av undersökningen samt gör därutöver några kommentarer till slutsatserna. I undersökningen har 5.252 elever i nybörjarkurser deltagit. 92,3 procent av dessa har lämnat vederbörliga svar på det utsända frågeformuläret. Undersökningen har omfattat primärkommunala och landstingskommunala yrkesskolor av skilda slag och på skilda slag av orter från Norrbotten till Skåne. Genom enkäten har inhämtats uppgifter bl. a. om målsmannens yrke och utbildning, om yrkesskolelevens egen tidigare utbildning, om valet till yrkesskolan varit lätt eller svårt, om eleven sökt till annan utbildning samtidigt med att han sökt till yrkesskola, om skälet eller skälen till utbildningen i yrkesskolan samt om elevens framtidsplaner.

Av de upplysningar om dagens yrkesskolelev, som framkommit genom undersökningen, må här endast följande nämnas. Mer än 3/4 av yrkesskoleleverna har vid val av utbildning inom det gymnasiala skolväsendet sökt till yrkesskolan utan att samtidigt söka till annan skola. Tillsammans med dem, som visserligen sökt även till annan skola men prioriterat valet av yrkesskola, uppgår de till mer än 80 %. Trots att mer än 75 % av alla de tillfrågade eleverna endast sökt till yrkesskola har valet av utbildningsväg inte varit så lätt. Blott 45 % av dessa elever har påstått att valet varit »självklart», medan 47 % sagt att det ej varit ett lätt val. De elever, vars målsmän har »högre» utbildning, har tydligen haft svårare att bestämma sig för yrkesskola än andra elever. Svårast att bestämma sig synes elever med realexamen eller motsvarande ha haft.

Osäkerheten inför valet av yrkesutbildningen har sålunda varit relativt stor. Mot denna bakgrund är det av intresse att konstatera, att eleverna vid undersökningstillfället uppfattar det gjorda valet positivt. En betydande majoritet, 80 %, förklarade sig vara nöjda med sitt val och endast 3,5 % var inte nöjda. Mest positiva var eleverna inom huslig och vårdutbildning. I fråga om upplysningarna om framtidsplanerna är värt att beakta, att 19 % av samtliga i enkäten deltagande sagt sig syfta till fortsatt utbildning och 83 % sagt sig sikta på anställning i yrke i anslutning till den pågående utbildningen.

27.2.3 *Den framtida dimensioneringen (kap. 7).* I samtliga de skolutredningar som avgivits under senare år har dimensioneringsfrågan spelat en stor roll. YB har också

enligt sina direktiv att söka komma fram till en bedömning av den totalt behövliga utbildningskapaciteten inom yrkesutbildningen och dess huvudsektorer för så lång tid framåt, som en prognos i detta avseende på ett meningsfullt sätt kan göras.

YB har begränsat sina bedömningar till det yrkesutbildningsväsen som är avpassat till det gymnasiala åldersstadiet. När det gäller bedömningen av arbetslivets behov av yrkesutbildad arbetskraft har YB behandlat problemen i tre etapper: först en lägesbeskrivning avseende situationen på arbetsmarknaden vid 1960-talets början, sedan en sammanställning av uppgifter rörande utvecklingen fram till 1970-talets början med vissa utblickar på något längre sikt samt till slut synpunkter på och förslag till en framtida dimensionering. Härvid har också vägts in troliga synpunkter och önskemål från ungdomar och föräldrar.

För närvarande synes yrkesskolan kunna ge en grundläggande utbildning åt ungefär 23 % av årskullen ungdomar.

YB föreslår, att yrkesskolan omkring år 1970 skall ha sådan dimension att den kan ta emot 30—35 % av årskullen 16-åringar. Med beaktande av förekomsten av dels normal 2-årig utbildning i yrkesskolan, dels såväl kortare som längre utbildningar anser YB, att man omkring 1970 skall räkna med 74.000 elever i yrkesskolans ungdomsutbildning. Härtill måste räknas med ett antal elevplatser dels för elever i kurser av annan omfattning och i vuxenutbildning (30.000 elever) och dels för elever i arbetsmarknadsmässigt betingad yrkesutbildning inom yrkesskolan (10.000 elever). Det sammanlagda elevplatsbehovet i yrkesskolan omkring år 1970 bedöms alltså av YB vara ungefär 114.000.

I årskurs 1 inom yrkesskolans ungdomsutbildning räknar YB med ett behov av ungefär 35.000 elevplatser. YB har gjort följande antaganden om hur dessa elever bör differentieras på olika huvudstudievägar:

Yrkesområde	%-andel	Elevintagning
Jordbruk	5	1750
Skogsbruk	3	1050
Verkstadsindustri m. m.	12	4200
Fordonsmek.	4	1400
Elektrikeryrken	4	1400
Byggnadsyrken	15	5250
Övr. industri och hantverk	14	4800
Handels- och kontorsyrken	17	5900
Vårdyrken	15	5250
Hushållstekn. arb.	7	2459
Övrig utb.	4	1400
Summa	100 %	35.000

27.3 Grundläggande problemställningar (kap. 8—9)

27.3.1 I kap. 8 har YB framfört vissa allmänna synpunkter på yrkesutbildningen i framtiden. YB har diskuterat utbildningen som produktionsfaktor, behovet av bred

grundutbildning, yrkesutbildningens inriktning och omfattning, yrkesutbildningens rekryteringsbas samt yrkesutbildningens olika uppgifter. I avsnittet om uppgifterna har diskuterats det framtida behovet av olika former av yrkesutbildning, såsom grundutbildning, färdigutbildning, inskolning, fortbildning, vidareutbildning, uppskolning och omskolning.

27.3.2 I kap. 9 har YB behandlat problemen kring kraven på yrkesutbildningen. Behandlingen har uppdelats i tre avsnitt. Först behandlas ungdomens och föräldrarnas krav och behov. Som bakgrund till resonemangen i detta avsnitt har YB använt de uppgifter som framkommit vid experten Jacobsons enkät-undersökning (kap. 6 och bil. 3). I andra avsnittet diskuterar YB arbetslivets/avnämarnas krav och behov. Denna diskussion bygger YB i huvudsak på sina arbetsgruppers rapporter, eftersom grupperna bl. a. haft att genom hearings söka få fram de krav och önskemål på yrkesutbildningen, som arbetslivet/avnämarna har. I tredje avsnittet framför YB synpunkter på samhällets krav och behov i fråga om yrkesutbildningen.

YB slutar kap. 9 med vissa allmänna slutsatser och kommer därvid fram till att de krav, som enligt YB:s mening bör ställas på det statsunderstödda yrkesutbildningsväsendet, i första hand är följande:

Yrkesutbildningsresurserna bör utbyggas så, att i princip all ungdom, som önskar sådan utbildning, skall få tillgång därtill.

Yrkesutbildningsväsendet bör dimensioneras så, att utbudet av ungdomlig arbetskraft så nära som möjligt ansluter till näringslivets behov såväl kvalitativt som kvantitativt.

Organisatoriskt bör yrkesutbildningen utformas så, att en smidig anpassning till förändringar i näringslivet underlättas.

Utrymme skall ges för individuella variationer i utbildningens innehåll med hänsyn till elevernas förutsättningar och intresseinriktning.

Utbildningens innehåll bör utformas med hänsyn jämväl till det sannolika behovet av fortsatt utbildning och ev. omskolning.

27.4 Den gymnasiala yrkesutbildningen (kap. 10—19)

27.4.1 Det gymnasiala skolsystemet (kap. 10). I Avd. IV redogör YB för sina överväganden och förslag beträffande den gymnasiala yrkesutbildningens innehåll och organisation samt dess samordning med gymnasiet och fackskolan till ett enhetligt gymnasialt skolsystem. Därvid måste enligt YB:s mening följande grundläggande principer beaktas (jfr kap. 9):

de olika huvudstudievägarna skall dimensioneras främst med hänsyn till samhällets och arbetslivets behov av utbildade,

inom de ramar detta ger skall ungdomens varierande intressen och behov tillgodoses genom ett relativt frikostigt utrymme för individuella variationer genom tillval,

i all möjlig omfattning skall de skilda utbildningsalternativen göras i lika mån tillgängliga för alla ungdomar,

detta förutsätter, att flertalet utbildningsvägar finns representerade på samma skolort samt att de gymnasiala utbildningsvägarna skall ha gemensamma elevområden.

Den praktiska tillämpningen av dessa grundläggande principer bör enligt YB:s mening leda till en successiv koncentration av de gymnasiala skolorna till befintliga gymnasieorter med g-regionen som gemensamt elevområde. Under det sistförflutna årtiondets expansionsskede på yrkesutbildningens område har ett stort antal yrkesskolor uppförts på andra orter än nuvarande g-orter. Med hänsyn bl. a. till gjorda investeringar bör man därför räkna med att koncentrationsprocessen kommer att ta lång tid. Inom yrkesutbildningen måste dock — i framtiden liksom hittills — förekomma utbildningar för yrken med relativt ringa nyrekryteringsbehov. Sådana utbildningar kan endast erbjudas vid ett fåtal skolor, som i dessa delar får karaktär av riksskolor eller storregionsskolor. I vissa fall kommer dessa skolor att utgöra särskilda skolenheter och i andra fall kan utbildningar av ifrågavarande slag organiseras inom det ordinarie gymnasiala skolsystemet. Oberoende av den yttre organisationen skall även dessa utbildningar vara i lika mån tillgängliga för alla, vilket innebär att de inte får bindas till rekrytering enbart från något visst gymnasieområde.

27.4.2 Yrkesskolans organisation och innehåll (kap. 11). Inledningsvis framhåller YB, att kvalifikationskraven inom arbetslivet är högst varierande och att det inte är möjligt att fixera utbildningstidens omfattning med hänsyn till vad som kan krävas för blivande tempoarbetare, yrkesarbetare eller specialarbetare av det enkla skälet att man inte kan förutsäga vem som skall bli det ena och det andra. Den för olika förekommande arbetsuppgifter erforderliga utbildningstiden varierar från några dagar till tre à fyra år. Ytterst schematiskt kan YB:s överväganden i dessa frågor illustreras på följande sätt.

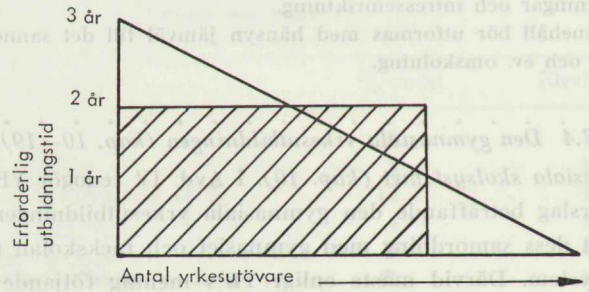

Alla yrkesutövare behöver någon form av yrkesutbildning. Det helt dominerande flertalet kan inrymmas i en tvåårig utbildningsgång. Ett konsekvent genomförande därav medför för en del grupper en viss »överutbildning». De ungdomar, vilkas håg och läggning motiverar en kortare utbildning, skall antingen kunna välja en ettårig utbildning eller avbryta den skolmässiga tvååriga utbildningen efter ett år för att eventuellt senare fullborda densamma. I de fall en tvåårig utbildning inte är tillfyllest, skall utbildningen kunna fullbordas i skola eller arbetsliv under ett tredje år. *Som huvudprincip har YB stannat för att föreslå en i regel tvåårig gymnasial yrkesutbildning för arbetslivets stora huvudsektorer.*

Yrkesutbildningens primära uppgift är att förbereda de unga för utträde i arbetslivet, dvs. att ge dem sådana kunskaper och färdigheter som fordras för en yrkesanställning. Med hänsyn till de utvecklingstendenser och snabba förändringar, som karakteriserar vårt näringsliv, måste den grundläggande yrkesutbildningen också förbereda för fortsatt utbildning inom det valda yrkesområdet och även för eventuellt erforderlig omskolning till andra yrkesverksamheter. För den skull finner YB det angeläget att i den grundläggande yrkesutbildningen inrymma moment som syftar till vidgad kringsyn och allmän intellektuell träning. YB:s överväganden i detta sammanhang har lett till slutsatsen att den grundläggande yrkesutbildningen dels skall *inrymma en kärna av allmänt bildande kunskaps- och färdighetsämnen* och dels, i den mån så är möjligt, skall inriktas mot arbetslivets stora huvudsektorer.

För att tillmötesgå skilda intresse- och begåvningstyper bör de för alla elever *obligatoriska allmänna ämnena* starkt begränsas och ett relativt frikostigt utrymme ges för *fritt individuellt tillval*. Sålunda föreslår YB att samtliga elever skall ha *svenska* samt minst ett av ämnena *engelska* (eller annat språk som de läst i grundskolan), *samhällskunskap* och *religionskunskap*. Valet mellan de tre sistnämnda ämnena skall göras i årskurs 1 och avse båda åren. Vart och ett av de fyra ämnena inom denna grupp skall i princip ingå i yrkesutbildningen med samma timtal och i samma årskurs som i närmast motsvarande linje i fackskolan. Kursfördelningen skall också vara densamma som i fackskolan.

Utöver denna grupp, som sålunda kan omfatta samtliga fyra ämnen, skall *utrymme ges för fritt tillval intill 12 veckotimmar*. Det fria tillvalet skall kunna avse vilket som helst ämne enligt gymnasiets, fackskolans eller yrkesskolans läroplaner. Det skall i allmänhet koncentreras till åk 2. I de fall pedagogiska och organisatoriska skäl talar härför skall dock annan fördelning kunna tillämpas.

Utöver hittills nämnda för alla elever gemensamma ämnen skall i den gymnasiala yrkesutbildningen — oavsett utbildningsväg — förekomma *arbetslivsorientering* med en veckotimme i åk 2, *gymnastik* med två veckotimmar under varje år samt i åk 1 en *veckotimme »till förfogande»*. För elever, som avser att redan efter åk 1 gå ut i förvärvsarbete, skall vid slutet av årskursen timmen till förfogande användas till arbetslivsorientering.

Yrkesutbildningen i dagens yrkesskolor är från grunden starkt specialiserad och differentierad mot ett stort antal specifika yrken. För att en sådan utbildning skall kunna avstämmas mot arbetskraftsbehovet i framtiden måste man äga noggrann kännedom om utvecklingstendenserna på arbetslivets skilda områden. Det är emellertid omöjligt att förutse utvecklingen under någon längre tid. Då de ungdomar som nu erhåller gymnasial utbildning kommer att vara yrkesverksamma ännu in på 2000-talet, är det uppenbart att en trovärdig långtidsprognos inte är möjlig att åstadkomma med avseende på det framtida behovet av olika yrkeskategorier. Med hänsyn härtill och till att den framtida arbetsmarknaden av allt att döma kommer att kännetecknas av ökad rörlighet hos arbetskraften har YB funnit det ändamålsenligt att föreslå en viss breddning av och en måttligare specialisering i den grundläggande yrkesutbildningen. Detta får emellertid inte undanskymma kravet att yrkesutbild-

ningen skall vara målinriktad och förbereda för ett direkt utträde i arbetslivet. För att dessa båda behov samtidigt skall kunna tillgodoses föreslår YB, att *yrkesutbildningen för ungdom i princip skall byggas upp i etapper som från en innehållsmässigt bred bas stegvis leder till ökad specialisering i successivt avsmalnande utbildningsblock.*

Blockutbildning enligt YB:s förslag skall sålunda innebära, att utbildningsinnehållet för en »yrkesfamilj» analyseras och att det grundläggande basblocket skall innehålla för hela yrkesfamiljen gemensamma utbildningsmoment. Däri innefattas inte blott de i snävare mening yrkesutbildande inslagen utan även de förut nämnda orienterings- och färdighetsämnena med mera allmänt bildande innehåll. Vidare skall grundutbildningen ge viss insikt i angränsande yrkesområden — kringkunskaper, som YB vill inrymma under beteckningen fackbildning.

Blockutbildningens principiella uppbyggnad kan mycket schematiskt illustreras på följande sätt.

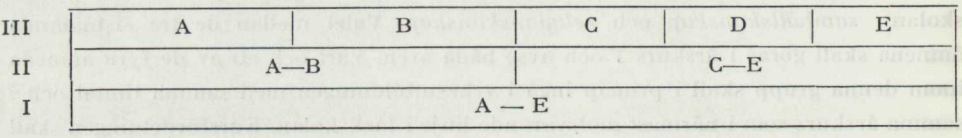

A—E representerar yrken, som tillsammans bildar en yrkesfamilj. Utbildningen är i exemplet uppbyggd i tre block, som till sin omfattning i tiden inte nödvändigtvis behöver sammanfalla med läsårs- eller terminsindelningen. I basblocket I ges den för hela yrkesfamiljen gemensamma utbildningen. I block II har en måttlig differentiering genomförts och i den avslutande etappen, block III, skall ges en för viss yrkesverksamhet adekvat utbildning. Yrkesutbildningen är dock i regel inte avslutad därmed. Enligt YB:s mening skall nämligen den skolmässigt organiserade utbildningen även i slutskedet snarare avse ett yrkesområde än en specifik yrkesutövning.

Den avslutande företags- och funktionsspecifika utbildningsetappen, av YB betecknad färdigutbildning, bör i regel ses som en arbetsgivarens uppgift.

Blockutbildningen har av YB primärt fördelats på tre stora huvudsektorer, vilka i stort sett motsvarar den nuvarande uppdelningen på huvudområden.

Till *den sociala sektorn* har hänförts utbildningar för husligt arbete och vårdområdet samt för vissa samhälleliga serviceyrken. Behovet av grundutbildning för vissa estetiska yrkesutövningar skall också tillgodoses inom den sociala sektorn (11.5.2).

Den ekonomiska sektorn skall i ett gemensamt ettårigt basblock ge grundutbildning för mot relativt högfrekventa rutiner inriktade arbetsuppgifter inom såväl distributions- som kontorsområdet. I andra året sker en viss, dock inte alltför djupgående differentiering (11.5.3).

Den tekniska sektorn innefattar utbildningar inom området för industri och hantverk. Här möter de besvärligaste differentierings- och dimensioneringsproblemen. På grundval av YB:s prognosmaterial och de olika expertgruppernas redovisningar

har YB föreslagit en uppdelning av sektorn på åtminstone följande sex grundläggande basblock, nämligen för:

mekaniska och elektriska industrierna
byggnadsindustrin
träbearbetningsindustrierna
grafiska industrin
beklädnadsbranschen
bageri och konditori
jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäringen

samt utbildningar för vissa hantverksyrken och andra specialområden, som inte rimligen kan samordnas i block (11.5.4).

Uppbyggnaden av de skilda utbildningsblocken har behandlats i kap. 11. Nedanstående förenklade blockschema avser att belysa den principiella konstruktionen.

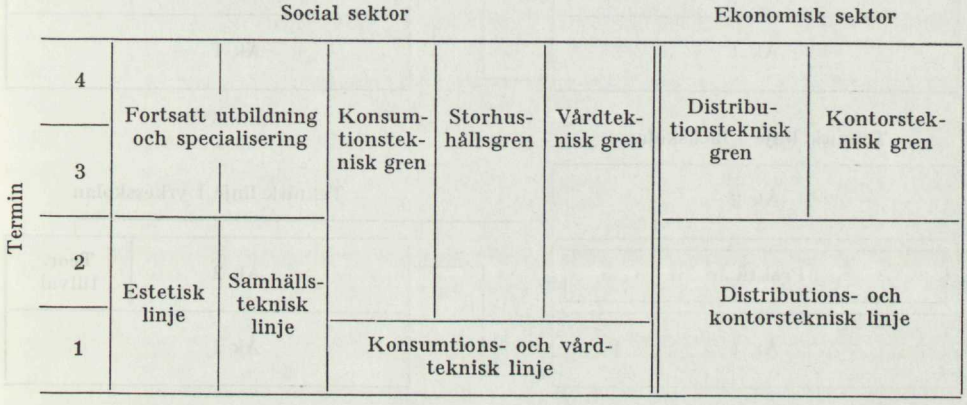

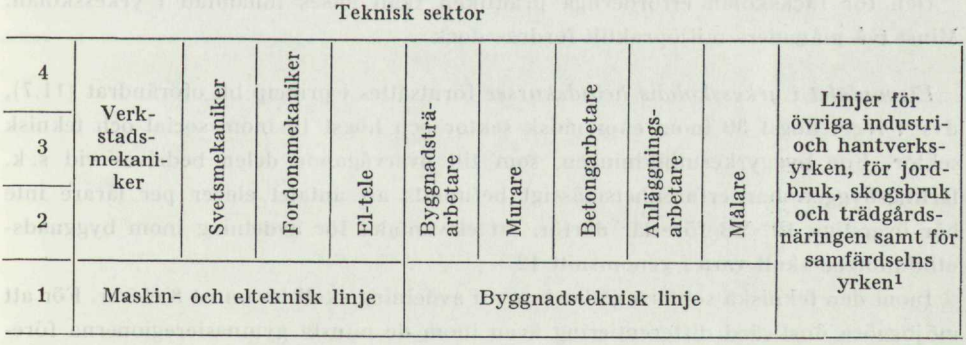

[1] Hit föres exempelvis utbildningar för sjöfartsyrken, dvs. de linjer som inom den nuvarande yrkesskolan benämnes sjömansskola, samt bilförarutbildning.

Anknytningen till andra skolformer har behandlats under 11.6. I detta sammanhang har övergångsmöjligheterna från yrkesskola till fackskola särskilt uppmärksammats. Yrkesskolan skall dels ge möjligheter till sådan ämneskomplettering att

elever, som efter fullföljd utbildning i yrkesskolan önskar övergå till fackskola »inom kvoten» skall äga goda förutsättningar att följa fackskolans undervisning. Detta innebär att yrkesskolans elever skall få möjlighet att fylla ut de luckor i utbildningen, som kan ha uppstått genom ett tidigare »felval».

YB:s konstruktion innebär emellertid också att elever, som härtill äger förutsättningar, skall kunna, inom ramen för det fria tillvalet, under två år i yrkesskolan inhämta teorikunskaper motsvarande åk 1 i fackskolan. Härigenom tillskapas en i viss mån med fackskolan parallell utbildningsgång, som skall möjliggöra övergång från yrkesskolans åk 2 till åk 2 i fackskolan.

Den dubbla anknytningen mellan yrkesskolan och fackskolan belyses av fig. nedan.

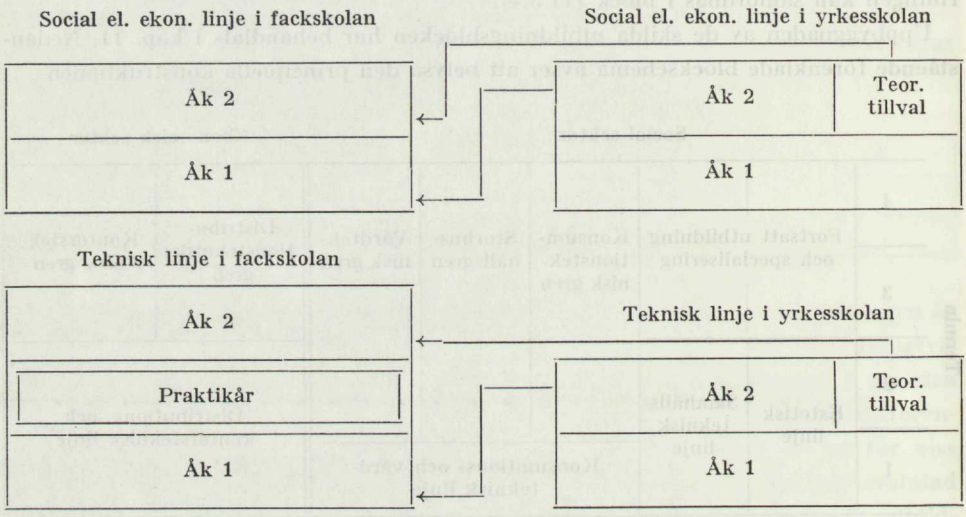

Den för fackskolan erforderliga praktiken skall anses inhämtad i yrkesskolan. Minst två månaders miljöpraktik fordras dock.

Elevantalet i yrkesskolans heltidskurser förutsättes i princip bli oförändrat (11.7), dvs. i regel högst 30 inom ekonomisk sektor och högst 16 inom social och teknisk sektor. För byggyrkesutbildningen, som till övervägande delen bedrives vid s. k. lärlingsbyggen har erfarenhetsmässigt befunnits att antalet elever per lärare inte bör överstiga 12. YB föreslår därför, att elevantalet för avdelning inom byggnadsutbildningen skall vara i genomsnitt 12.

Inom den tekniska sektorn gäller f. n. att avdelning skall ha minst 8 elever. För att möjliggöra önskvärd differentiering även inom de minsta gymnasieregionerna föreslår YB att nyssnämnda bestämmelse bibehålles, vilket också skall innebära att antalet elever per avdelning vid ifrågavarande skolor skall kunna vara avsevärt lägre än riksmedeltalet.

27.4.3 Läsår, veckotimtal och lektionstid (kap. 12). YB:s förslag innebär i korthet att *samma regler skall tillämpas för läsåret och lektionstidens längd inom hela det*

gymnasiala skolsystemet. Beträffande antalet timmar per vecka föreslår YB en konstruktion som innebär att antalet veckotimmar göres beroende dels av de olika läroplanernas konstruktion och dels av elevernas individuella ämnesval. I princip skall antalet veckotimmar vara detsamma som i fackskolan, dvs. 35. Beroende på inslaget av arbetsteknik, i skolverkstad eller på utbildningsplats utanför skolan, skall timtalet kunna variera mellan 35 och 38 veckotimmar enligt regler beskrivna under 12.2.4. Samma regler skall enligt förslaget också individuellt tillämpas med hänsyn till elevernas tillval.

27.4.4 En integrerad gymnasial skola (kap. 13). Integrationen inom det gymnasiala skolsystemet skall enligt YB:s förslag utvidgas till att omfatta samtliga de gymnasiala skolformerna. YB erinrar om vad GU anfört härom i betänkandet Ett nytt gymnasium (SOU 1963: 42). Däri framhålles bl. a. att planeringen för det gymnasiala skolväsendet samtidigt måste beakta yrkesskolans, fackskolans och gymnasiets behov. För att eleverna inte skall lockas att välja en viss utbildning endast av skälet att den lättast kan nås från hemorten bör alla de gymnasiala skolformerna lokaliseras till samma ort, gymnasieorten. I prop. 1964: 171 understryker departementschefen ytterligare behovet av samordnad planering och en åtminstone lokalmässig horisontell samordning av de gymnasiala utbildningsvägarna. Dessa synpunkter understrykes ytterligare i särskilda utskottets utlåtande.

YB går i detta sammanhang fram med mycket radikala förslag. Eftersom det inte kan dragas några bestämda gränser mellan ungdomarna med hänsyn till var deras utbildningsbehov bäst blir tillgodosett och emedan det inte heller finns några klara gränser mellan innehåll och målsättning i de gymnasiala skolformerna föreslår YB att *det gymnasiala skolsystemet skall uppbyggas från en helt annan indelningsgrund än den hittills gängse.*

YB föreslår, att man mera ser till de olika utbildningsvägarnas huvudinriktning mot verksamhetssektorer än till den traditionella indelningen i skolformer. Detta leder till en uppdelning, som schematiskt kan åskådliggöras på följande sätt.

Skolform	Huvudsektorer		
	Humanistisk-social	Ekonomisk	Naturveten-skaplig-teknisk
	Linjer inom sektorn		
Gymnasiet	Hum + Sh	Ek	Na + Te
Fackskolan	Soc	Ek	Te
Yrkesskolan	Husl + Vård	Ha + Kont	Ind + Hantverk

Denna förändrade grundsyn faller sig rätt naturlig sedan YB föreslagit en sådan konstruktion av utbildningsgången i yrkesskolan att den i princip överensstämmer med motsvarande konstruktion för gymnasiet och fackskolan.

Om man accepterar sektorsindelningen som grund för integrationen inom det gymnasiala skolsystemet leder detta till en serie ur olika synpunkter gynnsamma konsekvenser.

Den lokalmässiga integrationen kan byggas helt på de skilda skollokalernas pedagogiska funktioner. Med hänsyn till de elevaktiviteter som karakteriserar utbildningen bör lokaler för ekonomiska utbildningar inom hela skolstadiet samlas till en enhet, den ekonomiska institutionen. Lokalerna som främst skall betjäna de naturvetenskaplig-tekniska utbildningsvägarna bildar en annan enhet osv. Hithörande frågor har ytterligare behandlats i kap. 17.

Den pedagogiska integrationen inom de tre huvudsektorerna framstår närmast som en naturlig konsekvens av den föreslagna sektorsindelningen. På samma sätt som de olika undervisningslokalerna skall betjäna alla elever inom sektorn skall också lärarna undervisa inom hela sektorn. YB förutsätter alltså att lärarna anställes vid en viss skolenhet och inte vid en viss skolform. Därigenom skall alla elever vid skolenheten, inom ramen för det organisatoriskt möjliga, tillförsäkras lika rätt till skolenhetens utbildningsresurser.

YB ser i en på antytt sätt organiserad skolenhet också möjlighet att snabbare bryta ned de murar av fördomar som nu skiljer olika utbildningsformer och yrkeskategorier. Ökad insyn i angränsande arbetsområden bör leda till ökad förståelse och respekt och därmed till ett överbryggande av såväl fackliga som sociala motsättningar. Detta bör i sin tur leda till en mindre status- och prestigebunden värdering av olika studievägar och därmed ge ett bättre underlag för en saklig bedömning av studie- och yrkesval. Dessa mera irrationella vinster vill YB beteckna som den sociala integrationen.

Ett genomförande av YB:s förslag beträffande den gymnasiala utbildningens organisation och integration leder till att det inte längre är meningsfullt att beteckna de olika utbildningsvägarna som skilda skolformer. De har blivit parallella utbildningslinjer inom samma skolform: *en totalintegrerad gymnasieskola.*

27.4.5 Namnfrågor (kap. 14). Namnfrågorna såväl för skolformen som helhet som för de däri ingående utbildningsvägarna blir i och med integrationens genomförande aktualiserade. Olika förslag har diskuterats. I remissutlåtandet över GU:s betänkande fann SÖ och KÖY övervägande skäl tala för beteckningen högskola. TCO förordade samlingsbeteckningen gymnasium för de tre gymnasiala skolformerna. Med genomförandet av YB:s förslag kommer de nuvarande tre gymnasiala skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola att bli en enda gymnasial skola innefattande hela det gymnasiala skolsystemet. YB föreslår att den gemensamma beteckningen skall bli *gymnasieskolan.*

Därmed skall de nuvarande benämningarna upphöra att tillämpas. Dock måste de olika utbildningsvägarna även i fortsättningen kunna identifieras såväl med avseende på innehåll som utbildningsmål. Enligt YB:s mening kan de inom gymnasieskolan förekommande utbildningarna bestämmas därigenom att man anger 1) utbildningssektor, 2) utbildningstidens omfattning samt 3) linje- och grenbeteckning.

De bl. a. till universitetsstudier ledande linjerna identifieras därigenom att de är minst 3-åriga. Fackskolans och yrkesskolans motsvarigheter i gymnasieskolan skall vara i princip 2-åriga. Vad som främst karakteriserar och särskiljer ifrågavarande utbildningsvägar är, att fackskolan ger en mera allmänteoretisk mot ett fåtal huvudsektorer inom arbetslivet inriktad utbildning, medan yrkesskolan i regel för fram till utbildningsmål som bäst täckes av adekvata yrkesbeteckningar. YB:s förslag i denna del torde framgå med tillräcklig klarhet av ett enda exempel. En fylligare redovisning av förslagen lämnas i kap. 14, vilket i sin tur bör ses mot bakgrunden av de i kap. 11 redovisade utbildningsblocken. Som *illustration* väljes här de olika mot byggnadsbranschen inriktade utbildningarna. En elev kan sålunda erhålla sin utbildning i

Gymnasieskolan

Naturvetenskaplig-teknisk sektor

Teknisk 4-årig linje	anläggningsteknisk gren
	husbyggnadsteknisk »
Teknisk 2-årig »	anläggningsteknisk »
	husbyggnadsteknisk »
Byggnadsteknisk »	gren för träarbetare
	» » murare
	» » betongarbetare
	» » anläggningsarbetare
	» » målare

27.4.6 Synpunkter på läroplanerna m. m. (kap. 15). Gymnasieskolans läroplaner kan, som av det föregående framgår, efter genomförandet av YB:s förslag inte längre avse från varandra skilda skolformer. Det synes mera ändamålsenligt att gruppera och sammanställa gymnasieskolans läroplaner med hänsyn till de tre stora huvudsektorerna, vilka torde tämligen väl svara såväl mot ungdomarnas skilda intresseinriktningar som mot samhälls- och arbetslivets allmänna struktur. Sålunda bör gymnasieskolans läroplaner sammanföras i tre huvudgrupper, nämligen:

läroplaner för humanistisk-social sektor
läroplaner för ekonomisk sektor och
läroplaner för naturvetenskaplig-teknisk sektor.

De i respektive sektorer ingående läroplanerna för det nuvarande gymnasiet och fackskolan är i princip tillämpliga även inom den av YB konstruerade gymnasieskolan. Möjligen kan vissa modifieringar av den nuvarande fackskolans läroplan komma att erfordras för att åstadkomma en sådan avstämning mot de av YB föreslagna läroplanerna, att en övergång från de mot specifika yrkesutövningar inriktade linjerna till andra årskursen i nyssnämnda linjer inte onödigtvis kompliceras. I huvudsak kommer det återstående läroplansarbetet sålunda att avse de utbildningslinjer i gymnasieskolan som motsvarar den nuvarande yrkeskolan. I föreliggande be-

tänkande, som begränsats till att behandla centrala principiella spörsmål och sådana problem som har väsentlig betydelse för den aktuella skolplaneringen, är det inte möjligt att ingå på detaljer i de olika utbildningarnas innehåll. YB har därför begränsat framställningen till vissa avvägningsfrågor som helt schematiskt återgivits i ett antal timplanemodeller.

YB har såsom en grundläggande och för integrationstanken bärande princip föreslagit att de utbildningsvägar som YB närmast haft att utreda skall ha en uppsättning »allmänna ämnen» som motsvarar de för samtliga elever i motsvarande linje inom den nuvarande fackskolan gemensamma ämnena (15.2.1).

Enligt YB:s förslag skall alla elever i de utbildningsvägar, som i gymnasieskolan motsvarar den nuvarande yrkesskolan, ha svenska, arbetslivsorientering, gymnastik och minst ett av ämnena engelska (B-språk), samhällskunskap och religionskunskap. Dessutom skall i årskurs 1 anslås en »timme till förfogande».

Den ämnesgrupp, som ger utbildningen dess speciella karaktär, har samlats till ett ämnesblock betecknat *yrkesteknik*. Detta ämnesblock skall liksom all annan undervisning inrymma såväl kunskapsmeddelande moment, *fackteori* som färdighetsövningar, arbetsteknik. Den tillgängliga undervisningstidens fördelning på fackteori och arbetsteknik måste avvägas med hänsyn till utbildningens innehåll och mål och kan sålunda komma att uppvisa inte obetydliga variationer mellan skilda linjer och grenar. För de verkstadsanknutna utbildningarna är denna avvägning av alldeles speciellt intresse. Om man kommer fram till att den verkstadsanknutna undervisningen i arbetsteknik bör tilldelas ett utrymme av ca 45 veckotimmar fördelade på två år — detta synes bli regel — så innebär detta att utbildningskapaciteten i skolverkstäderna på flertalet utbildningsgrenar fördubblas.

Vissa utbildningar av mera speciell karaktär kan inte lokalmässigt men väl organisatoriskt samordnas med det gymnasiala skolsystemet. Hit hör utbildningar för vissa vårdyrken, för jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäringen och ett antal hantverksyrken.

Den grundläggande utbildningen för vårdsektorn skall enligt YB:s förslag kunna organiseras antingen i speciella vårdyrkesskolor i landstingens regi eller i gymnasieskola. I båda fallen måste arbetstekniken — det egentliga vårdarbetet — förläggas till vårdinrättningar och då få formen inbyggd undervisning. Oavsett om landstinget eller primärkommunen är huvudman för utbildningen skall denna ses som ett led i den gymnasiala utbildningen och sålunda ingå i totalplaneringen. På motsvarande sätt skall utbildningar för jordbruk, skogsbruk och trädgårdsnäring ses som gymnasiala utbildningar även om huvudmannaskapet avviker från gymnasieskolans. För samtliga nämnda skolformer bör läroplanerna ha i princip samma konstruktion, eleverna ha samma möjligheter till fritt tillval och även lika möjligheter att övergå till andra utbildningsvägar inom gymnasieskolan.

Vissa hantverksområden har ett så ringa nyrekryteringsbehov att underlag för i skolmässiga former organiserad utbildning inte finns. YB föreslår att även »udda» lärlingar skall ges möjlighet att erhålla en utbildning, som i fråga om allmänteori och fackteori är likvärdig den som gymnasieskolans elever erhåller. Detta skall

kunna ske antingen så att ett antal lärlingar i närbesläktade yrken bildar en »klass» i gymnasieskolan och erhåller »inbyggd undervisning» hos hantverksföretagare eller så att gymnasieskolan utan kostnad för lärlingen tillhandahåller lämplig korrespondensundervisning.

Slutligen vill YB starkt understryka att läroplanerna för gymnasieskolans yrkesutbildande linjer och grenar inte får bindas i ett stelt system. I läroplanens huvudmoment bör kortfattat och relativt allmänt anges de moment som *skall* genomgås i utbildningen. Härtill skall fogas metodiska anvisningar om *hur* undervisningen skall bedrivas. De metodiska anvisningarna skall kontinuerligt förnyas och hållas aktuella.

27.4.7 Vissa pedagogiska och metodiska frågor i yrkesutbildningen (kap. 16). Helt naturligt har de pedagogiska och metodiska frågorna tilldragit sig YB:s uppmärksamhet. Bl. a. har YB uppmärksammat, att den »säljbara produktionen» i verkstadsutbildningarna emellanåt menligt inverkat på den pedagogiska planeringen. Ofta nog har tillgången till beställningsarbeten fått avgörande inflytande på utbildningens innehåll. Detta sammanhänger med de betydande svårigheter skolorna möter då det gäller att anskaffa ur utbildningssynpunkt lämpliga arbetsobjekt. YB vill därför i samråd med Arbetsmarknadens yrkesråd undersöka möjligheterna att organisera ett ackvisitionsförfarande som bättre än nu tillgodoser de pedagogiska behoven.

Inom vissa hantverksyrken, ofta betecknade reparatörsyrken, intar felsökningsmetodiken en central plats i utbildningen. En begränsad tillgång till studieobjekt och en höggradigt individualiserad undervisning binder ofta läraren till enstaka elever och skapar långa väntetider. YB är av den meningen att en måttlig investering i undervisningsobjekt kan skapa förutsättningar för en avsevärd höjning av lärarens utbildningsinsats på så sätt att felsöknings- och reparationsmetoderna kan övas samtidigt av alla elever i klassen.

Liknande effektivisering kan åstadkommas för hushållsteknisk utbildning och för undervisning i kontorsteknik. YB påvisar vidare hur arbetsorganisation och produktionsteknik i många fall kan göras levande med hjälp av skalenliga modeller. Så är exempelvis fallet inom många avsnitt av byggyrkesutbildningen.

Slutligen finner YB det angeläget att accentuera behovet av yrkespedagogisk forskning samt att begära ökat utrymme för yrkesutbildande inslag i skolradio- och -TV-programmen.

27.4.8 Vissa lokal- och utrustningsfrågor (kap. 17) bör särskilt beaktas vid utformningen av den integrerade gymnasieskolan. Undervisningslokalerna bör grupperas med hänsyn till de utbildningsaktiviteter de närmast har att betjäna. En gruppering som ansluter till i skolenheten ingående huvudsektorer bör alltid eftersträvas. Vid större skolenheter kan en ytterligare uppdelning i samverkande lokalgrupper, s. k. institutioner, vara ändamålsenlig. Vid lokalutformningen måste särskild hänsyn tagas till verkstadslokalernas förläggning bl. a. med tanke på störande ljud.

27.4.9 Skolans befattningshavare (kap. 18). Inledningsvis i detta kapitel redogör YB för nu gällande bestämmelser avseende skolledare och biträdande skolledare i grund-

skola, gymnasium-fackskola och yrkesskola. YB utgår ifrån att de administrativa och pedagogiska problemen snarast kommer att öka i den mera komplexa skolenhet som den integrerade gymnasieskolan utgör. YB föreslår därför, att den skolledarorganisation som utformats för de i gymnasieskolan integrerade skolformerna skall i princip oförändrad överföras till gymnasieskolan. Detta innebär i korthet att varje gymnasieskola skall ha en *rektor,* en eller flera *biträdande rektorer* samt *studierektorer* och *huvudlärare.* Antalet biträdande rektorer skall göras beroende av skolenhetens storlek, medan antalet studierektorer skall bestämmas med hänsyn till omfattningen av de yrkesutbildande linjerna inom respektive huvudsektorer. Därvid skall som yrkesutbildande linjer räknas — förutom de av YB föreslagna — gymnasiets och fackskolans ekonomiska och tekniska linjer samt fackskolans sociala linje.

Beträffande lärartjänsterna anför YB, att gymnasieskolan inte är betjänt av en stereotyp indelning i de nu gängse kategorierna: lärare i läroämnen, övningsämnen och yrkesämnen. Enligt YB:s mening bör de olika ämnesområdena mycket fritt kunna kombineras och utgöra underlag för tjänster. Alla lärare skall i princip tjänstgöra inom hela gymnasieskolan.

I ett kommande betänkande avser YB att ge förslag om den framtida yrkeslärarutbildningen. Redan nu uttalar dock YB, att denna lärarutbildning som en följd dels av de ökade kraven på lärarna inom yrkesutbildningen och dels den allmänna höjningen av utbildningsnivån bör ha någon form av gymnasial utbildning som grund.

YB anför även vissa synpunkter beträffande biträdespersonal med pedagogiska funktioner, elevvårdande personal och kanslipersonal m. fl. kategorier.

27.4.10 Ett organisationsexempel (kap. 19). I detta kapitel har YB sökt konkretisera och illustrera konsekvenserna av ett flertal i betänkandet framförda förslag. Här skall endast understrykas att organisationsexemplet inte är avsett att tjäna som norm för skolplaneringen i de enskilda gymnasieregionerna utan att det skall betraktas som ett konkret exempel baserat på vissa angivna förutsättningar.

27.5 Vuxenutbildning och postgymnasial utbildning (kap. 20)

27.5.1 Bakgrund — begrepp, nivåer, distribution. YB skiljer på *grundutbildning, färdigutbildning* och *fortsatt utbildning.* Med fortsatt utbildning avses kontinuerlig utbildning av olika slag under hela den yrkesverksamma tiden. Sådan utbildning kallas numera i regel *vuxenutbildning.*

Begreppet vuxenutbildning är emellertid inte entydigt. Ibland används endast åldern som kriterium, och i så fall kan all postgymnasial utbildning föras till vuxenutbildningen. YB skiljer emellertid för sin del mellan å ena sidan en reguljär utbildningsgång, vilken i och för sig kan sträcka sig genom alla nivåer och också under slutskedet nå upp i vuxen ålder, och å andra sidan sådan utbildning, som upptas efter en tids yrkesverksamhet och som kan ske vid olika tidpunkter under den yrkesverksamma tiden. YB använder för sin del begreppet vuxenutbildning endast om det senare slaget av utbildning och utgår då från följande definition (20.1.2):

Vuxenutbildning i den begränsade mening YB använder begreppet avser ... utbildning, som tas upp efter en tidigare avslutad eller avbruten grundutbildning samt efter en tids yrkesverksamhet. Till vuxenutbildningen förs därmed all utbildning som inte är ett led i grundutbildningen/förstagångsutbildningen. Grundutbildningen kan ha bestått av enbart obligatorisk skolgång, av gymnasial eller postgymnasial utbildning. Vuxenutbildningen måste följaktligen gälla alla nivåerna inom det reguljära utbildningssystemet. Det karaktäristiska är att den skall vända sig till vuxna personer, som har en tids yrkesverksamhet och sålunda erfarenhet av yrkesarbete och arbetsliv.

En betydande vuxenutbildning sker nu liksom tidigare inom *folkbildningsverksamheten*. Man kan dock inte sätta likhetstecken mellan folkbildning och vuxenutbildning, eftersom vuxenutbildning numera förekommer inom en rad olika utbildningssektorer.

Viktiga delar i dagens vuxenutbildning är *fortbildning* och *vidareutbildning*. Med fortbildning avser YB sådan utbildning som de yrkesverksamma kontinuerligt behöver för att på ett fullgott sätt kunna fullgöra sina uppgifter. Vidareutbildning syftar till att ge kvalifikationer för mera krävande uppgifter och därmed möjligheter till avancemang.

Uppskolning är vidareutbildning, som har arbetsmarknadspolitisk motivering. Den syftar främst till att ge kvalificerad arbetskraft inom expansiva näringsgrenar. Till den arbetsmarknadspolitiskt motiverade vuxenutbildningen hör också *omskolningen*, som främst har syftet att ge arbetslösa eller undersysselsatta utbildning för ett nytt yrke.

Vuxenutbildningen kan gälla *olika nivåer* inom det reguljära utbildningssystemet: grundskolans högstadium och motsvarande, det gymnasiala stadiet (gymnasium, fackskola och yrkesskola) samt akademisk och annan postgymnasial utbildning. Dessutom förekommer vuxenutbildning, vilken inte har någon motsvarighet inom det reguljära utbildningssystemet. Det gäller t. ex. företagsutbildning och verksutbildning.

Vuxenutbildningen kan ges genom olika *distributionsvägar*. Huvudvägarna grupperar YB enligt följande:

1. Det reguljära utbildningsväsendet: a) grundskola, b) gymnasieskola (gymnasium, fackskola och yrkesskola), c) universitet, högskolor och andra postgymnasiala utbildningsanstalter.
2. Folkbildningen med främst studieförbundens verksamhet.
3. Intern utbildning inom företag, verk, organisationer etc.
4. Speciella vuxenutbildningsinstitutioner, t. ex folkhögskolor och omskolningscentra.
5. Korrespondensundervisning.
6. Radio- och TV-undervisning.

27.5.2 Vuxenutbildningens nuvarande omfattning. Vuxenutbildningsområdet visar sig vara mycket svåröverskådligt. YB har inte under den tid som stått till buds för arbetet under den första etappen haft möjlighet att utföra egna undersökningar som grund för sin kartläggning av området. För den översikt som ändå har varit nöd-

vändig för bedömningarna har YB i stället fått utgå från i andra sammanhang gjorda undersökningar. I avsnitt 20.2 görs en redovisning av olika slag av nu förekommande vuxenutbildning enligt följande gruppering:

1. Vuxenutbildning inom skolväsendets ram: yrkesskolornas deltidskurser, kvällsgymnasier, vuxenläroverk och folkhögskolor; AMS:s och SÖ:s omskolningsverksamhet.
2. Postgymnasial vuxenutbildning under SÖ och UKÄ: decentralicerad akademisk undervisning; vissa nya praktiskt inriktade utbildningar för studenter.
3. Studieförbundens verksamhet.
4. Vuxenutbildning för statligt anställda: utbildning inom förvaltningen och affärsverken, bl. a. posten, SJ, televerket, försvaret, polisen, tullen.
5. Vuxenutbildning i landstingens, städernas och landskommunernas regi.
6. Utbildningsverksamheten inom industrin: lokal företagsutbildning; centralt bedriven utbildning inom SAF och olika branschförbund.
7. Utbildning för hantverk och viss industri: hantverksorganisationernas utbildning; utbildning vid Statens institut för hantverk och industri.
8. Utbildning inom handel och övriga servicenäringar: lokal och central företagsutbildning inom handel, bank och försäkring.
9. Arbetsmarknadsorganisationernas utbildning.
10. Vissa folkrörelsers utbildningsverksamhet.
11. Korrespondensundervisning.
12. Radio- och TV-undervisning.

27.5.3 Det framtida behovet av vuxenutbildning. YB gör den bedömningen att man för framtiden måste räkna med ett ökande behov av vuxenutbildning. Detta är en följd främst av de snabba förändringarna i samhället i stort, forskningens och teknikens framsteg, näringslivets kontinuerliga omstrukturering, utbildningsreformerna och därav följande skillnader i utbildning mellan yngre och äldre, målsättningen att åt alla ge möjligheter att korrigera eventuellt tidigare felval av utbildning och yrke och att, oavsett grundutbildning, vidareutbilda sig.

YB anger vissa sammanfattande siffror för att belysa vuxenutbildningens nuvarande omfattning och den troliga expansionen av detta utbildningsområde. YB anser emellertid att det f. n. är omöjligt att göra några hållbara beräkningar beträffande den kvantitativa omfattningen av den framtida vuxenutbildningen. I stor utsträckning måste också de totalt tillgängliga utbildningsresurserna avgöra dimensioneringen.

YB betonar att utbildningsinsatserna för vuxna måste sättas in med en viss prioritering efter arbetsmarknadspolitiska bedömningar. Därför måste man också snabbt kunna anpassa utbildningsinsatserna till de ständigt pågående förändringarna inom arbetslivet. Detta leder till slutsatsen att man bör skapa en flexibel organisation för den framtida vuxenutbildningen, även om man för denna inrättar permanenta samhälleliga organ. På så sätt kan man kontinuerligt anpassa utbudet av vuxenutbildning till föreliggande efterfrågan och behov.

27.5.4 *Vuxenutbildning på förgymnasial och gymnasial nivå.* GU har nyligen i betänkandet Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola (SOU 1965: 60) lagt fram förslag om hur vuxenutbildning motsvarande lärokurserna inom grundskolans högstadium samt gymnasiet och fackskolan i framtiden skall ordnas. Dessa förslag refereras i korthet i avsnitt 20.4.1.

YB ansluter sig till den huvudsakliga uppbyggnaden av vuxenutbildningen enligt GU:s förslag och utgår för sin del från att vuxenutbildning på motsvarande sätt skall ordnas också i fråga om den gymnasiala ungdomsutbildning/yrkesutbildning, varom YB i detta betänkande ger förslag. Den integrerade gymnasieskolan gör det då enligt YB:s mening nödvändigt att anlägga en enhetlig syn också på den motsvarande vuxenutbildningen. Därför bör den förgymnasiala och gymnasiala vuxenutbildningen enligt GU:s förslag samt vuxenutbildningen motsvarande den ungdomsutbildning som skall äga rum inom de av YB föreslagna gymnasiala utbildningslinjerna sammanföras till *enhetliga* vuxenutbildningsinstitutioner.

YB föreslår att man på varje gymnasieort skall inrätta *vuxenutbildningsinstitut,* vilka allt efter efterfrågan och tillgängliga resurser ordnar parallellutbildning för vuxna motsvarande studieprogrammen för ungdomsutbildningen dels inom grundskolans högstadium, dels inom den integrerade gymnasieskolan på respektive ort. Vuxna skall vid dessa institut få studera såväl enstaka ämneskurser som hela utbildningsprogram inom respektive linjer och grenar och de skall genom sina studier kunna erhålla samma formella kompetens som motsvarande ungdomsutbildning ger.

Förslaget om lokala vuxenutbildningsinstitut utvecklas mera i detalj i det följande (27.5.6).

27.5.5 *Den postgymnasiala utbildningen.* YB definierar begreppet postgymnasial utbildning på följande sätt (20.5.2):

> Med postgymnasial utbildning bör ... enligt YB i framtiden avses all utbildning som bygger på två eller tre års gymnasial utbildning, oavsett inom vilken gymnasial linje denna senare utbildning har meddelats.

YB ger en överblick över den postgymnasiala utbildningen enligt följande gruppering (20.5.4—20.5.6):

1. Den akademiska utbildningen vid universitet och fackhögskolor.
2. Den högre utbildningen vid andra högskolor och institut samt vissa yrkesskolor.
3. Den interna utbildningen inom företag, verk och liknande.

YB konstaterar att den postgymnasiala utbildningen till övervägande delen måste betraktas som olika former av målinriktad yrkesutbildning. Tendensen är också f. n. sådan, att man inom de friare sektorerna av den postgymnasiala utbildningen eftersträvar att göra utbildningen mera målinriktad med fasta studievägar fram mot bestämda yrken eller yrkesområden.

YB har under sitt utredningsarbete kunnat konstatera, att man för framtiden har att räkna med behov av *nya postgymnasiala utbildningar.* Sådana behov kommer att

föreligga i fråga om påbyggnadsutbildning ovanpå gymnasieskolans samtliga tre sektorer, nämligen *den sociala, den ekonomiska* och *den tekniska.*

YB avser att under sin andra utredningsetapp närmare analysera dessa utbildningsbehov och avge konkret utformade förslag om hur de skall mötas. I det nu föreliggande betänkandet dras vissa principiella riktlinjer för postgymnasial utbildning av detta slag upp enligt följande:

YB tänker sig att det fjärde året i gymnasiets tekniska linje så småningom skall utvecklas till en mera differentierad ingenjörsutbildning, som då förs till den postgymnasiala nivån. Även annan teknisk postgymnasial påbyggnadsutbildning bör ordnas i anslutning härtill. Påbyggnadskurserna skulle få varierande längd och ge olika slags specialisering för ingenjörer, tekniker, arbetsledare, förmän och andra personalgrupper inom industrin. Även utbildning av laboratoriepersonal skulle här ordnas.

På motsvarande sätt skulle ges olika slags påbyggnadskurser på postgymnasial nivå inom den ekonomiska sektorn. I det fallet nämns utbildning för industrins försäljnings- och distributionsavdelningar samt för servicenäringar som handel, bank och försäkring liksom för den statliga förvaltningen och affärsverken.

Inom den sociala sektorn pekar YB på ett behov av viss specialutbildning för uppgifter inom den kommunala verksamheten. Även inom det konsumtions- och hushållstekniska området förutser YB behov av olika slags påbyggnadskurser, t. ex. för konsumentupplysare, hemkonsulenter och storhushållsföreståndare. Vidare nämns specialutbildningar inom vårdområdet, t. ex. för receptarier, apotekstekniker och tandtekniker.

Postgymnasiala utbildningar av här nämnt slag bör enligt YB:s mening lokaliseras till i första hand det 30-tal orter, dit det fjärde tekniska gymnasieåret skall centraliseras, dvs. i huvudsak de orter där det redan nu finns tekniska gymnasier och ofta även handelsgymnasier. Utbildningarna bör under uppbyggnadstiden anknytas till respektive gymnasieskolor. Sedan den postgymnasiala utbildningen nått en viss omfattning, bör den överföras till i varje fall administrativt fristående *postgymnasiala institut.*

Utbildning av här behandlat slag bör i stor utsträckning lokaliseras till orter med universitet eller universitetsfilialer. På dessa orter kan man nämligen etablera ett samarbete med den akademiska undervisningen, varigenom universitetsstuderande kan få möjligheter att komplettera sina akademiska studier med kurser inom postgymnasial utbildning med mera praktisk yrkesinriktning.

YB visar också på behovet av delvis nya personalgrupper inom det pedagogiska området. I det fallet har SÖ förordat att man, sedan klasslärarutbildningen överförts till lärarhögskolor, skulle använda de nuvarande klasslärarseminarierna för behövliga utbildningsuppgifter. SÖ har begärt att denna fråga skall utredas, och YB anser att en sådan utredning i så fall bör göras i nära kontakt med YB:s fortsatta utredningsarbete i fråga om den postgymnasiala utbildningen.

YB föreslår att man till orter med postgymnasial utbildning enligt vad som ovan har skisserats bör decentralisera vissa slag av akademisk utbildning utöver den decentralisering som följer med inrättandet av universitetsfilialerna. Man skulle på så sätt få *ett hela landet omspännande nät av postgymnasiala utbildningsanstalter,* vilka kunde betjäna ganska stora regioner. På så sätt skulle också behoven av vuxenutbildning på den postgymnasiala nivån till stor del kunna tillgodoses.

För vuxenutbildningen torde man dock få tänka sig *en ytterligare decentralisering*

av vissa påbyggnadskurser på postgymnasial nivå. YB förordar att utbildningsuppgifter av detta slag skall kunna ombesörjas av de ovan föreslagna vuxenutbildningsinstituten på de gymnasieorter, som inte kommer att få speciella postgymnasiala institut.

YB anser det angeläget att man vid den fortsatta planeringen och det framtida reformarbetet anlägger *en helhetssyn på det postgymnasiala stadiet.* Man bör sålunda enligt YB:s mening eftersträva att skapa en bättre samordning mellan de olika slagen av postgymnasial utbildning. Detta torde kunna ske genom att man på det centrala planet ordnar en enhetlig administrativ ledning eller någon form av administrativ samordning mellan de nuvarande centrala verken.

YB anser att dessa samordningsfrågor, kommer att kräva *en sammanfattande översyn av hela det postgymnasiala stadiet.*

27.5.6 YB:s förslag om den framtida vuxenutbildningen. YB föreslår beträffande *de lokala vuxenutbildningsinstituten* följande:

1. Instituten skall i princip handha all målinriktad vuxenutbildning motsvarande ungdomsutbildningen inom grundskolans högstadium och det gymnasiala stadiet. Vid dem skall också viss postgymnasial utbildning kunna ordnas.
2. Även den arbetsmarknadspolitiskt motiverade omskolnings- och uppskolningsverksamheten skall till stor del ombesörjas av instituten.
3. Filialer till instituten skall kunna inrättas på icke gymnasieorter, varvid nuvarande yrkesskolor på dessa orter bör användas. Vissa centra för omskolnings- och uppskolningskurser bör också kunna förläggas utanför gymnasieorterna, t. ex. där det nu finns centrala verkstadsskolor.
4. Även folkhögskolor bör enligt YB:s mening kunna användas som centra för vuxenutbildningen, varvid en regional rekrytering länsvis förutsätts. En samordning med vuxenutbildningsinstituten inom regionen förordas.
5. Vuxenutbildningsinstituten skall i huvudsak använda sig av respektive gymnasieskolors lokaler och hjälpmedel, men i vissa fall bör speciallokaler och speciella hjälpmedel få anskaffas.
6. Vuxenutbildningsinstitut skall kunna utgöra självständiga administrativa enheter med egna kanslilokaler och med egen ledning (rektor och studierektorer). På större orter skall flera sådana fristående institut få inrättas. På mindre orter bör instituten administrativt samordnas med gymnasieskolan.
7. Speciella fasta *lärartjänster* för vuxenutbildningen bör kunna inrättas. Även tjänster med delad undervisningsskyldighet mellan skola och institut bör kunna förekomma. Timlärare torde i stor utsträckning kunna hämtas från näringslivet. Det förutsätts att lärarna inom vuxenutbildningen skall erhålla speciell vuxenpedagogisk utbildning.
8. Antalet deltagare i institutens kurser inom yrkessektorn och på den postgymnasiala nivån skall vara minst 8. Länsskolnämnd skall kunna medge igångsättande av kurs med mindre deltagarantal. Undervisningsgrupp inom yrkessektorn skall få delas, när deltagarantalet överstiger 16.

YB förordar, att det *i skollagen inskrivs* att kommun har att främja vuxenutbildningen på samma sätt som utbildningen för barn och ungdom. Gymnasiekommunerna förutsätts vara huvudmän. Skolstyrelsen i respektive kommun skall utöva *den lokala ledningen.* För samverkan mellan olika intressenter föreslås att vuxenutbildningsråd lokalt tillsätts.

Den *regionala ledningen* handhas av länsskolnämnderna. Samråd mellan olika intressenter bör på länsplanet ske genom en vuxenutbildningsnämnd, som också skall kunna ta initiativ och på olika sätt verka för en samordning av vuxenutbildningsinsatserna. Länsskolnämnd och länsarbetsnämnd skall gemensamt ansvara för och leda den arbetsmarknadspolitiskt motiverade vuxenutbildningen.

Den centrala tillsynen för vuxenutbildningen skall handhas av skolöverstyrelsen. Samråd föreslås äga rum mellan SÖ och AMS beträffande den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningen och mellan SÖ och UKÄ beträffande den postgymnasiala utbildningen.

Speciella hjälpmedel för vuxenutbildningen bör framställas och för att detta skall kunna ske måste forskning och försöksverksamhet inom vuxenpedagogikens område få stort utrymme.

Omfattande försök bör bl. a. göras, när det gäller att använda *korrespondenskurser* samt *radio- och TV-undervisning* inom vuxenutbildningen. YB förordar att man därvid prövar speciella studieprogram för vuxna, där man som en helhet kombinerar korrespondensstudier, radio- och TV-program samt lärarledd undervisning.

YB förutsätter att i princip *samma statsbidrag* skall gälla för vuxenutbildningen som för ungdomsutbildningen. Statsbidragsfrågorna behandlas i kap. 25.

YB betonar att de vuxenstuderande har en speciell studiesocial situation, vilken måste beaktas vid fastställandet av deras *studiesociala villkor*. De studiesociala frågorna behandlas i kapitlet om den skolsociala verksamheten (23.5.3). Där föreslås att de vuxenstuderandes studiesociala problem blir föremål för *en särskild utredning*.

Även om YB:s förslag om vuxenutbildningen förverkligas, kommer *nuvarande organisationer och institutioner för vuxenutbildningen* att behålla betydelsefulla uppgifter, betonar YB. Det gäller t. ex. studieförbunden, folkhögskolorna, specialinstitutioner av olika slag, den interna företags- och verksutbildningen och vissa organisationers utbildningsverksamhet. Vuxenutbildningsinstituten torde i många fall få en viktig uppgift som samordnare av de olika vuxenutbildningsorganens utbildningsinsatser.

YB föreslår också att den vuxenutbildning som drivs utanför de av YB föreslagna instituten skall ges *samma ekonomiska villkor* som instituten, såvida uppställda villkor uppfylls.

27.6 Vissa speciella frågor (kap. 21-26)

27.6.1 Yrkesutbildningsbegreppet (kap. 21). I detta kapitel behandlar YB de många och svåra frågor som är förknippade med en aktuell och klargörande definition av begreppet yrkesutbildning. YB gör först en återblick på tidigare försök till begreppsbestämning. Därefter återges en internationell definition, gjord av ILO:s informations- och forskningscentrum CIRF. Härefter diskuterar YB för egen del definitionsfrågan och kommer fram till att yrkesutbildningsbegreppet i vidaste be-

märkelse synes låta sig definieras på följande sätt: *Med yrkesutbildning avses såväl meddelande som inhämtande av kunskaper och färdigheter vars syfte är att utbilda och förbereda för arbetsuppgifter varav utövaren kan vinna sin utkomst.*

Enligt YB:s mening skulle yrkesutbildningsbegreppet också kunna uttryckas på följande sätt: Yrkesutbildning är sådan utbildning som, oavsett nivån, ger direkta kunskaper och färdigheter för arbetsinsatser som utförs för att individerna i ett samhälle skall få sina materiella och kulturella behov tillgodosedda allt efter den standard samhällets resurser tillåter. Till det arbete som behövs för att tillgodose dessa behov måste räknas dels det inkomstgivande förvärvsarbetet dels hemarbetet med hushåll och barn.

Med här given definition av yrkesutbildningen som utgångspunkt bedömer YB situationen i det framtida samhället — dvs. förhållandena på arbetsmarknaden, individernas önskemål, förändringen av attityder etc. — vara sådan att det måste anses som nödvändigt att alla ungdomar, oavsett kön, bereds möjligheter att skaffa sig utbildning såväl för förvärvsarbete, som för hemarbete.

Sedan YB utformat sitt definitionsförslag och gjort det nämnda allmänna uttalandet i anslutning därtill, diskuterar YB definitionens praktiska betydelse i olika hänseenden. YB:s första slutsats härvid blir, att man med hänsyn till de nya statsbidragsvillkoren, som är lika för alla de gymnasiala skolformerna, och med hänsyn till YB:s förslag om en helt integrerad gymnasial skola inte behöver en begreppsdefinition för att kunna avgränsa yrkesutbildningen från övriga delar av det reguljära utbildningsväsendet. Härefter påpekar YB att under de senaste åren uppkommit en alldeles ny gränsfråga, nämligen frågan om en gränsdragning mellan universitet och »yrkesskolor». YB pekar på ett flertal förhållanden som gör en dylik fråga mycket aktuell. En av orsakerna är att yrkesutbildning förekommer över såväl hela det gymnasiala som hela det postgymnasiala fältet. YB kan inte finna någon möjlighet att definitionsvägen avgränsa dessa olika delar av yrkesutbildningen. Man synes icke heller ha behov av detta. Det riktiga blir att praktiskt avgöra vilken yrkesutbildning som den ena och den andra utbildningsanstalten skall ombesörja.

Slutligen upptar YB frågan om gränsdragningen mellan yrkesutbildningen och det fria och frivilliga folkbildningsväsendet. Denna fråga ägnas en inträngande belysning (21.5.4). Bl. a. framhåller YB följande.

Med en utbyggnad av samhällets och näringslivets yrkesskolor kan dessa sannolikt så småningom överta det mesta av den yrkesutbildande verksamhet som studieförbunden nu bedriver. Enligt YB:s mening är det också fullt riktigt att så sker. Å andra sidan bör det anses fullt legitimt att studieförbunden anordnar studiecirklar inte endast med allmänbildande innehåll utan också med yrkesutbildande syfte, när denna verksamhet inte kan bedrivas av samhällets organ för yrkesutbildning eller när det annars visar sig praktiskt och lämpligt att studieförbund efter samråd med vederbörande skolmyndighet åtar sig viss utbildningsuppgift. För att undvika dubbelarbete och misshushållning med lärarresurser, lokaler och utrustningar krävs det emellertid på det lokala planet samråd och samarbete mellan gym-

nasieskolorna och/eller förekommande vuxenutbildningsinstitut samt studieförbundens lokala organ.

I ett avslutande avsnitt »Positiv och negativ definiering» framhåller YB bl. a., att den moderna yrkesutbildningen sprängt alla gränser, både vertikalt och horisontellt. Den finns på alla nivåer och inom alla områden. Utmärkande för den moderna yrkesutbildningen är att i den ingår »teoretisk» och »praktisk» utbildning, gymnasial och postgymnasial utbildning, akademisk och icke-akademisk utbildning, allmänorienterande och specifik utbildning utan att någon av dessa olika komponenter kan sägas vara avgörande för begreppet yrkesutbildning. Vad som är avgörande är oftast syftet med utbildningen, ibland graden av färdigutbildning för ett visst yrke, ibland graden av sådana kunskaper — vare sig allmänna eller speciella — som meddelas därför att just de fordras i ett visst yrke, ibland tidsavståndet mellan utbildningen och utträdet i arbetslivet. Av vikt är att fasthålla vid, att det aldrig är nivån på utbildningen eller beteckningen »praktisk» eller »teoretisk» som är avgörande.

27.6.2 Yrkesutbildning för elever med handikapp (kap. 22). De handikappades yrkesutbildningsmöjligheter har hittills bedömts vara alldeles otillräckliga. YB har velat ägna denna fråga speciell uppmärksamhet och har i kap. 22 gjort en analys av problem och möjligheter på detta område. Efter en genomgång av förekomsten av olika slag av handikapp och vissa likartade effekter av olika handikapp har YB gjort vissa uttalanden om målsättningen för de handikappades yrkesutbildning. Enligt YB bör målet vara full utbildning i det yrke, som befunnits lämpligt i det enskilda fallet. Är ett visst yrke möjligt att utöva trots handikappet, bör också utbildningen för detta yrke göras möjlig för den handikappade. I största utsträckning bör detta ske inom den ordinära yrkesutbildningen, men där detta inte kan åstadkommas bör speciella utbildningsvägar vidmakthållas eller tillskapas. Så långt det är möjligt bör emellertid handikappade ges yrkesutbildning tillsammans med icke handikappade.

YB diskuterar härefter olika former för handikappades yrkesundervisning och undersöker vissa speciella förhållanden som bör beaktas för personer med olika slag av handikapp. YB behandlar också den moderna anpassningsundervisningen och andra förberedande kurser.

Till slut framför YB vissa principiella synpunkter beträffande den framtida organisationen av de handikappades yrkesutbildning, ehuru någon fullständig organisationsplan ej framlägges.

27.6.3 Skolsocial verksamhet (kap. 23). Struktur och innehåll i den nya ungdomsyrkesskola som YB föreslår — yrkessektorn i det gymnasiala skolsystemet — har som naturlig följd en skolsocial verksamhet av i princip samma art som ungdomsskolans i övrigt. I tillämpliga delar gäller detta också heltids- eller deltidsutbildning för vuxna, där deras frågor och problem intimt hör samman med utbildningssituationen.

I fråga om den skolsociala verksamheten följer YB den uppläggning som förut gjorts av GU och FU. Till särskild behandling tar YB bara upp sådana drag i den skolsociala verksamheten som bör få en något speciell behandling eller betoning inom yrkesutbildningen.

Vad först beträffar studie- och yrkesorientering framhåller YB, att varje elev bör — oberoende av den personliga valsituationen — erhålla viss studieorientering lektions- eller föreläsningsvis och/eller genom tryckta skrifter. Den bör avse hur utbildningen inom yrkessektorn är uppbyggd, dess mål och innehåll, hur den pedagogiskt arbetar och vilka studietekniska och andra krav som ställs på eleven i lära- och arbetssalar. Ävenså bör behandlas övergångsfrågor till andra delar av skolsystemet och i mån av behov låne- och stipendiefrågor. Viktigt är att eleverna får en tydlig bild av vilket led i utbildningskedjan som de aktuellt tillhör, både vad avser yrkesinriktning och yrkesnivå, var tyngdpunkten ligger och vad som är kringkunskaper och de senares betydelse.

Samtliga elever behöver också utöver den grund som lagts i den obligatoriska skolan en mer eller mindre omfattande dagsaktuell, översiktlig orientering om utbildningsväsende, yrkesvärld, arbetsförhållanden, arbetsmarknadsorganisationer etc.

YB framhåller också, att vid val av utbildning betygs-*profilen* med vad den symboliserar av särskilda intressen, begåvningsdrag och fallenheter är väl så viktig som betygs-*nivån*. Yrkesorienteringen bör sålunda klargöra att flertalet yrken inrymmer arbetsuppgifter med olika krav på teoretisk begåvning, där gränserna för vad som är möjligt nedåt och vad som är lämpligt uppåt är andra än vad man kanske i allmänhet föreställer sig. Yrkeslämplighet, ambition och intresse, som ej kan mätas med skolbetyg, vidgar gränserna för yrkets rekrytering utöver en snäv begåvningssektor. Det skall, menar YB, inte på förhand vara bestämt hur långt eller hur begränsat eleven kan nå i och med vald startriktning och -nivå inom utbildningen. Den begränsning, som varje individ givetvis lyder under, skall inte vara resultat av praktiskt-tekniska anordningar utan en fråga om de egna inre resurserna.

När det härefter gäller övrig skolsocial verksamhet upptas först frågan om skolhälsovård. Härvidlag framhålles särskilt, att bestämmelserna om dylik vård i skolstadgans 4 kap. bör ses över med hänsyn till att de bör gälla elever i alla slags kurser och oavsett ålder.

De senaste bestämmelserna om studiehjälp har till stor del kommit även yrkesskoleleverna till godo. Vad som ytterligare behöver utredas och formaliseras är bl. a. olika former av hjälp åt förvärvsarbetande deltidsstuderande och åt vuxenstuderande i kortare heltidskurser. Hur stödet för yrkessektorns »reguljära» elever skall studiesocialt koordineras med motsvarande stöd för elever i arbetsmarknadspolitiskt motiverade omskolningskurser och motsvarande behöver också utredas. YB, som i likhet med GU i dess nyligen framlagda betänkande om vuxenutbildning finner att stödet till vuxenstuderande måste ses i sin helhet och inte bedömas i de olika utbildningssektorerna var för sig, vill med andra ord *föreslå*, att en speciell översyn göres över de vuxenstuderandes studiesociala villkor.

I fråga om den skolsociala verksamheten rekommenderar YB också organiserad samverkan med elever och i tillämplig omfattning med föräldrar ävensom återkommande konferenser mellan lärare och andra befattningshavare.

27.6.4 Huvudmannaskapet för yrkesutbildningen (kap. 24). Enligt direktiven skall YB »ompröva hur huvudmannaskapet inom den kommunala sektorn skall vara fördelat, dvs. i vilken omfattning landstingskommunerna, alternativt primärkommunerna skall vara huvudmän för de kommunala yrkesskolorna». Dessa frågor upptar YB till behandling i kap. 24.

Kapitlet inledes med en verbal och statistisk redogörelse för de nuvarande yrkesskolorna av olika slag, sett från huvudmannaskapssynpunkten.

Vad integrationsfrågan i stort beträffar har YB funnit sig stå inför ett allvarligt problem, som inte endast är av skolpolitisk natur, utan som även har samband med lokaliseringspolitiken och urbaniseringstendenserna i vårt land.

Även om man vid skolplaneringen måste ta hänsyn till lokaliseringsproblemen, har YB ansett att dess uppdrag icke primärt innefattar nyssnämnda problem. YB:s uppgift i detta sammanhang har varit dels att utreda förutsättningarna för en eventuell framtida integration av de tre gymnasiala skolformerna, dels även att utreda frågan om huvudmannaskapet för yrkesundervisningen.

Enligt YB:s mening måste argumenten för en samordning av de tre gymnasiala skolformerna anses väga mycket tungt.

YB:s första principiella slutsats har formulerats så: YB har funnit att *samtliga tre på grundskolan byggande samhällsägda gymnasiala skolformer,* yrkesskola, fackskola och gymnasium, i princip bör sammanfogas i *ett integrerat gymnasialt skolsystem* under *en gemensam huvudman.*

Härefter har YB diskuterat olika alternativ för gemensamt huvudmannaskap. Därvid har bortsetts från enskilt och statligt huvudmannaskap. Vad som diskuterats är alltså skäl för och emot landstingskommunalt respektive primärkommunalt huvudmannaskap. YB:s överväganden leder fram till att *YB föreslår, att primärkommunen i princip skall vara huvudman för den integrerade gymnasiala skolan = gymnasieskolan.*

Sedan dessa två principiella ståndpunkter fastslagits — alltid samma huvudman för hela gymnasieskolan och i princip primärkommunen som huvudman — tas till behandling upp en del frågor angående det primärkommunala huvudmannaskapets praktiska konsekvenser. YB framhåller, att YB när det gäller huvudmannaskapsfrågan fäst stor vikt vid riksdagens tidigare beslut om primärkommunalt huvudmannaskap för fackskolan och gymnasiet. YB understryker emellertid, att dess förord för ett primärkommunalt huvudmannaskap även för den nya gymnasieskolan icke får tolkas så, att varje annan form av huvudmannaskap för yrkesutbildning bedömes som olämplig. Sålunda bör sådana kurser som är av specialkaraktär eller som av vissa skäl icke lämpligen kan ingå i gymnasieskolan även i fortsättningen kunna organiseras av annan huvudman än primärkommun. Utbildning av exempelvis postgymnasial karaktär utanför det akademiska examenssystemet kan så-

lunda enligt YB:s mening, där så befinnes lämpligt, organiseras med landsting som huvudman. I vissa fall är utbildningen av sådan art att praktiska svårigheter föreligger för en samordning. Till denna kategori kan räknas t. ex. lantbrukets skolor. För att undervisningen här skall bli meningsfull fordras en god anknytning till det praktiska arbetet inom jordbruket och tillgång till övningsobjekt. En sådan anknytning torde normalt icke kunna erhållas på en större ort av gymnasieorts karaktär. Som tidigare angivits har de flesta lanthushållsskolor och lantbruksskolor antingen landsting eller hushållningssällskap, stiftelser, föreningar el. dyl. som huvudman. En ändring av huvudmannaskapet bör enligt YB:s mening i dessa fall ske endast om särskilda skäl föreligger att frångå nu gällande ordning. Likartade förhållanden gäller för yrkesutbildningen på skogsbrukets och trädgårdsnäringens områden.

En annan speciell sektor, som bör särskilt omnämnas, är sjukvårdsutbildningen. Här finns för närvarande olika organisationstyper. Inom vissa län har undervisningen organiserats som inbyggd skola med primärkommunen som huvudman men med undervisningen i praktiskt arbete förlagd till landstingets sjukvårdsinrättningar. I andra fall har, som redan tidigare angivits, landstinget övertagit vårdyrkesutbildningen och organiserat en landstingskommunal vårdyrkesskola. All sjukvårdsutbildning, även med samma kursinnehåll som den i den integrerade gymnasiala skolan ingående förberedande utbildningen bör därför enligt YB:s mening också i framtiden — som en möjlighet vid sidan av primärkommunal skola — kunna bedrivas av landstingen.

De största praktiska problemen i samband med YB:s principiella ställningstagande i huvudmannafrågan hänför sig dels till *de primärkommunala yrkesskolorna utanför gymnasieorter,* dels till *de centrala verkstadsskolorna* och deras framtida verksamhet och dels till *yrkesskolorganisationen i de län där landstinget till större delen övertagit yrkesundervisningen.*

För närvarande finns primärkommunala yrkesskolor på ett stort antal orter som ej har gymnasium och ej heller kan förväntas få gymnasium. Enligt YB:s uppfattning kommer många av dessa skolor att behövas ännu under lång tid. Då det emellertid är viktigt att även dessa skolor integreras i det gymnasiala skolväsendet, synes det YB vara lämpligast, att man prövar anordningen med ett kommmunalförbund som huvudman för regionens hela gymnasiala skola. Därest detta ej skulle befinnas vara en framkomlig väg, vill YB rekommendera ett sådant system, att yrkesskolan på den ort, som ej har gymnasium, ingår som filial i gymnasieskolan.

De centrala verkstadsskolor som är belägna på g-ort kan alltefter vad som ur lokal synpunkt befinnes mest lämpligt, antingen övertagas av primärkommunen eller användas av landstinget för speciella ändamål.

För de centrala verkstadsskolor som är belägna på icke g-ort är situationen annorlunda. Vid diskussion av deras problem gör YB bl. a. följande uttalande: YB anser det viktigt att man för en skolpolitik som innebär, att man undviker indragning av existerande yrkesskolor på icke g-ort utan att särskilda skäl därför föreligger.

Samtidigt vill YB understryka, att det givetvis är av största vikt att de tillgängliga

materiella och personella resurserna för skolväsendet i dess helhet utnyttjas på ett sådant sätt att bästa effekt erhålles.

De svåra avvägningsproblem som här uppstår måste behandlas med full insikt om deras komplicerade natur och med hänsyn till den aktuella situationen i de enskilda fallen. YB vill påpeka, att vi i vårt land äntligen kommit fram till en kvantitativt sett relativt stor omfattning av den gymnasiala yrkesutbildningen. YB:s prognos visar emellertid på behovet av fortsatt utveckling. Under sådana förhållanden måste en nedläggning i större skala av yrkesskolor på andra orter än gymnasieorter sakna reellt underlag.

Som ovan nämnts är en tänkbar möjlighet att åstadkomma den önskade smidiga övergången ett filialsysstem. YB anser det både möjligt och önskvärt att man låter vissa mindre yrkes- och verkstadsskolor av speciell karaktär utgöra filialer till gymnasieortens centralskola.

Nämnda organisation vore enligt YB:s mening också användbar för att möjliggöra en successiv anpassning av de mindre orternas yrkesundervisning till vederbörande gymnasieort utan att kontinuiteten i undervisningen utsattes för påfrestningar.

Beträffande de centrala verkstadsskolor, såväl på g-ort som på icke g-ort, vilka har sådana utbildningsgrenar, som på något längre sikt på grund av strukturförändringar lämpligen bör nedläggas, önskar YB framhålla de möjligheter som föreligger att även i fortsättningen låta dem verka som regionala eller centrala yrkesundervisningsanstalter men i första hand med inriktning på speciella kurser för kvalificerad vidareutbildning, uppskolning eller omskolning inom vuxenutbildningen, kurser för handikappade etc. varvid de till dessa skolor knutna internaten blir av särskild betydelse. Inga hinder för ett fortsatt landstingskommunalt huvudmannaskap, där så befinnes lämpligt, synes i sådana fall föreligga.

I sammanhanget bör också landsbygdsungdomens inackorderingsfråga observeras.

YB har också särskilt berört huvudmannaskapsfrågan i de län där yrkesundervisningen organiserats huvudsakligen med landstinget som huvudman. Härom har YB uttalat bl. a. följande. En betydande del av det gymnasiala skolsystemet i länet har sålunda i dessa fall genom ömsesidiga överenskommelser mellan landsting och primärkommuner undantagits från den primärkommunala skolorganisationen. Som tidigare anförts medför en dylik anordning en ur vissa synpunkter mindre lämplig uppdelning. Å andra sidan kan emellertid också vissa organisatoriska fördelar vinnas bl. a. genom den samlade överblick som ett landstingskommunalt huvudmannaskap innebär.

YB har därför för sin del diskuterat möjligheten av att tillåta landstingskommunalt huvudmannaskap för gymnasieskolan även till den del den icke avser jordbruk, skogsbruk, trädgårdsskötsel samt sjukvård. En dylik anordning kan antagas vara av intresse främst för de landsting som redan omhänderhar den övervägande delen av yrkesutbildningsväsendet inom sitt län. Den bör dock ej begränsas till dessa landsting. Förutsättningarna för YB:s diskussion om ett dylikt övertagande har varit, att överenskommelser skulle träffas mellan landstinget och samtliga berörda

primärkommuner beträffande hela det gymnasiala skolsystemet. Skulle enighet icke uppnås måste huvudregeln om primärkommunalt huvudmannaskap tillämpas och överenskommelser i stället träffas om en överföring till primärkommunerna av de landstingskommunala yrkesskolor som är av sådan art att de bör infogas i det integrerade skolsystemet. YB föreslår, att — trots principen om primärkommunalt huvudmannaskap för gymnasieskolan — medgivande skall av Kungl. Maj:t kunna lämnas landsting, som träffat överenskommelse därom med vederbörande kommuner, att övertaga huvudmannaskapet för gymnasieskolan inom dessa kommuner. Dylikt övertagande får endast avse *hela* gymnasieskolan, ej vissa delar av eller linjer i den.

I sina överväganden kring huvudmannaskapsfrågan har YB också gjort bl. a. följande allmänna uttalande:

> YB vill redan här anmäla, att enligt YB:s mening förhållandena på skolväsendets område undergår så snabba och genomgripande förändringar, att det synes naturligt om viktiga beslut — som t. ex. de om huvudmannaskapet för olika skolformer — blir föremål för allmän omprövning inom en relativt begränsad tid. De förslag YB i det följande framför bör alltså genomföras nu, men YB förutser att om ett antal år en allmän omprövning kan visa sig påkallad. Med »omprövning» menar YB icke nödvändigtvis en ändring. Omprövningen kan visa att de beslut som fattats och de förslag som nu framlägges är de bästa även för framtiden. Detta synes emellertid böra undersökas relativt snart. Därvid bör till diskussion också upptagas de i olika sammanhang framkomna synpunkterna att landstingen kanske borde överta huvudmannaskapet för alla de gymnasiala skolformerna.

Till slut har YB också berört frågan om en samlad central ledning för yrkesutbildningen. Därvid har YB föreslagit, att den rekommenderade sammansmältningen av de nuvarande tre gymnasiala skolformerna till en integrerad gymnasial skola och därmed förknippade åtgärder samordnas med ett överförande av återstående sektorer av yrkesutbildningsverksamheten till ecklesiastikdepartementet med skolöverstyrelsen som central tillsynsmyndighet.

27.6.5 Statsbidragsfrågor m. m. (kap. 25). I detta kapitel har YB framlagt sina förslag i fråga om statsbidrag av olika slag till yrkesutbildningen. Vidare har YB där gjort vissa kostnadsberäkningar samt föreslagit ett särskilt statligt anslag till information om den förändrade yrkesutbildningen och den nya gymnasieskolan.

Beträffande innehållet i dessa förslag och beräkningar hänvisar YB till den relativt utförliga sammanfattning som återfinnes i slutet av kap. 25.

27.6.6 Tidpunkt för förslagens genomförande (kap. 26). De förslag i detta hänseende, som YB framlägger, innebär ett ikraftträdande i princip den 1 juli 1967 av de förslag YB framfört. Av praktiska skäl — främst bristande tid när det gäller omfattande nyheter — föreslås vissa undantag från den principiella ikraftträdandedagen.

AVDELNING VII

Reservationer och särskilda yttranden

Reservationer

Huvudmannaskapet (kap. 24)

Av ledamöterna Oscar Hallbeck och Erik Stålnacke

YB föreslår, att gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan betraktas som en enda skolform, innehållande utbildningslinjer av olika längd och med varierande innehåll. Detta förslag rymmer enligt vår mening många fördelar. Det skapar bättre förutsättningar för elevernas val av studievägar och till övergångar mellan skolformens olika delar. Ökad förståelse och respekt för de olika utbildningsvägarna bör bli följden av föreslagen integration, som även medverkar till att eleverna lättare än för närvarande kan välja studieväg efter eget intresse och inte efter ovidkommande värderingar. Det ökade inslag av teoretiska ämnen i yrkesskolan som YB föreslår kommer också enligt vår mening att verka utjämnande på värderingarna av praktiska och teoretiska utbildningsvägar. En annan väsentlig pedagogisk vinst, som integrationen ger, är möjligheterna till samordning av lärartjänsterna. Fördelarna är uppenbara. Lärartjänsternas underlag ökar i ett samordnat system, så att även ämnen med relativt lågt timtal kan få hela tjänster. Samnyttjande av lokaler och undervisningsmateriel som blir en följd av integrationen ger såväl pedagogiska som ekonomiska fördelar. Betydande kostnadsbesparingar synes bli en följd av att de tekniska linjernas laborationer kan förläggas till skolverkstadslokalerna och genom att andra särskilt kostnadskrävande undervisningslokaler och utrustning såsom för fysik, kemi och tekniska ämnen kan samnyttjas.

För att den föreslagna integrationen av gymnasium, fackskola och yrkesskola skall fungera, måste, såsom YB föreslagit, ledningen av den integrerade skolenheten överlåtas på en enda rektor, som med erforderligt biträde inför en skolstyrelse ansvarar för skolans drift. En annan förutsättning för att den integrerade skolan skall fungera är att den har en gemensam huvudman, vilket också YB föreslagit.

YB har avsett att den nya skolan, som kommer att motsvara de nuvarande tre skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola, skall ges benämningen gymnasieskolan.

I kapitel 24 har YB behandlat frågan om huvudmannaskapet för den gymnasiala skolan och beslutat föreslå, att huvudregeln skall vara primärkommunalt huvudmannaskap, men att landstingskommunalt huvudmannaskap skall tillåtas, dock endast om överenskommelser träffas mellan landstinget och samtliga berörda primärkommuner beträffande *hela* det gymnasiala stadiet. Detta förslag kan vi inte biträda. Tillräcklig betydelse har enligt vår mening inte tillmätts de skäl som talar för en samordning av gymnasieskolan och grundskolan. Enligt vår mening bör gymnasieskolan och grundskolan ha samma huvudman av bl. a. följande skäl.

Den nu gällande organisatoriska ledningen av det kommunala skolväsendet, bestående av gemensam skolstyrelse med *en* skolchef för gymnasium, fackskola, yrkesskola och grundskola samt en rektor för varje skolenhet respektive rektorsområde, har vuxit fram på ett naturligt sätt. Det ligger åtskilligt av tid, erfarenhet och utredningar bakom tillkomsten av denna organisation. När den infördes 1958 uttalades betänkligheter, särskilt från yrkesskolhåll. Det ansågs att en gemensam skolledning för det kommunala skolväsendet inte skulle kunna ta vederbörlig hänsyn till de olika skolformernas, och särskilt yrkesskolans speciella behov. När nu organisationen varit i funktion i åtta år, vet man, att samtliga berörda skolformer, alltså även yrkesskolan, fick enbart fördelar av den gemensamma skolstyrelsen och att den sålunda fungerat väl. Att nu föreslå möjligheter till delning av huvudmannaskapet, så att primärkommunerna får ansvaret för grundskolan och landstingskommunerna ansvaret för gymnasieskolan, innebär att en väl fungerande skolorganisation äventyras. YB har framhållit att föreslagen integration av gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan ger betydande fördelar, enär samlade resurser kan utnyttjas rationellare än delade. Att bibehålla gymnasieskolans och grundskolans resurser samlade, synes oss vara det absolut rationellaste, även om skolenheter innehållande delar av grundskola och gymnasieskola inte blir regel. Det har visat sig vara en avsevärd fördel, att de olika lärarkårerna har samma huvudman. Det har varit lätt att ordna nödvändiga ämneskonferenser över stadiegränserna, emedan lärarkåren betraktat sig som en enhet. Det har inte mött på några som helst svårigheter att använda varandras lokaler vid behov. Detta senare har varit särskilt märkbart vid utnyttjandet av gymnastiklokaler och andra kostnadskrävande undervisningslokaler såsom fysik- och kemiinstitutioner. Skulle lokalerna förvaltats av olika huvudmän, skulle dylika samordningar vara praktiskt taget ogenomförbara. Bl. a. schematekniska problem, som är svåra att sammanjämka om det gäller skolor med olika huvudmän, skulle lägga hinder i vägen för ett rationellt utnyttjande av det samlade lokalbeståndet.

Olika huvudmän för grundskola och gymnasieskola skulle säkerligen medföra en omständlig administrativ apparat och skapa icke önskvärda barriärer såväl mellan skolformerna som mellan dess lärare.

Enligt vår mening skall sålunda grundskolan och gymnasieskolan ha samma huvudman. Eftersom det är uteslutet att annan än primärkommunen kan vara huvudman för grundskolan bör primärkommunen vara huvudman även för gymnasieskolan. Primärkommunerna har också enligt vår mening de bästa möjligheterna att bedöma och genomföra de insatser i fråga om lokaler, utrustning och personal som skolväsendets förkovran kräver, emedan de ligger närmast till för skolan.

Ämnet Arbetslivsorientering (11.3.2)

Av ledamoten Karin Wetterström

YB avser i kommande utformning av förslag till läroplaner närmare diskutera innehållet i ämnet arbetslivsorientering och säger sig i detta sammanhang (11.3.2) endast översiktligt nämna några huvudmoment som synes böra ingå i ämnet.

Då jag icke kan godtaga den skrivning som angivits ifråga om huvudmomenten bör enligt min mening sid. 150, fjärde stycket, fr. o. m. den mening som börjar med »Yrkesetiska spörsmål» t. o. m. »i ett föränderligt samhälle» utgå för att ersättas med följande:

»Det av YB föreslagna obligatoriska ämnet arbetslivsorientering skall *främst* belysa yrkesetiska spörsmål. Härvid är det angeläget att bibringa eleverna insikt om att arbetslivet inte endast ställer krav på kunskaper och färdigheter utan i lika hög grad kräver ansvarskänsla, solidaritet, förmåga till hänsyn och samarbete och respekt för ingångna avtal. Vidare bör relationerna mellan yngre och äldre, mellan överordnade och underordnade på arbetsplatsen behandlas. Från den begränsade miljö som den egna arbetsplatsen utgör bör sedan utblickar ges till de större sammanhangen, t. ex. vad gäller näringslivet och samhället, arbetsmarknadens struktur och dess parter.»

Särskilda yttranden

Yrkesutbildningens målbestämdhet och flexibilitet m. m.

Av ledamoten Nils Kellgren

Jag ansluter mig till de av YB redovisade allmänna principerna för hur yrkesutbildningen bör samordnas med övrig gymnasial utbildning och har i detta hänseende inga särskilda yrkanden men finner det dock angeläget att göra vissa påpekanden som enligt min uppfattning bör beaktas vid frågans fortsatta handläggning.

1. Yrkesutbildning har som främsta uppgift att förbereda eleverna på insatser i arbetslivet. Det är då av största vikt att undervisningen och utbildningen har en så nära kontakt med det ständigt föränderliga produktionslivet som möjligt, så att utbildningen inte stelnar i föråldrade former och därigenom försvårar elevernas anpassning eller ökar näringslivets egna kostnader för den slutliga anpassningen till arbetsuppgiften. Enligt min uppfattning finns risk för en sådan utveckling om inte gymnasieskolan har en ständig och intim kontakt med näringslivets olika företrädare — såväl företagare som organiserade löntagare. En sådan kontakt kan åstadkommas på flera vägar:

Gymnasieskolan bör kunna i ökad omfattning åta sig produktiva uppgifter inte bara av det slag som förekommer inom byggnadsarbetarutbildningen i form av lärlingsbyggen utan också på andra avdelningar: mekaniska, tekniska, kommersiella, vårdtekniska etc. Genom produktion för näringslivet (bl. a. för skolans egna behov) kan utbildningen förbilligas samtidigt med att eleverna får en mera meningsfull och lämplig utbildning. Lärarpersonalen och utbildningsadministrationen kommer dessutom att hålla sig mera up-to-date med förändringar och utvecklingstendenser inom utbildningen.

Lärarpersonalen bör vidare ges möjlighet att med vissa intervaller förkovra och vidareutbilda sig genom tjänstgöring direkt på arbetsplatserna.

Branschorganen inom näringslivet och yrkesnämnderna bör lämnas bidrag för anställning av konsulenter vilka bör kunna lämna gymnasieskolan värdefull hjälp genom inspektion och övervakning av yrkesutbildningen inom hela gymnasieskolan.

Skolan bör allt mer betraktas som ett produktivt företag bland alla andra i vårt näringsliv. Skolorganisation (arbetstider, terminsindelning etc.) och administration bör präglas av detta synsätt. Hela gymnasieskolan bör eftersträva arbetssätt och metoder som bättre överensstämmer med vad som tillämpas inom det praktiska näringslivet.

2. Jag fäster den största vikt vid att den målbestämda yrkesutbildningen blir effektiv. Elever som »sitter av» vissa timmar eller som uppfattar vissa obligatoriska

ämnen som »ett nödtvång» kan inte väntas få en riktig inställning till utbildningen i övrigt. Den nuvarande yrkesutbildningen har haft den fördelen att eleverna nära nog utan undantag varit intresserade och positiva. Några disciplinsvårigheter har sällan förelegat vid yrkesskolorna. Från dessa utgångspunkter hade det varit mera följdriktigt om beredningen föreslagit lika möjligheter att välja *bort* vissa ämnen som möjligheten att välja *till* vissa allmänna och teoretiska ämnen inom fackskolans och gymnasiets läroplaner. Erfarenheterna från USA visar att för lite yrkesutbildning och för mycket allmänna ämnen bildar underlag för drop-outs. Skolutbildningen blir inte tillräckligt meningsfull för ett stort antal elever. Jag har emellertid inte velat motsätta mig de av beredningen föreslagna allmänna obligatoriska ämnena. Jag utgår ifrån att den rätt till befrielse från undervisning i obligatoriska ämnen som lagts i skolledningarnas händer kommer att utnyttjas generöst till gagn för utbildningen i sin helhet.

3. YB har utgått ifrån att de direkt yrkesutbildande linjerna inom gymnasieskolan ska samla ca 30 % av eleverna vid full utbyggnad. Det allmänna gymnasiet och fackskolan ska ta hand om 30 resp. 20 %. Enligt min uppfattning bör i princip inga sådana mallar för fördelningen läggas till grund för gymnasieskolans organisation. Gymnasieskolan bör i princip kunna ta emot *alla* elever för längre och kortare utbildningar så som YB föreslår. Det förefaller också vara en mera rationell ordning om så många elever som möjligt går via de direkt yrkesutbildande linjerna till mera teoretiskt betonade utbildningslinjer. Jag fäster därför den största vikt vid tillvalsmöjligheterna inom de tvååriga direkt yrkesutbildande linjerna för övergång till andra året inom nuvarande fackskola och därefter för eventuell övergång till gymnasieskolans mest teoretiska linjer. Den tidsförlust som kan uppstå inom en del sektorer uppvägs av det faktum att eleverna i grunden för sin skolning har yrkeskunskaper. Vid avbrott i studierna har de en grund att falla tillbaka på. Även elever som väljer de mest extrema teoretiska utbildningsvägarna torde i flertalet fall i sitt framtida arbete ha nytta av praktiska yrkeskunskaper.

Jag ansluter mig till beredningens principförslag, då de i stort sett tillmötesgår mina önskemål. Jag önskar emellertid uppmärksamma de möjligheter som beredningen skapat för fördelning av hela det teoretiska stoffet över två yrkesutbildningsår liksom även möjligheten för koncentrationsläsning om detta synes lämpligt med hänsyn till exempelvis lärlingsbyggen och motsvarande produktiva arbetsuppgifter. Det är sålunda inte nödvändigt att i den utsträckning som framgår av YB:s organisationsexempel koncentrera tillvalet av teoretiska och allmänna ämnen för övergång till nuvarande fackskola till andra utbildningsåret.

4. Nuvarande yrkesutbildning är en modern och en i många hänseenden avancerad utbildningsform. För min del sätter jag stort värde på det relativt ringa antal elever som kommer per lärare och som möjliggör en individualiserad undervisning. I praktiken torde en normalklass inom den tekniska sektorn ha ca tolv elever under det andra läsåret. Enligt min uppfattning bör detta yrkesutbildningens försteg bevaras. Det torde också göra det möjligt att på sätt som tidigare angivits säkerställa tillvals- och bortvalsmöjligheter inom vida gränser för eleverna av

praktiska, allmänna och teoretiska ämnen. Yrkesutbildningen bör inte insnöras i alltför fasta organisationsformer. Det bör ges möjlighet för skolledningarna att inom vida ramar välja det för eleven lämpligaste utbildningsprogrammet. Särskilt övergångarna från de mera teoretiska studievägarna till de mera praktiska, något som synes bli mer aktuellt i framtiden, synes kräva sådana mera individuellt anpassade utbildningsprogram, om eleverna efter avslutad utbildning ska kunna göra goda och uppskattade insatser i produktionslivet.

5. Den arbetsmarknadsmässiga utbildningen kommer med all säkerhet få ökad betydelse för framtiden med hänsyn till den snabba tekniska och ekonomiska utvecklingen. Det är då enligt min uppfattning av stor vikt att nuvarande möjligheter att handla praktiskt och snabbt inte beskärs när detta slags utbildning samordnas med ungdoms- och vuxenutbildningen i gymnasieskolan. Arbetsmarknadsmyndigheterna måste ha befogenhet att beställa önskade kurser och utbildningar men också ha garantier för att beställningarna effektueras inom rimlig tid. I annat fall kan en aktiv och progressiv arbetsmarknadspolitik äventyras. En sådan utveckling vore allvarlig eftersom utbildning i framtiden synes bli det viktigaste instrumentet vid lösningen av såväl individuella anpassningsproblem som mera omfattande strukturfrågor avseende hela samhällslivet.

Konsumtionsteknisk och vårdteknisk yrkesutbildning (15.3.2.3)

Av ledamoten Karin Wetterström

YB:s här framlagda förslag till yrkesutbildning inom gymnasieskolan avser i första hand att ge ungdom som genomgått grundskolan en förhållandevis bred grundutbildning för närbesläktade yrken. Ovanför ett brett utbildningsblock fortsätter utbildningen i gradvis avsmalnande block till specialutbildningar för vissa bestämda yrken. Avsikten med denna konstruktion är bl. a. att ge ungdomen rika valmöjligheter och att i största möjliga mån undvika felval, vilket givetvis såväl ur individens som ur samhällets synpunkt är synnerligen angeläget. Det förhållandet att ungdomar i 16-årsåldern kan vara osäkra beträffande sitt yrkesval gör att de under viss tid behöver orientera sig över ett vidare fält innan det definitiva yrkesvalet sker. Denna grundsyn på utbildningens uppläggning delar jag helt.

Vad gäller den konsumtions- och vårdtekniska linjen inom den humanistisk-sociala sektorn har YB enats om en gemensam grundutbildning under en termin. Under denna skall eleven bibringas kunskaper i — förutom de allmänorienterande ämnen, som ingår i samtliga linjer inom gymnasieskolans tre sektorer — hushålls-, bostads- och textilteknik, konsumentkunskap och familjekunskap samt hälsolära (anatomi, fysiologi, hälsolära, sjukdomslära), sjukvårdslära, barnavårdslära, psykologi och socialmedicin. Jag anser denna gemensamma grundutbildning vara en lycklig lösning, icke minst med tanke på de ungdomar som kommer att ägna sig åt vårdyrkena. Eleverna kommer härigenom att få insikt om kostens betydelse, dels som ett led i en allmän hälsoprofylax, dels som en terapi, vilken i många fall torde bidraga till att förkorta vårdtiderna. Kunskaper om den psykologiska och arbets-

tekniska betydelse, som miljöns utformning har, torde vara värdefulla både inom sluten och öppen vård och kan dessutom bidraga till att minska påfrestningarna i ett ansträngande yrke.

Undervisningen inom den vårdtekniska grenen skall kunna meddelas antingen i gymnasieskola eller i vårdskola, som drivs i landstings regi. Läroplanerna skall under såväl första som andra terminen vara lika utformade. Praktiken skall under andra terminen ske vid olika vårdinstitutioner samtidigt som undervisning i de allmänorienterande ämnena skall ges. YB:s förslag innebär att elev efter ett år, alltså vid c:a 17 års ålder, skall vara färdigutbildat vårdbiträde.

Enligt min uppfattning hade betydande fördelar uppnåtts om den ett-åriga utbildningen förlagts huvudsakligen till skola och därefter åtföljts av ett halvt års praktik på sjukvårdsinstitution. Sjukvårdsbiträdeskompetens skulle alltså erhållas först efter ett och ett halvt års utbildning. Inom skolan kan nämligen eleven ges en god arbetsteknisk träning — även om övningsobjekten är friska människor — vilken ger större förutsättningar att möta de stora krav som sjukvården idag ställer. Genom goda teoretiska kunskaper och större manuell färdighet kan eleverna under praktiktiden på sjukhus dessutom snabbare ges självständiga uppgifter. Detta saknar inte betydelse, då bristen på handledare inom vårdinstitutioner av olika slag är påfallande stor.

Det för mig väsentligaste i detta sammanhang är att genom en sådan utbildningsgång, förlängd med ett halvt år, ungdomarna skulle nå större mognad och ansvarskänsla, vilket skulle göra dem mera lämpade för de människovårdande uppgifter som väntar dem. Det är sålunda omtanke om såväl det unga vårdbiträdet som om patienten som är vägledande för min uppfattning. Enligt min åsikt hade det varit lyckligt om YB accepterat den uppläggning av utbildningen för vårdbiträden, som den husliga gruppen inom beredningen föreslagit.

Hemutbildning för alla elever i gymnasieskolan (21.4)

Av ledamöterna Åke Isling och Karin Wetterström

YB har i kap. 21 definierat yrkesutbildning som utbildning för dels inkomstgivande förvärvsarbete och dels hemarbete med hushåll och barn. YB har vidare bedömt situationen i det framtida samhället så, att det måste anses vara nödvändigt att alla ungdomar, oavsett kön, skaffar sig utbildning för såväl förvärvsarbete som hemarbete. Denna bedömning grundas på uppfattningen, att i framtiden såväl kvinnor som män i regel kommer att ha förvärvsarbete och att i familjer sålunda båda makarna måste ta ansvaret för hemarbetet och fördela detta sinsemellan. Förhållandena på arbetsmarknaden med en efter hand tydligen allt mer accentuerad brist på arbetskraft liksom kravet om likställighet mellan könen med därav följande förändringar av attityder och livsmönster talar för en snabb utveckling i denna riktning.

En förberedande utbildning för hemarbete ges i grundskolans årskurs 7 inom ämnet hemkunskap åt både pojkar och flickor. Vid den reformering av läroplanen

för grundskolans högstadium, som nu förbereds inom skolöverstyrelsen, måste det vara angeläget att detta ämne ges utrymme också i årskurs 9. Åtskilliga väsentliga moment inom ämnesområdet kan emellertid bibringas ungdomarna först sedan de blivit äldre och uppnått ytterligare mognad. Undervisning av detta slag måste därför förekomma också på det gymnasiala stadiet.

YB har föreslagit att utbildning av ovan behandlat slag skall erbjudas alla elever i den framtida integrerade gymnasieskolan i form av frivilliga deltidskurser. En sådan lösning kan dock enligt vår mening betraktas endast som ett provisorium. Därför bör det snarast utredas hur man skall kunna införa obligatoriska kurser av detta slag inom samtliga linjer i gymnasieskolan, där motsvarande moment inte ingår i själva yrkesutbildningen.

De för den här behandlade utbildningen relevanta momenten torde få hämtas från olika praktisk-estetiska ämnen, främst då från hem- och familjekunskapen samt från textilkunskapsdelen inom slöjdämnet. Det bör då övervägas att införa denna obligatoriska undervisning i form av ett ämnesblock, vilket kunde betecknas *miljö- och familjekunskap*. Undervisningen inom ett sådant ämnesblock skulle bedrivas av olika facklärare i samarbete. Målet för undervisningen skulle vara att göra envar bättre skickad att kunna svara för sina egna praktiska servicebehov och att aktivt ta del i hemmets och barnens skötsel.

Gränsdragningen mellan yrkesutbildningen och det fria och frivilliga folkbildningsväsendet (21.5)

Av ledamoten Oscar Hallbeck

YB:s ståndpunktstaganden beträffande gränsdragningen mellan yrkesutbildningen (vuxenutbildningsinstitutens verksamhetsområde) och det fria och frivilliga folkbildningsväsendet i kap. 21 (21.5.4) är icke avsedda att utgöra förslag om ändring av principerna i den överenskommelse, som år 1958 träffades mellan tillsynsmyndigheten och folkbildningsorganisationerna och som resulterade i vissa av SÖ utfärdade tillämpningsföreskrifter. Enligt YB:s mening bör sålunda alltjämt den huvudprincipen gälla,

att yrkesskolorna (vuxenutbildningsinstituten) svarar för all vuxenutbildning, som har en bestämd yrkesutbildande målsättning;

att det tillkommer folkbildningsorganisationerna att anordna kurser och studiecirklar, då motiven för studierna är andra än yrkesutbildning;

att folkbildningsorganisationerna kan erhålla statsbidrag för studiecirklar med yrkesutbildande syfte endast i de fall den reguljära skolorganisationen saknar möjligheter att erbjuda motsvarande kurser.

Därest YB:s förslag om inrättande av vuxenutbildningsinstitut genomföres, skall — enligt YB:s mening — dessa institut kunna arrangera kurser för vuxna motsvarande ungdomsutbildningen inom grundskolans högstadium eller gymnasieskolan under förutsättning att denna vuxenutbildning har en målinriktning, som motsvarar ungdomsutbildningen och följer dess läroplaner, inte enbart när det är fråga om egentlig

yrkesutbildning utan också när det gäller utbildning med huvudsakligen allmänt innehåll.

Detta är möjligen en viss modifikation av innebörden i ovanstående att-satser och en vidgning av det reguljära skolväsendets kompetensområde, och kanske det kan anses i någon mån ingripa på studieförbundens område. Enligt min mening bör detta accepteras av praktiska och administrativa skäl.

Det innebär emellertid inte, att en lokal studieorganisation skall vara förhindrad att arrangera exempelvis språkcirklar därför att ortens vuxenutbildningsinstitut erbjuder allmänheten språkkurser upplagda efter de förutsättningar, som angivits ovan. Studieförbundens språkcirklar förväntas i fortsättningen liksom hittills ha annan målsättning och uppläggning än institutens.

Det som här sagts om språkstudier såsom exempel gäller givetvis på samma sätt för alla andra ämnen.

Dessa YB:s synpunkter har jag på detta sätt velat markera för att undvika missuppfattningar och feltolkningar.

De vuxenstuderandes studiesociala villkor (23.5.3)

Av ledamöterna Åke Isling, Tore Karlson och Jan-Ivan Nilsson

YB har föreslagit att en särskild utredning skall tillkallas för att utreda och ge förslag om de vuxenstuderandes studiesociala villkor. Vi vill framhålla det angelägna i att en sådan utredning snarast kommer till stånd och önskar i anslutning härtill framhålla följande.

De vuxenstuderande har en speciell studiesocial situation, som måste fullt ut beaktas vid fastställandet av de studiesociala villkoren för dem. Utgångspunkten för en bedömning måste därför vara en omsorgsfull kartläggning av de vuxenstuderandes ekonomiska förhållanden och hur dessa påverkar deras möjligheter att bedriva studier. En sådan kartläggning bör bl. a. genom enkäter klargöra de vuxenstuderandes egna synpunkter och bedömningar i fråga om de studiesociala behoven samt studiernas och studiestödets utformning.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas det studiesociala stödet för den arbetsmarknadspolitiskt motiverade vuxenutbildningen och då inte bara den av arbetslöshet och liknande betingade omskolningen utan också olika former av utbildning för att inom expansiva näringsgrenar täcka bristen på kvalificerad arbetskraft. Sådan utbildning torde liksom omskolningen få bedrivas på heltid.

För omskolningen ges bidrag, som har utformats med hänsyn till de vuxenstuderandes speciella ekonomiska situation. Detta system torde i princip kunna utsträckas till att gälla även annan arbetsmarknadspolitiskt motiverad utbildning. I studieprogram för sådan utbildning bör även få ingå kurser av allmän karaktär, t. ex. kurser inom grundskolans högstadium samt gymnasie- och fackskolekurser, i den mån dessa är nödvändiga som grund för den därpå följande specialutbildningen. Vid den individuella bedömningen av vuxenstuderande inom den arbetsmarknads-

politiskt motiverade utbildningen bör således vederbörande studieprogram kunna prövas med här antydda utgångspunkter.

Det måste vara angeläget att även vuxenstuderande i övrigt bereds möjligheter att bedriva sina studier på heltid. I dessa fall får de vuxenstuderande del av det studiestöd som gäller för den reguljära gymnasiala respektive postgymnasiala utbildningen. I vissa avseenden behöver dock villkoren för detta studiestöd anpassas till de vuxenstuderandes situation, vilket också YB har påvisat och gett exempel på. Dessutom bör prövas i vilken mån vuxenstuderande enligt YB:s definition i kap. 20, dvs. vuxna som återupptar studier efter en tids yrkesverksamhet, bör erhålla ytterligare studiestöd efter bedömning i varje enskilt fall med hänsyn till vars och ens ekonomiska situation.

Bilagor

BILAGA 1

Förteckning över yrkesutbildningsberedningens ledamöter, arbetsgrupper, experter och övriga medarbetare

Ledamöter

Överdirektören Birger Öhman, Stockholm, ordförande
Skolrådet Birger Gårdstedt, Stockholm (huvudsekr. t. o. m. sept. 1964)
Direktören Folke Haldén, Lidingö
Kommunalrådet Oscar Hallbeck, Nacka
Sekreteraren Åke Isling, Stockholm
Ombudsmannen Tore Karlson, Stockholm
Riksdagsmannen Nils Kellgren, Stockholm
Riksdagsmannen Jan-Ivan Nilsson, Tvärålund
Förbundsdirektören Bengt Olsson, Stockholm
Riksdagsmannen Stig Stefanson, Ludvika
Skolinspektören Erik Stålnacke, Mariestad
Riksdagsmannen Karin Wetterström, Linköping

Sekretariatet

Rektorn Stig Persson, Solna, huvudsekreterare (fr. o. m. 1 okt. 1964)
Byrådirektören Brita Wernlund, Lidingö, bitr. sekr. (fr. o. m. 1 okt. 1964)

Därjämte tidvis:

Rektorn Herbert Ekholm, Kalix
Rektorn Hans Wikström, Umeå

Arbetsgruppen för byggnadsindustrin

Ledamoten Nils Kellgren, ordförande
Ingenjören Erik Fäktenmark, Stockholm
Ombudsmannen Börje Jönsson, Stockholm
Rektorn Rune Larsson, Göteborg
Intendenten Christian Sjöbeck, Lidingö

Arbetsgruppen för verkstadsindustrin

Ledamoten Erik Stålnacke, ordförande
Ombudsmannen Einar Karlsson, Stockholm
Ingenjören Karl-Rune Staf, Stockholm
Konsulenten Gunne Ström, Solna
Ingenjören Erik Westman, Stockholm

Arbetsgruppen för övrig industri

Ledamoten Folke Haldén, ordförande
Ombudsmannen Arne Nybom, Solna
Överingenjören G. Rüdhmer, Stockholm
Ingenjören Olle Tegman, Lidingö

Arbetsgruppen för hantverk

Ledamoten Stig Stefanson, ordförande
Förste skolinspektören Einar Forssell, Stockholm
Sekreteraren Verner Helte, Stockholm
Studierektorn Herry Ringdahl, Göteborg

Arbetsgruppen för husligt arbete

Ledamoten Karin Wetterström, ordförande
Undervisningsrådet Ruth Ager, Stockholm
Civilekonomen Stina Engström, Stockholm
Konsulenten Susanne Hallgren, Malmö
Direktören Göran Tegner, Bjuv
Rektorn Hjördis Thorvinger, Göteborg

Arbetsgruppen för vårdande yrken

Ledamoten Bengt Olsson, ordförande
Utbildningschefen Kurt Elander, Stockholm
Förbundssekreteraren Einar Binett, Stockholm
Rektorn Gunnel Claëson, Hälsingborg
Undervisningsrådet James Folkmarson, Stockholm
Departementssekreterare Gustaf Jönsson, Stockholm
Medicinalrådet Stig Lindgren, Stockholm
Bitr. sekreterare Brita Wernlund

Arbetsgruppen för handel och kontor

Ledamoten Åke Isling, ordförande
Direktören Axel Alfort, Djursholm
Sekreteraren Evert Brandgård, Stockholm
Rektorn Gunnar Dahlander, Saltsjöbaden
Rektorn Osborn Olsson, Skövde
Ombudsmannen Hilding Sjöberg, Stockholm
Avdelningsdirektören Emil Stetler, Stockholm

Arbetsgruppen för jord och skog

Ledamoten Jan-Ivan Nilsson, ordförande
Redaktören Karin Andersson, Stockholm
Förbundsordföranden Sixten Bäckström, Gävle

Byråchefen Gösta Eriksson, Solna
Länsjägmästaren Eric Falk, Gävle
Agr. lic. Paul Grabö, Stockholm
Assistenten Sten Hagander, Stockholm
Ombudsmannen Sven Pellbäck, Stockholm

Arbetsgruppen för övriga områden

Ledamoten Tore Karlson, ordförande
Sekreteraren Bert Fredriksson, Stockholm
Rektorn Herman Gumaelius, Lund
Rektorn Allan Nilsson, Uppsala
Huvudsekreteraren Stig Persson
Studiesekreteraren Ingemar Petri, Uppsala

Arbetsgruppen för gränsdragning mellan yrkesutbildning och folkbildning

Ledamoten Oscar Hallbeck, ordförande
Rektorn Rolf Sage Hallberg, Södertälje
Skolinspektören Folke Hurtig, Göteborg
Studierektorn Inge Johansson, Stockholm
Studierektorn Per Sandberg, Stockholm

Arbetsgruppen för kapacitet och prognos

Undervisningsrådet Bengt Jacobson, Stockholm
Civilekonomen Lars Lagerstedt, Stockholm (t. o. m. den 16/7 1965)
Byråchefen Thora Nilsson, Stockholm (fr. o. m. den 5/4 1965)
Byrådirektören Gunnar Olderin, Stockholm
Byråchefen Carl-Johan Åberg (t. o. m. den 4/4 1965)

Arbetsgruppen för metodik och pedagogik

Överdirektören Birger Öhman, ordförande
Personaldirektören Erik Blomberg, Eskilstuna
Rektorn Uno Forsberg, Skoghall
Rektorn Olle Helling, Bofors
Professorn Kjell Härnqvist, Göteborg
Rektorn Gotthard Johansson, Skinnskatteberg
Kanslichefen Per Lindman, Stockholm
Rektorn Leif Ljungberg, Karmansbo
Undervisningsrådet Ch. Lundeberg, Saltsjöbaden
Yrkesläraren Holger Strömgren, Stockholm
Rektorn Knut Åhlén, Borlänge

Arbetsgruppen för inre organisation

Huvudsekreteraren Stig Persson, ordförande
Docenten Urban Dahllöf, Stockholm

Fil. kand. Helge Malmgren, Göteborg
Studierektorn Agne Mjörnberg, Alingsås
Direktören Gustaf Nordenskjöld, Göteborg
Ombudsmannen Lars Wahlström, Stockholm

Arbetsgruppen för statsbidrag

Ledamoten Birger Gårdstedt, ordförande
Byrådirektören Bengt Caping, Vänersborg
Byrådirektören Lennart Landahl, Örebro
Skolchefen Erik Karlsson, Örebro
Kanslirådet Carl-Erik Virdebrant, Stockholm

Experter för vissa frågor	*Avseende*
Skoldirektören Axel Assarsson, Örebro	Vissa lokalfrågor
Rektorn Herbert Ekholm, Kalix	Gymnasiala y-utb.
Professorn Torsten Husén, Stockholm	Vuxenpedagogiska frågor
Skolkonsulenten Paul Odebäck, Stockholm	Y-utb. för handikappade
Byrådirektören Brita Wernlund, Lidingö	Historik
Byrådirektören Margareta Vestin, Stockholm	Skolsocial verksamhet
Rektorn Hans Wikström, Umeå	Gymnasiala y-utb.
Undervisningsrådet Harald Vrethammar, Stockholm	Lärarutbildningen

BILAGA 2

(Till kapitel 5)

Tabell 5: 1. Yrkesskolelever i årskurs 1 — fördelning på gymnasieregioner, skolformer och kursområden. Heltidskurser om minst 5 mån.

Tabell 5: 2. Yrkesskolelever i årskurs 1 — fördelning på skolor, skolformer och kursområden. Heltidskurser om minst 5 mån.

Tabell 5: 1. Yrkesskolelever i årskurs 1 — fördelning på gymnasieregioner,

				Tekn. utb. Kom. och ensk. tekn. skolor	Förber. kurser f inträdess. t högr. tekn. lärov. o tekn. skola	Ritare, ritbiträde	Laborant, lab.bitr.	Övrig tekn. utb.	Metallarbetare	Verktygsmakare	Bilmek. o bil- o trakt.	Rep., sm.sv. o maskinrep.	Svets, plåt o sv., fartyg	Finmek., instrumentmak.	Install.- o industriel.	Telerep. o -montörer	Fabriks-, Verkstadsinredn.- o möbelsnick.	Byggnadsträarbetare	Murare	Målare
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
A	1	Stockholms stad	KY			43	39	23	95		148	9	10	43	94	85	97	121	57	104
			FS								26		8							
			EY	634							3					17	13			
			Summa	*634*		*43*	*39*	*23*	*95*		*177*	*9*	*18*	*43*	*94*	*102*	*110*	*121*	*57*	*104*
B	2	Handen	CV						7	3	15			8				19		7
			KY			10			7						12					
			Summa			*10*			*14*	*3*	*15*			*8*	*12*			*19*		*7*
	3	Huddinge	KY	23	20			11	13		4		8	5	18	23		25	4	12
	4	Lidingö	KY		25				9		9					11				
			FS						35											
			EY																	
			Summa		*25*				*44*		*9*					*11*				
	5	Mörby-Djursh.	CY																	
			KY														2			
			Summa														*2*			
	6	Nacka	KY			10			20		7				14			16		
			FS						12											
			Summa			*10*			*32*		*7*				*14*			*16*		
	7	Solna	KY	47		15			23		12				13	13	7			12
	8	Sollentuna	CV						10		15	8			8		4	11		7
			KY						24		5				8			22		6
			Summa						*34*		*20*	*8*			*16*		*4*	*33*		*13*
	9	Sundbyberg	KY						8	8	8									
	10	Täby	KY		12				12		9					8				
	11	Norrtälje	KY						16	2	4	8			6	9		13		
	12	Södertälje	KY		24		11		11	2	30	4	5		18	12		20	8	10
			FS			10			21											
			Summa		*24*	*10*	*11*		*32*	*2*	*30*	*4*	*5*		*18*	*12*		*20*	*8*	*10*
C	13	Enköping	KY	80					55	9	14		5		19	9		16		
	14	Uppsala	CV						20		12	16		10	16	6	12	16	9	11
	14	Uppsala	KY		63		72		47		39	20					5			
			FS																	
			EY																	
			Summa		*63*		*72*		*67*		*51*	*36*		*10*	*16*	*6*	*17*	*16*	*9*	*11*
D	15	Eskilstuna	CV						12			19			12		8			5
			KY		26				39		15								11	
			FS						41											
			Summa		*26*				*92*		*15*	*19*			*12*		*8*		*11*	*5*
	16	Katrineholm	KY						39						9			12		9
	17	Nyköping	KY				8		19		19	12			18			20	11	8
	18	Strängnäs	KY																	

skolformer och kursområden. Heltidskurser om minst 5 mån.

Specialarb./betongarb.	Värme- o sanitetsmont.	Driftarb. cell. o papper	Grafiskt arbete	Klänningssömmerskor	Konfektionsarbete	Textilk. m fackteckn.	Gruvarb. -förmän etc.	Damfrisörer	Kontorsutb. Lägst realexamen 1 termin—1 år	Kontorsutb. Lägre än realexamen 1 termin—1 år	Kontorsutb. Lägre än realexamen mer än 1 år	Detaljhandelsutb. Minst 1 år	Husmoderssk. terminsk.	Husmoderssk. 1—2 år	Kokerskor i storhush. Kockar, skeppskockar Köks- o kallskänkspers.	Sjukvårdsbiträden	Undersköterskor	Barnsköterskor	Övriga kurser	Total
18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
52	27			53	18	59		83	415	133	221	145	28	230	178	16		59	905	3585
			113																	147
									748	108	25	18		159				98	491	2314
52	*57*		*113*	*53*	*18*	*59*		*83*	*1163*	*241*	*246*	*163*	*28*	*389*	*178*	*16*		*157*	*1396*	*6046*
10	5																		14	88
									15	14	33	35		34					24	184
10	*5*								*15*	*14*	*33*	*35*		*34*					*38*	*272*
	7			4				28		67				39	10					272
			10					8			25			13						110
																			10	45
																			145	145
			10					*8*			*25*			*13*					*155*	*300*
																15	16	44	28	103
																				2
																15	*16*	*44*	*28*	*105*
	12							12		26				23					8	148
																				12
	12							*12*		*26*				*23*					*8*	*159*
			7								45			17		21	36		101	369
	11			6															11	91
8									22		22	9	11	22					33	192
8	*11*			*6*					*22*		*22*	*8*	*11*	*22*					*44*	*283*
								12						18					34	88
					2				24	20				43						130
									8	11	25	25		72						199
7	10			8				24		21	22	18		63	11				38	377
										8										39
7	*10*			*8*				*24*		*29*	*22*	*18*		*63*	*11*				*38*	*416*
	9				10						55	17		77					38	413
16	16			10															27	197
			14						66	182	11	32		67	9	45	28	12	31	743
																			20	20
																			31	31
16	*16*		*14*	*10*					*66*	*182*	*11*	*32*		*67*	*9*	*45*	*28*	*12*	*109*	*991*
12	12			9															31	120
								12	25	84				36		15	22	12		297
																				41
12	*12*			*9*				*12*	*25*	*84*				*36*		*15*	*22*	*12*	*31*	*446*
							9		18		43	16		26					13	478
9	10								15		44	12		42					13	260
										24									7	31

				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
E	19	Finspång	KY				15		45		5	11			8					
	20	Linköping	CV															50	17	
			LT																	
			KY			13	26		36	7	24	15	11	5	8	13	8	12	11	7
			FS			11			13						12					
			Summa			*24*	*26*		*49*	*7*	*24*	*15*	*11*	*5*	*20*	*13*	*8*	*62*	*28*	*7*
	21	Mjölby	CV						12	5	10	6			10	8	4	7	7	4
			KY						45											
			Summa						*57*	*5*	*10*	*6*			*10*	*8*	*4*	*7*	*7*	*4*
	22	Motala	KY	44					69	12	6	8						8	8	6
			EY																	
			Summa	*44*					*69*	*12*	*6*	*8*						*8*	*8*	*6*
	23	Norrköping	KY	31					72		28				9	16	9	36	11	8
			FS																	
			Summa	*31*					*72*		*28*				*9*	*16*	*9*	*36*	*11*	*8*
F	24	Eksjö	KY			19			8		10									
	25	Gislaved	KY	37					16											
	26	Jönköping	LT																	
			CV						15		15	14			10		9			5
			KY	105	44				73	7	12				26	8		13	9	
			EY																	
			Summa	*105*	*44*				*88*	*7*	*27*	*14*			*36*	*8*	*8*	*13*	*9*	*5*
	27	Nässjö	KY						9		8							13		
	28	Tranås	KY	31					14		11						6	2		
	29	Vetlanda	KY			21					11							9		
	30	Värnamo	KY						22		8						8			
G	31	Ljungby	KY						10			10			10					
			CV						17		12	5		6	8		6	9	8	6
			Summa						*27*		*12*	*15*		*6*	*18*		*6*	*9*	*8*	*6*
	32	Växjö	LT																	
			CV								18	8			10	9		9	6	
			KY	88				10	50	6	2						11			
			Summa	*88*				*10*	*50*	*6*	*20*	*8*			*10*	*9*	*11*	*9*	*6*	
	33	Älmhult	KY						6		5									
H	34	Hultsfred	KY			15			31		14						11	9		
			EY																	
			Summa			*15*			*31*		*14*						*11*	*9*		
	35	Kalmar	KY		26	10			7		7			8	10	10		10	3	6
	36	Nybro	KY						3								1			
	37	Oskarshamn	LT																	
			CV						16		8	8			8	7	10	8	8	6
			KY						8		18	8			7		11			
			Summa						*24*		*26*	*16*			*15*	*7*	*21*	*8*	*8*	*6*
	38	Västervik	KY	69					42		20				7		6	7	11	
I	39	Visby	LT																	
			CV								6	15				12				
			KY						9		3				16			10		
			Summa						*9*		*9*	*15*			*16*	*12*		*10*		
K	40	Karlshamn	KY		55				10		8							28		
			FS							14										
			Summa		*55*				*10*	*14*	*8*							*28*		
	41	Karlskrona	CV						27	6	16	14		15	9	9	3	25	4	9
			KY	60	30															
			Summa	*60*	*30*				*27*	*6*	*16*	*14*		*15*	*9*	*9*	*3*	*25*	*4*	*9*
	42	Ronneby	KY						14											

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
		12									22	12		21					16	167
	8																			75
																28	21	22		71
	7			6		12			25	52	30	32		14	33				74	481
																			119	155
	15			*6*		*12*			*25*	*52*	*30*	*32*		*14*	*33*	*28*	*21*	*22*	*193*	*782*
7	12			8															17	117
									25					32					23	125
7	*12*			*8*					*25*					*32*					*40*	*242*
					5					28	28			35					60	317
																			12	12
					5					*28*	*28*			*35*					*72*	*329*
23	11		6	7				36	39	43	45			90				48	14	582
																			30	30
23	*11*		*6*	*7*				*36*	*39*	*43*	*45*			*90*				*48*	*44*	*612*
									14				11	16						78
									20		15			49					4	141
						12										60			68	140
	11			13																92
4				6		9			24	57		15	29	125				20	41	627
													36							36
4	*11*			*19*		*21*			*24*	*57*		*15*	*65*	*125*		*60*		*20*	*109*	*895*
									20	20				14					5	89
									31	27	20		6	48					15	211
										48				26					37	152
	8		3						23			22		27					21	142
									41					25						96
	12			3															13	105
	12			*3*					*41*					*25*					*13*	*201*
																28				28
6				6															22	94
						18		11	10	76	23			86				8	70	469
6				*6*		*18*		*11*	*10*	*76*	*23*			*86*		*28*		*8*	*92*	*591*
									20	25	12								27	95
					11				15		29			49					23	207
									16	16			27							59
					11				*31*	*16*	*29*		*27*	*49*					*23*	*266*
	13		9	5	8	16			47	50			15	68	24			10	23	385
									11	21			12	43					12	103
																	14			14
	12																		7	98
8										69				95					9	233
8	*12*									*69*				*95*			*14*		*16*	*345*
				5						17				75					4	263
															6	13			8	27
	8			3															9	53
8									19	45		24		43						177
8	*8*			*3*					*19*	*45*		*24*		*43*	*6*	*13*			*17*	*257*
									31	64				55					28	279
																			10	24
									31	*64*				*55*					*38*	*303*
	10			6												18	33	16	11	231
									19	29		14		48						200
	10			*6*					*19*	*29*		*14*		*48*		*18*	*33*	*16*	*11*	*431*
									16	20				15					6	71

				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
L	43	Hässleholm	LT																	
			CV						10	6	17	9		9	9	9		8	14	
			KY	181	23			27	5											
			Summa	*181*	*23*			*27*	*15*	*6*	*17*	*9*		*9*	*9*	*9*		*8*	*14*	
	44	Klippan	KY	18			21		24			9								
	45	Kristianstad	LT																	
			CV						9		8	7			8	8	8	13		8
			KY		22	30			10								9			
			Summa		*22*	*30*			*19*		*8*	*7*			*8*	*8*	*17*	*13*		*8*
	46	Ängelholm	KY						7		6				6			8		
M	47	Eslöv	Ky						15		11							10		
	48	Hälsingborg	LT																	
			KY				14		15		22	9			62	6	4	32	16	9
			FS						30	2			9							
			Summa				*14*		*45*	*2*	*22*	*9*	*9*		*62*	*6*	*4*	*32*	*16*	*9*
	49	Landskrona	KY	27	50		14		12							9		10	10	
			FS						23				62							
			Summa	*27*	*50*		*14*		*35*				*62*			*9*		*10*	*10*	
	50	Lund	LT																	
			CV						15		5	13			8	8	7	12	14	6
			KY	70	73		21	10	5		8			7	11	9		16		
			EY																	
			Summa	*70*	*73*		*21*	*10*	*20*		*13*	*13*		*7*	*19*	*17*	*7*	*28*	*14*	*6*
	51	Malmö	KY	54		13	17		36		40			16	16	16	11	32	32	25
			FS						30	5			12	9	12					
			Summa	*54*		*13*	*17*		*66*	*5*	*40*		*12*	*25*	*28*	*16*	*11*	*32*	*32*	*25*
	52	Trelleborg	KY		47				7		7				9	9	9	11	5	6
	53	Ystad	KY						9		16	8						11		
N	54	Falkenberg	KY						8		5							10	10	
	55	Halmstad	LT																	
			CV						16		7			7	8		8			
			KY		29	16			25							5		18	10	5
			FS						19											
			Summa		*29*	*16*			*60*		*7*			*7*	*8*	*5*	*8*	*18*	*10*	*5*
	56	Varberg	KY																	
			FS						10											
			Summa						*10*											
O	57	Göteborg	FS			12			113				39							
			KY	62	25		84		168	13	129		65		32	30	20	125	69	27
			CV												10					
			EY																	
			Summa	*62*	*25*	*12*	*84*		*281*	*13*	*129*		*104*		*42*	*30*	*20*	*125*	*69*	*27*
	58	Kungälv	KY								4									
	59	Lysekil	KY						4											
	60	Mölndal	CV						19	4	9	16		7	9	15				
			KY						8		6	8			5			10		
			Summa						*27*	*4*	*15*	*24*		*7*	*14*	*15*		*10*		
	61	Uddevalla	LT																	
			CV						19		18				7			9	7	8
			KY						9		6		70							
			EY																	
			Summa						*28*		*24*		*70*		*7*			*9*	*7*	*8*
P	62	Alingsås	LT																	
			KY						34		12					8		10		
			Summa						*34*		*12*					*8*		*10*		
	63	Borås	LT				44				12									
			CV						9			9						6		

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
		32																	7	39
8				7																106
									23	19	22			42						342
8		*32*		*6*					*23*	*19*	*22*			*42*					*7*	*487*
		1							17	43	21			57						211
																24	15	12		51
	8																			77
									55		29	27		28					9	219
	8								*55*		*29*	*27*		*28*		*24*	*15*	*12*	*9*	*347*
					6					12	20	9		30					19	123
					8					45	26			23					7	145
																16	16			32
	12			6		17		13	58	16	52	8	48	51	38			24	43	575
																			13	54
	12			*6*		*17*		*13*	*58*	*16*	*52*	*8*	*48*	*51*	*38*	*16*	*16*	*24*	*56*	*661*
9			3						34	34	22	13		22				44		313
																				85
9			*3*						*34*	*34*	*22*	*13*		*22*				*44*		*398*
																	32		12	44
	8			5															14	115
			10			17		13	74	25	18		16	47			16	17	99	582
													27						18	45
	8		*10*	*5*		*17*		*13*	*74*	*25*	*18*		*43*	*47*			*48*	*17*	*143*	*786*
30	11			14		26			109	70	56			62	59	16	24	45	121	951
																			11	79
30	*11*			*14*		*26*			*109*	*70*	*56*			*62*	*59*	*16*	*24*	*45*	*132*	*1030*
									41		40			37					22	250
									104	19	36	19		65						327
									21		20	16	12	18					12	132
																15		12		27
	8		12																	66
9			8	6		15		11	32	62		26		64	12					353
																			15	34
9	*8*		*20*	*6*		*15*		*11*	*32*	*62*		*26*		*64*	*12*	*15*		*12*	*15*	*480*
									25	24				42						91
																				10
									25	*24*				*42*						*101*
			25		30														67	286
84	22			12	13	38		11	150	260		23	56	315	88	79	40	57	320	2417
																				10
			10						438	175				23					96	742
84	*22*		*35*	*12*	*43*	*38*		*11*	*588*	*435*		*23*	*56*	*338*	*88*	*79*	*40*	*57*	*483*	*3455*
						19				33				24						80
					8					31				22					2	67
																			10	89
						6			12	32	13	22		90						212
						6			*12*	*32*	*13*	*22*		*90*					*10*	*301*
													20							20
8	8			4															19	107
									23	91		14	12	100		24	24		13	386
										32									34	66
8	*8*			*4*					*23*	*123*		*14*	*32*	*100*		*24*	*24*		*66*	*579*
									66	45		17								128
						10			16					86						176
						10			*82*	*45*		*17*		*86*						*304*
													14					12		82
12						7													2	45

				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
			KY	49	24				10		8						3			6
			FS																	
			Summa	*49*	*24*		*44*		*19*		*20*	*9*					*3*	*6*		*6*
	64	Trollhättan	CV						15	8	15	8	10		8	8	7	10		10
			KY		53				20		5		10		12			10	7	10
			FS						40											
			Summa		*53*				*75*	*8*	*20*	*8*	*20*		*20*	*8*	*7*	*20*	*7*	*20*
	65	Ulricehamn	KY						10		9									
			FS																	
			Summa						*10*		*9*									
	66	Vänersborg	LT																	
			KY						12		11	22								
			Summa						*12*		*11*	*22*								
	67	Åmål	CY												5		4			
			KY						27		9	8				5	7			
			Summa						*27*		*9*	*8*			*5*	*5*	*11*			
R	68	Falköping	CV						14	5	12	17			8	10	4			
			KY								6	7			9			10		
			Summa						*14*	*5*	*18*	*24*			*17*	*10*	*4*	*10*		
	69	Lidköping	KY	24					8		9				8			9	8	
			EY																	
			Summa	*24*					*8*		*9*				*8*			*9*	*8*	
	70	Mariestad	KY						11						8					
	71	Skara	KY				14		17		14	8						16		
	72	Skövde	KY						17		12				16			11	5	5
			FS						19											
			Summa						*36*		*12*				*16*			*11*	*5*	*5*
S	73	Arvika	LT																	
			CV							7	8			8	8		6			
			KY						21		23	12								
			Summa						*21*	*7*	*31*	*12*		*8*	*8*		*6*			
	74	Filipstad	KY						16		4	1		5	7					
	75	Hagfors	LT																	
			KY						12	8	8	12								
			Summa						*12*	*8*	*8*	*12*								
	76	Karlstad	LT																	
			CV						30		7	10			7		16	18	6	6
			KY		50	9	14		61		10	6	18	12	12	8	4	12	5	5
			Summa		*50*	*9*	*14*		*91*		*17*	*16*	*18*	*12*	*19*	*8*	*20*	*30*	*11*	*11*
	77	Kristinehamn	LT						8			6								
			CY	50	30	26		20												
			KY						45		7				8	7				
			Summa	*50*	*30*	*26*		*20*	*53*		*7*	*6*			*8*	*7*				
	78	Torsby	KY						6		9	8			6	8				
T	79	Hallsberg	CY																	
			CV						33		8	8	8	6	9			16		9
			KY		26				10		11									
			FS						12											
			Summa		*26*				*55*		*19*	*8*	*8*	*6*	*9*			*16*		*9*
	80	Karlskoga	CV						7	6	12			5	7	7		8		
			KY	88																
			FS						46											
			EY																	
			Summa	*88*					*53*	*6*	*12*			*5*	*7*	*7*		*8*		
	81	Lindesberg	KY						22											
	82	Örebro	LT				19		19								6			
			CV						33	2	6				19	7	12			9
			KY		19						16									
			FS						13											

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
						25			78	78		14		110					5	410
						19													29	48
12						*51*			*78*	*78*		*14*	*14*	*110*				*12*	*36*	*585*
																			16	115
									24		43			91						285
																			6	46
									24		*43*			*91*					*22*	*446*
										28		18		32						97
						9														9
						9				*28*		*18*		*32*						*106*
				8	8		25									40	18	12		111
		11							15		18	8		30						127
		11		*8*	*8*		*25*		*15*		*18*	*8*		*30*		*40*	*18*	*12*		*238*
																			6	15
										87	20			61					4	228
										87	*20*			*61*					*10*	*243*
																				70
	9								19	9		11	14	33					20	147
	9								*19*	*9*		*11*	*14*	*33*					*20*	*217*
									43	26		13		32				8	10	198
									18	24										42
									61	*50*		*13*		*32*				*8*	*10*	*240*
		31								52						31	22		27	182
					7				39			30	16	16					41	218
					9			12		49				86					11	233
																			3	22
					9			*12*		*49*				*86*					*14*	*255*
														33						33
6	8			4																55
									20	11	22	10		26						145
6	*8*			*4*					*20*	*11*	*22*	*10*		*59*						*233*
									46	13	16	9		26					19	162
									8											8
									24		9			13					10	96
									32		*9*			*13*					*10*	*104*
													13							13
	14																		7	121
11		15		8					35	65	20	15	28	48	15			10	19	515
11	*14*	*15*		*8*					*35*	*65*	*20*	*15*	*41*	*48*	*15*			*10*	*26*	*649*
																32	16			62
									28	46				16						216
8										27		7		37						146
8									*28*	*73*		*7*		*53*		*32*	*16*			*424*
									31		17	10		42						137
									12	41		8		59						120
				10																107
										16									9	72
																				12
				10					*12*	*57*		*8*		*59*					*9*	*311*
	7			3															9	71
										38		18		68						212
																			49	95
										25										25
	7			*3*						*63*		*18*		*68*					*58*	*403*
									10	28				52						112
			22	7		18		22							32	33	32	65	177	452
9	8																		23	119
												78	24	42					63	242
																				13

				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
			Summa			*19*	*19*		*65*	*2*	*22*				*19*	*7*	*18*			*9*
U	83	Fagersta	KY									6								
	84	Hallstahammar	LT																	
			CV						25	8	6	7		8			11		3	8
			KY	46					12						10			10		
			Summa	*46*					*37*	*8*	*6*	*7*		*8*	*10*		*11*	*10*	*3*	*8*
	85	Köping	KY	58					38		8	6				13		21		
			FS						13											
			Summa	*58*					*51*		*8*	*6*				*13*		*21*		
	86	Sala	LT								8									
			KY					76	11											
			Summa					*76*	*11*		*8*									
	87	Västerås	LT																	
			KY		128				28		19						3	12	5	
			FS						82				17		73					
			Summa		*128*				*110*		*19*		*17*		*73*		*3*	*12*	*5*	
W	88	Avesta	KY						24											
	89	Borlänge	KY						17		19				10		6	19		8
			EY	24					14											
			Summa	*24*					*31*		*19*				*10*		*6*	*19*		*8*
	90	Falun	LT																	
			CV						30		4	14		8	16		14	16	17	5
			KY			11			13		8				8					
			Summa			*11*			*43*		*12*	*14*		*8*	*24*		*14*	*16*	*17*	*5*
	91	Hedemora	KY			10			16		12	9					8			
	92	Ludvika	KY	68					20		16	11			8					
			FS						78				48							
			Summa	*68*					*98*		*16*	*11*	*48*		*8*					
	93	Mora	KY		46				24		13	14				11		11	7	
X	94	Bollnäs	LT								13									
			CY	25					8			7			8	8		8		
			Summa	*25*					*8*		*13*	*7*			*8*	*8*		*8*		
	95	Gävle	LT								11						4			
			KY	18					20		16	10			15	16	9			
			Summa	*18*					*20*		*27*	*10*			*15*	*16*	*13*			
	96	Hudiksvall	LT								13									
			CY	46					8			8						10		
			KY						8											
			Summa	*46*					*16*		*13*	*8*						*10*		
	97	Ljusdal	LT								8									
			CV		17				12	5				12	9		11	12	5	
			KY								3									
			Summa		*17*				*12*	*5*	*11*			*12*	*9*		*11*	*12*	*5*	
	98	Sandviken	LT								12									
			CV						8	8		8		7	7			11		9
			KY	45																
			FS						14											
			Summa	*45*					*22*	*8*	*12*	*8*		*7*	*7*			*11*		*9*
	99	Söderhamn	LT		16						11									
			CY						12						8			9		
			Summa		*16*				*12*		*11*				*8*			*9*		
Y	100	Härnösand	CY																	
			KY		23	11		67	14									6		
			EY																	
			Summa		*23*	*11*		*67*	*14*									*6*		
	101	Kramfors	CV						12		16	16		12	8		8	14		5
			KY						7											
			Summa						*19*		*16*	*16*		*12*	*8*		*8*	*14*		*5*

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
9	8		*22*	*7*		*18*		*22*				*78*	*24*	*42*	*32*	*33*	*32*	*65*	*263*	*826*
									27					44						77
																		12		12
	15																		7	98
														16					33	127
	15													*16*				*12*	*40*	*237*
									41					30						215
																				13
									41					*30*						*228*
																				8
												8		12					76	183
												8		*12*					*76*	*191*
																32	16	26		74
16			6						30	29				34					21	331
																				172
16			*6*						*30*	*29*				*34*		*32*	*16*	*26*	*21*	*577*
						12				24		12		58					17	147
				10				20	43	42		30		92					11	327
													45					14	18	115
				10				*20*	*43*	*42*		*30*	*45*	*92*				*14*	*29*	*442*
																		24		24
	7			8															33	172
									24	25		22	24	12		36	30		9	222
	7			*8*					*24*	*25*		*22*	*24*	*12*		*36*	*30*	*24*	*42*	*418*
9									20		15	13		43						155
							10		42	36				82					9	302
																			84	210
							10		*42*	*36*				*82*					*93*	*512*
4									26	27	28	40	23	102					47	423
																			37	50
										23										86
										23									*37*	*136*
																				15
		10							88	29				48				10		289
		10							*88*	*29*				*48*				*10*		*304*
																				13
									24	31										127
		2									10									20
		2							*24*	*31*	*10*									*160*
																				8
	7			8															20	118
									8		12	9								32
	7			*8*					*8*		*12*	*9*							*20*	*158*
										16						44	18		8	98
	10																		7	75
						24				17	25		11	95	32				83	332
																			44	58
	10					*24*				*33*	*25*		*11*	*95*	*32*	*44*	*18*		*142*	*563*
		15								16										58
									20	20				23						92
		15							*20*	*36*				*23*						*150*
																17	16		16	49
									20	21		10								172
																			26	26
									20	*21*		*10*				*17*	*16*		*42*	*247*
	7														15				27	140
		13							39	24		16		34						133
	7	*13*							*39*	*24*		*16*		*34*	*15*				*27*	*243*

			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	102 Sollefteå	KY						7		8	6			10					
	103 Sundsvall	CV						11	8	12	16		10	24	5		9		5
		KY	50	20	22			7		14	9								
		EY																	
		Summa	*50*	*20*	*22*			*18*	*8*	*26*	*25*		*10*	*24*	*5*		*9*		*5*
	104 Ånge	KY						18			11				16				
	105 Örnsköldsvik	CV							7										
		KY	118			12		44		15	18					2	8		
		Summa	*118*			*12*		*44*	*7*	*15*	*18*					*2*	*8*		
Z	106 Strömsund	KY									9					7	5	4	4
	107 Östersund	CV						8		16	8		8	8	8	8	10	9	8
		KY		30				17		15				8					
		EY																	
		Summa		*30*				*25*		*31*	*8*		*8*	*16*	*8*	*8*	*10*	*9*	*8*
AC	108 Lycksele	CV		24				8		5	7			9		17	8		6
		KY								8									
		Summa		*24*				*8*		*13*	*7*			*9*		*17*	*8*		*6*
	109 Skellefteå	CV						9	8	13	8		8	8	8	6	9	5	5
		KY	49	99				70		21	31			7	6	6			
		Summa	*49*	*99*				*79*	*8*	*34*	*39*		*8*	*15*	*14*	*12*	*9*	*5*	*5*
	110 Umeå	CY			15														
		CV						15			16			14			12	6	
		KY		78				42	9	30		8		10	11	14	9		8
		Summa		*78*	*15*			*57*	*9*	*30*	*16*	*8*		*24*	*11*	*14*	*21*	*6*	*8*
	111 Vilhelmina	KY								8	8						8		
BD	112 Boden	KY						13		12	16			15	6		7		5
	113 Haparanda	CV						9		6	8			8	8	7		8	6
		KY	179	56				8		8									
		Summa	*179*	*56*				*17*		*14*	*8*			*8*	*8*	*7*		*8*	*6*
	114 Kalix	LT																	
		CV						8		5	6		8	9		8	10		
		KY								4	8								
		Summa						*8*		*9*	*14*		*8*	*9*		*8*	*10*		
	115 Kiruna	KY						80							7	24			8
	116 Luleå	CV				10		16		8	9		8	12	11				
		KY	92	29				14		15			8	21	8	4	10		5
		Summa	*92*	*29*		*10*		*30*		*23*	*9*		*16*	*33*	*19*	*4*	*10*		*5*
	117 Malmberget	KY	72					33		13	16			8	9	9	8		
	118 Piteå	CV						33	9	22	31			8	16	6	8	6	6
		KY			13					16	19			8			16		
		Summa	*72*		*13*			*33*	*9*	*38*	*50*			*16*	*16*	*6*	*24*	*6*	*6*
Summa hela riket																			
		LT		16		63		27		88	6					10			
		CV		41		10		572	105	372	364	18	170	346	179	214	373	159	179
		CY	121	30	41		20	28			15			21	8	4	27		
		KY	2267	1256	360	382	224	2364	82	1267	430	205	114	685	440	341	943	337	324
		FS			33			664	21	26		195	9	107					
		EY	658					14		3					17	13			
		Summa	*3046*	*1343*	*384*	*455*	*244*	*3669*	*208*	*1756*	*815*	*418*	*293*	*1159*	*644*	*582*	*1343*	*496*	*503*
		%	6,5	2,9	0,8	1,0	0,5	7,8	0,4	3,8	1,7	0,9	0,6	2,5	1,4	1,2	2,9	1,1	1,1
Summa inom län																			
A			643		43	39	23	95		177	9	18	43	94	102	110	121	57	104
B			70	81	45	11	11	228	15	118	20	8	18	97	76	13	126	12	54
C			80	63		72		122	9	65	36	5	10	35	15	17	32	9	11
D			284	26		8		150		34	31			39		8	32	22	22
E			75		24	41		292	24	73	40	11	5	47	37	21	113	54	25

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
									39	16	24	16		64						190
7	6																		17	130
		18							11	25		14		55				22	16	283
																			11	11
7	*6*	*18*							*11*	*25*		*14*		*55*				*22*	*44*	*424*
										10				27						82
																				7
		5							58	40	21	12		80						433
		5							*58*	*40*	*21*	*12*		*80*					*17*	*440*
									27		17			32						105
10	8			7															8	124
						12			102	33	8	20	36	114		20	18	8	28	469
																			10	10
10	*8*			*7*		*12*			*102*	*33*	*8*	*20*	*36*	*114*		*20*	*18*	*8*	*46*	*603*
																			13	97
									34	17		10		52						121
									34	*17*		*10*		*52*					*13*	*218*
5	9																		8	109
				5		8	5		59	80	33	38	12	223					39	791
5	*9*			*5*		*8*	*5*		*59*	*80*	*33*	*38*	*12*	*223*					*47*	*900*
				12		24										42	16	8	74	191
																			20	83
		5							63	49		26		158						520
		5		*12*		*24*			*63*	*49*		*26*		*158*		*42*	*16*	*8*	*94*	*794*
									61	18	27	30		97					9	266
4									61			21		51						211
	8			5											9				6	88
									51	49		9		72					3	435
	8			*5*					*51*	*49*		*9*		*72*	*9*				*9*	*523*
													21	10						31
	7														11	63	19		19	173
			9	9					23	29	9			54						145
	7		*9*	*9*					*23*	*29*	*9*		*21*	*64*	*11*	*63*	*19*		*19*	*344*
6						17	30		18			22		63				10	4	289
				9															53	136
	5							11	19	74		14		32					37	398
	5			*9*				*11*	*19*	*74*		*14*		*32*					*90*	*534*
										20				48				10	20	266
8	16														24				9	202
4									48	38		11		122						295
12	*16*								*48*	*38*		*11*		*122*	*24*				*9*	*497*
		47	22	15		55		22	74	77		17	68	43	38	365	198	197	317	1765
112	282		12	125	7										59	81	52	16	509	4357
				12		24			84	161		8		98		72	48	52	125	999
304	182	123	85	166	140	334	45	317	3318	3363	1539	1249	444	6049	509	303	260	434	3078	34213
			111		58					8									510	1742
			35						1220	380	25	18	135	182				112	892	3704
416	*464*	*170*	*265*	*318*	*205*	*413*	*45*	*339*	*4696*	*3989*	*1564*	*1292*	*647*	*6372*	*606*	*821*	*558*	*811*	*5431*	*46780*
0,9	1,0	0,4	0,6	0,7	0,4	0,9	0,1	0,7	10,0	8,5	3,3	2,8	1,4	13,6	1,3	1,8	1,2	1,7	11,6	100,0
52	27		113	53	18	59		83	1163	241	246	163	28	389	178	16		157	1396	6060
25	45		17	18	2			84	69	181	172	87	11	344	21	36	52	44	446	2657
16	25		14	10	10				66	182	66	49		144	9	45	28	12	147	1404
21	22					9		12	58	108	87	28		104		15	22	12	64	1218
30	30	12	6	21	5	12		36	89	123	125	44		192	33	28	21	70	363	2109

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
F	173	44	40			157	7	75	14			36	8	23	37	9	5
G	88				10	83	6	37	23		6	28	9	17	18	14	6
H	69	26	25			107		67	16		8	32	17	39	34	22	12
I						9		9	15			16	12		10		
K	60	85				51	20	24	14		15	9	9	3	53	4	9
L	199	45	30	21	27	65	6	31	25		9	23	17	17	29	14	8
M	151	170	13	66	10	197	7	109	30	83	32	118	57	31	134	77	46
N		29	16			78		12			7	8	5	8	28	20	5
O	62	25	12	84		340	17	172	24	174	7	63	45	20	144	76	35
P	47	77		44		177	8	81	47	20		25	21	21	36	7	26
R	24			14		86	5	53	32			49	10	4	46	13	5
S	50	80	35	14	20	199	15	76	55	18	25	48	23	26	30	11	11
T	88	26	19	19		195	8	53	8	8	11	35	14	18	24		18
U	107	128			76	209	8	41	19	17	8	83	13	14	43	8	8
W	92	46	21			236		72	48	48	8	42	11	28	46	24	13
X	134	33				90	13	87	33		19	47	8	24	50	5	9
Y	168	43	11	12	67	120	15	65	76		22	42	21	8	37		10
Z		30				25		31	17		8	16	8	15	15	13	12
AC	49	201				144	17	85	70	8	8	48	25	43	46	11	19
BD	343	115	13	10		214	9	109	113		24	89	65	58	59	14	30

18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
4	19		3			21			132	152	35	37	82	305		60		20	191	1708
6	12			9		18		11	71	101	35			111		28		8	132	887
8	25		9	10	19	16			89	173	29		54	330	24		14	10	78	1362
8	8			3					19	45		24		43	6	13			17	257
	10			6					66	113		14		118		18	33	16	55	805
8	8	33		7	6				95	74	92	36		157		24	15	12	36	1169
39	31		13	25	8	60		26	420	209	250	40	91	307	97	32	88	130	330	3542
9	8		20	6		15		11	78	86	20	42	12	124	12	15		12	27	707
92	30		35	16	51	63		11	623	655	13	59	88	584	88	103	64	57	546	4478
	12	11		8	70	25			199	238	81	57	14	410		40	18	24	68	1912
	9	31			16			12	119	160		54	30	167		31	22	8	112	1112
25	22	15		12					192	151	84	51	41	241	15	32	16	10	55	1698
9	8		22	20		18		22	22	148		104	24	221	32	33	32	65	330	1654
16	15		6						98			8		136		32	16	38	137	1281
4	16			18		12	10	20	155	154	43	117	92	389		36	30	38	228	2097
	17	27		8		24			140	152	47	9	11	166	32	44	18	10	199	1472
7	13	36							167	136	45	68		260	15	17	16	22	133	1654
10	8			7		12			129	33	25	20	36	146		20	18	8	46	708
5	9	5		17		32	5		217	164	60	104	12	530		40	16	8	164	2177
22	36		9	23		17	30	11	220	210	9	77	21	452	44	63	19	20	151	2669

Tabell 5: 2. Yrkesskolelever i årskurs 1 — fördelning på skolor, skolformer och kursområden

Heltidskurser om minst 5 mån

Län	Region	Skola/Skolform	Kursområden																
			Jordbruk	Skogsbruk	Metall	Elektro	Textil o Beklädnad	Tryckeri	Kemiska processer	Trä	Livsmedel	Bygg	Handel o Kontor	Sjötransport	Vård	Hushåll	Hantverk	Övrigt	Summa
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
		Landstingsskolor																	
E	20	Östergötlands läns, Linköping													71				71
F	26	Jönköpings läns, Jönköping			3		12								124				139
G	32	Kronobergs läns, Växjö													28				28
H	37	Kalmar läns Södra, Oskarshamn													14				14
I	39	Gotlands läns sjömansskola												8		6			14
I	39	Gotlands läns, Visby													13				13
L	43	Kronobergs läns, Markaryd			7				25										32
L	45	Kristianstads läns, Kristianstad													51				51
M	48	Malmöhus läns, Hälsingborg													32				32
M	50	Malmöhus läns, Lund					12								32				44
N	55	Hallands läns, Halmstad													27				27
O	61	Älvsborgs läns, Fröjel														20			20
P	62	Älvsborgs läns, Alingsås											62						62
P	63	Älvsborgs läns, Frista			12														12
P	63	Älvsborgs läns, Herrljunga														14			14
P	63	Älvsborgs läns, Borås													12			44	56
P	66	Älvsborgs läns, Vänersborg					33								70				103
S	73	Värmlands läns, Siller														33			33
S	76	Värmlands läns, Nyed														13			13
S	77	Värmlands läns, Vissum			14														14
S	77	Värmlands läns, Kristinehamn													48				48
T	82	Örebro läns, Tysslinge			8														8
T	82	Örebro läns, Askersund			11														11
T	82	Örebro läns, Örebro			8		35	22		6			24		229	46	32	42	444
U	84	Västmanlands läns, Kolbäck													12				12
U	86	Västmanlands läns, Sala			8														8
U	87	Västmanlands läns, Västerås													26				26
U	87	Västmanlands läns sjukvårdsskola													48				48

W	90	Kopparbergs läns, barn													24					24
X	94	Gävleborgs läns, Bollnäs			13										37					50
X	95	Gävleborgs läns, skog							3											3
X	95	Gävleborgs läns, Gävle			11															11
X	96	Gävleborgs läns, Hudiksvall			13															13
X	97	Gävleborgs läns, Ljusdal			8															8
X	98	Gävleborgs läns, Storvik				8								16						24
X	98	Gävleborgs läns, Sandviken			12										62					74
X	99	Gävleborgs läns, Söderhamn												16						16
X	99	Gävleborgs läns, Söderhamn			11				15											26
BD	114	Norrbottens läns, husmodersskola															31			31
		Summa landstingsskolor			139	8	92	22	40	9			118	8	960	163	32	86	1677	
		Centrala verkstadsskolor																		
B	2	Österhaninge			47							39								86
B	8	Häggvik			30	8	6			8		27						6		85
C	14	Uppsala			45	22	10			6		68				12		12		175
D	15	Eskilstuna			46	12				8		17				16				99
E	20	Örebro 2 Byggnadsskola				9						62								71
E	21	Mjölby			40	18	8			4		37				9				116
F	26	Jönköping			44	10		13		9		16								92
G	31	Ljungby			46	8	6			6		35								101
G	32	Växjö			41	19	6				7	21								94
H	37	Oskarshamn			39	15				8		34								96
I	39	Visby			21	12	3					8				9				53
K	41	Karlskrona			88	18	6			3		48			67					230
L	43	Hässleholm			49	18	7					30								104
L	45	Kristianstad			24	16				8		29								77
M	50	Lund			37	16	5			7		40						10		115
N	55	Halmstad			30	8		12		8		8								66
O	60	Mölndal			65	24														89
O	61	Uddevalla			40	7	10					40								107
P	63	Borås			18		9					18								45
P	64	Trollhättan			72	16				7		20								115
R	68	Tidaholm			48	18				4										70
S	76	Östanå			23	7				10		28								68
S	76	Arvika			54	8	4			6		22								94
T	79	Hallsberg			63	9	10					25								107
T	80	Karlskoga			39	14	3					15								71
T	82	Örebro			46	1				5	8									60
U	84	Kolbäck			61					11		26								98

			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
W	90	Haraldsbo			78	16	8			14		45					11		172
X	97	Ljusdal			39	9	18			11		24							101
X	98	Sandviken			28	4						25							57
Y	101	Sandö			64	7				7		24				15			117
Y	103	Sundsvall			49	25						26	12			5			117
Y	105	Örnsköldsvik			7														7
Z	107	Östersund			40	24	7			8		45							124
AC	108	Åsele			33	9				17		14							73
AC	109	Skellefteå			54	16				6		33							109
AC	110	Vännäs			37	14	4					18				10			83
BD	113	Övertorneå			29	16	5			7		22				9			88
BD	114	Kalix			27	9				8		17			82	11			154
BD	116	Bergnäset			48	23	9								26	12	8	10	136
BD	118	Strömbacka-Piteå			65	24				6		44				12			151
BD	118	Arvidsjaur			45											12			57
		Summa Centrala verkstadsskolor			1799	509	144	25		202	15	1050	12		175	132	19	48	4130
		Centrala yrkesskolor																	
A	5	Stockholms läns, Kling													75	12			87
P	67	Älvsborgs läns, Stened			6	5				4									15
S	77	Kristinehamns prakt.											46			16		26	88
T	79	Örebro läns, Hallsberg											49			59			108
X	94	Bollnäs centr. yrkesskola			15	16						8	21						60
X	96	Gävleborgs läns, Hudiksvall			16							10	31						57
X	99	Söderhamns centr. yrkesskola			8	6						9	4			18			45
Y	100	Västernorrlands läns,													33				33
AC	110	Västerbottens läns, Umeå					51								88	20		15	174
		Summa Centrala yrkesskolor			45	27	51			4		27	151		196	125		41	667
		Kommunala yrkesskolor																	
A	1	Stockholms barnsköterskeskola													47				47
A	1	Stockholms handelsskola											358						358
A	1	Stockholms hushållsskola									11				16	187			214
A	1	Stockholms Stad			361	235	9			37	8			35		13	65	62	825
A	1	Stockholms sömnadsskola					156												156
A	1	Stockholm Västberag			11	16	6			8	1	26	195		12	68	24	62	429
A	1	Enskede			21	26				20	16	32				56	12		183
A	1	Hotell- o restaurangskolan											16			278			294
A	1	Byggnadsskolan			10							257							267

| | | |

			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
E	20	Linköping			62	15	21			5	5	29	73			44		39	293
E	21	Ödeshög			12														12
E	21	Skänninge			21														21
E	21	Mjölby Stad			12											29			41
E	22	Borensberg			7								12						19
E	22	Motala			88	16						22	5			35			166
E	22	Vadstena					5						16						21
E	23	Valdemarsvik											1						1
E	23	Norrköpings handelsskola											70						70
E	23	Norrköping			104	25	7	6				89			48	77	36		392
F	24	Eksjö			18											27		19	64
F	25	Villstad														26			26
F	25	Gislaved														23			23
F	25	Anderstorp			16								15						31
F	26	Jönköping			44	34						44	57						179
F	26	Jönköping-Idas skolan					15								20	113			148
F	26	Huskvarna			32											41			73
F	26	Gränna											15						15
F	27	Bodafors								5									5
F	27	Nässjö			17							13	20			14			64
F	28	Tranås			25		15			6		2	36			54			138
F	28	Åseda											11						11
F	29	Sävsjö											19			11			30
F	29	Vetlanda Stad			11							9	29			15		21	85
F	30	Bredaryd			6														6
F	30	Värnamo			24			3	21	8		8	22			27			113
G	31	Traryd			10	10										13			33
G	31	Ljungby			10											12			22
G	32	Nottebäck			9											26			35
G	32	Älmeboda											9						9
G	32	Moheda			14														14
G	32	Lessebo			8											16			24
G	32	Tingsryd											6						6
G	32	Alvesta			2								25						27
G	32	Lenhovda								5			19			16			40
G	32	Växjö			24	15	18			5			54		8	28	21		173
G	33	Älmhult											25						25
G	33	Osby			11								12						23
H	34	Sevede			11					10									21

29	H	34	Mörlunda			12																			12
	H	34	Hultsfred								4		9	9			17		15	54
	H	34	Virserum								7									7
	H	34	Vimmerby			22		11						20			32			85
	H	35	Torsås														14			14
	H	35	Mörbylånga														22			22
	H	35	Kalmars handelsinstitut											5						5
	H	35	Kalmar			28	20	29	9				32		23	10	71		10	232
	H	36	Emmaboda											11			19			30
	H	36	Nybro			3					1			10			36	12		62
	H	37	Högsby			8					11			28			41			88
	H	37	Mönsterås											20			29			49
	H	37	Oskarshamn			35	7						8	21			25			96
	H	38	Överum			21											39			60
	H	38	Gamleby			7														7
	H	38	Hallingeberg			15														15
	H	38	Gladhammar			6														6
	H	38	Västervik			17	7	5					18	17			36			100
	I	39	Fårösund											15						15
	I	39	Klintehamn			3								14			10			27
	I	39	Slite			9											9			18
	I	39	Visby				16						18	40			12			86
	K	40	Olofström			18							12	34		11	40			115
	K	40	Karlshamn										16	30			15			61
	K	41	Karlskrona											43			48			91
	K	42	Ronneby			14				6				20			15			55
	L	43	Hästveda														12			12
	L	43	Tyringe			5								16			30			51
	L	43	Hässleholm											14						14
	L	44	Örkelljunga			8								20			19			47
	L	44	Perstorp			8								27			13		21	69
	L	44	Klippan			9				1							25			35
	L	44	Åstorp			8								17						25
	L	45	Hjärsås			6											12			18
	L	45	Knislinge								9									9
	L	45	Bromölla			4														4
	L	45	Kristianstad									9		56			16		30	111
	L	46	Båstad											9						9
	L	46	Ängelholm			13	6	6					8	29			30			92
	M	47	Hörby			16							10	19			11			56
	M	47	Eslöv			10		8				7		52			12			89
	M	48	Hälsingborg			43	62	14			4		69	27	28	38	120	13	14	432

			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
M	48	Höganäs				6	9						24			32			71
M	49	Landskrona			12	9		3				29	69		44	22		14	202
M	50	Kävlinge									15								15
M	50	Lund			20	17	17	17				16	54		44	79	13	21	298
M	51	Malmö			92	32	46			11	12	130	157	11	85	159	32	30	797
M	52	Trelleborg			12	17				9		22	40			37			137
M	53	Tomelilla			9								29						38
M	53	Simrishamn														3			3
M	53	Skurup														16			16
M	53	Sjöbo														12			12
M	53	Ystad			24							11	34			22			91
N	54	Årstad														9			9
N	54	Falkenberg			13							20	36		12	21			102
N	55	Oskarström														16			16
N	55	Halmstads handelsskola											64						64
N	55	Halmstad			25	5	21	8				34				48	11	16	168
N	55	Laholm										8	24			12			44
N	56	Tvååkers														10			10
N	56	Varberg											24			32			56
N	57	Partille			18								10			12			40
N	57	Råda											17			15			32
N	57	Göteborg			320	95	51			19		10	341	58	186	394		8	1482
N	57	Centrala yrkesskolan i Göteborg			6		21				35	228				84	11	84	469
N	57	Lerum														14			14
N	58	Tjörn											18						18
N	58	Kungälv			4		19						15			24			62
N	59	Morlanda								2									2
N	59	Sotenäs											10			10			20
N	59	Stångenäs					8												8
N	59	Lysekil			4								21			12			37
N	60	Kungsbacka			22	5	6					10	27			45			115
N	60	Mölndal											40			45			85
N	61	Stenungsund											24						24
N	61	Östra Orust								13						12			25
N	61	Norrviken			9											17			26
O	61	Uddevalla			76								81		48	83			288
P	62	Vårgårda			10		10									24			44
P	62	Alingsås			25	8						10				48			91
P	62	Herrljunga Gäsene			11											14			25

P	63	Kinna																			24		24
P	63	Svenljunga																			11		11
P	63	Borås			18		30			3		6	92				75				75		224
P	64	Mellerud			5												14				14		19
P	64	Lilla Edet			5												14				14		19
P	64	Trollhättan			25	12						27	43				63				63		170
P	65	Ulricehamn			19								46				32				32		97
P	66	Vargön			22				11														33
P	66	Vänersborg			23								26				30				30		79
P	67	Bengtsfors											14										14
P	67	Mellerud			8								17										25
P	67	Åmål			11	5							40				32				32		88
P	67	Säffle			29					7			36				29				29		101
R	68	Tidaholm															21				21		21
R	68	Falköping			13	9		6				19	20				26	14			26	14	107
R	69	Lidköping			27	8						17	39		8		32				32		131
R	70	Töreboda											8										8
R	70	Mariestad			11	8			31		5		44		62		13				13		174
R	71	Vara			22		7					8	15										52
R	71	Götene															16				16		16
R	71	Skara			17		11					8	29				16			14	16		95
R	72	Karlsborg			9																		9
R	72	Skövde			31	16	9					21	49				54	12			54	12	192
R	72	Hjo															32				32		32
S	73	Årjäng			33								11										44
S	73	Arvika			4								28				25				25		57
S	74	Rämmen			1																		1
S	74	Filipstad			13	7							16				10				10		46
S	74	Hällefors			19								22				16				16		57
S	75	Munkfors			10																		10
S	75	Hagfors			40								9				13				13		62
S	76	Skoghall			48								20				24			14	24		106
S	76	Grums							15				17				12				12		44
S	76	Karlstad			67	20	8			4		33	63		10		66			9	66		280
S	77	Storfors			22								12				10				10		44
S	77	Kristinehamn			30	15						8	22				27				27		102
S	78	Övre Fryksdal			14	14							19				22				22		69
S	78	Sunne			9								8				14				14		31
S	79	Laxå			3							9	11										23
S	79	Kumla			10																		10
S	80	Degerfors											18				22				22		40
S	80	Karlskoga											38				46				46		84

			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
S	81	Noraskog			14														14
S	81	Ljusnarsberg														12			12
S	81	Nora Stad											9			16			25
S	81	Lindesberg			8								19			24			51
S	82	Örebro praktiska											94						94
S	82	Örebro			25		7									78		19	129
U	83	Skinnskatteberg														8			8
U	83	Norberg			6														6
U	83	Fagersta														36			36
U	84	Surahammar Virsbo			10														10
U	84	Hallstahammar			35							10				16			61
U	85	Kolsva			8														8
U	85	Köping			29							12				30			71
U	85	Arboga			15	13						9							37
U	86	Östervåla														12			12
U	86	Sala			11								8						19
U	87	Skultuna			16														16
U	87	Västerås			40		6			3		45	29			34			157
W	88	By			8											12			20
W	88	Folkärna														24			24
W	88	Grytnäs														22			22
W	88	Krylbo											36						36
W	88	Avesta			33		12												45
W	89	Tuna			18							19	9			23			69
W	89	Floda														12			12
W	89	Gagnef										8	16			13			37
W	89	Leksand			18	10				6			10			44			88
W	89	Borlänge					10						37			11	20		78
W	90	St. Kopparberg			8	8													16
W	90	Svärdsjö											10						10
W	90	Enviken			5														5
W	90	Falun											37		75	36		11	159
W	91	Säter			13											12			25
W	91	Bachmanska			24					8		9	28			31		10	110
W	92	Grangärde														16		10	26
W	92	Vansbro Järna			15								9			12			36
W	92	Smedjebacken														24			24
W	92	Ludvika			41	8							27			30			106
W	93	Malung					18						25			24			67

W	93	Rättvik			8							22	19			27		76
W	93	Orsa			15								20			27		62
W	93	Älvdalen			6								16			24		46
W	93	Mora			22	11							15			23		71
X	95	Gävle borgarskola											29					29
X	95	Gävle			46	31			10	9					10	48		154
X	96	Iggesund			8				2				10					20
X	97	Sveg			3								21					24
X	98	Hofors											17			37		54
X	98	Sandviken					36						25		15	133		209
Y	100	Härnösand			14							6	31				11	62
Y	101	Ytterlännäs														11		11
Y	101	Kramfors			7				13				40			23		83
Y	102	Ådals liden														11		11
Y	102	Junsele											16			8		24
Y	102	Fjällsjö			8													8
Y	102	Sollefteå			7								40			22		69
Y	102	Fors			6	10										23		39
Y	103	Tuna											14				22	36
Y	103	Njurunda							8							16		24
Y	103	Skön							10							19		29
Y	103	Timrå			16													16
Y	103	Sundsvalls handelsskola											25					25
Y	103	Sundsvall			14								16		22	20		72
Y	104	Torp			11													11
Y	104	Ånge			8											15		23
Y	104	Stugun														12		12
Y	104	Bräcke				16							10					26
Y	105	Anundsjö											21			24		45
Y	105	Nätra			3													3
Y	105	Själevad			29					2						24	12	67
Y	105	Grundsunda			10				5									15
Y	105	Gideå														8		8
Y	105	Trehörningsjö			8													8
Y	105	Örnsköldsvik			11							8	31			24		74
Z	106	Tåsjö								7		9				20		36
Z	106	Ströms			9							4	9			12		34
Z	107	Kälarne														15		15
Z	107	Revsund			9											18		27
Z	107	Brunflo											18			23		41
Z	107	Rödön			8													8
Z	107	Hammerdal			8													8

			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Z	107	Åre											20						20
Z	107	Undersåker			15								8						23
Z	107	Hede														46			46
Z	107	Frösö											15			12			27
Z	107	Östersund				8	12						20		46	35			121
AC	108	Lycksele														24			24
AC	108	Åsele														28			28
AC	108	Kommunalförb. IY			8								27						35
AC	109	Nysätra			6											11			17
AC	109	Lövånger														10			10
AC	109	Burträsk			12								33						45
AC	109	Bureå														16			16
AC	109	Skellefteå IK			42		5				4		50		13	51			165
AC	109	Byske			23					6			12			12			53
AC	109	Byske husmodersskola														31			31
AC	109	Norsjö											15			12			27
AC	109	Malå			10								28			31			69
AC	109	Skellefteå			29	13	8			12			23			61			146
AC	110	Nordmaling			12								13						25
AC	110	Hörnefors			9				5							10			24
AC	110	Bjurholm														16			16
AC	110	Degerfors			8					7						20			35
AC	110	Umeå IK			15	10							19			40			84
AC	110	Bygdeå			17								4			11			32
AC	110	Vännäs														12			12
AC	110	Umeå Stad			27	11				7		17	39			49			150
AC	111	Stensele			16							8	27			32			83
AC	111	Dorotea											20						20
AC	111	Dorotea hemv.- o. husm. skola													9	36			45
AC	111	Vilhelmina köping											28			29			57
BD	112	Edefors														12			12
BD	112	Jokkmokk			16	8										16			40
BD	112	Råneå			8														8
BD	112	Boden			16	13						16	21			23			89
BD	113	Nedertorneå			1					3									4
BD	113	Övertorneå											19			27			46
BD	113	Övre Tornedalens yrkesskola			13								24			20			57
BD	113	Haparanda			2								15			25			42
BD	114	Töre											23						23

BD	114	Överkalix			12								15			22			49
BD	114	Nederkalix					9									32			41
BD	115	Kiruna praktiska			80	7	21			24		14	22		10	63		30	271
BD	116	Nederluleå			7	13						15	25			16			76
BD	116	Luleå			55	16				4		5	63			16	19	14	192
BD	117	Malmberget			62	17				9		8	20		10	48			174
BD	118	Piteå IK			18	8						12	11			36		13	98
BD	118	Norrfjärden			9							8							17
BD	118	Arvidsjaur														12			12
BD	118	Älvsby			8								18			41			67
BD	118	Piteå Stad											20			33			53
		Summa kommunala yrkesskolor			4606	1310	766	90	150	334	142	1971	6226	155	1181	7225	421	796	25373
		Företagsskolor																	
A	001	Lagerströms AB						3											3
A	001	Dagens Nyheters lärl.						26											26
A	001	Ernst Nilsson AB			26														26
A	001	Esselte AB						23											23
A	001	AB Norstedt och Söner						13											13
A	001	Stockholms Tidningen						21											21
A	001	Svenska Dagbladet						4											4
A	001	Svenska Tryckeri AB						3											3
A	001	AB Sv. Djuptryck						1											1
A	001	Åhlén och Åkerlund						19											19
A	001	AB Bröderna Hedlund			8														8
B	004	Aga			45														45
B	006	Atlas Copco			12														12
B	012	Scania Vabis			19								8					10	37
C	014	AB Nord. Metallduksväveriet			20														20
D	015	Bolinder-Munktell			30														30
D	015	AB C.E. Johansson			11														11
E	020	Saab			127	9												11	147
E	023	Holmens Bruks- och FAB					30												30
K	040	Halda			14														14
K	040	Svenska Stålpressnings AB			10														10
M	048	Hälsingborgs varvs AB			15					4		4							23
M	048	Asea Hälsingborg			18														18
M	048	Höganäs-Billesholm			8				2	3									13
M	049	AB Landsverk			35														35
M	049	Öresundsvarvet AB			50														50
M	051	AB Åbjörn Andersson			20														20

			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
M	051	AB Addo			14														14
M	051	Kockums			22	12						11							45
N	055	Halmstads Järnverk			12														2
N	055	AB Malcus Holmqvist			19														19
N	056	Monark			10														10
O	057	Götaverken			75	10				18		6						12	121
O	057	Göteborgs Handelstidning						9											9
O	057	SKF Göteborg			39														39
O	057	Wezäta-Melin AB						16											16
O	057	AB Essge-Konfektion					11												11
O	057	AB Wettergren och Co					6												6
O	057	Göteborgs konfektions AB					4												4
O	057	Wallengrens konf. AB					9												9
P	063	Borgstena Trikå					4												4
P	063	Svenska Yllekoncernen					25												25
P	063	O. Jacobsons AB					3												3
P	063	H. Swegmarks Fabriks AB					16												16
P	064	Nydqvist och Holm			20														20
P	064	Svenska Flygmotors AB			24														24
P	065	Ivar Wahl AB					9												9
R	072	Volvo-Skövdeverken			19					3									22
T	079	Elektriska Svetsnings AB			12														12
T	080	Degerfors Järnverk			33														33
T	080	AB Bofors			50				12										62
T	082	AB Avos			13														13
U	085	Volvo-Köpingverken			13														13
U	087	ASEA Västerås			84	73													157
U	087	AB Svenska Metallverken			15														15
W	092	Morgårdshammars mek. verkst.			21														21
W	092	Smedjebackens Valsverks AB			12														12
W	092	ASEA Ludvika			114	57													171
X	098	SKF Hofors			14														14
X	098	Sandvikens Jernverk			44														44
		Summa företagsskolor			1147	161	117	138	14	28	—	21	8	—	—	—	—	33	1667
		Enskilda yrkesskolor																	
A	1	Bar-lock-institutet											63						63
A	1	Engelbrekts barnav. o husm. sk.													21	36			57
A	1	Kraftska skolan											25						25

A	1	Malmsten								8									8
A	1	Maria husmodersskola									1				18	83			102
A	1	Påhlmans											96						96
A	1	Köpmannainstitutet											18						18
A	1	SRF Radioskola				17													17
A	1	Södra KFUK:s barnsköt.													24				24
A	1	Y-sk. f. hörselskadade											12						12
A	1	Frälsningsarméns c.y.													11				11
A	1	Fotoskolan															26		26
A	1	Sunnerdahls pr. ungd. skola	4		2					5					24	40			75
B	4	Nyckelviksskolan													56				56
B	4	Stockholms hemsysterskola													25				25
C	14	Uppsala hemsysterskola													31				31
E	22	Suof-Borensberg															12		12
F	26	Södra Vätterbygden														36			36
H	34	Mariannelundskolan											16			27			43
M	50	Praktiska Hush.sk., Lund													18	27			45
O	57	Göteborgs hemsysterskola													12				12
O	57	Filip Holmqvist handelsinst.											175						175
O	57	Slöjdföreningens skola						10											10
O	61	Västkustens ungd.skola											32			34			66
R	69	Lidköpings handelsinst.											24						24
T	80	Karlskoga folkhögskola											25						25
W	89	Bergslagets pr skolor.			24										22	45			91
Y	100	Vårsta hemsysterskola													26				26
Y	103	Sundsvalls för stuveriarb.					10							11					21
		Summa Enskilda yrkesskolor	4	—	26	17	10	10		13	1		486	11	288	328	38		1232

BILAGA 3

Yrkesskolans rekrytering samt elevernas bakgrund och framtidsplaner

Undersökning på uppdrag av yrkesutbildningsberedningen

utförd av

Undervisningsrådet Bengt Jacobson

Förord

Den undersökning av eleverna i yrkesskolan som redovisas i det följande har utförts på uppdrag av Yrkesutbildningsberedningen.

Sedan undersökningens omfattning och inriktning samt frågeformulärets utformning diskuterats inom beredningens prognosgrupp, företogs en provundersökning i slutet av februari 1965.

Insamlingen av undersökningsmaterialet skedde i april 1965 under värdefull och intresserad medverkan av rektorer och lärare vid berörda skolor. Bearbetningen av det insamlade materialet har sedan skett av undertecknad och förste byråsekreterare Viljar Nairis. Stansning och bearbetning av hålkort har skett inom statistiska centralbyrån.

Preliminära resultat har vid olika tillfällen redovisats för beredningens ledamöter under arbetets gång.

Undersökningen har genomförts under ledning av Jacobson, vilken även författat rapporten. Den tekniska utformningen av såväl frågeformuläret som tabellerna jämte anvisningar till statistiska centralbyrån har utförts av Nairis.

Stockholm i augusti 1965

Bengt Jacobson

1. Undersökningens uppläggning

Undersökningen avser att belysa vissa förhållanden våren 1965 inom den skolmässiga yrkesutbildningen. Av praktiska skäl har det varit nödvändigt att begränsa arbetet till att omfatta enbart primär- och sekundärkommunala yrkesskolor. Till följd av undersökningens målsättning omfattar den endast elever i första årskursen.

Med ledning av dels elevernas uppfattningar och värderingar dels vissa objektiva fakta avses undersökningen ge en bild av dagens yrkesskoleelev och dennes utbildningssituation.

Fyra frågor, vilka dock inte kan klart avskiljas från varandra, har uppställts.

Vem går i yrkesskola (»Hur ser yrkesskoleleven ut»)?

Hur stor andel av en årskull går i yrkesskola (»Yrkesskolfrekvens»)?

Hur rekryteras yrkesskolan (»Yrkesskolans attraktionsförmåga»)?

Problemkomplexen belyses med hänsyn till vederbörande elev/er/s ålder, kön, bostadsort, sociala bakgrund, tidigare utbildning, pågående utbildning och framtidsplaner. Som en syntes ges en bild av de nuvarande elevernas levnad under en period från födelsen till 21 årsåldern, alltså ett försök till ett om än ofullständigt svar på frågan

Hur gestaltar sig yrkesskolelevens liv fram till 21 årsåldern?

Eftersom en delvis motsvarande undersökning rörande gymnasieelever genomfördes på uppdrag av 1960 års gymnasieutredning av Härnqvist och Grahm, »Vägen genom gymnasiet», (SOU 1963: 15) har möjligheter till jämförelser med resultatet i denna tillvaratagits. Även i Särlviks undersökning, »Elevers och föräldrars attityd till studiegångar av olika längd i gymnasiet» (SOU 1963: 41, del 7) har berörts vissa av i här föreliggande undersökning redovisade frågekomplex. I övrigt har resultaten ej jämförts med andra undersökningar eller tidigare forskning inom närliggande områden. Orsaken är förutom den korta tid som stått till förfogande undersökningens vida omfattning och anknytning till yrkesutbildningsberedningens utredningsarbete. Även i detta avseende överensstämmer rapporten med Härnqvist—Grahms arbete.

2. Materialinsamling

2.1 Metodik

Uppgifter hämtade ur den officiella statistiken ger en bild av yrkesundervisningens omfattning och organisation. Föreliggande rapport avser att i första hand belysa elevernas uppfattning av valet av yrkesutbildning samt yrkeselevernas studiegång efter genomgången obligatorisk skola. De insamlade uppgifterna skall även komplettera den officiella statistiken och ge en riktigare bild av yrkesskolfrekvensen, dvs. den andel av personerna i en årskull som genomgår yrkesutbildning. En förutsättning

är därför att någon form av utfrågning av eleverna används. Två möjligheter att insamla data står till buds, antingen personliga intervjuer eller frågeformulär.

Den senare metoden har använts. Samtliga frågor har besvarats enbart av eleverna. De har ej heller, såsom t. ex. i Särlviks undersökning och — beträffande fackskolan — i »Vägen genom gymnasiet», ställts inför hypotetiska situationer med därav följande svårigheter att tänka sig in i ännu icke existerande förutsättningar för svaren. Det visade sig möjligt att i flertalet fall formulera frågor och fasta svarsförslag med vars hjälp den eftersträvade informationen kunde erhållas. Frågorna har kunnat beskrivas skriftligen i den instruktion, som bifogades frågeformuläret. Därtill kommer att det erfordrades ett stort undersökningsmaterial, som av tids- och kostnadsskäl ej kunde förutsättas bli insamlat om en individuell utfrågning av eleverna skulle ha ägt rum. Erfarenheter från tidigare undersökningar (bl. a. Jacobson 1958, Härnqvist—Grahm 1963) har visat, att metoden med frågeformulär ur informationssynpunkt inte ger ett sämre resultat.

2.2 Frågeformulärets utformning

(Frågeformuläret, se bil. 3 A)

I anvisningarna framhölls vikten av noggranna och uppriktiga svar. Stor möda lades också ner på frågeblankettens utformning för att så korrekta svar som möjligt skulle erhållas. En förutsättning var att eleverna kunde lita på att deras svar behandlades helt konfidentiellt och endast för detta speciella ändamål. Sålunda har någon granskning av rektor eller lärare ej skett utan svaren har insamlats och direkt översänts till beredningen. Detta förfaringssätt har medfört att en del frågor i vissa avseenden blivit ofullständigt besvarade, men denna nackdel har bedömts väga mindre tungt än risken att erhålla mer eller mindre friserade svar, vilket kunde befaras bli följden, om svaren skulle granskas av skolans rektor eller lärare. Elevernas namn noterades ej.

Eleverna besvarade formuläret under lektionstid. Sedan anvisningarna genomgåtts kollektivt, besvarades blanketten av eleverna utan inbördes kommunikation.

2.2.1. Personliga data

Eftersom ett betydande antal elever ej kunde förutsättas veta sina folkbokföringsnummer uteslöts denna uppgift från blanketten, varför endast födelseår, -månad och -dag samt kön efterfrågades.

I övrigt efterfrågades elevens hemort, den kurs, eleven genomgick vid undersökningstillfället, kursens längd samt huruvida eleven avsåg att fullborda hela kursen.

Uppgift om hemkommun erfordras för vetskap om avståndet mellan hemort och skolort. I skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning utredning »Utredningsmaterial rörande yrkesskolans kvantitativa omfattning» (1964) påvisades, att yrkesskoleleverna i likhet med vad som tidigare påvisats rörande gymnasieeleverna i flertalet fall söker sig till lättast tillgängliga yrkesskolort och att även yrkesskolorna är lokalt rekryterade. Likaså påvisades att differentiering och omfattning av skolväsendet i dess helhet på det gymnasiala åldersstadiet påverkar valet

av utbildningsgång. Vetskap om vilken skolregion eleverna tillhör är därför av stort intresse.

Enligt den officiella statistiken lämnar vissa elever yrkesskolan utan fullbordad utbildning. Året 15.10.1963—14.10.1964 slutade 13 procent på detta sätt. Inom den tekniska sektorn var det 15 procent, inom industri och hantverk 22 procent, inom handel och kontor 9 procent, inom huslig utbildning 5 procent, och inom vårdsektorn 4 procent. (SCB, U 1965: 5). De avbrutna studierna behöver i och för sig inte innebära att vederbörande inte får en fullbordad yrkesutbildning. En statistisk felkälla torde vara, att elever byter skola. Den i frågeformuläret medtagna frågan belyser huruvida eleven vid tidpunkten för undersökningen, alltså sedan större delen av första årets utbildning genomgåtts, beslutat att avbryta utbildningen.

2.2.2. Målsmans yrke och utbildning

Elevernas sociala bakgrund och inställning till fortsatta studier belyses med hjälp av uppgifter om målsmans yrke och utbildning samt antal syskon och syskons utbildning. Svarsalternativen för målsmans utbildning var folkskola, yrkesskola m. m., folkhögskola, realskola m. m., gymnasium m. m., universitet och annan utbildning. Svaret skulle avse den högsta utbildningen.

Det bör uppmärksammas att uppgifter ej inhämtats rörande båda föräldrarna. Eleverna har själva fått avgöra vilken av föräldrarna, som är mest representativ i detta sammanhang. I svaret anges inte vem svaret avser. Begreppet målsman kan således ha skiftande innebörd. Vid den genomförda provundersökningen visade det sig att svaren på denna fråga med specificerade uppgifter om såväl fadern som modern blev mindre tillfredsställande.

Antalet syskon förutsattes dels kunna ha påverkat hemmets ekonomiska möjligheter att sörja för familjemedlemmarnas utbildning, dels — beträffande äldre syskon — kunna ha påverkat valet av studieväg. Uppgifter om antal syskon i yrkesskola eller gymnasium har insamlats.

2.2.3. Elevens egen tidigare utbildning

Uppgift inhämtades om den utbildning yrkesskoleleven genomgick närmast före nuvarande utbildning. Följande svarsalternativ kunde förekomma: folkskola, grund-(enhets-)skola, allmän realskola, praktisk realskola, flickskola, folkhögskola, gymnasium, fackskola eller annan skola (dock ej tidigare kurs i yrkesskola). Dessutom skulle anges det år, då studierna avslutades. För elever med folkskola skulle anges om vederbörande slutat efter årskurs 7, 8 eller 9 samt för elever i grund-(enhets-)skola årskurs 8, årskurs 9 g, a eller y. Eftersom elever i grund-(enhets-)skola i en del fall fullgör sitt nionde skolår i yrkesskolan, angav elever, som slutat efter årskurs 8, om så var fallet.

Elever med realskola och motsvarande angav om de fullbordat denna utbildning eller avbrutit studierna. Ovan efterfrågade uppgifter utgör väsentliga bidrag till belysning av dels yrkesskolelevernas förutbildning dels i vilken utsträckning eleverna vinner inträde i yrkesskolan direkt efter tidigare utbildning eller först efter att under en längre eller kortare tid ha haft förvärvsarbete.

En av de viktigare målsättningarna för undersökningen är att belysa i vilken utsträckning eleverna genomgår mer än en kurs i yrkesskolan. I den officiella statistiken redovisas eleverna som nybörjare om de börjar i en ny kurs, oavsett om de tidigare genomgått annan yrkesskolkurs eller ej. Därav kan utläsas hur många elever som vid en viss tidpunkt är i utbildning, men inte hur många personer som erhåller yrkesutbildning och hur lång denna utbildning är. Då det är väsentligt att veta, dels hur stor andel av en årskull, som erhåller yrkesutbildning, dels hur lång den sammanlagda yrkesutbildningen är och dels vilka kurser som i kombination leder fram till en fullbordad yrkesutbildning, har elevernas tidigare utbildning inom yrkesskolan undersökts särskilt. De yrkesskolelever, som tidigare genomgått yrkesskolkurs, hade att ange vilken eller vilka kurser samt det år de avslutade utbildningen.

2.2.4. Val av nuvarande utbildning

En av undersökningens väsentligaste uppgifter är att kartlägga elevernas valsituation vid övergång till icke-obligatorisk skola. Uppgifter har inhämtats, ägnade att belysa dels elevernas val mellan yrkesskola och annan gymnasial utbildning, dels deras svårigheter att träffa det gjorda valet, dels hur eleverna upplevt sitt val sedan de vunnit inträde i yrkesskolan, dels skälet att välja den yrkesskolkurs de genomgick vid undersökningstillfället och dels skälet att välja just den yrkesskola vid vilken de är elever.

Eleverna hade att uppge om de sökt enbart till yrkesskola eller därjämte även till gymnasium, fackskola och/eller annan skola samt, om ansökningar samtidigt ingetts även till annan skola än yrkesskola, i vilken skola eleven i första hand önskade vinna inträde.

För att ytterligare belysa de problem, som mötte eleverna vid deras val av utbildningsväg, har de fått bedöma hur lätt eller hur svårt det var att välja samt om de vid undersökningstillfället är nöjda med sitt val.

Med ledning av erfarenheter av testblanketten har en förteckning sammanställts av de olika skäl som eleverna kunde förutsättas ha haft att välja yrkesutbildning. För att möjliggöra jämförelser med Härnqvist—Grahms undersökning har hänsyn tagits även till den lista över olika skäl för valet av linje och gren i gymnasiet, som angavs i »Vägen genom gymnasiet». Listan upptar 16 fasta svarsförslag jämte svaret »Vet inte» eller »Inget särskilt skäl». De olika skälen har grupperats kring intresse för yrket, intresse och förutsättningar för praktiskt arbete, familjemedlemmars inflytande, rådgivning av annan person, ekonomiska skäl, uppfattning om kursens lämplighet för manliga eller kvinnliga elever samt såsom förutbildning för fortsatt utbildning.

Eleverna har gjort markeringar i två kolumner. I den ena kunde flera olika skäl anges medan i den andra endast ett skäl, det viktigaste, skulle markeras.

Ovan har påpekats, att även yrkesskolan rekryteras i första hand av elever, som är bosatta på eller i närheten av yrkesskolorten. För att belysa detta problem ytterligare har eleverna tillfrågats om skälet eller skälen till att de går i just den yrkesskola, där de vid undersökningstillfället var elever. Svarsalternativen var att eleven

bor på skolorten eller att denna är den närmast hemorten belägna samt att eleven kunde beredas plats vid skolan.

2.2.5. Elevernas framtidsplaner

Elevernas val av utbildning kan ha berott på en rad olika orsaker. I vissa fall har de ej erhållit den utbildning de i första hand tänkt sig. I andra fall hade eleverna svårt att bestämma sig för den utbildning, som de slutligen valde. Vissa elever redovisar att de inte är nöjda med sitt val. För att undersöka bl. a. vilka konsekvenser dessa förhållanden kan få för elevernas framtida verksamhet har uppgifter om elevernas framtidsplaner inhämtats.

Eleverna skulle ange inom vilket yrke de räknar med att bli sysselsatta. Möjlighet gavs att ange ett eller två yrken. Erfarenheterna från testundersökningen visade att uppgifterna rörande framtidsplanerna borde delas upp på mera näraliggande planer och planer på längre sikt. Näraliggande planer avser tiden omedelbart efter avslutad vid undersökningstillfället pågående utbildning, medan planer på längre sikt avser tiden efter fullbordad utbildning, vilken i många fall kan beräknas fortsätta även efter avslutad pågående kurs.

Planerna på längre sikt är helt naturligt osäkra och uppgifterna bör därför behandlas med stor försiktighet.

I frågeformuläret upptogs åtta svarsalternativ förutom svaren »Vet inte» och »Andra planer». Om svaret var »Andra planer», skulle dessa konkretiseras. Svarsalternativen kan uppdelas i två huvudgrupper. Den första avser de fall, då eleverna räknar med att söka sig ut på arbetsmarknaden, antingen inom sitt framtida yrke, mera definitivt eller som praktikant eller lärling, eller inom ett mera tillfälligt verksamhetsområde.

Den andra gruppen avser elever som räknar med fortsatt utbildning och som sålunda genomgår den pågående kursen antingen som en etapp i en komplex yrkesutbildning eller för att meritera sig för inträde vid någon annan skola.

Som särskilt svarsalternativ ingick även att eleverna skulle fullgöra sin första värnpliktstjänstgöring.

I de fall eleverna angav att de avsåg att söka till annan kurs inom yrkesskolan, skulle även anges inom vilket utbildningsområde denna fortsatta utbildning beräknades komma att ske. På motsvarande sätt efterfrågas vilken utbildning de elever avser genomgå som angett att de skall söka till annan skola eller utbildning än yrkesskola.

2.2.6. Ytterligare uppgifter av värde för undersökningen

Vid uppgörandet av frågeformuläret övervägdes inhämtandet av ytterligare uppgifter, bl. a. beträffande elevernas betyg från tidigare utbildning samt elevernas uppfattning om den nuvarande yrkesskolans innehåll och utformning. Av olika skäl har emellertid dessa frågor utelämnats.

Som mått på elevernas tidigare skolprestationer har i andra undersökningar utnyttjats betygen. I de fall en skola rekryteras av elever med enhetliga förkunskaper

och i samma ålder torde så vara möjligt. Yrkesskolelevera har emellertid synnerligen varierande skolmässiga förkunskaper varför mycket stora svårigheter skulle uppstå vid försök att jämställa betygsmeriter. Eftersom elevernas ålder varierar kraftigt, ca 10 procent är minst 21 år, har olika lång tid förflutit sedan betygen avgavs och sedan eleverna gick i skola, varför värdet av betygsmeriterna varierar.

Även praktiska skäl talade mot inhämtande av betygsuppgifter.

Härnqvist—Grahm har undersökt elevernas inställning till olika skolämnen. I frågeformulären för realskolematerialet och för grenvalsmaterialet efterfrågades hur mycket eleverna skulle vilja läsa av olika ämnen i skolan. En likartad frågeställning är avsevärt svårare att besvara för yrkesskolelever. Inte ens en förenklad frågeställning, nämligen önskemål om större eller mindre andel teoretiska ämnen än som finns i den kurs eleverna genomgick vid undersökningstillfället, har kunat belysas. Orsaken är främst att de olika skolornas kursplaner varierar, varför basen för elevernas omdömen, andelen teoretiska ämnen i den kurs, de genomgår, skulle bli mycket olika.

2.3 Urvalet för undersökningen

Tidpunkten för undersökningen.

Som tidigare har påpekats rekryteras yrkesskolorna av elever med mycket varierande tidigare utbildning. Intagning av elever sker vid olika tidpunkt under året. Elevernas ålder varierar också, varför olika lång tid förflutit från det att eleverna lämnade sin tidigare skola och till dess att de vunnit inträde i yrkesskola.

Någon utfrågning av en viss population med såväl sökande som ej sökande till yrkesskola kunde således inte genomföras i likhet med Härnqvist-Grahms undersökning bland realskolelever. Dessa författare mötte för övrigt samma problem då det gällde merkantilt och tekniskt gymnasium.

Utfrågningen måste därför gälla antingen elever i pågående yrkesutbildning eller sådana med redan avslutad. Det senare alternativet skulle inneburit betydande praktiska svårigheter. Därtill kommer att de efterfrågade uppgifterna avser även förhållanden före påbörjad utbildning, bl. a. skäl att välja yrkesutbildning. Uppgifterna om de yrkesskolutbildades framtida verksamhet skulle sannolikt blivit mera med de verkliga förhållandena överensstämmande, om det senare alternativet valts. Å andra sidan visar bl. a. Neymark i »Selektiv rörlighet» att byte av yrke sker i mycket betydande omfattning. Det har också bedömts vara av intresse att belysa hur eleverna under pågående utbildning bedömer sin framtid vad beträffar valet mellan fortsatt utbildning och utträde på arbetsmarknaden.

Med hänsyn till de efterfrågade uppgifternas karaktär valdes en tidpunkt för undersökningen, som skulle medge en bedömning från elevernas sida av förhållanden såväl före påbörjad utbildning som konsekvenser av utbildningen. Enkäten geomfördes i början av april månad.

Undersökningen har, till följd av det stora antalet observerade fakta, kunnat om-

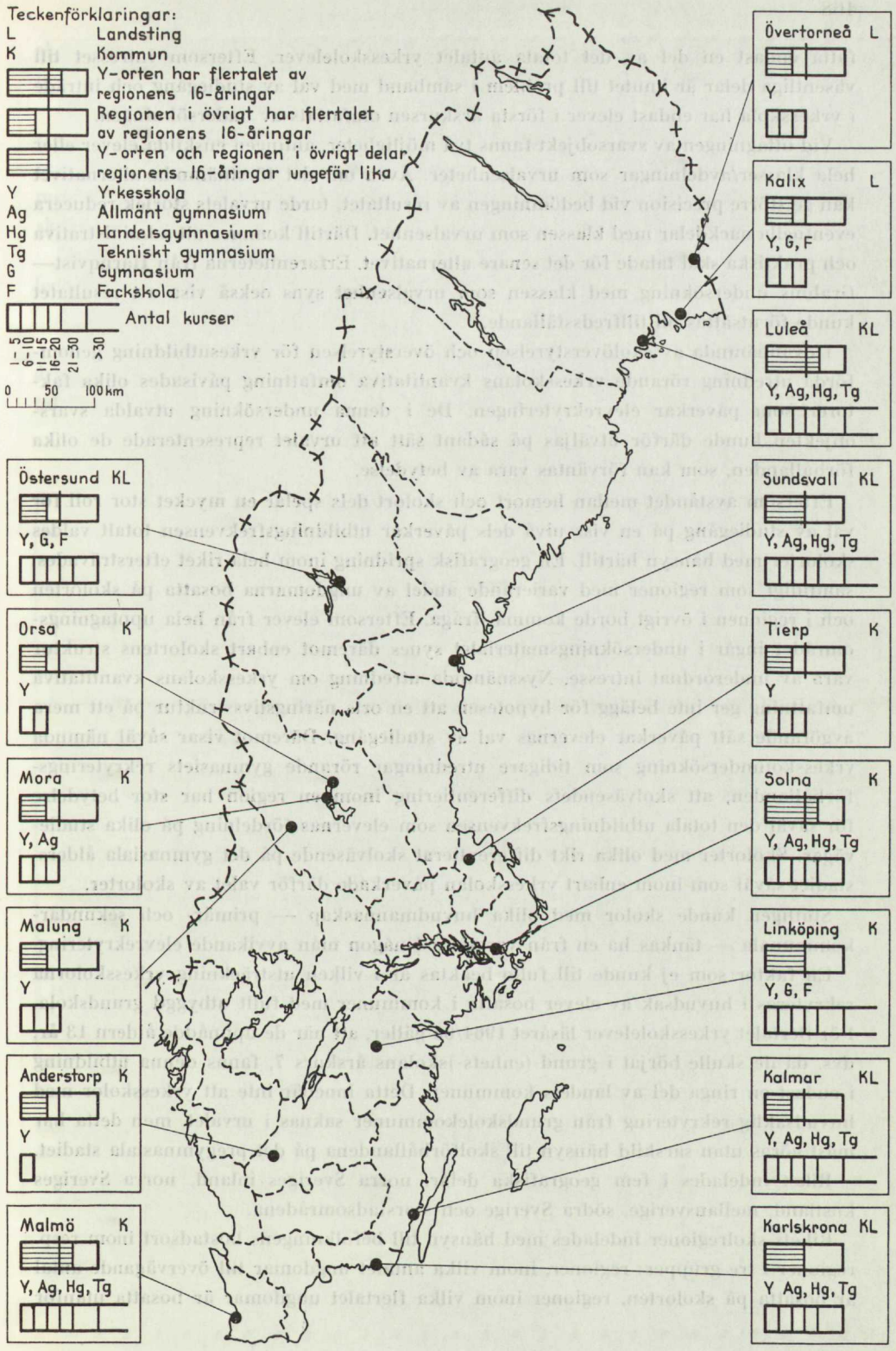
Teckenförklaringar:
L Landsting
K Kommun
Y-orten har flertalet av regionens 16-åringar
Regionen i övrigt har flertalet av regionens 16-åringar
Y-orten och regionen i övrigt delar regionens 16-åringar ungefär lika
Y Yrkesskola
Ag Allmänt gymnasium
Hg Handelsgymnasium
Tg Tekniskt gymnasium
G Gymnasium
F Fackskola
Antal kurser
1–5
6–10
11–15
16–20
21–30
>30
0 50 100 km
Övertorneå L
Y
Kalix L
Y, G, F
Luleå KL
Y, Ag, Hg, Tg
Östersund KL
Y, G, F
Sundsvall KL
Y, Ag, Hg, Tg
Orsa K
Y
Tierp K
Y
Mora K
Y, Ag
Solna K
Y, Ag, Hg, Tg
Malung K
Y
Linköping K
Y, G, F
Anderstorp K
Y
Kalmar KL
Y, Ag, Hg, Tg
Malmö K
Y, Ag, Hg, Tg
Karlskrona KL
Y Ag, Hg, Tg

fatta endast en del av det totala antalet yrkesskolelever. Eftersom intresset till väsentliga delar är knutet till problem i samband med val av studiegång och inträde i yrkesskola har endast elever i första årskursen omfattats av undersökningen.

Vid uttagningen av svarsobjekt fanns två möjligheter, antingen enskilda elever eller hela klasser/avdelningar som urvalsenheter. Även om det förstnämnda alternativet kan ge större precision vid bedömningen av resultatet, torde urvalets storlek reducera eventuella nackdelar med klassen som urvalsenhet. Därtill kommer att administrativa och praktiska skäl talade för det senare alternativet. Erfarenheterna från Härnqvist—Grahms undersökning med klassen som urvalsenhet syns också visa att resultatet kunde förutsättas bli tillfredsställande.

I ovannämnda av skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning genomförda utredning rörande yrkesskolans kvantitativa omfattning påvisades olika faktorer som påverkar elevrekryteringen. De i denna undersökning utvalda svarsobjekten kunde därför utväljas på sådant sätt att urvalet representerade de olika förhållanden, som kan förväntas vara av betydelse.

Eftersom avståndet mellan hemort och skolort dels spelar en mycket stor roll för val av studiegång på en viss nivå dels påverkar utbildningsfrekvensen totalt valdes skolorter med hänsyn härtill. En geografisk spridning inom hela riket eftersträvades, samtidigt som regioner med varierande andel av ungdomarna bosatta på skolorten och i regionen i övrigt borde komma ifråga. Eftersom elever från hela upptagningsområdet ingår i undersökningsmaterialet synes däremot enbart skolortens struktur vara av underordnat intresse. Nyssnämnda utredning om yrkesskolans kvantitativa omfattning ger inte belägg för hypotesen att en orts näringslivsstruktur på ett mera avgörande sätt påverkar elevernas val av studiegång. Däremot visar såväl nämnda yrkesskolundersökning som tidigare utredningar rörande gymnasiets rekryteringsförhållanden, att skolväsendets differentiering inom en region har stor betydelse för såväl den totala utbildningsfrekvensen som elevernas fördelning på olika studievägar. Skolorter med olika rikt differentierat skolväsende på det gymnasiala åldersstadiet såväl som inom enbart yrkesskolan påverkade därför valet av skolorter.

Slutligen kunde skolor med olika huvudmannaskap — primär- och sekundärkommunala — tänkas ha en från varandra i någon mån avvikande elevrekrytering.

En faktor som ej kunde till fullo beaktas är i vilken utsträckning yrkesskolorna rekryteras i huvudsak av elever bosatta i kommuner med fullt utbyggd grundskola. För flertalet yrkesskolelever läsåret 1964/65 gäller, att när de uppnådde åldern 13 år, dvs. då de skulle börjat i grund-(enhets-)skolans årskurs 7, fanns denna utbildning i endast en ringa del av landets kommuner. Detta innebär inte att yrkesskolor med huvudsaklig rekrytering från grundskolekommuner saknas i urvalet, men detta har måst göras utan särskild hänsyn till skolförhållandena på det pregymnasiala stadiet.

Riket indelades i fem geografiska delar, norra Sveriges inland, norra Sveriges kustland, mellansverige, södra Sverige och storstadsområdena.

Rikets skolregioner indelades med hänsyn till befolkningens bostadsort inom resp. regioner i tre grupper: regioner, inom vilka antalet ungdomar till övervägande antal är bosatta på skolorten, regioner inom vilka flertalet ungdomar är bosatta utanför

skolorten, samt regioner, inom vilka ungdomarna fördelar sig lika mellan skolorten och regionens övriga delar.

Skolväsendets differentiering inom de olika regionerna har lett till följande gruppering av skolregionerna, nämligen regioner med yrkesskola jämte allmänt gymnasium, regioner med yrkesskola jämte allmänt, merkantilt och tekniskt gymnasium, regioner med yrkesskola jämte gymnasium och fackskola samt regioner med orter med yrkesskola men utan annan gymnasial utbildning.

Skolregionernas olika differentiering inom yrkesutbildningssektorn har mätts med ledning av antalet olika slags yrkeskurser vid skolan.

Slutligen har skolorna fördelats efter huvudmannaskap.

I tabell 1 redovisas de skolor, vilka berörs av undersökningen, antalet elever i årskurs 1 vilka tillställts frågeformulär, samt antalet ifyllda blanketter i absoluta tal och i procent av antalet elever i årskurs 1 vid undersökningstillfället (april 1965).

Tab. 1. Förteckning över i undersökningen deltagande skolor.

Skola	Geogr. läge	Andel 16-år. på skolorten	Skolväs. differ.	Huvudmannaskap	Antal yrkeskurser	Antal elever Åk 1 (apr)	Ifyllda blanketter	
							Abs	%
Solna	5	1	2	K	7	282	237	84
Tierp	3	2	4	K	5	113	107	95
Linköping	3	3	3	K	8	485	443	95
Anderstorp	4	2	4	K	3	90	89	99
Kalmar ysk	4	2	2	K	7	270	230	85
» handelsinst	4	2	2	K	7	95	82	86
» läns lts ysk	4	2	2	L	1	20	17	85
Karlskrona	4	3	2	K	4	197	165	85
» cvsk	4	3	2	L	6	203	176	87
Malmö	5	1	2	K	8	891	804	90
Malung	1	2	4	K	5	123	104	85
Orsa	1	2	4	K	4	65	56	86
Mora	1	2	1	K	5	187	179	96
Sundsvall	2	3	2	K	5	182	163	90
» cvsk	2	3	2	L	6	144	136	94
Östersund	1	2	3	K	5	169	135	80
» cvsk	1	2	3	L	5	123	109	89
Nederkalix cvsk	1	2	3	L	5	173	162	94
Luleå	2	1	2	K	6	225	209	92
Borgnäset cvsk	2	1	2	L	5	122	111	90
Övertorneå cvsk	1	2	4	L	5	93	78	84
						4.252	3.792	92,3

Förklaringar:

Geogr. läge: 1. Norra Sveriges inland, 2. d:o kustland, 3. Mellansverige, 4. Södra Sverige, 5. Storstadsområden.

Andel 16-åringar bosatta på skolorten: 1. Flertalet bor på y-orten, 2. Flertalet bor utanför y-orten, 3. Antalet är jämt fördelat.

Skolväsendets differentiering: 1. Ysk+Ag, 2. Ysk+Ag, Hg, Tg, 3. Ysk+G+Fsk, 4. Ysk.

Huvudmannaskap: K=primärkommunal, L=landstingskommunal.

Antal olika slags kurser: 1. en kurs, 2. högst 3, 3. högst 5, 4. högst 10, 5. högst 15, 6. högst 20, 7. högst 30, 8. > 30 kurser.

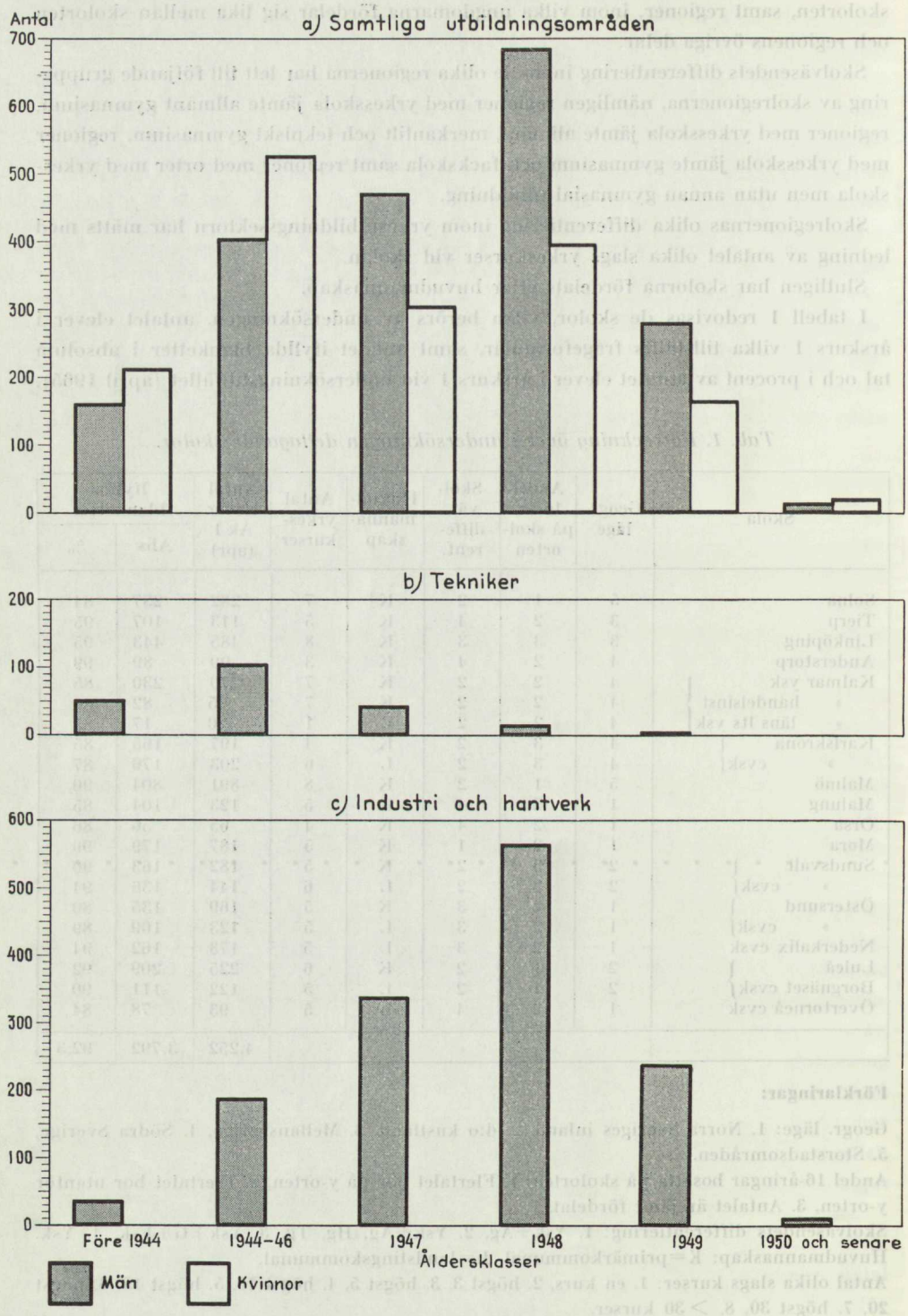
Antal
a/ Samtliga utbildningsområden
700
600
500
400
300
200
100
0
b/ Tekniker
200
100
0
c/ Industri och hantverk
600
500
400
300
200
100
0
Före 1944
1944–46
1947
1948
1949
1950 och senare
Åldersklasser
Män
Kvinnor

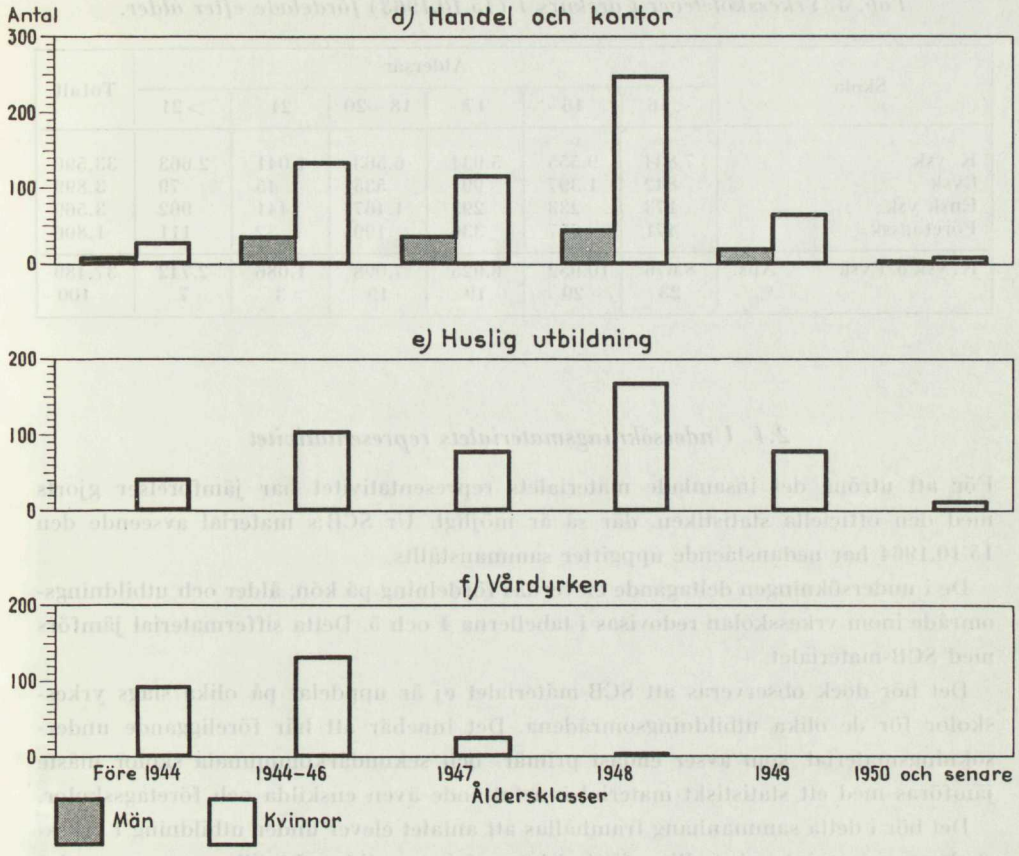

Fig. 2. Åldersfördelningar inom olika utbildningområdens intagningsavdelningar. Män och kvinnor i materialet.

Tab. 2. Antal elever i yrkesskolor under skolöverstyrelsens överinseende.

År	Årskurs	Elever i heltidskurser om minst 5 mån. längd							
		Tekn.	IH	HK	Hu	Vå	Övr	Totalt	därav Kv
1944	samtl.	—	—	—	—	—	—	9.454	—
1954	»	—	—	—	—	—	—	17.593	—
1960	»	4.070	26.067	11.092	5.651	1.356	1.190	49.426	17.140
1964	»	8.037	34.248	15.193	8.818	2.699	2.367	71.362	26.366
1964	1	4.129	16.927	12.623	8.359	2.662	2.094	46.794	22.743

Tab. 3. Yrkesskolelever i årskurs 1 (15.10.1963) fördelade efter ålder.

Skola		Åldersår						Totalt
		<16	16	17	18—20	21	>21	
K. ysk		7.834	9.555	5.934	6.563	1.041	2.663	33.590
Cvsk		842	1.397	991	535	45	79	3.899
Ensk ysk		173	233	293	1.467	441	962	3.569
Företagssk.		471	657	336	199	32	111	1.806
K. ysk o. Cvsk	Abs.	8.676	10.952	6.925	7.098	1.086	2.742	37.489
	%	23	29	19	19	3	7	100

2.4 Undersökningsmaterialets representativitet

För att utröna det insamlade materialets representativitet har jämförelser gjorts med den officiella statistiken, där så är möjligt. Ur SCB:s material avseende den 15.10.1964 har nedanstående uppgifter sammanställts.

De i undersökningen deltagande elevernas fördelning på kön, ålder och utbildningsområde inom yrkesskolan redovisas i tabellerna 4 och 5. Detta siffermaterial jämförs med SCB-materialet.

Det bör dock observeras att SCB-materialet ej är uppdelat på olika slags yrkesskolor för de olika utbildningsområdena. Det innebär att här föreliggande undersökningsmaterial, som avser endast primär- och sekundärkommunala skolor måste jämföras med ett statistiskt material innefattande även enskilda och företagsskolor.

Det bör i detta sammanhang framhållas att antalet elever under utbildning i yrkesskola uppvisar inte obetydliga förändringar från en tidpunkt till en annan under ett läsår. Det i föreliggande undersökning bearbetade materialet från april 1965 är därför inte helt jämförbart med de av SCB redovisade uppgifterna avseende 15 oktober 1964.

Den officiella statistiken visar att åldersfördelningen är olika mellan eleverna i å ena sidan de kommunala yrkesskolorna och å den andra enskilda och företagsskolor. I de förra är medianåldern i årskurs 1 sålunda 16,9 år och i de senare 18,9 år. SCB-materialet möjliggör ej motsvarande jämförelser beträffande elevernas fördelning på olika utbildningsområden eller efter kön, men det kan förutsättas, att även i dessa avseenden vissa olikheter föreligger.

Undersökningsmaterialet (U) och det av SCB för samtliga yrkesskolor redovisade materialet överensstämmer i stort sett. Vissa differenser kan dock noteras. Urvalsmaterialet innehåller ett förhållandevis större antal elever inom industri och hantverk. Detta synes bero på att urvalet omfattar relativt sett fler klasser vid centrala verkstadsskolor, vid vilka kurser inom detta utbildningsområde dominerar. Orsaken till att de centrala verkstadsskolorna ingår i undersökningen i denna omfattning är föranledd av dels att en jämförelse mellan skolor med olika huvudmän eftersträvades, dels att i de fall olika yrkesskolor finns inom en region, såväl den primär-

Tab. 4. Elevernas ålder inom de olika utbildningsområdena.
%-fördelningar efter ålder inom resp. utbildningsområden. Män, kvinnor — samtliga.

Utbildningsområde	M						Kv.						M+Kv.					
	Åldersår					Sa	Åldersår					Sa	Åldersår					Sa
	≦15	16	17	18—20	21≧		≦15	16	17	18—20	21≧		≦15	16	17	18—20	21≧	
Te	1	6,5	20	49	23,5	100	1	10	24	54,5	10,5	100	1	8	21,5	51	18,5	100
IH	18,5	41	24,5	13,5	2,5	100	8	25,5	21,5	30	15	100	16,5	39	24	16	4,5	100
HK	15	30,5	25	24	5,5	100	12,5	41,5	19,5	22	4,5	100	13	39	20,5	22,5	5	100
Hu	15	41	27,5	13,5	3	100	18,5	35	16	22	8,5	100	18	36	17,5	20,5	8	100
Vå	—	—	—	—	—	—	0	1	10	52,5	36,5	100	0	1	10	52,5	36,5	100
Sa	(18,5)	(33,5)	(18,5)	(22)	(7,5)	(100)	—	—	—	—	—	—	18,5	33,5	18,5	22	7,5	100
Öv	1,5	11,5	16,5	34,5	36	100	—	—	—	(100)	—	(100)	1,5	11,5	16	36	35	100
Samtl.	14,5	34	23,5	20	8	100	10,5	29	17,5	30,5	12,5	100	13	31,5	20,5	25	10	100

Tab. 5. Eleverna i olika åldersklasser fördelade på utbildningsområden.
%-fördelningar åldersklassvis mellan resp. utbildningsområden.
Män, kvinnor, samtliga.

Te	0,5	2	9	26	23,5	10,5	0,5	3	11	14,5	10,5	8	0,5	2,5	10	19,5	18,5	9,5
IH	85,5	83	72	46,5	22,5	68,5	11	12,5	17	14	17	14	58	53,5	50,5	28	19,5	43,5
HK	7	6,5	8	9	5	7,5	41	50,5	38	25,5	13	35	19,5	25	20	18,5	9,5	20
Hu	3,5	4,5	4	2,5	1	3,6	47,5	33,5	25,5	20	19,5	28	20	16,5	12,5	12,5	11,5	15
Vå	—	—	—	—	—	—	—	0,5	8	25	43,5	14,5	—	0	3	14	24,5	7
Sa	2	1	1	1,5	1	1,5	—	—	—	—	—	—	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5
Öv	1	3	6	14,5	39	8,5	—	—	—	1	—	0	0,5	1,5	3,5	7	16,5	4,5
Samtl.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tab. 6. Elever fördelade på kön efter utbildningsområden i undersökningsmaterialet och i SCB:s material.

Utbildnings-område	Andel elever		Andel manliga elever	
	U	SCB	U	SCB
Te	9,5	9	60	85,5
IH	43,5	36	85	90,5
HK	20	27	20	24
Hu	15	18	13	6,5
Vå	7	5,5	—	1,5
Sa	0,5	0,5	100	99,5
Öv	4,5	4	98	71
Totalt	100	100	54	51

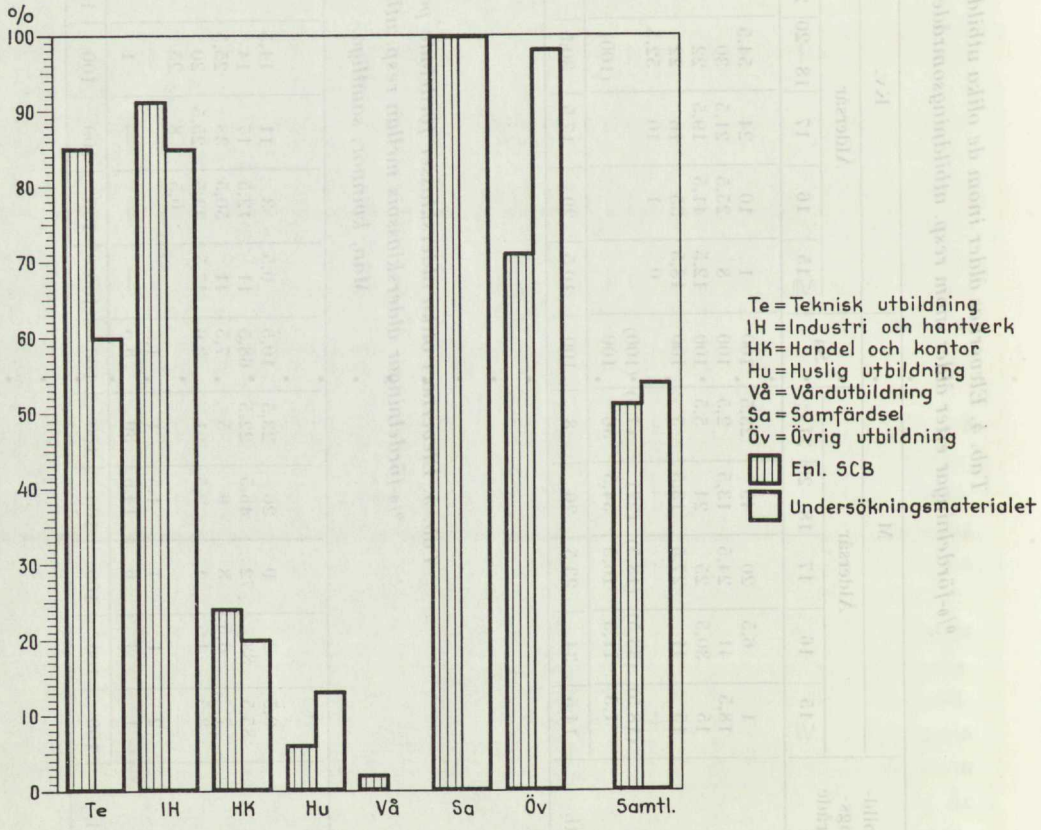

Fig. 3. Andelar manliga elever inom olika utbildningsområdens intagsavdelningar enligt SCB samt andelar manliga elever inom det undersökta materialet.

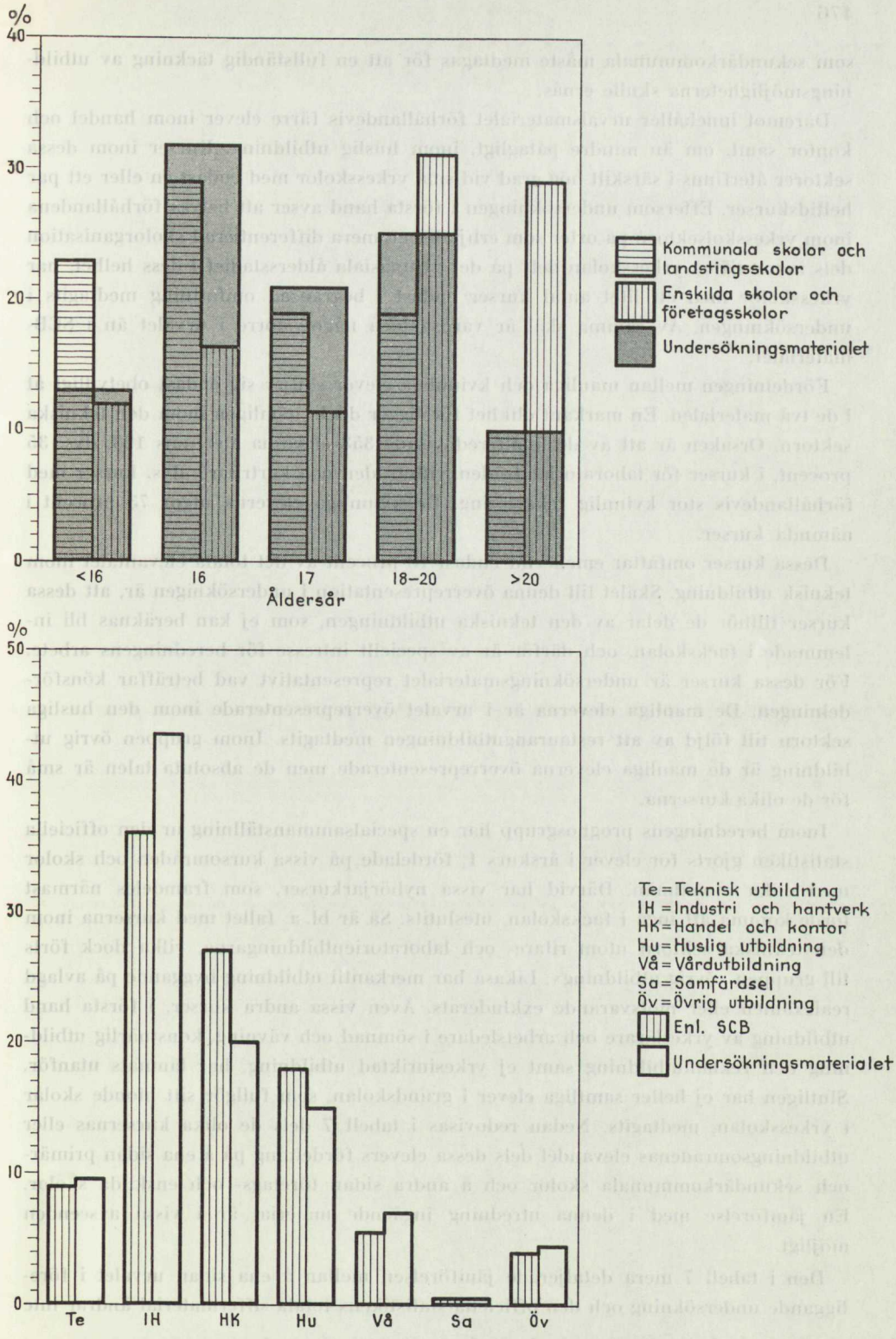

Fig. 4. Elever i vissa yrkesskolformer (enl. SCB) samt eleverna i undersökningsmaterialet %-fördelade efter åldersår. M + kv.

som sekundärkommunala måste medtagas för att en fullständig täckning av utbildningsmöjligheterna skulle ernås.

Däremot innehåller urvalsmaterialet förhållandevis färre elever inom handel och kontor samt, om än mindre påtagligt, inom huslig utbildning. Kurser inom dessa sektorer återfinns i särskilt hög grad vid små yrkesskolor med endast en eller ett par heltidskurser. Eftersom undersökningen i första hand avser att belysa förhållandena inom yrkesskolsektorn på orter som erbjuder en mera differentierad skolorganisation dels inom själva yrkesskolan dels på det gymnasiala åldersstadiet i dess helhet, har yrkesskolor med ett litet antal kurser endast i begränsad omfattning medtagits i undersökningen. Av samma skäl är vårdsektorn något större i urvalet än i SCB-materialet.

Fördelningen mellan manliga och kvinnliga elever skiljer sig endast obetydligt åt i de två materialen. En markant olikhet föreligger dock, nämligen inom den tekniska sektorn. Orsaken är att av de totalt redovisade 353 eleverna återfinns 123, dvs. 35 procent, i kurser för laboratoriebiträden, ritbiträden och kartritare, dvs. kurser med förhållandevis stor kvinnlig rekrytering. De kvinnliga eleverna utgör 73 procent i nämnda kurser.

Dessa kurser omfattar emellertid endast 18 procent av det totala elevantalet inom teknisk utbildning. Skälet till denna överrepresentation i undersöknigen är, att dessa kurser tillhör de delar av den tekniska utbildningen, som ej kan beräknas bli inlemmade i fackskolan, och därför är av speciellt intresse för beredningens arbete. För dessa kurser är undersökningsmaterialet representativt vad beträffar könsfördelningen. De manliga eleverna är i urvalet överrepresenterade inom den husliga sektorn till följd av att restaurangutbildningen medtagits. Inom gruppen övrig utbildning är de manliga eleverna överrepresenterade men de absoluta talen är små för de olika kurserna.

Inom beredningens prognosgrupp har en specialsammanställning ur den officiella statistiken gjorts för elever i årskurs 1, fördelade på vissa kursområden och skolor med olika huvudmän. Därvid har vissa nybörjarkurser, som framdeles närmast torde komma att ingå i fackskolan, uteslutits. Så är bl. a. fallet med kurserna inom den tekniska sektorn utom ritare- och laboratorieutbildningarna, vilka dock förts till gruppen »övrig utbildning». Likaså har merkantil utbildning byggande på avlagd realexamen eller motsvarande exkluderats. Även vissa andra kurser, i första hand utbildning av yrkeslärare och arbetsledare i sömnad och vävning, konstnärlig utbildning och reklamutbildning samt ej yrkesinriktad utbildning, har lämnats utanför. Slutligen har ej heller samtliga elever i grundskolan, som fullgör sitt nionde skolår i yrkesskolan, medtagits. Nedan redovisas i tabell 7 dels de olika kursernas eller utbildningsområdenas elevandel dels dessa elevers fördelning på å ena sidan primär- och sekundärkommunala skolor och å andra sidan företags- och enskilda skolor. En jämförelse med i denna utredning ingående material är i vissa avseenden möjligt.

Den i tabell 7 mera detaljerade jämförelsen mellan å ena sidan urvalet i föreliggande undersökning och den officiella statistikens totala siffermaterial ändrar inte

Tab. 7. Yrkesskolelevernas fördelning på vissa kursgrupper och utbildningsområden.

Skola	Utbildn. i nom industri och hantverk										Handel o. kontors arb.	Hus-ligt arb.	Vård arb.	Samf. Sjö-trans-port	Övr.	Totalt
	Metall-arb.	Elek-troarb.	Trä-arb.	Byggn. o. an-läggn.-arb.	Ke-misk sektor	Gra-fiskt arb.	Textil-sömnad m m arb.	Livs-medels-arb.	Övr. ind. o. hant-verks-arb.	Sa						
Komm. o. ltgs-komm.sk.	85	91	93	99	93	48	90	100	93	89	93	96	90	94	97	91,5
Ensk. o. före-tagsskolor	15	9	7	1	7	52	10	( )	7	11	7	4	10	6	3	8,5
Komm. o. ltgs-komm.sk.	20,5	6	1,5	9,5	0,5	0,5	3,5	0,5	1,5	44	20,5	24	8	0,5	3	100
Undersökn.-* mat.	19,5	8,5	1,5	11	[1]	[1]	4,5	[1]	4	49	14,5	17	8	1	11,5	100

* I undersökningsmaterialet ingår dessutom elever inom handel och kontor, byggande på realexamen samt ett mindre antal elever i teknisk skola förutom ritare- och laboratorieutbildning.
[1] Kan ej anges.

vad ovan anförts i anslutning till tabell 2. Urvalets representativitet är tillfredsställande även för enskilda kursområden.

Medianåldern för elever i årskurs 1 i kommunala och landstingsskolor var enligt SCB:s undersökning år 1963 knappa 17 år. I urvalet är medianåldern 17,25 år. Den väsentligaste skillnaden gäller de yngsta eleverna, 14—15-åringarna. I SCB-materialet utgör de hela 23 procent, medan andelen i urvalet är 13 procent.

Det bör uppmärksammas, att yrkesskolan rekryteras av elever med mycket skiftande förutbildning. Som kommer att påvisas nedan, har majoriteten endast genomgått obligatorisk skola. Denna har tidigare varit 7-årig, men är nu i snabbt ökande omfattning antingen 8-årig (folkskola) eller 9-årig (grundskola, folkskola), varför åldern vid inträde i yrkesskola successivt torde ha höjts.

3. Undersökningsmaterialet

Som framgått av ovanstående redovisning av det inhämtade materialet genomgick de tillfrågade eleverna utbildning inom yrkesskolan vid undersökningstillfället. Materialet har bearbetats på sådant sätt att en bild skall erhållas dels av eleverna vid undersökningstillfället (nuläget), dels deras tidigare situation, egen tidigare utbildning och sociala bakgrund, och dels deras framtidsplaner.

Svårigheterna att erhålla en nyanserad bild är uppenbara. Både av praktiska, tidsmässiga och ekonomiska skäl har det varit nödvändigt att utvälja ett fåtal komponenter.

Nuläget beskrivs med hjälp av uppgifter om ålder, kön och nuvarande utbildning. Elevernas tidigare verksamhet beskrivs med ledning av tidigare utbildning, i förekommande fall med uppgift om tidpunkten för dennas avslutning. Den sociala bakgrunden belyses med utgångspunkt från målsmans utbildning och yrke. Elevernas framtidsplaner redovisas med utgångspunkt från lämnade uppgifter.

Mot bakgrunden av dessa faktorer kommer nedan att belysas de huvudfrågor som uppställdes för utredningen, nämligen vem går i yrkesskola, hur stor andel av en årskull går i yrkesskola och hur rekryteras yrkesskolan.

Av tekniska skäl har det inte varit möjligt att under den tid som stått till förfogande genomföra alla önskade tabellkörningar. Detta innebär att de analyser som göres, ej kan ske mot bakgrunden av samtliga ovan redovisade faktorer. Ett urval har måst ske varvid på förhand måst antas, vilka bakgrundsfaktorer som i det ena eller andra fallet kan vara av störst värde. Genomgående redovisas nuvarande utbildningsområde samt könsfördelningen. I de fall den sociala bakgrunden belysts har detta i första hand skett med utgångspunkt från målsmans utbildning.

Skulle samtliga bakgrundsfaktorer redovisats för nedan beskrivna 15 analyserade problemkomplex, skulle 131 bearbetningar varit nödvändiga. Dessa har begränsats till 42, vartill kommer ytterligare 2, som ger en mera allmän bakgrundsbelysning.

3.1 Yrkesskolelevernas ålder och kön

Elevernas medianålder är 17,3 år, något lägre för manliga elever, inom samtliga utbildningsområden. Uppdelas eleverna efter utbildning erhålles en mer differentierad åldersstruktur.

Tab. 8. Elevernas medianålder inom olika utbildningsområden.

	Kön	Utbildningsområde							Samtl
		Te	IH	HK	Hu	Vå	Sa	Övr	
Medianålder	M	19,4	16,7	17,2	16,7	—	16,9	19,7	17,1
»	Kv	18,8	17,8	16,9	16,8	20,2	—	(19)	17,4
»	M+Kv	19,2	16,8	16,9	16,8	20,2	16,9	19,7	17,3

Yngst är de manliga eleverna inom industri och hantverk och de kvinnliga i huslig utbildning och inom handel och kontor. Äldst är eleverna inom den tekniska sektorn. Inom industri och hantverk är de kvinnliga eleverna genomsnittligt drygt ett år äldre än de manliga inom detta område, medan de manliga är äldre — drygt ett halvår — inom teknisk utbildning och — mindre än ett halvt år — inom handel och kontor.

I nedanstående tabell redovisas som jämförelse medianåldern inom gymnasiets årskurs 1.

Tab. 9. Elevernas medianålder på olika utbildningsvägar inom gymnasiet.

	Kön	Linje/gymnasium						
		A	L	R	Ag	Hg	Tg	Gy
Medianålder	M	17,2	17,2	16,9	17,1	17,3	18,3	17,2
»	Kv	16,9	16,9	16,8	16,9	17,4	18,6	16,9
»	M+Kv	17,0	17,0	16,9	16,9	17,3	18,3	17,1

Av tabellen framgår att eleverna är äldst inom den tekniska sektorn och därnäst inom den merkantila. Variationerna är dock mindre — 16,9 år i det allmänna gymnasiet och 18,8 för kvinnliga elever i det tekniska gymasiet — än inom yrkesskolan — 16,7 för manliga elever i industri och hantverk och 20,2 inom vårdsektorn.

Elevernas fördelning på olika utbildningsområden framgår av tabell 1. Manliga och kvinnliga elever fördelar sig dock olika.

Tab. 10. Eleverna inom olika utbildningsområden fördelade efter kön.

	Te	IH	HK	Hu	Vå	Sa	Övr.	Samtl.
M	15	64	12	2	—	0,5	6,5	100
Kv	2,5	7	43	34,5	11,5	—	1,5	100
M+Kv	9	36	27	18	5,5	0,5	4	100

Av de manliga eleverna går således nära 2/3 i kurser inom industri och hantverk. Särskilt de yngre manliga eleverna, hela 85 % av 15- och 16-åringarna, söker sig till industri och hantverk. Av de äldre — 18 år eller mer — återfinns 1/4 inom den tekniska sektorn. Som senare kommer att redovisas, har just de tekniska eleverna i betydande utsträckning tidigare genomgått annan yrkesskolkurs.

Av de kvinnliga eleverna genomgår nära 4/5 kurser inom handel och kontor samt inom det husliga området. I den yngsta åldersgruppen, t. o. m. 15 år, återfinns nära hälften inom den husliga sektorn, medan 16- och 17-åringarna är fler inom handel och kontor. Bland kvinnliga elever över 20 år dominerar — nära 45 % — kurser inom vårdyrkena, men 1/5 återfinns inom huslig utbildning. Inom dessa båda utbildningsområden förekommer en rad komplexa utbildningsvägar.

Könsfördelningen varierar sålunda kraftigt inom de olika utbildningssektorerna. Av nedanstående tablå över fördelningen inom gymnasiet framgår, att så är fallet även inom denna del av det gymnasiala skolväsendet.

Tab. 11. Elevernas fördelning efter kön på olika linjer och sektorer av gymnasiet.

Kön	Linje/gymnasium						
	A	L	R	S:a Ag	Hg	Tg	S:a G
M	38	22,5	67	49,5	45	93,5	56
Kv	62	77,5	33	50,5	55	6,5	44

Försöksverksamheten med fackskola visar även en mycket stark manlig övervikt på den tekniska linjen, och kvinnlig på den sociala, medan den kvinnliga övervikten på den ekonomiska är mindre markant.

Av eleverna i årskurs 1 är 35 % 18 år eller äldre — 28 % av de manliga och 43 av de kvinnliga. Dessa har till stor del haft förvärvsarbete eller praktikplats under längre eller kortare tid. Åtskilliga elever har även genomgått annan yrkesskolkurs tidigare. Som jämförelse kan nämnas att av eleverna i fackskolan läsåret 1963/64 enligt skolöverstyrelsens undersökning 1964 endast 1/10 ej sökte inträde direkt efter årskurs 9 i grundskolan eller realexamen och motsvarande.

Elevernas ålder är sålunda olika beroende på inom vilket utbildningsområde eleverna utbildar sig. Även mellan manliga och kvinnliga elever föreligger skillnader. Eftersom kursernas olika längd kan göra kurserna olika attraktiva för elever i olika åldrar har dessa förhållanden undersökts. De olika kurserna har fördelats på fem grupper, varvid kursens längd angetts till högst 1 läsår, mer än 1 men ej 2 läsår, 2 men ej 3 läsår, 3 men ej 4 läsår samt 4 läsår eller längre.

Tab. 12. Elevernas fördelning på kurser av olika längd.

Kön	Kurstidens längd				
	—1 år	1—2 år	2—3 år	3—4 år	4 år—
M	1,5	25	45,5	27	1
Kv	26,5	53	17	3,5	—
M+Kv	13	38	32,5	16	0,5

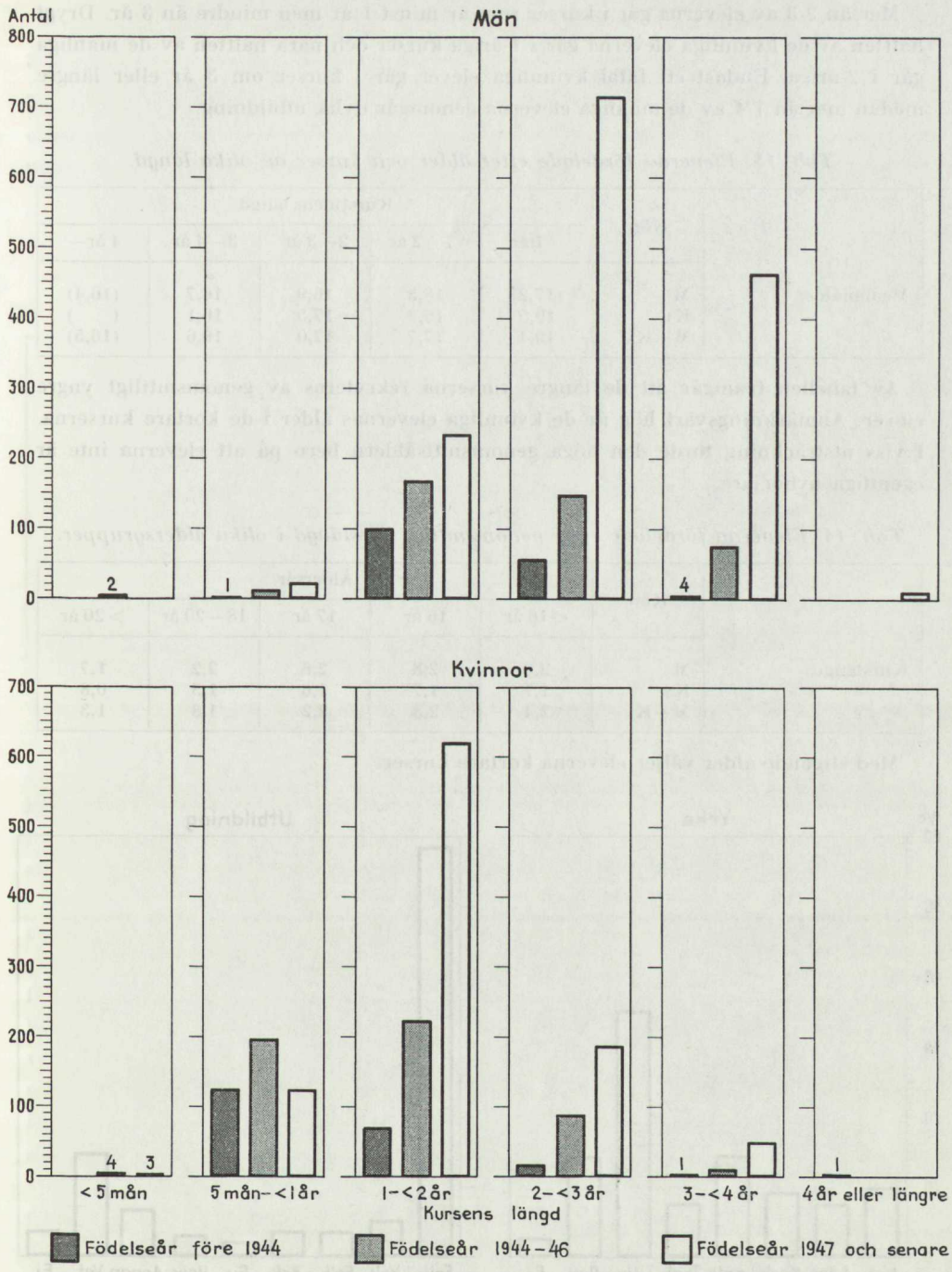

Fig. 5. Eleverna fördelade efter ålder och nuvarande kursens hela längd.

Mer än 2/3 av eleverna går i kurser som är minst 1 år men mindre än 3 år. Drygt hälften av de kvinnliga eleverna går i 1-åriga kurser och nära hälften av de manliga går i 2-åriga. Endast ett fåtal kvinnliga elever går i kurser om 3 år eller längre medan mer än 1/4 av de manliga eleverna genomgår dylik utbildning.

Tab. 13. Eleverna fördelade efter ålder och kurser av olika längd.

	Kön	Kurstidens längd				
		—1 år	1—2 år	2—3 år	3—4 år	4 år—
Medianålder	M	(17,2)	18,3	16,9	16,7	(16,4)
»	Kv	19,5	16,9	17,5	16,1	( )
»	M+Kv	19,4	17,7	17,0	16,6	(16,5)

Av tabellen framgår att de längre kurserna rekryteras av genomsnittligt yngre elever. Anmärkningsvärt hög är de kvinnliga elevernas ålder i de kortare kurserna. I viss utsträckning torde den höga genomsnittsåldern bero på att eleverna inte är egentliga nybörjare.

Tab. 14. Eleverna fördelade efter genomsnittlig kurslängd i olika åldersgrupper.

	Kön	Åldersår				
		<16 år	16 år	17 år	18—20 år	>20 år
Kurslängd	M	2,8	2,8	2,6	2,2	1,7
»	Kv	1,7	1,7	1,6	1,3	0,8
»	M+Kv	2,4	2,3	2,2	1,8	1,3

Med stigande ålder väljer eleverna kortare kurser.

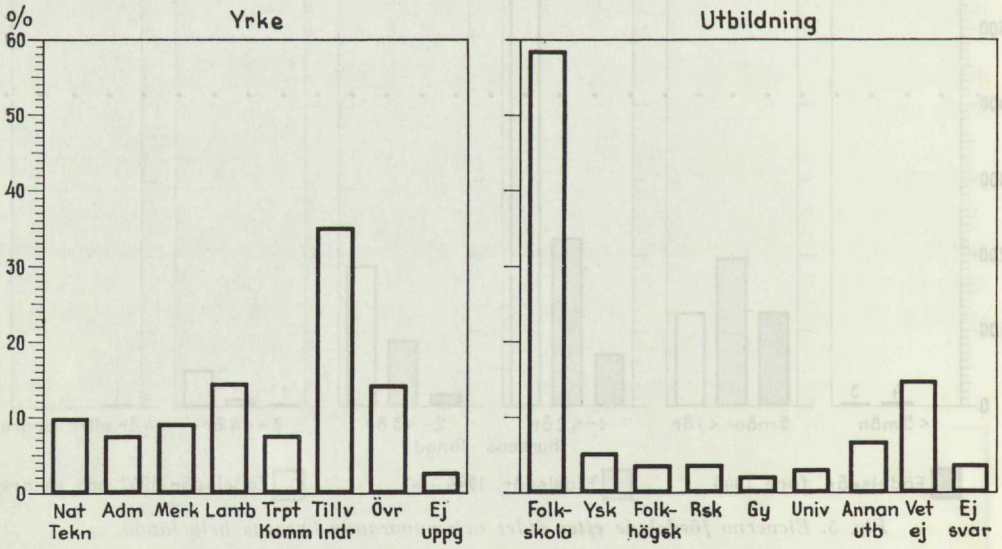

Fig. 6. Yrkesskoleleverna (U) fördelade efter målsmans yrke och utbildning. Staplarnas summa = 100 %.

3.2 Yrkesskolelevernas sociala bakgrund

3.2.1. Målsmans yrke

Elevernas sociala bakgrund har belysts med hjälp av uppgifter om målsmans yrke och utbildning. Folkräkningens yrkesklassificering har använts. I nedanstående tablå redovisas elevernas fördelning efter målsmans yrke.

Tab. 15. Eleverna fördelade efter målsmans yrke. Uppgift inom ( ) innebär små absoluta tal.

Elever	Målsmans yrke									
	Naturv. Tekn.	Adm.	Kameralt, kontor	Kommersiellt	Lantbruk, skog, fiske	Gruv, sten	Trp. kommunik.	Tillv. ind.	Övr. yrken	Ej uppgift
M	8,5	7	3	5	14	(0,5)	7,5	38	13,5	2,5
Kv	11	8	3	7	15,5	(0,5)	7,5	32	13	2,5
M+Kv	9,5	7,5	3	6	14,5	(0,5)	7,5	35	13,5	2,5
Samtl. yrkesvers. i riket	12,9	2,1	8,4	9,5	13,5	0,5	7,2	35,5	10,3	0,1

Av målsmännen återfinns den största gruppen inom tillverkningsindustrin. Andelen är något större bland manliga elevers målsmän (38 %) än bland kvinnligas (32 %). Därnäst största gruppen är inom jord- och skogsbruk sysselsatta (14,5 %), varefter följer sysselsatta inom naturvetenskapliga och tekniska yrken, 8,5 % för manliga elevers målsmän och 11 % för kvinnliga elevers målsmän.

I tabell 15 anges även samtliga yrkesverksamma i riket fördelade på olika yrken enligt 1960 års folkräkning. Dessa värden är inte helt jämförbara med uppgifterna om målsmans yrke i föreliggande undersökning. Med hänsyn till den olika åldersfördelningen inom olika yrkesgrupper, t. ex. den höga genomsnittsåldern bland inom lantbruket sysselsatta, torde elevernas målsmän åldersmässigt och därmed till yrkesverksamhetsgrad avvika från samtliga yrkesverksamma i riket. Uppgifterna om målsmans yrke avser dessutom endast en person, även om elevens båda föräldrar är yrkesverksamma. Rikssiffrorna avser såväl manliga som kvinnliga yrkesverksamma.

Fördelas eleverna efter utbildningsområden kan en del olikheter iakttagas. Det bör dock påpekas, att materialet för en del undergrupper är relativt litet och därför bör bedömas med försiktighet. Andelen målsmän sysselsatta inom tillverkningsindustrin dominerar bland elever inom samtliga utbildningsområden. Markant är inslaget inom industri- och hantverkssektorn, drygt 40 %. Lägst är denna målsmannagrupp inom den tekniska sektorn, drygt en fjärdedel.

Uppdelas eleverna efter kön finner man, att de manliga eleverna inom handel och kontor med målsmän sysselsatta inom tillverkningsindustrin är förhållandevis låg, endast drygt 20 %. För de kvinnliga eleverna föreligger ingen motsvarande markant skillnad, men kvinnliga elever inom industri och hantverk har endast till knappt 30 % målsmän inom denna yrkesgrupp. Motsvarande tal för manliga elever är 43 %.

Målsmän sysselsatta inom jord- och skogsbruk till manliga elever är relativt många inom industri och hantverk, drygt 15 %, och till kvinnliga elever inom vårdyrkena, mer än 20 %, huslig utbildning, drygt 15 %, industri och hantverk 15 % och inom handel och kontor samt teknisk utbildning nära 15 %.

Målsmän till elever inom teknisk utbildning är sysselsatta förhållandevis mest inom vetenskapliga och tekniska yrken, närmare 20 %, lika för manliga och kvinnliga elever.

Elever inom handel och kontor har målsmän sysselsatta, förutom inom tillverkningsindustrin, inom jord- och skogsbruk, 12 %, manliga elever dock färre än 10 %, inom administrativa yrken, för manliga elever närmare 20 % och för kvinnliga 10 %, merkantila yrken 15 %, fler bland de manliga än de kvinnliga eleverna, samt inom naturvetenskapliga och tekniska yrken, nära 15 % för manliga elever, drygt 10 % för kvinnliga elever.

3.2.2. Målsmans utbildning

Tab. 16. Eleverna fördelade efter målsmäns utbildning.

Elever	Målsmans utbildning								
	Folk-skola	Yrkes-skola	Folk-hög-skola	Real-skola	Gym-nasium	Univ.	Annan utbild-ning	Vet ej	Ej svar
M	61	5	3,5	3,5	2	2	6	14	2,5
Kv	56	5	4	4	2,5	3,5	6,5	14,5	4
M+Kv	58,5	5	3,5	3,5	2	3	6,5	14,5	3,5

Hela 14,5 % av eleverna har ej kunnat lämna uppgift om målsmans utbildning. Ytterligare 3,5 % har ej besvarat frågan.

Av målsmännen har den största gruppen enbart folkskola, nära 60 %. Andelen är något större bland manliga elevers målsmän (61 %) än bland kvinnligas (56 %). Om man bortser från de elever, som ej vet målsmans utbildning stiger gruppen målsmän med enbart folkskola till hela 70 %.

Elever, vars målsmän har folkskola, är relativt sett flest inom vårdyrkessektorn (65 %). Detta gäller de kvinnliga eleverna. Därnäst kommer huslig utbildning (58 %). Inom övriga utbildningsområden har drygt 50 % av de kvinnliga elevernas målsmän enbart folkskola.

Av de manliga eleverna, vars målsmän har folkskola, är det relativt flest inom

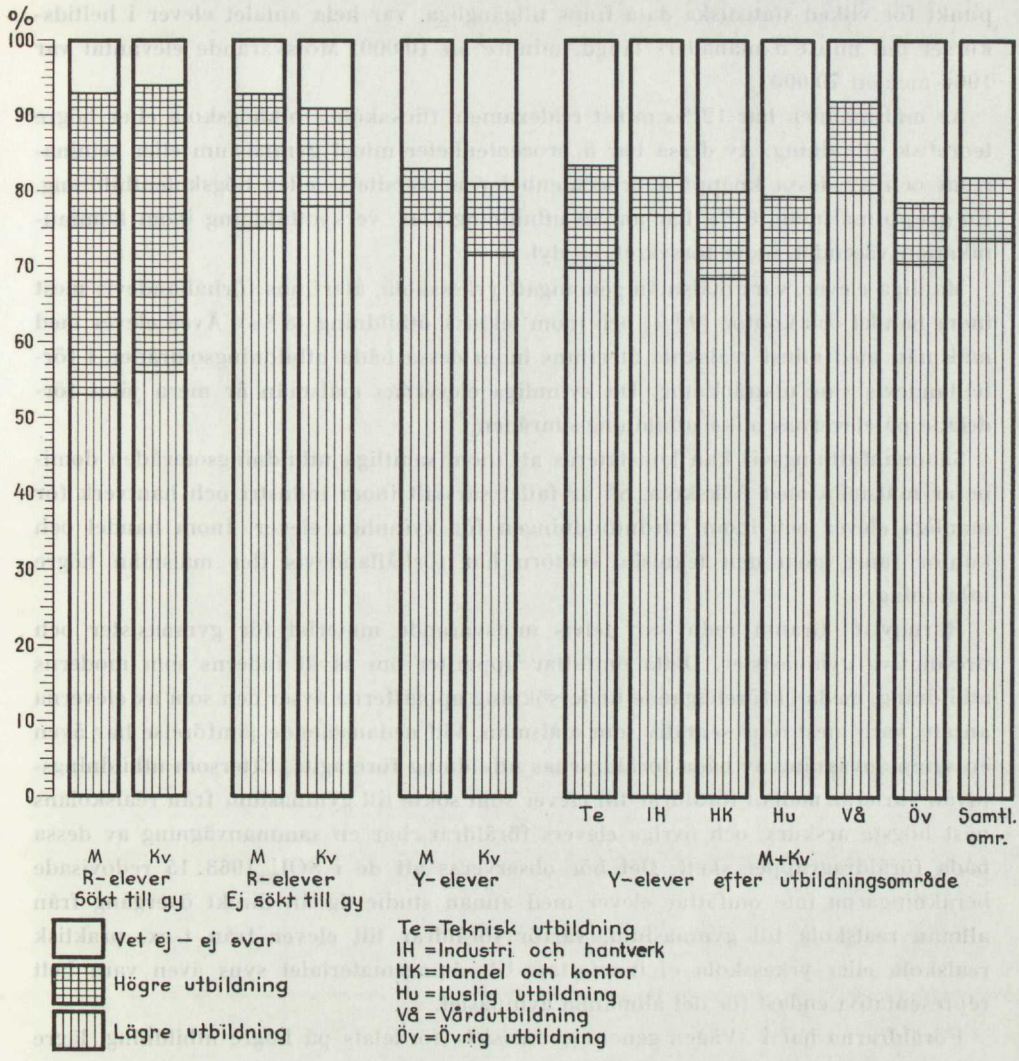

Fig. 7. Målsmans utbildning hos olika elevkategorier. Jämförelser.

industri och hantverk. 2/3 av dessa målsmän har enbart folkskola. Inom övriga utbildningsområden har drygt hälften av målsmännen folkskola med undantag för handel och kontor, inom vilken sektor knappt 40 % av målsmännen har denna utbildning mot 53 % för motsvarande kvinnliga elevers målsmän.

Endast 5 % av målsmännen har yrkesskolutbildning. Det bör dock observeras, att den skolmässiga yrkesutbildningen under 1930-talet och i början av 1940-talet, då de nuvarande yrkesskolelevernas målsmän normalt skulle ha kunnat erhålla dylik utbildning, hade en mycket ringa omfattning. Ännu i oktober 1944, den första tid-

punkt för vilken statistiska data finns tillgängliga, var hela antalet elever i heltidskurser om minst 5 månaders längd, mindre än 10.000. Motsvarande elevantal var 1964 mer än 70.000.

Av målsmännen har 12 % minst realexamen, flickskola, folkhögskola eller högre teoretisk utbildning. Av dessa har 5 procentenheter minst gymnasium eller seminarium och av dessa knappt 3 procentenheter universitets- eller högskoleutbildning. En grupp målsmän, 6 %, har annan utbildning t. ex. verksutbildning inom kommunikationsväsendet, inom försvaret, el. dyl.

Manliga elever, vars målsmän genomgått yrkesskola, återfinns förhållandevis mest inom handel och kontor (9 %) och inom teknisk utbildning (8 %). Även elever med målsmän med minst realskola återfinns inom dessa båda utbildningsområden i förhållandevis stor utsträckning. De kvinnliga elevernas målsmän är mera jämt fördelade på elevernas olika utbildningsområden.

Sammanfattningsvis kan konstateras att inom samtliga utbildningsområden dominerar målsmän med folkskola. Så är fallet särskilt inom industri och hantverk för manliga elever och inom vårdutbildningen för kvinnliga elever. Inom handel och kontor samt inom den tekniska sektorn har förhållandevis fler målsmän högre utbildning.

Härnqvist—Grahm redovisar delvis motsvarande material för gymnasister och presumtiva gymnasister. Detta omfattar uppgifter om såväl faderns som moderns utbildning, medan i föreliggande undersökning uppgifterna avser den som av eleverna ansetts vara mest representativ som målsman. Vid nedanstående jämförelse har även en sammanvägning av båda föräldrarnas utbildning företagits. Eftersom utbildningsnivån varierar mellan föräldrar till elever som sökte till gymnasium från realskolans näst högsta årskurs, och övriga elevers föräldrar, har en sammanvägning av dessa båda föräldragrupper skett. Det bör observeras att de i SOU 1963: 15 redovisade beräkningarna inte omfattar elever med annan studieväg än direkt övergång från allmän realskola till gymnasium, varför föräldrar till elever från t. ex. praktisk realskola eller yrkesskola ej innefattas. Utredningsmaterialet syns även vara helt representativt endast för det allmänna gymnasiet.

Föräldrarna har i »Vägen genom gymnasiet» fördelats på högre utbildning, lägre utbildning och ej angiven utbildning. I gruppen högre utbildning ingår realskola eller högre, i gruppen lägre utbildning folkskola och folkhögskola. Utbildning i yrkesskola redovisas ej. Yrkesskolelevernas målsmän har fördelats i överensstämmelse därmed.

Av tabell 17 framgår, att andelen målsmän till realskolelever i gruppen »högre utbildning» blir i det närmaste oförändrat stor vare sig med målsman avses enbart fadern eller såväl fadern som modern. Det framgår vidare att en betydligt större andel av yrkesskoleleverna ej lämnat uppgift om målsmans yrke. Detta förhållande torde åtminstone till en del kunna förklaras av att ca 10 % är 21 år eller äldre. Även en del av övriga äldre elever torde »sakna» målsman. Det kunde därför finnas skäl att bortse från denna grupp på drygt 17 %. Även om så ej skett i tabellsammanställningen anges de så framräknade värdena här. Av manliga yrkesskolelevers måls-

Tab. 17. Målsmän till realskolelever (R-elever) och yrkesskolelever (Y-elever), fördelade efter utbildningsnivå. (Ur »Vägen genom gymnasiet»).

Målsmans* utbildning procentuell fördelning	R-elever				Y-elever								
	Sök t. gymn.		Ej sök. t. gymn.		M	Kv	M+Kv						
	M	Kv	M	Kv			Te	IH	HK	Hu	Vå	Övr.	Samtl.
Högre utbildning	40 (37)	37 (35)	18	13	7,5	10	13,5	5	12	10	12	7,5	8,5
Lägre utbildning	53 (57)	56 (59)	75	78	76	71,5	70	77	68,5	69,5	80	70,5	73,5
Ej uppgift	7 (6)	6 (5)	7	8	16,5	18,5	16	17,5	19,5	20	8	12	17,5

* R-elevers målsman=fadern. Y-elevers målsman=antingen fadern eller modern eller annan. För R-elever som sökt till gymnasium anges inom ( ) sammanvägt värde för båda föräldrarna.

män har med denna beräkningsgrund 9 % »högre utbildning» och av de kvinnliga elevernas drygt 12 %.

Största andel målsmän/föräldrar med »högre utbildning» har de realskolelever, som avser söka till gymnasium, de manliga 40 %, de kvinnliga 37 %. Motsvarande procenttal är för manliga realskolelever, som ej söker till gymnasium, 18 % och för kvinnliga 13. För yrkesskoleleverna är procenttalet 8,5 %, för de manliga endast 7,5 % och för de kvinnliga 10 %. Även om kategorin »ej uppgift» inte medräknas, är procenttalet lägre för yrkesskolelevernas målsmän än för målsmännen till den kategori realskolelever, de kvinnliga som ej söker till gymnasium, som har lägst andel med »högre utbildning».

En jämförelse mellan målsmännen till yrkesskolelever inom olika utbildningsområden visar, att andelen med »högre utbildning» är störst inom den tekniska sektorn och därnäst inom handel och kontor samt vårdområdet. För manliga elever inom handel och kontor är andelen mellan 1/5 och 1/4. Lägst är andelen inom industri och hantverk, 5 %, för manliga elever endast 4 %.

Eftersom det totala antalet elever i kommunala yrkesskolors nybörjarkurser uppgår till inemot 38.000 skulle sålunda mindre än 3300 av yrkesskolelevernas målsmän ha »högre utbildning». Motsvarande antal gymnasieelevers målsmän skulle vara ca 14.500.

I »Vägen genom gymnasiet» har realskolelevernas föräldrar sammanförts i socialgrupper med ledning av vid statistiska centralbyrån utarbetade yrkestabeller, uppgjorda med tanke på valstatistiken. Föräldrarnas utbildning och socialgrupptillhörighet har jämförts. En stark överensstämmelse mellan faderns yrkes- och utbildningsnivå såväl som social och utbildningsmässig selektion vid familjebildningen påvisas. Det framhålles att de observerade korrelationerna bör vara än högre i en ogallrad grupp.

Enär en indelning i socialgrupper ger en i vissa avseenden föga rättvisande bild av befolkningens sammansättning har någon dylik uppdelning inte skett i föreliggande undersökning. Vissa jämförelser mellan målsmäns utbildning och yrken, sammanförda enligt kodning för 1960 års folkräkning har dock genomförts.

Tab. 18. Yrkesskolelevernas målsmän inom olika yrkesområden fördelade efter utbildningsnivå. Samtliga i respektive yrkesområde=100 %.

Målsmans utbildning	Målsmans yrke										
	Natur-vet. Tekn.	Admin. arbeten	Kameralt Kontor	Kommersiellt	Lantbr. Skogsbr. Fiske	Gruv-, sten-	Transport	Tillverkning, ind.	Övrigt	Ej uppgift	Samtliga
»Högre utb.»	33	20	40	13	1	—	4	1	6	( )	8,5
»Lägre utb.»	46	59	49	69	88	(89)	81	82	76	19	73,5
Ej uppgift	21	21	11	18	11	(11)	15	17	18	81	18
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tab. 19. Yrkesskolelevernas målsmän på olika utbildningsnivåer fördelade efter yrkesområden. Samtliga på respektive utbildningsnivå=100 %.

Målsmans utbildning	Målsmans yrke									
	Naturvet. Tekn.	Admin. arbeten	Kameralt Kontor	Kommersiellt	Lantbr. Skogsbr. Fiske	Gruv-, sten-	Transport	Tillverkning, ind.	Övrigt	Ej uppgift
»Högre utb.»	37	17,5	14,5	9	(2,5)	—	3,5	5	10	0,5
»Lägre utb.»	6	6	2	6	17,5	0,5	8,5	39	14	(0,5)
Ej uppgift	(7,5)	(2,5)	—	(4)	9	—	(2,5)	11,5	(7,5)	55,5
Samtl.	9,5	7,5	3	6	14,5	0,5	7,5	35	13,5	2,5

Yrkesskolelevernas målsmän sysselsatta inom tillverkningsindustri saknar »högre utbildning». Dylik utbildning har däremot en betydande del av målsmännen inom naturvetenskapliga och tekniska yrken samt inom kamerala och kontorsyrken.

3.3 Yrkesskolelevernas förutbildning

3.3.1. Yrkesskolelevernas tidigare utbildning

Yrkesskolelevernas förutbildning uppvisar stora variationer. Som regel har eleverna genomgått hela den obligatoriska skolan, men ett mindre antal elever fullgör det sista året i den nioåriga skolan i yrkesskolan. Av de i undersökningen ingående eleverna har 3,7 % vunnit inträde i yrkesskolan efter genomgången årskurs 8 i grund/enhets-skola. Denna siffra är obetydligt högre än andelen 9y-elever i SCB-materialet (3,5 %). Den officiella statistiken omfattar som ovan påpekats även enskilda och företagsskolor, inom vilka 9y-elever ej torde förekomma, varför andelen 9y-elever i urvalet och i SCB-materialet torde vara av i stort sett samma omfattning.

Tab. 20. Yrkesskolelevernas utbildning närmast före inträde i yrkesskola, oavsett studieresultat. Samtliga.

Utbildning senast före yrkesskola	% av samtl.
Folkskola	36,0
Grundskola/enhetsskola	30,5
Folkhögskola	3,5
Allm. realskola	17,0
Praktisk realskola	3,0
Flickskola	3,5
Gymnasium	1,5
Annan skola (ej yrkesskola)	3,0
Ej uppgift	2,5
Samtliga	100,0

Av eleverna har 36 % genomgått folkskola och 30 % grund/enhetsskola. 25 % har gått i allmän eller praktisk realskola, flickskola och gymnasium.

Uppdelas eleverna efter utbildningsområden inom yrkesskolan kan betydande olikheter påvisas, vilket framgår av tabellerna 20 och 21 nedan.

Tab. 21. %-fördelningar av yrkesskoleleverna inom olika utbildningsområden efter närmast före inträdet i yrkesskolan genomgångna utbildning (skolform) oavsett studieresultat (män och kvinnor).

Utbildningsområde	Elevernas tidigare utbildning									
	Folkskola	Grundskola	Folkhögsk.	Allm. rsk.	Pr. rsk.	Flickskola	Gymn.	Annan sk. (ej ysk.)	Ej svar	Samtliga
Te	19	14,5	5	31	8,5	9	5,5	6	(2)	100
IH	42	41	0,5	8	1,5	1,5	(0,5)	3	1,5	100
HK	25	30	2,5	28	3	6,5	3	(1)	(0,5)	100
Hu	40,5	24,5	2,5	18,5	1,5	5	2,5	2	3	100
Vå	37,5	10,5	14,5	15	(5)	(3)	(0,5)	11,5	2,5	100
Sa	48	(26)	—	(15)	( )	—	—	( )	( )	100
Övr.	38,5	16,5	16,5	19,5	(3)	( )	( )	(3,5)	(1,5)	100
Samtl. omr.	36	30,5	3,5	17	3	3,5	1,5	3,5	2,5	100

Tab. 22. Andelar av samtliga elever i resp. utbildningsområden som närmast före yrkesskola genomgått nedanstående årskurser/klasser i grundskola/folkskola.

Utbildningsområde	Elevernas tidigare utbildning					
	Folksk. åk 7	Gsk åk 9y	Gsk åk 9a	Gsk åk 9g	Gsk åk 8	Rsk., fl. sk. Gy. ej fullb.
Te	7	(2,5)	6	5	( )	5,5
IH	16,5	19,5	13	2,5	5,5	2,5
HK	7,5	3,5	13,5	9,5	3,5	3
Hu	15	6	8,5	6,5	3	5
Vå	25	(3,5)	(3,5)	(3)	( )	5
Sa	11	( )	(7,5)	(7,5)	(7,5)	(15)
Övr.	25	(4)	8	(4,5)	—	(5)
Samtl. omr.	14,5	11	11	5	3,5	4

Tab. 23. %-fördelningar av elever med olika utbildningsbakgrund före yrkesskola på olika utbildningsområden inom yrkesskolan.

Utbildningsområde	Elevernas tidigare utbildning									
	Folkskola	Grundskola	Folkhögsk.	Allm. rsk.	Pr. rsk.	Flickskola	Gymn.	Annan sk. (ej ysk.)	Ej svar	Samtliga
Te	5	4,5	13,5	17,5	28,5	22	28,5	16,5	(11)	9,5
IH	51	58	9,5	21	24	18	(13,5)	38	35	43,5
HK	14	20	13,5	33,5	23	35	35	(7)	(7)	20
Hu	17	12	11	16	8	20	20	9	28,5	15
Vå	7	2,5	29,5	6	11,5	5	( )	23,5	(11)	6,5
Sa	1	(0,5)	—	(0,5)	( )	—	—	(1)	(2,5)	(0,5)
Övr.	5	2,5	23	5,5	(5)	( )	(3)	(5)	5	5
Samtl.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tab. 24. %-fördelningar av elever som närmast före yrkesskolan genomgått olika årskurser/klasser i grundskola/folkskola på olika utbildningsområden inom yrkesskolan.

Utbildningsområde	Elevernas tidigare utbildning					
	Folksk. åk 7	Gsk åk 9y	Gsk åk 9a	Gsk åk 9g	Gsk åk 8	Rsk., fl. sk. Gy. ej fullb.
Te	4,5	(2)	5	9,5	( )	13,5
IH	49	79	52	23,5	65,5	26
HK	10,5	6	25	38,5	22	24
Hu	15	8	12,5	19	11,5	19
Vå	11,5	(2)	(2)	(4)	( )	9
Sa	(1,3)	(1)	—	(1)	(1)	(2)
Övr.	8	(2)	3,5	(4,5)	—	(6,5)
Samtl.	100	100	100	100	100	100

Elever med folkskola är störst inom samfärdselutbildningen (48 %) och inom industri och hantverk (42 %) samt huslig utbildning (40 %), men relativt litet inom handel och kontor (25 %) samt inom teknisk utbildning (19 %). Även grund/enhetsskoleleverna är många inom industri och hantverk, (41 %). Däremot är de väsentligt färre inom huslig utbildning (25 %) och inom vårdsektorn (10 % mot 37 % med folkskola). Denna senare differens torde dock förklaras av att vårdsektorns elever är förhållandevis gamla (medianålder 20,2 år jämfört med 17,3 år för samtliga elever) varför de som regel torde ha lämnat den obligatoriska skolan vid en tidpunkt, då enhetsskolan ännu var mycket ofullständigt utbyggd. Folkhögskola som grund har 3,5 % men inom vårdutbildningen hela 15 %.

»Högre utbildning», dvs. realskola, flickskola och gymnasium, har i första hand teknikerna, mer än 50 %, samt handel och kontorsområdet, 40 %. För en stor del av yrkeskurserna inom sistnämnda område är dock realexamenskompetens eller motsvarande ett inträdeskrav.

Bland elever med folkskola har hela 2/5 gått endast årskurs 7. Av samtliga undersökta elever utgör denna grupp 1/7. Inom vårdsektorn utgör den hela 25 %. Av de elever som genomgått grundskolan i hela dess längd har 1/5 gått i 9 g och 2/5 i vardera 9 a och 9 y. Hela 79 % av samliga elever från 9 y återfinns inom industri och hantverk. De utgör i det närmaste 20 % av samtliga elever inom denna utbildningssektor. Drygt hälften av 9 a-eleverna återfinns inom industri och hantverk och 1/4 inom handel och kontor. De utgör vardera 13 % av samtliga elever inom båda dessa utbildningsområden. Även 9 g-eleverna har i förhållandevis stor utsträckning valt kurser inom industri och hantverk, nära 25 % av samtliga 9 g-elever. Av samtliga elever inom denna sektor utgör de dock endast en ringa del. Flest 9 g-elever, nära 2/5, återfinns inom handel och kontor. Av samtliga elever inom denna sektor utgör de nära 1/10. Av 9 g-eleverna går nära 1/5 i huslig utbildning.

Av elever som gått endast 8 årskurser i grund-/enhetsskola återfinns nära 2/3 inom

industri och hantverk, drygt 1/10 inom huslig utbildning och drygt 2/10 inom handel och kontor.

Av yrkesskoleleverna har 25 % gått i realskola, flickskola eller gymnasium, förutom de 5 %, som genomgått 9 g i grundskolan. Av de förstnämnda 25 % av eleverna med genomgången icke-obligatorisk skola har den helt övervägande delen fullbordat denna del av sin utbildning. Endast 4 procentenheter, alltså knappt 1/6 inom gruppen, har ej fullföljt ifrågavarande utbildning i dess helhet. Elever med ofullbordad »högre utbildning» återfinns med 1/4 i vardera industri och hantverk samt handel och kontor. Knappt 1/5 har sökt sig till kurser inom huslig utbildning.

Yrkesskolelevernas förutbildning är sålunda mycket varierande. 15 % har endast genomgått årskurs 7 i folkskolan, medan 25 % fullföljt utbildningen inom realskola, flickskola, grundskolans årskurs 9 g eller gymnasium. 9 y-eleverna återfinns till 4/5 inom industri och hantverk, inom vilken sektor de utgör 20 % av samtliga elever. 9 a-eleverna gå i samma omfattning som 9 y-eleverna till yrkesskola men väljer andra kurser. Den tekniska utbildningen attraherar elever med »högre utbildning» mer än övriga sektorer, dock relativt nära följd av handel och kontor.

Omfattningen av yrkesskolelevernas tidigare yrkesskolutbildning redovisas nedan i samband med försök att beräkna antalet »förstagångselever» och yrkesskol-(y-) frekvensen.

3.3.2. Yrkesskolelevernas tidigare yrkesutbildning

Av tekniska skäl redovisas i den officiella statistiken elever i samtliga avdelningar av årskurs 1, som nybörjare i yrkesskolan. Det är emellertid uppenbart att alla så redovisade nybörjarelever inte är »förstagångselever» i yrkesskolan. SCB har i viss utsträckning särredovisat elever med tidigare yrkesskolutbildning. En sammanställning härav har gjorts i nedanstende tabell:

Tab. 25. Yrkesskolelever i nybörjarklasser med tidigare utbildning i yrkesskola (15.10.64) enligt SCB statistik.

Kön	Procentuell andel av eleverna i åk 1, som tidigare genomgått yrkessk.							
	Te	IH	HK	Hu	Vå	Sa	Övr.	Totalt
M+Kv	3,1	1,0	0,6	1,4	8,2	0	4,2	1,8
Kv	0,8	2,5	0,5	1,3	8,3	0	3,4	2,0

Av samtliga elever i årskurs 1 skulle sålunda mindre än 2 % ha tidigare yrkesskolutbildning. Eleverna i vissa kurser har dock tidigare yrkeskurser i betydligt större omfattning. Sålunda anges inom industri och hantverk för eleverna i textil-, sömnadsarbete m. m. 3,6 %, för de kvinnliga 3,9 %. Inom handel och kontor anges för eleverna i detaljhandeln 0,7 %, inom den husliga sektorn för eleverna i hotell och restaurangutbildning 6 %, för de kvinnliga 8,2 % samt inom vårdsektorn för eleverna i undersköterskeutbildning 4,2 % och i barnavård 17 %.

I skolöverstyrelsens och överstyrelsens för yrkesutbildning undersökning om yrkesskolans kvantitativa omfattning 1964 kunde konstateras, att en större del av eleverna än knappt 2 % hade genomgått yrkesskolkurser tidigare. En rättvisande bild av de verkliga förhållandena är av betydelse dels för att belysa den komplexa utbildningsgången inom vissa utbildningssektorer dels för att kunna beräkna yrkesskolfrekvensen och dels för att läggas till grund för en beräkning av den sammanlagda andel av en årskull, som genomgår gymnasialutbildning i gymnasium, yrkesskola och fackskola.

Tab. 26. Elever i årskurs 1[1] med tidigare utbildning inom yrkesskola, enligt undersökningen.

Nuvarande utbildning	Andel elever i åk 1 med tid. utbildning i yrkesskola	
	Minst 1 kurs	Minst 2 kurser
Te	33	4,5
IH	9,5	1
HK	11,5	0,5
Hu	10,5	1,5
Vå	61	9,5
Sa	11	—
Övr	39	3,4
Samtl.	17,25	2

Av tabellen framgår att väsentligt fler elever tidigare genomgått yrkesskolutbildning än som kan utläsas ur den officiella statistiken.

Mer än 6/10 av eleverna inom vårdyrkena har genomgått minst 1 kurs tidigare och 1/10 har genomgått minst 2. Hela 75 % av barnsköterskeeleverna redovisar minst 1 tidigare kurs. Motsvarande procenttal är drygt 60 för undersköterskeelever och 40 för sjukvårdsbiträden.

Av eleverna inom den husliga sektorn har av blivande föreståndare drygt 30 % tidigare yrkeskurs och 7,5 % minst 2 kurser.

Av eleverna inom handel och kontor har 12,5 % av eleverna inom detaljhandelsutbildningen och 10 % av eleverna i kontorsutbildning såväl med som utan realexamen som grund minst en tidigare kurs.

Den sektor som redovisar den klart minsta andelen elever med tidigare utbildning är industri och hantverk. Eleverna inom textil-, sömnads- m. m.-kurserna avviker dock markant. Hälften av dessa har minst en tidigare kurs och 10 % minst två tidigare kurser.

Av eleverna i tekniska skolor har 45 % minst en tidigare kurs och av övriga inom teknisk utbildning 17 %.

[1] Med årskurs 1 avses dels elever i åk 1 av flerårig utbildning, dels elever i 1-årig eller kortare utbildning som deltagit i föreliggande undersökning.

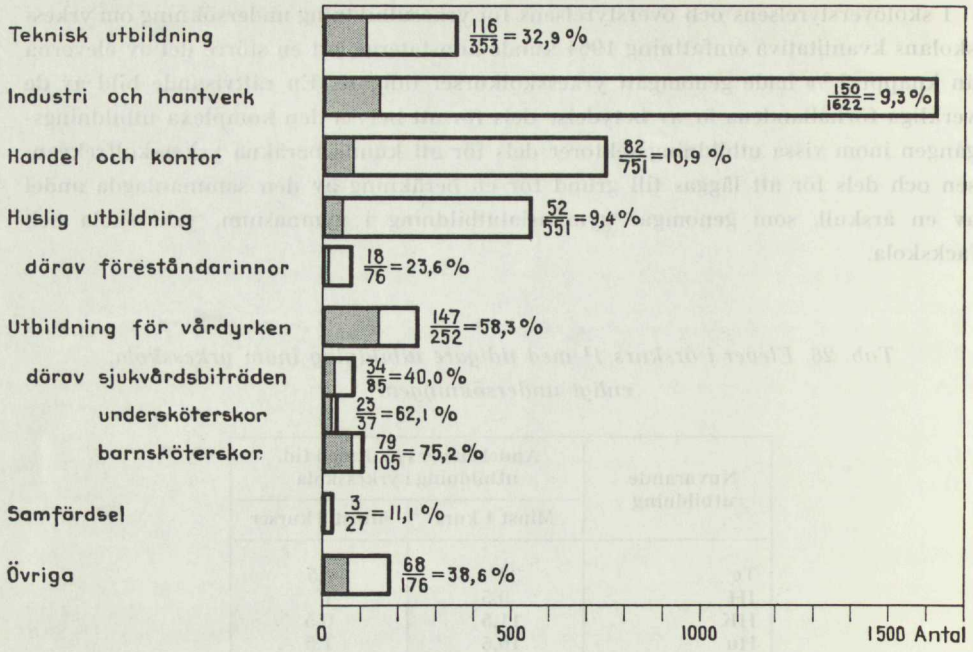

Fig. 8. Tidigare yrkesutbildning i yrkesskola före den nuvarande kursen hos elever i åk 1 eller motsvarande inom olika utbildningsområden.
Hela stapeln betecknar antalet elever inom resp utbildningsområde. Den skuggade delen betecknar antalet elever vilka före den nuvarande utbildningen genomgått minst en yrkeskurs vid yrkesskola. Män och kvinnor.

Flest elever med minst en tidigare kurs, nära 7 %, har vid det tidigare utbildningstillfället genomgått kurs inom industri och hantverk. Mer än 5 % har utbildat sig inom det husliga utbildningsområdet.

Som ovan nämnts hade majoriteten av eleverna inom vårdsektorn genomgått tidigare yrkesskolkurs. Av dessa har 2/3 utbildats inom den husliga sektorn och 15 % inom vårdsektorn.

Av eleverna inom den husliga sektorn med tidigare utbildning har mer än hälften utbildat sig inom samma utbildningsområde.

Även eleverna inom handel och kontor med tidigare yrkesutbildning har erhållit denna i första hand inom samma sektor, drygt 50 %. Samma är förhållandet för eleverna inom industri och hantverk. Sammanlagt 2/3 av dem har tidigare påbörjat sin utbildning inom denna sektor.

Av de elever inom den tekniska sektorn, vilka tidigare genomgått minst en yrkesskolekurs, har nära 2/3 genomgått kurs inom industri och hantverk.

Elevernas skäl att genomgå eller påbörja mer än en kurs torde variera. I en del fall kan avståndet tidsmässigt mellan nuvarande och tidigare utbildning vara så stort, att ändrade yrkesplaner har förorsakat förnyad utbildning. I andra fall kan orsaken vara att den tidigare utbildningen avbrutits. I många fall är utbildningsgången för

ett visst yrke komplex och förutsätter flera på varandra följande kurser inom samma eller närliggande utbildningsområden.

Av vad som ovan redovisats, förbereder sig åtskilliga blivande elever inom den tekniska sektorn genom att genomgå kurser inom industri och hantverk. Även elever inom vårdyrkessektorn har i betydande utsträckning skaffat sig förutbildning inom en angränsande sektor, den husliga. En ännu större del av eleverna inom vårdsektorn har dock — i likhet med eleverna inom handel och kontor och eleverna inom huslig utbildning — erhållit tidigare utbildning inom den sektor, i vilken de vid undersökningstillfället utbildade sig.

Tab. 27. Tidpunkt för avslutande av fullbordad, tidigare yrkesskolutbildning.

Kön	År då tidigare yrkesskolkurs avslutades						
	—1960	1960	1961	1962	1963	1964	Ej angivet
M	8	6,0	6	11,5	17,5	37,5	13,5
Kv	5	5,5	6	10,0	21,5	42,0	10,0
M+Kv	6	5,5	6	10,5	20,0	40,5	11,0

Av tabellen framgår att majoriteten av dem, som fullbordat tidigare kurs eller kurser, avslutat studierna vid sådan tidpunkt, att de sannolikt omedelbart därefter, i en del fall efter mellanliggande, erforderlig praktikperiod, påbörjat nuvarande utbildning. 20 % eller mindre har avslutat den tidigare utbildningen minst tre år före nuvarande utbildnings påbörjande.

Tab. 28. Tidpunkt för avslutande av tidigare, ej fullbordad yrkesutbildning.

Kön	År då tidigare yrkesskolkurs avslutades						
	—1960	1960	1961	1962	1963	1964	Ej angivet
M	—	—	(5)	(5)	(9)	58	23,0
Kv	(12,5)	—	( )	—	(19)	62,5	—
M+Kv	(3)	—	(5,5)	(4)	(11,5)	59,0	16,5

Antalet elever som ej fullbordat tidigare yrkeskurs är ringa, 11,5 % av samtliga som tidigare erhållit yrkesskolutbildning, varför några säkra slutsatser ej kan dragas ur materialet. Som jämförelse kan dock nämnas, att i SCB:s uppgifter om det totala antalet yrkesskolelever, som under tiden 15.10.1963—14.10.1964 slutat sin utbildning inom yrkesskolan, hade 88,5 % fullbordat respektive kurser, medan 11,5 % ej fullbordat sin utbildning. Ur materialet synes kunna utläsas, att förhållandevis fler elever, som ej fullbordat tidigare utbildning, avgick ur yrkesskolan under första halvåret 1964 än elever, som fullbordade kursen.

De i undersökningen deltagande eleverna tillfrågades, huruvida de avsåg (vid undersökningstillfället, april 1965) att fullborda den påbörjade kursen. Endast 3 % avsåg att avbryta utbildningen. Erfarenhetsmässigt kan dock antagas, att en del studieavbrott skett redan i början av studierna.

Tab. 29. Elever, som avbrutit tidigare yrkesskolutbildning samt elever som enligt SCB:s statistik avgått från yrkesskolan 15.10.1963—14.10.1964 utan fullbordad utbildning.

Kön	Utbildningsområden						Totalt
	Te	IH	HK	Hu	Vå	Övr	
M	20	27	11	(67)	—	12,5	24,5
Kv	(50)	3	11	0,5	4,5	9,0	4,5
M+Kv	26	21	11	1,5	4,5	11,0	12,0
SCB M	—	—	—	—	—	—	16,8
Kv	—	—	—	—	—	—	6,5
M+Kv	13,3	18,9	8,8	5,0	4,2	9,8	11,5

I undersökningsmaterialet ingår i ovanstående tabell endast de elever, som tidigare erhållit yrkesskolutbildning, medan i SCB-materialet ingår samtliga yrkesskolelever som under en viss tolvmånadersperiod lämnat yrkesskolan. Bland de elever, som tidigare gått i yrkesskola synes sålunda avbrottsfrekvensen ha varit något större än genomsnittet bland yrkesskolelever. En av orsakerna till förnyade yrkesskolstudier synes vara, att eleverna önskar byta utbildningsväg.

3.4 Yrkesskolelevernas framtidsplaner

3.4.1. Yrkesskolelevernas planer på fortsatt yrkesutbildning

För åtskilliga yrken krävs som redan framhållits mer än en utbildning inom yrkesskolan. Av det redovisade materialet framgår, att ca 17 % av eleverna redan tidigare erhållit yrkesutbildning. Eleverna har även redovisat sina framtidsplaner i detta avseende.

Tab. 30. Elevernas planer på fortsatt yrkesskolutbildning närmast efter nuvarande utbildning, i procent av samtliga elever.

Kön	Framtida utbildningsområde						Samtl.
	Te	IH	HK	Hu	Vå	Övr	
M	3,5	(0,5)	—	( )	—	0,5	5
Kv	0,5	( )	1	1	1	1,0	5
M+Kv	2	( )	0,5	0,5	0,5	0,5	5

Vid undersökningstillfället hade endast 5 % planer på fortsatt yrkesskolutbildning. Detta betyder — som kommer att påvisas längre fram i rapporten — inte att 95 % av eleverna anser sin utbildning avslutad i och med genomgången, nu pågående kurs. Detta procenttal kan därför inte utan vidare jämföras med den procentandel, som före den nu pågående utbildningen genomgått annan yrkesskolkurs.

Av de manliga eleverna siktar flertalet av dem som avser att fortsätta sin yrkesskolutbildning till teknisk utbildning. De kvinnliga eleverna fördelar sig mera jämt på handel och kontor, huslig utbildning och vårdsektorn.

3.4.2. Yrkesskolelevernas planer på framtida verksamhet

En ofta hävdad uppfattning är att yrkesskoleleverna i och med att de börjat utbildning i yrkesskolan också har inriktat sig på sitt framtida yrke. Yrkesskolan uppfattas som klart målinriktad och ibland också som en utbildningsmässig återvändsgränd.

De i föreliggande undersökning deltagande eleverna har tillfrågats om sina yrkesplaner — »Vilket yrke räknar Ni med att så småningom komma till?» — samt om sin sysselsättning efter avslutandet av pågående utbildning.

De angivna svaren om yrkesplanerna — vid tveksamhet har två alternativa svar lämnats — har kodats med ledning av den yrkeskod som använts i 1960 års folkräkning. Svaren på frågan vad eleverna tänker göra efter nuvarande kurs/utbildning var bundna.

3.4.2.1. Planerad sysselsättning efter nuvarande utbildning

Svaren rörande sysselsättningsplanerna efter nuvarande kurs/utbildning kan sammanföras i tre grupper. Den första avser planer på förvärvsarbete, den andra fortsatt utbildning och den tredje fullgörande av den första värnpliktstjänstgöringen. Vid materialbearbetningen har eleverna fördelats efter kön, efter nuvarande utbildningsområde och efter den nuvarande kursens längd.

Tab. 31. Elevernas planerade sysselsättning närmast efter genomgången yrkesskolkurs. Eleverna fördelade efter kön och kursens längd.

Framtidsplaner	Kurslängd								
	<2 år			≥2 år			Samtliga		
	Kön								
	M	Kv	M+Kv	M	Kv	M+Kv	M	Kv	M+Kv
Söka anställn. i mitt framtida yrke	21	34	30,5	30	54,5	35	27,5	38,5	32,5
Söka praktikant/lärlinganställn. i framtida yrke	10	29,5	24	10,5	17,5	12	10,5	27	18
Söka tillfälligt arbete	7,5	13,5	12	6,5	5,5	6	6,5	12	9
Söka till fackskola	9,5	1,5	3,5	6	(1)	5	7	1,5	4,5
Söka till gymnasier	20,5	2	7	1	—	1	6,5	1,5	4
Söka till yrkesskola	13,5	8	9,5	2,5	3	3	5,5	7	6,5
Söka till annan skola/utbildning	(1,5)	4,5	4	2,5	5,5	3	2	5	3,5
Fullgöra första värnpliktstjänstgöringen	12,5	—	3,5	35	—	28	29	—	15,5
Andra planer	(1)	3	2,5	1,5	3,5	2	1,5	3	2,5
Vet ej	(1,5)	2,5	2	2,5	6,5	3	2,5	3	2,5
Ej uppgift	(1,5)	1,5	1,5	2	3	2	1,5	1,5	1,5

Av samtliga i undersökningen deltagande elever avser 60 % söka arbete, men endast drygt hälften av dessa, dvs. 1/3 av samtliga, räknar med att inom den närmaste tiden söka en permanent anställning som fullt kompetent yrkesman inom det yrke, för vilket de utbildat sig. De övriga ämnar söka praktikanställning eller annat tillfälligt arbete. De kvinnliga eleverna planerar i större utsträckning än de manliga — 78 % mot 44 % — att söka arbete av något slag. Differensen uppvägs inte ens om samtliga manliga elever — 29 % — som uppgivit att de först skall fullgöra värnpliktstjänstgöring kunde antagas söka förvärvsarbete omedelbart därefter.

Nära 2/5, 21 % av de manliga och 15 % av de kvinnliga eleverna, avser att fortsätta sin utbildning. Av de manliga anger 1/7 gymnasium eller fackskola men av de kvinnliga endast 3 %. De kvinnliga räknar däremot i större utsträckning med fortsatt utbildning i yrkesskola (7 %) eller i annan skola/utbildning (5%). Motsvarande andel av de manliga är respektive 5 % och 2 %.

En uppdelning av eleverna efter längden på den kurs, de genomgår, ger en ytterligare nyanserad bild. En jämförelse mellan kurser mindre än 2 läsår, i flertalet fall ett-åriga kurser, och kurser, som varar minst 2 läsår, visar visserligen att fler elever i de kortare kurserna avser att söka sig ut på arbetsmarknaden, 66 % mot 53 %, men den andel, som avser att söka en fastare form av anställning inom det yrke, de utbildat sig för, är mindre bland eleverna i de kortare kurserna. Av de manliga eleverna anger endast drygt 20 % av eleverna i de kortare kurserna dylika planer mot 30 % av eleverna i de längre kurserna. Än större är skillnaden mellan kvinnliga elever i kortare kurser (34 %) och i längre kurser (55 %).

Fortsatt utbildning räknar 24 % av eleverna i de kortare kurserna med. Endast hälften så många bland eleverna i de längre kurserna har motsvarande planer. Drygt 10 % av eleverna i de kortare kurserna planerar studier i gymnasium eller fackskola. För de manliga eleverna är siffran hela 30 %. Motsvarande andel av eleverna i de längre kurserna är respektive 6 och 7 %. Fortsatt yrkesutbildning räknar nära 10 % av de förra eleverna med, vilket är tre gånger så många som i den senare gruppen. Siffrorna påverkas dock i viss utsträckning av att av de manliga eleverna i de längre kurserna nära tre gånger (35 %) fler än av de manliga i de kortare kurserna skall fullgöra sin värnpliktstjänstgöring.

Av samtliga elever avser 1/3 att söka anställning inom sitt yrke efter genomgången yrkesskolkurs. Andelen varierar emellertid kraftigt. Störst är den inom vårdsektorn, 55 %, och inom teknisk utbildning, 45 %. Inom den husliga sektorn är den däremot mindre än 20 % och inom utbildning för textilarbete m. m. är den endast 14 %. Även inom andra betydande kursområden inom industri och hantverk är siffran låg.

För att eliminera värnpliktstjänsgöringens inverkan på siffrorna redovisas även den andel, som avser att söka anställning inom det yrke de utbildat sig för med bortseende från de 15 % elever, som angett sig skola fullgöra värnpliktstjänstgöringen.

Relationstalen ändras därigenom i första hand inom teknisk utbildning och inom industri och hantverk. Andelen inom den förstnämda sektorn överstiger 50 % och inom den sistnämnda 40 %. Även dessa värden är dock anmärkningsvärt låga. Inte

Tab. 32. Elevernas planerade sysselsättning efter genomgången yrkesskolkurs. Eleverna är fördelade efter nuvarande utbildningsområde.

Framtidsplaner närmast efter avslutad yrkesskolkurs	Utbildningsområde												
	Te	IH					HK			Hu	Vå	Övr.	Samtl.
		Metall	Elektro	Bygg	Textil	Samtl.	Kontor med realex	Kontor utan realex	Samtl.				
Söka anställning m m	52	42	40,5	61,5	48,5	49	64	74,5	72	77	87	32,5	59,5
därav inom yrket	45	27,5	24,5	40,5	14	31	35	38	39,5	18,5	55	9,5	32,5
Fortsatt utbildning.	26	17	20	4	36	15,5	21,5	18	17	14	6,5	55	18
därav:													
Gymn. och fackskola	10,5	9	14,5	3	(1,5	7	15	5,5	8	(1)	—	50	8,5
Yrkesskola	14	6	(1,5)	(1)	18,5	5	(2,5)	9	5,5	8,5	(3,5)	(2,5)	6
Annan skola	(1)	2	4	—	17	3,5	4	3,5	3,5	4,5	(3)	(2,5)	3,5
Värnpliktstjänstgöring	18	36	36,5	30,5	( )	29	4	(0,5)	2,5	2	—	8,5	15,5
Övrigt	3	3,5	(3)	(2,5)	11,5	4,5	9,5	6,5	7,5	5	(3,5)	(2,5)	5
Ej uppgift	(1)	(1,5)	( )	(1,5)	2,5	2	(1,5)	(0,5)	(1)	2	(2)	(2)	1,5
Söka anställning inom sitt yrke (exkl. elever som skall fullgöra värnpliktstjänstgöring)	54,5	43	38,5	58	14	43,5	36	38,5	41	19	55	10	38,5
Söka anställning i sitt yrke på längre sikt	52,5	49,5	50	52	27	46,5	52	45,5	48,5	25	32	28,5	42,5

ens planerna på längre sikt — redovisade nederst i tabell 32 — visar någon avgörande ökning av planerna att söka arbete inom det yrke, elevernas nuvarande utbildning förberedes för. Fortfarande anger mindre än 50 % av eleverna inom industri och hantverk planer på förvärvsarbete inom sitt yrke. Det bör särskilt uppmärksammas, att eleverna inom vårdsektorn till mer än 50 % avser att närmast efter yrkesutbildningens slut söka arbete inom sitt yrke men att på längre sikt endast 1/3 har dylika planer.

Eftersom svaren rörande framtidsplanerna av naturliga skäl måste vara mera osäkra än inom övriga delar av undersökningen, bör resultatet bedömas med stor försiktighet. Det framgår dock att elevernas val av framtida yrke inte är definitivt, därför att de valt att genomgå yrkesskolutbildning. Ej heller kan yrkesskolan betraktas som en utbildningsmässig återvändsgränd. Åtskilliga elever siktar på fortsatt utbildning både inom gymnasium och fackskola (8,5 %) och inom yrkesskolan (6 %) eller annan skola (3,5 %). Endast inom den husliga och vårdyrkesutbildningen saknas elever med planer på annan gymnasial utbildning.

3.4.2.2. Yrkesskolelevernas yrkesplaner

Elevernas yrkesplaner redovisas i tabellerna 33—37. I tabell 33 ges en översikt av planerna för samtliga elever, fördelade efter nuvarande utbildningsområde, medan i tabellerna 34—37 vissa detaljer belyses ytterligare.

SCB har insamlat ett material rörande framtidsplanerna bland de elever, som våren 1965 lämnade fackskolan. Av 1.025 elever har 83 % besvarat frågorna. Av dessa har 349 genomgått social (allmän), 284 ekonomisk (merkantil) och 196 teknisk linje (fackskola). Vissa jämförelser mellan yrkesskolelevernas och fackskolelevernas planer är av intresse och redovisas i nedanstående tablå.

Skola/linje	Fortsatt utbildning					Yrkesplaner	Värnplikt	Öv
	Gy	Fsk	Ysk	Öv	S:a			
Fackskola								
So	8,5	—	14,5	28	51	25	3	20
Ek	5	—	1	4	10	67	5	18
Te	1,5	—	—	4	5,5	52	34	8,5
Yrkesskola								
Te	10,5		14	1	26	52	18	4
IH	7		5	3,5	15,5	49	29	6,5
HK	8		5,5	3,5	17	72	2,5	8,5
Hu	1		8,5	4,5	14	77	2	7
Vå	—		3,5	3	6,5	87	—	5,5
Öv	50		2,5	2,5	55	32,5	8,5	4,5

Eleverna på fackskolans sociala linje avviker från övriga. Drygt hälften avser att fortsätta sin utbildning, en betydande del av dem i yrkesskolan. Ca 1/10 avser att utbilda sig till lärare, lika många till sjuksköterskor och knappt 1/10 tänker söka till gymnasium. Hela 20 % har ej avgett något bestämt svar. En jämförelse mellan

Tab. 33. Elevernas yrkesplaner. Eleverna inom olika utbildningsområden och utbildningar fördelade i % efter framtida yrkesplaner (förstahandsplaner).

Framtida yrkesområden enligt planerna	Nuvarande utbildningsområde																			
	Te			IH							HK				Hu			Vå	Övr	Samtl.
	KTS	Övr	S:a	Metall	Elektro	Trä	Bygg	Textil	Övr	S:a	Kontor med r ex	Kontor utan r ex	Övr	S:a	Husm.	Övr	S:a	S:a	S:a	
Tekniskt arb.	89	58	75	18	31	( )	10	( )	—	15	(1)	3	( )	2	( )	(2)	(1)	—	72	18
Biologiskt arb.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	( )	—	( )	—	—	( )
Medicinskt arb.	—	—	—	( )	—	—	—	—	—	( )	—	—	—	—	—	—	—	—	—	( )
Hälso- och sjukv. arb.	—	34	15	—	—	—	—	19	—	2	(1)	( )	(3)	6	30	(1)	21	49	( )	10
Pedag. arb.	(4)	(1)	3	2	( )	22	(1)	30	—	5	(2)	( )	—	1	24	( )	17	20	(2)	6
Relig., juridik, litter., konstn., övr. tekn. och naturvetenskp. arb.	—	(1)	(0,5)	—	(1)	( )	( )	11	(1)	1	4	(1)	17	6	( )	( )	( )	(2)	( )	2
Admin. arb.	(0,5)	(0,5)	(0,5)	1	—	—	(2)	(1)	( )	1	(1)	(2)	(3)	1	—	8	2	( )	( )	1
Kameralt och kontorstekn. arbete	—	—	—	—	7	—	—	(1)	—	1	69	76	19	62	(1)	( )	(1)	( )	—	13
Kommersiellt arb.	( )	—	( )	(0,5)	—	—	( )	—	( )	( )	(3)	4	38	7	( )	—	( )	—	—	2
Lantbr., skogsbruk- och fiskeriarb.	( )	—	( )	( )	( )	—	—	—	—	( )	—	—	—	—	( )	—	( )	—	(2)	( )
Transport, kommunikation	—	—	—	3,5	(1)	( )	—	( )	( )	(1)	2	(1)	( )	(1)	( )	—	( )	—	10	1
Tillverkn. arb.	(1)	—	(0,5)	66	50	60	73	25	23	57	—	(1)	(2)	(1)	(1)	( )	(1)	—	(4)	25
Servicearb.	( )	( )	(0,5)	2	(2)	—	( )	( )	69	7	11	7	(5)	8	39	83	52	18	7	14
Ej uppgift	(3,5)	(4,5)	4	6	7	13	13	11	(4)	8	6	3	(10)	5	4	(4)	4	10	(1)	6
Samtl. yrkesområden	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

elever på fackskolans sociala linje och elever inom yrkesskolans husliga utbildning och vårdsektorn visar en markant skillnad i planerna på yrkesverksamhet.

Däremot avviker planerna hos elever på fackskolans ekonomiska linje föga från de hos elever i yrkesskolans merkantila sektor. Inom den tekniska sektorn planerar fler yrkesskolelever fortsatt utbildning, men den andel av eleverna, som räknar med yrkesarbete, är lika stor inom de båda skolorna.

Eleverna inom teknisk utbildning räknar till övervägande del med ett tekniskt arbete. Av eleverna vid kommunala tekniska skolor gäller detta 9/10 och av eleverna inom övrig teknisk utbildning nära 6/10, medan 1/3 (elever i laboratorieutbildning) anger arbete inom hälso- och sjukvården.

Eleverna inom industri och hantverk redovisar inte samma överensstämmelse mellan utbildning och framtida yrke.

Tab. 34. Elevernas inom industri och hantverk yrkesplaner. Detaljerad fördelning.

	Nuv. utbildningsområde IH						
	Metall	Elektro	Trä	Bygg	Textil	Övr.	Samtl.
Hälso- och sjukvård,	—	—	—	—	19	—	2
därav							
Sjuksköterskor	—	—	—	—	—	—	—
Sjukvårdsbitr.	—	—	—	—	—	—	—
Pedag. arb.	2	( )	22	(1)	30	—	5
därav							
Yrkeslärare	1,5	—	22	(1)	27	—	4
Övr. pedag. arb.	—	—	—	—	(1,5)	—	( )
Tillverkningsarb.	66	50	60	73	25	23	57
därav							
Textilarb.	—	—	—	—	(2,5)	—	( )
Sömnadsarb.	—	—	—	—	22	—	2
Järnbruks-, metallvar.,							
smides-, gjuteriarb.	(0,5)	—	—	—	—	—	( )
Finmek. arb.	9,5	—	—	—	—	—	3,5
Verkstads-, byggn.-,							
metallarb.	49	(1,5)	—	16,5	—	( )	23,5
Elektroarb.	3	48	—	(1)	—	—	9,5
Träarb.	( )	—	58	21	—	—	7
Målning	(0,5)	—	—	13,5	—	(2)	3,5
Mureri- och betongarb.	—	—	( )	20,5	—	—	4,5
Grafik, glas, livs m m	2,5	(0,5)	—	(1)	—	19,5	3
Tekniskt arb.	18	31	( )	10	( )	—	15
därav							
Ark., ing. m m	(0,5)	( )	—	4	—	—	1
Ing., tekn. elkraft, tele	(1)	22,5	—	—	—	—	4
Ing., tekniker mekaniskt arb.	5	( )	—	—	—	—	2
Övr.	14	19	18	16	26	77	21

15 % räknar med ett tekniskt yrke. Detta gäller speciellt elever i elektroutbildning (31 %) och metallutbildning (18 %). Utbildningsambitionerna är sålunda betydande. Av eleverna i träutbildning förbereder sig hela 22 % för att bli yrkeslärare. Av eleverna inom textil-, sömnads- m. m.-utbildning räknar ett fåtal med textilarbete som yrke och endast en mindre del (22 %) med sömnadsarbete. Hela 30 % avser att ägna sig åt pedagogiskt arbete. Flertalet av dem förbereder sig för att bli yrkeslärare. Nära 1/5 förbereder sig för verksamhet inom hälso- och sjukvården.

Tab. 35. Elevernas inom handel och kontor yrkesplaner

	Nuvarande utbildningsområden HK			
	Kontorsutb. med realex.	Kontorsutb. utan realex.	Övr. utb.	Samtl.
Kameralt och kontorstekn.	69	76	19	62
därav				
Bokförings- och kassaarb.	4	(3)	(2,5)	3
Sekr., stenogr., maskinskr.	28	14,5	—	18
Specialkontor m m	(2,5)	12	(10,5)	7
Ej specific. uppg.	25	43,5	(5,5)	27,5
Kommersiellt arb.	(3)	4	38	7
därav				
Parti-, detaljhandel, försäljn	(3)	(2,5)	(3,5)	2,5
Övr. kommers. arb.	—	(1,5)	34,5	4,5
Servicearb.	11	7	(5)	8
Övr.	17	13	38	23

Eleverna inom handel- och kontorsutbildning räknar med merkantila yrken, i första hand kamerala och kontorstekniska.

Tab. 36. Elevernas inom huslig utbildning yrkesplaner.

	Nuv. utbildningsområden Hu		
	Husmod.	Övr.	Samtl.
Hälso- o sjukvård	30	(1)	21
därav			
Sjuksköterskor	21	—	14,5
Sjukvårdsbitr.	3	(1)	2,5
Pedag. arb.	24	( )	17
därav			
Yrkeslärare	3	( )	2
Övr. pedag. arb.	( )	—	( )
Servicearb.	39	83	52
Övr.	9	15	10

Tab. 37. Elevernas inom vårdutbildning yrkesplaner.

	Nuv. utbildningsområden Vå
Hälso- o sjukvård	49
därav	
Sjuksköterskor	28
Sjukvårdsbitr.	8,5
Pedag. arb.	20
därav	
Yrkeslärare	(1)
Övr. ped. arb.	—
Servicearb.	6
Övr.	25

Eleverna inom huslig utbildning har varierande yrkesplaner. Drygt hälften räknar med något serviceyrke och flertalet övriga med yrken inom antingen hälso- och sjukvård eller pedagogiskt arbete. Av eleverna inom husmodersskolor anger 1/4 sjuksköterskeyrket eller — dock i betydligt mindre omfattning — sjukvårdsbiträdesyrket. Av det stora antal, 1/4, som anger pedagogiskt arbete, räknar endast en ringa del med yrkeslärarens yrke. Flertalet inom denna grupp åsyftar arbete inom barnavården, främst som barnsköterska.

Av eleverna inom vårdutbildningen anger hälften att de avser arbeta inom hälso- och sjukvården. Nära 30 % räknar dock med att bli sjuksköterskor. Inom pedagogiskt arbete kommer enligt de angivna planerna 1/5 att söka sitt arbete. 1/4 räknar med ett yrke inom andra yrken än de två ovan nämnda jämte serviceyrken.

De framtida planerna, sedda mot bakgrunden av den utbildning eleverna vid undersökningstillfället erhöll, varierar sålunda. På »kort sikt» avser 55 % av eleverna inom vårdsektorn söka anställning inom vårdyrken, 45 % av eleverna inom teknisk utbildning räknar med anställning i ett tekniskt yrke, medan endast drygt 40 % av eleverna inom industri och hantverk och 19 % av eleverna inom huslig utbildning avser att söka arbete inom det yrke, för vilket de utbildat sig. På något längre sikt ökar den andel, som avser söka arbete inom sitt yrke med undantag för elever inom vårdutbildningen.

Fortsatt utbildning förhållandevis lång tid framåt redovisar eleverna i textil- m. m.-utbildning (31 %), i husmoderskurser (35 %) samt i vissa vårdyrkeskurser (35 %).

Vidgas begreppet »sitt yrke» att omfatta sysselsättningar med anknytning till den utbildning, som erhålles i pågående kurs, ökar helt naturligt överensstämmelsen mellan utbildningsområde och framtida verksamhetsområde. I undersökningen har av eleverna angivet framtida yrke betraktats på detta sätt.

Mer än 3/4 genomgår en kurs, som pekar antingen mot ett bestämt yrke eller en viss sektor inom arbetslivet. Det visar sig att eleverna i teknisk utbildning till den helt övervägande delen räknar med ett yrke med anknytning till den pågående utbild-

ningen. Av eleverna inom industri och hantverk gäller det 81 %, varav nära 3/5 inom tillverkningsarbetssektorn, medan 15 % har ambitioner att nå ingenjörsnivå, sannolikt inom den sektor de nu utbildar sig. Eleverna inom handel och kontor räknar med yrken inom den merkantila sektorn, 78 %. Av eleverna inom den husliga sektorn räknar 73 % på samma sätt med att förbereda sig för ett yrke inom sin sektor, om yrken inom hälso- och sjukvård (21 %) och serviceområdet (52%) inräknas. Av eleverna inom vårdutbildningen anger hälften att de ämnar arbeta inom hälso- och sjukvården och ytterligare 18 % inom serviceområdet.

3.5 Val av utbildningsväg på det gymnasiala åldersstadiet

3.5.1. Val mellan olika skolor

Valet av utbildningsväg har inte för samtliga elever varit självklart och utan alternativ. I undersökningen har detta problemkomplex belysts genom uppgifter om dels eventuella ansökningar även till andra skolor än yrkesskolan, dels elevernas uppfattning om svårighetsgraden att bestämma sig för valet av just den kurs, de vid undersökningstillfället genomgick, och dels deras uppfattning om hur valet utfallit.

Tab. 38 Elevernas val av yrkesskola och andra skolor. Eleverna fördelade på kön.

Kön	End. ysk	Ysk i första hand	Ysk utan prioritet	Annan skola prioritet	Ej svar
M	77	4	0,5	10,5	8
Kv	75,5	4,5	1	8,5	10,5
M+Kv	76,5	4	0,5	9,5	9,5

Mer än 3/4 av eleverna har sökt endast till yrkesskola och endast 1/10 har sökt annan skola i första hand. Svar på denna fråga saknas från knappa 10 %. Som framgår av tabell 38 föreligger endast smärre differenser mellan könen.

Tab. 39. Elever, som prioriterat annan skola än yrkesskola, fördelade på skola efter förstahandsönskemål. Eleverna fördelade på kön.

	Fack-skola	Gymna-sium	Annan skola	S:a
M	4,5	4,5	1,5	10,5
Kv	1,5	3	4	8,5
M+Kv	3	4	2,5	9,5

	Fack-skola	Gymna-sium	Annan skola	S:a
M	75	64	34,5	60
Kv	25	36	65,5	40
M+Kv	100	100	100	100

Av de elever som prioriterat ansökningar till annan skola än yrkesskola är 60 % manliga. Särskilt påtaglig är den manliga övervikten bland elever, som prioriterat fackskolan, 75 %, medan av dem som sökt gymnasium i första hand knappt 2/3 är manliga. De kvinnliga eleverna överväger däremot bland dem, som i första hand

Tab. 40. Elevernas val av yrkesskola och andra skolor. Eleverna fördelade efter utbildningsområden och vissa kursområden i pågående utbildning. Samtliga i resp. utbildningsområde = 100 %.

Ansökan till	Elevernas nuvarande utbildning											
	Te	IH					HK			Hu	Vå	Öv.	Samtl.
		Metall	Elektro	Bygg	Textil	Sa	Kontorsarb. med realex.	Kontorsarb. utan realex.	Sa				
End. ysk	58,5	85,5	82	88,5	75	83,5	63,5	80,5	74,5	83,5	65	52,5	76,5
Ysk i första hand	4,5	2	6,5	(1,5)	4,5	3,5	6	4,5	5,5	2	3,5	10	4
Ysk utan prioritet	(2)	(0,5)	—	( )	( )	(0,5)	(1)	( )	(0,5)	( )	(1,5)	(2,5)	0,5
Annan skola i första hand	28,5	5,5	7	(2)	(4,5)	4,5	21	6	12	5,5	7	19,5	9,5
Ej svar	6,5	6,5	4,5	7,5	15	8	8	8,5	7,5	8,5	23	15	9,5

Tab. 41. Elever, som prioriterat annan skola än yrkesskola, fördelade på skola efter förstahandsönskemål. Eleverna fördelade på utbildningsområde. Samtliga elever = 100 %.

Ansökan i första hand till	Te	IH					HK			Hu	Vå	Öv.	Samtl.
		Metall	Elektro	Bygg	Textil	Sa	Kontorsarb. med realex.	Kontorsarb. utan realex.	Sa				
Fackskola	11,5	2,5	3,5	(1)	(1,5)	2	(2)	3,5	2,5	(1)	—	8	3
Gymnasium	9	(1,5)	(2,5)	( )	(1,5)	1	18	(1,5)	8,5	2	—	9	4
Annan skola	8	1,5	(1,5)	(1)	(2)	1,5	(1)	(1)	(1)	2,5	7	2,5	2,5
Summa	28,5	5,5	7,5	(2)	(4,5)	4,5	21	6	12	5,5	7	19,5	9,5

sökt »annan skola». Nära hälften av de kvinnliga elever, som prioriterat någon annan skola än yrkesskola, har sökt »annan skola», medan de manliga i stället sökt gymnasium och fackskola, nära 5 % av samtliga manliga elever till vardera.

I tabell 40 har eleverna fördelats efter nuvarande utbildningsområde.

Annan skola än yrkesskola har sökts i första hand i betydande utsträckning av elever i teknisk utbildning (28 %) och i kontorsutbildning byggande på realexamen (21 %) samt inom övrig utbildning (19 %). Mest inriktade på yrkesskolutbildning är eleverna inom industri och hantverk. Inom byggnadskurserna har hela 88 % sökt endast yrkesskola. Av samtliga inom utbildningsområdet har endast 4,5 % i första hand sökt annan skola än yrkesskola. Motsvarande andel för elever inom huslig utbildning och vårdutbildning är även låg, respektive 5 % och 7 %. Som tidigare redovisats har flertalet elever inom dessa tre utbildningsområden genomgått endast folkskola, varför de i praktiken saknat möjligheter att söka till gymnasium och fackskola.

Störst är gruppen, som prioriterat gymnasium, 4 % av samtliga elever. Elever inom handel och kontor väger tungt, 8 %. Särskilt kontorsutbildning efter realexamen har ett betydande antal elever, nära 1/5, som önskat komma till gymnasium i stället. Bland eleverna inom teknisk utbildning har något fler önskat fackskola än gymnasium i första hand. Eleverna inom vårdsektorn har inga första-handssökande vare sig till gymnasium eller fackskola, men väl till »annan skola».

3.5.2. Lätthet att välja utbildningsväg i yrkesskola

Tab. 42. Elevernas lätthet att välja utbildningsväg. Eleverna är fördelade med hänsyn till gjorda ansökningar till olika skolor.

Ansökan till	Lätthet att välja utbildningsväg				
	Självklart	Ej lätt val	Mycket svårt val	Ej svar	Samtl.
End. ysk	45	47	7,5	1	100
Ysk i första hand	34	51	13,5	(1,5)	100
Ysk i prioritet	(28)	(44)	(24)	( )	100
Annan skola i första hand	34,5	53	12	—	100
Samtliga	44,5	46,5	8	1	100

Mindre än hälften av eleverna har angett att valet av utbildningsväg var självklart. För lika många elever har valet inte varit lätt, medan endast 8 % funnit valet vara »mycket svårt». För elever som sökt även till annan skola än till yrkesskola har valet helt naturligt inte varit lätt. För elever som sökt annan skola i första hand har valet varit »mycket svårt» för 12 % och »självklart» endast för 34 %. För elever som sökt till flera skolor men prioriterat yrkesskola har svårigheten varit lika stor. Någon skillnad mellan manliga och kvinnliga elever kan inte påvisas. Valet av yrkesskola har således uppfattats som självklart av en minoritet av eleverna. Antalet elever som svarat »ej lätt val» är störst, men å andra sidan är antalet som svarat att valet var »mycket svårt» väsentligt mindre än antalet, som svarat att valet var »självklart».

Tab. 43. Elevernas lätthet att välja utbildningsväg. Eleverna, manliga och kvinnliga, fördelade efter utbildningsområde. Samtliga i utbildningsområdet=100 %.

Utbildningsområde	Lätthet att välja utbildningsväg			
	Självklart	Ej lätt val	Mycket svårt val	Ej svar
Te	35,5	51,5	11	(2)
IH	46	46,5	6,5	1
HK	30	55	13,5	1
Hu	52	41,5	5,5	(1)
Vå	69,5	28	(2)	(1)
Övr.	46	46,5	6	(2)
Samtl.	44,5	46,5	8	1

Lättheten att välja har varit stor för elever inom vårdsektorn, »självklart» för 69 %, medan eleverna inom handel och kontor samt inom teknisk utbildning har haft »Mycket svårt» eller »Ej lätt» att bestämma sig. Endast respektive 30 % och 35 % av eleverna inom sistnämnda områden har ansett valet av yrkesskola vara självklart.

Osäkerheten i valet av utbildningsväg avspeglar sig sålunda i elevernas ansökningar till skolor på det gymnasiala åldersstadiet. Även elevernas egen uppfattning avspeglar olika lätthetsgrad att bestämma valet. En rad faktorer kan vara orsaken härtill. Dessa problem belyses bl. a. i samband med redogörelsen nedan för elevernas skäl att välja yrkesskola. Här skall endast beröras två bakgrundsfaktorer, målsmännens utbildning och elevernas egen tidigare utbildning.

Som framgår av tabell 42 har 44,5 % av eleverna angett, att valet av yrkesskola var »självklart». Endast elever, vars målsmän genomgått gymnasium eller motsvarande anger en påtagligt lägre lätthetsgrad (35 %). Svårast att bestämma sig har de elever haft, vars målsmän genomgått universitet (16 %), gymnasium (14 %), realskola (15 %) och yrkesskola (12,5 %). En viss skillnad kan sålunda observeras mellan elever, vars målsmän har »högre utbildning», och övriga elever.

En analys av lättheten att välja utbildningsväg mot bakgrunden av elevernas tidigare utbildning har även gjorts. Svarsalternativen har getts följande värden: »Självklart att välja yrkesskola» +1, »valet var ej lätt» 0, »valet var mycket svårt» —1.

Elever med olika egen utbildningsbakgrund har sammanförts i tre huvudkategorier, nämligen:

elever som närmast före yrkesskola gick i obligatorisk skola (folkskola, enhetsskola, grundskola), samtliga årskurser,

elever, som närmast före yrkesskolan avgått från icke-obligatorisk skola med fullbordad utbildning samt

elever som närmast före yrkesskolan avgått från icke-obligatorisk skola utan att ha fullbordat utbildningen.

Elever som svarat med respektive alternativ har fått sina svar värderade enligt

ovan. På så sätt har i analyssyfte medelpoängen för svaren hos respektive elevgrupp kunnat beräknas. Dessa medelpoängvärden befinner sig på en skala från +1 till —1. (Vid det hypotetiska medelvärdet +1 skulle alla eleverna i gruppen säga sig självklart ha valt yrkesskola, medan vid medelvärdet —1 alla eleverna i gruppen skulle ha haft ett mycket svårt val.)

Tab. 44. Elevernas lätthet att välja utbildningsväg. Eleverna är fördelade efter tidigare utbildning. Medelvärden.

	Elever med folkskola, grundskola	Elever med icke-obligat. skola		Samtl. elever
		Fullb.	Ej fullb.	
M	+0,39	+0,20	+0,32	+0,36
Kv	+0,42	+0,31	+0,35	+0,38

Yrkesskolelever som genomgått endast obligatorisk skola synes ha haft lättare att välja nuvarande utbildningsväg än övriga. Detta gäller särskilt de kvinnliga eleverna. Yrkesskolelever som genomgått icke-obligatorisk skola men inte fullbordat denna synes ha haft svårare att välja yrkesskola. Speciellt är detta fallet för de manliga eleverna. Svårast synes emellertid valet av yrkesskola ha varit för de elever, vilka närmast kommer från en fullbordad icke-obligatorisk skola/utbildning och särskilt svårt tycks valet av yrkesskola ha varit för männen i denna grupp (medelvärdet för dessa=0,20). Dessa avviker markant från de övriga två grupperna och från medelvärdet för männens lätthet att välja.

Bland elever med fullbordad icke-obligatorisk utbildning har valet av yrkesskola varit särskilt svårt för manliga elever med examen från allmän eller praktisk realskola. Av dessa har 2/3 betecknat valet som »ej lätt» eller »mycket svårt». Kvinnliga elever med fullbordad realskola eller flickskola har också i stor utsträckning (75 %) betecknat valet som »ej lätt» eller »mycket svårt».

3.5.3. Yrkesskolelevernas uppfattning om valet

Tab. 45. Elevernas uppfattning om valet av utbildningsväg. Eleverna är fördelade med hänsyn till gjorda ansökningar till olika skolor.

Ansökan till	Uppfattning om valet				
	Nöjd	Vet ej	Ej nöjd	Ej svar	Samtl.
End. ysk	81	14,5	3	1,5	100
Ysk i första hand	83,5	11,5	5	—	100
Ysk utan prioritet	44	44	(12)	—	100
Annan skola i första hand	71	21	7	(1)	100
Samtl.	80	15,5	3,5	(1)	100

Elevernas uppfattning om det gjorda valet är genomgående positiv. Nöjda med sitt val är 80 % medan 15 % svarat »vet ej». Elever som sökt enbart yrkesskola

eller yrkesskola i första hand förklarar sig inte vara nöjda till endast 3 % resp. 5 %. Elever som i första hand sökt till annan skola än yrkesskola eller sökt yrkesskola utan att prioritera denna redovisar större tveksamhet. Det bör dock uppmärksammas, att drygt 70 % av elever, som prioriterat annan skola än yrkesskola, förklarat sig vara nöjda med sitt val och endast 7 % uttalat att de ej är nöjda.

Tab. 46. Elevernas uppfattning om valet av utbildningsväg. Eleverna är fördelade efter utbildningsområde.

Utbildningsområde	Uppfattning om valet			
	Nöjd	Vet ej	Ej nöjd	Ej svar
Te	78,5	16,5	(4)	(1)
IH	78,5	16	4	1,5
HK	75,5	19,5	4	1
Hu	89	8,5	2,5	—
Vå	89,5	8,5	(1)	(1)
Öv	70,5	22,5	5,5	(1,5)
Samtl.	80	15,5	3,5	1

Uppfattningen om valet av utbildningsväg varierar inom olika utbildningsområden. Mest positiva är eleverna inom huslig utbildning och inom vårdutbildning. Båda elevgrupperna har till 9/10 förklarat sig vara nöjda med sitt val. Ett mycket ringa antal av dem har deciderat uttalat sig ej vara nöjda.

Inom teknisk utbildning och inom industri och hantverk är antalet osäkra (»vet ej») relativt stort (16 %). Mest positiva är elever inom textil- m. m. utbildning (91 %) och inom byggnadsindustriutbildning (89 %). Lägsta andelen nöjda uppvisar eleverna i metallindustriutbildning (71 %), metallarbete (69 %) och bilmekanikerarbete (68 %). Även eleverna inom elektroutbildning är mindre nöjda än genomsnittet (73 %), särskilt inom tele- och radioarbete (68 %).

Lägsta andelen nöjda uppvisar eleverna inom handel och kontor (75 %). Särskilt gäller detta eleverna inom kontorsutbildning byggande på folkskola (69 %). Inom denna utbildning uttalar 7 % att de inte är nöjda med sitt val.

Tab. 47. Elevernas uppfattning om valet av utbildningsväg. Vid jämförelsen har parallellställts svaren »Nöjd» och »Mycket bra», »Vet ej» och »Ganska bra», samt »Ej nöjd» och »Inte särskilt bra», »Dåligt».

	Kön	Uppfattning om valet				
		Nöjd	Vet ej	Ej nöjd	Ej svar	Samtl.
Föreligg. undersökn.	M	76	18	5	1	100
	Kv	84,5	12,5	2	1	100
	M+Kv	80	15,5	3,5	1	100
SOU 1963:15	M	48	45	6	1	100
(»grenväljare»)	Kv	45	46	7	1	100
	M+Kv	47	45	7	1	100

En jämförelse mellan yrkesskolelevernas uppfattning om sitt val av utbildningsväg och »grenväljarna» i gymnasiet, så som deras uppfattning redovisats i »Vägen genom gymnasiet», visar, att yrkesskoleleverna i betydligt större utsträckning sagt sig vara nöjda med sitt val. Detta gäller i särskilt hög grad de kvinnliga eleverna, av vilka endast 2 % ej är nöjda med sitt val och 85 % är nöjda. Yrkesskoleleverna visar således större tillfredsställelse med valet än »grenväljarna» i gymnasiet. Förhållandet är likartat om de jämförs med abiturienterna även om dessa senare ser väsentligt positivare på sitt val än »grenväljarna».

På motsvarande sätt som ovan redovisats beträffande lättheten att välja utbildningsväg mot bakgrunden av dels målsmännens utbildning dels elevernas egen tidigare utbildning har elevernas uppfattning om valet av utbildningsväg analyserats.

Någon skillnad i uppfattningen av valet mellan elever med målsmän med olika utbildning har ej observerats. En något större andel elever, vars målsmän har genomgått universitet eller gymnasium, har dock avgett svaret »Ej nöjd».

Tab. 48. Elevernas tillfredsställelse med valet av utbildningsväg. Eleverna är fördelade efter tidigare utbildning. Medelvärden.

	Elever med folkskola och grundskola	Elever med icke-obligat. skola		Samtl. elever
		Fullb.	Ej fullb.	
M	0,75	0,57	0,67	0,72
Kv	0,82	0,84	0,89	0,83

Tillfredsställelsen med valet av yrkesskola synes genomgående vara betydligt större än vad som kunde förväntas av omdömena om valets lätthet. För män (samtliga undergrupper) är medelvärdet 0,72 och för kvinnor (samtliga undergrupper) 0,83. Hos männen är tillfredsställelsen störst hos dem som genomgått obligatorisk skola (0,75) medan den är markant lägre för män med fullbordad icke-obligatorisk skola före yrkesskolan (0,57). Hos kvinnor är tillfredsställelsen genomgående högre än hos män (0,83). Högst är tillfredsställelsen hos kvinnor med icke fullbordad icke-obligatorisk skola (0,89), därnäst för kvinnor med fullbordad icke-obligatorisk skola (0,84). Det bör påpekas att tillfredsställelsen med valet av yrkesskola bland de kvinnliga eleverna är minst i gruppen med enbart obligatorisk skola. Skillnaden är dock relativt liten mellan de tre grupperna kvinnliga elever.

Andelen yrkesskolelever, som är nöjda med sitt val, är störst bland de elever, som angett att det var självklart att välja yrkesskola (drygt 90 %), och lägst bland de elever, som angett att det var mycket svårt att besluta sig (drygt 50 %). Störst andel icke nöjda återfinns bland manliga elever, som angett att valet var mycket svårt (17 %). Beräkningar av korrelationskoefficienter mellan lättheten att välja yrkesskola och tillfredsställelsen med detta val visar, att för manliga elever föreligger en

inte obetydlig positiv korrelation (koefficient +0,3). De som angett att valet varit lätt, har i stor utsträckning också varit nöjda med valet, medan de som angett att valet varit svårt inte sällan är mindre nöjda i efterhand med sitt val. I flertalet fall är dock omdömena inte negativa utan mera indifferenta.

För de kvinnliga eleverna erhölls inget samband mellan valets lätthet och tillfredsställelsen med valet (koefficient +0,02). Dessa elever synes ha accepterat den valda utbildningsvägen även om valet ej varit lätt.

3.6 Yrkesskolelevernas skäl för val av yrkesskola

Elevernas självupplevda motiv för val av yrkesskolutbildning har studerats med hjälp av elevernas markeringar på listor över på förhand formulerade skäl. Eleverna har gjort markeringar dels för ett självvalt antal skäl på listan, dels för det viktigaste skälet på en andra lista med samma skäl angivna. Knappt 7 % av eleverna har underlåtit att särskilt markera det viktigaste skälet.

Det sammanlagda antalet markeringar i kolumnen för självvalt antal skäl uppgår till 12.033, varav 6.246 för manliga elever och 5.787 för kvinnliga elever. Det innebär att eleverna angett i genomsnitt 3,2 skäl. De kvinnliga eleverna har angett något flera skäl.

Det sammanlagda antalet markeringar uppgår till 15.490, varav 8.123 för manliga elever och 7.367 för kvinnliga elever.

De olika skälen har i enkäten numrerats och rubricerats på följande sätt:

1 Kursen (utbildningen) leder till ett intressant yrke
2 Kursen (utbildningen) leder till ett välbetalt yrke
3 Kursen (utbildningen) leder till ett väl ansett yrke
4 Mitt linjeval och mina senaste betyg i grund-(enhets-/folk-)skolan pekade på att denna kurs (utbildning) låg bäst till för mig
5 Jag tycker bättre om ett praktiskt yrke än teoretiska studier
6 Denna kurs (utbildning) ger mest poäng då jag skall söka till min fortsatta utbildning
7 Mina föräldrar ville att jag skulle välja denna kurs (utbildning)
8 Syskon till mig har valt denna kurs (utbildning)
9 Mina kamrater rådde mig att välja denna kurs (utbildning)
10 Mina lärare rådde mig att välja denna kurs (utbildning)
11 Jag beslöt mig för denna kurs (utbildning) efter yrkesvägledning av en *annan* person än yrkesvalslärare
12 Pojkar bör gå i denna kurs (utbildning)
13 Flickor bör gå i denna kurs (utbildning)
14 Denna kurs (utbildning) finns i eller nära min hemort
15 Denna kurs (utbildning) är kort
16 Denna kurs (utbildning) är billig
17 Vet inte (inget särskilt skäl)

I nedanstående tabell redovisas det totala antalet markeringar, varvid de olika skälen ordnats så att det skäl, som erhållit flest markeringar, redovisas först, därefter det skäl som erhållit därnäst flest markeringar osv.

Tab. 49. Elevernas skäl att välja nuvarande utbildning. Såväl samtliga markeringar som markeringar av »viktigaste skäl» anges.

Samtliga markeringar						Markeringar för »viktigaste skäl»					
M		Kv		M+Kv		M		Kv		M+Kv	
Skäl nr	Antal markeringar	Skäl nr	Antal markeringar	Skäl nr	Antal markeringar	Skäl nr	Antal markeringar	Skäl nr	Antal markeringar	Skäl nr	Antal markeringar
1	2.448	1	1.973	1	4.421	1	964	1	781	1	1.745
5	1.139	5	913	5	2.052	2	606	2	247	2	853
2	842	6	635	6	1.301	6	236	6	204	6	440
6	666	14	481	2	1.208	5	222	5	151	5	373
7	455	13	467	14	889	4	79	4	87	4	166
14	408	15	445	7	866	7	66	11	48	7	105
4	377	7	411	4	772	11	52	17	48	11	100
3	361	4	395	11	657	3	38	13	45	17	81
11	352	2	366	15	657	17	33	7	39	3	66
16	295	11	305	12—13	637	14	21	15	32	15	49
15	212	3	260	3	621	15	17	3	28	12—13	48
12	170	16	257	16	552	10	12	14	22	14	43
10	133	10	163	10	311	16	11	10	16	10	28
17	133	17	136	17	269	9	5	9	10	9	15
9	74	9	109	9	183	8	4	8	3	16	14
8	43	8	51	8	94	12	3	16	3	8	7
S:a	8.123		7.367		15.490		2.370		1.764		4.134

Som framgår av tabell 49 blir rangordningen mellan de olika skälen olika beroende på om den grundas på samliga markeringar eller på markeringar för det »viktigaste skälet». I båda fallen har skäl 1 erhållit flest markeringar och i båda fallen har skälen 1, 2, 5 och 6 erhållit flest markeringar. Övriga skäl har erhållit förhållandevis färre markeringar i kolumnen för »viktigaste skäl» än i kolumnen med självvalt antal markeringar.

I nedanstående tabell redovisas en procentuell fördelning av markeringarna för de olika skälen. De olika skälen har därvid sammanförts i grupper. Grupperingen beskrivs nedan i samband med kommentaren till tabell 57.

Tab. 50. Andelen markeringar i procent av samtliga markeringar.

Grupp	Skäl	Samtl. markeringar			Viktigaste skäl		
		M	Kv	M+Kv	M	Kv	M+Kv
1	1, 2, 3	45	35	40	58	54	56
2	4, 5, 10	23	20	21	17	16	17
3	7, 8, 9, 11, 12, 13	13	18	15	7	10	8
4	6	8	9	8	13	13	13
5	14, 15, 16	11	16	14	3	4	3
6	17	1	2	2	2	3	3

Grupp 1, som omfattar skäl innebärande intresse för yrket eller förhoppning om ett välbetalt yrke, utgör en större andel av markeringarna i kolumnen för »viktigaste skäl». Så är även fallet beträffande grupp 4, som innebär, att den nuvarande utbildningen förbereder för vidare utbildning. Däremot är andelen markeringar i grupp 3, skäl som innebär att personlig påverkan m. m. inverkat på valet, lägre då det gäller det »viktigaste skälet». Betydande är även skillnaden för grupp 5, omfattande skäl som innebär att utbildningen är kort, billig och nära hemorten. Dessa skäl väger tyngre för de kvinnliga eleverna än de manliga. Även andra skäl väger olika tungt för elever av olika kön. De manliga har i större utsträckning markerat skäl framförallt i grupp 1, medan de kvinnliga i förhållandevis större utsträckning markerat skäl ingående i grupp 3 och 5.

I det följande redovisas dels hur stora andelar av eleverna, som redovisar ett visst skäl oberoende av hur övriga skäl påverkat deras val av yrkesutbildning, dels hur stor andel av det totala antalet skäl ett visst skäl utgör. De nedan redovisade uppgifterna grundas på markeringar av »viktigaste skälet».

Eleverna har grupperats efter kön, ålder, nuvarande utbildning, målsmäns utbildning, eventuella syskons utbildning, elevernas egen utbildning, elevernas hemort, tillgång till olika skolor på det gymnasiala stadiet och yrkesskolans storlek.

I det följande redovisas först den procentuella andelen av eleverna, som markerat de olika skälen. Flertalet skäl har markerats endast av en mycket ringa del elever. Fyra skäl, 1 »intressant yrke», 2 »välbetalt yrke», 6 »samla poäng för fortsatt utbildning» samt 5 »föredrar praktiskt yrke», har markerats av minst 9 % av eleverna. Vissa elevgrupper har även markerat 4 »tidigare utbildning pekar på den valda utbildningen» i motsvarande omfattning. I de följande tabellerna redovisas endast ovan nämnda skäl. I beräkningarna för män och kvinnor var för sig har hänsyn tagits endast till de 93 % av eleverna, som markerat »viktigaste skäl» i enlighet med givna anvisningar.

Skäl 1 har markerats av 50 %. Andelen elever som markerat detta skäl är något större i högre åldersgruppen, något som särskilt gäller de kvinnliga eleverna. Skäl 2 har markerats av 1/3 av de manliga eleverna, men av endast 1/6 av de kvinnliga eleverna. Differenserna mellan olika åldersgrupper är inte särskilt stor. Skäl 6 och 5 har markerats av i stort sett lika stora andelar manliga som kvinnliga elever. De äldsta manliga eleverna har i särskilt stor utsträckning markerat skäl 6 och i påtagligt liten utsträckning skäl 5.

Tab. 51. Procentuell andel elever som markerat de olika skälen. Eleverna fördelade efter ålder och kön.

Skäl	M				Kv				M+Kv
	Åldersgrupp			Samtl.	Åldersgrupp			Samtl.	Samtl.
	—1943	1944—46	1947—50		—1943	1944—46	1947—50		
1	46	56	51	51	59	58	43	49	50
2	32	38	31	32	17	14	16	16	25
6	26	12	11	13	11	14	13	13	13
5	4	9	13	12	9	7	11	10	11

Tab. 52. Procentuell andel elever som markerat de olika skälen. Eleverna fördelade efter nuvarande utbildningsområde.

Skäl	M						Kv						M+Kv					
	Nuvarande utbildningsområde						Nuvarande utbildningsområde						Nuvarande utbildningsområde					
	Te	IH	HK	Hu	Vå	Öv	Te	IH	HK	Hu	Vå	Öv	Te	IH	HK	Hu	Vå	Öv
1	68	52	29	64	—	44	70	63	42	35	71	25	65	49	36	35	66	41
2	51	32	12	31	—	28	33	15	19	10	10	—	41	28	16	12	10	26
6	3	10	27	8	—	32	3	9	7	24	14	50	3	9	8	21	13	31
5	3	15	5	11	—	5	3	12	8	14	6	—	3	14	7	13	6	4
4	5	4	7	—	—	5	4	3	10	4	—	25	5	3	9	3	—	5

Skäl 1 har markerats av störst andel elever inom vårdsektorn och teknisk utbildning och av lägst andel elever inom handel och kontor och huslig utbildning. Speciellt låg är andelen manliga elever inom handel och kontor. Andelen varierar även starkt från 86 % för ett- eller flerårig kontorsutbildning byggande på realexamen till 18 % för ettårig kontorsutbildning utan realexamen. Motsvarande variationer förekommer i endast mindre utsträckning bland de kvinnliga eleverna.

Inom industri och hantverk har eleverna inom elektroutbildningen i större utsträckning än övriga angett skäl 1. Skäl 2 har markerats i första hand av elever inom teknisk utbildning (41 %), en större andel manliga än kvinnliga elever. Inom industri och hantverk är andelen — liksom beträffande skäl 1 — lägre för elever inom metallutbildningen än inom övriga. Inom handel och kontor är andelen markant stor för manliga elever inom kontorsutbildning byggande på realexamen.

Skäl 6 har markerats av en förhållandevis stor andel manliga elever inom handel och kontor och kvinnliga elever inom den husliga sektorn.

Skäl 5 har markerats av en förhållandevis stor andel manliga elever inom metallutbildningen och kvinnliga inom huslig utbildning.

Tab. 53. Procentuell andel elever som markerat de olika skälen. Eleverna fördelade efter målsmans utbildning.

Skäl	M					Kv					M+Kv
	Målsmans utbildning					Målsmans utbildning					
	Folksk. Yrkesk.	Folkhögsk. Realsk. m m	Gymnasium Universitet	Annan utb. Vet ej	S:a	Folksk. Yrkesk.	Folkhögsk. Realsk. m m	Gymnasium Universitet	Annan utb. Vet ej	S:a	Samtliga
1	51	55	45	53	51	50	52	54	45	55	52
2	32	36	28	32	32	15	16	14	19	16	25
6	11	14	21	13	13	12	18	14	13	13	13
5	14	9	8	9	12	9	9	8	9	9	11

Målsmans utbildning synes endast i mycket ringa utsträckning ha påverkat elevernas skäl att välja utbildningsväg inom yrkesskolan. De manliga elever, vars målsmän genomgått gymnasium och universitet, har i mindre utsträckning än övriga markerat skäl 1 och i större utsträckning skäl 6.

Tab. 54. Procentuell andel elever som markerat de olika skälen. Eleverna fördelade med hänsyn till syskons utbildning.

Skäl	M		Kv		M+Kv	
	Syskon i yrkesskola	Syskon i gymnasium	Syskon i yrkesskola	Syskon i gymnasium	Syskon i yrkesskola	Syskon i gymnasium
1	52	50	49	48	47	46
2	33	32	16	15	23	22
6	12	13	12	14	11	12
5	12	13	10	10	10	11

Elevernas skäl att välja utbildningsväg har även ställts i relation till förekomsten av syskon och syskonens utbildningsväg. Inflytandet från syskonen synes vara ringa.

Elevernas tidigare utbildning synes ha haft betydelse för elevernas skäl att välja utbildningsväg. Skäl 1 markeras av störst andel elever med tidigare yrkesskolkurs och ej fullbordad icke-obligatorisk utbildning. Lägsta andel elever, som markerat skäl 1, har folkskola eller grundskola. Andelen kvinnliga elever, som markerat skäl 2, synes ej nämnvärt ha påverkats av sin tidigare utbildning, medan så är fallet beträffande de manliga. Största delen av dem som markerat skäl 2 har genomgått en inte fullbordad icke-obligatorisk utbildning, medan detta skäl är mindre framträdande bland elever som fullbordat motsvarande utbildning. Skäl 6 markeras av störst andel elever med fullbordad icke-obligatorisk utbildning. Skäl 5 har markerats av förhållandevis få elever med tidigare yrkesutbildning och fullbordad icke-obligatorisk utbildning.

Tab. 55. Procentuell andel elever som markerat de olika skälen. Eleverna fördelade efter tidigare egen utbildning.

Skäl	M					Kv					M+Kv				
	Tidigare utbildning					Tidigare utbildning					Tidigare utbildning				
	Folkskola Grundskola	Icke obligat. skola		Yrkesskola	Ej yrkesskola	Folkskola Grundskola	Icke obligat. skola		Yrkesskola	Ej yrkesskola	Folkskola Grundskola	Icke obligat. skola		Yrkesskola	Ej yrkesskola
		Fullb.	Ej fullb.				Fullb.	Ej fullb.				Fullb.	Ej fullb.		
1	51	47	59	61	51	44	52	65	62	44	45	48	57	57	44
2	32	29	43	39	31	15	17	17	15	16	24	20	28	22	23
6	11	24	9	13	13	12	15	1	11	12	10	17	10	11	12
5	13	5	12	6	13	11	8	1	8	11	11	7	10	7	12

Tab. 56. Elevernas skäl till val av utbildning. Eleverna fördelade efter olika bostadsort.

Skäl	Bostad/hemort							Skolorgan på Y-ort				Antal kurser i ysk.			
	Y-orten	Utanför Y-orten	Norrlands inland	Norrlands kustland	Mell. Sv.	Södra Sv.	Storstäder	Y+Ag	Y+Ag+Hg+Tg	Y+G+F	Y	—3	4—10	11—20	21—
1	49	52	40	52	47	52	56	44	55	45	41	(93)	49	47	54
2	25	24	19	20	20	28	31	20	27	20	20	(7)	27	21	28
6	14	11	13	13	11	12	14	8	13	12	13	(7)	13	12	13
5	10	12	16	11	14	10	7	10	8	17	14	—	8	13	9
4	5	5	3	6	5	5	6	1	5	6	4	—	6	4	5

Elevernas skäl till val av utbildningsväg har även relaterats till dels elevernas bostadsort, dels skolorganisationens omfattning på det gymnasiala åldersstadiet.

Av tabell 56 framgår, att elevernas skäl ej påverkats av om eleverna är bosatta på skolorten eller utanför skolorten. Ej heller synes förhållandena variera från en del av landet till en annan. Möjligen kan vissa avvikelser iakttagas i storstadsområdena. En något större andel av elevrna i dessa områden har markerat skälen 1 och 2, medan en något mindre andel av dem markerat skäl 5.

Differentieringen av skolväsendet på det gymnasiala åldersstadiet synes även ha påverkat skälen att välja viss utbildningsväg. Störst andel elever, som markerat skäl 1, återfinns i regioner med såväl allmänt som merkantilt och tekniskt gymnasium vid sidan av yrkesskola. En mindre andel elever av dem som haft tillgång endast till yrkesskola har markerat skäl 1. På dessa orter har valmöjligheterna varit begränsade i motsats till vad fallet är på orter med en mera allsidig skolorganisation.

Skäl 6 har markerats av en något mindre andel elever på orter med enbart allmänt gymnasium än på övriga orter.

Skäl 5 har markerats av en större andel elever på orter med såväl gymnasium som fackskola vid sidan av yrkesskola än på övriga orter. På dessa orter föreligger störst valfrihet, varför det är naturligt att ett uttalat intresse för praktiskt yrkesarbete positivt påverkat valet.

Slutligen kan konstateras, att yrkesskolans storlek mätt i det antal olika kurser som erbjuds, inte påtagligt varit avgörande för elevernas val.

Det ovan redovisade materialet visar, att vissa, relativt få skäl för valet av utbildningsväg inom yrkesskolan för eleverna varit avgörande. Enligt elevernas bedömning har det viktigaste skälet varit, att den utbildning de valt, leder till ett intressant yrke. Även deras bedömning att ha valt ett välbetalt yrke har varit ett vägande skäl. Som skäl har även i stor utsträckning angetts, att praktiskt arbete föredras framför fortsatta teoretiska studier. Dessa tre skäl, som utgör tre av de fyra oftast angivna, kan betraktas som positiva val.

Det fjärde skälet, som pekar åt en delvis annan riktning, är att den valda utbildningen innebär en meritering för fortsatta studier, dels inom yrkesskolan dels av mera teoretisk art. För en inte obetydlig del av eleverna har alltså tanken på fortsatt utbildning varit vägledande för deras val av nuvarande utbildning i yrkesskola.

I tabell 57 har en sammanställning av de högsta respektive lägsta värdena gjorts ur tabellerna 50—55. Det är således ytterlighetsvärden, vilka utrerat påvisar differenser. Trots detta framgår det av sammanställningen att endast vissa av de »bakgrundsfaktorer» som analyserats synes ha påverkat elevernas val av utbildningsväg inom yrkesskolan.

De största olikheterna föreligger mellan elever inom olika utbildningsområden. Detta gäller särskilt de manliga eleverna. Genomgående synes de olika »bakgrundsfaktorerna» ha påverkat de manliga elevernas val något mera än de kvinnligas.

Även om det är av största intresse att belysa frågan hur stor andel av eleverna, som överhuvudtaget angett för vart och ett av skälen, att de haft betydelse för deras val, är det även av intresse att undersöka hur stor procentuell andel av samtliga

skäl, som faller på de olika skälen. I tabell 58 har de olika skälen förts samman i vissa grupper.

Grupp 1 omfattar skäl som innebär intresse för yrket (skäl 1, 2 och 3), grupp 2 omfattar skäl som innebär att tidigare utbildning lämpar sig för den valda utbildningen (skäl 4, 5 och 10), grupp 3 omfattar skäl som innebär att personlig påverkan och bedömning skett (skäl 7, 8, 9, 11 och 12/13), grupp 4 omfattar skälet att utbildningen leder till fortsatt utbildning (skäl 6), grupp 5 omfattar skäl som innebär att utbildningen är kort och billig (skäl 14, 15 och 16) samt grupp 6 utan angivet skäl (skäl 17).

Tab. 57. Sammanställning av högsta respektive lägsta andel av eleverna, fördelade på olika grupper, som markerat respektive skäl. Manliga och kvinnliga. H=Högsta andel elever, som markerat respektive skäl. L=Lägsta andel elever, som markerat respektive skäl.

Gruppering av eleverna (M+Kv)	Skäl 1		Skäl 2		Skäl 6		Skäl 5	
	H	L	H	L	H	L	H	L
Åldersgrupper	53	44	23	22	16	11	11	6
Utbildningsomr.	66	36	41	10	21	3	14	3
Målsmans utbildning	49	45	24	19	16	11	11	7
Syskons utbildning	47	46	24	22	12	11	11	9
Elevernas tid. utbildning	57	44	28	20	17	10	12	7
Hemort i förh. till skolort	52	49	25	24	14	11	12	10
Hemortens belägenhet inom riket	56	40	31	19	14	11	16	7
Skolorgan:s differ. på y-orten	55	41	27	20	13	8	17	8
Ysk:s differ.	54	47	28	21	13	12	13	8

Tab. 58. Elevernas skäl att välja utbildning.

Skäl	Samtl. markeringar			Viktigaste skäl		
	M	Kv	M+Kv	M	Kv	M+Kv
1, 2, 3	45	35	40,5	58	54,5	56,5
4, 5, 10	20,5	20	20	17	16	16,5
7, 8, 9, 11, 12, 13	13,5	18	15,5	7	10	8
6	8	8,5	8,5	12,5	13	13
14, 15, 16	11,5	16	13,5	2,5	3,5	3
17	1,5	2	1,5	2	3,5	2,5
Samtliga	100	99,5	99,5	99	100,5	99,5

Som ovan påpekats innebär skälen 1—3 ett positivt val. Dessa skäl utgör den största gruppen. Särskilt markant framstår detta, om bearbetningen av endast det viktigaste skälet beaktas. Även planerna på fortsatt utbildning väger tyngre om endast det viktigaste skälet räknas.

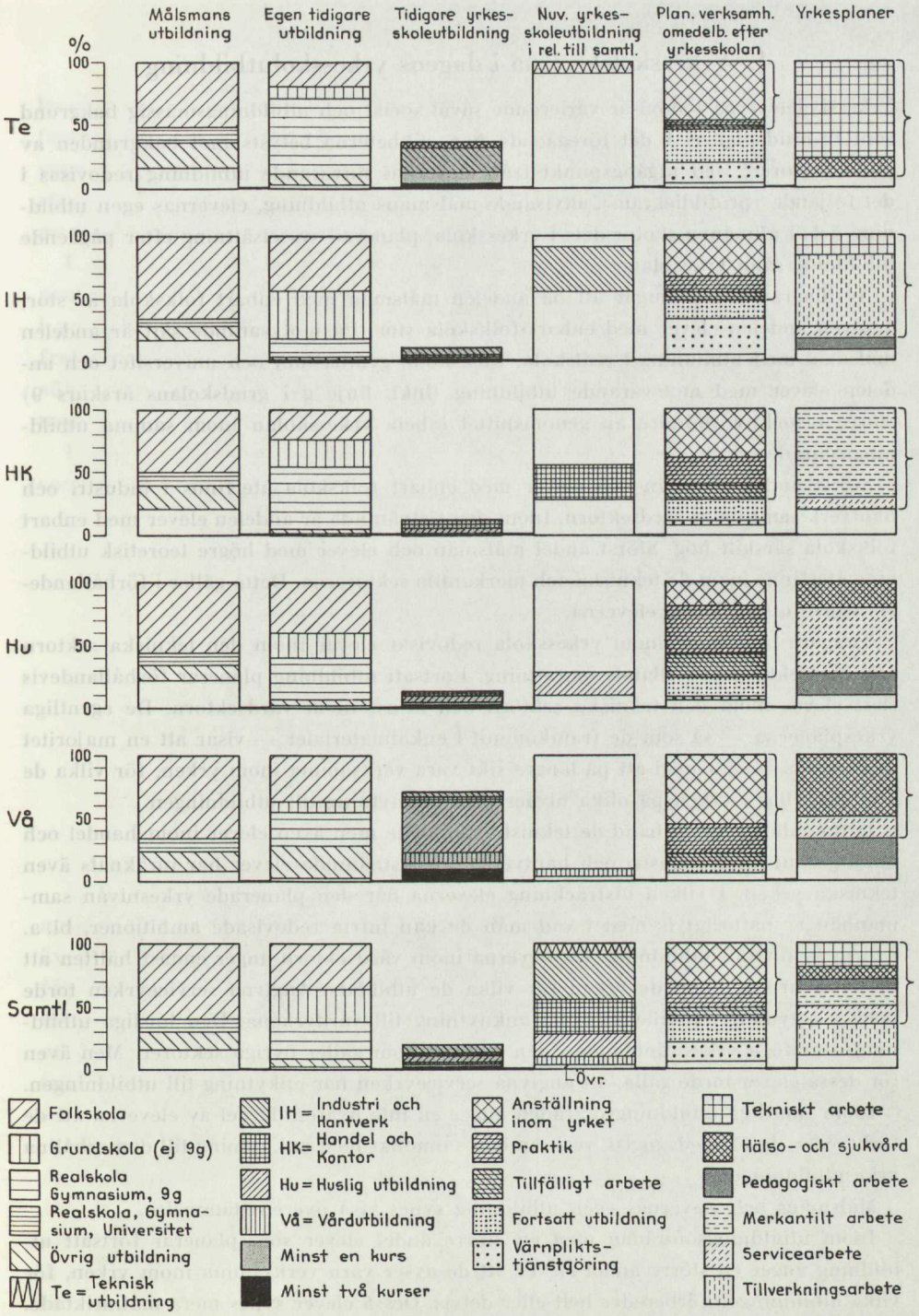
Målsmans utbildning
Egen tidigare utbildning
Tidigare yrkes-skoleutbildning
Nuv. yrkes-skoleutbildning i rel. till samtl.
Plan. verksamh. omedelb. efter yrkesskolan
Yrkesplaner
%
100
50
0
Te
IH
HK
Hu
Vå
Samtl.
Övr.
Folkskola
Grundskola (ej 9g)
Realskola Gymnasium, 9g
Realskola, Gymnasium, Universitet
Övrig utbildning
Te = Teknisk utbildning
IH = Industri och Hantverk
HK = Handel och Kontor
Hu = Huslig utbildning
Vå = Vårdutbildning
Minst en kurs
Minst två kurser
Anställning inom yrket
Praktik
Tillfälligt arbete
Fortsatt utbildning
Värnpliktstjänstgöring
Tekniskt arbete
Hälso- och sjukvård
Pedagogiskt arbete
Merkantilt arbete
Servicearbete
Tillverkningsarbete

4. Yrkesskoleleverna i dagens yrkesskolutbildning

Yrkesskoleleverna redovisar varierande såväl social och utbildningsmässig bakgrund som framtidsplaner. I det föregående har olikheterna belysts mot bakgrunden av olika faktorer. Med utgångspunkt från elevernas nuvarande utbildning redovisas i det följande »profildiagram», utvisande målsmans utbildning, elevernas egen utbildning dels i allmänna skolor dels i yrkesskola, planerad sysselsättning efter pågående utbildning samt yrkesplaner.

Av diagrammen framgår att då andelen målsmän med enbart folkskola är stor, är även andelen elever med enbart folkskola stor. På motsvarande sätt är andelen målsmän med utbildning i realskola, flickskola, gymnasium och universitet och andelen elever med motsvarande utbildning (inkl. linje g i grudskolans årskurs 9) större respektive mindre än genomsnittet i hela yrkesskolan inom samma utbildningsområden.

Störst andel målsmän och elever med enbart folkskola återfinns i industri och hantverk samt inom vårdsektorn. Inom den sistnämnda är andelen elever med enbart folkskola särskilt hög. Störst andel målsmän och elever med högre teoretisk utbildning återfinns inom de tekniska och merkantila sektorerna. Detta gäller i förhållandevis större utsträckning eleverna.

Tidigare utbildning inom yrkesskola redovisar elever inom den tekniska sektorn och vårdsektorn i betydande omfattning. Fortsatt utbildning planerar förhållandevis flest elever inom den tekniska sektorn och minst inom vårdsektorn. De egentliga yrkesplanerna — så som de framkommit i enkätmaterialet — visar att en majoritet av eleverna räknar med att på längre sikt vara verksamma inom yrken, för vilka de utbildas, eller i yrken på olika nivåer med anknytning till utbildningen

Detta gäller i första hand de tekniskt utbildade men även elever inom handel och kontor samt inom industri och hantverk. För sistnämnda elever har inräknats även tekniska yrken. I vilken utsträckning eleverna når den planerade yrkesnivån sammanhänger naturligtvis med i vad mån de kan infria redovisade ambitioner, bl. a. i form av fortsatt utbildning. Av eleverna inom vårdsektorn anger endast hälften att de avser arbeta inom de yrken för vilka de utbildats. Angivna serviceyrken torde dock i betydande utsträckning ha anknytning till vårdyrkena. Den husliga utbildningen är föga yrkesutbildande i den mening, som gäller övriga sektorer. Men även för dessa elever torde gälla, att angivna serviceyrken har ankytning till utbildningen.

Inom samtliga utbildningsområden anger en inte oväsentlig del av eleverna att de förbereder sig för pedagogisk verksamhet, sannolikt med anknytning till den erhållna yrkesutbildningen.

Målsmäns och elevernas egen utbildning synes visa överensstämmelse.

Inom utbildningsområden med en större andel elever som planerar fortsatt utbildning anger en större andel elever att de avser vara verksamma inom yrken, för vilka utbildningen förbereder helt eller delvis. Dessa elever synes mera målinriktade.

5. Yrkesskolfrekvensen

Inom skolöverstyrelsen har sedan en följd av år beräkningar gjorts av gymnasie(g-)frekvensen och fackskol(f-)frekvensen, dvs. den andel av en årskull i gymnasieåldern, som erhåller utbildning i respektive gymnasium och fackskola. Motsvarande beräkningar av yrkesskol(y-)frekvensen har inte varit möjliga att genomföra på grundval av tillgängligt statistiskt material.

I föreliggande undersökning har material insamlats ägnat att belysa hithörande problem. Avsikten har alltså varit att försöka beräkna antalet »förstagångselever» i yrkesskolans nybörjaravdelningar. Det material som lagts till grund för de gjorda frekvensberäkningarna har tidigare redovisats. Det bör ånyo påpekas, att undersökningsmaterialet inhämtats enbart från primärkommunala och landstingskommunala yrkesskolor.

I nedanstående tablå anges den andel av elever inom olika utbildningsområden, som kan betraktas som »förstagångselever».

Utbildningsområde	Procent
Kommunala tekniska skolor	55
Övrig teknisk utbildning	85
Industri och hantverk	90
därav textil-mm utbildn.	50
Handel och kontor	90
Hemteknisk utbildning	100
Övrig huslig utbildning	80
Vårdyrkesutbildning	40
Övrig utbildning	40

De i tablån redovisade procenttalen har applicerats på uppgifter om det totala antalet elever i årskurs 1 enligt den officiella statistiken. I detta siffermaterial ingår även eleverna i enskilda skolor och företagsskolor. Eftersom statistiska uppgifter för enbart primär- och sekundärkommunala skolor inte finns redovisade, har eleverna i samtliga skolor reducerats med de i tablån angivna talen. För att erhålla en jämförelse bakåt i tiden har motsvarande uppgifter om eleverna för hela 1960-talet medtagits. Även om reduktionstalen skulle vara något annorlunda för tidigare år än för 1964, torde de på detta sätt framräknade elevtalen dock vara av värde.

En sålunda beräknad y-frekvens uppgick till ca 18 % år 1960 och till ca 24,5 % år 1964. Emellertid har ca 2 % av eleverna tidigare genomgått minst *två* kurser. Det kan därför vara berättigat att ytterligare reducera frekvensvärdena till respektive ca 16 och ca 22. Det skulle innebära att frekvensen, som är några enheter lägre än g-frekvensen, ökat årligen med i genomsnitt drygt 1 procentenhet, en ökning som är mindre snabb än ökningen av g-frekvensens under motsvarande tidsperiod.

Tab. 59. Antal elever i yrkesskolans nybörjarklasser åren 1960—1964. Det i den officiella statistiken (SCB) redovisade elevantalet har reducerats på ovan angivet sätt. I kolumnen för frekvensen redovisas dels frekvensen för samtliga i tabellen medtagna elever, dels inom ( ), för dessa elever exkl. elever i teknisk dagskola (tesk), i kontorsutbildning byggande på realexamen samt de ej yrkesinriktade inom gruppen »övriga».

År	Te			IH			HK			Hu			Vå	Samf.	Kont.	Öv			Samtliga	
	Sa	därav Tesk	Öv	Sa	därav Textil	Öv	Sa	därav Kontor med r.ex.	Öv	Sa	därav Husm.	Öv	Sa	Sa	Sa	Sa	därav yrkesinriktn.	Öv	Totalt	Frekvenser
1960	1280	925	360	11.400	550	10.850	8.890	2770	6120	5200	4500	700	540	150	90	270	10	260	27.820	21(18)
1961	1540	1075	465	12.840	580	12.260	10.100	2965	7135	5995	5320	675	585	140	120	285	10	280	31.600	24(21)
1962	1905	1270	635	13.245	605	12.640	10.575	3730	6845	6375	5590	785	650	140	100	400	10	395	33.390	26(22)
1963	2330	1475	855	14.090	655	13.425	10.785	4195	6590	7300	6435	865	725	140	125	460	35	425	35.955	29(24)
1964	2600	1680	920	14.180	580	13.600	11.360	5770	5590	8120	7160	960	1060	170	180	550	50	500	38.220	31(24,5)

I en av 1960 års gymnasieutrednings specialundersökningar, »Övergången till fortsatt verksamhet efter genomgången försöksskola» (SOU 1963: 41), har elevernas i enhetsskolans årskurs 9 verksamhet påföljande höst (år 1960) undersökts. 518 manliga och 515 kvinnliga elever i 10 landsbygdskommuner ingick i undersökningen.

I nedanstående tablå redovisas hur stor procentuell andel av eleverna, som övergick till yrkesskolan.

Linje	% av eleverna	
	M	Kv
G	12,7	20,6
A	33,0	35,4
Y	21,6	14,1
Samtl.	22,0	22,3

Y-frekvensen i dessa 10 landsbygdskommuner skulle sålunda år 1960 uppgå till 22 %, en frekvens som väl överensstämmer med de i föreliggande undersökning gjorda beräkningarna för år 1964. Det bör dock uppmärksammas, att de 10 kommunerna inte är helt representativa för rikets försökskommuner, vilket bl. a. framgår av att andelen g-elever är mycket låg. Därtill kommer att fortfarande saknar flertalet yrkesskolelever annan allmän utbildning än folkskolan.

Litteraturförteckning

Fackskoleutredningen, Fackskolan, SOU 1963: 50.

Gymnasieutredningen 1960 års, Ett nytt gymnasium, SOU 1963: 42.

Härnqvist, K., och Grahm, Å., Vägen genom gymnasiet, SOU 1963: 15.

Jacobson, B., Metod för bestämning av tätorters centralitetsgrad, Svensk Geografisk Årsbok, 1958.

— Yrkesskolan och planeringen för det gymnasiala åldersstadiet, Stadsförbundets tidskrift, 1965.

K. Skolöverstyrelsen, Gymnasiets kvantitativa omfattning, Utredningsmaterial rörande. 1963.

— Yrkesskolans kvantitativa omfattning, Utredningsmaterial rörande. 1964.

— Sökande till fackskola, Utredningsmaterial rörande. 1964.

— Vidgad intagning i yrkesskolan. 1965.

K. Statistiska Centralbyrån, Folkräkningen 1960.

— Statistiska uppgifter om yrkesskolväsendet 1959—1960 (stencil). 1961.

— Yrkesutbildningen 1964 (stencil). 1965.

— Allmänbildande och yrkesutbildande högre skolor 1964 (stencil). 1965.

— Elevernas ålder höstterminen 1963 (stencil). 1964.

Neymark, E., Selektiv rörlighet. 1961.

Särlvik, B., Elevers och föräldrars attityd till studiegångar av olika längd i gymnasiet. SOU 1963: 41.

Wallberg, K., och Gouiedo, L., Övergång till fortsatt verksamhet efter genomgången försöksskola. SOU 1963: 41.

I en av 1960 års gymnasieutredning tillsatt verksamhet eller genomgången försöksskola. [SOU 1963: 41]. Här eleverna i enhetsskolans årskurs 9 verksamhet pedagogiska bred (år 1960) undersökta 318 manliga och 313 kvinnliga elever i 10 landsbygdskommuner (utgick i undersökningen.

I nedanstående tabell redovisas hur stor procentuell andel av eleverna som övergick till yrkesskolan.

	%	
O	18,7	20,3
A	13,0	7,4
Y	21,6	14,4
Samtl.	20,0	12,0

Y-flickorna i dessa 10 landsbygdskommuner slutade år 1960 gång till 22 %, en frekvens som väl överensstämmer med de i föregående undersökningarna för år 1955. Det bör dock uppmärksammas att de 10 kommunerna inte är helt representativa för riket (storstadskommuner vilket på annat sätt är att andelen gymnasieelever är mycket låg. Därtill kommer att i dessa saknar flertalet yrkesskoleelever annan allmän utbildning än folkskolan.

Litteraturförteckning

Fackskoleutredningen. Fackskolan. SOU 1963: 30.

Gymnasieutredningen 1960 års. Ett nytt gymnasium. SOU 1963: 42.

Härnqvist, K., och Gruhn, A. Våren genom gymnasiet. SOU 1963: 43.

Jacobson, B. Metod för bestämning av tillförlitligheten vid urval. Stockholm 1958.

— Yrkesskolan och planeringen för det gymnasiala utbildningsväsendet. Stockholm 1963.

K. Skolöverstyrelsen. Gymnasiets kvantitativa omfattning. Utredningsmaterial nr 1. 1963.

— Yrkesskolans kvantitativa omfattning. Utredningsmaterial nr 2. 1963.

— Sökande till fackskola. Utredningsmaterial nr 3. 1963.

— Vidgad intagning i yrkesskolan. 1963.

K. Statistiska Centralbyrån. Folkräkningen 1960.

— Statistiska uppgifter om yrkesskoleväsendet 1958–1960. (stencil). 1961.

— Yrkesutbildningen 1963 (stencil). 1963.

— Allmänbildande och yrkesutbildande linjer senare 1964 (stencil). 1963.

— Elevernas ålder höstterminen 1963 (stencil). 1964.

Nevmark, E., Selektiv rörlighet. 1961.

Särlvik, B., Elevers och föräldrars attityd till omläggningar av olika slags gymnasieval. SOU 1963: 41.

Wallberg, K., och Gonieko, L., Övergång till fortsatt verksamhet efter genomgången folkskola. SOU 1963: 41.

YRKESUTBILDNINGSBEREDNINGEN 18.3.1965

VISSA UPPGIFTER OM YRKESSKOLELEVERNA

Yrkesutbildningsberedningen är en statlig kommitté, som utreder hur yrkesutbildningen skall vara ordnad i framtiden. Kommittén vill därför bl a fråga eleverna i dagens yrkesskolor om varför de vill ha yrkesskolutbildning och vad de tänker göra efter yrkesskolan.

Ni har blivit utvald till en sådan rundfråga som samtidigt sker i många yrkesskolor över hela Sverige. För att svaren skall kunna bli till nytta för dem som skall gå i yrkesskola i framtiden ber vi Er besvara frågorna i blanketten både noggrannt och uppriktigt. Alla Era svar i denna blankett är strängt förtroliga och skall inte användas till något annat än just för denna rundfråga.

Vi tackar på förhand för Ert deltagande.

Stockholm i mars 1965
YRKESUTBILDNINGSBEREDNINGEN

Frågorna skall oftast besvaras med ett kryss (x) i rutor vid olika "färdiga" svarsmöjligheter. När en fråga skall besvaras på annat sätt framgår det av sammanhanget. Numren och bokstäverna vid frågorna och svaren skall vara till hjälp vid blankettens bearbetning.

1. NÅGRA PERSONLIGA UPPGIFTER

1 a Födelsetid: ☐☐ ☐☐ ☐☐ (1-6) Manlig elev ☐ (1 x) Kvinnlig elev ☐ (1 y)
(år) (månad) (dag) (Sätt x i en av rutorna ovan)

x-a ej i dessa rutor

Hemkommun: _____ ☐☐☐ (7-10)
(Ange den stad, köping eller kommun, där Ni har Ert hem)

(11-19)

1 b Yrkesskola: _____ ☐☐☐☐☐☐☐☐☐
(Ange Er nuvarande yrkesskolas fullständiga namn)

Er nuvarande yrkeskurs _____
(Ange det fullständiga namnet på kursen eller det yrke, i vilken kursen ger utbildning) ☐☐☐☐ (20-23)

Svara med x i rutorna

Kursens hela längd: (Sätt x i den ruta som står för längden av Er nuvarande kurs enligt ovan)	Mindre än 5 månader	☐	0
	5 månader eller längre men ej 1 läsår	☐	1
	1 läsår men ej 2 läsår	☐	2
	2 läsår men ej 3 läsår	☐	3
	3 läsår men ej 4 läsår	☐	4
	4 läsår eller längre	☐	5 (24)
Tänker Ni gå hela kursen?	Ja	☐	0
	Nej	☐	1 (25)

2. MÅLSMANS YRKE OCH UTBILDNING M M

2 a Ange här fars eller mors eller annan målsmans - Ni behöver inte ange vilket - yrke och utbildning

x-a ej i dessa rutor

Målsmans yrke: _____ (26-28)

(Ange noga yrkets rätta namn. Om Er målsman ej har något egentligt yrke, skriv då "hemmafru" e d.) 26 27 28

2 b Målsmans utbildning: Sätt x i rutan för målsmans utbildning (samma målsman, vilkens yrke uppgivits ovan). X-et skall gälla den högsta utbildningen: det skall alltså bara finnas ett enda x i denna avdelning.

Folkskola	0	
Yrkesskola, teknisk skola, handelsskola e d	1	
Folkhögskola	2	
Realskola, flickskola e d	3	
Gymnasium, seminarium e d	4	
Universitet, högskola, fackhögskola (teknisk, handels-) e d	5	
Annan utbildning	6	
Vet inte	7	(29)

	Antal	
2 c Hur många syskon har Ni? (Skriv antalet i rutan t h)		(30-31)
Hur många av dem är äldre än Ni?		(32)
Hur många av Era syskon går eller har gått i yrkesskola?		(33)
Hur många av Era syskon har gått eller går i gymnasium (eller seminarium)?		(34) (30-34)

3. ER EGEN TIDIGARE UTBILDNING

3 a Sätt ett x vid den skola, i vilken Ni gick sist, innan Ni började i yrkesskola.
OBS! Endast ett x skall stå i avsnittet närmast nedan.

Skola		Avgångsår
Folkskola	☐ 0	19___
Grund-/enhets-/skola	☐ 1	19___
Allmän realskola	☐ 2	19___
Praktisk realskola	☐ 3	19___
Flickskola	☐ 4	19___
Folkhögskola	☐ 5	19___
Gymnasium, seminarium e d	☐ 6	19___
Fackskola	☐ 7	19___
Annan skola (ej yrkesskola): _____		
_____	☐ 8	19___

(35) (36-37)

3 b Om Ni ovan satt x vid folkskola, svara då här. Gå annars till 3 c.

Jag slutade folkskolan i klass	7	☐ 0
" " " " "	8	☐ 1
" " " " "	9	☐ 2 (38)

3 c Om Ni ovan satt x vid grund-/enhets-/skola, svara då här.
Gå annars till 3 e.

Jag gick sist i grund-/enhets-/skolans klass (årskurs)	8	☐ 3
" " " " " " " " "	9 g	☐ 4
" " " " " " " " "	9 a	☐ 5
" " " " " " " " "	9 y	☐ 6 (38)

3 d Om Ni i 3c satt x vid grundskolans klass (årskurs) 8, går Ni då nu i yrkesskolan i stället för att gå i 9 y? ..... Ja ☐ 7
Nej ☐ 8 (38)

3 e Om Ni i 3 d ovan satt x vid någon av möjligheterna "allmän realskola" t o m "annan skola" (något av svaren 2-7), fullbordade Ni då denna skola /utbildning/? ..... Ja ☐ 0
Nej ☐ 1 (39)

3 f Har Ni gått i någon annan yrkesskolekurs, innan Ni började i Er nuvarande kurs /utbildning/? ..... Ja ☐ 0
Nej ☐ 1 (40)

Om Ni svarat ja här ovan, svara då nedan. Gå annars direkt till avdelning 4.

Jag har före min nuvarande kurs /utbildning/ gått i följande kurser och i följande yrkesskolor,

x-a ej i dessa rutor ☐☐☐☐ (41-44)

1 Kurs _____

Yrkesskola _____

Fullbordade Ni denna kurs/utbildning/? ..... Ja ☐ 0
Nej ☐ 1 (45)

Avgångsår (det år Ni sist gick i kursen /utbildningen/) 19___ (46-47)

x-a ej i dessa rutor ☐☐☐☐ (48-51)

2 Kurs _____

Yrkesskola _____

Fullbordade Ni denna kurs/utbildning/? ..... Ja ☐ 0
Nej ☐ 1 (52)

Avgångsår (det år Ni sist gick i kursen/utbildningen/) 19___ (53-54)

4. ER NUVARANDE UTBILDNING

(Sätt endast ett x under vardera 4 a och 4 b)

4 a	Det var självklart att jag skulle söka till yrkesskolan .	0	
	Det var inte lätt att bestämma sig	1	
	Det var mycket svårt att bestämma sig	2	(55)
4 b	Är Ni nöjd med Ert val (att Ni valde yrkesskola) Ja	0	
	Vet ej	1	
	Nej	2	(56)

4 c Till vilka skolor/kurser/ sökte Ni då Ni sökte till Er nuvarande kurs/utbildning/ och yrkesskola?

Sätt först x i vänstra kolumnen (kolumn 1) för de skolor, till vilka Ni sökte.

Sätt sedan ett x i högra kolumnen (kolumn 2) för den skola till vilken Ni sökte i första hand

I högra kolumnen skall alltså finnas endast ett x - det som står för Ert förstahands-önskemål.

Skolor

x-a enligt reglerna ovan

	De skolor till vilka Ni sökte	Den skola till vilken Ni sökte i första hand
	1	2
Yrkesskola	☐ (57/0)	☐ (57/4)
Fackskola	☐ (57/1)	☐ (57/5)
Gymnasium	☐ (57/2)	☐ (57/6)
Annan skola (ej yrkesskola, fackskola eller gymnasium) _____		
_____	☐ (57/3)	☐ (57/7)

5. SKÄL TILL ER NUVARANDE UTBILDNING

5 a Sätt x i kolumn 1 för det eller de skäl nedan, som Ni tror haft betydelse för Ert val av kurs/utbildning/. Sätt sedan ett x även i kolumn 2 för det viktigaste av dessa skäl, så att det skälet får sammanlagt två x (xx). Endast ett x får alltså finnas i kolumn 2. Samtliga uppräknade skäl behöver givetvis icke x-as.

Skäl för val av nuvarande kurs/utbildning/:	x-a enligt reglerna ovan	
	1	2
1 Kursen/utbildningen/ leder till ett intressant yrke	(63/0)	(65/0)
2 Kursen/utbildningen/ leder till ett välbetalt yrke	(63/1)	(65/0)
3 Kursen/utbildningen/ leder till ett väl ansett yrke	(63/2)	(65/2)
4 Mitt linjeval och mina senaste betyg i grund-/enhets-/folk-/skolan pekade på att denna kurs/utbildning/ låg bäst till för mig.....	(63/3)	(65/3)
5 Jag tycker bättre om ett praktiskt yrke än om teoretiska studier	(63/4)	(65/4)
6 Denna kurs/utbildning/ ger mest poäng då jag skall söka till min fortsatta utbildning	(63/5)	(65/5)
7 Mina föräldrar ville att jag skulle välja denna kurs/utbildning/.....	(63/6)	(65/6)
8 Syskon till mig har valt denna kurs/utbildning/...	(63/7)	(65/7)
9 Mina kamrater rådde mig att välja denna kurs/utbildning/.....	(63/8)	(65/8)
10 Mina lärare rådde mig att välja denna kurs/utbildning/.....	(63/9)	(65/9)
11 Jag beslöt mig för denna kurs/utbildning/efter yrkesvägledning av en annan person än yrkesvalslärare	(64/0)	(66/0)
12 Pojkar bör gå i denna kurs/utbildning/.....	(64/1)	(66/1)
13 Flickor bör gå i denna kurs/utbildning/.....	(64/2)	(66/2)
14 Denna kurs/utbildning/ finns i eller nära min hemort	(64/3)	(66/3)
15 Denna kurs/utbildning/ är kort	(64/4)	(66/4)
16 Denna kurs/utbildning/ är billig	(64/5)	(66/5)
17 Vet inte (inget särskilt skäl).....	(64/6)	(66/6)

5 b Skäl för val av nuvarande yrkesskola:

	x-a i rutorna nedan	
Skolan ligger på min hemort	☐ 0	
Skolan är den närmast hemorten belägna med denna kurs /utbildning/	☐ 1	
Denna skola kunde bereda plats	☐ 2	
Vet inte (inget särskilt skäl)	☐ 3	(67)

6. FRAMTIDSPLANER

6 a Vilket yrke räknar Ni med att så småningom komma till? Tvekar Ni mellan flera så ange vilka.

	x-a ej i dessa rutor	
1 _____	☐☐☐	(68-70)
2 _____	☐☐☐	(71-73)

6 b Efter det att jag avslutat min nuvarande kurs/utbildning/ tänker/skall/ jag göra något av det här nedanstående.

Sätt x dels för vad Ni tänker göra närmast efter Er nuvarande kurs/utbildning/, dels också för vad Ni tänker göra på längre sikt. Det skall stå endast ett kryss under "närmast efter..." och endast ett kryss under "på längre sikt".

Framtidsplaner:	Närmast efter nuv.kurs/utb/	På längre sikt	
Söker anställning i mitt framtida yrke	☐ 0	☐ 0	
Söker praktikant-/lärlings-/anställning i mitt framtida yrke	☐ 1	☐ 1	
Söker ett tillfälligt arbete	☐ 2	☐ 2	
Söker till fackskola	☐ 3	☐ 3	
Söker till gymnasium	☐ 4	☐ 4	
Söker till annan kurs/utbildning/ i yrkesskola (Se 6 c)	☐ 5	☐ 5	
Söker till annan skola eller utbildning (ej yrkesskola, fackskola eller gymnasium) (Se 6 d)	☐ 6	☐ 6	
Skall fullgöra första värnpliktstjänstgöring	☐ 7	☐ 7	
Andra planer, nämligen: _____			
_____	☐ 8	☐ 8	
Vet inte	☐ 9	☐ 9	(74) (75)

6 c Om Ni ovan sagt, att Ni tänker söka till annan kurs/utbildning/ i yrkesskola, svara då här. Gå annars till nästa avsnitt.

Jag tänker söka till:

Teknisk utbildning	☐ 1	
Industri- och hantverksutbildning	☐ 2	
Handels- och kontorsutbildning	☐ 3	
Huslig utbildning	☐ 4	
Vårdutbildning (OBS Ej i sjuksköterskeskola)	☐ 5	
Utbildning inom samfärdsel	☐ 6	
Konstnärlig utbildning	☐ 7	
Övrig utbildning inom yrkesskolan	☐ 8	(76)

6 d Om Ni ovan sagt, att Ni tänker/skall/ söka till annan skola eller utbildning än yrkesskola, fackskola eller gymnasium, ange då här inom vilket av de nedan uppräknade områdena. Hoppa annars över detta avsnitt.

Jordbruk och/eller trädgårdsskötsel	☐ 0	
Skogsbruk	☐ 1	
Fiske	☐ 2	
Sjöfart (sjöbefälsskola eller befälselev i handelsflottan)	☐ 3	
Militär utbildning (armén, marinen eller flyget)..	☐ 4	
Utbildning vid järnvägen, posten, televerket eller tullen	☐ 5	
Polisutbildning	☐ 6	
Sjuksköterskeutbildning (vid sjuksköterskeskola) ..	☐ 7	
Annan yrkesutbildning, nämligen: _____	☐ 8	(77)

BILAGA 4

(Till kapitel 7)

Tabell 7: 1. Antal förvärvsarbetande (1000-tal) med och utan högre utbildning — uppdelning efter näringsgren.

Tabell 7: 2. Antal förvärvsarbetande med och utan högre utbildning — uppdelning efter yrken.

Tabell 7: 3. Lägesbeskrivning 1960 avseende stock och ersättningsbehov av yrkesutbildad arbetskraft uppdelad på »yrkesskolandel» samt jämförande uppgifter avseende utbildningskapacitet inom yrkesskolväsendet.

Tabell 7: 4. Den yrkesutbildade arbetskraftens fördelning på yrkesgrupper och näringsgrenar.

Tabell 7: 5. Förvärvsarbetande befolkning efter näringsgren, yrkesställning och yrkesutbildning.

Tabell 7: 6. Uppgifter till belysning av sysselsättning 1960—1970 samt årlig förändring under slutet av perioden. Näringsindelning enligt folkräkning 1960.

Tabell 7: 7. Preliminära uppgifter avseende årligt utbildningsbehov fram till 1970 samt utbildningsvolym inom yrkesskolväsendet ht 1964. Uppdelning på yrkesgrupper.

Tabell 7: 1. Antal förvärvsarbetande (1000-tal) med och utan högre utbildning — uppdelning efter näringsgren (2-siffernivå)

	Antal förvärvsarbetande			Därav med högre utbildning			Utan högre utbildning		
	Män	Kv	Tot	Män	Kv	Tot	Män	Kv	Tot
0 Jordbruk, skogsbruk m. m.	408,1	38,9	447,0	3,5	0,2	3,7	404,6	38,6	443,2
01 Jordbruk	317,5	36,7	354,2	2,2	0,2	2,4	315,3	36,6	351,8
02 Skogsbruk	81,2	2,1	83,3	1,3	0,1	1,3	79,9	2,0	81,9
03 Fiske	9,4	0,1	9,5	0,0	0,0	0,0	9,4	0,1	9,5
1 Gruvdrift och mineralbrytning	22,3	1,3	23,6	0,7	0,0	0,8	21,5	1,3	22,8
2—3 Tillverkningsindustri	861,2	247,7	1108,9	52,6	4,8	57,4	808,6	242,9	1051,5
20 Livsmedelsindustri	58,9	39,2	98,2	1,5	0,2	1,8	57,4	39,0	96,4
21 Dryckesvaru- och tobaksindustri	9,5	3,3	12,8	0,5	0,0	0,5	9,0	3,2	12,3
22 Textilindustri	24,4	27,4	51,8	1,2	0,2	1,4	23,2	27,1	50,3
23 Beklädnadsindustri	30,2	56,9	87,1	0,8	0,3	1,0	29,4	56,7	86,1
24 Träindustri	66,3	3,5	69,9	1,0	0,1	1,1	65,3	3,5	68,8
25 Möbel- och inredningsindustri	22,0	2,5	24,5	0,2	0,0	0,2	21,8	2,5	24,3
26 Pappersindustri	59,2	9,9	69,2	2,5	0,2	2,7	56,7	9,7	66,4
27 Grafisk industri, förlags-verksamhet	39,1	16,5	55,6	2,7	0,7	3,4	36,4	15,8	52,2
28 Läderindustri	4,7	2,4	7,1	0,1	0,0	0,1	4,6	2,4	7,0
30 Gummiindustri	11,0	4,0	15,1	0,6	0,1	0,6	10,5	4,0	14,4
31 Kemisk industri	25,0	9,3	34,3	3,6	0,5	4,1	21,4	8,8	30,2
32 Kol- och mineraloljeindustri	4,2	0,5	4,6	0,4	0,0	0,4	3,8	0,4	4,2
33 Jord- och stenindustri	39,8	5,4	45,3	1,5	0,1	1,6	38,3	5,3	43,6
34 Metallindustri	138,1	17,1	155,2	6,4	0,4	6,8	131,7	16,7	148,4
35 Maskin- och elektroindustri	192,2	34,4	226,9	23,1	1,3	24,4	169,2	33,3	202,5
36 Transportmedelsindustri	116,8	8,4	125,2	5,4	0,3	5,7	111,4	8,1	119,6
37 Diverse tillverkningsindustri	18,8	6,5	25,2	1,2	0,2	1,4	17,5	6,3	23,9
39 Ej specificerbar tillverkningsind.	0,8	0,2	1,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,2	1,0
4 Byggnads- och anläggnings-verksamhet	285,4	9,6	295,0	10,5	0,2	10,8	274,8	9,4	284,2
40 Husbyggnadsverksamhet	132,4	4,9	137,2	5,1	0,1	5,2	127,3	4,7	132,0
41 Annan byggnads- och anläggningsverksamhet	153,0	4,8	157,8	5,4	0,1	5,6	147,6	4,7	152,2
5 El-, gas- och vattenverk m. m.	32,2	3,1	35,3	3,8	0,1	4,0	28,4	3,0	31,4

6	Handel	229,2	209,4	438,5	19,6	5,9	25,5	209,5	203,5	413,0
60	Partihandel med livsmedel o.d.	24,3	7,6	31,9	1,0	0,2	1,2	23,3	7,4	30,6
61	Partihandel utom med livsmedel o.d.	56,4	17,5	73,9	8,1	1,3	9,3	48,4	16,2	64,6
62	Detaljhandel med huvudsakligen livsmedel o.d.	47,5	62,6	110,1	0,4	0,1	0,5	47,1	62,5	109,6
63	Detaljhandel med textil- och beklädnadsvaror m. m.	11,6	34,0	45,5	0,4	0,1	0,6	11,1	33,8	44,9
64	Detaljhandel med bosättningsvaror m. m.	22,4	9,2	31,6	0,7	0,1	0,8	21,6	9,2	30,8
65	Detaljhandel inom andra branscher	23,3	19,5	42,8	1,2	1,9	3,2	22,1	17,5	39,6
66	Detaljhandel med blandat sortiment m. m.	12,8	30,1	42,9	0,5	0,2	0,7	12,3	29,9	42,2
67	Bank- och försäkringsverksamhet	20,6	24,5	45,1	6,6	1,9	8,5	14,0	22,6	36,6
68	Fastighetsförvaltning m. m.	10,3	4,5	14,8	0,7	0,1	0,7	9,6	4,4	14,0
7	Samfärdsel	198,5	43,3	241,9	8,1	2,0	10,1	190,4	41,4	231,8
70	Transport	148,7	10,5	159,2	4,7	0,6	5,3	144,0	9,9	153,9
71	Verksamhet i anknytning till transport	18,2	2,4	20,7	1,0	0,3	1,4	17,2	2,1	19,3
72	Post- och telekommunikation	31,6	30,4	62,0	2,4	1,0	3,5	29,2	29,4	58,5
8	Tjänster m, m.	233,2	410,1	643,3	80,6	30,8	111,3	152,7	379,3	532,0
80	Förvaltning ej annorst. redovisad	74,9	35,0	109,9	21,1	2,3	23,4	53,8	32,7	86,5
81	Undervisning	41,1	70,7	111,8	26,8	19,2	46,1	14,2	51,5	65,7
82	Sjukvård	23,3	96,1	119,4	9,9	4,5	14,5	13,4	91,6	104,9
83	Annan offentlig verksamhet	23,7	43,8	67,5	7,7	2,7	10,3	16,1	41,1	57,1
84	Uppdragsverksamhet	24,2	10,1	34,3	12,7	1,2	13,9	11,6	8,9	20,4
85	Litteratur, konst- och rekreationsverksamhet	11,4	5,1	16,5	1,6	0,5	2,0	9,8	4,6	14,5
86	Husligt arbete	0,4	70,3	70,7	0,0	0,1	0,1	0,4	70,2	70,6
87	Hotell- och restaurangrörelse	13,8	44,4	58,2	0,4	0,2	0,6	13,4	44,2	57,6
88	Hygien och diverse personliga tjänster	20,4	34,7	55,0	0,4	0,1	0,5	19,9	34,6	54,5
9	Ej specificerbar verksamhet	8,0	2,6	10,6	0,1	0,0	0,2	7,9	2,5	10,4
	Summa	4493,6	1924,8	6418,7	354,7	88,1	442,8	4138,9	1837,0	5975,9

Källa: Folkräkningen 1960

Tabell 7: 2. Antal förvärvsarbetande med och utan högre utbildning — uppdelning efter yrken (3-siffernivå)

Yrke	Antal förvärvsarbetare			Därav med högre utbildning			Utan högre utbildning		
	Män	Kv	Tot	Män	Kv	Tot	Män	Kv	Tot
008 Tek. bitr. lab. bitr.	10.452	9.161	19.613	458	388	846	9.994	8.773	18.767
042 Skötare inom mentalv.	4.349	5.735	10.084	48	22	70	4.301	5.713	10.014
043 Sjukvårdsbiträden	525	42.082	42.607	6	155	161	519	41.927	42.446
044 Tandsköterskor	—	6.688	6.688	—	11	11	—	6.677	6.677
045 Röntgenbitr. laboratr. m.fl.	1.588	5.223	6.811	19	309	328	1.569	4.914	6.483
083 Dekoratörer	2.200	787	2.987	25	7	32	2.175	780	2.955
201 Bokför. kontorskassörer	19.192	32.468	51.660	2.438	1.364	3.802	16.754	31.104	47.858
204 Butiks-restaurangkass.	217	8.355	8.572	10	59	69	207	8.296	8.503
290 Sekr. stenogr. maskinskriv.	3.638	51.322	54.960	897	5.667	6.564	2.741	45.655	48.396
291 Datamaskinoperatörer	1.731	3.587	5.318	98	58	156	1.633	3.529	5.162
297 Sjukkassetjänstemän	922	1.376	2.298	28	9	37	894	1.367	2.261
302 Detaljhandlare	36.282	14.773	51.055	713	74	787	35.569	14.699	50.268
32 Handelsresande, agenter	20.020	672	20.692	1.521	22	1.543	18.499	650	19.149
332 Affärsföreståndare	15.783	8.088	23.871	620	71	691	15.163	8.017	23.180
333 Övr. affärspersonal	33.849	120.825	154.674	441	470	911	33.408	120.355	153.763
338 Bensinför. demonstrat. m.fl.	7.987	584	8.571	42	6	48	7.945	578	8.523
401 Lant-skogs-trädgårdsbruk.	205.794	8.486	214.280	1.086	30	1.116	204.708	8.456	213.164
405 Husdjursuppfödare	1.113	154	1.267	16	3	19	1.097	151	1.248
411 Lantarbetare	82.124	18.839	100.963	155	27	182	81.969	18.812	100.781
412 Trädgårdsarbetare	13.846	4.621	18.467	23	11	34	13.823	4.610	18.433
413 Husdjursskötare	6.485	3.424	9.909	11	7	18	6.474	3.417	9.891
44 Skogs- o. flottningsarb.	66.525	561	67.086	56	1	57	66.469	560	67.029
501 Gruvbryt. bergspräng. m.fl.	10.443	—	10.443	4	—	4	10.439	—	10.439
61 Däcks.- o. maskinmanskap	10.540	5	10.545	18	—	18	10.522	5	10.527

70 Textilarbete	13.233	16.992	30.225	71	44	115	13.162	16.992	30.110
711 Skräddare, ateljésöm. m.fl.	4.413	7.460	11.873	13	14	27	4.400	7.466	11.846
712 Körsnärer	979	158	1.137	17	—	17	962	158	1.120
713 Modister, hattmakare	301	2.943	3.244	1	5	6	30	2.938	3.238
714 Tapetserare	5.484	385	5.869	3	1	4	5.481	384	5.865
715 Tillskärare	2.540	3.888	6.428	8	38	46	2.532	3.850	6.382
716 Konfektionssömmerskor	1.040	38.283	39.323	3	77	80	1.037	38.206	39.243
718 Övr. sömnadsarb.	668	4.167	4.835	3	15	18	665	4.152	4.817
721 Skomakare	4.516	43	4.559	3	—	3	4.513	43	4.556
722 Skoarbetare	4.504	4.765	9.269	11	17	28	4.493	4.748	9.241
726 Sadelmakare, lädersöm. m.fl.	1.801	1.321	3.122	3	4	7	1.798	1.317	3.115
731 Hytt- o. metallugnsarb.	8.390	9	8.399	9	—	9	8.381	9	8.390
732 Härdare, glödgare m.fl.	2.109	8	2.117	—	—	—	2.109	8	2.117
733 Varmvalsare, kallvalsare	5.201	7	5.208	4	—	4	5.206	7	5.204
735 Smeder	10.391	1	10.392	12	—	12	10.379	1	10.380
736 Gjuteriarbetare	10.893	47	10.940	15	1	16	10.878	46	10.924
737 Tråddragare, rördragare	2.122	6	2.128	5	—	5	2.117	6	2.123
738 Övr. järnbruksarbete	6.045	622	6.667	4	—	4	6.041	622	6.663
741 Instrumentmakare	5.147	178	5.325	43	3	46	5.104	175	5.279
742 Urmakare	2.494	22	2.516	8	—	8	2.486	22	2.508
743 Optiker	815	77	892	32	2	34	783	75	858
744 Tandtekniker	1.669	895	2.564	23	9	32	1.646	886	2.532
745 Guld- o. silversmeder	2.094	277	2.371	34	6	40	2.060	271	2.331
750 Verkstadsmekaniker	74.353	2.327	76.680	236	7	243	74.117	2.320	76.437
751 Montörer-maskinuppsätt.	18.014	—	18.014	66	—	66	17.948	—	17.948
752 Maskin- o. motorreparatörer	63.401	13	63.414	133	—	133	63.268	13	63.281
753 Tunnplåtslagare	16.870	3	16.873	17	—	17	16.853	3	16.856
754 Rörledningsarbetare	22.953	2	22.955	29	—	29	22.924	2	22.926
755 Svetsare, gasskärare	25.747	186	25.933	34	—	34	25.713	186	25.899
756 Grovplåtslagare m.fl.	11.575	—	11.575	15	—	15	11.560	—	11.560
758 Övr. verkstadsarbete m.m.	23.862	7.187	31.049	94	30	124	23.768	7.157	30.925
761 Installations- o. maskinel. m. fl.	42.107	4	42.111	239	—	239	4	41.868	41.872
764 Tele- radio- o. Tv-rep.	9.924	8	9.932	83	—	83	9.841	8	9.849
768 Övr. elektroarbete	5.249	6.670	11.919	43	37	80	2.506	6.633	11.839

Källa: Folkräkningen 1960

Yrke	Antal förvärvsarbetare			Därav med högre utbildning			Utan högre utbildning		
	Män	Kv	Tot	Män	Kv	Tot	Män	Kv	Tot
771 Byggnadsträarbetare	54.583	3	54.586	57	—	57	54.526	3	54.529
772 Bänksnickare, möbels. m.fl.	41.530	623	42.153	34	1	35	41.496	622	42.118
774 Ram- o. cirkelsåg. hyvlare m.fl.	7.629	17	7.646	3	—	3	7.626	17	7.643
778 Övr. träarbete	10.698	576	11.274	9	—	9	10.689	576	11.265
781 Målare	31.593	19	31.612	36	—	36	31.557	19	31.576
782 Lackerare	6.860	455	7.315	11	1	12	6.849	454	7.303
791 Murare, rappare, putsare	16.183	—	16.183	27	—	27	16.156	—	16.156
792 Stenmontörer	193	—	193	—	—	—	193	—	193
793 Byggnadssp. arb. grovarb.	55.514	5	55.519	18	—	18	55.496	5	55.501
794 Isolerare	1.677	—	1.677	1	—	1	1.676	5	1.681
795 Glasmästeriarbetare	2.622	20	2.642	9	—	9	2.613	20	2.633
798 Övr. mureri- o. betongarb.	6.303	—	6.303	3	—	3	6.300	—	6.300
801 Typografer, litogr. m.fl.	21.917	1.071	22.988	104	9	113	21.813	1.062	22.875
806 Bokbinderiarbetare	2.379	4.747	7.126	16	12	28	2.363	4.735	7.098
811 Glashyttarbetare	2.142	246	2.388	6	—	6	2.136	246	2.382
822 Bagare, konditorer	17.154	5.628	22.782	45	7	52	17.109	5.621	22.730
826 Slakteri- o. charkuteriarb.	9.330	1.113	10.443	9	—	9	9.321	1.113	10.434
827 Mejeriarbetare	5.022	734	5.756	15	—	15	5.007	734	5.741
831 Kemiska processarb.	6.532	300	6.832	15	—	15	6.517	300	6.817
834 Trämasseslip. cellulosaarb.	8.393	23	8.416	4	—	4	8.389	23	8.412
836 Pappers-papp o. fiberpl. arb.	12.264	2.404	14.668	16	—	16	12.248	2.404	14.652
838 Övr. kemiskt o. cell. tekn. arb.	1.606	265	1.871	7	1	8	1.599	264	1.863
851 Gummivaruarb.	6.008	1.597	7.605	18	6	24	5.990	1.591	7.581
852 Plastvaruarb.	3.581	1.653	5.234	25	7	32	3.556	1.646	5.202
853 Garvare, skinnberedare	1.629	154	1.783	2	—	2	1.627	154	1.781
854 Fotolaboratoriearb.	415	772	1.223	9	7	16	406	765	1.207
855 Musikinstrumentmakare	701	33	734	7	—	7	694	33	727
856 Stenhuggeriarbetare	3.275	1	3.276	2	—	2	3.273	1	3.274
871 Landmaskinister	9.441	1	9.442	261	—	261	9.180	1	9.181

872 Kran- o. traversförare	6.679	392	7.071	6	—	6	6.673	392	7.065
874 Anläggningsmaskinför.	12.212	—	12.212	7	—	7	12.205	—	12.205
875 Truckför. transportörsk. m.fl.	17.284	28	17.312	17	—	17	17.267	28	17.295
882 Stuveriarb. m.fl.	13.670	10	13.680	15	—	13	13.655	10	13.665
901 Brandmän	2.928	—	2.928	123	—	123	2.805	—	2.805
902 Poliser	10.420	106	10.526	219	12	231	10.201	94	10.295
911 Ekonomiföreståndare	2.593	11.138	13.731	55	84	139	2.538	11.054	13.592
912 Kockar o. kallskänkor	3.208	12.706	15.914	12	9	21	3.196	12.697	15.893
914 Hembitr. o. barnsköterskor	202	72.823	73.025	—	125	125	202	72.698	72.900
915 Hemvårdarinnor m.fl.	—	8.881	8.881	—	3	3	—	8.878	8.878
916 Hotellportierer	783	243	1.026	39	20	59	744	213	967
917 Pursers, trafikvärdinnor	1.117	806	1.923	18	168	186	1.099	638	1.737
92 Serveringsarbetare	3.879	26.726	30.605	37	37	74	3.842	26.689	30.531
931 Fastighetsarbetare m.fl.	16.579	2.396	18.993	35	1	36	16.562	2.395	18.957
933 Skorstensfejare	2.165	1	2.166	7	—	7	2.158	1	2.159
941 Frisörer, skönhetsvårdare m.fl.	6.522	16.942	23.464	14	16	30	6.508	16.926	23.434
943 Tvättare	2.373	8.611	10.984	20	7	27	2.353	8.604	10.957
944 Pressare	2.309	4.727	7.036	3	2	5	2.306	4.725	7.031
946 Fotografer	3.536	991	4.527	114	11	125	3.422	980	4.402
Summa för medtagna yrken:	1.422.194	636.759	2.058.953	11.557	9.627	21.184	1.410.637	627.132	2.037.769
Totalt antal sysselsatta:	2.278.057	966.027	3.244.084	179.714	44.144	223.858	2.098.343	921.883	3.020.226
Medtagna i procent av tot. antalet sysselsatta:	62,4	65,9	63,5	6,4	21,8	9,5	67,2	68,0	67,5

Källa: Folkräkningen 1960

Tabell 7: 3. Lägesbeskrivning 1960 avseende stock och ersättningsbehov av yrkesutbildad arbetskraft uppdelad på »yrkesskolandel» (3-siffernivå) *samt jämförande uppgifter avseende utbildningskapacitet inom yrkesskolväsendet*

Yrkeskod	Yrkesbeteckning	Sysselsatta utan högre utbildning	»Yrkesskolandel»	Antal yrkesutbildade	Genomsnittstid i yrket		Årligt ersättningsbehov		Utbildningskapacitet ht 1963[1]		
					M	Kv			I underlaget för y-frekvensuppskattningarna medtagna kurser	Överskott	Underskott
A	B	C	D	E	F		G		H	I	J
008	Tekn. bitr., lab. bitr.	18767	50	9384	20	20	469		727	258	
042	Skötare inom mentalv.	10014	100	10014	35	20	364				364
043	Sjukvårdsbiträden	42446	100	42446		20	2122		719		1403
044	Tandsköterskor	6677	100	6677		20	334				
045	Röntgenbitr., laboratriser m. fl.	6483	100	6483		20	324				
201	Bokför., kontorskassörer	47858	25	11965	35	20	479		5225		
204	Butiks- o restaurangkassörer	8503	50	4253		20	213				
290	Sekr., stenogr., maskinskr.	48396	50	24198		20	1210				
297	Sjukkassetjänstemän	2261	50	1130	35	20	41		6583		
083	Dekoratörer	2955	10	296	35	20	10	4622		1941	
302	Detaljhandlare	50268	50	25134	35	20	837				
32	Handelsresande, agenter	19149	20	3830	35		109		1338		
332	Affärsföreståndare	23180	50	11590	35	20	386				
333	Övr. affärspersonal	153763	20	30750	35	20	1337				
338	Bensinförs., demonstratörer	8523	5	426	35		12				
291	Datamaskinsoperatörer	5162	100	5162	35	20	206				206
401	Lantbruk., skogsbruk., trädgårdsbruk.	213164	15	31975	35		914		1756[2]		
405	Husdjursuppfödare	1248	15	187	35		5				
411	Lantarbetare	100781	15	15117	35		432	1551		205	
412	Trädgårdsarbetare	18433	30	5529	35		158				
413	Husdjurskötare	9091	15	1483	35		42				
44	Skogs- o flottningsarb.	67029	15	10054	35		287		935[3]	648	

501	Gruvbryt., bergspräng.	10439	50	5219	35		149		118			31
61	Däcks- o maskinmanskap	10527	50	5263	20		263		139			124
70	Textilarbetare	30110	10	3011	35	20	110		57			53
711	Skräddare, ateljésöm.	11846	100	11846	35	20	431		357			
712	Körsnärer	1120	100	1120	35		32		4			
713	Modister, hattmakare	3238	10	324		20	16		15			
714	Tapetserare	5865	20	1172	35		33	878	20	702		176
715	Tillskärare m. fl.	6382	20	1276	35		36					
716	Konfektionssömmerskor	39243	15	5886		20	294		306			
718	Övr. sömnadsarbete	4817	15	722		20	36					
721	Skomakare	4556	100	4556	35		130					
722	Skoarbetare	9241	5	462	35		13	151	12			139
726	Sadelmakare, lädersöm. m. fl.	3115	5	155		20	8					
731	Hytt- o metallugnsarb.	8390	20	1678	35		48		249			
732	Härdare, glödgare m. fl.	2117	20	423	35		12					
733	Varm- o kallvalsare	10380	60	6228	35		178					
735	Smeder	2123	10	212	35		6	377		285		92
736	Gjuteriarbetare	6663	5	333	35		10					
737	Tråddragare, rördragare	5204	30	1561	35		45		16			
738	Övr. järnbruksarb. m. m.	10924	25	2731	35		78		20			
741	Instrumentmakare (finmek.)	5279	100	5279	35		151		399			
742	Urmakare	2508	100	2508	35		72		5			
743	Optiker	858	100	858	35		25	320		439	ca 220	
744	Tandtekniker	2332	100	2532	35		72		(100)			
745	Guld- o silversmeder	2531	70	1631	35		47		35			
750	Verkstadsmekaniker	76437	60	45862	35		1310	1720	3566	3617	1897	
751	Montörer, maskinuppsätt.	17948	80	14358	35		410		51			
752	Maskin- o motorrep.	63281	100	63281	35		1808		1966		158	
753	Tunnplåtslagare	25899	20	5180	35		148		532		384	
754	Rörledningsarbetare	11560	50	5700	35		165	1220	326	997		223
755	Svetsare, gasskärare	16856	60	10113	35		288		197			
756	Grovplåtslagare m. fl.	22926	90	20633	35		290		461			
758	Övr. verkstadsarbetare m. m.	30925	20	6185	35		177		13			

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
761	Installations- o maskinelektr.	41872	90	37684	25	1500	1305		
764	Tele- radio- o TV-reparat.	9849	80	7879	25	315 1832	637 1958	126	
768	Övrigt elektroarbete	11839	5	591	35	17	16		
771	Byggnadsträarbetare	54529	75	40896	35	1168	1011		
772	Bänk- o möbelsnickare	42118	50	21059	35	602	596		
774	Ram- o cirkelsågarb. m. fl.	7643	10	764	35	22			
778	Övrigt träarbete	11265	5	563	35	16	51		
781	Målare	31576	100	31576	35	902	374		
782	Lackerare	7303	10	730	35	21 3632	24 2856		776
791	Murare, rappare, putsare	16156	75	12117	35	346	409		
793	Byggnadsspecialarbetare, grov	55501	30	16650	35	476	391		
794	Isolerare	1676	30	502	35	14			
795	Glasmäteriarbetare	2633	75	1974	35	56			
798	Övr. mureri- o betongarb.	6300	5	315	35	9			
801	Typografer, litografer	22885	100	22885	35	654	264		390
806	Bokbinderiarbetare	7098	5	354	20	18	9		9
811	Glashyttarbetare	2382	40	925	35	26	11		15
822	Bagare, konditorer	22730	40	9092	35	20 303	84		219
826	Slakteri- o charkuteriarb.	10434	10	1043	35	35	35		
827	Mejeriarbetare	5741	30	1722	35	49			49
831	Kemiska processarbetare	6817	40	2726	35	78	24		
834	Trämasseslip., cellulosaarb.	8412	40	3364	35	96	148		
836	Pappers- papp- o fiberplattarb.	14652	40	5860	35	167 362	172		190
838	Övr. kemiskt o cell. tekn. arb.	1866	40	746	35	21			
851	Gummivaruarbetare	7581	20	1516	35	20 51	21		30
852	Plastvaruarbetare	5202	10	520	35	20 17	10		7
853	Garvare o skinnberedare	1781	50	890	35	20 30			30
854	Fotolaboratoriearb.	1207	35	422	35	20 17			17
855	Musikinstrumentmakare	727	90	654	35	20 22	6		16
856	Stenhuggeriarbetare	3274	30	982	35	28			28
871	Landmaskinister	9181	90	8262	35	236			
872	Kran- o traversförare	7065	20	1413	35	40 587			
874	Anläggningsmaskinförare	12205	75	9153	35	262			587
875	Truckför., transportörskötare	17295	10	1729	35	49			

882	Stuveriarbetare	13665	5	683	35		20	13		7
901	Brandmän	2805	100	2805	35		80			
902	Poliser	10295	100	10295	35		294			
911	Ekonomiföreståndare	13592	50	6796		20	340			
912	Kockar, kallskänkor	15893	75	11919	35	20	477	615	138	
914	Hembitr., barnsköterskor	72900	30	21870		20	1094	6116	(5022)	
915	Hemvårdarinnor m. fl.	8878	50	4439		20	222	14		
916	Hotellportierer	967	50	483	35		14			14
917	Pursers, trafikvärdinnor	1737	90	1563		20	78			78
92	Serveringsarbete	30541	50	15270		20	764	136		628
931	Fastighetsarbetare m. fl.	18957	10	1895	35		54			
933	Skorstensfejare	2159	100	2159	35		62			
941	Frisörer, skönhetsvårdare m. fl.	23434	90	21090	35	20	844	302		542
943	Tvättare	10957	5	547	35	20	20 } 38	17 } 17		21
944	Pressare	7031	5	351		20	18 }	}		
946	Fotografer	4402	80	3521	35		101	27		74
	Summa	2037769		849705			28949	32250		
	Totalt antal sysselsatta	3020226								
	Medtagen andel	67,5 %								

[1] För vissa yrkesgrupper finns ett årligt ersättningsbehov redovisat men ej någon utbildningskapacitet. Anledningen är, att yrkesskolan ej står för denna utbildning

[2] Grundkurs vid lantbruksskolor

[3] Grundkurs vid skogsbruksskolor

Tabell 7: 4 Den yrkesutbildade arbetskraftens fördelning på yrkesgrupper och näringsgrenar

Yrkesgrupp Ingående yrken enligt i folkräkningen använd yrkeskod Näringsgren	401,[1] 405, 41 Jordbruksyrken	401,[1] 44 Skogsbruksyrken	73, 741, 75 exkl 754, 782, 87 »Metallarbetande yrken»	76 Elektrikeryrken	70, 71, 72, 853 Textil- o. beklädnadsyrken	80 Tryckeriyrken
0 Jordbruk, skogsbruk m m	53795	10231	602	—	—	—
01 Jordbruk	53740	—	583	—	—	—
02 Skogsbruk	55	10231	19	—	—	—
03 Fiske	—	—	—	—	—	—
1 Gruvdrift o mineralbrytning	—	—	1944	580	—	—
2—3 Tillverkningsindustri	251	—	157875	18536	28206	22536
20—21 Livsmedels-, dryckesvaru- o tobaksindustri	50	—	2485	269	—	—
22—23 Textil- o beklädnadsindustri	—	—	1917	186	25276	200
24—25 Trä-, möbel- o inredningsind.	17	—	2302	246	941	—
26 Pappersindustri	69	—	5691	1340	10	1357
27 Grafisk ind., förlagsverksamhet	—	—	359	59	10	20509
28—30 Läder- o gummiindustri	—	—	711	110	1076	—
31—32 Kemisk-, kol- o mineraloljeind.	—	—	2365	353	—	61
33 Jord- o stenindustri	—	—	2163	270	—	—
34—36 Metall-, maskin-, elektro- o transportmedelsindustri	115	—	137151	15590	182	408
37 Div. tillverkningsindustri	—	—	2563	100	683	—
39 Ej specificerbar tillverkningsind.	—	—	168	13	28	1
4 Byggnads- o anläggningsverksamhet	185	—	14899	13660	58	—
40 Husbyggnadsverksamhet	32	—	2218	410	—	—
41 Annan byggnads- o anläggningsverks.	153	—	12514	13399	56	—
5 El-, gas- o vattenverk m m	15	—	1911	6807	—	—
6 Handel	85	—	2002	1406	2247	56
60—61 Partihandel	—	—	1161	183	34	—
62—66 Detaljhandel	22	—	690	1156	2213	—
67 Bank- o försäkringsverksamhet	—	—	36	14	—	55
68 Fastighetsförvaltning	63	—	115	53	—	1
7 Samfärdsel	19	—	5161	3700	—	59
70 Transport	9	—	4535	1582	—	—
71 Verksamhet i anknytning till transport	—	—	230	51	—	—
72 Post- o telekommunikation	—	—	93	2066	—	—
8 Tjänster m m	293	—	4154	973	957	248
80 Förvaltning ej annorstädes redovisad	35	—	1879	567	142	42
81 Undervisning	41	—	402	—	—	—
82 Sjukvård	92	—	1131	174	295	—
83 Annan offentlig verksamhet	58	—	274	27	87	17
84 Uppdragsverksamhet	—	—	83	32	1	60
85 Litterär, konstnärlig o rekreationsverksamhet	67	—	104	173	70	13
86 Husligt arbete	—	—	—	—	—	—
87 Hotell- o restaurangrörelse	—	—	—	—	—	—
88 Hygien o personliga tjänster	—	—	281	—	362	116
9 Ej specificerbar verksamhet	16	—	496	102	47	39
Summa	54659	10231	189044	45764	31515	22938

Anm. 1 Sysselsatta inom yrket 01 (lant-, skogs- och trädgårdsbrukare) har inom näringsgrenen 02 (skogsbruk) hänförts till skogsbruksyrken och inom näringsgrenen 01 (jordbruk) till lantbruksyrken.

Anm. Beträffande avgränsningen av kursområden se förteckning i kap. 9, där de ingående kursernas kodbeteckningar förklaras.

83, 851, 852	772, 774, 778	82	754, 771, 781, 79	083,2 exkl 291,3	61, 882	04, 915	91 exkl 915, 92	74 exkl 741, 81, 854, 855, 933, 941, 946	008, 291, 501, 856, 90, 931, 943, 944	Summa
Kemiska processyrken	Träarbetande yrken	Livsmedelsyrken	Byggnadsyrken	Handels- o. kontorsyrken	Sjötransportyrken	Vårdnadsyrken	Hushållsyrken	Hantverksyrken	Övriga yrken	
—	99	45	555	389	28	—	1	—	270	66014
—	94	44	326	148	—	—	—	—	139	55074
—	5	—	224	241	25	—	—	—	131	10931
—	—	—	5	—	3	—	1	—	—	9
—	30	—	483	166	12	—	27	—	348	6660
14493	20922	11321	12487	19363	292	103	2591	5020	8734	322730
167	138	11321	339	3338	13	—	1550	—	639	20309
99	253	—	241	1658	—	—	183	—	419	30432
52	15587	—	2121	739	88	—	—	—	79	22172
9524	577	—	1603	728	85	—	91	—	800	21875
—	27	—	—	1289	—	—	44	433	254	22984
1589	47	—	—	342	—	—	—	—	134	4009
1891	135	—	537	1103	7	—	75	—	1065	7592
454	187	—	2080	495	20	—	—	888	2262	6819
365	3591	—	6462	9112	79	103	645	228	4007	178038
352	362	—	93	555	—	—	—	3471	73	8252
—	18	—	11	4	—	—	2	1	2	248
—	433	—	107043	1570	3		49	—	2615	140515
—	294	—	57795	617	—	—	—	—	434	61800
						—		—		
—	139	—	49275	946	3	—	38		2097	78620
140	42	—	542	—	481	—	—	—	386	10324
23	239	238	794	76581	17	3	1195	1696	2282	88864
23	95	21	133	7653	14	—	59	—	504	9880
—	98	217	121	65764	3	—	897	1681	320	73182
—	6	—	9	2954	—	1	187	14	795	4071
—	40	—	531	210	—	2	52	1	663	1731
—	139	—	410	2140	5550	—	2786	—	635	20599
—	114	—	289	1162	5012	—	2655	—	263	15621
—	—	—	65	481	536	—	—	—	—	1363
—	—	—	—	474	—	—	48	—	328	3009
3	386	188	993	12117	3	69349	51363	28407	17670	188104
1	126	21	530	3385	3	329	503	86	14251	21900
—	39	—	40	661	—	584	7794	—	841	10402
—	121	—	218	973	—	56381	1755	2502	410	64052
1	44	7	59	1627	—	11991	2396	67	770	17425
1	12	—	27	2107	—	3	24	57	663	3070
—	44	—	68	563	—	2	143	168	38	1453
—	—	—	—	—	—	59	20928	—	6	20993
—	—	160	—	1831	—	—	18804	—	55	20850
—	—	—	51	970	—	—	16	25527	636	27959
8	35	16	310	193	2	13	271	43	58	1649
14667	22325	11807	123617	112519	6388	69468	59283	35166	36068	845459

Källor. Uppgifter över de sysselsattas fördelning på yrkesgrupper och näringsgrenar har hämtats ur maskinlistorna till 1960 års folkräkning. Antalet yrkesutbildade i motsvarande grupper har beräknats med utgångspunkt från i tabell 3 anförda uppskattningar avseende andelen yrkesutbildade inom berörda yrken.

Tabell 7: 5. Förvärvsarbetande befolkning efter näringsgren (begränsad 2-siffernivå), *yrkesställning och yrkesutbildning*

Yrke	Antal syssel-satta	Företagare		Tjänstemän		Arbetare		Yrkesutbildade[1]		Yrkesutbildade[1] — Arbetaryrken	
		Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel av syssel-satta	Antal	Andel av ar-betare
0. Jordbruk-skogsbruk m m	446952	228094	51,0	23024	5,2	195834	43,8	66014	14,8	65371	33,4
01 Jordbruk	354228	216787	61,1	10149	2,8	127292	36,1	55074	15,5	54803	43,1
02 Skogsbruk	83264	3164	3,8	12790	15,4	67310	80,8	10931	13,1	10559	15,7
03 Fiske	9460	8143	86,1	85	0,9	1232	13,0	9	0,1	9	0,7
1. (10) Gruvdrift o mineralbrytn.	23612	504	2,1	4299	18,2	18809	79,7	6660	28,2	6342	33,7
2—3. Tillverkningsindustri	1108927	58088	5,2	279909	25,2	770930	69,5	319385	28,8	294781	38,2
20—21 Livsmedels-, dryckes-varu- o tobaksindustri	110924	8389	7,6	30958	27,9	71577	64,5	20309	18,3	16361	22,9
22—23 Textil- o beklädnads-industri	138894	12761	9,2	24096	17,5	102037	73,5	30432	21,9	28511	27,9
24—25 Trä-, möbel- o inred-ningsindustri	94403	10465	11,1	12767	13,5	71171	75,4	22172	23,5	21373	30,0
26 Pappersindustri	69173	145	0,2	12559	18,2	56469	81,6	21875	31,6	20332	36,0
27 Grafisk ind. Förlags-verksamhet	55554	1510	2,7	21692	39,1	32352	58,2	22984	41,4	21041	65,0
28—30 Läder- o gummiindustri	22205	856	3,8	4750	21,4	16599	74,8	4009	18,1	3533	21,3
31—32 Kemisk-, kol- o mine-raloljeindustri	38941	334	8,6	16102	41,3	22505	57,8	7592	19,5	5410	24,0
33 Jord- o stenindustri	45255	1856	4,1	8054	17,8	35345	78,1	6819	15,1	6104	17,3
34—36 Metall-, maskin-, elektro- o transportmedels-industri	507289	18421	3,6	142424	28,1	346447	68,3	178038	35,1	164706	47,5
37 Div. tillverkningsind.	25243	3279	12,9	6374	25,3	15590	61,8	8252	32,7	7169	46,0
39 Ej specificerbar till-verkningsindustri	1046	72	6,9	133	12,7	841	80,4	248	23,7	241	28,7
4. Byggnads- o anläggnings-verksamhet	294993	32519	11,0	37207	12,6	225267	76,4	140515	47,6	138152	61,3
40 Husbyggnadsverksamhet	137204	11860	8,6	15756	11,5	109588	79,9	61800	45,0	61006	55,6
41 Annan byggnads- o an-läggningsverksamhet	157789	20659	13,1	21451	13,6	115679	73,3	78620	49,8	77140	66,7
5. (50) El-, gas- o vattenverk m m	35338	264	0,7	11744	33,2	23330	66,1	10324	29,2	9500	40,7

6. Handel	438526	68181	15,5	298790	68,1	71555	16,4	88864	20,3	10117	14,1
60—61 Partihandel	105785	10573	9,9	64472	61,0	30740	29,1	9880	9,3	1706	5,5
62—66 Detaljhandel	272890	55491	20,3	188393	69,0	29006	10,7	73182	26,8	6604	22,8
67 Bank- o försäkringsverks.	45090	219	0,5	42904	95,1	1967	4,4	4071	9,0	322	16,4
68 Fastighetsförvaltning	14761	1898	12,9	3021	20,5	9842	66,6	1731	11,7	1485	15,1
7. Samfärdsel	241858	22366	9,2	102217	42,3	117275	48,5	20599	8,5	16469	14,0
70 Transport	159224	22129	13,9	54168	34,0	82927	52,1	15621	9,8	12862	15,5
71 Verksamhet i anknytning till transport	20662	237	1,1	9233	44,7	11192	54,2	1363	6,6	882	7,9
72 Post- o telekommunikation	61972	—	—	38816	62,6	23156	37,4	3009	4,9	2207	9,5
8. Tjänster m m	643315	40004	6,2	374459	58,2	228852	35,6	188104	29,2	86304	37,7
80 Förvaltning ej annorstädes redovisad	109887	—	—	91856	83,6	18031	16,4	21900	19,9	6349	35,2
81 Undervisning	111764	1409	1,3	89177	79,8	21178	18,9	10402	9,3	5539	26,2
82 Sjukvård	119391	5055	4,2	87628	73,4	26708	22,4	64052	53,6	6073	22,7
83 Annan offentlig verksamhet	67470	104	0,2	51212	75,9	16154	23,9	17425	25,8	7212	44,5
84 Uppdragsverksamhet	34308	6594	19,2	24733	72,1	2981	8,7	3070	8,9	249	8,4
85 Litterär, konstnärlig- o rekreationsverksamhet	16514	5415	32,8	7290	44,1	3809	23,1	1453	8,8	720	18,9
86 Husligt arbete	70716	—	—	283	0,4	70433	99,6	20993	29,7	20993	29,8
87 Hotell- o restaurangrörelse	58230	6173	10,6	13456	23,1	38601	66,3	20850	35,8	14601	37,8
88 Hygien o personliga tjänster	55035	15254	27,7	8824	16,0	30957	56,3	27959	50,8	24568	79,4
9. Ej specificerbar verksamhet	10563	411	3,9	2342	22,2	7810	73,9	1649	15,6	1364	17,5
Totalt	3244084	450431	13,9	1133991	34,9	1659662	51,2	845459	26,1	628400	37,9

Källa: Folkräkningen 1960

[1] Ej förvärvsarbetande i yrken med mindre än 50 sysselsatta inom näringsgrenen

Tabell 7: 6. Uppgifter till belysning av sysselsättning 1960—1970 samt årlig förändring under slutet av perioden. Näringsindelning enligt folkräkning 1960. (Tusental personer)

Näringsgren	Sysselsättning					Årlig förändring[2]		
	Enligt FR-60	Enligt beräkn. avseende utvecklingen efter 1960[1]				Abs. tal	Rel. tal	Uppräk. tal
		1960	1963	1965	1970			
0 Jordbruk, skogsbruk m m	446,9	475,9	420,8	385,4	309,7	—15,1	—3,2	—14,2
01 Jordbruk	354,2	354,2	316,2	285,0	221,0	—12,8	—3,6	—12,8
02 Skogsbruk	83,3	112,9	96,2	9,2	80,9	—2,3	—2,0	—1,7
03 Fiske	9,5	9,0	8,4	8,2	7,8	—0,1	—0,9	—0,1
1 Gruvdrift o mineralbrytn.	23,6	18,8	17,0		16,5	—0,1	—0,4	—0,1
2—3 Tillverkningsindustri	1.108,9	427,9	459,3		542,4	11,9	2,8	30,8
20—21 Livsmedelsind	110,9	14,2	15,8		17,6	0,3	1,9	2,0
22—23 Textil- o beklädn	138,9	37,6	37,3		36,1	—0,2	—0,5	—0,5
24—25 Trä- möbel-inredn	94,4	17,2	17,3		17,5	0,0	0,2	0,2
26 Pappersindustri	69,2	43,2	43,9		42,6	—0,2	—0,4	—0,3
27 Grafisk ind o förlagsv	55,6	21,2	22,3		24,4	0,3	1,4	0,8
28—30 Läder- o gummiind	22,2	9,5	10,5		13,2	0,4	4,1	0,9
31—32 Kemisk- kol-mineral o oljeindustri	38,9	23,7	24,8		29,1	0,6	2,6	1,0
33 Jord- o stenindustri	45,3	17,9	20,0		23,2	0,5	2,6	1,2
34—36 Metall- maskin- elektro- o transportmedelsind	507,3	238,2	260,6		329,2	9,8	4,1	20,8
37—39 Diverse o ej spec.	26,3	5,3	6,8		9,5	0,4	7,3	1,9
4 Byggnads- o anläggn.verks	295,0	295,0	320,0	336,3	353,5	3,4	1,2	3,4
5 El- gas- o vattenverk	35,3	35,3	38,0	40,3	44,8	0,9	2,6	0,9
6 Handel	438,5	221,6	238,5	245,2	254,7	1,9	0,9	3,8
60—61 Partihandel	105,8	42,2	45,3	48,2	50,8	0,5	1,2	1,3
62—66 Detaljhandel	272,9	119,5	127,9	128,9	131,6	0,5	0,4	1,2
67 Bank- o försäkr.verks	45,1	45,1	48,8	51,2	54,7	0,7	1,6	0,7
68 Fastighetsförvaltning	14,8	14,8	16,1	16,9	17,7	0,2	1,5	0,2
7 Samfärdsel	241,9	241,9	238,4	235,7	231,0	—0,9	—0,4	—0,9
8 Tjänster m m	643,3	626,8		697,1	762,7	13,1	2,1	13,5
80 Förvaltning	109,9	119,9		131,6	142,9	2,3	1,9	2,1
81 Undervisning	111,8	116,0	119,2	125,9	140,2	2,9	2,5	2,7
82 Sjukvård	119,4	100,0	117,6	128,8	147,5	3,7	3,1	3,7
83 Annan offentlig verks	67,5	56,2		71,7	86,8	3,0	5,4	3,6
84 Uppdragsverksamhet	34,3	34,3		90,5	48,0	1,5	4,4	1,5
85 Litterär, konstn- och rekreationsverksamhet	16,5	16,5	18,3	19,6	23,3	0,7	4,5	0,7
86 Husligt arbete	70,7	70,7		63,2	55,7	—1,5	—2,1	—1,5
87 Hotell- o restaur.rör	58,2	58,2	59,3	60,0	61,7	0,3	0,6	0,3
88 Hygien- o pers. tjänst	55,0	55,0		55,8	56,6	0,2	0,3	0,2
9 Ej spec.bar verksamhet	10,6							
Summa	3.244,1	2.343,2			2.515,3	15,1		33,3 (37,2)

Anmärkningar till tabell 6

[1] Uppgifterna rörande sysselsättningsutvecklingen efter 1960 har hämtats ur varierande källor — främst promemorior utarbetade för den pågående långtidsutredningen, IUI:s enkät rörande industrins sysselsättningsplaner samt beräkningar inom prognosinstitutet vid Statistiska Centralbyrån.

För jord- och skogsbrukssektorn har uppgifter hämtats ur Jordbruksdepartementets beräkningar för långtidsutredningen. Uppgifterna har kompletterats vid beräkningar inom prognosinstitutet vid Statistiska Centralbyrån.
För gruvdrift och tillverkningsindustri har använts tillgängliga uppgifter erhållna vid IUI:s enkätundersökning rörande industrins sysselsättningsplaner. Dessa uppgifter är ej färdigbearbe-

tade och är avsedda att revideras då IUI:s definitiva och färdigbearbetade uppgifter blir tillgängliga.
För detalj- och partihandel har uppgifter hämtats ur beräkningar för den pågående långtidsutredningen utförda inom DUI.
För undervisning har uppgifter hämtats ur beräkningar för långtidsutredningen utförda inom Ecklesiastikdepartementet.
För sjukvårdssektorn har uppgifter hämtats ur beräkningar för långtidsutredningen utförda inom Medicinalstyrelsen. Vissa kompletteringar har gjorts efter beräkningar inom prognosinstitutet vid Statistiska Centralbyrån.
För övriga sektorer har uppgifter hämtats från beräkningar utförda i samarbete med Statistiska Centralbyråns prognosinstitut. För sektorerna samfärdsel samt el- gas- och vattenverk har förändringstakten i antalet sysselsatta korrelerats med bruttonationalproduktens ökningstakt. För byggnads och anläggningsverksamheten har förändringarna i antalet sysselsatta korrelerats med bruttoinvesteringarna inom sektorn, varvid vid beräknandet av den på utvecklingen fram till 1964 baserade produktivitetsuppskattningen hänsyn även tagits till arbetstidens förkortning. Antalet sysselsatta inom fastighetsförvaltning har antagits öka i samma takt som inom byggnads- och anläggningsverksamhet. För uppdragsverksamhetens undersektorer har antalet sysselsatta inom advokatverksamhet hämtats ur von Helands »Tendenskalkyler över det framtida behovet av jurister, samhällsvetare, civilekonomer» (AMS 1964) medan för övriga delsektorer antalet sysselsatta har korrelerats med bruttonationalinkomstens ökningstakt. Till grund för de framräknade uppgifterna rörande sysselsatta inom husligt arbete, hotell- och restaurangrörelse samt hygien och personliga tjänster ligger IUI:s konsumtionsprognos (Amsterdam 1964). Utvecklingen av antalet anställda inom bank- och försäkringsverksamhet har uppskattats med utgångspunkt från skilda bedömningar avseende sektorns rationaliseringsmöjligheter allmänna utveckling. För sektorerna förvaltning, annan offentlig verksamhet samt litterär, konstnärlig och rekreationsverksamhet har bedömningarna grundats på tillgängliga dataserier över hittillsvarande utveckling samt skilda uppgifter avseende förväntad utveckling, bl a enligt bedömningar angivna i för långtidsutredningen utarbetade promemorior (PM angående utvecklingstendenser inom rätts- och polisväsen samt kriminalvård; PM med långtidsberäkningar angående utvecklingen inom kultur- och utbildningsområdet)
Anförda uppgifter avseende sysselsättningsutvecklingen efter 1960 är inte genomgående jämförbara — vare sig inbördes eller med folkräkningens data. Detta beror bl a på att skilda definitioner av begreppen sysselsatt och näringsgren använts samt på att vissa sektorer endast delvis täckes av tillgängliga utvecklingsdata. Sammanställningen har därför inte kunnat göras samstämd och konsekvent, vilket bidrager till att anförda data bör tolkas med stor försiktighet.
[2] Beräkningarna av årlig sysselsättningsförändring avser genomgående perioden mellan 1970 och närmast föregående år, för vilket data redovisas.
De absoluta talen avser utvecklingen inom de grupper som täckes av data över sysselsättningsutvecklingen, och har beräknats med utgångspunkt från antagande om konstant årlig förändring under berörd period.
De relativa talen avser relationen mellan de absoluta talen och sysselsättningen 1960 enligt samma dataserie. Valet av 1960 som jämförelseår är nödvändigt för att i tabell 7 anförda beräkningar av nytillskottsbehov inom skilda yrkesgrupper skall kunna utföras. Anledningen härtill är att data över fördelning på yrken endast föreligger för 1960.
De uppräknade talen har erhållits genom att relatera den relativa ökningstakten till folkräkningens uppgifter rörande sysselsatta 1960 inom motsvarande näringsgrenar. Detta innebär antagande av likformig utveckling i de grupper för vilka data avseende sysselsättningsutvecklingen föreligger, och i de grupper som ej motsvaras eller täckes av dessa data. Även detta förhållande bidrager till att sammanställningen snarast bör uppfattas som ett räkneexempel. För de näringsgrenar där uppgifterna rörande sysselsättningsutvecklingen utgår från det antal sysselsatta som redovisats i folkräkningen är de »uppräknade» talen identiska med tidigare anförda absoluta tal.
Beräkningarna är preliminära och är avsedda att kompletteras och revideras efter hand som ytterligare information rörande sysselsättningsutvecklingen blir tillgänglig.

Anmärkningar till tabell 7

[1] Inklusive elever i lantbruks- och skogsbruksskolors grundkurser.
[2] Sysselsatta inom yrke med kodnr 401 (lant-, skogs- och trädgårdsbrukare) har inom näringsgrenen skogsbruk hänförts till yrkesgruppen skogsbruksyrken.
[3] Utbildningsbehovet har framräknats som summa ersättningsbehov enligt tabell 3 och nytillskottsbehov enligt i tabell 6 uppskattat nytillskottsbehov för näringsgren och dettas fördelning på yrkesgrupper. Fördelningen på yrkesgrupper har antagits under den berörda perioden vara konstant. Hur de sysselsatta inom olika näringsgrenar beräknats vara fördelade på yrkesgrupper framgår av tabell 4.

Tabell 7: 7. Preliminära uppgifter avseende årligt utbildningsbehov fram till 1970 samt utbildningsvolym inom yrkesskolväsendet[1] ht 1964 — uppdelning på yrkesgrupper

Yrkesgrupp	I yrkesgruppen ingående yrken (folkräkningens yrkeskod)	Årligt utbildningsbehov[3]		Utbildningskapacitet[4]	
		Avrundade antal	Andel	Avrundade antal	Andel
Jordbruksyrken	401, 405, 41[2]	2300—2800	5,0	1700	4,7
Skogsbruksyrken	44	2000	3,9	925	2,5
Metallbearbetande yrken	73, 741, 75 exkl. 754, 782, 87	10000	19,5	7750	20,7
Elektrikeryrken	76	2850	5,6	2050	5,5
Textil- o beklädnadsyrken	70, 71, 72, 853	2000	3,9	1200	3,2
Tryckeriyrken	80	1000	2,0	285	0,7
Kemiska processyrken	83, 851, 852	600	1,2	205	0,5
Träbearbetande yrken	772, 774, 778	1200	2,3	590	1,6
Livsmedelsyrken	82	600	1,2	160	0,4
Byggnadsyrken	754, 771, 781, 79	7000	13,7	3050	8,2
Handels- o kontorsyrken	083,2 exkl. 291,3	5900	11,5	6950	18,6
Sjötransportyrken	61, 882	300	0,6	175	0,5
Vårdnadsyrken	04, 915	8700	17,0	2800	7,5
Hushållsyrken	91 exkl. 915, 92	2900	5,7	8000	21,4
Hantverksyrken	74 exkl. 741, 81, 854, 855, 933, 941, 946	1600	3,1	510	1,4
Övriga yrken	008, 291, 501, 856, 90, 931, 943, 944	2000	3,9	1000	2,7
Summa		51200	100,0	38150	100,0

Till grund för bedömningarna av utbildningsbehovet inom vissa yrkesgrupper har även legat vissa separata beräkningar vilka nedan kommenteras:
Utbildningsbehovet inom jordbruks- skogsbruks-, och byggnadssektorerna har beräknats inom beredningens motsvarande sektorsgrupper. Då sektorernas utbildningsbehov påverkas av vissa för sektorerna speciella omständigheter, vilka i ovannämnda generella beräkningar inte helt kunna belysas, har det av sektorsgrupperna beräknade utbildningsbehovet införts i sammanställningen.
Vid metall- och träyrkessektorerna har i sammanställningen införts approximativa uppgifter, vilka erhållits efter sammanjämkning av det generellt beräknade utbildningsbehovet och vissa inom beredningens berörda sektorsgrupper anförda bedömningar.
Utbildningsbehovet inom vårdyrkessektorn har uppskattats på grundval av inom Samarbetskommittén för behandling av frågan om utbildning av viss sjukvårdspersonal anförda bedömningar. Här införd uppgift avser det av kommittén uppskattade behovet av utbildning i kurser, vilka ej fordrar genomgång av grundskolans teoretiska linje eller motsvarande. Elevantalet utgör 50 % av det av kommittén uppskattade behovet av utbildning i 1-terminskurser.
[4] Uppgifterna rörande utbildningskapaciteten baseras på Statistiska Centralbyråns yrkesskolestatistik. De avser antalet elever i första årskursen av heltidskurser omfattande minst 5 månader, varvid elever i grundskolan, som fullgör sitt nionde skolår i yrkesskolan ej medräknats.
Yrkesskolekurser inom teknisk utbildning frånsett ritarutbildning samt laborant och annan laboratorieutbildning samt de kurser inom handels- och kontorssidan som för inträde fordrar lägst realexamen har exkluderats, då dessa kurser bedömts komma att falla utanför yrkesskolans ram. Därtill har utelämnats kurser för utbildning av yrkeslärare och arbetsledare i sömnad och vävning, kurser inom konstnärlig utbildning, reklamutbildning, ungdomsledareutbildning samt ej yrkesinriktad utbildning då även huvuddelen av dessa bedömts komma att falla utanför yrkesskolans ram, samt p.g.a. att dessa kurser ej bedömts kunna på ett meningsfullt sätt sammanföras med redovisade yrkesgrupper.
Uppgifterna över utbildningskapaciteten inom jord- och skogsbrukssektorerna baseras på antalet elever i grundkurser inom lantbruks- och skogsbruksskolor läsåret 1963/1964.
Sammanförandet av yrkesgrupper och kursområden baseras på de till grundval för tabell 3 anförda bedömningarna och överensstämmer med i kapitlet rörande yrkesskoleväsendets nuvarande kvantitativa omfattning tillämpad indelning i kursområden.

BILAGA 5

Kort sammanfattning

av de synpunkter och förslag beträffande yrkesutbildningens omfattning och organisation vartill beredningens arbetsgrupper kommit fram genom hearings och egna överväganden.

Redovisningen avser tio av beredningens arbetsgrupper, vilka haft att penetrera följande utbildningsområden resp. frågor:

1. Byggnadsindustrin
2. Verkstadsindustrin
3. Övrig industri
4. Hantverk
5. Husligt arbete
6. Vårdyrken
7. Handel och kontor
8. Jordbruk, skogsbruk och fiske
9. Övriga områden
10. Gränsdragning mellan yrkesutbildning och folkbildningsarbete.

Inledning

Arbetsgrupperna 1—9 har bl a haft till uppgift att genom överläggningar, s k hearings, med arbetsmarknadens parter och andra yrkesutbildningens intressenter söka samla information om de faktorer som kan tänkas påverka utbildningsbehovet såväl kvantitativt som innehållsmässigt inom respektive utbildningsområden. Med det insamlade informationsmaterialet som underlag skulle arbetsgrupperna vidare undersöka, i vilken utsträckning närbesläktade yrkesutbildningar innehåller gemensamma moment av sådan omfattning att vissa utbildningsavsnitt skulle kunna sammanföras i större för breda sektorer av arbetslivet grundläggande utbildningsblock. Vidare skulle möjligheter undersökas att i en etappvis organiserad utbildning med successivt ökad specialisering sammanhålla vissa moment i gemensamma block även i de följande etapperna. Med termen utbildningsblock skulle sålunda avses de skilda etapper i utbildningsgången som från en bred gemensam bas genom en stegvis måttlig specialisering successivt leder fram till en någorlunda specifik yrkesutbildning. Omfånget av de skilda blocken, deras bredd och omfattning i tid finge avvägas med hänsyn till de gemensamma yrkesutbildningsmoment som utgör underlag för blockens konstruktion. Hänsyn skulle i sammanhanget tas till den vedertagna läsårsrytmen, vilket emellertid inte skulle innebära att man nödvändigtvis vore bunden av den gängse terminsindelningen. Konstruktionen skulle samtidigt ge »naturliga» övergångsmöjligheter, åtminstone mellan de skilda årsetapper, som kan

komma att ingå i systemet. Ur denna synpunkt skulle de skilda årskurserna i sig innehålla ett definierbart utbildningsmått — ett stadium i utbildningsgången, vars innehåll kunde motivera en viss avrundning av lärokursen och som därigenom kunde utgöra en lämplig förberedelse för övergång från skola till arbetsliv. Vidare borde en sådan utformning av utbildningen eftersträvas att övergångsmöjligheter i görligaste mån skulle hållas öppna, inte blott till skilda specialiseringar inom den valda utbildningssektorn, utan även mellan olika sektorer, linjer och skolformer inom det gymnasiala skolsystemet. Sålunda borde inom den första årskursen inrymmas så mycket av allmänbildande och allmänorienterande ämnen att även de ungdomar som redan efter ett års grundläggande utbildning i yrkesskolan söker sig ut i arbetslivet för fortsatt yrkesutbildning erhållit ökade kommunikationsfärdigheter och en vidgad samhälls- och arbetslivsorientering.

Det bör här anmälas, att arbetsgruppernas rapporter avses spegla förhållanden och synpunkter den 1 augusti 1965.

1. Byggnadsindustrin

Arbetsgruppen har gjort noggranna och som det synes väl underbyggda beräkningar beträffande byggnadsindustrins utveckling, dess arbetskraftsbehov och utbildningsbehov fram till 1975. Man har därvid antagit att tillväxttakten inom byggnadsindustrin under perioden 1965—75 kommer att hålla sig inom gränserna 5,6 ± 0,3 % medan den årliga tillväxttakten för nationalprodukten som helhet antagits vara 4 %. Byggnadsindustrins arbetskraft, som 1964 uppgick till totalt inemot 300.000 förvärvsarbetande, har under de senaste 15 à 20 åren ökat med i genomsnitt 2 % om året. Samtidigt har tjänstemannaandelen ökat i betydligt högre takt. Byggnadsindustrin kännetecknas dock fortfarande av att kategorin arbetare är betydligt högre (75 %) än inom industrin som helhet.

Gruppen redovisar tillgång och behov av arbetskraft på så sätt att arbetarandelen fördelats på fem grupper: träarbetare, murare, rörarbetare, målare samt betongarbetare och övriga byggnadsarbetare. Det totala nyrekryteringsbehovet inom de fem arbetargrupperna under perioden 1963—75 har beräknats till 76.000 ± 5.000. Fördelningen på de olika arbetarkategorierna antages bli följande

träarbetare	32 %
murare	drygt 8 %
rörarbetare	10 %
målare	10 %
betongarbetare o övr	39 %

Utbildningstiden är för målare 3 år i yrkesskola och för övriga grupper i regel 2 år. Organiserad utbildning för betongarbetare och övriga byggnadsarbetare är en relativt ny företeelse av ringa men snabbt ökande omfattning. Inom den undersökta perioden har ca hälften av utbildningen ägt rum i skolor och hälften som

traditionell lärlingsutbildning. Man har räknat med att skolornas andel av den totala utbildningsvolymen ska öka till ca 60 % år 1970 och ca 80 % 1975. Härtill kommer ett växande behov av vuxenutbildning, vilket antages uppgå till 6 % av arbetarstammen 1970 och 12 % 1975. Vuxenutbildningen, som beräknas komma att helt förläggas till yrkesskolor, antages komma att omfatta utbildningstid om ca 6 månader, varför antalet erforderliga utbildningsplatser beräknats till hälften av antalet personer i vuxenutbildning.

Mot bakgrunden av kända förhållanden och gjorda antaganden, allt utförligt redovisat i arbetsgruppens promemoria U 199 har gruppen kommit fram till att det år 1970 skulle krävas 12.000—13.500 utbildningsplatser i skolor och 1975 20.500—22.000 utbildningsplatser. Av dessa skulle 60 % avse utbildning av ny arbetskraft och nära 40 % vuxenutbildning. Under antagande att för vuxenutbildningen tillgängliga elevplatser kan utnyttjas »dubbelt» (2 × 6 månader) och att utbildningen av ny arbetskraft omfattar i genomsnitt 2 år kommer den totala årliga utbildningskapaciteten att med 10 % överstiga antalet i skolorna tillgängliga elevplatser. Utbildningen av ny arbetskraft skulle sålunda medföra ett årligt tillskott till byggnadsindustrin av 3.600—4.000 arbetare år 1970 och 6.100—6.600 arbetare år 1975. Motsvarande siffror blir för vuxenutbildningen 9.600—10.800 resp. 16.400—17.600. Arbetsgruppen har utförligt redogjort för hur den skolmässiga byggnadsarbetarutbildningen för närvarande är organiserad, anfört vissa kritiska synpunkter på densamma samt diskuterat olika åtgärder att förbättra utbildningens kvalitet. Man anför att den nuvarande yrkesskolutbildningen av byggnadsarbetare är helt specialiserad och uppdelad på de olika yrkena, men att frågan om en gemensam grundutbildning för byggnadsarbetare har aktualiserats av Svenska Byggnadsindustriförbundet och Svenska Byggnadsarbetareförbundet, som träffat avtal om införande av en dylik grundutbildning i ungdomsutbildningen. En dylik grundutbildning skulle ge eleverna en ordentlig orientering om hela det näringsområde som utbildningen avser. De skulle vinna värdefull kunskap om och förståelse för näraliggande yrken samtidigt som de bibringades vissa grundläggande praktiska färdigheter och baskunskaper, en anpassningsberedskap till förändrade konjunkturlägen som kan bli av betydande värde såväl för den enskilde som för samhället. Enligt gruppens mening bör grundutbildningen, vars genomförande torde möta betydande praktiska svårigheter, av olika skäl omfatta en termin och från grunden vara uppdelad på följande två block:

betongarbetare
byggnadsträarbetare
murare
målare
anläggningsarbetare
VVS-montörer
plåtslagare
maskinskötare
byggnadssmeder

I den principskiss till byggyrkesskola som arbetsgruppen utarbetat har full överensstämmelse mellan de båda grenarna inte åstadkommits. Avvikelserna är emellertid obetydliga och konstruktionen innehåller i huvudsak följande.

Förenklad principkonstruktion av tvåårig byggyrkesutbildning, dess påbyggnad och anknytning till fackskolan enligt arbetsgruppens förslag.

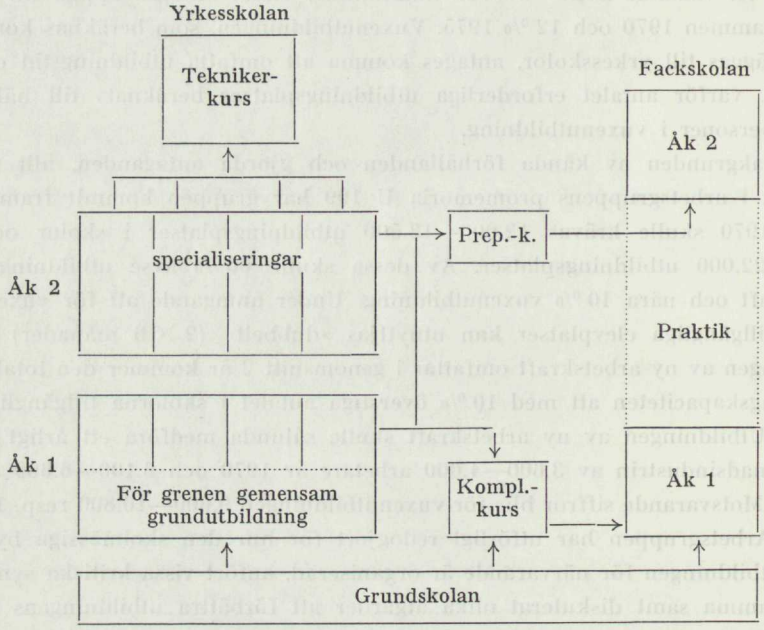

Var och en av de båda grenarna innefattar specialiseringar enligt ovan. Utbildningstiden i skolan är 2 läsår om vartdera 42 veckor. Då undervisningen bedrives i skolan skall arbetsveckan omfatta 40 timmar. Under den tid undervisningen är förlagd till byggnadsplats skall byggnadsindustrins arbetstider tillämpas. Inom båda grenarna omfattar det gemensamma grundläggande blocket en termin. De följande tre terminerna differentieras undervisningen i yrkesämnen helt på respektive specialiseringar. I gren 1. betongarbetare m fl meddelas undervisningen helst i skolan under 1 1/2 termin (för målare 2 terminer) medan den praktiska undervisningen under följande 2 1/2 (resp 2) terminer är förlagd till lärlingsbygge eller företag. I gren 2. VVS-montörer m fl är undervisningen (liksom för målare) förlagd helt till skolan under första året och undervisningen i yrkesarbete till arbetsplats utanför skolan under Åk 2.

Inom vardera grenen erbjudes två alternativa studiekurser, en allmän (obligatorisk) kurs och en särskild kurs. Den särskilda kursen skall under de två läsåren i yrkesskolan ge teorikunskaper motsvarande Åk 1 i fackskolans (bygg-)tekniska gren. Den teoretiska undervisningen erhåller där utöver de obligatoriska teoriämnena ytterligare 8 vtr vilka tas från yrkesarbete (= en dag per vecka).

Även timfördelningen uppvisar enligt förslaget smärre avvikelser mellan de båda grenarna. I gren 1. har för de obligatoriska teoriämnena anslagits i genomsnitt 11 vtr i Åk 1 och 3 vtr i Åk 2, medan motsvarande siffror för gren 2. är 9 vtr i Åk 1

och 5 vtr i Åk 2. I den särskilda kursen tillkommer som nämnts 8 vtr i båda årskurserna. För intagning i den särskilda kursen skall samma fordringar gälla som för intagning i fackskolans tekniska gren. För elever, som valt den särskilda kursen, anordnas vid slutet av Åk 2 en särskild preparandkurs om 4 veckor vilken skall förbereda för övergång till Åk 2 i fackskola.

Som en påbyggnad på denna 2-åriga byggyrkesskola föreslår gruppen att en 1-årig teknikerkurs organiseras. Denna teknikerkurs skall stå öppen för elever från såväl allmän som särskild kurs och avses utgöra ett valvärt, om ock mindre krävande, alternativ till fackskolan.

Slutligen föreslås också, att yrkesskolan skall administrera en särskild kompletteringskurs för elever som från grundskolan eller från yrkesskolans allmänna kurs (efter Åk 1 eller Åk 2) önskar övergå till fackskolans Åk 1.

2. Verkstadsindustrin

Med tillgång till ett endast preliminärt statistiskt material, vilket insamlats genom enkäter, har gruppen i sina kvantitativa bedömningar utgått ifrån totalsiffrorna inom de olika arbetsgivargrupperna. Man har därvid kommit fram till att antalet yrkesarbetare (med flerårig utbildning) sysselsatta med metallbearbetning inom verkstadsindustrin uppgår till 122.000. Med ett årligt ersättningsbehov på 5 % erfordras en årlig nyrekrytering av 6.100 arbetare för att arbetskraften skall hållas på konstant nivå.

Försök har också gjorts att bedöma de förändringar i arbetskraftsbehovet som betingas av expansion, rationalisering m m inom av gruppen behandlade verksamhetsområden.

Motorbranschens arbetsgivareförbund har uppgivit att en ökning av mekanikerbehovet med 600—1.000 per år är sannolikt för resten av 1960-talet.

Sveriges verkstadsförening beräknar att det årliga nyrekryteringsbehovet inom föreningens medlemsföretag kommer att uppgå till 6 % av arbetarstocken fram till 1970 vilket innebär en ökning av utbildningsbehovet med 600 per år.

Järnbruksförbundet räknar med att en förskjutning kommer att ske under den närmaste 10-årsperioden innebärande en större andel längre utbildad arbetskraft. Detta tillsammans med en relativt hög avgång på grund av åldersfördelningen inom arbetarstammen medför ett årligt nyrekryteringsbehov på ca 7 % vilket motsvarar ett ytterligare utbildningsbehov av 300—400 per år.

Inom övriga — till Verkstadsföreningen ej anslutna — företag beräknas nyrekryteringsbehovet av yrkesutbildad arbetskraft till ca 225 personer utöver de 5 % som erfordras för att täcka den »normala» avgången.

Det totalt erforderliga årliga nytillskottet av yrkesutbildad arbetskraft har sålunda för verkstadsindustrins metallbearbetande yrken beräknats till mer än 8.000 vilket motsvarar 6,5 % av hela den yrkesutbildade arbetarstammen.

Då yrkesarbetarnas organisationstillhörighet inte genomgående hänger samman med vederbörandes yrke, är det förenat med stora vanskligheter att göra jämförelser

mellan förekommande yrkesutbildning och utbildningsbehovet. Gruppen har emellertid även gjort ett försök att beräkna omfattningen av den yrkesutbildning, som antages i huvudsak organiserad för metall-bearbetande yrken och därvid kommit fram till ca 7.900, vilket sålunda skulle innebära en rätt god överensstämmelse mellan utbildningsresurser och utbildningsbehov. Sålunda skulle utbildningskapaciteten inte behöva öka mer än 1—6 %.

Nya yrken och specialiseringar

Arbetsgruppen har vid överläggningar med företrädare för verkstadsindustrin bl a sökt bilda sig en uppfattning om hur man bedömer förutsättningarna att i svensk industri i större omfattning införa programstyrda arbetsmaskiner och maskinkomplex. Man har därvid inhämtat att utvecklingen på detta område i USA synes följa en geometrisk serie med basen 1,7 och att tecken tyder på att utvecklingen i Sverige kan väntas bli likartad. Enligt detta antagande skulle antalet maskiner av ifrågavarande slag, som vid slutet av 1964 var ca 30, år 1970 ha ökat till 400—500 och 1975 till ca 6.000.

Oavsett vilken utvecklingstakten kan komma att bli, finner gruppen det angeläget att beredningen också planerar för utbildning till sådana yrken som maskinoperatörer, ställare, programmerare och underhållspersonal för produktionsautomater.

För vissa yrkesspecialiseringar, som f n saknar skolmässigt organiserad utbildning bör enligt gruppens mening utbildning i skolmässiga former kunna erbjudas i särskilda riksskolor. Som exempel på sådana specialiseringar nämnes värmare, smältare och härdare inom järnbruken, handformare och kärnmakare inom gjuterier.

Utbildning i skola och företag

Tämligen samstämmigt har branschens företrädare förordat att den grundläggande utbildningen meddelas i yrkesskola medan en företagsinriktad färdigutbildning närmast av karaktären inskolning bedömts som en företagens ganska självklara uppgift. Det har också uttalats ett positivt intresse från företagens sida att medverka till en mera allmän icke företagsspecialiserad utbildning i företagsskola eller i samarbete med yrkesskola (inbyggd skola och växelutbildning). Med hänsyn till de betydande utbildningskostnaderna förutsätter man härvid ett effektivt ekonomiskt stöd.

Blockutbildning

På grundval av de informationer och synpunkter som gruppen inhämtat vid hearings har gruppen funnit det möjligt att för hela verkstadsindustrin organiseras ett gemensamt grundläggande utbildningsblock omfattande en termin. Under andra terminen föreslås en måttlig differentiering, innebärande tre block nämligen för metallbearbetande yrken, för bilmekaniker och för el-yrken samt styrnings- och regleringsmekaniker. Under andra året sker enligt modellen en differentiering på ett 20-tal specialiseringar. I ett tredje år sker en ytterligare differentiering och färdigutbildning inom de specialiseringar där en treårig utbildning bedömts erforderlig.

Varje årsetapp skall såtillvida vara ett avslutat helt, att den ger naturliga övergångsmöjligheter till andra utbildningsvägar eller till utträde i arbetslivet.

Skolan skall samtidigt erbjuda eleverna sådana ämnestillval, att den som från yrkesskolan önskar övergå till fackskolans eller gymnasiets första årskurs kan inhämta erforderliga förkunskaper.

Åk 3

Metallbearbetning		Plåt			Bil		El.				
Verkstadsmek. Specialiseringar: Filning, Montering, Avsyning, Verktygsarbete, Finmek. arbete, Supportsvarvning, Karusellsvarvning, Revolversvarvning, Jiggborrning, Slipning, Hyvling m.fl.		Grovplåtslagare	Industriplåtslagare	Bilplåtslagare		Bilmekaniker	Bil- o. traktormek.	Industrielektriker	Telerep., radio	Telerep., radar	Telerep., telefon	Styrnings- o. regl. mek.

Åk 2

Metallbearbetning		Plåt			Bil			El.		
Verkstadsmekaniker Grenar: Bänkarbete, Maskinarbete, Finmekaniskt arbete	Rep.- smeder-svetsare, Lantbr. m. rep.	Grovplåtslagare, Svetsare, Tunnplåtslagare	Bilplåtsl.	Industripl.	Reservdelspersonal	Bilmekaniker	Bil- o. traktormek.	Installations- o. ind. el.	Telereparatörer: radio, radar, telefon,	Styrnings- o. regl mek.

Termin 2

Åk 1

Termin 1

Metallbearbetande verkstadsindustriyrken	Fordonsmekaniker	El.-yrken Styrn. o. regl. mek.

3. Övrig industri

Vid arbetsgruppens sammanträffanden med företrädarna för de olika yrkesområdena har klart framkommit att man i de allra flesta fall väntar sig ökade krav på yrkeskunskaper och oftast också en förskjutning från enklare mot mera kvalificerade arbetsuppgifter. Detta kan innebära dels ett ökande behov av målinriktad yrkesutbildning i former som inte utestänger äldre arbetskraft av ekonomiska eller andra skäl dels behov av en bättre grundutbildning som underlag för den målinriktade utbildningen.

Enligt intressenternas mening kan grundutbildningen inom gruppens arbetsområden variera i omfång från någon månad till två år eller mera. Inom vissa yrkesområden är arbetsuppgifterna ofta så riskfyllda eller fysiskt krävande att den yngsta arbetskraften inte omedelbart kan sättas in i en målinriktad grundutbildning. En allmän grundutbildning, som följes av kortare befattningskurser, anses i dessa fall som lämplig.

Ett flertal yrkesområden har till övervägande delen arbetsuppgifter för vilka den totala utbildningstiden ligger under ett år. Under överläggningarna har tveksamhet uttalats för en utökning av utbildningstiden för dessa grupper. Både för eleverna och arbetsgivarna skulle det sannolikt vara mindre lockande att engagera sig i en utbildning, som inte leder fram till en arbetsuppgift, som är i nivå med utbildningen. Utbildningen skulle således vara direkt rekryteringshämmande.

Inom det mångskiftande område som representeras av »övrig industri» bör yrkesskolan erbjuda såväl grundutbildning som vidareutbildning av varierande längd och med varierande teoriinslag.

Utbildningsblock

De flesta yrkesgrupperna inom arbetsgruppens område har ett så begränsat rekryteringsbehov att detta inte motiverar yrkesavdelningar mer än på enstaka gymnasieorter. Vid överläggningarna har i flera fall uttalats förståelse för nödvändigheten av att av organisatoriska skäl bilda block för vissa varandra närliggande yrkesområden. Samtidigt har emellertid också framhållits svårigheterna i att vid blockbildning konstruera en meningsfylld undervisning i yrkesarbete så att den leder fram till praktiskt användbara yrkesfärdigheter.

Exempelvis inom livsmedelsindustrierna har sedan lång tid diskuterats möjligheterna av att anordna en gemensam utbildning. Vissa delar av den yrkesteoretiska undervisningen anses vara möjlig att samordna: exempelvis livsmedelshygien, vissa delar av råvarukännedomen samt givetvis yrkeshygien, arbetsmarknadsfrågor och allmänna ämnen av typen matematik, svenska och fysik. Yrkesarbetet är emellertid så väsensskilt att några beröringspunkter knappast står att finna. Ett av de väsentligaste teoriämnena, yrkesteknik, kan således inte ingå i en blockutbildning för livsmedelsyrkena.

I den gymnasiala skolan intar yrkesutbildningen en särställning genom att den i högre, mera direkt grad och mycket snabbare än gymnasiet och fackskolan måste *anpassa* sig *efter ändringar i arbetslivet.* Detta är en konsekvens av kravet på att yrkesutbildningen — även då den sker i skolmässig form — skall komma färdigutbildningen så nära som möjligt. Kravet är en följd av att de teoretiska grundreglerna består och endast långsamt kompletteras medan däremot den praktiska tillämpningen undergår snabba förändringar.

I den allmänna diskussionen har antagits, att en yrkesskola på två år skulle vara lämplig, varvid man räknat med att vissa yrken skulle kräva något längre

grundutbildning, vartill kommer den målinriktade utbildningen på arbetsplatsen, som alltid kommer att bli erforderlig. En så utformad yrkesskola skulle passa även för viktiga delar inom området »Övrig industri».

Vid sidan härav finns emellertid många yrken och arbetsuppgifter, som inte kräver så långvarig utbildning, eller där utbildningen endast till en mindre del kan ges i skolmässig form. Det kan knappast motiveras att utbildningen i dessa fall förlänges enbart för att tidsmässigt bli jämförbar med annan yrkesutbildning. En sådan förlängning skulle kunna få en negativ inverkan på rekryteringen. Här finns ett uppenbart behov av avvikande former för att utbildningen skall bli anpassad till utbildningsbehovet.

För den del av de anställda, som visar sig lämpad för mera kvalificerade arbetsuppgifter, behövs en *fortsättningsskola* anpassad såväl för dem som redan från början fått en mera fullständig yrkesutbildning som för dem, som fått ingen eller obetydlig yrkesutbildning.

Praktiska och ekonomiska skäl kan anföras som motiv för att sammanföra flera yrken till utbildningsblock, inom vilka hela eller i varje fall större delen av utbildningen är gemensam.

Man måste dock räkna med att en långt driven blockbildning sänker yrkesskolans attraktionskraft och värde i så hög grad, att man förlorar det värdefulla alternativ till gymnasium och fackskola som yrkesskolan borde vara. Situationen är således komplicerad. För de teoretiskt intresserade eleverna är det en fördel att yrkesskolan erbjuder ett starkt teoretiskt inslag, medan detta med hänsyn till andra elever är en nackdel.

I planerna för den integrerade gymnasiala skolan ingår att yrkesskolan såväl när det gäller lokaler som personal mycket nära knyts till de andra skolformerna. Detta kommer att skapa särskilda problem när det gäller yrkesskolan. Av allt att döma bör man bibehålla inbyggda skolor samt företagsskolor, belägna utanför gymnasieorterna. Dessa skolor torde kunna *administreras* som filialer till yrkesskolan på gymnasieorten.

Underlag för regionala skolor kan i vissa fall skapas genom att avdelningar inrättas för flera närbesläktade yrken. Verkstadsskolor kan inrättas i de fall yrkesarbetet kan göras meningsfullt. I andra fall kan yrkesteorin göras gemensam medan yrkesarbetet förläggs till företag.

Arbetskraftssituationen inom av gruppen behandlade yrkesområden är i många fall svårbestämbar. Antalet anställda utgör på intet sätt ett mått på utbildningsbehovet enär en mycket stor del av de anställda inom flera av de berörda områdena är sysselsatta med så enkla arbetsuppgifter, att de inte kräver någon egentlig utbildning. De grupper som i denna undersökning är av största intresse är de, som kräver en utbildning av sådan omfattning att utbildningen med fördel kan anordnas i skolmässiga former. Då rekryteringen till sådana arbetsuppgifter i regel sker inom företagen genom en fortlöpande instruktionsverksamhet och fortbildning som leder från enklare till mera krävande sysslor, är det mycket svårt att få något grepp om

utbildningsbehovet. Hur stor osäkerheten i själva verket är belyses av nedanstående tabell som upptager vid »hearings» erhållna uppgifter om rekryteringsbehov och andelen yrkesutbildade i samtliga fall denna kunnat någorlunda säkert angivas.

Yrke/arbetsområde	Antal sysselsatta	Därav yrkesutbildade	Rekryteringsbehov	Därav yrkesutbildade
Stenbrytare	1.500		40—45	
Gruvarbetare	8.000			
Textilarbetare	30.000	1.000	10.000	
Tillskärnings- och sömnadsarbete	23.000		10.000	
Sko- och läderarb.	13.700		100—500	
Trävaruarb. (rundv)	26.000	16.000	750—800	60 %
Skiktträ- och träfiberskivearb.	2.700			
Verkstadssnickare	50.000		2.000	
Grafiskt arbete	35.000	13.000		35 %
Glasindustri	2.500		30	
Porslinsind. etc.	3.200			
Kvarnarbetare	1.200		30	
Bagare och kondit.	18.000		200+100	
Choklad och sötv.arb.	2.000			
Bryggeriarbetare	3.300			
Konservarbetare	6.000	10-30 %		
Slakteriarb. m. fl.	12.700			
Mejeriarbetare	4.700			
Massa- och pappersarb. (driftarbetare)	30.500	80 %	> 1.500	
Kemiskt-tekn.arb.	7.200	2.000		
Tung kemisk ind.	7.000	< 10 %		
Betongvaruarb.	4.700			
Gummivaruarb.	8.000			
Plastvaruarb.	8-10.000			

4. Hantverksyrken

Namnet på arbetsgruppen ger intryck av att alla yrken, som är att hänföra till näringssektorn hantverk, har behandlats av gruppen. Så har emellertid inte varit fallet. Med hänsyn till att flera hantverksyrken, i varje fall i fråga om grundläggande yrkeskunnande, har samma utbildningsbehov som närliggande industribranscher, har beredningen ansett det lämpligt att föra sådana industri- och hantverksyrken till de arbetsgrupper, som anförtrotts olika industribranscher. Så har t. ex. arbetsgruppen för metallindustri tilldelats smidesmekaniker, installationselektriker, bilverkstadsyrkena, m. fl. hantverksyrken.

På samma sätt har t. ex. yrkesgrupperna boktryckare och bokbindare på grund av sin artgemenskap med den grafiska industrin förts till gruppen övrig industri. Några byggnadsyrken, som betraktas som typiska hantverksyrken, t. ex. målare och VVS-montörer, har tilldelats arbetsgruppen för byggnadsyrken.

De hantverksbranscher, som tilldelats arbetsgruppen, omfattar yrken där yrkesarbetet och yrkestekniken har en från ovanstående stora grupper avvikande karaktär och utbildningen ett särpräglat innehåll.

Arbetskraftsförhållanden

Generellt kan konstateras, att de yrken, som fallit på arbetsgruppen, i regel har ringa numerär. Problem, som rör arbetskraft och utbildning, är därför mindre av kvantitativ än av kvalitativ natur.

I flertalet av de yrken, som behandlats av arbetsgruppen, har arbetskraftssituationen varit relativt tillfredsställande. Inom vissa branscher råder dock brist på väl utbildad arbetskraft. För vederbörande branscher innebär detta en allvarlig olägenhet. På grund av yrkenas ringa numerär har emellertid denna brist ingen större inverkan på arbetskraftsläget sett från hela samhällets synpunkt.

I regel har branschernas företrädare framhållit, att *nyrekryteringen* till yrkena i fråga bör kunna motsvara arbetskraftsbehovet, om de hittillsvarande förutsättningarna i fråga om arbetskraft inte förändras. En hårdnande konkurrens om ungdomen kommer däremot att påverka den hittills som normal betraktade rekryteringen.

Behovet av *väl kvalificerad arbetskraft* betraktas i stort sett som konstant. I den mån behovet av arbetskraft kan minskas till följd av mekanisering inom yrket eller specialisering på begränsade arbetsuppgifter torde detta i regel komma att beröra personalkategorier utan behov av allsidig och kvalificerad utbildning, dvs. personal med mer eller mindre specialiserade eller tempobetonade arbetsuppgifter.

Utbildningsformer

Utbildningsformerna inom hantverksyrkena varierar alltifrån 1) rent praktisk utbildning i företaget under hantverksmästarens eller annan arbetsledares personliga ledning till 2) växelutbildning mellan praktisk utbildning på mästarverkstad samt praktisk och teoretisk utbildning i skola och 3) helt skolmässig utbildning, förlagd till yrkesskola. Systemet med växelutbildning har allt mer vunnit insteg såsom en effektiv form att ge såväl teoretisk som praktisk utbildning och rutin.

1) Enbart lärlingsutbildning vid mästarverkstad förekommer inom enstaka yrken, t. ex. glasmästaryrket, och finns dessutom som en alternativ utbildningsform inom andra hantverksyrken, speciellt på mindre orter, där befolkningsunderlaget är för litet för en yrkesskola och de geografiska avstånden försvårar för lärlingarna att erhålla utbildning vid en yrkesskola eller central verkstadsskola på annan ort. I en del sådana fall sker den yrkesteoretiska utbildningen i form av korrespondensundervisning. Enligt arbetsgruppens mening bör möjligheten till enbart lärlingsutbildning vid mästarverkstad bibehållas så länge som denna utbildningsform ger tillfredsställande resultat och motsvarar ett faktiskt behov.

2) Systemet med växelutbildning tillämpas inom t. ex. frisör-, guldsmeds-, optiker- och urmakaryrkena. Tidigare har växelutbildningen i regel påbörjats inom företaget och fortsatt med kurser i yrkesteori och yrkespraktik på skola. I flera yrken synes emellertid utvecklingen nu gå emot en första utbildningsperiod på ca 6—12 månader på skola, då eleven får inlära grundläggande färdigheter i yrket, följd av en

period med praktisk utbildning inom företaget. Under ett senare skede följer sedermera kompletterande teori- och praktikkurser på skolan.

3) Inom beklädnadssektorn sker utbildningen till övervägande del vid yrkesskola.

Provbestämmelser

Inom hantverksyrkena finns en gammal utbildningstradition, byggd på omsorgen om yrkesutövarnas förkovran och yrkenas fortbestånd. Denna tradition har fortlevat genom tiderna, ehuru utbildningens former och innehåll har förändrats och moderniserats i takt med utvecklingen och nya utbildningskrav inom yrkena.

Utbildningen följer inom flertalet yrken läroplaner, som utarbetats av partsrepresentanterna. Lärlingarna får i regel utföra arbetsprov under utbildningens gång och avsluta sin lärotid med ett slutprov, som vitsordar yrkeskompetensen, enligt gammal tradition benämnt gesällprov.

Kontrollen av utbildningens resultat åvilar oftast särskilda granskningsnämnder, bestående av representanter för företagar- och arbetarparterna. Inom vissa yrken utdelas kompetensbeviset för en utlärd arbetare först sedan viss periods praktiskt yrkesarbete klarats av. Förklaringen till denna form är att det anses nödvändigt att vederbörande har den arbetsrutin och erfarenhet, som endast praktik inom yrket anses kunna medföra. I andra yrken, t. ex. inom beklädnadssektorn, kan eleverna erhålla gesällbrev direkt efter genomgången yrkesskola. Gesällprovsfordringarna varierar således i olika branscher.

Det bör understrykas att genomgång av en eller annan form av yrkesskola inte alltid är nödvändig för att få gesällbrev, utan att gesällbrev även kan tilldelas lärling, som enbart genomgått praktisk lärlingsutbildning på mästarverkstad. Som förut nämnts fordras härutöver inom vissa yrken kompletterande teoretisk utbildning, vilken i dylika fall kan ske genom studier per korrespondens.

Metodisk lärlingsutbildning

Arbetsgruppen understryker att lärlingsutbildningen inom företagen för att kunna hävda sig måste ligga på en kvalitativt hög nivå och att den inte får inriktas på sysslande med okvalificerade och rutinbetonade arbetsuppgifter. Det är därför viktigt, att utbildningsplanerna utformas så metodiskt och detaljerat, att de kan utgöra kärnan i en systematiserad praktisk och teoretisk utbildning. Utbildningsplanerna måste styra undervisningen och ange hur omfattande de olika utbildningsetapperna skall vara och även klart ange de kunskapsmått, som krävs inom respektive etapp. För att de centralt utarbetade och fastställda utbildningsplanerna skall kunna föras ut och tillämpas vid utbildningen i skolor och företag är det nödvändigt, att vederbörande branschorganisationer och arbetsmarknadsparter samverkar med och får stöd av skolmyndigheterna till att få fram läroplaner och studieanvisningar, som tillgodoser pedagogiska krav, och undervisningsmaterial i form av kompendier och läroböcker jämte litteraturanvisningar samt modeller och laborationsmaterial m. m. Av vikt är också att lärlingarnas studieresultat och arbetsprov bedöms och betygssättes efter enhetliga normer.

Utbildningsblock

Arbetsgruppen har i enlighet med sina direktiv underställt de intervjuade frågan om möjligheten att bilda utbildningsblock gemensamma för olika närliggande yrken. Många av de intervjuade har uttalat sin principiella anslutning till tanken men har samtidigt markerat tveksamhet i fråga om principens tillämpning på vederbörandes eget yrkesområde. Detta gäller såväl de yrken, som arbetsgruppen haft som sin huvuduppgift att utreda, som andra yrken, som gruppen varit i kontakt med på grund av deras tillhörighet till hantverkssektorn.

Viss gemensam utbildning synes enligt många bedömare vara möjlig att åstadkomma inom livsmedelsbranschen i fråga om bageri- och konditoriutbildningen, inom beklädnadssektorn samt i fråga om elektrotekniska yrken och yrken, som omfattar träbearbetning. Vidare bör en viss gemensam grundutbildning kunna organiseras i fråga om guld- och silversmeder, juvelfattare, ciselörer och gravörer. Den gemensamma delen av utbildningen anses emellertid i regel inte kunna komma att få någon nämnvärd omfattning, enligt vad de olika yrkenas representanter ansett sig kunna bedöma utan att särskilda undersökningar gjorts om detaljer i utbildningen.

Arbetsgruppen förordar för sin del en yrkesskola med i princip samma uppbyggnad som fackskolan, dvs. med tre linjer, en allmän, en teknisk och en ekonomisk.

Den tekniska linjen, som närmast berör arbetsgruppens område, bör kunna delas upp i breda block för yrken, där detta är lämpligt, t. ex. för den metallbearbetande industrin och byggnadsbranschen.

Sammanhållningen inom blocken måste anpassa sig till branschernas utbildningsbehov. I regel bör då eftersträvas en gemensam grundutbildning under hela första året eller del därav och en uppdelning i mindre block under det andra året.

För yrken med kunskaps- och utbildningsbehov, som inte sammanfaller med utbildningsblocken, måste utbildningen specialinriktas från grunden. Utbildningstidens längd får anpassas till branschens behov. Växelverkan mellan utbildning i skola och praktik i företag är tillrådlig.

Utbildning inom näringslivet

Arbetsgruppen har även diskuterat vilken omfattning, som utbildningen inom näringslivet borde ha. Gruppen har ofta mött kravet att det allmänna mer än hittills bör stödja utbildningsinsatserna inom företag och yrkesorganisationer. Vid sidan om den skolmässiga utbildningen bör det även i framtiden finnas utrymme för växelutbildning och för en lärlingsutbildning, som helt eller till övervägande del är förlagd till näringslivet. Därvid förutsätter gruppen att utbildningens resultat kan redovisas för vederbörande tillsynsmyndighet.

I samband härmed förordar arbetsgruppen att det allmänna bör lämna branschförbund och andra intressenter inom näringslivet hjälp till att anställa *branschlärare* och andra handledare inom yrkesutbildningsväsendet, vilka bl. a. skulle kunna ha kontakt med företagsskolor, inbyggda verkstadsskolor och mästare, som handhar lärlingsutbildning inom vederbörande fack.

Samordning mellan yrkesskolans och fackskolans undervisning

Arbetsgruppen har bl. a. även diskuterat förutsättningarna att ge yrkesskolan och fackskolan en likvärdig ställning.

I detta sammanhang har arbetsgruppen inte kunnat undgå att komma in på konstruktionen av fackskolan enligt nuvarande försöksmodell.

Arbetsgruppen har diskuterat hypotesen att fackskolan och yrkesskolan skulle kunna sammanföras till en enda skolenhet med en sådan linjekonstruktion och ämnesfördelning, att eleverna inom denna sammanslagna skolas ram skulle kunna välja mer eller mindre teoretiskt respektive praktiskt betonade utbildningsvägar. En på så sätt samordnad »yrkesfackskola» borde i likhet med den redan beslutade fackskolan vara uppdelad i en allmän, en teknisk och en ekonomisk linje. Huvuddelen av den undervisning, som rör områdena industri och hantverk, torde komma att falla under den tekniska linjen.

Gruppen anser att huvuddelen av de utbildningsvägar, som faller inom yrkesskolans tekniska linje skulle kunna samlas i utbildningsblock, som i varje fall borde täcka de viktigaste branschområdena. Man skulle exempelvis kunna tänka sig att — förutom de stora och allmänt förekommande blocken för de metallbearbetande yrkena och byggnadsbranschen — det i olika regioner av landet skulle inrättas block med hänsyn till näringslivets struktur och sysselsättningsmöjligheter, t. ex. livsmedelstekniska, träteknikska, beklädnadstekniska och gjuteritekniska block.

Riksskolor

Med sin speciella inriktning på hantverkssektorn har arbetsgruppen kommit fram till, att denna sektor av näringslivet innefattar flera yrken med speciell prägel, vilka inte utan vidare kan passa in i större utbildningsenheter dels på grund av yrkenas ringa numerär och företagens spridning över landet, dels på grund av yrkenas speciella utbildningskrav. Som förutsättes i Kungl. Maj:ts direktiv till Yrkesutbildningsberedningen bör det därför finnas en möjlighet för yrken av denna typ att få sitt utbildningsbehov tillgodosett genom riksskolor. Som tidigare nämnts har dylika skolor redan upprättats för exempelvis urmakare, optiker och guldsmeder. En motsvarande utbildningsorganisation bör enligt arbetsgruppens bestämda mening kunna prövas även i andra yrken med likartade utbildningsvillkor.

För att en full likvärdighet skall kunna åstadkommas mellan fackskolans och yrkesskolans elever är det även nödvändigt att samhällets värdering av välkvalificerat yrkesarbete förändras. Yrkeskunnandet måste få ett socialt egenvärde, som är jämförbart med teoretiskt kunnande. Först då kan yrkesutbildningen fånga upp den ungdom, som är yrkesinriktad, men som av föräldraambition eller utsikter till bättre utvecklingsmöjligheter väljer en mera teoretiskt inriktad väg än vad den är lämpad för.

För att göra rekryteringen till hantverksyrkena lockande och tillgodose elevernas skiftande förutsättningar skulle det enligt arbetsgruppens uppfattning vara önskvärt med en differentiering av utbildningen i form av en mera praktiskt och en annan mera teoretiskt inriktad linje. Båda linjevarianterna skulle leda fram till ett avslutat

mål, motsvarande kompetensen vid fackskolans tekniska linje. Linjevarianterna måste vara så utformade, att de inte för in i en skolmässig återvändsgränd utan att de ger möjligheter — om så krävs efter kompletterande utbildning eller praktik — till övergång till andra skolformer eller vidare studier och praktik.

5. Husligt arbete och närliggande områden

Hotell och restaurangnäringen

Arbetsgruppen har bl. a. inhämtat, att totala antalet förvärvsarbetande inom hotell- och restaurangnäringen år 1960 uppgick till drygt 58.000 personer, varav nära hälften eller mer än 28.000 inom restauranger. Av sistnämnda grupp var mer än 3/4 kvinnor. Den erforderliga årliga intagningen vid restaurangskolor beräknas till ca 530 på köks- och kallskänkslinje och till ca 940 på matsalslinje.

Antalet barer och självserveringar har under senare år ökat i rask takt och denna utveckling fortsätter. Flertalet på dessa näringsställen anställda saknar yrkesutbildning i egentlig mening och personalomsättningen är mycket hög. Karaktären av låglöne- och genomgångsyrke är påtaglig, vilket bl. a. illustreras av den höga andelen immigranter. Utöver den erforderliga ersättningsrekryteringen som synes kunna uppskattas till ca 2.000 per år har expansionen inom näringsfånget beräknats till storleksordningen 600 om året.

Inom hotell- och restaurangbranschen förekommer genom avtal reglerad lärlingsutbildning. Denna utbildningsform har emellertid inte utfallit särdeles väl, vilket bl. a. framgår därav att avbrottsfrekvensen redan under utbildningstiden är så hög som 60—70 %. Effekten av en helt till arbetsplatsen förlagd utbildning kan följaktligen närmast bedömas som negativ. Arbetsgruppen har inte diskuterat de sannolika skälen till det dåliga resultatet. Det förefaller dock rimligt att antaga att bristen på arbetskraft och framför allt på kunnig handledning dels gör att tillräcklig uppmärksamhet inte kan ägnas åt information och instruktion och dels allmänt medför mindre trivsamma arbetsförhållanden.

Från branschens sida har framhållits, att en utbildning helt förlagd till yrkesskola inte ger eleverna den yrkesatmosfär och arbetsrytm, som praktik i företaget ger och att en i skolan meddelad utbildning därför kan komma att bli bortkastad genom att eleverna överger yrket, då de finner att det inte motsvarar deras förväntningar och att de inte heller själva motsvarar de krav yrket ställer. Arbetsgruppen har av detta dragit den logiska slutsatsen, att utbildningen normalt bör ske i samverkan mellan skola och företag.

Storhushåll

Den sammanlagda personalen vid storhushåll i landstingens institutioner, skolmåltider, försvaret, ålderdomshem och andra vårdinrättningar uppskattas till minst 20.000 och sannolikt närmare 25.000. Huvuddelen därav är ekonomibiträden och kokerskor med den inbördes relationen 3 till 1. Medelåldern är, i synnerhet för kokerskor, hög, varför utbildningsbehovet relativt sett är betydande. Om den årliga

avgången beräknas till 10 % behöver mellan 2 och 2.500 utbildas, förutom den uppskolning av personal, som är önskvärd, enär huvudparten av de anställda saknar utbildning.

Av hittills utbildade ca 1.000 ekonomiföreståndare är endast ca 600 yrkesverksamma. Motsvarande siffror för internatföreståndare är 900 resp. 650. Båda dessa personalkategorier är i själva verket betydligt större, vilket sålunda innebär ett icke tillgodosett utbildningsbehov.

Fartygskök

Inom handelsflottan arbetar f. n. ca 700 stewards (ekonomiföreståndare). Den årliga avgången är ca 10 %. Kockar och biträden uppgår till ca 3.800. Huvuddelen av dessa grupper saknar utbildning. Med hänsyn till att handelsflottans personal är nästan helt hänvisad till den kost fartygens kök kan åstadkomma, är det i hög grad angeläget att handelsflottans kökspersonal erhåller en tillfredsställande yrkesutbildning. Med hänsyn till rekryteringsförhållandena torde under överskådlig tid endast en midre del av handelsflottans ekonomipersonal komma att rekryteras från sjömansskolornas kökslinje eller från restaurang- och liknande skolor. Det bör därför övervägas om man som komplement kan åstadkomma för ifrågavarande personal ett tillrättalagt och intresseväckande studiematerial för självstudium — ev. som korrespondenskurser.

Städpersonal

Enligt 1960 års folkräkning fanns i hela riket ca 49.000 personer med städarbete som huvudyrke. Större delen av städpersonalen var kvinnor i åldern 40—60 år. Omsättningen av städpersonal är mycket hög. Detta gäller speciellt dem, som har svårstädade lokaler.

Man torde här få nöja sig med korta introduktionskurser innehållande information, instruktion och demonstrationer. Däremot är en allsidig och gedigen utbildning nödvändig för de städinstruktörer och städinspektörer, som svarar för instruktion och arbetsledning.

Städning är inte blott en fråga om rengöring. Det är i långt högre grad en fråga om underhåll. Med tanke på de oerhörda värden, som detta underhåll avser, och den begränsning av reparationsbehovet som rätt behandling av golv och målade ytor och rätt utförd städning kan medföra, framstår en grundlig och systematisk utbildning av den fast anställda personalen som högst angelägen.

Hemslöjd

Hemslöjdsföreningar och hemslöjdsfirmor sysselsätter f. n. ca 5.500 personer varav drygt 1.000 i affärsrörelse och nära 4.500 i produktion (slöjdare). Det stora flertalet av dessa behöver en hantverksmässig utbildning med hänsyn till att yrket kräver betydande tekniskt kunnande, materialkännedom och insikter i form-, färg- och stillära. Denna yrkeskunnighet utnyttjas inte endast av den egentliga hemslöjden utan efterfrågas även av industrin.

Den allmänna standardutvecklingen har kommit att medföra något av en renäs-

sans för hemslöjden i vårt land. Efterfrågan på hemslöjd av god kvalitet har ökat i betydligt snabbare takt än producenterna kunnat tillgodose. Den ökade turismen förutses ytterligare stegra efterfrågan och öka intresset utomlands.

Årsomsättningen av hemslöjdsalster uppgår för närvarande till lågt räknat 50 milj. kronor. Då har ej medräknats de basindustrier, som förser hemslöjden med redskap och råvaror. Vid de »hearings» som företagits har klart uttalats krav på en reguljär yrkesutbildning.

Hemsamariter och hemvårdarinnor

Beträffande arbetskraftssituationen och utbildningsbehovet för ifrågavarande grupper hänvisas till betänkande »Social hemhjälp» (SOU 1963: 8) och »Åldringsvårdens läge» (SOU 1963: 47). På grundval av uppgifter ur dessa betänkanden har arbetsgruppen kommit till att det f. n. finns ca 20.000 hemsamariter, de flesta deltidsarbetande. Av dessa har endast ca 40 % genomgått den utbildning om 4 veckor, som sedan några år organiserats för ändamålet. Enligt AMS erfordras en årlig utbildning av ca 6.000 hemsamariter varav ca 4.000 för att täcka avgången, som f. n. uppskattas till omkring 20 %.

Hemsamariternas arbetsuppgifter avses företrädesvis omfatta hemmets dagliga skötsel, uppköp och matlagning, hjälp med personlig hygien och annan uppassning av sjuka och åldringar samt småbarnsvård.

Antalet hemvårdarinnor beräknas f. n. till ca 3.900 och utbildningsbehovet till 600 årligen.

Utbildningstiden är varierande, beroende på förkunskaper, men är minst två år efter grundskolan.

Hemvårdarinnorna skall självständigt kunna ta ansvar för skötseln av olika hem.

Ålderdomshemspersonal

Föreståndare för ålderdomshem, f. n. drygt 1.300, svarar för arbetsledning och arbetsorganisation inom ålderdomshemmet, har ansvaret för kosthåll och hygien, skall vaka över vården av sjuka och har dessutom ett betydande ekonomiskt ansvar. Endast omkring hälften av ålderdomshemsföreståndarna har en utbildning som kan sägas kvalificera för arbetsuppgifterna. Behovet av kompletterande utbildning är därför stort. Medelåldern är mycket hög och ersättningsbehovet följaktligen också stort. Om ersättningsbehovet för avgång uppskattas till 10 % skulle det röra sig om ca 130 årligen. Trots detta utbildades år 1964 endast 60 ålderdomshemsföreståndare.

Blockutbildning

Sammanfattningsvis föreslår arbetsgruppen att en hushållsteknisk skola om två terminer bildar bas för hela utbildningssektorn. Man föreslår vidare att denna utbildning skall utgöra grundutbildning även för vårdområdet. I princip skall den ettåriga utbildningen ge kompetens för anställning som ekonomibiträde, på restauranger och barer, i institutions- och fartygskök samt som vårdbiträde vid sjukhus och andra vårdinrättningar.

Under den andra terminen i den hushållstekniska skolan sker en differentiering mot livsmedelsyrken, textila yrken, vårdyrken och handel.

Under det andra året sker en funktionsspecialisering i restaurang- och sjömansskolor mot kök, kallskänk och servering, i vårdyrkesskolor mot hela vårdområdet, i specialkurser mot olika serviceyrken, textila yrken m. fl.

Efter den skisserade utbildningen öppnas möjligheter till vidareutbildning för mera kvalificerade befattningar.

6. Vårdyrken

Arbetsgruppen har redovisat ett omfattande prognosmaterial. Under senare år har i olika sammanhang beräknats den framtida efterfrågan på personal för vårdyrkena, men någon totalprognos har inte upprättats. För långtidsutredningens räkning har dock insamlats vissa uppgifter om arbetskraftsbehovet inom olika verksamhetsområden. Huvuddelen av de för vårdyrkesutbildningen relevanta verksamhetsområdena ingår i det material, som redovisats av medicinalstyrelsen och socialstyrelsen.

De personalkategorier som omfattas av materialet representerade år 1964 en arbetskraftsvolym motsvarande ca. 110.000 heltidssysselsatta. Genom en kvantitativ och kvalitativ utbyggnad av de aktuella vårdområdena beräknas ett ökat arbetskraftsbehov fram till år 1970 motsvarande närmare 35.000 heltidsarbetande (+ 30 %).

Det föreligger således ett betydande nyrekryteringsbehov inom denna sektor. Samtidigt är i nuläget andelen personal med yrkesutbildning helt otillfredsställande för vissa kategorier. Arbetsgruppen har angivit följande årliga utbildningsbehov för tre nyckelgrupper inom vårdyrkena fram till 1970:

	Årlig utbildningskapacitet 1964/65	Årligt utbildningsbehov fram till 1970
Sjuksköterskor och assistenter	3.500	4.000
Undersköterskor	1.200	3.500
Sjukvårdsbiträden	4.000	8.800

Till vårdyrkesutbildningarna rekryteras huvudsakligen kvinnliga elever. I ett läge då man måste räkna med en ökad konkurrens om den kvinnliga arbetskraften, samtidigt som ungdomskullarna krymper, blir det nödvändigt att ägna ökad uppmärksamhet åt vuxenutbildningen inom vårdyrkessektorn. Arbetsgruppen avser att senare avlämna förslag rörande vuxenutbildningen.

Gruppen har framlagt ett principförslag om en samordnad och yrkesanpassad utbildning på gymnasial nivå för de kvantitativt sett viktigaste personalgrupperna inom hälso- och sjukvården, åldringsvården samt barna- och ungdomsvården. Gruppen har därvid utgått från den i dag förekommande fördelningen av arbetsuppgifter mellan de olika personalkategorierna, och erinrar om de särskilda ansvars-

förhållanden, som råder inom hälso- och sjukvården. Dessa medför att utbildningen måste hållas inom vissa givna ramar och ges en klar inriktning på patientvården.

Vidare har gruppen räknat med att vissa allmänna ämnen generellt skall ingå i utbildningen.

Arbetsgruppen föreslår en sammanhängande utbildningsgång, som inleds med en grundläggande kurs för vårdyrken om 2 terminer i direkt anslutning till grundskolan. Kursen skall ge kompetens på biträdesnivå. Redan efter 2 terminer finns således en möjlighet att övergå till yrkesverksamhet. Den första terminen ges en allmän orientering om vårdyrkena. Under den andra terminen, som består av såväl teoretisk som praktisk utbildning, kan eleverna välja mellan två alternativ, varav det ena förbereder för verksamhet inom hälso- och sjukvården eller åldringsvården, det andra för verksamhet inom barnavården. Gruppen har dock inte i detalj behandlat utbildningens innehåll och har således inte tagit ställning till enskildheterna i vissa timplaneskisser, som fogats till rapporten.

Arbetsgruppen förordar således att eleverna skall kunna intas till den föreslagna utbildningen omedelbart efter genomgången grundskola, normalt således vid 16 års ålder. De eventuella svårigheter den sänkta intagningsåldern kan komma att medföra bör bl. a. kunna motverkas genom en mera systematisk handledning av eleverna under de praktiskt betonade inslagen i utbildningen.

Efter det första läsåret följer en undersköterskeutbildning om 2, eventuellt 3 terminer, beroende på vilka krav på specialutbildning som uppställs. Redan under den första av dessa terminer sker en ökad specialisering med inriktning på ett av flera yrkesområden (sjukvård, mentalsjukvård, öppen vård, åldringsvård m. m.), men vissa allmänna ämnen är gemensamma.

Genom de kombinationer av tillvalsämnen som arbetsgruppen föreslår, har de elever, vilka ej genomgått någon av grundskolans teoretiska linjer, möjlighet att läsa in dessa linjers kurser i ämnena svenska, matematik, fysik och kemi. Därmed får eleverna i fråga de förkunskaper som krävs för att kunna gå vidare till sjuksköterskeutbildning. För de elever som rekryteras från grundskolans teoretiska linjer finns i stället möjlighet att som tillval läsa ämnen, vilka ger kompetens motsvarande den som erhålles i årskurs 1 av fackskolans sociala linje(ämnena svenska, engelska, matematik, fysik och kemi).

Genom dessa tillvalsmöjligheter öppnas vägen för en vidareutbildning efter 4, alternativt 5 terminers grundutbildning i yrkesskola. För vissa yrken, såsom sjuksköterskeyrket samt laboratorie- och sjukvårdsassistentyrkena, ger yrkesskolan härigenom en kortare sammanlagd utbildningstid än för de elever, som via gymnasium eller fackskola söker sig till grundutbildning för sjuksköterskor eller assistenter.

En betydande del av den grundläggande vårdyrkesutbildningen måste äga rum vid vårdinrättningar, spridda över ett helt län (sjukvårdsområde). Detta medför vissa svårigheter att samordna utnyttjandet av praktikplatser för skilda elevgrupper. För en avsevärt utbyggd utbildning torde detta behov av samordning enligt gruppens mening bli avgörande för valet av skolorganisation.

Arbetsgruppen uttalar som sin mening, att den vertikala samhörigheten mellan vårdyrkesutbildningarna — dvs. sambandet mellan grundutbildning och vidareutbildning — är av större betydelse än den horisontella anknytningen till övriga utbildningsformer på gymnasienivån. Detta skulle möjliggöra ett sambruk av undervisningsmaterial och lokaler samt ett gemensamt utnyttjande av lärarkrafterna.

De av gruppen föreslagna vårdyrkesskolorna skulle ha sin tyngdpunkt förlagd till större orter, där både gymnasium och större sjukvårdsenheter finnes. En samverkan mellan vårdyrkesskola och gymnasium-fackskola borde därför i regel vara lätt att etablera vad gäller de allmänna ämnena.

Arbetsgruppen föreslår slutligen att all vårdyrkesutbildning skall sammanföras till en organisatoriskt sammanhållen vårdyrkesskola inom varje sjukvårdsområde, och att sjukvårdshuvudmännen blir huvudmän för denna utbildning.

7. *Handel och kontor*

Arbetsgruppen analyserar kortfattat nivåskillnaden mellan fackskola och gymnasium. Grundskolans utbildning på detta område är icke avsett vara yrkesutbildande utan yrkesförberedande och behandlas därför blott parentetiskt. Gymnasiet fäster stort avseende vid teoretiska frågeställningar medan fackskolan i högre grad riktar sig mot teoretiskt-praktiska frågeställningar. Gränsen mellan dessa två nivåer är givetvis svår att dra. Gruppen redovisar några konkreta ex. på den olikartade målsättningen, bl. a. följande: På den ekonomiska linjen av gymnasiet studerar eleverna en översiktskurs i kontorsteknik under 20 timmar. På fackskolans ekonomiska linje får däremot samtliga elever lära sig grundläggande moment inom kontorstekniken. Detta sker inom det obligatoriska ämnet företagsekonomi. Denna obligatoriska grund är betydligt större än vad som kan inhämtas under gymnasiets 20 timmar. De som så önskar kan dessutom välja kontorsteknik som självständigt ämne.

Arbetsgruppen konstaterar, att genom den utbildning som gymnasium och fackskola ger, har behoven täckts för breda fält av arbetslivet. Ett område återstår dock, nämligen det som huvudsakligen har behov av praktiska färdigheter. Arbetsgruppen föreslår att sådan utbildning meddelas inom yrkesskolans ekonomiska gren och ger i samband därmed en översikt av yrkesskolans nuvarande handelsutbildning. Arbetsgruppen anser, att denna utbildningsväg kommer att motsvara många ungdomars behov. Dessa är vid aktuell åldersperiod inte intresserade av eller inte lämpade för mer teoretiska studier. Utbildningen kommer emellertid inte blott att vara ett uttryck för ungdomens behov utan även och inte minst för ett klart uttalat behov hos arbetslivet. Utbildningsgången bör dock utformas så att elever, som önskar förvärva kompetens som fackskoleekonom efter två års studier vid yrkesskolan — gruppen föreslår en tvåårig utbildning — skall kunna vinna inträde i fackskolans andra årskurs.

Första året bör enligt gruppens mening förläggas till yrkesskolan medan cirka hälften av utbildningen under andra året i första hand skall förläggas till arbetslivet eller i alla händelser få karaktär av yrkesinriktad praktik, ev. inom skolan.

Arbetsgruppen urskiljer två huvudvägar inom den handelsutbildning varom här är fråga nämligen dels en *kontorsteknisk* dels en *distributionsteknisk*.

Den kontorstekniska skall ge utbildning för basuppgifter gemensamma för flera områden. Den distributionstekniska skall ge utbildning för uppgifter inom samtliga led av distributionen, alltså ej enbart för detaljhandeln. Den senare utbildningen bör ej vara branschinriktad utan knyta an till för hela området gemensamma funktioner som inköp, försäljning och reklam.

Båda dessa utbildningsformer behöver emellertid erbjuda i stor utsträckning samma kunskaper. Samtliga elever behöver vissa allmänna ämnen; arbetsgruppen har stannat vid att föreslå samhällskunskap, svenska och gymnastik. Engelska erbjudes dessutom som frivilligt tillval men är icke obligatoriskt.

Genom desa allmänna ämnen ökas elevernas möjlighet till kringsyn i samhället, övergången till fackskolan underlättas samt användbarheten i arbetslivet ökas.

Arbetsgruppen föreslår vidare att samtliga elever får en *ekonomisk basorientering* genom översiktliga studier i bl. a. företagsekonomi och matematik. Gruppen har icke ansett matematiken tillhöra de för samtliga elever vid yrkesskolan nödvändiga ämnena men väl av betydelse för elever på ekonomisk gren.

Arbetsgruppen har hållit fem hearings med yrkesgrupper enligt grupp 2—3 i Nordisk Yrkesklassificering. Av dessa hearings har framgått att befattningshavare på denna nivå i stor utsträckning har enahanda arbetsuppgifter varför större delen av den i trängre mening yrkesinriktade utbildningen kan vara odifferentierad. I årskurs ett är sålunda den enda skillnaden mellan de två elevkategorierna att den ena under tre vtr studerar distributionsteknik och den andra kontorsteknik.

Gruppen föreslår även att det skall finnas ämnen för fritt tillval inom ramen för de obligatoriska 35 vtr. De som så önskar får då möjlighet att välja kontorsteknik eller distributionsteknik. Detta betyder i realiteten att en elev i årskurs ett som icke önskar ta ställning till vilken verksamhet inom handelns område han i framtiden vill ägna sina krafter åt inte behöver låsa sig genom ett visst tillval.

Som redan konstaterats föreslår gruppen att halva utbildningen i årskurs två ägnas åt yrkesarbete.

Gruppen har förutsatt att utbildningen skall få en sådan utformning, att de elever som ej önskar fortsätta i årskurs 2 utan avbryta studierna efter ett år ändock skall ha fått en för arbetslivet användbar utbildning. Under de hearings som hölls, var detta ett återkommande önskemål.

Översiktligt kan konstruktionen av utbildningen återges sålunda:

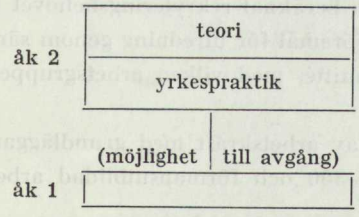

8. *Jordbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel*

Utvecklingstendenser

Såväl jordbruk som skogsbruk befinner sig i snabb teknisk och strukturell omvandling, som av allt att döma kommer att fortsätta. Denna process väntas medföra en utveckling mot större företagsenheter med i allmänhet bättre förutsättningar för rationell drift. Av arbetsgruppens redovisning framgår att åldersfördelningen särskilt bland brukare av mindre brukningsenheter är mycket ogynnsam och återrekryteringen till denna grupp är svag. Mot bakgrunden av dessa förhållanden kan man därför vänta, att antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruket under de närmaste åren fortsätter att minska starkt för att möjligen redan efter ett årtionde stabilisera sig på en lägre nivå. Den skisserade tendensen medför dels att den tillfälliga och säsongarbetande arbetskraften kommer att minska avsevärt och dels att praktiskt taget all arbetskraft inom jord- och skogsbruket bedömes behöva skolmässig utbildning.

Utbildningsbehov

Mot bakgrunden av ovan mycket kortfattat redovisade förhållanden har arbetsgruppen inte ansett det meningsfullt att försöka göra några mera exakta beräkningar beträffande den behövliga utbildningskapaciteten år från år, utan har utgått från det teoretiskt beräknade rekryteringsbehovet vid den lägre sysselsättningsnivån efter en period av 10—15 år. För denna bedömning har arbetsgruppen använt material från olika utredningar på området och gjort framskrivningar av de senare årens utvecklingstendenser. Gruppen har framhållit att det under en period av så kraftiga strukturförändringar inom ifrågavarande näringar är svårt att göra mera exakta förutsägelser om den årliga nyrekryteringen och utbildningsbehovet. Under det närmaste årtiondet har emellertid antalet nya företagare inom jordbruket, som är i behov av utbildning, beräknats uppgå till 2.500—3.000 per år vartill kommer fast anställda lantarbetare m. fl. med ca 500 per år. Därtill kommer ett ökande behov av utbildning för de kvinnor som kommer att bli verksamma inom jordbruket, bl. a. som hustrur till företagare. Med hänsyn till att utbildningen är frivillig och att rekryteringen till jord- och skogsbruk i viss utsträckning kan komma att ske i åldersgrupper över tjugu år och även via förutbildning i fackskola och gymnasium har antalet elever i grundutbildningskurser på det gymnasiala åldersstadiet beräknats något lägre. Under den sista tioårsperioden har elevantalet vid lantbrukets yrkesskolor varierat mellan 1.700—1.900 med en viss tendens till ökning under senare år.

För skogsbrukets del har arbetsgruppen beräknat rekryteringsbehovet till 1.800—2.100. Den skogliga yrkesutbildningen är föremål för utredning genom särskild kommitté, Skogsbrukets yrkesutbildningskommitté, med vilken arbetsgruppen för jord och skog haft kontinuerliga kontakter.

Trädgårdsnäringens rekryteringsbehov av arbetskraft med grundläggande utbildning har vid hearings bedömts till 200—300 och förmansutbildad arbetskraft till 80—100.

Vid hearings har uttalats att den grundläggande utbildningen bör helst meddelas skolmässigt såväl praktiskt som teoretiskt. Detta skulle kräva en betydande utbyggnad av särskilt lantbruksutbildningens möjligheter till praktik och färdighetsträning.

Utbildningsblock m. m.

Arbetsgruppen har inte funnit tillräckligt gemensamt utbildningsbehov mellan jord, skog och trädgård för att därav skapa ett gemensamt utbildningsblock ens för en termin med krav på att undervisningen skall vara meningsfylld. Den allt mera avancerade och specialiserade odlings- och brukningstekniken inom resp. områden med helt olika metoder och maskiner och de därav föranledda olika kraven på färdigheter och insikter i bl. a. tekniska och biologiska frågor har gjort att arbetsgruppen föreslår en ettårig grundläggande utbildning i särskilda block för jordbruk, skogsbruk och trädgårdsskötsel med en därpå följande ytterligare yrkesspecialisering i kurser av varierande längd. I utbildningen för jordbruk bör tillvalsmöjligheter finnas i husliga ämnen för dem som så önskar. Eleverna förutsättes rekryteras företrädesvis direkt från grundskolan men kurserna bör stå öppna även för ungdom som varit ute i förvärvslivet något eller några år. Efter genomgången grundkurs bör eleven eventuellt efter en kortare specialkurs kunna gå ut inom resp. områden som arbetare. Företagar- och arbetsledarutbildning på 1- till 2-åriga kurser bygger på grundkursen. För vuxna förutsättes en kortare grundutbildningskurs än den som ovan föreslagits.

Arbetsgruppen föreslår vidare att en *biologisk linje* inrättas inom den tekniska fackskolan.

Läsåret i grundkursen bör omfatta 39 veckor och antalet veckotimmar bör normalt utgöra lägst 32 och högst 39 och avpassas med hänsyn till att eleverna under vissa skeden av utbildningen kan föreläggas hemuppgifter. Den av arbetsgruppen föreslagna grundutbildningen bör stå öppen som »praktikår» för de elever som genomgår fackskolans tekniska linje. Den organisationsform, utbildningslängd och påbyggnadsutbildning som här föreslås förutsätter att det i utbildningen ingår realistiska arbetsövningar och där sådana arbeten inte kan erbjudas vid skolan, att praktikskeden lägges in i undervisningen, samt att yrkesskolan erbjuder vissa frivilliga tillvalsämnen.

I den föreslagna utbildningsformen skall elever vid jordbrukets yrkesskolor ges möjlighet att under viss del av kurs eller i anslutning till kurs, delta i utbildning vid skogsbrukets yrkesskolor. På samma sätt skall elev från den skogliga utbildningen kunna delta i viss del av jordbrukets utbildning. Denna möjlighet är i första hand avsedd för de elever, som avser att bli verksamma vid kombinationsföretag. På motsvarande sätt skall möjlighet finnas att välja till viss utbildning i husliga ämnen.

9. Övriga områden

Postgymnasial utbildning

Vid behandlingen av det *gymnasiala* skolstadiets problem inom gymnasie- och fackskoleutredningarna framstod som klart, att efterfrågan på utbildning i framtiden

skulle skapa ett tryck på gymnasierna som inte svarade vare sig mot dessa resurser eller mot vad som kunde bedömas som önskvärt ur allmän samhällsekonomisk synpunkt. Det bedömdes därför som angeläget att alternativa gymnasiala utbildningsvägar med delvis annat utbildningsinnehåll och andra utbildningsmål tillskapades, och av sådan kvalitet att de av målsmän, elever och arbetsgivare kunde uppfattas som ett med traditionell gymnasieutbildning jämbördigt alternativ.

Gruppen har kommit till den uppfattningen att man beträffande det *postgymnasiala* utbildningsstadiets problem torde få en i det närmaste analog problematik. Alla prognoser pekar fram mot ett efterfrågetryck på akademisk utbildning, som inte motsvaras av tillgängliga resurser eller arbetsmarknadens efterfrågestruktur. Då de mest fackinriktade akademiska utbildningarna är spärrade, torde merparten av studenttillskottet komma att falla på univesitetens fria fakulteter, där möjligheterna till en mer målinriktad utbildning f. n. är starkt begränsade.

Gruppen har för att undersöka problemen utsänt ett frågeformulär. De inkomna svaren har gett gruppen ett starkt intryck av att det på detta område redan nu finns latenta behov och att intresset för dylik utbildning är i snabb tillväxt.

Hur skall postgymnasial utbildning definieras? Vid universitet och högskolor inkl. fackhögskolor finns postgymnasial utbildning i den meningen, att studentexamen krävs för inträde. Vid vissa andra fristående utbildningsanstalter t. ex. Journalistinstitutet och vissa yrkesskolor har man också kurser för vilka krävs studentexamen eller motsvarande kunskaper.

Framtidens gymnasiala skola kommer emellertid att skilja sig avsevärt från nuvarande gymnasium. Den kommer att vara mindre enhetlig och rikare differentierad. Gruppen har därför stannat för följande definition. *Med postgymnasial utbildning skall avses vidareutbildning, som bygger på minst tvåårig gymnasial förutbildning.*

I framtiden torde man kunna förvänta sig att de allra flesta som bedrivit gymnasiestudier inom den allmänna sektorn och därvid inte uppnått behörighet för akademiska studier kommer att önska någon annan form av vidareutbildning. Det är vidare troligt att omkring hälften av de studerande på den ekonomiska och tekniska linjen kommer att önska sig vidare utbildning: specialutbildning i någon form, antingen i samhällets skolor, företag eller i kurser i samarbete skola och företag. Av de fack- och yrkesskoleutbildade kan man enligt gruppens mening anta att de flesta eleverna på den sociala linjen i fackskolan och cirka hälften av eleverna från övriga linjer kommer att önska postgymnasial vidareutbildning, dock kanske inte alla i omedelbar följd efter gymnasial förutbildning. Detta antagande kan tyckas vara djärvt, men gruppen anser det vara realistiskt att räkna med denna »utbildningsexplosion» på det postgymnasiala området.

Då gruppen, som tidigare anförts, funnit att ett mycket starkt intresse kan väntas för postgymnasial utbildning, har gruppen diskuterat vilka åtgärder som bör vidtagas.

Eftersom ett stort antal personer i landet av olika skäl har svårt att byta bostadsort för längre eller kortare perioder anser gruppen att det är ett rättviseproblem att geografiskt sprida den postgymnasiala utbildningen.

Även av en mängd andra orsaker har gruppen ansett det klart olämpligt att till de redan överbelastade universitetsorterna koncentrera den omfattande postgymnasiala utbildningen, som i framtiden måste byggas upp. Organisationen måste också vara smidigt anpassbar. Starka skäl synes därför tala för att yrkesskolväsendet ges huvudmannaskapet för den nya icke-akademiska postgymnasiala utbildningen. Gruppen har dock icke funnit det motiverat att föreslå inrättande av en speciell organisatorisk enhet, eftersom det vid yrkesskolorna redan visat sig möjligt att inpassa postgymnasial utbildning i existerande yrkesskolorganisation. Utbildningens nivå skall dock klart framgå av läroplanerna och angivas på betygen. Detta resonemang utesluter dock självfallet ej möjligheterna för de större städerna eller kommunerna i samråd, att låta en viss skolenhet ta hand om all postgymnasial utbildning i staden eller regionen. Här bör dock de kommunala myndigheternas planering helt fälla avgörandet. De postgymnasiala utbildningarnas uppgift bör vara att ge en kvalitativt högtstående heltids- eller deltidsundervisning, som gör eleverna skickade att direkt efter utbildningens slut utträda på arbetsmarknaden och utgör ett attraktivt alternativ till sedvanlig akademisk utbildning. Detta utesluter emellertid inte att avdelningarna även i vissa fall skulle kunna utnyttjas inom ramen för s. k. »blandade utbildningar» dvs. utbildningar som dels består av en akademisk studiedel, dels en målinriktad praktisk studiedel. Som exempel på sådana nu existerande utbildningar kan nämnas den akademiska sekreterarutbildningen, den akademiska journalistutbildningen samt den högre 2-åriga sekreterarutbildningen i Lund.

En annan typ av postgymnasial utbildning, som på sikt emellertid torde få väl så stor betydelse, är utbildning för vuxna, som vill vidareutbilda sig inom sitt yrke eller utbilda sig för ett nytt yrke. I vissa fall skulle man med tanke på kursernas art och nivå på detta område kunna tala om postakademisk utbildning, nämligen i de fall där akademisk examen normalt vore grundutbildningens nivå. På vidareutbildningsområdet kommer säkerligen åtskilliga kurser att kräva tämligen stora upptagningsområden, understundom hela landet. En viss verksamhetsfördelning och specialisering mellan olika yrkesskolor skulle därför kunna tänkas. I detta sammanhang föreslår gruppen att yrkesverksamma som önskar genomgå en viss del/visst ämne i en postgymnasial kurs, skall kunna göra detta. Gruppen anser att olika moment av postgymnasiala kurser skall kunna anordnas även som deltidsundervisning. Om en elev genomgår samtliga delar/ämnen i en dylik kurs på deltid, skall avgångsbetyg från kursen kunna utfärdas och i merithänseende vara likvärdigt med kurs på heltid. Det är även av dessa orsaker viktigt, att postgymnasial utbildning sprides till olika orter i landet och att inga onödiga formella examenskrav för inträde i kurserna uppställes. Den reella, icke den formella, kompetensen och förutsättningarna att kunna tillgodogöra sig undervisningen skall vara avgörande vid urvalet av elever till kurserna. Gruppen föreslår att man inom yrkesskolväsendet på ett smidigt sätt skall kunna organisera ovan skisserade utbildningssystem. Med de möjligheter till organisatorisk uppbyggnad med studierektorer för olika avdelningar som finns, kan yrkesskolan snabbt få till stånd en effektiv organisation även på detta område och fristående eller i samarbete med andra läroanstalter, snabbt hjälpa till att vara den

serviceinstitution, som samhället och utbildningsområdet behöver. Nya personalkategorier torde i framtiden komma att behövas i väsentlig utsträckning inom t. ex. vårdområdet, pedagogiska området, administrativa yrken, speciella sekreterarutbildningar, kuratorsverksamhet, fritidsverksamhet, turistnäring, resebyrå och olika serviceyrken som har anknytning till turistnäringen. Vissa av dessa utbildningar torde bli av gymnasial karaktär de flesta emellertid av postgymnasial art.

Gruppen har även diskuterat scenisk utbildning och konsthantverk. Gruppen anser att det vore värdefullt om grundutbildningar på dessa områden lades in i den gymnasiala skolan. Specialiseringar inom berörda områden borde sedan byggas upp i det postgymnasiala utbildningssystem gruppen föreslår.

Ovanstående redovisning får självfallet icke anses som uttömmande. Nya utbildningsformer kommer i framtiden att få växa fram i takt med de krav som ett förändrligt samhälle ställer.

10. Gränsdragning mellan yrkesutbildning och folkbildningsarbete

Rapporten från denna arbetsgrupp kan indelas i fem avsnitt. I ett inledande avsnitt behandlas direktivens uttalanden angående gränsdragningsfrågan (se punkt 9 i direktiven, som finns intagna i kap. 1 ovan) samt denna frågas bakgrund i övrigt. Av arbetsgruppens uttalanden framgår att man helt begränsat sitt arbete till yrkesskolornas deltidskurser och studieförbundens studiecirklar. I ett andra avsnitt redogöres för yrkesskolornas deltidskurser, deras antal och deras innehåll. Det tredje avsnittet behandlar studieförbundens yrkesutbildande verksamhet. I ett kort fjärde avsnitt lämnas upplysningar om statens bidrag till dessa två verksamheter. I avsnitt 5 slutligen återfinnes arbetsgruppens överväganden och förslag.

Vid en konferens med studieförbundens studierektorer i december 1957 framhöll skolöverstyrelsen, att den snabba ökningen av studiecirkelverksamheten hade medfört vissa kvalitets- och gränsdragningsproblem, och att åtgärder borde vidtagas för en klarare avgränsning av denna gentemot hobbybetonad verksamhet och verksamhet, vilken bör bedrivas i yrkesutbildande former. Konferensen mynnade ut i en överenskommelse om restriktivare bidragsgivning inom flera olika områden.

I överenskommelsen mellan skolöverstyrelsen och studieförbunden ingick bl. a. också att statsbidrag inte skulle utgå för studiecirklar, som syftade till grundläggande yrkesutbildning, på platser där denna utbildning tillgodosågs eller kunde tillgodoses av yrkesskolor. För fortbildningskurser med yrkesutbildande syfte kunde statsbidrag dock beviljas efter särskild prövning av studieförbunden i samråd med skolöverstyrelsen.

I proposition 1959: 41 föreslog chefen för ecklesiastikdepartementet av statsfinansiella skäl en generell sänkning av det statliga stödet till studiecirkelverksamhet — för allmänna studiecirklar från 50 till 40 procent och för ungdomscirklar från 75 till 60 procent av bidragsgrundande kostnader. Riksdagen beslutade emellertid — mot departementschefens förslag — om oförändrade bidragsgrunder, men uttalade

sig samtidigt för en snävare gränsdragning mot verksamhet av mera hobbybetonad karaktär.

Detta läge, som folkbildningsorganisationerna försattes i, gav upphov till irritation inom folkbildningskretsar och på en del håll tydliga spänningar mellan yrkesskolorna och studieförbundens lokala organ. Från folkbildningsorganisationernas sida hävdades att det bland yrkesskolornas deltidskurser fanns åtskilligt av sådan verksamhet, som studieförbunden genom de restriktivare bidragsbestämmelserna nu saknade förutsättningar att bedriva. Folkbildningsorganisationerna anförde vidare att yrkesskolornas deltidskurser i inte oväsentlig utsträckning upptogs av ämnen, som inte kunde betraktas som yrkesutbildning och som traditionellt och författningsmässigt hörde hemma inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Genom de mera fördelaktiga bidragsvillkor, som gällde för yrkesskolorna, ansåg sig folkbildningsorganisationerna ställda i en ogynnsam situation.

Yrkesskolorna besvarade kritiken genom att påpeka att det inom folkbildningsorganisationernas verksamhet fanns betydande inslag av yrkesutbildning, som rätteligen borde meddelas av yrkesskolorna.

I 1961 års statsverksproposition fann sig chefen för ecklesiastikdepartementet föranlåten att påpeka att deltidskurser, som anordnades vid yrkesskolor, skall ha ett yrkesutbildande syfte. Departementschefen anförde i det sammanhanget vidare:

> Då det givits anledning att dra i tvivelsmål att så alltid är fallet finner jag, med hänsyn till de mycket betydande kostnaderna för deltidskurser, angeläget att styrelsen för yrkesutbildning företager en undersökning av deltidskursernas omfattning, innehåll och målsättning samt i samband med nästa års anslagsäskanden inkommer med redovisning för resultatet av denna undersökning och förslag till de åtgärder överstyrelsen med anledning därav kan finna erforderliga.

Resultatet av undersökningen redovisades i 1962 års statsverksproposition, och departementschefen anförde därvid att överstyrelsen för yrkesutbildning anbefallts att »framlägga preciserat förslag till de åtgärder överstyrelsen finner böra vidtagas för att såsom statsbidragsberättigad deltidskurs skall ifrågakomma endast sådan kurs som har ett klart yrkesutbildande syfte».

Resultatet av den undersökning, som överstyrelsen för yrkesutbildning företog 1961, visade, att det övervägande antalet kurser var klart yrkesinriktade och att de som sådana tillgodosåg behov för dem som vid sidan av ett förvärvsarbete önskade utbildning: grundutbildning eller vidareutbildning.

Det fanns emellertd deltidskurser, som icke hade denna klara yrkesinriktning, utan som snarare kunde betraktas som hobbybetonade. Det uttalades då från överstyrelsens sida, att denna form av verksamhet skulle utmönstras ur yrkesskolornas verksamhet.

För att utröna i vilken utsträckning så skett, har en ny undersökning av deltidskursverksamheten vid yrkesskolorna liknande den som avsåg 1959/60 års verksamhet företagits. Denna avser arbetsåret 1962/63.

Resultaten av de båda undersökningarna framgår av följande tablå

	1959/60		1962/63	
	Kurser	Timmar	Kurser	Timmar
Industri och hantverk	2.632	443.833	2.523	491.850
Handel	3.676	264.672	3.421	242.862
Husligt arbete och vårdyrken	4.512	429.868	2.998	299.225
Summa	10.820	1.138.373	8.942	1.033.938

Antalet kurser totalt har sålunda minskat med 1.878.
Antalet kurstimmar med 104.435.

Arbetsgruppen har lämnat ingående kommentarer till de två undersökningarnas olika delar och detaljer. Från dessa kommentarer kan följande återges.

Industri och hantverk

Sammanfattningsvis kan konstateras, att yrkesskolornas deltidskurser inom gruppen industri och hantverk numera är så klart yrkesinriktade, att något tvivel om deras berättigande inte behöver råda. Undantagen kan elimineras genom lämpliga åtgärder från tillsynsmyndighetens sida.

Naturligtvis kan man ifrågasätta huruvida denna yrkesskolornas verksamhet i något avseende kolliderar med folkbildningens intressen. Det borde emellertid inte vara fallet eftersom det här är fråga om klart yrkesinriktad utbildning. I princip bör sådan verksamhet inte bedrivas av våra bildningsorganisationer. Som framgår av avsnittet om studieförbundens yrkesutbildande verksamhet förekommer det emellertid en del sådan utbildning inom studieförbundens cirkelverksamhet. Klart är emellertid att yrkesskolornas verksamhet inom industri- och hantverksområdet, renodlad från alla avarter, inte på något sätt behöver inkräkta på berörda bildningsorganisationers verksamhetsområden.

Handel

Man kan utan tvekan fastslå, att när det gäller kursverksamhet på deltid inom såväl kontor som detaljhandel är det yrkesskolorna som har att svara för den verksamheten, inte minst med tanke på att skolornas utrustning beträffande maskiner etc. bör komma denna verksamhet väl till pass.

Ifråga om språkkurserna är det helt annorlunda. Det har ofta ifrågasatts huruvida inte dessa helt borde överföras till folkbildningen. Man framhåller att folk, som läser språk på sin fritid, knappast gör det för sin utbildning utan snarare för andra syften; bl. a. för att skaffa sig språklig bildning med avsikt att kunna läsa utländsk litteratur och kunna göra sig förstådd vid resor till andra länder. Utan tvivel ligger det mycket i denna argumentation. Men att språkkurserna förts in i yrkesskolorna har säkert från början haft andra bevekelsegrunder. Tidigare var handelsundervisning på heltid inte alls så vanlig som i dag. Det fanns ofta endast deltidskurser att tillgå. Man fick då använda sin fritid till att förkovra sig. Ville man exempelvis lära sig främmande handelskorrespondens fick man börja från början och läsa språket. Nu finns helt andra möjligheter. Utan tvivel är det numera så att många deltagare i yrkesskolornas språkkurser inte läser språk av yrkesambition. För att få en rätsida på detta bör läroplanerna utformas så, att yrkesskolornas kurser endast tar emot sådana deltagare, som har som studiemål att skaffa sig yrkesutbildning. Andra intresserade bör hänvisas till folkbildningsorganisationerna.

Sammanfattningsvis kan sägas när det gäller handelsområdet, att — bortsett från språkkurserna — några svårigheter med gränsdragningen inte skall behöva uppstå.

Husligt arbete och vårdyrken

Sammanfattningsvis kan framhållas, att inom det husliga området en sanering skett till båtnad för det yrkesutbildande syftet. Man skulle emellertid önska en ökning av de vårdande kurserna — hem- och barnsamariter m. fl. — då dessa kurser har en stor betydelse för fyllande av det stora behovet av vårdpersonal, och där väl upplagda deltidskurser måste vara en tillgång.

Avsnittet om studieförbundens yrkesutbildande verksamhet inledes med vissa statistiska uppgifter. Av dessa framgår bl. a. följande

	Totala antalet studiecirklar	Antalet yrkescirklar
1943/44	14.160	680 (4,8 %)
1959/60	85.457	3.096 (3,6 %)
1962/63	102.744	3.829 (3,7 %)

Inte mindre än 60—70 procent av alla yrkescirklar finns i ämnesgruppen »Ekonomi och näringsväsen». 20—30 procent av alla yrkescirklar tillhör ämnesgruppen »Teknik, industri, kommunikationer».

Studiecirklar i ämnesgruppen »Hem och hushåll» ingår inte i den ovanstående tablån. Antalet dylika studiecirklar har varit större än hela antalet övriga yrkescirklar, nämligen 5.097 år 1959/60 och 6.002 år 1962/63. Ämnesmässigt kan cirklarna under rubriken »Hem och hushåll» indelas i tre grupper, nämligen klädsömnad, matlagning och hemkunskap i mera vidsträckt betydelse. Klädsömnad är det utan jämförelse största ämnet och svarar för ungefär hälften av alla studiecirklar inom denna ämnesgrupp.

Beträffande gränsdragningsfrågans tidigare behandling har arbetsgruppen lämnat en redogörelse, som i huvudsak intagits i kap. 21 ovan under 21.5.4.

Såsom framgår av det föregående anordnas av studieförbunden ett ganska betydande antal studiecirklar med yrkesutbildande syfte. Liksom i studieförbundens övriga verksamhet torde det här praktiskt taget uteslutande vara fråga om *vuxenundervisning,* dvs. studier, som bedrivs efter en tidigare avslutad eller avbruten grundutbildning samt en tids uppehåll på grund av förvärvsarbete, hemarbete eller liknande. Dessa studier bygger alltså både på tidigare grundstudier och på erfarenheter av yrkesarbete och arbetsmiljöer. *Grundläggande yrkesutbildning* för ungdom torde inte i nämnvärd utsträckning förekomma inom studieförbundens verksamhet.

Så långt arbetsgruppen kunnat finna har studieförbundens yrkesutbildande verksamhet under senare år inte i nämnvärd utsträckning bedrivits i konkurrens med samhällets och näringslivets yrkesutbildning. Skolöverstyrelsens föreskrifter från 1958 har av allt att döma tillämpats konsekvent av studieförbunden. Genom olika åtgärder har förbunden övervakat att statsbidrag inte utgått för studiecirklar i yrkes-

utbildande ämnen där denna utbildning kunnat tillgodoses av yrkesskolorna, och fortbildningskurser med yrkesutbildande syfte har godkänts först efter medgivande av skolöverstyrelsen.

När det gäller arbetsgruppens egna överväganden och förslag inledes detta avsnitt med följande allmänna uttalanden:

Från samhällsekonomisk synpunkt är det emellertid angeläget att försöka få till stånd en så klar och vettig arbetsfördelning som möjligt mellan de olika organ och organisationer som har till uppgift att svara för utbildning och studieverksamhet. Oklarhet i det avseendet innebär uppenbara risker för onödigt dubbelarbete och slöseri med de ekonomiska och personella resurser som står till buds. Samtidigt är det emellertid angeläget att arbetsfördelningsfrågan inte löses på ett sådant sätt, att vissa utbildningsbehov utestängs från varje möjlighet att bli tillgodosedda. I ett samhälle som karakteriseras av snabba och genomgripande förändringar — inte minst inom yrkesliv och näringsväsen — och där de lokala förutsättningarna för ett brett och aktuellt utbud av utbildningsmöjligheter varierar så starkt som i vårt land, är det särskilt angeläget att utbildningsväsendet inte låses i ett alltför statiskt och detaljreglerat administrativt system.

Denna grundsyn måste enligt arbetsgruppens mening också vara vägledande för gränsdragningen mellan yrkesskolornas deltidskurser och studieförbundens cirkelverksamhet. Yrkesskolornas deltidskurser bör således uteslutande ägnas åt verksamhet med klart yrkesutbildande syfte. I den mån så inte sker innebär det att yrkesutbildningsväsendets resurser splittras och att angelägna yrkesutbildningsbehov kan bli åsidosatta. Folkbildningsorganisationerna å andra sidan skall i princip inte syssla med yrkesutbildning. De resurser som samhället varje år ställer till det fria och frivilliga folkbildningsarbetets förfogande är självfallet avsedda för de uppgifter som finns angivna i motiveringarna för det statliga stödet åt denna verksamhet. Yrkesutbildningen finns inte omnämnd i det sammanhanget. Härtill kommer att det måste föreligga uppenbara risker för misshushållning med lärarresurser, lokaler och utrustning om studieförbunden bedriver yrkesundervisning på platser där yrkesskolan helt och fullt kan svara för denna verksamhet.

Arbetsgruppen framhåller, att yrkesöverstyrelsens ansträngningar 1961 och 1962 att få till stånd en klarare avgränsning av kompetensområdet för yrkesskolornas deltidskurser varit framgångsrika. Trots detta säger sig arbetsgruppen få lov att konstatera, att det föreligger mycket stora, för att inte säga oöverstigliga svårigheter att åstadkomma en i alla avseenden klar och ändamålsenlig arbetsfördelning mellan yrkesskolornas deltidskurser och studieförbundens cirkelverksamhet. Dels är det i många fall praktiskt taget omöjligt att avgöra om en viss verksamhet är att betrakta som yrkesutbildning eller ej; dels finns det så många olika behov av yrkesutbildning och så skilda förutsättningar för att tillgodose dem, att en klart markerad för hela landet gällande gräns utan tvivel skulle utesluta åtskilliga angelägna utbildningsbehov från möjligheten att överhuvudtaget kunna bli tillfredsställda.

Av arbetsgruppens mera generella överväganden bör till slut följande återges.

Utgår man från att samhället bör stödja och stimulera all legitim yrkesutbildning i landet, måste den av skolöverstyrelsen år 1958 fastställda tillämpningsföreskriften anses

vara ett i princip riktigt försök till arbetsfördelning mellan yrkesskola och folkbildningsorganisationer. Studieförbunden skulle nämligen enligt denna föreskrift anordna studiecirklar med yrkesutbildande syfte endast i de fall andra yrkesutbildningsorgan saknades eller saknade förutsättningar att svara för utbildningen i fråga.

Med en utbyggnad av samhällets och näringslivets yrkesskolor kan dessa sannolikt så småningom överta det allra mesta av den yrkesutbildande verksamhet som studieförbunden nu bedriver. Enligt arbetsgruppens mening är det också fullt riktigt att så sker. Det finns emellertid ingen anledning förmoda att vi någonsin kommer i en sådan situation att yrkesskolorna kan tillgodose alla behov av yrkesutbildning. I vårt dynamiska, snabbt föränderliga samhälle uppstår ständigt nya, ofta mycket speciella behov av utbildning. Produktionsprocesserna förändras snabbt, nya maskiner ersätter gamla, nya material och hjälpmedel tas oavbrutet i bruk. Allt detta drar med sig ständigt nya behov av fortbildning, vidareutbildning och omskolning. Yrkesutbildningsväsendet torde inte i varje situation kunna möta och tillfredsställa alla dessa behov i en takt som anställda och arbetsgivare kräver. Vi behöver därför ett organ som smidigt och snabbt kan rycka in och komplettera yrkesskolorna — ett organ som kan träda till när yrkesskolornas resurser är otillräckliga. Studieförbunden har visat sig i långa stycken kunna klara den uppgiften och de bör kunna göra det också i fortsättningen.

Enligt arbetsgruppens mening bör det anses som fullt legitimt, att studieförbunden anordnar studiecirklar med yrkesutbildande syfte när denna verksamhet inte kan bedrivas av samhällets organ för yrkesutbildning. För att undvika dubbelarbete och misshushållning med lärarresurser, lokaler och utrustningar krävs det emellertid på det lokala planet samråd och samarbete mellan yrkesskolorna och studieförbundens lokala organ.

Arbetsgruppen övergår härefter till att framföra synpunkter på en rad konkreta problem inom olika ämnen m. m. och slutar sin rapport med att sammanfattningsvis uttala,

att yrkesskolornas deltidskurser i allt väsentligt har ett klart yrkesutbildande syfte och fyller en betydelsefull uppgift för dem som vid sidan av sitt arbete vill skaffa sig en grundläggande yrkesutbildning eller förbättra de yrkeskunskaper de tidigare förvärvat; att de deltidskurser, som inte har ett klart yrkesutbildande syfte lätt bör kunna utmönstras genom åtgärder av tillsynsmyndigheten; att det bör anses som fullt legitimt att studieförbunden anordnar studiecirklar med yrkesutbildande syfte när denna verksamhet inte kan bedrivas av samhällets organ för yrkesutbildning; att studiecirklar i ämnen där uppenbara risker för allvarliga olycksfall föreligger kan erhålla statsbidrag endast under förutsättning att garantier lämnas att erforderliga skyddsföreskrifter iakttas; att ämnen, som har karaktär av konsthantverk och hemslöjd, får förekomma i yrkesskolornas deltidskurser endast om det av kursplanerna klart framgår att det är fråga om yrkesutbildning; att hobbykurser inte bör anordnas av yrkesskolorna; att hobbybetonad verksamhet kan komma i åtnjutande av statsbidrag ur anslaget till studiecirkelverksamhet om den uppfyller de fordringar studieförbunden ställer på studiecirklar i konsthantverk; att övrig hobbyverksamhet inte bör komma i åtnjutande av statsbidrag såvida den inte gäller ungdom i åldern 12 till 25 år och därmed kan inordnas i den statliga bidragsgivningen till fritidsgrupper; att allmänt inriktad språkstudieverksamhet bör vara förbehållen studieförbunden; att språkundervisning bör kunna anordnas av yrkesskolorna dels som allmänna och elementära kurser när dessa i kombination med annan undervisning utgör ett klart yrkesinriktat utbildningsprogram, dels som kurser med för olika yrkesgrupper speciellt tillrättalagda språkstudier; att studiecirklar i maskinskrivning och stenografi skall berättiga till statsbidrag i samma utsträckning som cirklar i andra yrkesutbild-

ningsämnen; att studieförbunden skall svara för alla kortare kurser inom ämnesområdet husligt arbete och hemkunskap; att yrkesskolorna i dessa ämnen endast skall anordna mera omfattande ämneskurser — minst 60 timmar — samt kurser där olika ämnen i kombination ger en mera fullständig utbildning för hemarbete; att samråd och samarbete etableras mellan yrkesskolor och lokala studieorganisationer i syfte att lösa gränsdragningsfrågor och bättre utnyttja de resurser som yrkesutbildningen förfogar över, samt att mera principiella frågor rörande arbetsfördelningen mellan yrkesskolor och folkbildningsorganisationer, skall kunna hänskjutas till tillsynsmyndigheten, som efter samråd med Samverkande bildningsförbundens pedagogiska nämnd har det slutliga avgörandet i dessa ärenden.

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Finansdepartementet

1965 års långtidsutredning 1. Svensk ekonomi 1966—1970. [1] 2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. [2]

Ecklesiastikdepartementet

Yrkesutbildningen. [3]

KUNGL. BIBLIOTEKETS FÖRVÄRVNINGSAVDELNING

HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
LUND 1966